

**Өмнөговь болон Дорноговь, аймгийн хот байгуулалт, хилийн ойролцоох
суурин газруудын хөгжлийн төсөл**

САЙНШАНД СУМЫН ТӨВИЙН ХӨГЖЛИЙН ЕРӨНХИЙ ТӨЛӨВЛӨГӨӨ

Захиалагч:

Монгол Улсын Засгийн газар

Зам тээвэр, Барилга, хот байгуулалтын яам

Гүйцэтгэгч:

“АЕСОМ”

Хот байгуулалт, зураг төслийн “Мон-Инжэкон” ХХК (MonEngeCon)

“МонЭнержи Консалт” ХХК (MonEnergy Consult)

“ЭмСиДиЭс” ХХК (MCDS)

АГУУЛГА

1. ХОТ СУУРИН ГАЗРЫН БАЙРШИЛ.....	5
2. БАЙГАЛЬ, УУР АМЬСГАЛ.....	8
2.1 Байгаль, газар нутгийн онцлог.....	8
2.2 Уур амьсгалын нөхцөл.....	9
3. ХҮН АМ, ХӨДӨЛМӨРИЙН НӨӨЦ.....	10
4. НИЙГЭМ ЭДИЙН ЗАСГИЙН БАЙДАЛ.....	11
5. ГАЗАР АШИГЛАЛТЫН ОДООГИЙН БАЙДАЛ.....	13
6. ЗАМЫН СҮЛЖЭЭНИЙ ОДООГИЙН БАЙДАЛ.....	19
7. ОРОН СУУЦНЫ ХАНГАМЖИЙН ОДООГИЙН БАЙДАЛ.....	22
8. СОЁЛ АХУЙН ҮЙЛЧИЛГЭЭНИЙ ХАНГАМЖИЙН ОДООГИЙН БАЙДАЛ.....	46
9. ИНЖЕНЕРИЙН ХАНГАМЖИЙН ОДООГИЙН БАЙДАЛ.....	51
9.1 Усан хангамж, ариутгах татуурга.....	51
9.1.1 Цэвэр ус.....	51
9.1.2 Бохир ус.....	53
9.1.3 Зүүнбаян суурин дахь 5-р багийн инженерийн хангамж.....	57
9.2 Цахилгаан хангамж.....	58
9.3 Дулаан хангамж.....	60
9.4 Холбоо мэдээлэл.....	67
9.5 Хуурай хог хаягдал.....	68
9.6 Үер усны хамгаалалт.....	68
10. АЯЛАЛ ЖУУЛЧЛАЛЫН ӨНӨӨГИЙН БАЙДАЛ.....	68
11. УСНЫ ЭХ ҮҮСВЭРИЙН СУДАЛГАА.....	77
12. ИНЖЕНЕР, ГЕОЛОГИЙН СУДАЛГАА, ДҮГНЭЛТ.....	80
13. SWOT ШИНЖИЛГЭЭ.....	91
14. ХУУЧИН ЕРӨНХИЙ ТӨЛӨВЛӨГӨӨНИЙ ХЭРЭГЖИЛТ.....	93
15. ЕРӨНХИЙ ТӨЛӨВЛӨГӨӨ ДАХИН БОЛОВСРУУЛАХ БОЛСОН ШААРДЛАГА, ТАВИГДАХ ЗОРИЛТУУД.....	94
16. САЙНШАНД СУМЫН ХОТ БАЙГУУЛАЛТЫН ИЖ БҮРЭН ҮНЭЛГЭЭ.....	95
17. ЗҮҮНБАЯН БАГИЙН ХОТ БАЙГУУЛАЛТЫН ИЖ БҮРЭН ҮНЭЛГЭЭ.....	157
18. ХӨГЖЛИЙН ХЭТИЙН ЧИГ ХАНДЛАГА.....	205
18.1 Монгол улсын мянганы хөгжлийн зорилтод суурилсан үндэсний хөгжлийн цогц бодлого.....	205
18.2 Төвийн бүсийн хөгжлийн хөтөлбөр.....	212
ХАВСРАЛТ.....	225

ХҮСНЭГТИЙН ЖАГСААЛТ

Хүснэгт 1.	Цаг уур, уур амьсгалын үзүүлэлтүүд	9
Хүснэгт 3.1.	Аймаг, сумын хүн амын тоо	10
Хүснэгт 3.2.	Хүн амын тоо насны бүтцээр /2012/	10
Хүснэгт 3.3.	Хүн амын статистик үзүүлэлтүүд /2012/	11
Хүснэгт 4.	Сайншанд сумын нийгэм эдийн засгийн үзүүлэлтүүд	11
Хүснэгт 5.1.	Сайншанд сумын газрын нэгдмэл сан	13
Хүснэгт 5.2.	Газар ашиглалтын одоогийн байдал	16
Хүснэгт 5.3.	Гэр бүлийн хэрэгцээний зориулалтаар иргэнд өмчлүүлсэн газар	16
Хүснэгт 7.1	Одоо байгаа барилга байгууламжийн жагсаалт	24
Хүснэгт 9.1	ДС – аас хангадаг хэрэглэгчдийн дулааны ачааллын тооцоо	61
Хүснэгт 9.2	Сүлжээнд холбох техникийн нөхцөл авсан 2012 нэмэгдэх хэрэглэгчид	62
Хүснэгт.9.3	Ар Сайншандын зуухныхүчин чадал, дулааны ачаалал	68
Хүснэгт 12.1.	Дорноговь аймагт байгаа худгийн тоо ашиглалтын талбай	71
Хүснэгт 12.2.	Усны эх үүсвэрийн судалгаа	73
Хүснэгт 12.3.	Усны хэрэглээний судалгаа	73
Хүснэгт 16.1.	Хүн амын төлөвлөлт	87
Хүснэгт 16.2.	Хүн амын насны бүтцийн төлөвлөлт	87

СХЕМ ЗУРГИЙН ЖАГСААЛТ

Схем зураг 1.1.	Орчны тойм	5
Схем зураг 1.2.	Байршлын схем	6
Схем зураг 5.1.	Газар ашиглалтын одоогийн байдал	15
Схем зураг 5.2.	Сайншанд хотын барилгажилтын одоогийн байдал	17
Схем зураг 5.3.	Зүүнбаянгийн барилгажилтын одоогийн байдал	18
Схем зураг 6.1.	Замын сүлжээний одоогийн байдал	21
Схем зураг 8.1.	Соёл ахуйн үйлчилгээний одоогийн байдал	47
Схем зураг 9.1.	Усан хангамжийн одоогийн байдал	52
Схем зураг 9.2.	Бохирын системийн одоогийн байдал	54
Схем зураг 9.3.	Цахилгаан хангамжийн одоогийн байдал	58
Схем зураг 9.4.	Дулаан хангамжийн одоогийн байдал	59
Схем зураг 10.	САҮЦ-ын байршил	227
Схем зураг 11.1	Аялагчдын тоо /Сүүлийн 5 жилээр/	62
Схем зураг 11.2	Тусгай хамгаалалттай газар нутгийн хэмжээ	63
Схем зураг 11.3	Одоогоор Сайншанд хотод үйл ажиллагаа явуулж буй үйлчилгээний төв, зочид буудал, зоогийн болон цэнгээний газрын тоо	65
Схем зураг 12.	Хуучин ерөнхий төлөвлөгөөний схем зураг	86
Схем зураг 13.1.	Хүрээлэн буй орчны үнэлгээ	147
Схем зураг 13.2	Хот байгуулалтын үнэлгээ(эрүүл ахуй, хамгаалалтын бүс)	148
Схем зураг 13.3	Хот байгуулалтын үнэлгээ	149

ЗУРГИЙН ЖАГСААЛТ

Зураг 1. Сайншандын авто замын харагдах байдал	20
Зураг 2. Орон сууцжилтын одоогийн байдал	22
Зураг 3. Дорноговь, Сайншандын хүндэтгэлийн хаалга	46
Зураг 4. Одоо байгаа сургууль, цэцэрлэгийн барилга	48
Зураг 5. Одоо байгаа зочид буудал, ресторанууд	49
Зураг 6. Сумын төвийн амралт зугаалгын газар, хөшөө дурсгалууд	50
Зураг 7. Аялал жуулчлалын газрууд	68

ХАВСРАЛТ

1. Зургийн даалгавар	219
2. Аж үйлдвэрийн паркийн тухай мэдээлэл	223
3. Орон нутгийн удирдлагын санал, албан бичиг	228
4. Иргэдийн санал	238
5. Иргэдээс авсан түүвэр судалгаа	244
6. Яам тусгай газрын санал, албан бичиг	248
7. Буулгах барилгын жагсаалт	264
8. Газар өмчлөгч иргэдийн судалгаа	267
9. Байгаль орчны үнэлгээ	287
10. Дүгнэлт	326

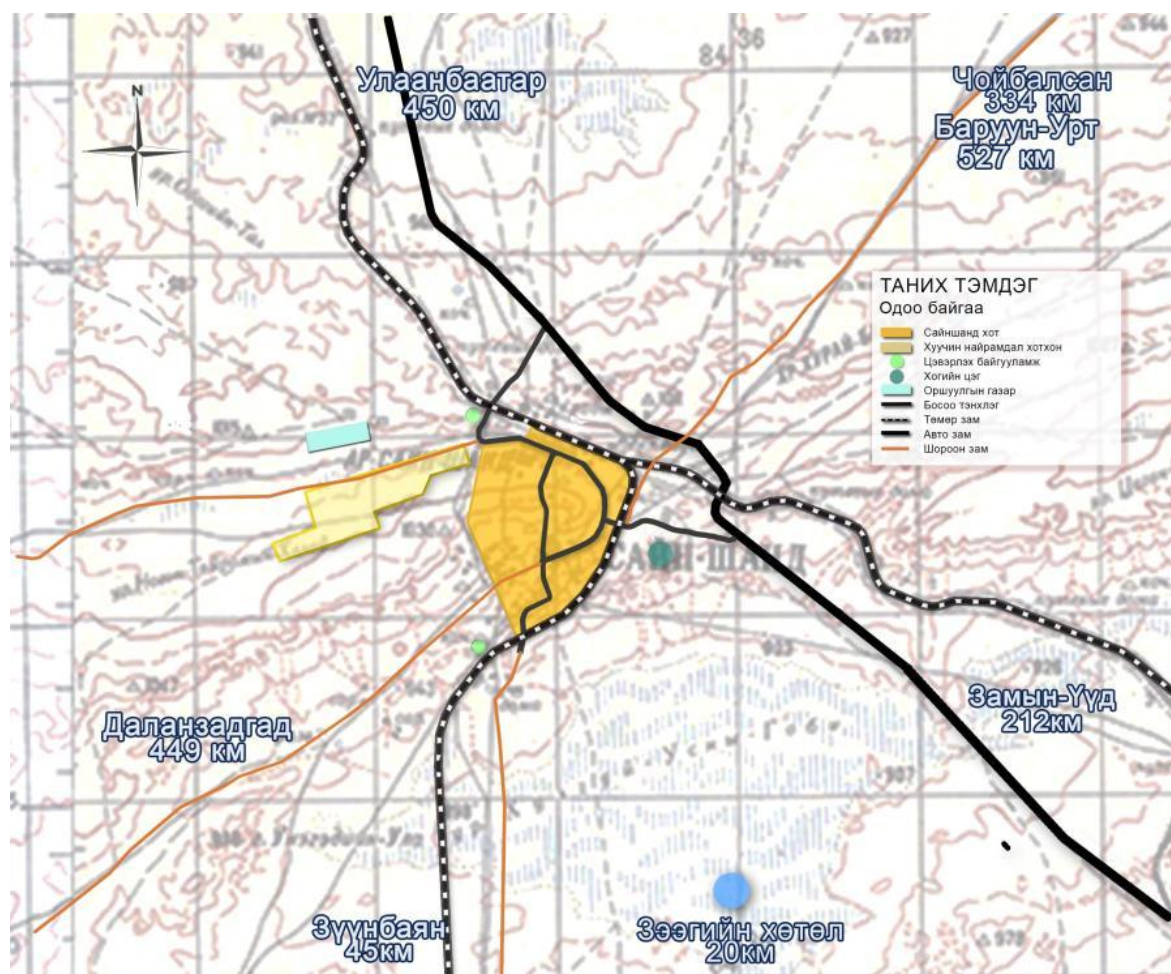
1. ХОТ СУУРИН ГАЗРЫН БАЙРШИЛ

Дорноговь аймгийн Сайншанд сумыг анх 1931 оны 5 сарын 26-ны анхдугаар их хурлаар 23 сумаас сонгогдсон 40 төлөөлөгч хуралдан Далай Сайншанд хэмээх газар төвлөрүүлэхээр тогтсон байна. Үүнээс өмнө аймгийн төвийг Олдох, Олон шанд, Шинэ ус, Хадан хошуу, Сайхан ус зэрэг газруудад төвлөрүүлж байжээ. 1961 онд Сайншанд хот гэсэн статустай болжээ.

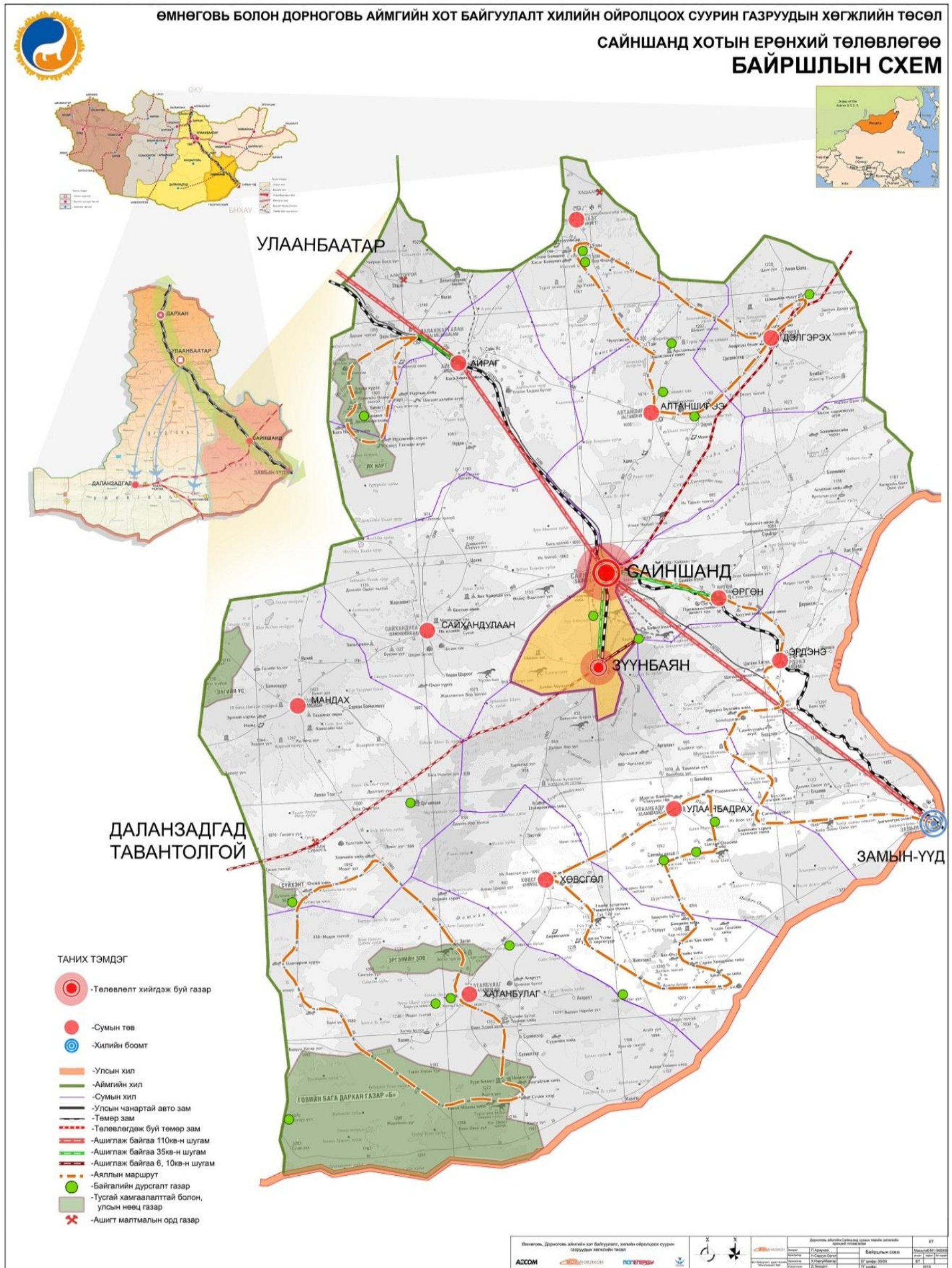
Тус сум нь Монгол улсын төвийн бүсэд Улаанбаатар хотоос зүүн урд зүгт 463 км, олон улсын харилцааны нээлттэй боомт Замын-Үүдээс 245 км зайд, Улаанбадрах, Хөвсгөл, Сайхандулаан, Айраг, Алтанширээ, Өргөн сумдтай хиллэн оршино.

Нийт 234.3 га нутаг дэвсгэртэй бөгөөд далайн түвшнээс дээш 938 м өндөрт өргөгдсөн. Тус хот нь Дорноговь аймгийн засаг захиргаа, боловсрол шинжлэх ухаан, эрүүл мэнд, эдийн засаг, гадаад дотоод харилцаа, аж үйлдвэрийн төв юм.

Схем зураг 1.1. Орчны тойм

Схем зураг 1.2. Байршлын схем

Сумын төвөөс урагшаа 50 км-т Зүүнбаян суурин буюу Сайншанд хотын 5-р багийн төв байрладаг. Зүүнбаян суурин нь 1951 онд газрын тосны үйлдвэр барьж ашиглалтад оруулах үеэс бий болсон. 900 гаруй ажилчинтай, ажиллах орчин сайтай гээд л тухайн үедээ томоохон бүтээн байгуулалтад тооцогдож байв.

Монголын нефть олборлолтын томоохон суурин байсан бөгөөд манай орны анхны хүнд үйлдвэрийн төв юм. 1940 онд Монголын геологич Ж.Дүгэрсүрэн, Зөвлөлтийн геологич Ю.С.Желубовский нар газрын тосны орд газар илрүүлсэн үүхтэй. Энэхүү орд газрыг дагаж, 1947 онд “Монгол нефть” нэгтгэл байгуулагдсан бол 1950 онд жилд 400 мянган баррель нефть олборлох хүчин чадал бүхий цооног ашиглалтад орсон гэдэг. 1950 оноос хойш 9 жилийн хугацаанд 4 сая баррель газрын тос олборлож байжээ. Гаргасан тосоо боловсруулж шатахуун, дизелийн түлш, мазот, кокс гэсэн дөрвөн төрлийн бүтээгдэхүүн гаргаж эхэлсэн байна. Мөн Оросоос импортолсон газрын тостой хольж үйлдвэрлэсэн нефтийн бүтээгдэхүүн нь 7 сая баррельд хүрч байсан байна. Энэ бол тухайн үеийн Монгол улсын нефтийн бүтээгдэхүүний хэрэглээний 50 гаруй хувийг хангахуйц үзүүлэлт юм.

Харамсалтай нь Зүүнбаянгийн газрын тосны цооногуудын гарц багасч, боловсруулах үйлдвэрт гал түймэр гарч сүйдсэний улмаас 1969 онд Монгол улс газрын тос олборлохоо зогсоожээ. Гэхдээ газрын тос олборлохыг зогсооход Сибирьт олдсон маш их нөөцтэй газрын тосны орд ч нөлөөлсөн гэж үздэг байна.

1970 оноос цэргийн армийн хаалттай хот болжээ. Энэ үед эрчимтэй хөгжиж байсан боловч 1990 оноос цэргийн байгууламжийн цар хүрээ багасч одоо зэвсэгт хүчний зөвхөн 330 дугаар анги байрлаж байна.

Зүүнбаян Сайншандтай төмөр замаар холбогдсон бөгөөд зүүн тийш 14 км зайд нисэх зурвастай юм.

2011 оны 8-р сарын 11-нд орчин үеийн нефть боловсруулах үйлдвэрийн шав тавих ёслол болсон бөгөөд нефть боловсруулах үйлдвэр болон төмөр хийцийн үйлдвэр ашиглалтад оруулахаар төвлөсөн байна.

Хэрэв үйлдвэр ашиглалтад орвол Зүүнбаян эргээд манай орны чухал ач холбогдол бүхий суурин газруудын нэг болох боломжтой юм.

Цаашид САҮЦ-ын хөгжилтэй холбоотойгоор Зүүнбаян хөгжих магадлал байгаа бөгөөд ажлын байр нэмэгдсэнээр хүн амын суурьшил нэмэгдэх юм.

2. БАЙГАЛЬ, УУР АМЬСГАЛ

2.1. Байгаль, газар нутгийн онцлог

Сайншанд сум бүхэлдээ говийн бүсэд хамаардаг, говь хээр хосолсон нутагтай. Сумын хэмжээнд орон нутгийн тусгай хамгаалалттай газар нутаг 3 байдаг ба Хамрын хийд, Ханбаянзүрх уул, Хашаатын говь зэрэг нийт 14389 га газар нутгийг хамардаг.

Сайншанд сумын төв нь хэт алсуураа өндөр уулсаар, орчин тойрондоо цав толгодоор хүрээлэгдсэн нөмөр нөөлөг газар байрлах учраас нарны энерги ихтэй, салхи багатай.

Газрын гадарга нь сулавтар атриажилттай, гадаргын урсацын үр дүнд бий болсон гуу жалга сайраар нилээд хэрчигдсэн байна. Мөн Сайншанд хотод хөрс өдрийн нарны цацрагийг биедээ шингээж ихээхэн хуурайшдаг учраас хөрс ус шингээх чадвараа алдахад нөлөөлж, жижиг судгуудаас уруй үүсэх нөхцлийг бүрдүүлж байна. Ийм байдалд хотын эргэн тойрны газрууд өртөж эхэлжээ.

Гадаргын усны нөөц бараг үгүйгээс гүний усыг татаж ахуй амьдрал болон мал аж ахуй, газар тариалангийн үйлдвэрлэлд ашигладаг. Урьд өмнө хийсэн судалгаагаар гүний ус 6.0–6.8 м-н гүнд байдаг нь тогтоогдсон. Хөрсөөр борооны ус дамжин хуримтлагдаж гадаргуун усны эх үүсвэрийг бүрдүүлдэг. Ус дамжуулах хоолойноос алдаж буй ус мөн бүрдүүлнэ. Бага зэрэг хайрга, шавар орсон дунд хэмжээний ширхэг бүхий элсэрхэг хөрстэй; энэ нь бага буюу дунд өндөртэй барилга байгууламжид тохирно.

Дорноговь аймаг зэс молибден, жонш, нефть, нүүрс, шатах занар, төмрийн хүдэр, алт, мөнгө, газрын ховор элемент, гөлтгөнө, оюу, номин усан ба утаат болор, мана, гартаам, гантиг зэрэг байгалийн арвин их үнэт баялагтай бөгөөд 30 орчим төрлийн 200 гаруй орд илэрцүүд тогтоогдож зарим ордуудаас олборлолт баяжуулалт хийдэг.

Ан амьтны хувьд агнуурын хөхтөн 21 зүйл, жижиг хөхтөн 20-оод зүйл, 88 зүйл шувуу, 12 зүйл мөлхөгчид амьдардаг. Манай орны сээр нуруутан амьтдын зүйлийн бүрэлдэхүүний 20% орчим нь Дорноговь аймагт нутагладаг. Заг, суль, харгана-хазаар өвс, хялганат, агь-өдлөг хялганат бүлгэмдэлтэй бэлчээрийг даган 12380 орчим хулан, 3280 орчим хар сүүлт, үетэн, агь-өдлөг хялганат бэлчээрт 1470 орчим аргаль, 100 гаруй янгир, агь-өдлөг хялгана, дэрст бэлчээрт дагуур огодой, бор туулай, бозлог тархан амьдардаг.

Аймгийн нутагт 46 овог, 181 төрөл, 327 зүйлийн ургамал байдгаас 30 гаруй төрлийн эмийн ургамал ургадаг. Говийн цөлөрхөг хээрийн монгол өвст, монгол өвс, хазаар өвс, цөлөрхөг хээр голлох боловч монгол өвст-

таанат, монгол өвс бударганат хээр, баглуурт буюу бор бударганат цөл нилээд дэлгэрсэн. Чихэр өвс, заг, хайлааст, зэрэг модлог ургамал, харгана бударгана зэрэг бутлаг ургамал, таана, хөмөл, монгол өвс, хазаар баглуур, шарилж, ерхөг зэрэг нэг ба олон наст ургамал ургадаг. Зүүнбаянгаас нефтийн хайгуулын өрөм хүртэл элс ихтэй, заг, бударгана тохиолдоно. Сайншандаас баруун тийш галбын говь хүртэл үргэлжилсэн томоохон хотгоруудын хажуугаар монгол өвст юмуу гол төлөв бударгана-монгол өвст, бударганат болон дэрст цөлийн ургамалжилттай. 15-20 км өргөнтэй өргөргийн дагуу сунаж тогтсон Хөвсгөлийн элсний район нь тэр орчмын ургамалжилтанд өвөрмөц төрхийг бүрдүүлнэ.

2.2. Уур амьсгалын нөхцөл

Сайншанд хотын цаг уур нь говь нутгийнх бөгөөд урт, их хуурай, хүйтэн өвөлтэй, богино, халуун зунтай, эх газрын эрс тэс уур амьсгалтай. Хүйтэн улирал 9 сараас 3 сарын сүүл хүртэл үргэлжилнэ. Дундаж дулааны хэм (29.4 °C) 7-р сард, дундаж хүйтэн хэм (-22.8 °C) 1-р сард тохиодог

Салхины дундаж хурд 4,2-4,6 м/с. Цаг агаарын тааламжгүй нөлөөлөл болох хүчтэй цасан ба шороон шуурга, ган, зудын аюул цөөн бус удаа тохиодог. Сүүлийн жилүүдийн хуурайшилтын улмаас цөлжилтийн явц хурдасч байна.

Жилд дунжаар 113.9 мм хур тунадас орж, 1 мм-ээс дээш дунджаар 20 хоногтой, 7-р, 8-р сард хамгийн их бороо хуртай (~30 мм) байдаг.

Хөрсний хөлдөлт хөрсний төрлөөс шалтгаалж өөр байх бөгөөд 2.15 м – ээс 2.61 м-ийн хооронд хэлбэлздэг.

Эдгээр байгаль цаг уурын нөхцөл байдал нь (а) дулаан хангамжийн хэрэгцээг нэмэгдүүлэх, (б) газар доорх усны болон бохирын шугам сүлжээг байрлуулахад нөлөөлөх болон (в) бохир усны биологийн цэвэрших процесс, хотын хатуу хог хаягдлын ердийн аргаар задрах процессийг удаашруулдаг.

Хүснэгт 1. Цаг уур, уур амьсгалын үзүүлэлтүүд

№	Үзүүлэлт	Хэмжих нэгж	Тоо хэмжээ
1	Агаарын үнэмлэхүй хамгийн их температур	°C	41
2	Агаарын үнэмлэхүй хамгийн бага температур	°C	-34
3	Хөрсний гадаргын хамгийн их температур	°C	69
4	Хөрсний гадаргын хамгийн бага температур	°C	-38
5	Хур тунадасны нийлбэр	мм	105.4
6	Хур тунадастай хоногийн тоо	тоо	86
7	Салхины хамгийн их хурд	м/с	20
8	Шороон шуургатай өдрийн тоо	тоо	23
9	Цасан шуургатай өдрийн тоо	тоо	30

3. ХҮН АМ, ХӨДӨЛМӨРИЙН НӨӨЦ

Сайншанд сум нь 2012 оны байдлаар 21109 хүн амтай бөгөөд энэ нь аймгийн нийт хүн амын 35 %-ийг эзэлж байна. Засаг захиргааны 5 багтай.

1-р баг нь сумын баруун, баруун хойд хэсэгт орших ба 1875 өрх, 5824 хүн амтай, 38482,5 га газар нутагтай, хүн ам, эдийн засаг, нийгэм, соёл иргэншлийн цогцолбор юм.

2-р баг нь сумын төвийн болон урд хэсгийн нутаг дэвсгэрийг эзлэн орших ба 1084 өрх, 3509 хүн амтай. 13712 м² газар нутагтай.

3-р баг нь сумын зүүн, зүүн хойд хэсэгт оршдог. 29713,5 мян.га нутаг дэвсгэртэй, 1523 өрх, 4677 хүн амтай.

4-р баг нь 5495,5 га газар нутагтай. Хойд болон зүүн талаараа өөрийн аймгийн Алтанширээ сумтай, баруун талаараа өөрийн аймгийн Айраг сум, урд талаараа Сайншанд сумын 3-р багтай хил залгаа нутагладаг. Сумын төвөөс 4 км зайтай ба 1551 өрх, 5231 хүн амтай.

5-р баг буюу Зүүнбаян сууринд 1960-аад оны сүүлээр 20000 хүн ам оршин сууж байсан бол одоо 2300 хүртэл буурчээ. Үүнээс багийн төвдөө 2000 хүн оршин ууж байна. САҮЦ-тай холбоотойгоор шинээр ажлын байр бий болгох боломжууд нь цаашид хүн амын өсөлтийг нэмэгдүүлнэ гэж үзэж байна.

Тус сумын нутагт нийт 6251 өрх амьдарч байгаа бөгөөд энэ нь аймгийн нийт хүн амын 34.7%-ийг эзэлж байгаа ба сүүлийн 3 жилийн дунджаар нэг өрхөд 3.3 хүн ноогдож байна.

Хүснэгт 3.1. Аймаг, сумын хүн амын тоо

№	Үзүүлэлтүүд	2010	2011	2012
1	Аймгийн хүн ам	59800	60500	60900
2	Сайншанд сумын хүн ам	21147	21175	21109
3	Аймгийн хүн амд сумын хүн амын эзлэх хувь	35.4	35	34.7
4	Өрхийн тоо, үүнээс:	6229	6513	6251
	- Сумын төвд	6229	5962	5713
	- Хөдөөд	0	551	538
5	1 өрхөд ногдох хүний тоо	3.4	3.2	3.4

Хүснэгт 3.2. Хүн амын тоо насны бүтцээр /2012/

№	Үзүүлэлт	Нийт хүн ам	Насны бүлгээр		
			0-15	16-59	60-аас дээш
1	Бүгд	21109	6209	13653	1247
2	Эрэгтэй	10308	3183	6577	548
3	Эмэгтэй	10801	3026	7076	699

Хүснэгт 3.3. Хүн амын статистик үзүүлэлтүүд /2012/

№	Үзүүлэлт	2009	2010	2011	2012
1	Ердийн өсөлт	402	357	409	419
	- Төрөлт	525	478	581	576
	- Нас баралт	123	121	172	157
2	Механик өсөлт	-201	-260	-245	-485
	- Шилжин ирсэн	788	820	644	1276
	- Шилжин явсан	989	1080	889	-1761
3	Цэвэр өсөлт	201	97	164	-66
4	Гэрлэлт	253	87	93	112
5	Цуцлалт	23	28	32	30

Хүн амын сүүлийн 4 жилийн төрөлт, нас баралтын тоог судалгаанаас харахад төрөлт өсөх хандлагатай болж дунджаар жилд 540 хүүхэд шинээр төрсөн ба нас баралт жилд дунджаар 143 хүн байна.

Хэдийгээр сүүлийн 3 жилд төрөлт нэмэгдэж байгаа ч механик өсөлт буурч хасах руу орсноор хүн амын тоо буурсан байна.

4. НИЙГЭМ ЭДИЙН ЗАСГИЙН БАЙДАЛ

2012 оны эцсийн байдлаар аймгийн төсвийн орлого 19,4 тэрбум.төг, зарлага 27,8 тэрбум.төг байсан бол 2013 оны 10 сарын байдлаар төсвийн орлого 27,1 тэрбум.төг, зарлага 27,6 тэрбум.төг болсон байна. Харин сумын төсвийн орлого 2012 оны эцсийн байдлаар 0,5 тэрбум.төг, зарлага 1,08 тэрбум.төг байсан бол 2013 оны 10 сарын байдлаар төсвийн орлого 5,8 тэрбум.төг, зарлага нь 6,1 тэрбум.төг болж өсчээ.

Хүснэгт 4. Сайншанд сумын нийгэм эдийн засгийн үзүүлэлтүүд

Үзүүлэлт	2010	2011	2012
8 ба түүнээс дээш ам бүлтэй өрхийн тоо	105	108	90
Өндөр настан ганц бие өрхийн тоо	169	167	266
Эмэгтэй тэргүүлэгчтэй өрхийн тоо	919	990	973
Гэр бүлгүй өрх толгойлсон эрэгтэй	490	684	462
16 хүртэлх насны 4 ба түүнээс дээш хүүхэдтэй өрхийн тоо	43	28	98
Эдийн засгийн идэвхтэй хүн ам	6260	6468	7358
Ажиллагсдын тоо	5864	6223	6875
Бүртгэлтэй ажилгүй иргэдийн тоо	396	245	483
Бүтэн өнчин хүүхдийн тоо	22	29	23
Хагас өнчин хүүхдийн тоо	266	232	228
Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн тоо	733	761	814
Нэг эмчид ноогдох хүний тоо	149	100	130
Нялхсын эндэгдэл	25	11	30
Ерөнхий боловсролын сургуулийн тоо	4	4	5
ЕБС-д суралцагчдын тоо	4590	4711	4804
Багшийн тоо	207	205	228
Цэцэрлэгийн тоо	9	9	9

Цэцэрлэгийн хүүхдийн тоо		1425	1550	1546
Бүртгэгдсэн гэмт хэргийн тоо		198	218	221
Бүртгэлтэй ААН байгууллагын тоо		347	446	486
Үйл ажиллагаа явуулж байгаа ААНБ		219	386	32
Малтай өрхийн тоо		280	295	317
Малчин өрхийн тоо		139	172	184
1000-аас дээш малтай өрхийн тоо		6	8	12
Малчдын тоо		295	314	336
Малын тоо	Бүгд	52418	60795	68141
	Тэмээ	2087	2123	2302
	Адуу	3346	3963	4559
	Үхэр	1662	2033	2284
	Хонь	19351	22854	26112
	Ямаа	25972	29822	32884
Тариалсан талбай, үүнээс:				
- Төмс	га	13.2	10.6	11.6
- Хүнсний ногоо		14.9	12.1	9.6
Ургац хураалт, үүнээс:				
- Төмс	тн	70.2	57.2	58.6
- Хүнсний ногоо		90.3	80.5	63.2
Бэлтгэсэн өвс	тн	178.3	152.5	236.0
Гар тэжээл	тн	1.5	1.5	6.0
Бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэл	мян.төг	2721723.9	3092817.5	3281886.2
- Цахилгаан	мян.кв.цаг	-	-	-
- Дулаан	мян.Гкал	52.5	52.5	57.9
- Талх	тн	21.6	17.7	11.3
- Цэвэр ус	мян.л	117.6	90.5	112.4
- Хиам	тн	8.1	11.7	9.9
- Нарийн боов	тн	14.0	18.8	12.0
- Зайрмаг	мян.ш	20.2	33.1	42.9
- Бялуу	тн	0.8	1.57	1.00
- Архи	мян.л	7.1	4.8	3.6
- Модон эдлэл	мян.төг	4670.0	16114.2	6800.0
- Сараалжин	м ²	540.0	349	-
- Цонх	м ²	3906.2	4083.4	2707.2
- Нүүрс	мян.тн	7.8	5.1	7.7
Бүтээгдэхүүн борлуулалт	мян.төг	3009989.5	3960145.4	4048760.5
Гүний худгийн тоо		52	78	78
Тээврийн хэрэгслийн тоо		99	2996	3449
Халуун усны цэгийн тоо		8	9	6
Цэцэрлэгт хүрээлэн		1	2	3
Хөшөө баримал		5	10	10

Эх сурвалж: Статистикийн эмхэтгэл 2010-2012

5. ГАЗАР АШИГЛАЛТЫН ОДООГИЙН БАЙДАЛ

Сайншанд сум нь өөрийн аймгийн Улаанбадрах, Хөвсгөл, Сайхандулаан, Айраг, Алтанширээ, Өргөн сумдтай хиллэдэг бөгөөд сумын төв нь Улаанбаатар хотоос 463 км зайд, олон улсын харилцааны нээлттэй боомт Замын-Үүдээс 245 км зайд, далайн түвшнээс дээш 938 м өндөрт оршино. Нийт 234,3 мянган га нутаг дэвсгэртэй бөгөөд орон нутгийн тусгай хамгаалалттай Хамарын хийд, Ханбаянзүрх уул, Хашаатын говь зэрэг нийт 14389 га байгалийн өвөрмөц тогтоц бүхий газар нутагтай.

Хүснэгт 5.1 Сайншанд сумын газрын нэгдмэл сан

№	Газрын үндсэн ангиллаар	Газрын хэмжээ	
		Га	Хувь
1	ХАА-н газар	188,626	80.5
2	Хот тосгон бусад суурины газар	15,748	6.7
3	Зам шугам сүлжээний газар	3,177	1.4
4	Ойн сан бүхий газар	1,625	0.7
5	Усан сан бүхий газар	1,603	0.7
6	Нөөц газар	23,501	10
Нийт газар		234,280	100

Орон нутгаас экосистемийн өөрчлөлтөд анхаарал хандуулан газар хамгаалах чиглэлээр “Цөлжилттэй тэмцэх” дэд хөтөлбөр, “Бүх нийтийн экологийн боловсрол” дэд хөтөлбөр, “Ногоон хувьсгал” дэд хөтөлбөр, “Төв суурин газрын ногоон байгууламж” дэд хөтөлбөр, “Усны” дэд хөтөлбөр, “Агаарыг хамгаалах” дэд хөтөлбөрүүдийг хэрэгжүүлж нилээд ажил зохиож байна. Цөлжилт элсний нүүлтийг сааруулах, экологийн тэнцвэртэй байдлыг хадгалах чиглэлээр эрдэмтэд, гадаадын байгууллагын тусламжтайгаар Замын-Үүд сум болон Хамарын хийд орчимд нилээд мод тарьсан байна.

Газар хамгаалах арга хэмжээг өргөжүүлэх, хөгжиж буй нийгэм эдийн засгийн хэрэгцээг чанартай газраар хангах зорилгоор улс, аймаг орон нутаг төлөвлөлтийн хугацаанд дараах ажлуудыг хэрэгжүүлэх шаардлагатай байна. Үүнд:

- Орон нутгийн хэмжээнд цөлжилтийн судалгааны ажлыг зохион байгуулж түүнтэй тэмцэх шинжлэх ухааны үндэслэлийг боловсруулах цөлжилтийн зэрэглэл, хамрах нутгийн хүрээг тодорхойлох
- Цөлжилт, газрын элэгдэл эвдрэл, доройтлын мэдээллийн санг бүрдүүлж ашиглах
- Цөлжилтөөс сэргийлэх, элсийг тогтворжуулахын тулд мод тарих, ойжуулах, ойн зурвас байгуулах, цэцэрлэгжүүлэх, зүлэгжүүлэх, ажлын хэмжээг нэмэгдүүлэх

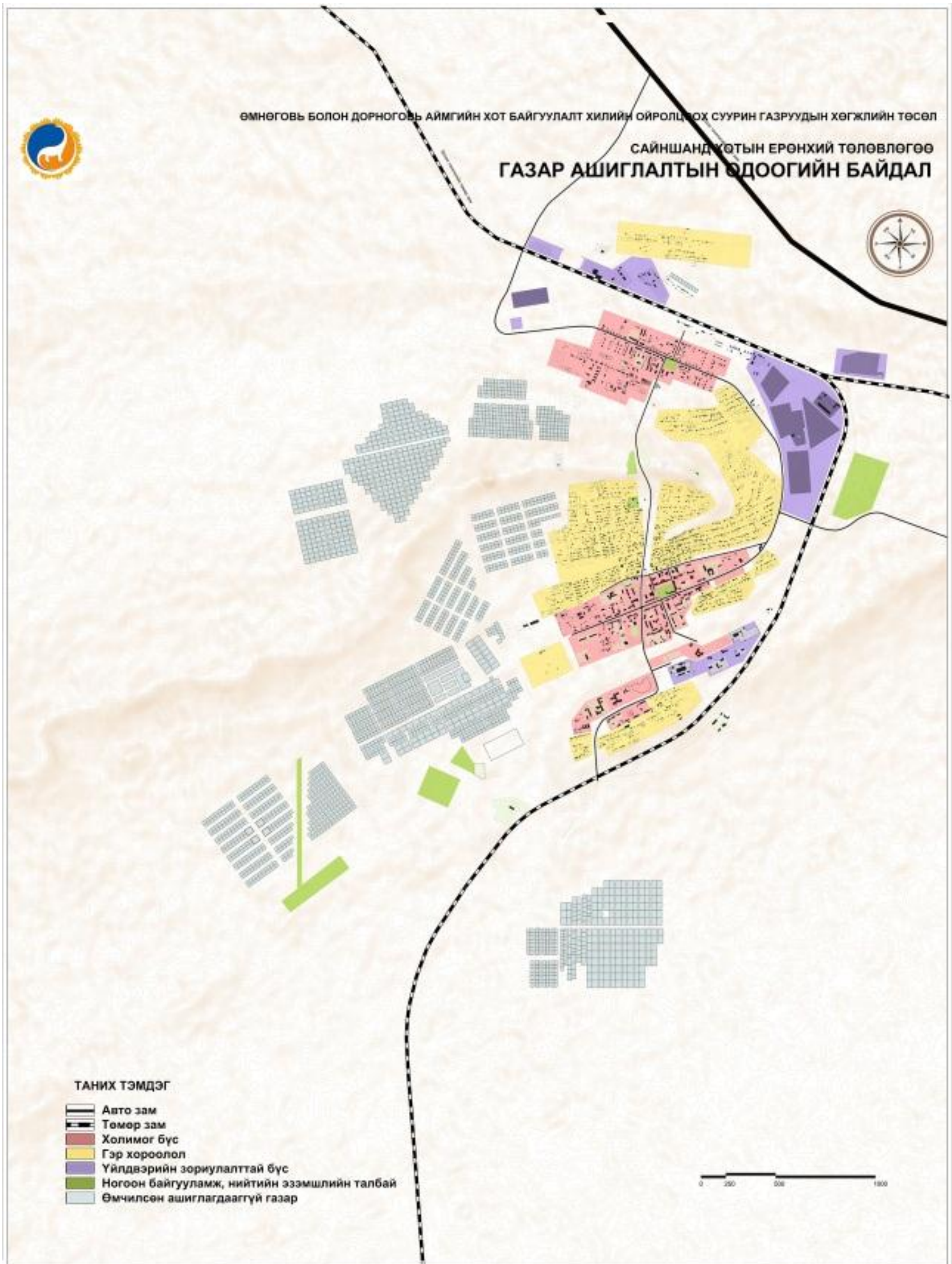
- Талхлагдсан бэлчээрийг малын хөлөөс чөлөөлөх, тодорхой хугацаагаар өнжөөх замаар ээлж дараатай ашиглах
- Заган ой бүхий газар нутгийг орон нутгийн хамгаалалтанд авах, загийг түлшинд хэрэглэх явдлыг хориглосон эрх зүй орчинг бүрдүүлэх
- Автомашины олон салаа замыг хааж цөөрүүлэх, тэмдэгжүүлэх
- Сайншанд сумын газрын тос олборлох үйл ажиллагааны байгаль орчинд нөлөөлөх байдлын үнэлгээ болон уурхайн газрыг нөхөн сэргээх төлөвлөгөөний биелэлтэд хяналт тавих
- Хот тосгон бусад суурины газрын аж ахуй дотоодын газар зохион байгуулалтаар газарт учрах хохирлыг багасгах,
- Сумын төвийн салхины дээд талд суурьшлын бүсийн хэлбэр дүрсээс шалтгаалан өргөн 100-200м, урт 1-2 км-ийн хэмжээтэй газрыг хашаажуулан сумын төвийн иргэд албан байгууллага аж ахуйн нэгжүүд, баг бүрт тодорхой хэмжээний газрыг хуваарилан өгч, газар хамгаалах чиглэлээр сургалт сурталчилгааны ажил зохион байгуулж, тэдний идэвхийг өрнүүлэн нутгийн ургамлын /мод бут сөөг, олон наст/ үрээр үрлэх ба цас тогтоох, услаж арчлах ажлыг хариуцуулах
- Булаг, шандыг хамгаалах арга хэмжээ авах
- “Ногоон хэрэм” үндэсний хөтөлбөрийн үндсэн ба туслах зурвасуудыг байгуулах
- Эмзэг бүрэлдэхүүнтэй экосистемтэй говь нутагт газар хамгаалах арга хэмжээг зөвхөн төлөвлөлтийн хүрээнд биш байнгын хяналт мэдээллээр илэрсэн доройтол бүрийг жил бүрийн төсөв төлөвлөгөөнд тусган хэрэгжүүлж байх шаардлагатай.

Газрын гадаргын тогтцоосоо шалтгаалан Сайншанд сумын суурьшлын бүс Аршанд, Өвөршанд гэсэн 2 бүсэд хуваагдаж овоогоор тусгаарлагдана. Хоёр тусдаа захиргаатай, төмөр замын дагуух суурин газар байхаар төлөвлөгдөж ирсэн байна. Тус хоёр төв нь жижиг төвүүдтэй бөгөөд газрыг нь худалдаа, үйлдвэрлэл, байгууллага болон амины сууц барих зорилготойгоор буюу хэд хэдэн төрлөөр ашиглаж байна.

Хотын жижиг төвийг тойрон гэр хорооллууд бий болжээ. Одоо байгаа гэр хорооллын орчмын газрыг том том хэсэгт (700 м² хүртэл хэмжээний) хувааж эзэмшүүлсэн байгаа хэдий ч барилга байгууламж барьж эхлээгүй байна. Аж үйлдвэрийн зориулалт бүхий ашиглахаар авсан газрууд нь гол төлөв төмөр замын дагуу байна.

Хот байгуулалтын өнөөгийн бүсчлэлээрээ иж бүрэн үйлчилгээтэй барилгажсан хэсэг, гэр хороолол гэсэн үндсэн хэсгүүдээс бүрдэнэ. Гэр хороолол нь хотын барилгажсан хэсгийн эргэн тойронд байрлах бөгөөд сүүлийн жилүүдэд баруун ба баруун урагшаа ихээхэн тэлж байна. Цаашид баруун тал руу хуучин орос цэргийн анги байсан талбайд гэр хороолол шинээр суурьшуулахаар төлөвлөж байгаа юм байна.

Схем зураг 5.1. Газар ашиглалтын одоогийн байдал

Сумын төвийн газар зохион байгуулалт нь төлөвлөгөөний дагуу хийгдэж байгаа ба нийтийн үйлчилгээний барилга байгууламжууд баригдсан байгаа боловч нийтийн орон сууц дутмаг байна.

Сүүлийн жилүүдэд хотыг тэлэх төлөвлөгөөг зохицуулалт муутай хэрэгжүүлсний улмаас анх цомхон, төлөвлөлт сайтай байсан бүтэц хэт тархсан байна. Одоо байгаа хот нь хоорондоо тодорхой уялдаа холбоогүй дэд хэсгүүдээс бүрджээ. Эдгээрийн дундуур ашиглаагүй задгай талбай их байгаа нь дэд бүтцийн үйлчилгээний зардлыг нэмэгдүүлж байна. Жижиг дэд төвүүд болон тээврийн үйлчилгээний зохион байгуулалт байхгүй байна. Ашиглаж болох ил задгай газар бага.

Хүснэгт 5.2. Газар ашиглалтын одоогийн байдал

№	Газар ашиглалт	Талбай (га)	Эзлэх %
1	Засаг захиргаа	4.5	0.6
2	Сургууль цэцэрлэг	12	1.5
3	Эрүүл мэндийн үйлчилгээ	5	0.6
4	Соёл урлаг, спорт амралт	3.1	0.4
5	Худалдаа үйлчилгээ	28	3.6
6	Орон сууц	56	7.2
7	Гэр хороолол	375	47.9
8	Чөлөөт газар	0	0
9	Аж үйлдвэр	271	34.6
10	Ил задгай газар	28	3.6
	Бүгд	782.6	100

Эх сурвалж: Аймгийн газрын алба

Хүснэгт 5.3. Гэр бүлийн хэрэгцээний зориулалтаар иргэнд өмчлүүлсэн газар

Он	Өмчлөх хүсэлт ирүүлсэн өрхийн тоо	Өмчлүүлэх шийдвэр нь гарсан өрхийн тоо	Өмчлүүлсэн газрын хэмжээ/га/
2011	602	550	137.83
2012	2803	2771	609.58

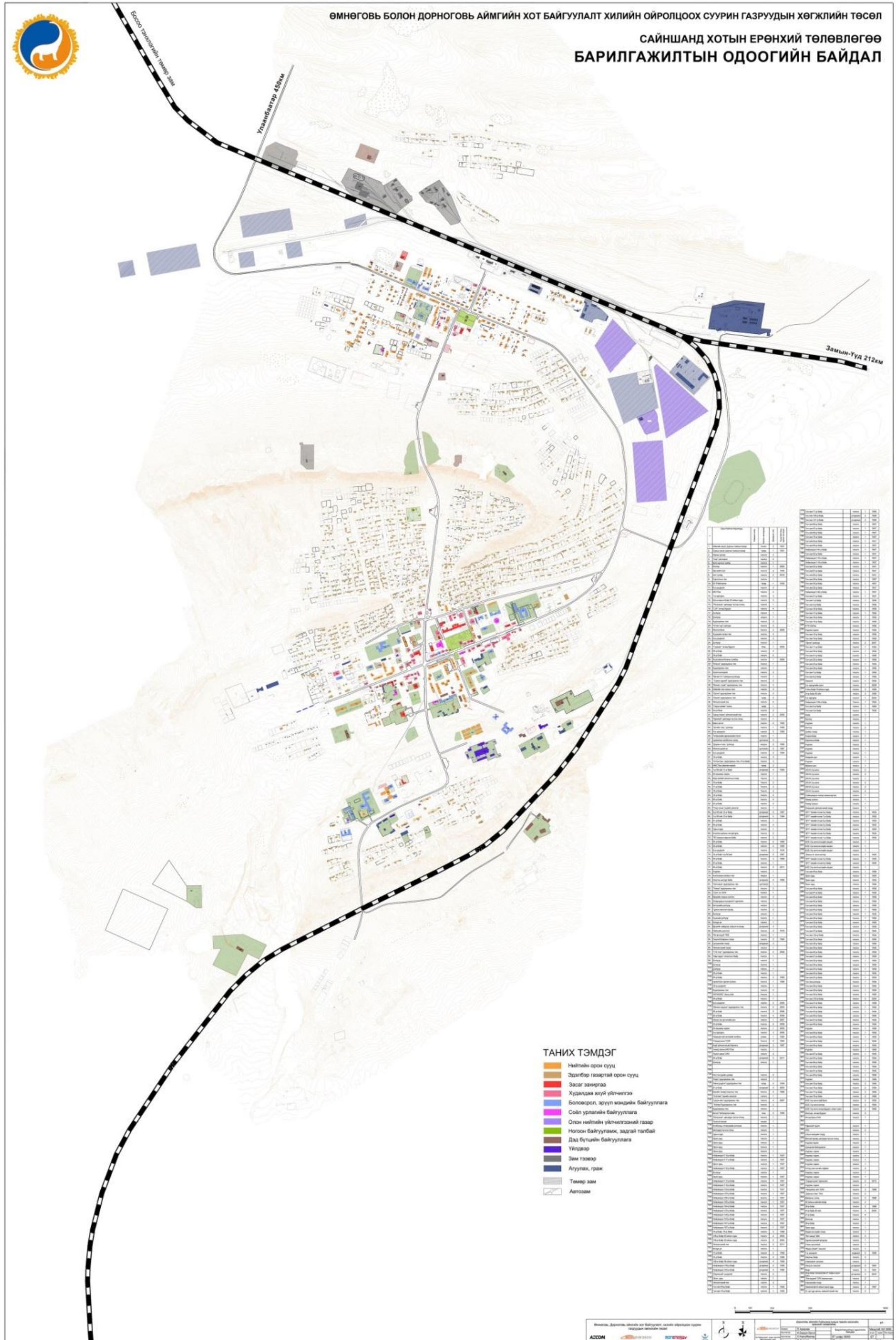
Эх сурвалж: Аймгийн газрын алба

Зүүнбаян суурингийн нүн ам цөөрсний дүнд, сууринд эзэнгүй үлдсэн барилга байшин, байгууламж, дэд бүтэц тархай үлдэж газар ашиглалтын үр ашиг тааруу байна.

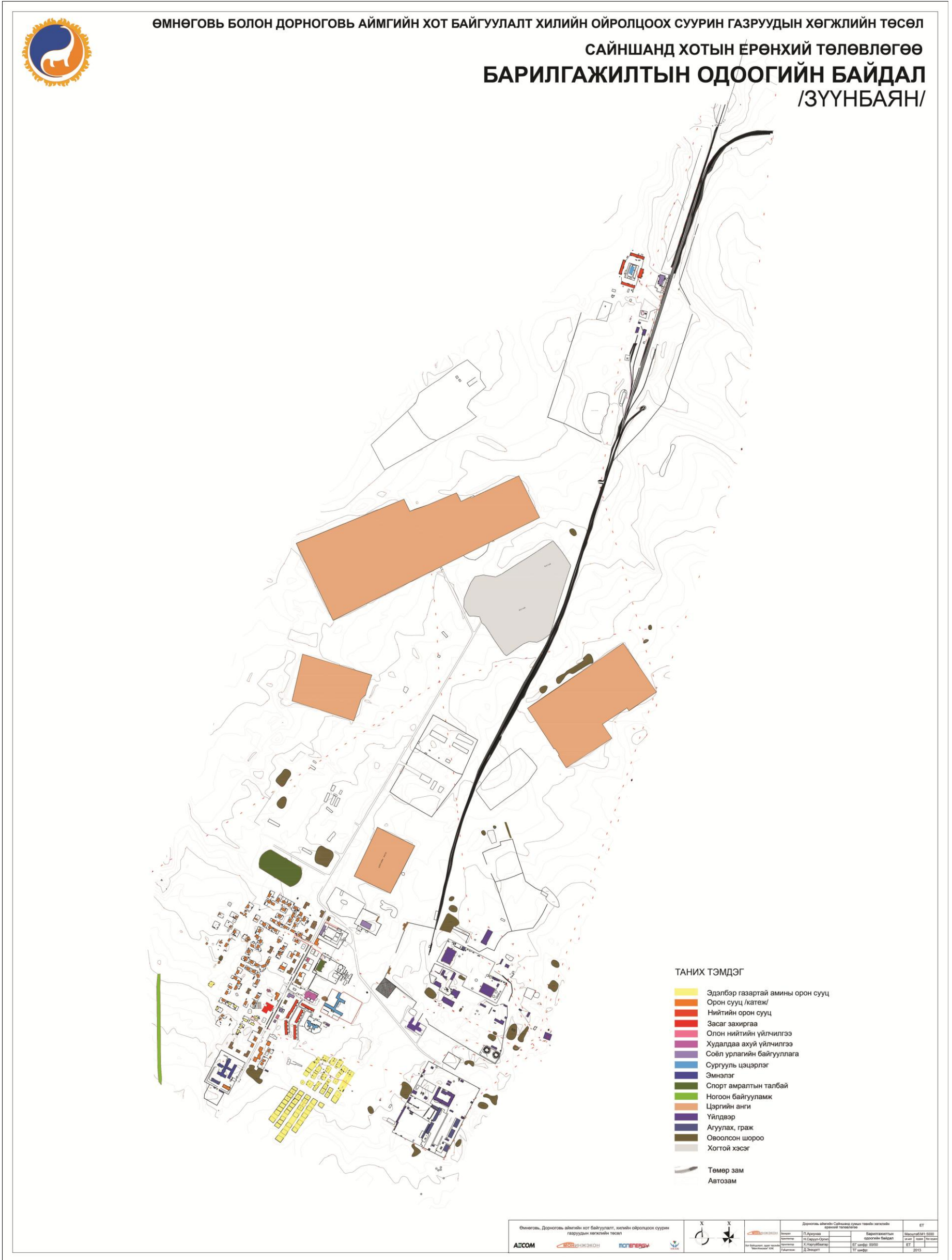
Өсөлтийн гол төв нь Сайншанд сумын төв боловч ажлын байр нэмэгдэх болон хүн амын төвлөрөлтэй холбоотойгоор тус суурийнгийн хүн ам нэмэгдэж болзошгүй бөгөөд Сайншанд хотын захиргаанд тэдгээр иргэдийг орон сууцаар хангах, түүнчлэн хотоо цомхон бөгөөд бүтээмж сайтай хөгжүүлэх амаргүй асуудал тулгарч байна.

Зүүнбаян багийн газар ашиглалтыг сайжруулж, хотын нэгдмэл байдлыг хангасан төлөвлөлт хийх шаардлагатай.

Схем зураг 5.2. Сайншанд хотын барилгажилтын одоогийн байдал

Схем зураг 5.3. Зүүнбаянгийн барилгажилтын одоогийн байдал

6. ЗАМЫН СҮЛЖЭЭНИЙ ОДООГИЙН БАЙДАЛ

Дорноговь аймагт бусад аймгуудтай харьцуулахад зам харилцаа сайн хөгжсөн.

Төмөр зам

Алтанбулаг – Улаанбаатар – Сайншанд – Замын - Үүд чиглэлийн орон нутгийн болон олон улсын төмөр замтай.

Одоо байгаа төмөр замын урт: Сайншанд-Замын-Үүд 232 км, Сайншанд-Говьсүмбэр 189 км, Сайншанд-Зүүнбаян 50 км.

“Төрөөс төмөр замын тээврийн талаар баримтлах бодлого”-ын дагуу Сайншандаас Чойбалсан чиглэлд шинээр барих төмөр замын трассыг тогтоож, геодези, геологи, байгаль орчны нарийвчилсан үнэлгээ зэрэг суурь судалгааг гүйцэтгэж, ТЭЗҮ боловсруулах мөн барилгын ажлын ерөнхий гүйцэтгэгч сонгон шалгаруулах тендерийн баримт бичиг боловсруулах зэрэг ажлуудыг 2013 онд хийж гүйцэтгэн барилгын ажлыг 2014 оноос эхлүүлэх төлөвлөгөөтэй ажиллаж байна. Мөн Чойр-Сайншанд-Замын-Үүдийн 432 км хатуу хучилттай зам баригдаж байна. Сайншанд-Зүүнбаян-Хөвсгөл-Ханги мандалын боомтын 260 км хатуу хучилттай авто замын зураг, төсөв хийгдэж 2013 оноос баригдаж эхэлнэ.

Төмөр замын гармууд нь хотыг хойд, зүүн болон өмнө зүгт тэлэхэд нэлээд гол бэрхшээл болж байна.

Авто зам

Мянганы замын босоо тэнхлэг сумын төвийн зүүн захаар дайран өнгөрдөг. Аймгийн хэмжээнд Сайншанд, Замын-Үүд суманд хөнгөвчилсэн хар хучилттай авто зам 18 км, цемент бетон хучилттай автозам 5,4 км, хайрган хучилттай авто зам 2,2 км ашиглагдаж байна.

Сайншандаас Хамарын хийд хүртэлх хатуу хучилттай 42 км авто замын барилгын ажил 2012 онд эхэлжээ.

Мөн 2013 оны 9 сард Улаанбаатар - Дорноговь чиглэлийн авто замын сүлжээг ашиглалтанд оруулсан бөгөөд Улаанбаатараас Чойр хүртэл авто замаар холбогдсон байсан бол Чойроос Сайншанд хүртэлх 176.4 км авто замын барилгын ажил 9 сард дууссан байна. Тус авто замын эхний хэсэг буюу 90 км авто замын ажлыг БНСУ-ын “Хала инженеринг энд констракшн”, харин 86.4 км замын ажлыг БНХАУ-ын “Жинангши вотер энд Хаядроповер консртакшн” компаниуд гүйцэтгэжээ.

Хот дотор нийтийн тээврийн үйлчилгээг том оврын автобуснууд, таксинууд хүргэдэг бөгөөд 2014 оны эхнээс Сайншанд-Замын-Үүд чиглэлд 45 хүний суудалтай том оврын автобусаар орон нутгийн зорчигч тээврийн үйлчилгээг үзүүлдэг болох юм байна.

Зураг 1. Сайншандын авто замын харагдах байдал

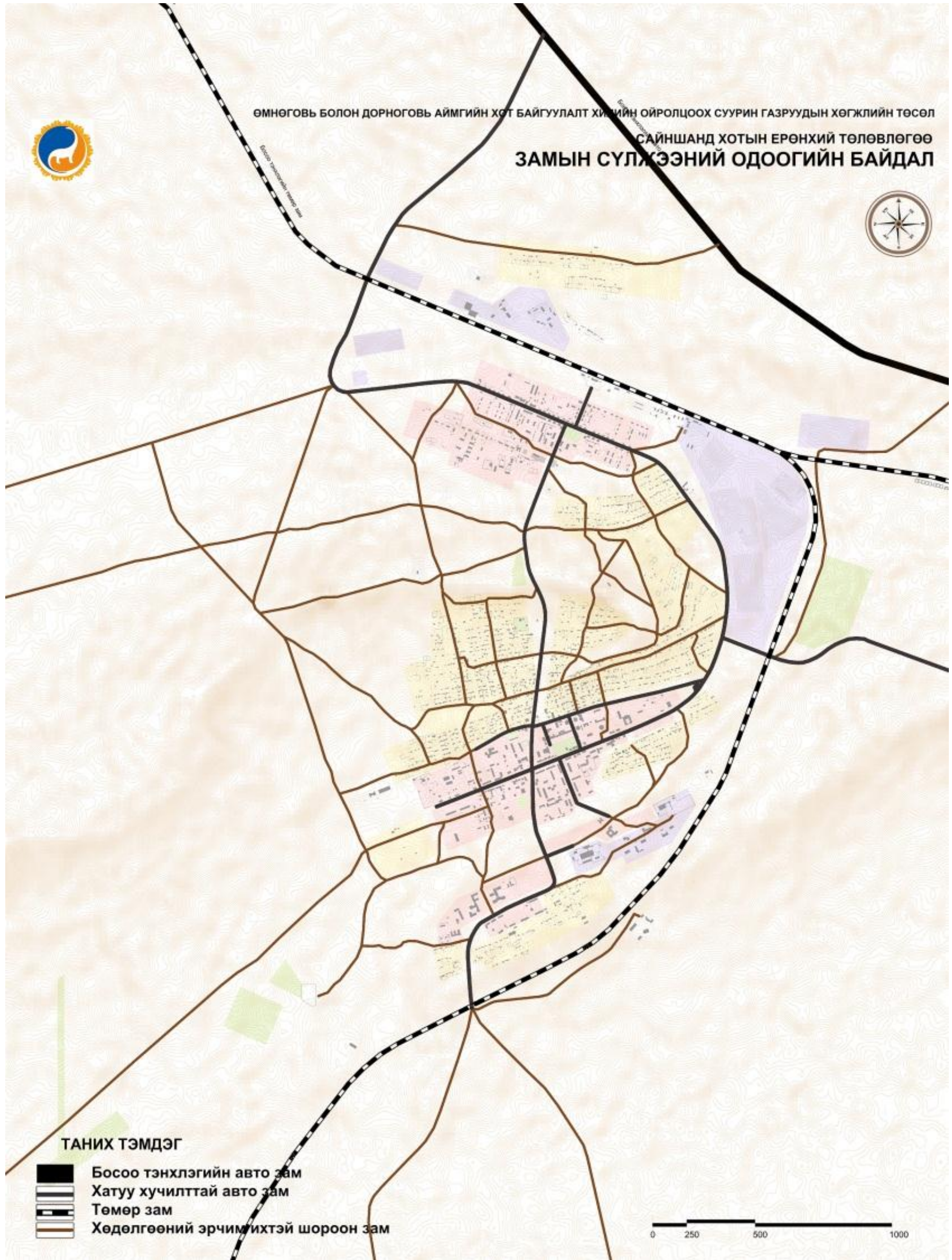

Агаарын тээвэр

Сайншанд сумаар Улаанбаатар-Бээжин чиглэлийн агаарын зам дайран өнгөрдөг бөгөөд олон улсын онгоц буух боломжтой нөөц аэродромтой.

Сайншанд суманд өнөөгийн байгаа төвүүдийг шинэ дэд төвүүдтэй холбосон, нийтийн үйлчилгээ, орон сууцны хороололд хүрэх илүү боломж бүхий хотын замын шинэ сүлжээ хэрэгтэй байна.

Схем зураг 6.1 Замын сүлжээний одоогийн байдал

7. ОРОН СУУЦНЫ ХАНГАМЖИЙН ОДООГИЙН БАЙДАЛ

Сайншанд хотын нийт хүн амын 92% нь хотын төвд амьдардаг бөгөөд үүнээс 70% нь нийтийн орон сууцанд, 30 хувь нь төвлөрсөн халаалт, усан хангамжтай хувийн орон сууцанд амьдарч байна.

Зураг 2. Орон сууцжилтын одоогийн байдал

Дорноговь аймагт барилга угсралтын чиглэлээр үйл ажиллагаа явуулдаг компаниудын хүчин чадлыг нэмэгдүүлэх, боловсон хүчний чадавхийг сайжруулах, нэгдэж хоршин ажиллах нөхцөл боломжийг хангахад аймгийн төр захиргааны байгууллагаас тусгайлан бодлого боловсруулан ажилласан байна.

Аймгийн удирдлага иргэдийг орон сууцжуулахад хүндрэлтэй ямар асуудал байгааг судалж үзэхэд нэг өрхийн дундаж орлого орон сууцны зээлийн шалгуур үзүүлэлтийг хангаж чадахгүй байжээ. Тиймээс орон нутгийн захиргааны зүгээс газрын үнийг тэглэн, дэд бүтцийн гол магистрал шугамыг төсвийн хөрөнгөөр барьж гүйцэтгэх гэх мэт хувилбарт арга хэмжээнүүийг авч зөвхөн орон нутгийн барилгын компаниудаар барилгын ажлыг гүйцэтгүүлж байгаа юм байна.

Үүний үр дүнд Сайншандад 1 м² нь дунджаар 770 мянган төгрөгний үнэтэй орон сууцны барилгууд баригдсан байна. Мөн аймгийн барилга угсралтын “Эвийн гэрээ”, “Нэгдсэн Монгол” болон “Монголт” компаниуд нэгдэж “Дорнын барилга концерциум”-ыг байгуулжээ.

“Дорнын говь концерциум” нь Сайншанд сумын 2-р багт “Нарлаг шанд-1” бичил хорооллын 18 айлын орон 4ш сууц, 5 айлын 4ш амины орон сууцны барилга барихаар гэрээ байгуулан, барилгын ажил явагдаж байна. Мөн төрийн албан хаагчдыг орон сууцжуулах бодлогын хүрээнд Сайншанд сумын 2-р багийн нутаг дэвсгэрт 60 айлын орон сууцыг “Говь баяннуур” ХХК-тай гэрээ байгуулан барилгын ажил дуусах шатандаа явж байна.

240 айлын орон сууцны “Нарлаг шанд-2” хорооллын 60 айлын хоёр барилгын ажлыг 2012 онд эхлүүлсэн бөгөөд одоогоор барилгын цутгалтын ажил 80 хувийн гүйцэтгэлтэй байна.

Сайншанд хотод 2012 онд 500 айлын орон сууцны барилга шинээр баригдаж ашиглалтад орсон бөгөөд 2013 онд дахин 500 айлын орон сууцны барилга баригдаж дуусна гэж Дорноговь аймгийн Засаг дарга П.Ганхуяг Ерөнхий сайдад танилцуулсан байна. *(Эх сурвалж: Засгийн газрын Хэвлэл мэдээлэл, олон нийттэй харилцах алба)*

Ойрын жилүүдэд Сайншанд аж үйлдвэрийн цогцолбор ашиглалтанд орсноор ажлын байр нэмэгдэж, түүнийг дагаад хүн ам өсч 100 гаруй мянган хүн амтай Эрдэнэт, Дархан хотын хэмжээний том хот болох зорилт дэвшүүлээд байгаа учир хүн амын эрүүл, аюулгүй, тав тухтай амьдрах орчинг бүрдүүлсэн орон сууцны хорооллуудыг цогцоор төлөвлөх шаардлага гарч ирж байна.

Хүснэгт 7.1 Одоо байгаа барилга байгууламжийн жагсаалт

№	Одоо байгаа барилгууд	Ханын материал	Давхрын тоо	Ашиглалтанд орсон хугацаа
1	Аймгийн засаг даргын тамгын газар	Тоосго	2	1931
2	Сумын засаг даргын тамгын газар	чулуу	1	1931
3	Нарны эрчим	тоосго	2	
4	“Сор” ресторан	тоосго	2	
5	Бага дулаан трейд	тоосго	1	
6	Контор	тоосго	1	2000
7	Эргэлийн зоо	тоосго	2	1990
8	Амт трейд	тоосго	2	2010
9	Сургалтын төв	тоосго	1	
10	БХТНийгэмлэг	Чулуу	1	1956
11	6-р цэцэрлэг	тоосго	2	
12	МСҮТөв	тоосго	2	
13	1-р сургууль	тоосго	3	
14	Багш нарын байр 29 айлын сууц	тоосго	5	
15	“Петровис” шатахуун түгээр станц	тоосго	1	
16	“LUX” зочид буудал	тоосго	4	
17	Дэлгүүр	тоосго	1	
18	Дэлгүүр	модон	1	
19	Худалдааны төв	тоосго	3	
20	“Алтан чуу” дэлгүүр	тоосго	2	
21	Монгол банк	тоосго	2	2008
22	Хүүхдийн төлөө төв	тоосго	2	
23	2-р цэцэрлэг	тоосго	2	
24	Дэлгүүр	тоосго	1	
25	“Гандирс” зочид буудал	блок	7	2009
26	25-р байр	тоосго	4	
27	26-р байр	тоосго	4	
28	Хадгаламж банкны салбар	тоосго	1	2008
29	“Missuri” худалдааны төв	тоосго	1	
30	Худалдааны төв	тоосго	1	
31	Хутагтын музей	тоосго	2	
32	“Өртөө-Ус” ахмадын дэлгүүр	тоосго	1	
33	“Суман зурхай” худалдааны төв	тоосго	2	
34	“Бизнес түшиг” худалдааны төв	тоосго	2	
35	Аймгийн төв номын сан	тоосго	2	
36	“Оргил” худалдааны төв	тоосго	2	
37	“Ажнай” худалдааны төв	чулуу	2	
38	Үйлчилгээний төв	тоосго	4	
39	“Саран хөхөө” театр	чулуу	1	
40	Хаан банк	тоосго	2	
41	“Шанд плаза” үйлчилгээний төв	тоосго	2	2002
42	“Шунхлай” шатахуун түгээх станц	тоосго	1	
43	Шинэ эргэл	тоосго	2	1990
44	“Загийн говь” дэлгүүр	тоосго	1	1990
45	4-р цэцэрлэг	тоосго	2	1960
46	Телевизийн хураамжийн тасаг	тоосго	1	
47	Цахилгаан холбооны газар	цутгамал	3	
48	“Дорнын говь” дэлгүүр	модон	2	1995
49	Монгол даатгал	цутгамал	2	1987

50	3-р цэцэрлэг	тоосго	2	1984
51	15-р байр	тоосго	2	
52	“Алтанговь” худалдааны төв, 41-р байр	тоосго	3	
53	ММСТөв аймгийн музей	чулуу	2	
54	1-р 58 айл 11-р байр	угсармал	5	1984
55	20 машины гараж	тоосго	1	
56	Мэргэжлийн хяналтын газар	тоосго	1	
57	16-р байр	Тоосго	2	
58	17-р байр	Тоосго	2	
59	18-р байр	Тоосго	2	
60	19-р байр	тоосго	2	
61	40-р байр	тоосго	4	
62	43-р байр	тоосго	2	
63	“Гоео мэнд” өрхийн эмнэлэг	тоосго	1	
64	3-р 58 айл 13-р байр	угсармал	5	1987
65	2-р 58 айл 12-р байр	угсармал	5	1984
66	21-р байр	тоосго	1	
67	42-р байр	тоосго	3	
68	Уурын зуух	тоосго	1	
69	Анагаах ухааны их сургууль	тоосго	2	
70	ТЕГазарын харьяа байр	тоосго	2	
71	22-р байр	тоосго	2	1990
72	20-р байр	тоосго	2	1992
73	5-р цэцэрлэг	тоосго	1	1976
74	14-р байр 4-р 58 айл	угсармал	5	1987
75	24-р байр	тоосго	3	1990
76	33-р байр	тоосго	1	
77	46-р байр	тоосго	5	2011
78	Агуулах	тоосго	1	
79	Анагаахын соёлын төв	модон	1	
80	Оюутны дотуур байр	угсармал	4	1986
81	“Хул шанд” худалдааны төв	цутгамал	1	
82	“Үлэмж” худалдааны төв	тоосго	2	
83	“Сант оч” ХХК	тоосго	1	
84	Шүүхийн газрын хэлтэс	тоосго	3	
85	Залуучуудын цэцэрлэгт хүрээлэн	тоосго	1	
86	Батсүхийн дэлгүүр	тоосго	1	
87	Гурван хөвсгөл трейд	тоосго	2	
88	Дэлгүүр	тоосго	1	
89	Хүнсний дэлгүүр	тоосго	1	
90	Халуун ус	тоосго	1	
91	Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх газар	угсармал	3	
92	Нийгмийн даатгал	тоосго	2	1970
93	“Их ирээдүй” ТББ	тоосго	1	
94	Онцгой байдлын газар	тоосго	2	1984
95	Цагдаагийн газар	угсармал	3	
96	Үйлчилгээний газар	тоосго	1	
97	“ГУА тээг” худалдааны төв	тоосго	2	2008
98	“Шар худаг” хяналтын байр	тоосго	1	
99	Дэлгүүр	тоосго	1	
100	Дэлгүүр	тоосго	1	
101	Дэлгүүр	тоосго	1	
102	28-р байр	тоосго	1	
103	29-р байр	тоосго	5	1969
104	Цахилгаан шугам сүлжээ	тоосго	1	1986
105	10-р цэцэрлэг	тоосго	1	
106	Худалдааны төв	тоосго	3	
107	“MY MUSIC” disco club	тоосго	1	

108	34-р байр	тоосго	1	
109	8-р цэцэрлэг	тоосго	2	2006
110	“Мөнгөн эрдэнэ” худалдааны төв	тоосго	2	2003
111	35-р байр	тоосго	2	2006
112	32-р байр	тоосго	4	2006
113	Монос эм эргэлтийн сан	тоосго	1	2007
114	33-р байр	тоосго	5	2008
115	20 машины гараж	тоосго	1	2005
116	2-р сургууль	тоосго	3	2006
117	Үйлдвэрчний эвлэлийн холбоо	шпаль	1	1983
118	“Саруул цонх” ХХК	Тоосго	2	1984
119	Ахуй үйлчилгээний барилга	угсармал	3	1987
120	Төмөр замын МСҮТөв	тоосго	1	
121	“Буянт шанд” ХХК	тоосго	2	
122	30-р байр	угсармал	5	2011
123	Дэлгүүр	тоосго	1	
124	Хөх тэнгэрийн цахиур	тоосго	2	
125	“Барс” худалдааны төв	тоосго	1	
126	“Мөнх дүүрэн” худалдааны төв	чулуу	2	1954
127	31-р байр	угсармал	5	2004
128	Биеийн тамир спортын төв	тоосго	2	1982
129	“Агатова” өрхийн эмнэлэг	тоосго	1	
130	“Цэцэн хан” худалдааны төв	тоосго	4	2007
131	“Sidney”Худалдааны төв	тоосго	2	
132	Худалдааны төв	тоосго	1	
133	Дэчин Чойнхорлон хийд	мод	2	1992
134	“Петровис” шатахуун түгээх станц	тоосго	1	
135	Танктай хөшөө	хөшөө	1	
136	Холбооны телевизийн антенна	тоосго	1	
137	Шатахуун түгээх станц	тоосго	1	
138	Уурын зуух	тоосго	1	
139	Орон сууц	тоосго	1	
140	Орон сууц	тоосго	1	
141	Орон сууц	тоосго	1	
142	Орон сууц	тоосго	1	
143	Найрамдал 118-р байр	тоосго	1	1957
144	Найрамдал 117-р байр	тоосго	1	1957
145	Орон сууц	тоосго	1	1957
146	Найрамдал 116-р байр	тоосго	1	1957
147	Дэлгүүр	тоосго	1	
148	Орон сууц	тоосго	1	1957
149	Найрамдал 115-р байр	тоосго	1	1957
150	Найрамдал 116-р байр	тоосго	1	1957
151	Найрамдал 120-р байр	тоосго	1	1957
152	Найрамдал 123-р байр	тоосго	1	1957
153	Найрамдал 106-р байр	тоосго	1	1957
154	Найрамдал 105-р байр	тоосго	1	1957
155	Найрамдал 104-р байр	тоосго	1	1957
156	Найрамдал 122-р байр	тоосго	1	1957
157	Найрамдал 128-р байр	тоосго	1	1957
158	Найрамдал 103-р байр	тоосго	1	1957
159	Найрамдал 107-р байр	тоосго	1	1957
160	Найрамдал 107-р байр	тоосго	1	1957
161	74-р байр, 75-р байр	тоосго	2	1988
162	136-р байр 40 айлын сууц	тоосго	2	2005
163	139-р байр 30 айлын сууц	тоосго	2	2005
164	Үйлчилгээний төв	тоосго	2	2011
165	Халуун ус	тоосго	1	

166	73-р байр	тоосго	2	1988
167	72-р байр	тоосго	2	1988
168	129-р байр 58 айлын сууц	угсармал	4	1988
169	Найрамдал 130-р байр	угсармал	5	1988
170	Найрамдал 125-р байр	угсармал	4	1988
171	“Хараацай” цэцэрлэг	тоосго	2	
172	Орон сууц	тоосго	1	
173	Үйлчилгээний төв	тоосго	2	
174	Ган зам 69-р байр	тоосго	1	1956
175	Ган зам 70-р байр	тоосго	1	1956
176	Ган зам 71-р байр	тоосго	1	1988
177	Ган зам 126-р байр	угсармал	2	1988
178	Ган зам 127-р байр	угсармал	2	1988
179	Ган зам 66-р байр	тоосго	1	1957
180	Ган зам 67-р байр	тоосго	1	1957
181	Ган зам 68-р байр	тоосго	1	1957
182	Ган зам 76-р байр	тоосго	1	1957
183	Ган зам 63-р байр	тоосго	1	1957
184	Ган зам 64-р байр	тоосго	1	1957
185	Найрамдал 141-р байр	тоосго	1	1957
186	Ган зам 62-р байр	тоосго	1	1957
187	Найрамдал 116-р байр	тоосго	1	1957
188	Найрамдал 116-р байр	тоосго	1	1957
189	Ган зам 55-р байр	тоосго	1	1957
190	Ган зам 61-р байр	тоосго	1	1957
191	Ган зам 60-р байр	тоосго	1	1957
192	Ган зам 59-р байр	тоосго	1	1957
193	Ган зам 53-р байр	тоосго	1	1957
194	Ган зам 52-р байр	тоосго	1	1957
195	Найрамдал 142-р байр	тоосго	1	1957
196	Ган зам 51-р байр	тоосго	1	1957
197	Ган зам 1-р байр	тоосго	1	1956
198	Ган зам 2-р байр	тоосго	1	1956
199	Ган зам 18-р байр	тоосго	1	1956
200	Ган зам 17-р байр	тоосго	1	1956
201	Ган зам 16-р байр	тоосго	1	1956
202	Ган зам 15-р байр	тоосго	1	1956
203	ХҮҮ СШТөв	тоосго	1	1956
204	Агуулах гараж	тоосго	1	1956
205	Ган зам 12-р байр	тоосго	1	1956
206	Ган зам 19-р байр	тоосго	1	1956
207	“Оргил” дэлгүүр	тоосго	2	2007
208	Ган зам 11-р байр	тоосго	1	1956
209	Ган зам 20-р байр	тоосго	1	1956
210	Ган зам 21-р байр	тоосго	1	1956
211	Ган зам 22-р байр	тоосго	1	1956
212	Ган зам 23-р байр	тоосго	1	1956
213	Ган зам 24-р байр	тоосго	1	1956
214	Ган зам 7-р байр	тоосго	1	1956
215	Ган зам 8-р байр	тоосго	1	1956
216	Эмнэлэг	тоосго	1	1956
217	3-р сургуулийн заал	тоосго	1	2009
218	154-р байр 70 айлын сууц	тоосго	5	1989
219	34-р байр 60 айл	тоосго	5	1989
220	3-р сургууль	тоосго	1	2009
221	Найрамдал 138-р байр	Тоосго	1	1956
222	Ган зам 4-р байр	тоосго	1	1956
223	Ган зам 3-р байр	тоосго	1	1956

224	Байр	тоосго	1	
225	Контор	тоосго	1	
226	Агуулах	тоосго	1	
227	Контор	тоосго	2	
228	Цайны газар	тоосго	1	
229	Амрах байр	тоосго	1	
230	Барилгын байр	тоосго	1	
231	Агуулах	тоосго	1	
232	Агуулах	тоосго	1	
233	Агуулах	тоосго	1	
234	Төмрийн цех	тоосго	1	
235	Агуулах	тоосго	1	
236	Мужаан цех	тоосго	1	
237	ЭХУХ 2-р анги	тоосго	2	
238	ЭХУХ 2-р анги	тоосго	2	
239	ЭХУХ 2-р анги	тоосго	1	
240	ЭХУХ 2-р анги	тоосго	2	
241	ЭХУХ 2-р анги	тоосго	2	
242	ЭХУХ 2-р анги	тоосго	2	
243	Сайншандын төмөр замын өртөө	тоосго	1	
244	Төмөр замын	тоосго	1	
245	Төмөр замын	тоосго	1	
246	Техникийн үйлчилгээний газар	тоосго	1	
247	“877” төвийн точик 9-р байр	тоосго	1	1955
248	“877” төвийн точик 7-р байр	тоосго	1	1955
249	“877” төвийн точик 6-р байр	тоосго	1	1955
250	“877” төвийн точик 5-р байр	тоосго	1	1955
251	“877” төвийн точик 3-р байр	тоосго	1	1955
252	“877” төвийн точик 2-р байр	тоосго	1	1955
253	“877” төвийн точик 1-р байр	тоосго	1	1955
254	БОС 3-р анги аж ахуйн хашаа	тоосго	1	
255	БОС 3-р анги аж ахуйн хашаа	тоосго	1	
256	БОС 3-р анги аж ахуйн хашаа	тоосго	1	
257	Замын 4- анги контор	тоосго	1	1955
258	“877” төвийн точик 4-р байр	тоосго	1	1955
259	“877” төвийн точик 6-р байр	тоосго	1	1955
260	БОС 3-р анги аж ахуйн хашаа	тоосго	1	
261	Ган зам 49-р байр	тоосго	1	1956
262	Орон сууц	тоосго	1	1955
263	Орон сууц	тоосго	1	1956
264	Орон сууц	тоосго	1	1956
265	Ган зам 48-р байр	тоосго	1	1956
266	Ган зам 47-р байр	тоосго	1	1956
267	Ган зам 46-р байр	тоосго	1	1956
268	Ган зам 45-р байр	тоосго	1	1956
269	Ган зам 44-р байр	тоосго	1	1956
270	Ган зам 43-р байр	тоосго	1	1956
271	Ган зам 33-р байр	тоосго	1	1956
272	Ган зам 34-р байр	тоосго	1	1956
273	Ган зам 35-р байр	тоосго	1	1956
274	Ган зам 36-р байр	тоосго	1	1956
275	Ган зам 37-р байр	тоосго	1	1956
276	Ган зам 134-р байр	тоосго	1	1956
277	Ган зам 32-р байр	тоосго	1	1956
278	Ган зам 38-р байр	тоосго	1	1956
279	Ган зам 39-р байр	тоосго	1	1956
280	Ган зам 40-р байр	тоосго	1	1956
281	Ган зам 41-р байр	тоосго	1	1956

282	Ган зам 32-р байр	тоосго	1	1956
283	Ган зам 24-р байр	тоосго	1	1956
284	Ган зам 25-р байр	тоосго	1	1956
285	Ган зам 26-р байр	тоосго	1	1956
286	Ган зам 27-р байр	тоосго	1	1956
287	Ган зам дэлгүүр	тоосго	1	1956
288	Ган зам 28-р байр	тоосго	1	1956
289	Ган зам 29-р байр	тоосго	1	1956
290	Ган зам 30-р байр	тоосго	1	1956
291	Ган зам 135-р байр	тоосго	5	2005
292	Ган зам 31-р байр	тоосго	1	1956
293	Ган зам 94-р байр	тоосго	1	1956
294	Ган зам 93-р байр	тоосго	1	1956
295	Ган зам 92-р байр	тоосго	1	1956
296	Ган зам 91-р байр	тоосго	1	1956
297	Ган зам 90-р байр	тоосго	1	1956
298	Агуулах	тоосго	1	1956
299	Ган зам 85-р байр	тоосго	1	1956
300	Ган зам 86-р байр	тоосго	1	1956
301	Ган зам 89-р байр	тоосго	1	1956
302	Ган зам 88-р байр	тоосго	1	1956
303	Агуулах	тоосго	1	1956
304	Ган зам 87-р байр	тоосго	1	1956
305	Ган зам 83-р байр	тоосго	1	1956
306	Ган зам 84-р байр	тоосго	1	1956
307	Ган зам 82-р байр	тоосго	1	1956
308	Ган зам 81-р байр	тоосго	1	1956
309	Ган зам 80-р байр	тоосго	1	1956
310	Агуулах	тоосго	1	1956
311	Ган зам 79-р байр	тоосго	2	1988
312	Ган зам 78-р байр	тоосго	2	1988
313	Ган зам 77-р байр	тоосго	2	1988
314	Ган зам 76-р байр	тоосго	2	1988
315	БОС 3-р анги клуб банк	тоосго	2	1956
316	БОС 3-р анги контор	тоосго	2	1956
317	БОС 3-р анги зочид буудал, спорт заал	тоосго	2	1956
318	Дэлгүүр, зочид буудал	тоосго	2	
319	Интертранс ХХК	тоосго	1	
320	“Шунхлай” групп	тоосго	1	
321	НТС	тоосго	2	
322	Улсын нөөцийн газар	тоосго	1	
323	Магнай трейд шатахуун түгээх станц	тоосго	1	
324	Агуулах гараж	тоосго	1	
325	Цэвэрлэх байгууламж	тоосго	1	
326	Агуулах, гараж	тоосго	1	
327	Агуулах, гараж	тоосго	1	
328	Агуулах, гараж	тоосго	1	
329	Агуулах, гараж	тоосго	1	
330	Хятад зам ангийн оффис	тоосго	2	
331	Агуулах, гараж	тоосго	1	
332	Агуулах, гараж	тоосго	1	
333	“Саруул дэнж” хороолол	тоосго	5	2012
334	Агуулах, гараж	тоосго	1	
335	“Чандмань илч” ХХК	тоосго	3	1986
336	“Дорнын говь” ХХк	тоосго	2	
337	Дулааны станц	тоосго	3	1986
338	36 айлын нийтийн байр	тоосго	3	
339	38-р байр	тоосго	2	1986

340	45-р байр 20 айл	тоосго	4	2005
341	37-р байр	тоосго	4	
342	Дэлгүүр	тоосго	1	
343	39-р байр	тоосго	1	
344	Орон сууц	тоосго	1	
345	Хөдөө аж ахуйн газар	тоосго	1	
346	“Вет шанд” ХХК	тоосго	2	
347	Хуучин хүнсний үйлдвэр	тоосго	1	
348	Улаан загалмай	тоосго	1	
349	“Идэр өлзийт” эмнэлэг	тоосго	1	
350	1-р цэцэрлэг	гулдмай	2	1990
351	Оюутны байр	тоосго	2	
352	Уламжлалт эмнэлэг	тоосго	1	
353	Нэгдсэн эмнэлэг	угсармал	5	1991
354	Морг	тоосго	2	1991
355	30-р байр Эмнэлэгийн 27 айлын орон сууц	угсармал	3	2003
356	“Энх эрдэнэ” ХХК хиаман цех	тоосго	2	
357	Асрамжийн газар	тоосго	1	
358	Эмнэлгийн 8 айлын орон сууц	тоосго	2	1987
359	Ус цаг уур орчны шинжилгээний төв	тоосго	2	

Зураг 1

Зураг 2

Зураг 7

Зураг 8

Зураг 9

Зураг 10

Зураг 11

Зураг 12

Зураг 13

Зураг 14

Зураг 15

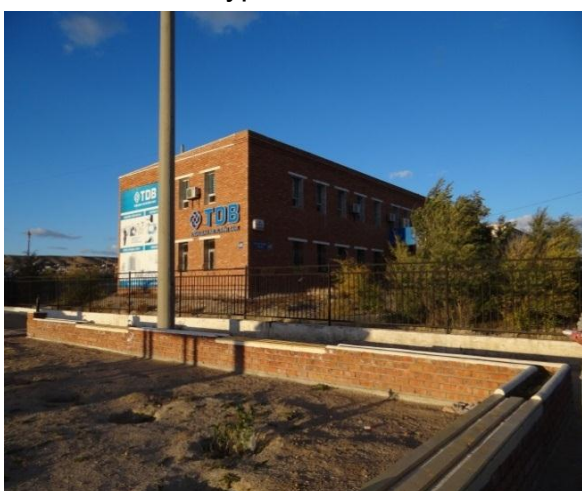
Зураг 16

Зураг 17

Зураг 19

Зураг 21

Зураг 22

Зураг 23

Зураг 24

Зураг 25

Зураг 26

Зураг 27

Зураг 28

Зураг 29

Зураг 30

Зураг 31

Зураг 32

Зураг 33

Зураг 34

Зураг 35

Зураг 36

Зураг 37

Зураг 38

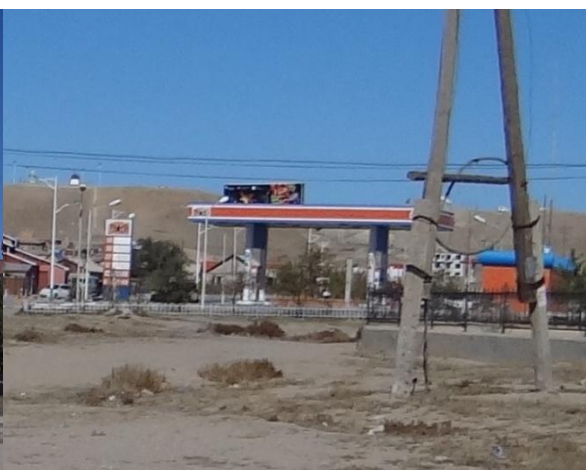
Зураг 39

Зураг 40

Зураг 41

Зураг 42

Зураг 43

Зураг 44

Зураг 47

Зураг 48

Зураг 49

Зураг 51

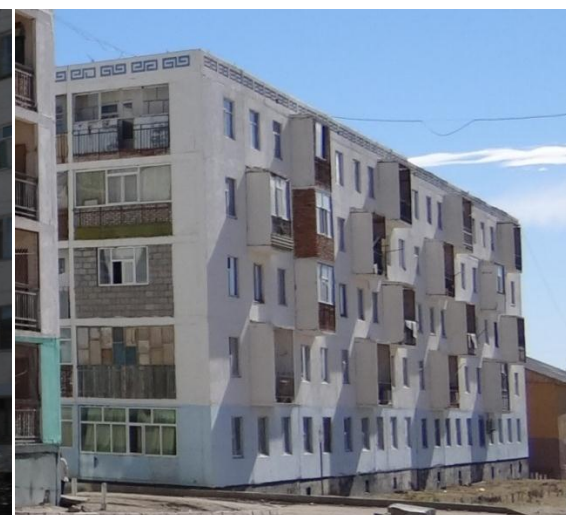
Зураг 52

Зураг 53

Зураг 54

Зураг 57

Зураг 58

Зураг 63

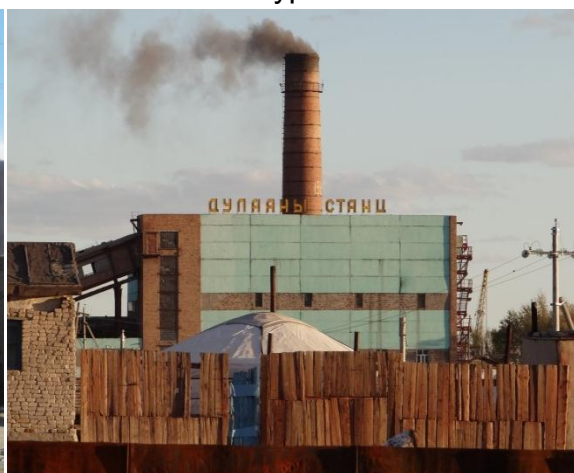
Зураг 64

Зураг 65

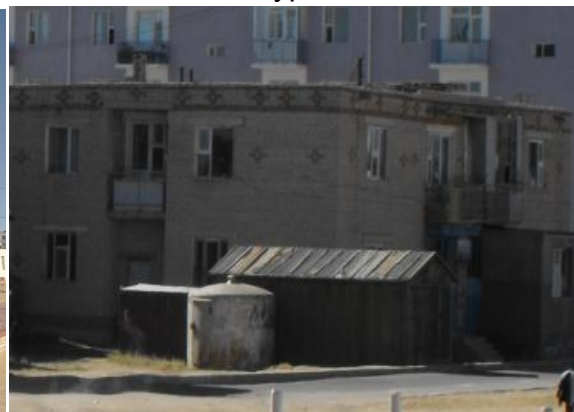
Зураг 66

Зураг 68

Зураг 69

Зураг 71

Зураг 73

Зураг 74

Зураг 75

Зураг 76

Зураг 77

Зураг 80

Зураг 81

Зураг 82

Зураг 83

Зураг 84

Зураг 86

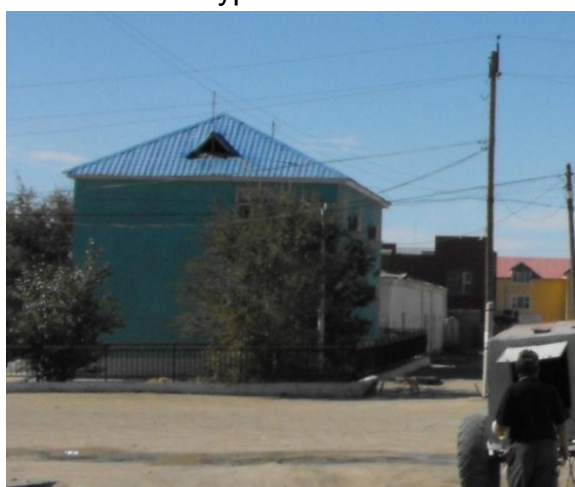
Зураг 87

Зураг 89

Зураг 91

Зураг 92

Зураг 95

Зураг 97

Зураг 101

Зураг 102

Зураг 103

Зураг 104

Зураг 105

Зураг 106

Зураг 113

Зураг 114

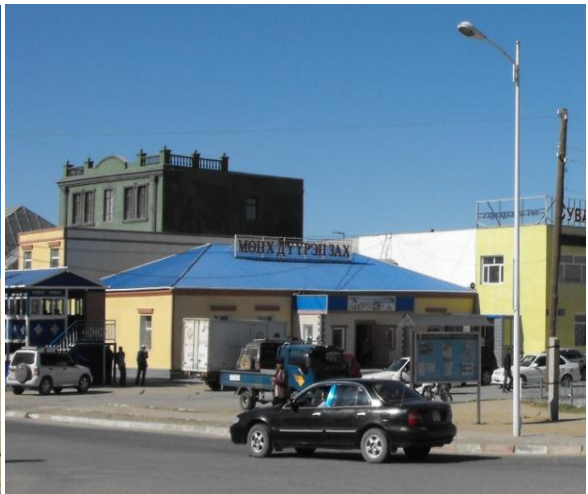
Зураг 118

Зураг 119

Зураг 121

Зураг 127Зураг 128

Зураг 129

Зураг 130

Зураг 135

Зураг 136

8. СОЁЛ АХУЙН ҮЙЛЧИЛГЭЭНИЙ ХАНГАМЖИЙН ОДООГИЙН БАЙДАЛ

Тус суманд Анагаах ухааны коллеж, МСҮ-ийн төв, ЕБС /12 жилийн/ 5, цэцэрлэг 11, хүүхдийн ордон, нэгдсэн эмнэлэг, Уламжлалт анагаах ухааны төв, ерхийн эмнэлэг 3, ЭМТөв /Зүүнбаян/, хувийн хэвшлийн эмнэлэг 9, нийтийн номын сан, XIX зууны дорнын их яруу найрагч соён гэгээрүүлэгч Д.Равжаагийн музей, ОНС музей, Саран хөхөө театр, “Соёмбо” өв соёлын өргөө зэрэг соёл урлаг, боловсрол, эрүүл мэнд, үйлчилгээний төвүүд үйл ажиллагаагаа явуулж байна.

Сүүлийн жилүүдэд хөрөнгө оруулалт эрс нэмэгдэж хувийн болон төсвийн хөрөнгө оруулалтаар 11 жилийн 2-р сургууль, 120 м³ багтаамжтай өнгөт гэрэлтүүлэгтэй усан оргилуур, гудамж талбай гэр хорооллын 16 ш шөнийн цамхагт гэрэлтүүлгүүд, мөсөн гулгуур, софт теннис, бие бялдаржуулах болон хүүхдийн тоглоомын талбай, зочид буудал, 26 метрийн алгаслалтай хүндэтгэлийн “Сайншанд” нуман хаалга, худалдаа үйлчилгээний барилгууд ашиглалтад орсон байна. 2013 онд усан спорт сургалтын төв, хүүхдийн ордон, 100 хүүхдийн цэцэрлэгийн барилгууд ашиглалтанд орохоор хүлээгдэж байна.

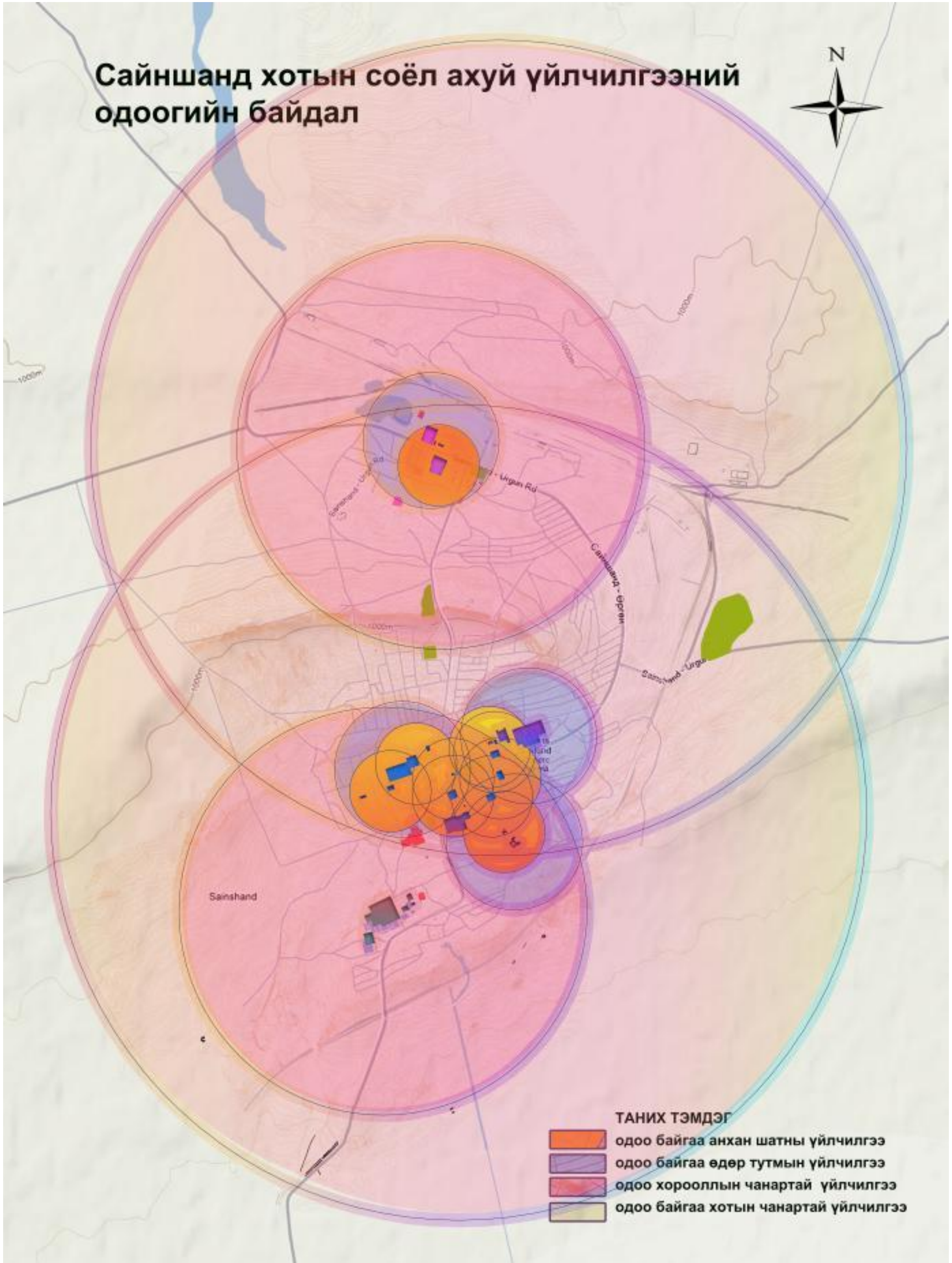
Зураг 3. Дорноговь, Сайншандын хүндэтгэлийн хаалга

Мөн Сумын төвийн төв талбайн хажууд орчин үеийн шийдэл бүхий “Соёмбо цогцолбор” цогцолбор төв баригдаж байна. Уг цогцолборт Дорноговь аймгийн Улсын бүртгэлийн газар, хөдөлмөрийн хэлтэс, ЗДТГ-ын архив зэрэг байгууллага үйл ажиллагаагаа явуулах бөгөөд “Соёмбо цогцолбор”-ын барилгыг орон нутгийн төсвийн 1 тэрбум 115 сая төгрөгийн хөрөнгө оруулалтаар барьж босгох юм байна.

МСҮТ: Сайншанд Анагаах Ухааны коллежоороо нэртэй. Энэ нь орон нутгийн эрүүл мэндийн системийн чадавхийг бэхжүүлэх нэлээд сайн боловсролын бүтэц юм. Одоогоор Сайншандад Мэргэжлийн сургалт, үйлдвэрлэлийн (МСҮТ) 2 төв байгаагийн нэг нь сумын төвд нөгөө нь төмөр замын сууринд байна. Эдгээр МСҮТ-д нийт 450 залуучууд суралцаж байна.

Схем зураг8.1. Соёл ахуй үйлчилгээний одоогийн байдал

Сургууль, цэцэрлэг: Сайншанд сумын төвд одоогоор 4 ерөнхий боловсролын дунд сургууль үйл ажиллагаагаа явуулж байна. Сумын төв нийт 5100 сурагчидтай үүнээс 400 нь дотуур байранд амьдарч байна. Нэг ангийн дүүргэлт дунджаар 30-35 сурагчидтай. Сургуулиуд орон сууцны хорооллоос хол байршдаг, зарим сурагчид сургуульдаа хүрэхдээ 2-3 км явдаг байна. Хөдөөнөөс ирж суралцаж буй хүүхдүүдэд дотуур байрны хүрэлцээ муу байна. Сумын төвийн 8 улсын цэцэрлэг, “Хараацай” хувийн цэцэрлэг нийт 10 цэцэрлэгт одоогоор 950 хүүхэд байна.

Мөн Зүүнбаян багт 920 сурагчийн хүчин чадалтай 12 жилийн дунд сургууль, 150 хүүхдийн чадалтай цэцэрлэг, 400 хүүхдийн дотуур байр үйл ажиллагаа явуулж байна.

Зураг 4. Одоо байгаа сургууль, цэцэрлэгийн барилгууд

Зураг 5. Одоо байгаа зочид буудал, ресторанууд

Зураг 6. Сумын төвийн амралт зугаалгын газар, хөшөө дурсгалууд

Дээр дурдсан болон бусад соёл ахуйн үйлчилгээний барилга байгууламжуудын хүчин чадал, давхрын тоо гэх мэт мэдээллийг ХАВСРАЛТ 8-аас харна уу.

9. ИНЖЕНЕРИЙН ХАНГАМЖИЙН ОДООГИЙН БАЙДАЛ

9.1 Усан хангамж, ариутгах татуурга

9.1.1 Цэвэр ус

-Усны эх үүсвэр Сайншанд сумын төвөөс урагш 12км зайд орших Өехий гэдэг газар гүний 1-р худаг, түүний ойролцоо Зээгт гүний 2,3-р худаг байрлах бөгөөд нийт $q=33,4$ л/сек ундрага бүхий гурван гүний худагтай. Эх үүсвэрийн 3 гүний худгийн дэргэд $V=150$ м³ –ийн багтаамжтай ус нөөцлөх, зохицуулах усан сантай. Усан сангаас цааш дамжуулан шахах өргөлтийн насосны станцтай юм. Эдгээр өргөлтийн станцууд нь ус дамжуулах ф200 мм-ийн голчтой PE маркийн хос хуванцар хоолойгоор тоноглогдсон болно. Өртөөлөн шахах өргөлтийн 3 станцад $Q=200$ м³/ц –ийн бүтээмжтэй, $H=95$ м-ийн түрэлттэй, $P=90$ кВт-ын чадалтай, $n=2986$ эрг/мин-ийн эргэлттэй, Грундфос үйлдвэрийн NK80-250/267, A1-F- A-BAQE маркийн ижил төрлийн насоснууд тоноглогдсон байна. Гуравдугаар өргөлтийн насосны станц нь өвөр шандын өмнөх Дэнж дээр байрлах бөгөөд Ар ба Өвөр Шандыг заагласан өндөр хяр дээр байгаа $2*V=1000$ м³-ийн багтаамжтай хоёр усан сан руу ф200 мм-ийн голчтой хос ган хоолойгоор шахдаг, уг усан сангаас хэрэглэгчдийг усаар хангадаг байна. Хоногт дундчаар 1200 м³ ус олборлон түгээж байна. Мөн Өвөр Шандын өөр нэг эх үүсвэр нь 595-р гүний худаг юм. Энэ худаг нь Чандмань-элч Компаний дулааны станцыг усаар хангахын зэрэгцээ гэр хорооллын ус зөөврийн машинд ус ачдаг байна. Гэр хорооллын оршин суугчдад ус түгээх 16 худагтай үүнээс 10 худаг нь төвлөрсөн сүлжээнд холбогдсон бөгөөд сард 1200 шоометр буюу өдөрт 40 шоометр ус түгээдэг энэ нь үндсэн хэрэглээнд орж тооцогдсон болно. Үлдсэн 6 худагт гүний 595-р худгаас машинаар тээвэрлэж хүргэдэг бөгөөд сард 360 шоометр буюу өдөрт 12 шоометр ус түгээдэг байна. Мөн хувийн 4 худаг байдаг, худаг тус бүр өдөрт 2м³ ус $4*2=8$ м³/ түгээдэг байна. Дулааны станц нь өөрийн 595-р худгаас хоногт 200-300 шоометр ус авахын зэрэгцээ хотын төвлөрсөн усны сүлжээнээс 120-200 шоометр ус авч нийт 400 шоометр усыг хоногт хэрэглэж байна. Энэ мэтчилэн бүх хэрэглээг тооцвол $1300+12+8+400=1720$ м³/ Өвөр шанд хотхон одоогийн байдлаар **Q=1720 м³/хон**. Ус хэрэглэж байна.

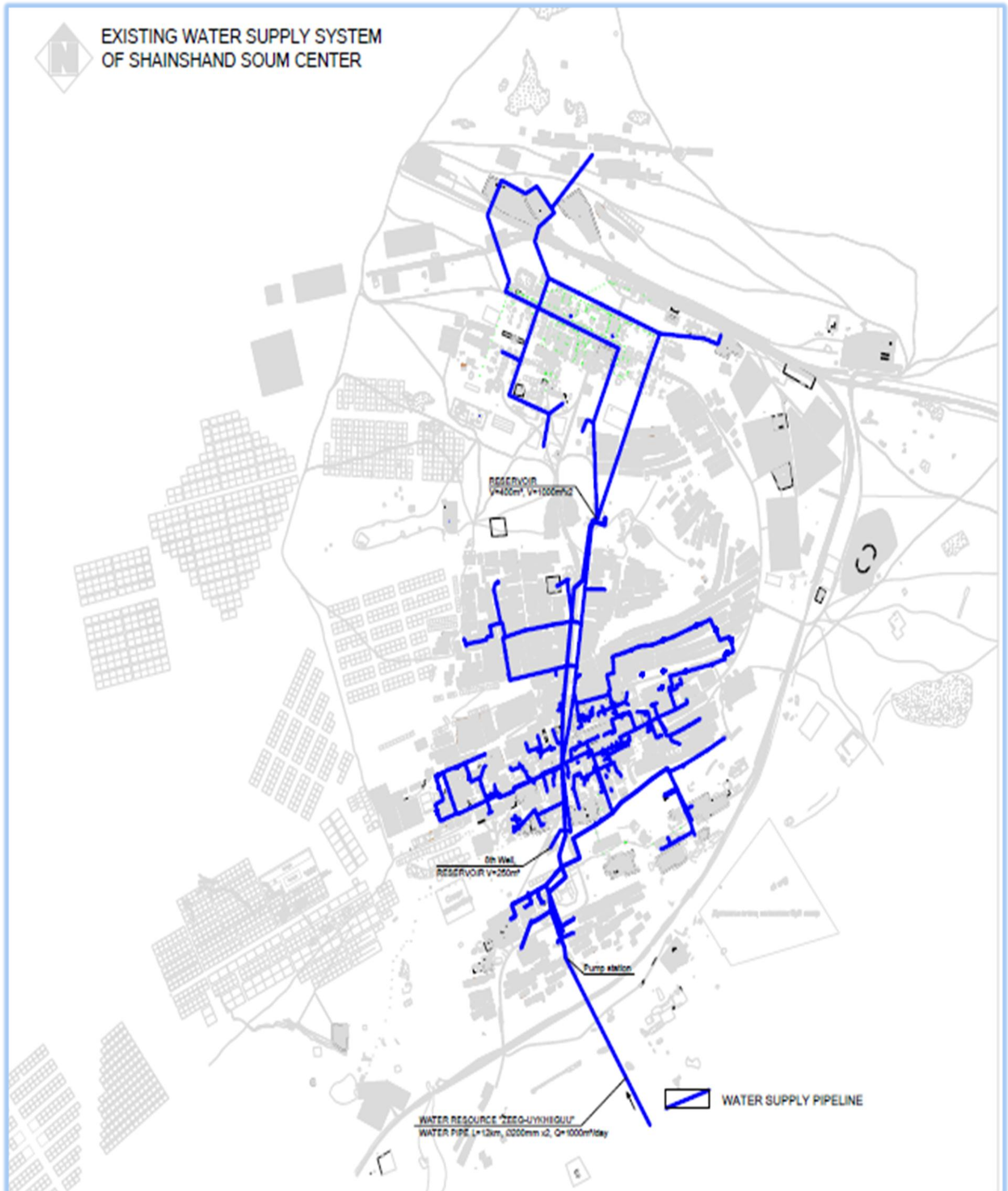
-Ар Шанд эртнээс Төмөр замын суурин буюу төмөр замын хороолол байсан одоо ч тэр янзаараа байна. Энэ хороолол Сайншанд сумын 4-р багийн нутаг дэсгэрт хамаарагддаг бөгөөд төвлөрсөн ус хангамжтай орон сууцанд 556 өрхийн 1668 хүн, гэр хорооллын 938 өрхийн 3371 хүн, Зөөврөөр ус хэрэглэдэг орон сууцны 110 өрхийн 353 хүн, гэр хорооллын 8 өрхийн 26 хүн, нийт **5418** хүн оршин сууж байна. Энэ суурингийн ус хангамжийн асуудлыг Төмөр замын Эрчим хүч-Ус хангамжийн 2-р анги хариуцаж ажилладаг. Ар Шандын Төмөр замын хотхон Ус хангамжийн эх үүсвэрийн 6 гүний худагтай Үүнээс 8-р цооног буюу шар худаг ЭЦВ10-63-110 маркийн гүний насостой, Өвөр Шандад байрладаг, $V=250$ м³-ийн багтаамж бүхий усан сантай, 175QJ20-104 маркийн өргөлтийн насостой одоогоор нөөцөнд

хадгалагдаж байна. Ар шандад байрлалтай 5 цооногийн 3,4-р гүний худаг бэлтгэлд байгаа бөгөөд 1,2,5-р худаг ЭЦВ6-6,3-120 маркийн насостойгоор байнга ажиллаж байна. Өндрийн $V=400$ м³-ийн багтаамжтай даралтат усан сангаар дамжуулж хоногт дундчаар 800-1000 м³ ус олборлон түгээх бөгөөд Ар шанд суурин одоогийн байдлаар оргил хэрэглээний үед **Q=1200 м³/хон.** ус хэрэглэж байна.

Одоогийн буюу 2012 оны эцсийн байдлаар Сайншанд сумын байнгын оршин суугч нийт хүн ам 21178 байна гэж тооцсон. Энэ үеийн цэвэр усны бодит хэрэглээ 2920 м³/хон. буюу үндсэндээ **Q=3000 м³/хон.** байгаа болно.

-Ар Шандын ус хангамжийн системийн сүлжээний нийт урт 13457,9 м бөгөөд үүнээс түрэлтийн ф219 мм-ийн хоолой 2829 м, ф150 мм-ийн хоолой 631 м, ф100 мм-ийн 208 м, түгээх ф273 мм-ийн хоолой 222 м, ф219 мм-ийн хоолой 2973 м, ф150 мм-ийн хоолой 4808 м, ф100 мм-ийн хоолой 1711 м, ф50 мм-ийн хоолой 76 м байна. Сүлжээний үзлэг хяналтын худаг 45, ус түгээх худаг 5 байна.

Схем зураг 9.1. Усан хангамжийн одоогийн байдал

Эх үүсвэр: Зээгийн хөтөл. Одоогийн хэрэглээ: 2650 м³/хоног

9.1.2 Бохир ус

-Ар Шанд хотхоны төвлөрсөн ариутгах татуургын ситемийн хоолойн урт 12,12 км, бохирын хоолойн хяналтын худаг 395ш, бохирын насосны станц /КНС/-ээс цааш шахах даралттай бохир усны хоолойн урт 1,8 км, хяналтын худаг 3 ш байна. Бохир усны насосны станц /КНС/ бохир усыг биологийн цэвэрлэх байгууламжид хүргэх зориулалтаар баригдаж 1986 онд ашиглалтад орсон байна. Бохирын насосны станцад $Q=144$ м³/ц-ийн бүтээмтэй, $H=46$ м-ийн түрэлттэй, $P=40$ кВт-ын чадалтай, ФГ144/46 маркийн насос 2ш суурилагдсан байна. Энэ байдлаас болон хоногт хэрэглэж байгаа цэвэр усны зарцуулгатай уялдуулан тооцож үзэхэд одоогийн байдлаар хоногт 1200 шоо метр ахуйн бохир ус ямарч цэвэрлэгээгүйгээр хаягдаж байна. Ашиглалтын явцад биологи цэвэрлэгээний тоноглол, агааржуулах төхөөрөмжүүд нь эвдэрч ашиглагдахгүй болсон нь тодорхой байна. Энэ үеэс эхлэн бохир усыг цэвэрлэхгүйгээр зөвхөн биологийн цөөрмийн 9 картаар дамжуулан урсгадаг болжээ. Энэ нь байгаль орчныг бохирдуулах хор нөлөөтэй болно.

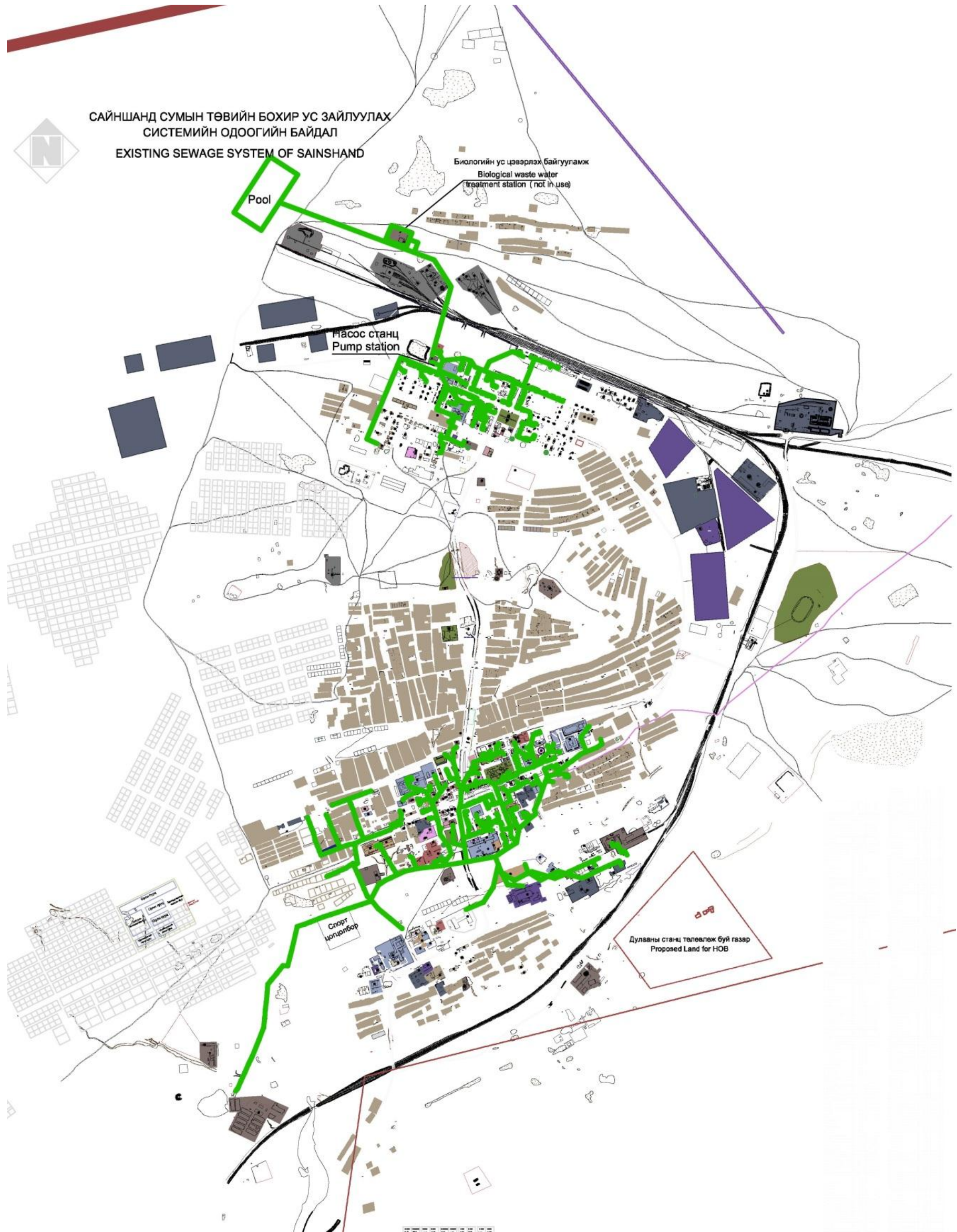
-Өвөр Шанд буюу Сайншанд сумын хүн ам хоногт дундчаар 1200 шоо метр цэвэр усыг зарцуулж байгаа бөгөөд өвлийн улиралд хоногт 1200 шоо метр, зуны улиралд 1400 орчим шоо метр бохир усыг хотын бохир зайлуулах сүлжээнд нийлүүлж байна. Одоогийн байдлаар Сайншанд хотхоны бохир ус зайлуулах хоолойн хамгийн бага голч 100 мм-ээс эхлэх бөгөөд гол цуглуулах хоолойнууд 150 мм, 200 мм-ийн голчтой бөгөөд цэвэрлэх байгууламжид дамжуулах гол хоолой нь 300 мм-ийн голчтой байна. Нийт 14 км бохир ус зайлуулах хоолойтой болно. Ерөнхийдээ бүх цуглуулах хоолойн ачаалал ихссэнээс нэвтрүүлэх чадвар эрс буурчээ энэ нь хоолойн зарим хэсэгт дүүргэлт максимум хэмжээнээс хэтэрч, их хэрэглээний үед бохирын үзлэг-хяналтын худаг амаараа халидаг тохиолдлоор илэрч байна.

-Татан зайлуулагдсан бохир ус нь бохир усыг цэвэрлэх механик-биологи цэвэрлэгээний байгууламжаар дамжин цэвэршүүлэх үйл ажиллагаа явагдаж байгальд нийлүүлэх ёстой билээ. Гэтэл одоогийн байдал ямар байна вэ гэвэл: Сайншанд хотын оршин суугч хүн амын тоог 1980-1990 оны түвшинд 7000-13500 болно гэж тооцож, хоногт 1400-2700 шоо метр бохир ус хүлээн авч цэвэрлэх чадалтай “Блок ёмкость” нэртэй байгууламж нь хоёр секцээс бүрдэх бөгөөд механик-биологи цэвэрлэгээ явуулж, халдваргүйжүүлэлт хийн, биологийн цөөрмөөр дамжуулан цэвэршүүлэх үүрэгтэй иж бүрэн цэвэрлэх байгууламжийг 1980 оны дунд үеэс барилга угсралтын ажлыг гүйцэтгэж, 1987 оны намар ашиглалтад оруулсан байна. Энэхүү “Блок ёмкость” нэртэй байгууламж нь 2700 м³/хон. хүртэл бохир ус авах тохиолдолд 2 секцтэй, 4200 м³/хон. хүртэл бохир ус авах тохиолдолд 3 секцтэй, 7000 м³/хон. хүртэл бохир ус авах тохиолдолд 4 секцээс бүрдэх жишээтэй. Энэ байгууламжийн онцлог нь секц нэмэн өргөтгөл барих бололцоог хангадаг. Төсөлд зааснаар умбуур бодис 483мг/л-ийн ,БПК₂₀ 495

мг/л-ийн концентрац бүхий бохирдолттой усыг цэвэршүүлж, цэвэршсэн усанд умбуур бодис болон БПК₂₀ нь тус бүр 15мг/л болж буурсан байхаар тооцжээ.

Уг цэвэрлэх байгууламж бохир ус хүлээн авч цэвэрлэх чадлын хувьд хангалттай юм. Гэтэл уг цэвэрлэх байгууламж ашиглалтын явцад уг байгууламжийн төмөрбетон хийц эдлэлүүд бохир усанд идэгдэж, цоорч гэмсэн, мэргэжлийн ажилтнууд дутмаг, орон тоо хүрэлцээгүй байсан, техник тоног төхөөрөмж хуучирч, элэгдэж гэмтэж ажиллахгүй болсон, ашиглалтын зардал өндөр зэрэг нь нөлөөлсөн байх магадлалтай байна. Эдгээр хүчин зүйлийн нөлөөнөөс үүдэн 1990 оны үед цэвэрлэх байгууламжийн үйл ажиллагаа зогссон байна. Одоогийн байдлаар хэрэгцээнээс гарч буй бохир усыг биологийн цөөрмийн 13 картанд хуваарилан хийж, хөрсөөр шүүрүүлж байна.

Схем зураг 9.2. Бохирын системийн одоогийн байдал

9.1.3 Зүүнбаян суурин дахь 5-р багийн инженерийн хангамж

5-р баг нь Сайншанд сумын төвөөс 50км зайд байрладаг. Зүүнбаян суурин нь 1951 онд нефтийн үйлдвэр баригдаж ашиглалтанд орсон үеэс бий болсон. Хожим 1970 оноос батлан хамаалах армийн хаалттай хот болжээ. Энэ үед эрчимтэй хөгжиж байсан боловч 1990 оноос цэргийн объектын цар хүрээ багасаж одоо зөвхөн зэвсэгт хүчний 330-р анги байрлаж байна.

Одоо 5-р багийн төв 2000 хүн амтай, 920 хүүхдийн багтаамж бүхий 12 жилийн сургуультай, дотуур байртай, 400 гаруй хүүхэд суралцаж байна. Мөн 150 хүүхдийн цэцэрлэг, сум дундын эмнэлэгтэй юм.

Инженерийн дэд бүтцийн хувьд ус хангамж ариутгах татуургын системтэй байсан. Тэр нь хуучирч муудсан, байнгын ашиглалтын шаардлага хангахгүй болсон учир халаалт цэвэр усны системийг сэргээн засварлах ажил хийгдэж байна. Ус хангамжийн эх үүсвэрийн хувьд хоёр гүний худагтай, ус нөөцлөх 1200 шоометрийн багтаамж бүхий хоёр усан сантай, усан сангаас хэрэглэгч рүү шууд дамжуулан шахаж түгээх насосны станцтай, уг станцад 90 м³ /цаг-ийн бүтээмжтэй 22квт-ийн чадалтай 2ш насостай юм. Энэхүү ус хангамжийн системийн ажиллагаа нь одоохондоо болж байгаа боловч эх үүсвэрийн гүний худгийн найдвартай ажиллагаа хангалтгүй, усны хэрэгцээ шаардлага дутагдалтай байна. Тухайлбал Сайншанд сумын 5-р багийн нутаг Зүүнбаян дахь ус хангамжийн эх үүсвэрийн гүний худгийн судалгааг авч үзвэл одоогийн байдлаар нийт 20 гүний худаг данс бүртгэлтэй байна. Эдгээр гүний худгуудын нөхцөл байдал гэвэл: 1, Ажиллагаатай 9,10,11,16-р худаг буюу нийт 4 худаг байна.

2, Ашиглах боломжтой 7,14,15,17,22-р худаг буюу нийт 5 худаг байна.

3, Ашиглах боломжтой, 18-р худаг буюу 1 худаг байна.

4, Ажиллагаагүй болсон худаг 2,3,6,12-р худаг буюу 4 худаг байна.

5, Бүр устгагдсан 1,4,5,8,13,21-р худаг буюу 6 худаг байна.

6, Өрөмдөж орхисон худаг Нийт 10 цооног байдаг мэдээ бий хэрэв үнэн бол түүнийг ус хангамжийн зориулалтаар ашиглах боломжтой юм.

Өнөөгийн байдлаар тойм тооцоогоор нийт хэрэглэгчдэд сард 11000 орчим шоометр ус түгээдэг гэнэ. Энэ нь дундажаар хоногт ($Q=370\text{м}^3/\text{хон}$) 370 орчим шоометр, цагт 15 м³ ус болж байна.

Харин одоогийн буюу 2014 оны усны хэрэгцээг тооцож үзвэл: нэг хүний хоногийн хрэглээний норм $q=150\text{л}/\text{хон}$, оршин суугчийн тоо $N=2000$ байхад

$$Q_{\text{хон.дун}} = \frac{q \times N}{1000} [\text{м}^3/\text{хон}] = \frac{150 \times 2000}{1000} = 300 \text{ м}^3/\text{хон}$$

Хоногт 300 шоометр ус хэрэглэхээр байхад 370 шоометр ус хэрэглэж байгаа

нь үргүй зардал их байгааг харуулж байна.

Ариутгах татуургын системийн хувьд хэрэглэгчдээс гарах бохир усыг зайлуулах бохирын салбар хоолойнуудаар дамжин бохирын гол хоолойд (коллекторт) нийлж төвөөс урагш 3км зайд бохир усаа зайлуулж ил задгай хаягдаг болно. Энэ дамжуулах гол хоолойд хяналтын 108 худаг байдаг, хоолой голч нь ф200-250 мм боловч уг хоолой шороо элсээр дүүрч ашиглахад их хүндрэлтэй болсон байна. Бохир ус цэвэрлэх байгууламж 1990 оны үед баригдаж байгаад дутуу орхигдож тоногдсоны зэрэгцээ элсэн дарагдаж үгүй болжээ.

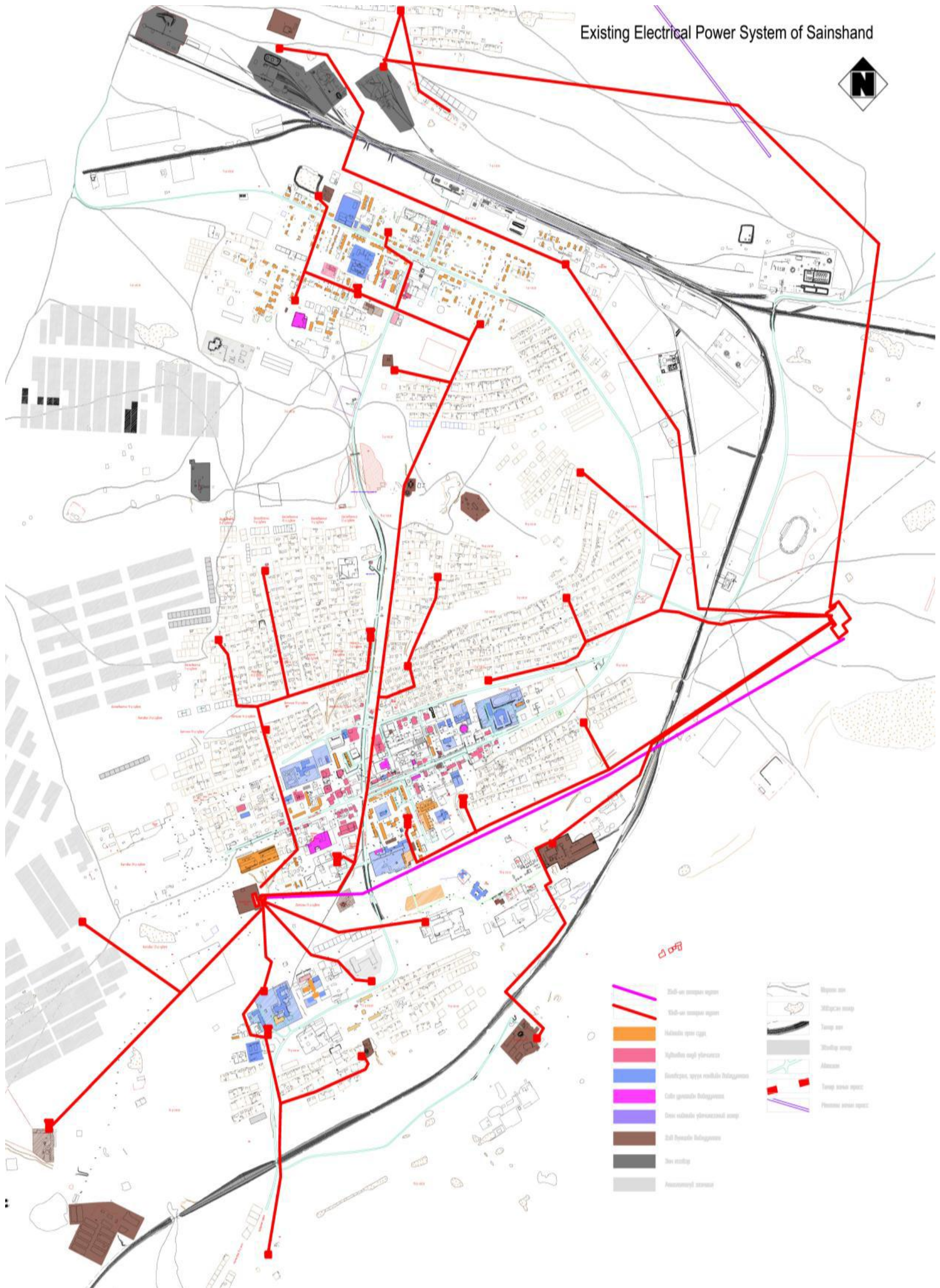
Дорноговь аймгийн Сайншанд сумын 5-р баг энд суурьшиж байгаа бөгөөд нийт хүн 2000 орчим хэдий боловч нефть олборлох болон бусад төрлийн үйлдвэрлэл эрхлэх аж ахуй нэгж олноор бий болох үүнийг дагаад хүн амын суурьшил нэмэгдэж төвлөрөл бий болох ирээдүй хүлээж байна. Иймд тус багийн 2025 он хүртлэх хөгжлийн ерөнхий төлөвлөгөөг боловсруулах шаардлага урган гарч байна.

9.2 Цахилгаан хангамж

Сайншанд сум нь Цахилгаан Дамжуулах Үндэсний Сүлжээ ХК-ийн Зүүн-Өмнөд бүсийн салбарын 110/35/10кВ-ын Сайншанд дэд станцаар дамжин Төвийн бүсийн эрчим хүчний системд холбогддог. Тус дэд станцаас 10кВ-ын Цахилгаан дамжуулах агаарын шугам (ЦДАШ) татаж Өвөршандын зүүн урд хэсэг, Аршандын зүүн хэсгийг мөн төмөр зам орчмын хэрэглэгчдийн дунд байрлах 10/0,4кВ-ын дэд станцаас цахилгаан эрчим хүчээр хангадаг. Сумын төвийн бусад хэрэглэгчдийг 110/35/10кВ-ын Сайншанд дэд станцаас 35кВ-ын ЦДАШ-аар холбогддог 35/6кВ-ын Өвөршанд дэд станцаас 6кВ-ын ЦДАШ татан 6/0,4кВ-ын дэд станцаас цахилгаан эрчим хүчээр хангадаг.

Мөн нар салхины эрчим хүч ашиглах парк, станцыг байгуулахаар судалгааны ажил хийгдэж байгаа юм.

Схем зураг 9.3. Цахилгаан хангамжийн одоогийн байдал

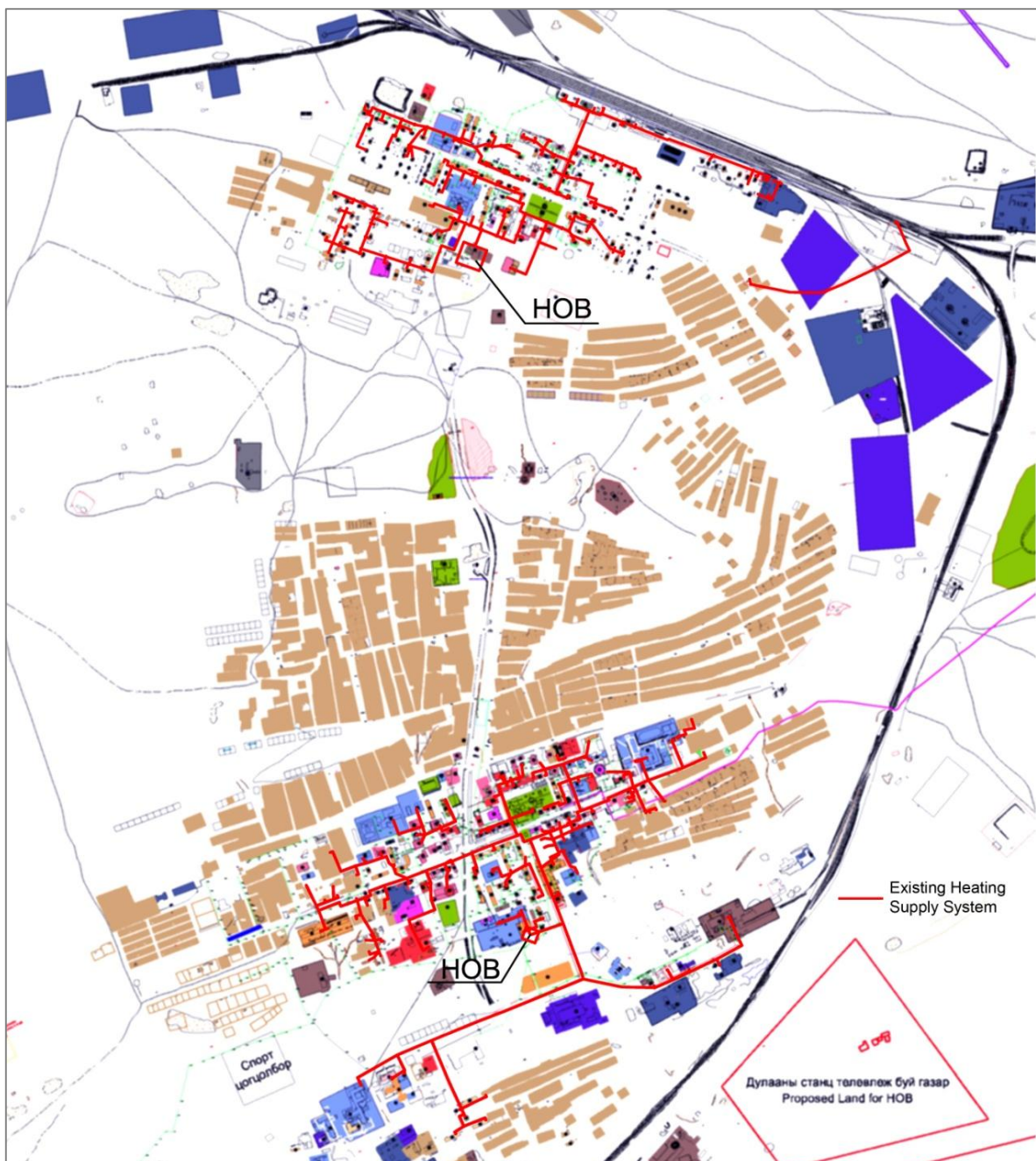

9.3 ДУЛААН ХАНГАМЖИЙН ОДООГИЙН БАЙДАЛ

Сайншанд суманд 3 уурын зуух бүхий дулааны станцыг 1985 онд барьсан бөгөөд одоогоор 27 жил ажиллаж байгаа нь ажиллах норм буюу 25 жилээс хэтэрсэн. 2012 онд 10 Мегаваттын хүчин чадал бүхий нэг зуухыг суурилуулна. Одоогоор сумын дулааны станц 18.9 Гкал/ц дулаан үйлдвэрлэж байна. Дулааны станцын тооцоогоор 2013 оны дулааны хэрэгцээ 23.8 Гкал/ц хүрэхээр байна. Дулаан дамжуулах хоолой ган хийцтэй, 50-377мм, 1 км урттай. Нийтийн орон сууцны барилга, байгууллага, арилжааны хэрэглэгчид холбогдсон байна

Төмөр замын сууринд цагт 12 Гкал чадал бүхий 4 уурын зуухтай.

Схем зураг 9.4 Дулаан хангамжийн одоогийн байдлын схем

А. Өвөр Сайншандын дулааны эх үүсвэр, хэрэглэгчид

Сайншанд хотын төвлөрсөн дулааны станц анх 1986 онд КЕ-25-14 маркийн 3 зуух, сүлжээний усны ПП1-53-7-IV маркийн 2 блок халаагуур, Д320-50 маркийн 2 насос, нэмэлт усны К20/30 маркийн насостойгоор ашиглалтанд орсон. Нийт 3 зуух ажиллаж байх үедээ 33,75 Гкал/ц дулааныг дээд тал нь 350 мм диаметртэй (нэвтрүүлэх чадвар нь 425 т/ц) төв шугамаар аймгийн төвийн дулааны хэрэглэгчдийг 8 хэсэгт бүлэглэн 95/70°C-ын температурын горимоор хангахаар төлөвлөжээ. Дулааны станц 958 м өндөрлөгт орших ба хэрэглэгчдийн газрын төвшний ялгаа 5-10 м. 1988/1989 оны халаалтын улирал буюу 1990 оны босгон дээр тус хотын хэрэглэгчдийн төслийн дулааны ачаалал халаалтанд 11,522 Гкал/ц, салхивчинд 5,506 Гкал/ц, ХХУ-нд 1,814 Гкал/ц, нийт 18,842 Гкал/ц байв.

Улс орон зах зээлийн эдийн засагт шилжих явцад ЗХУ-ын цэргийн анги, барилга үйлдвэрлэлийн бааз (БҮБ), хүнсний үйлдвэр, мах комбинат, хатаалгын цех зэрэг томоохон хэрэглэгчид хаагдсан, зарим хэрэглэгчид хувьчлагдсан, амьдрах чадваргүй нь хаалгаа барьсан, устаж үгүй болсон зэргээс болж дулааны ачаалал буурч байсан юм. Одоогийн байдлаар дулааны сүлжээний гол шугамын урт 5 хос км, салбар шугам 3,2 хос км урттай. Салбар шугам хэрэглэгчдийн мэдэлд, төв шугам ба дулааны станцыг (ДС) Чандмань Илч ТӨХ компани өмчлөн ашиглаж байна. ДС-ын цагт 25 тонн 14 кгс/см² даралттай уур гаргах чадалтай 3 зуух хуучирч муудсан, уурын хэрэглэгчид хаагдсан зэргээс шалтгаалж, 1-р зуухыг 1999 онд, 2-р зуухыг 2000 онд ТИС-ийн зураг төслөөр буцламтгай үе давхаргат шаталтын системд шилжүүлсэн. 3-р зуухны эд анги элэгдэж хуучирсан тул 1996 оноос хойш ажиллахаа больсноор станцын суурилагдсан хүчин чадал 18,9 Гкал/ц хүртэл буурсан боловч SHL-10 маркийн хятад зуух 1-ийг 2008 онд шинээр суурилуулснаар 8,6 Гкал/ц-аар хүчин чадлаа нэмэгдүүлсэн. Чандмань Илч ТӨХК-ны статистик мэдээгээр дулааны ачаалал 2010 оны байдлаар 11,06 Гкал/ц, 2012/2013 оны халаалтын улиралд 17,9 Гкал/ц болтол өссөн ба 2015 оны төвшинд 24,0 Гкал/ц хүртэл өсөх хандлагатай байна.

Хүснэгт 9.1 ДС – аас хангадаг хэрэглэгчдийн дулааны ачааллын тооцоо

№	Хэрэглэгчдийн нэрс	Эзэлхүүн, V м ³	Шугамын холболт	q	Тооцоотачаалал, Гкал/цаг
1	Аймгийн ЗДТГазар	11089	Т.шугам	0.45	0.236
2	НЭМТөв	71565.9	Т.шугам	0.35	1.182
3	Боловсрол соёлын төв	1275	Т.шугам	0.6	0.036
4	1-10 жилийн сургууль	31338	Т.шугам	0.4	0.592
5	Төвномынсан	1545	Т.шугам	0.6	0.044
6	Хүүхдийн төлөөтөв	2232	Т.шугам	0.5	0.053
7	Саранхөхөө театр	15064	Т.шугам	0.4	0.284
8	УАУхааны төв	3500	Т.шугам	0.45	0.074
9	1-р цэцэрлэг+Ачлал эмнэл.гэр	3550	Т.шугам	0.45	0.075
10	5-р цэцэрлэг	1474	Т.шугам	0.5	0.035
11	9-р цэцэрлэг	3420	Т.шугам	0.5	0.081
12	Хүүхдийн ордон	2232	Т.шугам	0.45	0.047
13	Гоёмэнд	309	Т.шугам	0.66	0.010

ДОРНОГОВЬ АЙМГИЙН САЙНШАНД СУМЫН ТӨВИЙН ХӨГЖЛИЙН ЕРӨНХИЙ ТӨЛӨВЛӨГӨӨ

14	Идэр-Өлзийтэмнэлэг+айл	1530	Т.шугам	0.5	0.036
15	Эмхангамжкомпани	2477	Т.шугам	0.5	0.058
16	УЗ нийгэмлэг	600	Т.шугам	0.66	0.019
17	Ихуулынговь ШТС	126	Т.шугам	0.66	0.004
18	Бүрдэнэбулаг /Дэнж дэл.1/2/	540	Т.шугам	0.66	0.017
19	Баян эргэл /Шувуун шанд ус 1/2/	99	Т.шугам	0.66	0.003
20	ХХАА газар	1971	Т.шугам	0.6	0.056
21	Монгол банк+ХХБ-Хадгаламж2	1600	Т.шугам	0.5	0.038
22	БОАЖГ+ХХҮХ+Аудит	1437	Т.шугам	0.5	0.034
23	ХААН банк	1613	Т.шугам	0.5	0.038
24	МХ-ийналба	1406	Т.шугам	0.5	0.033
25	МАХН-ынбайр	3800	Т.шугам	0.6	0.108
26	Хан-ӨлгийХХК+айл	2890	Т.шугам	0.45	0.061
27	Нарныэрчим	1240	Т.шугам	0.5	0.029
28	Ахмадындэлгүүр /Оддэлгүүр/	540	Т.шугам	0.55	0.014
29	Ст, хэмжилзүйнтөв	908	Т.шугам	0.5	0.021
30	Тагнуулынгазар+айл	1296	Т.шугам	0.5	0.031
31	Шүүх+Прокурор	3420	Т.шугам	0.45	0.073
32	Гаалийнгазар	1498	Т.шугам	0.5	0.035
33	Тээвэрзохицуулалт	1323	Т.шугам	0.5	0.031
34	Мөнхдүүрэн	1276	Т.шугам	0.5	0.030
35	Багадулаантрейд	2304	Т.шугам	0.45	0.049
36	Ахуйүйлчилгээзүүн	6336	Т.шугам	0.45	0.135
37	Оргихынбулаг /Амгалантуяа/	240	Т.шугам	0.66	0.007
38	Хишиг+цах.бараа+айл	270	Т.шугам	0.66	0.008
39	Анарталхныцех	432	Т.шугам	0.6	0.012
40	<i>Шинэ-Эргэл</i>	<i>1431</i>	Т.шугам	0.5	0.034
41	Бизнестүшиг	1520	Т.шугам	0.5	0.036
42	Бизнесшанд+Амтатбялуу	1800	Т.шугам	0.5	0.042
43	Үлэмжхудалдаанытөв	845	Т.шугам	0.5	0.020
44	<i>Алтанчүү ХХК 12</i>	<i>2090</i>	Т.шугам	0.45	0.044
45	LUX буудал	2200	Т.шугам	0.45	0.047
46	Сувданөргөө+гэр	1900	Т.шугам	0.5	0.045
47	Хулшанд ХХК	1800	Т.шугам	0.5	0.042
48	Ардчилалынордон	7200	Т.шугам	0.45	0.153
48	Мандах дэлгүүр+марал, г.м	864	Т.шугам	0.6	0.024
48	Ажнайхудалдаанытөв	2180	Т.шугам	0.45	0.046
49	Тулгатговь	4600	Т.шугам	0.4	0.087
	Дүн	218195.9	-	-	4.3508
50	Цагдаагийнгазар	6367	1-р ЦТП	0.45	0.135
51	Онцгойбайдлынхэлтэс	2173	1-р ЦТП	0.5	0.051
52	ШШГГгазар	1352	1-р ЦТП	0.5	0.032
53	НДХэлтэс	863	1-р ЦТП	0.55	0.022
54	Спортхороо	6526	1-р ЦТП	0.45	0.139
55	II-10 жилийнсургууль	21440	1-р ЦТП	0.4	0.405
56	8-р цэцэрлэг	3019	1-р ЦТП	0.5	0.071
57	ҮЭХолбоо	648	1-р ЦТП	0.66	0.020
58	<i>Богдзэндмэнэ</i>	<i>1590</i>	1-р ЦТП	0.5	0.038

59	Моносэмхангамж	436	1-р ЦТП	0.6	0.012
60	Гурванхөвсгөл	1080	1-р ЦТП	0.66	0.034
61	Хөршдэлгүүр	500	1-р ЦТП	0.66	0.016
62	Гуатээг	1140	1-р ЦТП	0.5	0.027
63	PC game	360	1-р ЦТП	0.66	0.011
64	Хөхтэнгэрийнцахиур+айл	252	1-р ЦТП	0.66	0.008
65	Саруулцонх	1512	1-р ЦТП	0.5	0.036
66	Мөнгөн-Эрдэнэ	624	1-р ЦТП	0.6	0.018
67	Цэнгийнтоль /ТЗ МСҮТ/	1080	1-р ЦТП	0.5	0.025
68	Ирэхирээдүй /Исүс/	2000	1-р ЦТП	0.45	0.042
69	Шанд-Анд /MCS/	640	1-р ЦТП	0.6	0.018
70	Му music	1700	1-р ЦТП	0.5	0.040
71	Алтайталханцех+гэр	360	1-р ЦТП	0.66	0.011
	Дүн	55662	-	-	1.2115
72	СШ ЗДТГ+Татвар	2617	4-р ЦТП	0.66	0.082
73	2-р цэцэрлэг	3258	4-р ЦТП	0.66	0.101
74	6-р цэцэрлэг	3640	4-р ЦТП	0.66	0.113
75	МСҮТөв	10052	4-р ЦТП	0.45	0.214
76	Гандирс	12000	4-р ЦТП	0.4	0.227
77	Мишээлтмана	297	4-р ЦТП	0.6	0.008
78	Газрыналба	389	4-р ЦТП	0.6	0.011
79	Хадгаламж-1	530	4-р ЦТП	0.6	0.015
80	БХТНийгэмлэг	260	4-р ЦТП	0.6	0.007
81	Амттрейд	2500	4-р ЦТП	0.45	0.053
82	Машиногоаалга /Пүрэвсүрэн/	690	4-р ЦТП	0.55	0.018
83	Тэргэлочир ХХК /Баяраа/	288	4-р ЦТП	0.66	0.009
84	Миссури	576	4-р ЦТП	0.6	0.016
85	Шашныдэлгүүр	250	4-р ЦТП	0.66	0.008
86	Говийнтэнгэр	594	4-р ЦТП	0.66	0.019
87	Орлойгурван зээрд1+2	752	4-р ЦТП	0.55	0.020
88	Амттрейд	2500	4-р ЦТП	0.4	0.047
89	Говийндөл	1365	4-р ЦТП	0.5	0.032
	Дүн	42558	-	-	0.9998
89	3-р цэцэрлэг	3124	5-р ЦТП	0.45	0.066
90	4-р цэцэрлэг	2980	5-р ЦТП	0.5	0.070
91	Алтанговь, ялалт-2, + айл	8064	5-р ЦТП	0.45	0.171
92	ДорнынговьХХК+айл	1440	5-р ЦТП	0.55	0.037
93	Баяндалай-Зина+	760	5-р ЦТП	0.66	0.024
94	Загийнговьхоршоо	650	5-р ЦТП	0.66	0.020
95	МСС төв	5292	5-р ЦТП	0.4	0.100
96	Равжаамузей	1296	5-р ЦТП	0.5	0.031
97	ХАС+Мондаатгал	1500	5-р ЦТП	0.5	0.035
98	Холбооныгазар+шуудан	4064	5-р ЦТП	0.45	0.086
		29170	-	-	0.641
99	АУКоллеж	13528	6-р ЦТП	0.4	0.255
	Дүн	359113.	-	-	7.459
		9	-	-	

	Оронсууц				
1	3-р 58 айл	10890	Т.шугам	0.4	0.206
2	4-р 58 айл	10890	Т.шугам	0.4	0.206
3	1-р 58 айл	10890	Т.шугам	0.4	0.206
4	2-р 58 айл	10890	Т.шугам	0.4	0.206
5	6-р 58 айл	10890	Т.шугам	0.4	0.206
6	1-р 80 айл	12540	Т.шугам	0.4	0.237
7	2-р 80 айл	12540	Т.шугам	0.4	0.237
8	29 айл	5445	Т.шугам	0.45	0.116
9	Аргалбаянсууц,+Сор	3420	Т.шугам	0.66	0.107
10	20айл дэнж	3500	Т.шугам	0.5	0.083
11	37-р байр	2800	Т.шугам	0.55	0.073
12	38-р байр	1400	Т.шугам	0.55	0.036
13	39-р байр	4200	Т.шугам	0.55	0.109
14	27айл	5500	Т.шугам	0.5	0.130
15	Банкны 8 айл	1824	Т.шугам	0.5	0.043
16	Төрийн 5 давхар	11000	Т.шугам	0.4	0.208
17	Мэргэжилтний 12 айл	2534	Т.шугам	0.5	0.060
18	Релений 8 айл	1200	Т.шугам	0.5	0.028
19	Батгэрэлсууц /Сант-Оч/	1296	Т.шугам	0.5	0.031
20	Сүрэнжавгэр+дэлгүүр	576	Т.шугам	0.66	0.018
21	Очирсүхсууц	432	Т.шугам	0.66	0.013
22	Хөхөөсууц	486	Т.шугам	0.66	0.015
23	УЗ нийгэмлэг 5 айл	360	Т.шугам	0.66	0.011
24	Наранмандахсууц	150	Т.шугам	0.66	0.005
25	Гантулгасууц	150	Т.шугам	0.66	0.005
26	Тогтохбаярсууц	150	Т.шугам	0.66	0.005
27	Төмөртогоосууц	150	Т.шугам	0.66	0.005
28	Баяраасууц,	150	Т.шугам	0.66	0.005
29	Сумьяасууц	150	Т.шугам	0.66	0.005
30	Мөнхбаатарсууц	432	Т.шугам	0.66	0.013
31	Эрдэнэбилэгсууц	480	Т.шугам	0.6	0.014
32	Баяраадотуур байр-1	1260	Т.шугам	0.5	0.030
33	Баяраадотуур байр-2	1620	Т.шугам	0.5	0.038
	Дүн	130195	-		2.704
34	Jan-60	11000	1-р ЦТП	0.4	0.208
35	Feb-60	11000	1-р ЦТП	0.4	0.208
36	Mar-60	11000	1-р ЦТП	0.4	0.208
37	65айл	12000	1-р ЦТП	0.4	0.227
38	66айл	15000	1-р ЦТП	0.4	0.283
39	30айл	5500	1-р ЦТП	0.5	0.130
40	Черпо+сангийндалай, сууц	3200	1-р ЦТП	0.66	0.100
41	Оюунсүрэнгэр+дэлгүүр	204	1-р ЦТП	0.66	0.006
42	Батсуурьсууц	280	1-р ЦТП	0.66	0.009
43	Пүрэвдагвасууц	252	1-р ЦТП	0.66	0.008
44	Чандмань-Илчажилчдынсууц	800	1-р ЦТП	0.66	0.025
45	Мөнгөн-Эрдэнэсууц	720	1-р ЦТП	0.66	0.022

46	Будсүрэнууц	320	1-р ЦТП	0.66	0.010
47	Шуургасууц	500	1-р ЦТП	0.6	0.014
48	Одгариг8-1	800	1-р ЦТП	0.6	0.023
49	Одгариг8-2	800	1-р ЦТП	0.6	0.023
50	Одгариг-3	264	1-р ЦТП	0.66	0.008
51	Одгариг-4	264	1-р ЦТП	0.66	0.008
52	Батгаригсууц	594	1-р ЦТП	0.6	0.017
53	Эрдэнэбаатарсууц	360	1-р ЦТП	0.6	0.010
54	АУКоллеж оюутан-2	900	1-р ЦТП	0.6	0.025
55	Энхмаасууц	900	1-р ЦТП	0.6	0.025
56	Шагдарсүрэнсууц	901	1-р ЦТП	0.6	0.026
57	Шаравдоржсууц	576	1-р ЦТП	0.66	0.018
58	Ганболдсууц	500	1-р ЦТП	0.66	0.016
59	Хоролсүрэнсууц	800	1-р ЦТП	0.66	0.025
60	Эрчмийнбайрнайлууд ~26	4601	1-р ЦТП	0.66	0.143
		84036	-		1.824
61	12 айл	2918	4-р ЦТП	0.5	0.069
62	18 айл	3326	4-р ЦТП	0.5	0.078
62	Амаахүүсууц	600	4-р ЦТП	0.5	0.014
63	Пүрэвсүрэнсууц	300	4-р ЦТП	0.5	0.007
63	МСҮТ дотуурбайр	3300	4-р ЦТП	0.45	0.070
		10444			0.239
64	5-р 58 айл	10890	5-р ЦТП	0.4	0.206
65	48 айл	7600	5-р ЦТП	0.4	0.143
66	Алтанговьайл	3690	5-р ЦТП	0.4	0.070
67	Нефтийн 8 айл	1824	5-р ЦТП	0.5	0.043
68	НДҮ-ийн 8 айл	1824	5-р ЦТП	0.5	0.043
69	Барилгын 1-р 8 айл	1824	5-р ЦТП	0.5	0.043
70	Барилгын 2-р 8 айл	1824	5-р ЦТП	0.5	0.043
71	Захиргааны 12 айл	2736	5-р ЦТП	0.45	0.058
	Дүн	32212			0.649
72	Хуучинамбулаторисууц	3000	6-р ЦТП	0.45	0.064
73	Чинбатсууц	720	6-р ЦТП	0.5	0.017
74	Анагаахын 4 айд	1584	6-р ЦТП	0.5	0.037
	дүн	5304			0.118
	Оронсууцнууддүн	262191	0	0	5.534
	Дотоодхэрэгцээ				
1	Контор	3876	Т.шугам	0.5	0.091
2	УССТөв	1280	Т.шугам	0.5	0.030
3	Цайныгазар	360	Т.шугам	0.6	0.010
4	Зуухныконтор	298	Т.шугам	0.6	0.008
5	Автограж	2160	Т.шугам	0.5	0.051
	Дүн	7974			0.191

Хүснэгт 9.2 Сүлжээнд холбох техникийн нөхцөл авсан 2012 нэмэгдэх хэрэглэгчид

№	Хэрэглэгчдийн нэрс	Эзэлхүүн, V м3	q	Тооцоотачаалал, Гкал/цаг
1	Ёслолхүндэтгэлийн өргөө	9936	0.5	0.234
2	НЭМТөвшинэ	4000	0.5	0.094
3	Төрөхэмнэлэг	6000	0.5	0.142
4	Сургуульшинэ	25000	0.5	0.590
5	МСҮТ-ийн дотуурбайр	4000	0.5	0.094
6	1-р цэцэрлэг	3500	0.5	0.083
7	Дэнжийнгуанз	2000	0.5	0.047
8	Ахуйүйлчилгээбаруун	8000	0.5	0.189
9	Шантибуйлдинг	4500	0.5	0.106
10	ШШГГазарынхорих	3000	0.5	0.071
11	Нарлаг 18 айл1	4320	0.5	0.102
12	Нарлаг 18 айл2	4320	0.5	0.102
13	Нарлаг 18 айл3	4320	0.5	0.102
14	Нарлаг 18 айл4	4320	0.5	0.102
15	Нарлаг 5 айл1	3600	0.5	0.085
16	Нарлаг 5 айл2	3600	0.5	0.085
17	Нарлаг 5 айл3	3600	0.5	0.085
18	Нарлаг 5 айл4	3600	0.5	0.085
19	I-10 жилийн сур. өмнөхоронсууц	5800	0.5	0.137
20	Офицерийн цэцэрлэг	3500	0.6	0.099
21	Офицер 2 давхрууд	6300	0.6	0.178
22	Офицер 8 айл1	1800	0.5	0.042
23	Офицер 8 айл2	1800	0.5	0.042
24		120816		2.535
	БҮГД ДҮН	750094.9		15.719
	2012-2013 оны ачаалал			15.719
	2013-2014 онд нэмэгдэх	250000	0.5	5.9
	БҮГД ДҮН			21.619

Сүлжээний алдагдал 5% байна гэж үзвэл Сайншандын Дулааны станцын тооцоот ачаалал 22.7 Гкал/цаг байна.

б. Ар Сайншандын дулааны эх үүсвэр, хэрэглэгчид

Ар Сайншанд нь НДЦС-ын байршлаас 11 км зайд 988 м-ийн өндөрлөгт орших бөгөөд дулааны хэрэглэгчид нь гол төлөв УБТЗ-ын Сайншанд өртөөний хэрэглэгчид юм. УБТЗА-ын ОСАҮ-3 ангийн харьяалалд ашиглагддаг халаалтын зуухны 4 газартай. Эдгээр зуухны газрын тоноглол, холбогдсон ачааллыг 2 дугаар хүснэгтээр харуулав.

Хүснэгт.9.3 Ар Сайншандын зуухныхүчин чадал, дулааны ачаалал

Халаалтын зуухны газар	Зуухны марк	Зуухны чадал, Гкал/ц	Хэрэглэгчдийн талбай, эзэлхүүн					Дулааны ачаалал, Гкал/ц
			Айл, м ²	Айл, м ³	ААНБ, м ³	ТЗам, м ³	Нийт, м ³	
Зуух-1	5хБЗУИ-100+2хДТХ-0,7	4,9	1899 8,2	4749 5,5	5048, 4	25807 ,3	78351 ,2	1,841
Зуух-2	2хБЗУИ-100	1,4	7720	1930 0	18622 ,7	1885, 5	39808 ,2	0,935
Зуух-3	3хБЗУИ	2,1	2047	5117, 5	955,8	20292 ,3	26365 ,6	0,620
Зуух-4	5хНР-54	1,75	0	0	0	50327 ,1	50327 ,1	1,183
Дүн		10,15	2876 5,2	7191 3	24626 ,9	98312 ,2	19485 2,1	4,579

9.4 Холбоо мэдээлэл

Сайншанд хот нь Sainshand Broadcasting Systems (SBS) буюу "Сайншанд" телевиз хажуудаа Сайншанд Fm 107.5 гэсэн хэт богино долгионы радиотой, "Нарны Эрчим" Кабелийн телевиз нь Dornogobi Sainshand Broadcast (DSB) телевиз, "Миний нутаг" Fm 101.5 гэсэн хэт богино долгионы радиотой, мөн 2009 оны 12-р сарын 12-нд шинээр Сонгодог fm104.5 радио ашиглалтанд орон Сайншанд хотод үйл ажиллагаагаа явуулж байгаа бөгөөд 2010 оны 4-р сард тус радиогийн харьяа MNT телевиз, мөн оны 5-р сараас MNT кабелийн телевиз шинээр ашиглалтанд орсон.

"Дорноговийн мэдээ" сонин болон улиралд 9 дугаар гардаг "Өнөөгийн Дорноговь" сонин байна. 2011 оны 12-р сард fm 99.3 шинээр байгуулагджээ.

Мөн Сайншанд хот нь "Зууны лавлах" 7052-1109, "Сайншанд лавлах" 7052-1800 гэсэн 2 тогтмол лавлахтай.

Төвийн шилэн кабелийн магистраль шугамд бүрэн холбогдсон. Төмөр замын шилэн кабелийн сүлжээнд болон мэдээлэл холбооны сүлжээ компанийн шилэн кабелийн үндсэн сүлжээнд холбогдсон, дэд бүтэц сайн хөгжиж байгаа сум юм.

1. Суурь сүлжээ, телефон хангамж

Сумын байрлаж буй газарт одоогийн хэрэглэгчийг аймгийн төв холбооноос шилэн кабелиар холбодог.

Сумын төв дээр үүрэн телефоны мобиком, юнител, скайтел, жимобайл оператор компаниуд ажилладаг.

2. Радио, телевизийн үйлчилгээ

Төв телевизийн DDSH гэх мэт станцаар олон сувгийн нэвтрүүлгийг дамжуулдаг.

3. Шуудан холбооны үйлчилгээ

Шуудан холбооны салбарууд нь нь хорооллын төвийн барилгад байрладаг. Төвийн шууданг 7 хоногт 5 удаа авто машинаар хүлээн авч хэрэглэгчдэд 7 хоногт 1 удаа автотээврээр түгээдэг.

9.5 Хуурай хог хаягдал

Хотын хог хаягдал нь био-задрах (хүнс, мал амьтны гаралтай), шатамтгай (цаас, картон, хуванцар, хувцас), нунтаг (нүүрсний хаягдал, үнс, шороо, үйрмэг шил), бусад (зай) төрлөөс бүрддэг. Борлуулах боломжтой хаягдал материалыг иргэд болон ангилагчид айл өрхөөр, байгууллагаар явж цуглуулдаг. Хогийг газар дээр нь ангилдаггүй, бөөгнүүлсний дараа зөөж аваачиж хогийн цэгт хаядаг.

Төмөр замын сууринд айл өрхөөс хуурай хогийг өдөр бүр, төсвийн байгууллага, болон бусад хэрэглэгчдээс долоо хоногт 2 удаа авдаг. Харин гэр хорооллоос авах хуваарь байдаггүй. Одоогийн байдлаар хогийн цэг Сайншанд хотын зүүн талд байрлаж байна.

Сайншанд хотын хуурай хогийг зайлуулахдаа нийтийн орон сууцны барилгаас өдөр бүр, албан байгууллага бусад хэрэглэгчдээс долоо хоногт 2 удаа, хувийн орон сууц, гэр хорооллоос сард нэг удаа авдаг. Одоогоор хогийн цэг сумын төвөөс зүүн хойшоо байрлаж байна.

Дээрх хоёр (хот, төмөр зам) хогийн цэг нь аль аль нь ил задгай аргаар хог буулгаж байна.

9.6 Үер усны хамгаалалт

Сүүлийн жилүүдийн уур амьсгалын дулаарлын нөлөөгөөр түр хугацаанд хүчтэй орох аадрын тоо, давтамж олширч учруулах хохирол нь ч ихсэж байна. Мөн бороо хур багатай үед үүлэнд нөлөөлж бороо оруулдаг болсон нь үерийн болзошгүй аюулыг нэмэгдүүлэх нөхцөлтэй. Иймээс Сайншанд хотын ерөнхий төлөвлөгөөнд төвийг үер усны болзошгүй аюулаас хамгаалах шаардлагатай.

10. АЯЛАЛ ЖУУЛЧЛАЛЫН ӨНӨӨГИЙН БАЙДАЛ

Аялал жуулчлал нь байгаль, нийгэм соёлын өвөрмөц хэв загварт тулгуурлан явагддаг үйлчилгээний бизнес юм.

Дэлхийн ихэнхи улс орнуудын практик туршлагаас харахад аялал жуулчлалаар дамжуулан байгаль хамгаалах, аялал жуулчлалаас орон нутгийн иргэдийн амжиргаанд нөлөөлөх, өрхийн орлогыг нэмэгдүүлэх, даяарчлагдаж буй өнөөгийн цаг үед түүх-соёлын өвөө авч үлдэх хамгийн сонгодог арга, хэлбэр нь аялал жуулчлалыг хөгжүүлэх явдал юм гэж үзэх хандлага ажиглагдаж байна. Тухайн орон нутагт аялал жуулчлалыг хөгжүүлснээр аялал жуулчлалаас олох орлого орон нутгийн төсөвт шууд ордогоороо онцлогтой.

Сүүлийн үед аялал жуулчлалын салбар нь Дэлхий дахинаа "утаагүй үйлдвэрлэл", "үл үзэгдэгч экспорт" гэх мэт сонгодог утгаараа хөгжиж байна.

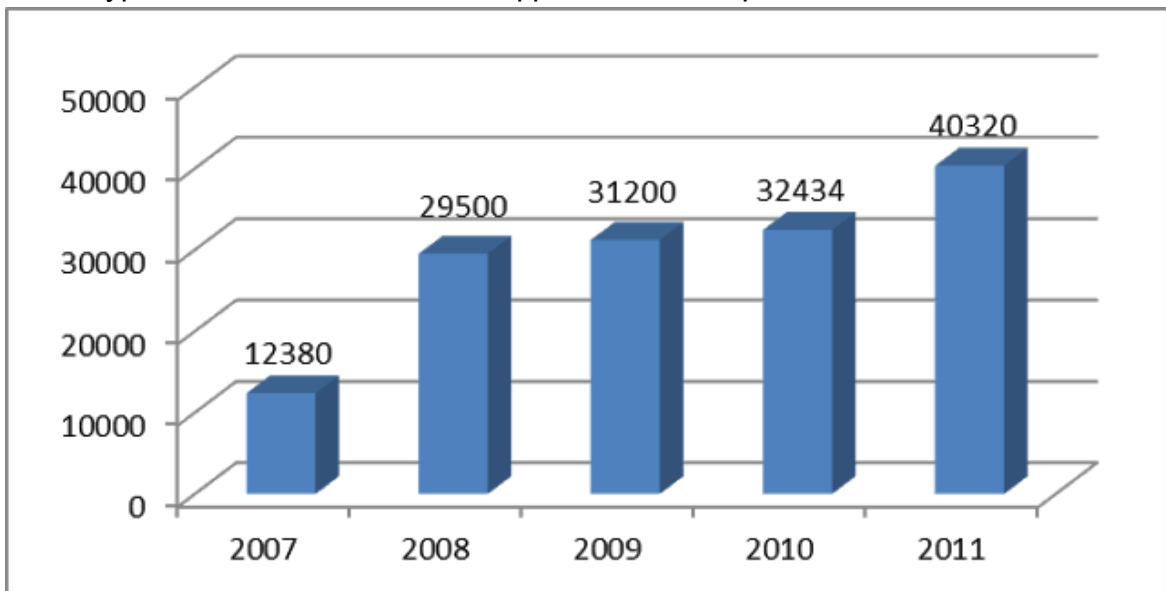
Олон орон аялал жуулчлалыг өөрийн хөгжлийн гол салбар болгон хөгжүүлж байна. Яагаад аялал жуулчлал ингэж ирээдүйтэй салбарт тооцогдох боловоо гэвээс аялал жуулчлалын салбарт эргэлдэх хөрөнгө болон жуулчидын тоо жилээс жилд тасралтгүй өсөж байна.

Дэлхийн аялал жуулчлалын салбарыг нэг том бялуу гэж үзэх юм бол одоо энэ бялуунаас ахиухан хэрчим хүртэх гэсэн улсууд өөрсдийн бодлого, төлөвлөгөөгөө боловсруулан өрсөлдөх болжээ. Одоогоор энэ бялуунаас хамгийн их хувь хүртэж байгаа орнууд бол АНУ, Герман, Австри, Франц, Англи, Швецарь, Итали, Австрали, Япон эхний хэдэд орж байгаа бөгөөд эдгээр улсууд өөрсдөө ч гадагшаа их жуулчид явуулдагтайгаа адил дотоодод ч их жуулчин хүлээн авдаг учраас бялуунаас хүртэх хувь их байгаа. Сайншандчууд ч энэ том бялуунаас ахиуханыг хүртэж амьдрал ахуйгаа дээшлүүлэх боломжтой.

Манай улсын хувьд 2011 оны байдлаар аялал жуулчлалын салбарын нийт орлого 280 гаруй сая ам.долларт хүрч дотоодын нийт бүтээгдэхүүний 5 орчим хувийг эзэлж байгаа төдийгүй, энэ салбарт 25 мянга орчим ажлын байр бий болгосон байна.

Дорноговь аймагт дотоодын болон шашин мөргөлийн, эмчилгээ сувилгааны аялалууд эрчимтэй хөгжих хандлагатай байна. Хамарын хийдийг зорих гадаад дотоодын жуулчдын тоо жил ирэх тусам нэмэгдэж, жилд дундажаар 40-н мянга гаруй жуулчин ирж байгаагийн 80 гаруй хувь нь дотоод, 20 гаруй хувь нь гадаадын жуулчид байгаа юм. 2007-2011 онд Хамарын хийд, Шамбалын орон, Хүслийн уул чиглэлд 200.0 гаруй мянган жуулчин ирсэн байн

Схем зураг 11.1 Аялагчдын тоо /Сүүлийн 5 жилээр/

10820 жуулчнаар нэмэгдсэн

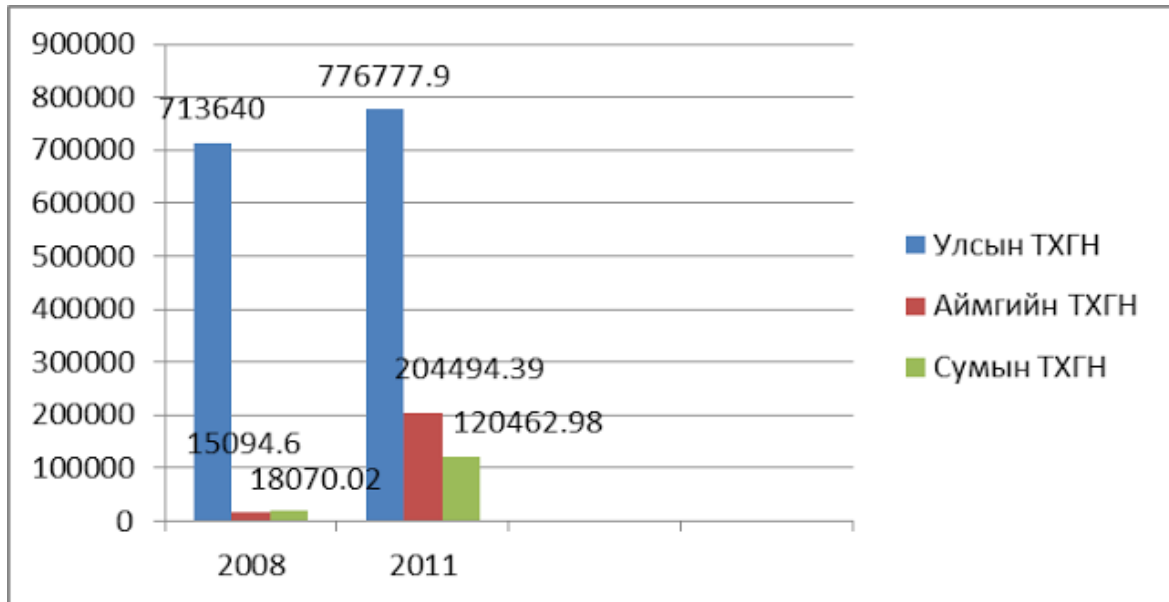
Аялал жуулчлалын бодлогын хувьд:

Мянганы хөгжлийн зорилтод суурилсан Үндэсний хөгжлийн цогц бодлого, Дорноговь аймгийг 2011-2021 онд хөгжүүлэх мастер төлөвлөгөө, Төвийн бүсийн аялал жуулчлалыг хөгжүүлэх хөтөлбөр, аймгийн

Засаг даргын “Шинэ Дорноговь” хөгжлийн хөтөлбөр, Аялал жуулчлалыг хөгжүүлэх аймгийн дэд хөтөлбөр зэрэг бодлогын баримт бичгийн хүрээнд аялал жуулчлалын салбарыг өөрийн аймагтаа хөгжүүлэх ажлыг бид зохион байгуулж байна.

Улсын болон орон нутгийн тусгай хамгаалалттай газрын хэмжээг нэмэгдүүлсэн.

Схем зураг 11.2 Тусгай хамгаалалттай газар нутгийн хэмжээ

Боломж нөөцийн хувьд:

Улсын болон орон нутгийн тусгай хамгаалалттай шашин мөргөлийн, түүх соёлын дурсгалт, байгалийн үзэсгэлэнт газрууд олон бий. Шамбалын орон, Хамарын хийд, Хүслийн уул, Гайхамшигт сонин гойд тогтоцоороо алдаршсан Говийн бага дархан цаазат газар, Их богдын цагаан сүлдний тахилга үйлдэж ирсэн Сүлдэн хөх толгой, Эргэлийн зоо, Хутаг уул, Сүйхэнтийн хад, Цонжийн чулуу, Их нартын хад, Загийн ус, Гуа- Тээг уул, Бурхант уул, Бүрдэний хөндий, Хашаатын говь зэрэг газрууд нь гадаад дотоодын жуулчдын сонирхлыг татсан аялал жуулчлалын томоохон бүс болон хөгжих боломжтой юм.

Дорноговь аймаг, Сайншанд сумын удирдлага 2008 онд мөрийн хөтөлбөр боловсруулж зорилго зорилтоо тодорхойлохдоо Сайншандад аялал жуулчлалыг хөгжүүлэх зорилт дэвшүүлж “Элгэмсэг хот Сайншандад тавтай морилоорой” хэмээх нэр томъёололыг 2009 оноос хэрэглэж эхэлжээ.

Ноён Хутагт Данзанравжаа Далай Сайншанд хожмын өдөр олон хэлийн түм буман хүн цугларсан их хөлийн газар болно гэж айлдсан байдаг байна.

Байршил бол Сайншандын хамгийн том давуу тал. Дэд бүтэц, байгалийн баялаг, газар зүйн онцлог, хамгийн их хүн амтай, том эдийн засагтай улсын хөрш гээд олон боломж давуу талууд өнөөдөр Сайншандын

аж үйлдвэрийн цогцолбор, төмөр замын төв зангилаа болох бодлогын эх үндэс болсон.

Сайншанд хот Улаанбаатар хотоос 456 км, БНХАУ-ын Эрээн хотоос 239 км зайд оршдог, харилцаа холбооны бүх сүлжээнд холбогдсон, Ази, Европыг холбосон төмөр зам, бүс нутгийг хөгжүүлэх автозамын босоо тэнхлэг дээр оршдог зэрэг нь аялал жуулчлалын салбарыг хөгжүүлэхэд түлхэц болох томоохон боломж, давуу тал юм.

Аж үйлдвэрийн цогцолбортойгоо зэрэгцүүлэн аялал жуулчлалыг эрчимтэй хөгжүүлэх нь Дорноговьчуудын, тэр дундаа Сайншандчуудын хувьд хөгжлийн бас нэгэн үүд хаалга нь болох учиртай билээ.

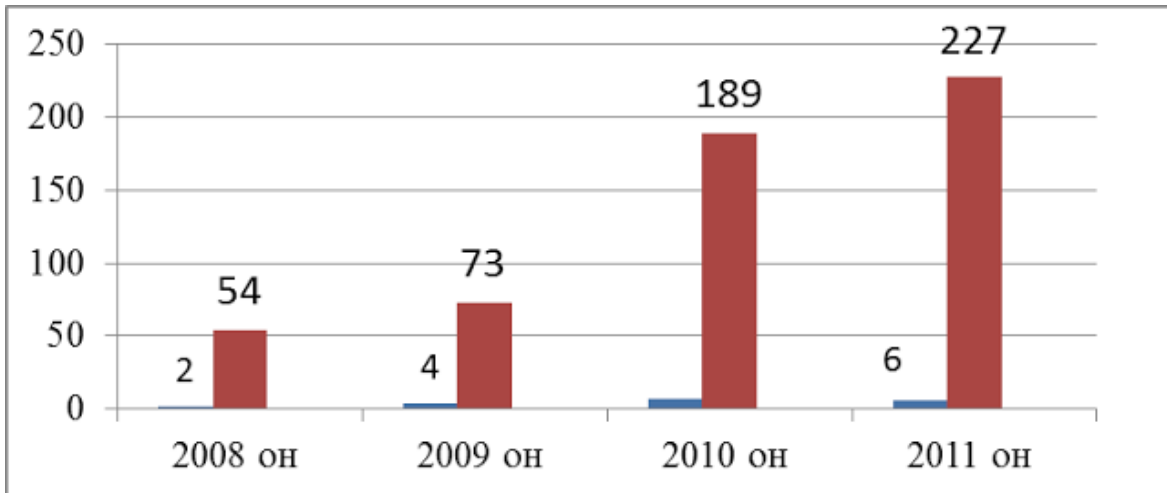
Сайншанд хотод жуулчдыг тав тухтай аялуулахын тулд хийсэн ажлууд:

Өвлийн аялал жуулчлалыг хөгжүүлэх зорилгоор Тэмээний баяр, Тэмээн Пологийн улсын аварга шалгаруулах тэмцээнийг 2 жил тутамд, Шамбалын ерөөл тавьсан тэмдэглэлт ойг 2007 оноос хойш жил бүрийн 9 сарын 10-нд тус тус зохион байгуулсаар ирсэн нь жуулчид, мөргөлчдийг тодорхой зорилготой төлөвлөгөөтэй аялах боломжийг бүрдүүлсэн ажил боллоо гэж үзэж цаашид өргөжүүлэхээр төлөвлөж байна. Өвлийн аялал жуулчлал хөгжих боломжууд байна. Сайншанд бусад газруудыг бодвол өвөлдөө харьцангуй дулаан өвлийн спорт, спорт агнуурыг хөгжүүлж болох юм.

Нэрт соён гэгээрүүлэгч ноён хутагт Данзанравжаагийн байгуулж байсан Өвгөн суварга их шүтээнийг түүх, соёлыг хүндэтгэн дээдлэгч байгууллага, аж ахуйн нэгж, ард иргэдийн дэмжлэгийг авч 2011 онд шинээр сэргээн байгуулсан нь аялал жуулчлалыг хөгжүүлэхэд ихээхэн түлхэц болж байна.

2013 онд Ноён хутагтын мэндэлсний 210 жилийн ой тохионо. Үүнийг маш өргөн дэлгэр тэмдэглэж дэлхий дахинаа аймаг орон нутгаа сурталчлах сайхан боломж бүрдэнэ. Үүнд маш олон жуулчин ирнэ. Хутагтын шүншигтэй Дорнын говийг нээх жил, Дорнын говиор аялах жил болгон эртнээс зарлаж жуулчин хүлээн авах хүчин чадлуудаа нэмэгдүүлэхэд төр хуулийн хүрээнд дэмжлэг үзүүлэхээр төлөвлөөд байгаа юм байна. Үүний тулд Хамрын хийд дээр байгаа гэр буудлууд, тэдгээрийн үйлчилгээг сайжруулж зочид буудлын тоог нэмэгдүүлэх шаардлагатай. Сайншандыг зорих шашин мөргөлийн, соёлын аялал жуулчлал жил ирэх тусам хүрээгээ тэлж хөгжиж байгаа. Үүнийг улам эрчимжүүлэх хэрэгтэй.

Схем зураг 11.3 Одоогоор Сайншанд хотод үйл ажиллагаа явуулж буй үйлчилгээний төв, зочид буудал, зоогийн болон цэнгээний газрын тоо

Мөн Сайншанд хотод амралт зугаалга аялал жуулчлалын зориулалт бүхий Дорноговь 80 цогцолборын бүтээн байгуулалтын ажлуудыг эхлүүлээд байна. Үүнд: Үйлчилгээний төв, зочид буудал, зоогийн болон цэнгээний газар, Дорноговийн байгалийн болон түүхийн 9 гайхамшгийн жижигрүүлсэн хувилбар, хөшөө дурсгалууд, амралт зугаалгын талбай, ногоон байгууламж, нуур цөөрөм зэргийг байгуулах юм байна.

Ноён хутагт Данзанравжаагийн төрсөн нутаг Хөвсгөл сумын Шувуун шандад биет хэмжээгээрээ Дэлхийд 2 дугаарт, Монгол улсад 1 дүгээрт орох хэмжээний суварга, их шүтээнийг бүтээж ашиглалтанд оруулахад бэлэн болоод байна. Мөн Сүсэгтэн олныхоо хүсэлт дэмжлэгээр Ноён Хутагт Данзанравжаагийн хүрэл хөшөөг барьж бүтээсэн байна.

Чингис хааны цагаан сүлдийг тахиж байсан түүхт Сүлдэнэ хөх овоонд аялал жуулчлалын цогцолборыг барьж байгуулахаар төлөвлөн зургын ажилдаа ороод байна.

Хүслийн уул Хан Баянзүрх хайрханы орчмыг тохижуулж шат, гүүрийн ажлуудыг хийжээ.

Орон нутгийн гар урчууд болон хоршоодыг дэмжих, орлогыг нэмэгдүүлэх, жуулчдад зориулсан бэлэг дурсгалын зүйлсийн нэр төрлийг нэмэгдүүлэх зорилгоор аялал жуулчлалын брэнд бүтээгдэхүүн шалгаруулж, үйлдвэрлэлд нэвтрүүлэх ажлыг зохион байгуулаад байна.

Аялал жуулчлалын бүтээгдэхүүн, чиглэл маршрутыг нэмэгдүүлэх зорилгоор аймгийн байгалийн болон түүхийн 9 гайхамшгийг тодруулж, Монгол улсын хэмжээнд сурталчлах ажлыг зохион байгуулж байна. Монгол улсын аялал жуулчлалын томоохон төв болон хөгжиж буй Хамарын хийд-Шамбалын орон-Хүслийн уул чиглэлд 42 км хатуу хучилттай автозам барих ажлыг улсын төсвийн хөрөнгө оруулалтаар эхлүүлээд байна.

Сайншанд хотод жуулчдыг тав тухтай аялуулахын тулд цаашид хийх ажлууд:

БНХАУ-ын жуулчдыг татах зорилгоор Замын-Үүд суманд аялал жуулчлалын цогцолбор байгуулах судалгааг БОАЖЯамны санхүүжилтээр хийж зураг, төслийг бэлэн болгожээ.

Хөрш Эрээн хотод жилд 1,3сая гадаад дотоодын жуулчин аялсан ба үүнээс 500 мянган дотоодын жуулчин аялсан нь Замын-Үүд хилийн боомтоор аялах өдрийн жуулчны асуудлыг шийдвэрлэж улмаар Сайншандруу аялуулах боломж нөхцлийг бүрдүүлэх хэрэгтэй юм.

Чойр-Сайншанд-Замын-Үүд чиглэлийн авто зам, Сайншанд Хамрын хийдийн авто зам ашиглалтанд орчихвол Сайншандын аялал жуулчлалд бас нэг том боломж давуу тал бий болох юм.

Монголд ирсэн жуулчдын хувьд хамгийн том бэрхшээл бол дэд бүтэц тэр дундаа замын асуудал гэж үздэг. Тиймээс хамгийн түрүүнд зам харилцаандаа гол анхаарлаа хандуулах хэрэгтэй. Цаашид Зүүнбаян, Хөвсгөл, Хатанбулаг чиглэлийн замыг барих шаардлагатай.

Сайншанд хот нь аялал жуулчлалын нөөц ихтэй, ирээдүйд TOURIST DESTINATION болох боломжтой бүс нутаг юм. Цаашид өртөг бага шингээж баялаг бүтээдэг ажлын байрыг хамгийн ихээр нэмэгдүүлдэг аялал жуулчлалын салбарыг хөгжүүлэх зорилгоор дараах ажлуудыг зохион байгуулахаар ажиллаж байна. Үүнд:

- Аялал жуулчлалын чиглэлээр гадаадын томоохон компаниудын хөрөнгө оруулалтыг татах
- Аялал жуулчлалын маршрутын дагуух авто замыг сайжруулах зорилтыг дэд бүтцийн салбарууд хөгжлийн хөтөлбөр, мастер төлөвлөгөөтэй нягт уялдуулан хэрэгжүүлэх
- Аялал жуулчлалын онцгой бүсүүдийг нэгдсэн төлөвлөлттэй болгох
- Аймгийн музейг өргөтгөж, музейн сан хөмрөгийг арвижуулах
- Дорноговь брэндийн болон бэлэг дурсгалын дэлгүүрүүд, павильонуудыг нээж ажиллуулах
- Аялал жуулчлалын лавлах, танилцуулга тогтмол гаргаж, интернетэд вэб хуудсын ажиллагааг тогтмолжуулах
- Аялал жуулчлалын маршрутын дагуух түүх, соёлын үнэт зүйлсийг сэргээн засварлах, хамгаалах ажлыг эрчимжүүлэх
- Түүх, соёл, шашны зан үйлийн бүс нутгуудийг холбосон аялал жуулчлалын шинэ маршрут гаргах

- Аялал жуулчлалын бүс нутагт жилийн 4 улиралд ажиллах зочид буудал, зоогийн газар зэрэг үйлчилгээний газруудыг шинээр байгуулах,
 - Аялал жуулчлалын менежмент, зочлох үйлчилгээний менежментийг нэвтрүүлэх
 - Аялагчдын аюулгүй байдлын баталгаа болгож даатгалын асуудлыг шийдвэрлэх
 - Зорчигч тээвэр, жуулчин тээврийн үйлчилгээг сайжруулах
 - Аялал жуулчлалын баазуудын менежментийг сайжруулах
 - Аялал жуулчлалын улирлын нээлтийг жил бүр зохион байгуулах
- зэргээр аялал жуулчлалын салбарыг цогцоор нь хөгжүүлэхэд анхааран ажиллаж байна.

Сайншандад аялал жуулчлалыг хөгжүүлэх бодлогын хүрээнд цаашид хийж хэрэгжүүлэхээр төлөвлөж буй бүтээн байгуулалт:

- Аялал жуулчлалын цогцолбор байгуулах
- Үлэг гүрвэлийн парк байгуулах
- Сайншандад нисэх онгоцны буудал байгуулах
- Хүүхэд залуусын SAINSHAND RESORT парк байгуулах
- Хамарын хийд орчимд Элсэн хот Sand art city байгуулах
- Морин тойруулга байгуулах, бооцоот уралдаануудыг зохион байгуулах

Аялал жуулчлалыг хөгжүүлэхийн тулд ирсэн жуулчдыг сэтгэл ханамжтай буцаах ёстой. Монголд ирсэн гадаадын жуулчдын 70 орчим хувь нь дахин ирдэг гэсэн судалгаа байдаг. Мэдээж жуулчид гэдэг зөвхөн үзэж, хараад, хоол идээд, буудалд байрлаад зогсохгүй наргиж, цэнгэх, зугаацах асуудал байж таарна. Тиймээс шөнийн клуб, Энтертайнмэнт төвүүдийг байгуулах нь бас л чухал. Жуулчид бас байнга мэдээ мэдээллийг цаг алдалгүй авахыг хүсэж байдаг хүмүүс. Аймгийн төв талбай утасгүй интернэт FREE WIFI болоод 2 жил болж байгаа. Одоо Хамарын хийд, Хүслийн уул, Энергийн төв орчмоо интернэтийн чөлөөт бүс болговол бүр сэтгэл ханамж нэмэгдэнэ.

Эдгээр асуудлыг үе шаттай хэрэгжүүлж ажилласнаар аялал жуулчлалын үйлчилгээний стандартыг мөрдүүлж, жуулчдад ая тухтай аялах нөхцөл илүүтэй бүрдэнэ гэж үзэж байгаа юм.

БАЙРШИЛ, БОЛОМЖ, БҮТЭЭГДЭХҮҮН, БОДЛОГО нь байна. Гагцхүү бодит хөрөнгө оруулалт, урт хугацааны хамтын ажиллагаа чухал юм.

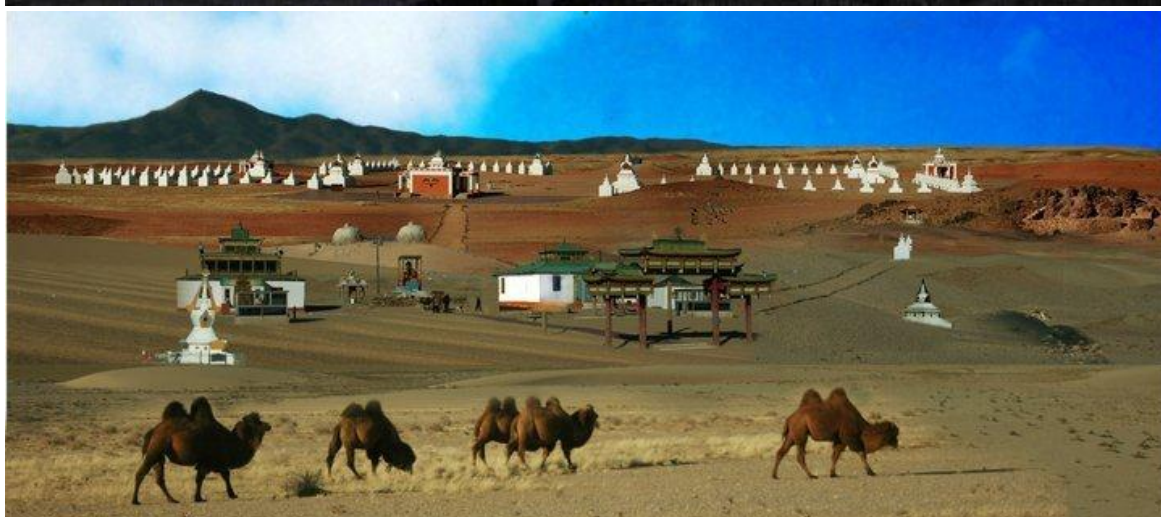
Зураг 7. Аялал жуулчлалын газрууд

Photo by Tsoko

Khan Bayanzurkh mountain, Sainshand

11. УСНЫ ЭХ ҮҮСВЭРИЙН СУДАЛГАА

Дорноговь аймагт инженерийн хийцтэй 499 өрөмдмөл худаг, 120 богино яндант худаг, 1170 бетон хашлагт худаг, 1625 энгийн уурхайн худаг, 322 булаг, 6 нуур, тойром, 25 усан сан, 6 цэвэрлэх байгууламж, улсын болон орон нутгийн чанартай 14, бүгд 3736 усны эх үүсгэвэр ашиглаж байна.

Аймгийн нутаг дэвсгэрийн 93,5 хувь буюу 9,281,887 мянган га нь бэлчээрийн бөгөөд 2010 оны байдлаар 41,9 хувь буюу 3,890,855 га талбайг усжуулаад байна. Аймгийн нийгэм, эдийн засгийн хөгжилд бэлчээрийн мал аж ахуй голлох үүрэг гүйцэтгэдэг.

2010 онд улсын төсвийн хөрөнгө оруулалтын 148.5 сая төгрөгөөр Дэлгэрэх суманд 1, Өргөн суманд 2, Эрдэнэ суманд 1, Сайншанд суманд 3 нийт 7 инженерийн хийцтэй өрөмдмөл худаг шинээр гаргахаас 2003 онд тус аймагт улсын төсвийн хөрөнгөөр газар доорхи усны хайгуулын цэгт заасан 1 өрөмдмөл худгийн усны ундарга бага учир 1 уст цэгийн тоо хасагдаж 6 өрөмдмөл худаг шинээр гарч нийт 18000 га бэлчээр усжуулсан.

Хүснэгт 12.1. Дорноговь аймагт байгаа худгийн тоо, ашиглалтын талбай

Сумын нэр	Мөрийн дугаар	2010 оны эцэст тоологдсон				
		Нийт худгийн тоо	Үүнээс			
			Өрөмдмөл	Бага гүнтэй худаг		
		Богино яндант		Бетон хашлагат уурхайн	Энгийн уурхайн	
А	Б	1	2	3	4	5
Айраг	1	251	29	11	71	130
Алтан ширээ	2	228	37	4	53	104
Даланжаргалан	3	292	27	11	99	158
Дэлгэрэх	4	303	18	5	125	162
Иххэт	5	207	21	4	64	98
Мандах	6	374	38	26	91	246
Өргөн	7	247	36	11	109	165
Сайхандулаан	8	329	35	8	109	128
Улаанбадрах	9	259	29		94	153
Ханбулаг	10	332	24	14	131	264
Хөвсгөл	11	341	30	18	135	218
Эрдэнэ	12	270	26	3	89	167
Сайншанд	13	70	93			
Замын-Үүд	14	46	13			
Дүн		3748	470	115	1170	1993

Одоогийн түвшинд Сайншанд хотын орчны газар доорх усны эх үүсвэр хангалттай байж болохоор байгаа юм. Гэвч Сайншанд хотын орчинд газар доорх усны хайгуул судалгаа хийж нөөцийн үнэлгээ хийгээгүй. Мөн хотын орчинд байгаа худгуудын усны түвшин доошилж байгаа талаар усны мэргэжилтнүүд ярьж танилцуулж байв.

Түүнээс гадна “Танан Импекс” ХХК 2012 онд Сайншанд хотоос зүүн хойш 35-40 км-т оршдог Бор хөөвөрийн хөндийд ундарга сайтай ($Q = 27-28$ л/с) 5 худаг гаргасан. Цаашдаа 2013-2014 онд Бор хөөвөрийн хөндий болон Долоодойн говьд газар доорх усны нөөцийн иж бүрэн хайгуулыг Сайншанд аж үйлдвэрийн цогцолбор компани хийхээр төлөвлөж байгаа.

Мөн 1986-1988 онд Бор хөөвөрийн говийн нийт талбай (баруун талын бэсрэг блок болох “Загийн говь” буюу “Сайн усны говь” ба зүүн талын бэсрэг блок “Бор хөөвөрийн говийн хэсэгчилсэн зурвас)-д гидрогеологийн эрэл, урьдчилсан хайгуулын ажил явуулсны үр дүнд дээд цэрдийн Баянширээгийн давхаргадсын тунамал хурдасны зузаалагт тархсан газрын доорхи усны ордын ашиглалтын нөөцийг үйлдвэрлэлийн В, С₁ ба хэтийн төлвийн (үйлдвэрлэлийн бус) С₂ зэргээр үнэлж тогтоосон байдаг. Ийнхүү В зэргийн нөөц 93 л/с буюу 8,035 м³/хон, С₁-ээр 230 л/с буюу 19,872 м³/хон, С₂-оор 428 л/с буюу 36,979 м³/хон-оор тус тус үнэлэгдэж байсан байна.

Үүний зэрэгцээ Долоодойн говьд газар доорх усны судалгаа хийж нөөций нь балансын аргаар тоймлон тооцоход 312.5 л/с буюу 27,000 м³/хон гарч байсан байна. Урд нь Зээгийн хөндийд газар доорх усны нөөцийн судалгааг 20 гаруй жилийн өмнө хийж нөөцөө баталгаажуулсан байдаг. Тухайн үеийн үнэлгээгээр 4,900 м³/хон ус авч ашиглаж болох нөөцтэй байсан. Нөөцийн үнэлгээний хугацаа дуусч байгаа учраас Зээгийн хөндийн газар доорх усны нөөцийн үнэлгээг сэргээх хайгуул, судалгааны ажлыг даруйхан явуулах шаардлагатай. Эдгээрээс гадна Хэрлэн голоос шугаман хоолойгоор ус татаж авчирах төсөл ч бас байдаг.

Хүснэгт 12.2. Усны эх үүсвэрийн судалгаа

№	Худгийн байршил	Худгийн дугаар	Ашиглалтанд орсон он	Гүн /м/	Ундарга /л/сек/	Насосны техникийн үзүүлэлтүүд				Тайлбар
						Насосны марк	Зардал Q/м3/цаг/	Түрэлт Н/м/	Хөдөлгүүрийн чадал/квт/	
1	Зээг	7037	1992.02.06	92	15		50	120	33	Хятад
2	Зээг	7038	1992.06.02	75	10.2	ЭЦВ 8-25-100	25	100	13	
3	Өехий	7039	1992.06.25	90	15	ЭЦВ 10-63-150	63	150	45	
4	Сайншанд	6873	1984.10.03	115	8.5	ЭЦВ 8-25-110	25	110	16	

Хүснэгт 12.3. Усны хэрэглээний судалгаа

	Сумын нэр	Хүн амын тоо		Цэвэр усны хоногийн хэрэглээ				Нийт хэрэглээ	Нэг литр цэвэр усны үнэ		
		Орон сууц	Гэр хороололд	Хүн амд		Аж ахуйн нэгж			Орон сууц	Гэр хороололд	Аж ахуйн нэгж
				Орон сууц	Гэр хороололд	Албан байгууллага	Үйлдвэр /өвөл/				
1	Сайншанд	3185	8013	881.6	28.2	225.6	624	1759.4	2	0.717	

12. ИНЖЕНЕР ГЕОЛОГИЙН СУДАЛГАА, ДҮГНЭЛТ

I. Физик-газарзүй, геологи, гидрогеологийн товч тодорхойлолт:

Сайншанд сум нь геоморфологийн хувьд говийн бэсрэг уулын нам дор өндөртэй цав толгодын ар хажуу хормойн хэсэгт хамаарагдах ба гарал үүслээрээ зөөгдөл хуримтлалын гадаргуу болно. Гадаргуу урдаас хойш бага зэрэг хэвгий тогтоцтой бага хэрчигдэлтэй.

Сайншанд сумын орчим нь геологийн тогтоцын хувьд дээд-орчин үеийн дөрөвдөгчийн настай, делюви-пролювийн гаралтай (dpQ_{III-IV}) жижиг ширхэгтэй элс, дээд цэрдийн настай Сайншандын свитийн нуур пролювийн гаралтай (Ip K₂) дунд ширхэгтэй элс, шавранцар, сайргархаг элсэнцэр, элс, шавар, шаварлаг чигжээстэй хөрс тархсан ба тархалтын тодорхой зүй тогтолгүй эмх замбараагүй байрлалтай байна.

Судалгааны талбай нь гидрогеологийн хувьд барилга байгууламжид нөлөөлөл багатай.

Өмнөх судалгааны материалаас үзэхэд судалгааны талбайн төвийн хэсэгт /цооног №21,22-т / 8,0м гүнд хөрсний ус 6,0-6,8м гүнд илэрч 6,0м гүнд тогтсон байх ба энэхүү ус нь хөрсний сийрэг, суларсан бүсээр шүүрч урсан, агаарын хур тунадас болон алдагдал усаар тэжээгдсэн делюви-пролювийн гаралтай элсэнцэр хөрсөнд агуулагдсан гэжээ.

II. Инженер-геологийн нөхцөлийн товч тодорхойлолт:

Инженер-геологийн зүсэлтээс харахад сумын төв нь инженер-геологийн 7 элементэд ангилагдаж байгаа бөгөөд инженер-геологийн төвөгтэй нөхцөлтэй.

1. Жижиг ширхэгтэй элс.

Жижиг ширхэгтэй элсэн хөрс нь судалгааны талбайд өнгөн хөрсний дороос илэрсэн байх ба үеийн зузаан нь ойролцоогоор 0,6-5,0 метр. Тархалтын хувьд сумын төв хэсгээр өргөн тархалттай байна.

Механик шинж чанарын үзүүлэлтүүд нь:

Зууралдлын хүч $S_n = C'' = 8$ кПа буюу $0,08$ кгх/см²

$C' = 0,5$ кПа буюу $0,05$ кгх/см²

Дотоод үрэлтийн өнцөг $\phi_n = \phi'' = 34^\circ$ $\phi' = 31^\circ$

Хэв гажилтын модуль $E = 37$ МПа буюу 370 кгх/см²

Барагцаалсан тооцооны эсэргүүцэл $R_0 = 300$ кПа буюу $3,0$ кгх/см²

Жижиг ширхэгтэй элсэн хөрс нь овойлт үүсгэхгүй.

Газар шорооны ажлын зэрэг нь гэсгэлэн нөхцөлд гар аргаар малтахад-I байна. Хөрсний цахилгаан эсэргүүцэл нь 600-10000 ом/м ом/м

Шавранцараар чигжигдсэн сайрга.

Шавранцараар чигжигдсэн сайрган хөрс нь зүсэлтийн шулуун I-I'-д сайрга агуулсан шавранцар хөрсний дороос илэрч 0,5-2,0 метрийн зузаантайгаар тархсан байна. Талбайн баруун хойд хэсгээр өргөн тархсан байна.

Механик шинж чанарын норматив ба тооцооны үзүүлэлтүүд нь:

Зууралдлын хүч	$C_H = C_{II} = 23 \text{ кПа} = 0.23 \text{ кгс/см}^2$ $C_I = 15 \text{ кПа} = 0.15 \text{ кгс/см}^2$
Дотоод үрэлтийн өнцөг	$\varphi_H = \varphi_{II} = 41^\circ$ $\varphi_I = 36^\circ$
Хэв гажилтын модуль	$E = 42 \text{ МПа}$ буюу 420 кгс/см^2
Барагцаалсан тооцооны эсэргүүцэл	$R_0 = 600 \text{ кПа}$ буюу $6,0 \text{ кгс/см}^2$

Шавранцараар чигжигдсэн сайрган хөрсний нунтаглалын зэрэг $D = 4.51$ байгаа нь улирлын хөлдөлтийн бүсэд сулавтар овойлт үүсгэнэ. Хувийн цахилгаан эсэргүүцэл нь $180-280 \text{ ом/м}$, газар шорооны ажлын зэрэг гэсгэлэн нөхцөлд механизмаар малтахад III.

2. Сайрга агуулсан шавранцар.

Сайрга агуулсан шавранцар хөрс нь судалгааны талбайд алаг цоог тархалттай байна.

Механик шинж чанарын норматив ба тооцооны үзүүлэлтүүд нь:

Зууралдлын хүч	$C_H = C_{II} = 37 \text{ кПа} = 0.37 \text{ кгс/см}^2$ $C_I = 25 \text{ кПа} = 0.25 \text{ кгс/см}^2$
Дотоод үрэлтийн өнцөг	$\varphi_H = \varphi_{II} = 25^\circ$ $\varphi_I = 22^\circ$
Хэв гажилтын модуль	$E = 24 \text{ МПа} = 240 \text{ кгс/см}^2$
Барагцаалсан тооцооны эсэргүүцэл	$R_0 = 300 \text{ кПа} = 3,0 \text{ кгс/см}^2$

Сайрга агуулсан шавранцар хөрсний овойлтын зэрэг нь $R_f = 0.65 \times 10^{-2}$ байгаа тул улирлаар хөлдөх үедээ дунд зэргийн овойлт үүсгэнэ. Хувийн цахилгаан эсэргүүцэл нь $180-280 \text{ ом/м}$, газар шорооны ажлын зэрэг гэсгэлэн нөхцөлд механизмаар малтахад –II

3. Шавар хөрс.

Шавар хөрс нь судалгааны талбайд зонхилон тархсан байх ба үеийн зузаан нь ойролцоогоор $1,1-7,4$ метр байна.

Механик шинж чанарын үзүүлэлтүүд нь:

Зууралдлын хүч	$C_H = C'' = 81 \text{ кПа}$ буюу $0,81 \text{ кгх/см}^2$ $C' = 54 \text{ кПа}$ буюу $0,54 \text{ кгх/см}^2$
Дотоод үрэлтийн өнцөг	$\varphi_H = \varphi'' = 21^\circ$ $\varphi' = 14^\circ$
Хэв гажилтын модуль	$E = 26 \text{ МПа}$ буюу 260 кгх/см^2
Барагцаалсан тооцооны эсэргүүцэл	$R_0 = 500 \text{ кПа}$ буюу $5,0 \text{ кгх/см}^2$

Шавар хөрс нь сулавтар овойлт үүсгэнэ. Газар шорооны ажлын зэрэг нь гэсгэлэн нөхцөлд гар аргаар малтахад-IV байна. Хөрсний цахилгаан эсэргүүцэл нь $5-30 \text{ ом/м}$, шавар хөрс нь хөөлт үүсгэх шинж чанартай. Хөрсний хөөлтийн даралт $2,2-3,5 \text{ кг/см}^2$, хөөлтийн чийг $0,424-0,489$, харьцангуй хөөлт $0,06-0,072$ бөгөөд хөрс сулавтар хөөлттэй.

4. Дунд ширхэгтэй элс.

Дунд зэргийн ширхэгтэй элсэн хөрс нь судалгааны талбайд өнгөн хөрсний дороос илэрч өргөн тархсан байна. Үеийн зузаан нь ойролцоогоор 0,6-5,0 метр. Тархалтын хувьд талбайн ихэнх хэсгээр өргөн тархсан.

Механик шинж чанарын үзүүлэлтүүд нь:

Зууралдлын хүч	$C_H=C''=2$ кПа буюу $0,02$ кгх/см ²
	$C'=1,3$ кПа буюу $0,013$ кгх/см ²
Дотоод үрэлтийн өнцөг	$\varphi_H = \varphi'' = 36^\circ$ $\varphi' = 32^\circ$
Хэв гажилтын модуль	$E = 35$ МПа буюу 350 кгх/см ²
Барагцаалсан тооцооны эсэргүүцэл	$R_0 = 500$ кПа буюу $5,0$ кгх/см ²

Дунд ширхэгтэй элсэн хөрс нь овойлт үүсгэхгүй.

Газар шорооны ажлын зэрэг нь гэсгэлэн нөхцөлд гар аргаар малтахад-I байна. Хөрсний цахилгаан эсэргүүцэл нь 600-10000 ом/м ом/м

5. Сайрга агуулсан элсэнцэр.

Сайрга агуулсан элсэнцэр хөрс нь судалгааны талбайд цооног №11,12,21,22-т сайрга агуулсан шавранцар хөрсний дороос илэрч тархсан байна.

Механик шинж чанарын норматив ба тооцооны үзүүлэлтүүд нь:

Зууралдлын хүч	$C_H=C_{II}=15$ кПа= 0.15 кгс/см ²
	$C_I=10$ кПа= 0.10 кгс/см ²
Дотоод үрэлтийн өнцөг	$\varphi_H=\varphi_{II}=26^\circ$ $\varphi_I=23^\circ$
Хэв гажилтын модуль	$E=16$ МПа = 160 кгс/см ²
Барагцаалсан тооцооны эсэргүүцэл	$R_0= 300$ кПа = $3,0$ кгс/см ²

Сайрга агуулсан элсэнцэр хөрсний овойлтын зэргийг тодорхойлбол $R_f=0,26$ байгаа тул улирлаар хөлдөх үедээ сулавтар овойлт үүсгэнэ.

Хувийн цахилгаан эсэргүүцэл нь 180-280 ом/м, газар шорооны ажлын зэрэг гэсгэлэн нөхцөлд механизмаар малтахад –II

6. Сайрга агуулсан элс.

Сайрга агуулсан элсэн хөрс нь судалгааны талбайд цооног №17,18,27-д илэрсэн байна.

Механик шинж чанарын үзүүлэлтүүд нь:

Зууралдлын хүч	$C_H=C''=2$ кПа буюу $0,02$ кгх/см ²
	$C'=1,3$ кПа буюу $0,013$ кгх/см ²
Дотоод үрэлтийн өнцөг	$\varphi_H = \varphi'' = 40^\circ$ $\varphi' = 36^\circ$
Хэв гажилтын модуль	$E = 45$ МПа буюу 450 кгх/см ²
Барагцаалсан тооцооны эсэргүүцэл	$R_0 = 500$ кПа буюу $5,0$ кгх/см ²

Сайрга агуулсан элсэн хөрс нь овойлт үүсгэхгүй.

Газар шорооны ажлын зэрэг нь гэсгэлэн нөхцөлд гар аргаар малтахад-I байна. Хөрсний цахилгаан эсэргүүцэл нь 600-10000 ом/м ом/м

Дүгнэлт

1. Сайншанд сумын орчим нь геологийн тогтцын хувьд дээд-орчин үеийн дөрөвдөгчийн настай, делюви-пролювийн гаралтай (dpQ_{III-IV}) жижиг ширхэгтэй элс, дээд цэрдийн настай Сайншандын свитийн нуур пролювийн гаралтай (lp K₂) дунд ширхэгтэй элс, шавранцар, сайргархаг элсэнцэр, элс, шавар, шаварлаг чигжээстэй хөрс тархсан ба тархалтын тодорхой зүй тогтолгүй эмх замбараагүй байрлалтай байна.
2. Судалгааны талбайн гадаргуу нь түр зуурын усны үерт идэгдэж, эрэг үүсгэн судаг гуу, жалга элбэг тохиолдоно. Хур борооны улиралд талбайн угаалт явагддаг. Хөрсний усанд автагдах боломжтой.
3. Судлагдсан талбай нь Монгол орны бусад нутаг дэвсгэрийн нэгэн адил эх газрын эрс тэс уур амьсгалтай.

Агаарын температур:

Жилийн дундаж температур	5,4 ⁰ C
Агаарын температурын хоногийн дундаж агууриг	3,5 ⁰ C
Үнэмлэхүй их агууриг	40,7 ⁰ C
Гадна агаарын тооцооны температур	
Хамгийн хүйтэн үеийн 1 хоногийн	-31,7 ⁰ C
3 хоногийн	-30,5 ⁰ C
5 хоногийн	-29,2 ⁰ C

Хур тунадас:

Жилийн дундаж	113,9мм
Хоногийн хамгийн их	21,1мм

Салхины хурд:

Жилийн дундаж	4,5м/сек
---------------	----------

Хэвтээ гадарга дээрх цасны ачаалал кг/м²: P₀ кг/м² 50 (0,5)

4. Сайншанд сумын нутаг дэвсгэр нь инженер-геологийн төвөгтэй нөхцөлтэй бөгөөд дээд дөрөвдөгч орчин үеийн настай делюви-пролювийн гаралтай(dpQ_{III-IV}) янз бүрийн ширхэгтэй элс, шавранцар, болон нуур-пролювийн гаралтай Сайншандын бүлэглэлийн алаг өнгийн шавар (lpK₂), хайргархаг элс, элсэнцэр, дунд ширхэгтэй элсэн хөрс чулуулгууд ээлжлэн эмх замбараагүй харилцан адилгүй зузаантай тархсан.
5. Барилга байгууламж, инженерийн үйл ажиллагаанд нөлөөлөх хөрсний ус байхгүй. Гидрогеологийн зориулалтаар хийсэн өмнөх судалгаанаас үзэхэд хотын нутаг дэвсгэрийн хэмжээнд газрын гадаргуугаас 61 метрийн гүнд цэрдийн настай хурдсанд агуулагдсан даралттай усны төрөл илэрсэн байна.
6. Өмнөх судалгааны материалаас үзэхэд судалгааны талбайн хөрсүүд нь давсжилтгүй, хүлэржилтгүй, энгийн органик хольцтой болно. Хар металл эдлэлд бага, хөнгөн цагаан бүрээстэй кабель эдлэлд өндөр зэврүүлэлт үзүүлнэ.

7. Шавар хөрс хөөлт үүсгэх чанартай. Хөрсний хөөлтийн даралт 2,2-3,5кг/см², хөөлтийн чийг 0,424-0,489, харьцангуй хөөлт 0,06-0,072 бөгөөд хөрс нормоор сулавтар хөөлттэй. Элс, хайргархаг элс, элсээр чигжигдсэн хайрган хөрс нь овойлтгүй. Хайргархаг шавранцар дундаас хүчтэй овойлт үүсгэнэ.
8. Улирлын хөлдөлтийн норматив гүн нь 2,15-2,61м хүртэл гүнд явагдана.
9. Хөрсний цахилгаан эсэргүүцэл нь 30-10000 ом/м-ийн хооронд хэлбэлзэнэ.
10. Газар шорооны ажлын зэрэг гэсгэлэн нөхцөлд сэвсгэр хурдсанд I-III.
11. Газар чичирхийллийн 6 баллын бүсэд хамаарна.
12. Энэхүү судалгаагаар Сайншанд хотын нутаг дэвсгэрийн инженер-геологийн ерөнхий зүй тогтлыг харуулсан бөгөөд цаашид хот төлөвлөлт, үйлдвэрийн цогцолбор, орон сууц зэрэг бүтээн байгуулалтын төлөвлөлтөнд нарийвчилсан судалгаа хийх зайлшгүй шаардлагатай.

Малталтын бичиглэл

Цооног №1*

Гүн 8.0м

1. Ургамлын үндэс бүхий өнгөн хөрс.	0.00-0,20/0,20
2. Бор шаргал өнгөтэй, бага чийгтэй, жижиг ширхэгтэй элсэн хөрс.	0.20-0,80/0,60
3. Ногоовтор өнгөтэй хатуу консистенцитэй шавранцар, хатуу хөрс.	0.80-2,20/1,40
4. Улаавтар шаргал өнгөтэй, консистенцитэй шавранцар чигжээстэй сайр, сайрган хөрс.	2,20-4,20/2,20
5. Цайвар ногоон өнгөтэй чийгтэй дунд ширхэгтэй элсэн хөрс.	4,20-6,20/2,00
6. Ногоовтор саарлаас цайвар саарал өнгөтэй консистенцитэй шавар	6,20-8,00/1,80

Хөрсний ус илрээгүй.

Цооног №2*

Гүн 8.0м

1. Ургамлын үндэс бүхий өнгөн хөрс.	0.00-0,20/0,20
2. Бор шаргалаас цайвар саарал өнгөтэй, бага чийгтэй, жижиг ширхэгтэй элсэн хөрс.	0.20-0,90/0,70
3. Саарал шаргал өнгөтэй, консистенцитэй шавранцар шавар хөрс.	0.90-2,00/1,10
4. Цайвар шаргал өнгөтэй, хатуу консистенцитэй шавранцар чигжээстэй сайр, сайрган хөрс.	2.00-4.00/2.00
5. Цайвар ногоон өнгөтэй чийгтэй дунд ширхэгтэй элсэн хөрс	4.00-6.60/2.60
6. Ногоовтор саарлаас цайвар саарал өнгөтэй консистенцитэй шавар	6.60-8.00/1.40

Хөрсний ус илрээгүй.

Цооног №3*

Гүн - 8.0м Өрөмдсөн-2012.10.01

1. Ургамлын үндэс бүхий өнгөн хөрс.	0.00-0,30/0,30
2. Бор шаргал өнгөтэй, жижиг ширхэгтэй бага чийгтэй элсэн хөрс.	0.30-0.00/0.70
3. Цайвар ногоон өнгөтэй, консистенцитэй шавранцар шавранцар хөрс.	1.00-2.00/1.00
4. Цайвар саарал өнгөтэй, консистенцитэй шавранцар шавранцар чигжээстэй сайр, сайрган хөрс.	2.00-4.00/2.00
5. Цайвар ногоон өнгөтэй чийгтэй дунд ширхэгтэй элсэн хөрс.	4.00-6.00/2.00
6. Ногоовтор саарлаас цайвар саарал өнгөтэй консистенцитэй шавар.	6.00-8.00/2.00

Хөрсний ус илрээгүй.

Цооног №4*

Гүн - 8.0м Өрөмдсөн-2012.10.01

1. Ургамлын үндэс бүхий өнгөн хөрс.	0.00-0,20/0,20
2. Цайвар саарал өнгөтэй жижиг ширхэгтэй бага чийгтэй элсэн хөрс.	0.20-1.20/1.00
3. Цайвар саарал өнгөтэй, консистенцитэй шавранцар шавранцар хөрс.	1.20-2.50/1.30
4. Цайвар саарал өнгөтэй, хатуу консистенцитэй шавранцар чигжээстэй сайр, сайрган хөрс.	2.50-4.50/2.00
5. Цайвар саарал өнгөтэй чийгтэй дунд ширхэгтэй элсэн хөрс.	4.50-6.50/2.00
6. Ногоовтор саарлаас цайвар саарал өнгөтэй консистенцитэй шавар	6.50-8.00/1.50

Хөрсний ус илрээгүй. $\frac{0.20-1.0}{0.80}$

Цооног №5*

Гүн - 8.0м Өрөмдсөн-2012.10.01

1. Ургамлын үндэс бүхий өнгөн хөрс.	0.00-0,20/0,20
2. Цайвар саарал өнгөтэй бага чийгтэй жижиг ширхэгтэй элсэн хөрс.	0.20-1.00/0.80
3. Улаан шаргал өнгийн хатуу консистенцитэй шавранцар чигжээстэй сайр, сайрган хөрс.	1.00-1.50/0,50
4. Цайвар саарал өнгөтэй чийгтэй дунд ширхэгтэй элсэн хөрс.	1.50-4.00/2.50
5. Ногоовтор шаргал өнгөтэй консистенцитэй шавранцар шавранцар чигжээстэй сайр, сайрган хөрс.	4.00-5.00/1.00
6. Ногоовтор саарлаас цайвар саарал өнгөтэй консистенцитэй шавар	5.00-8.00/3.00

Хөрсний ус илрээгүй.

Цооног №6*

Гүн - 8.0м Өрөмдсөн-2012.10.02

1. Ургамлын үндэс бүхий өнгөн хөрс. 0.00-0,20/0,20
2. Цайвар саарал өнгөтэй жижиг ширхэгтэй бага чийгтэй элсэн хөрс. 0.20-0,80/0,60
3. Улаан шаргал өнгийн хатуу консистенцитэй шавранцар чигжээстэй сайр, сайрган хөрс. 0.80-1.40/0.60
4. Цайвар саарал өнгөтэй чийгтэй дунд ширхэгтэй элсэн хөрс. 1.40-5.00/3.60
5. Ногоовтор саарлаас цайвар саарал өнгөтэй консистенцитэй шавар 5.00-8.00/3.00

Хөрсний ус илрээгүй.

Цооног №7*

Гүн - 8.0м Өрөмдсөн-2012.10.02

1. Ургамлын үндэс бүхий өнгөн хөрс. 0.00-0,30/0,30
2. Цайвар саарал өнгөтэй жижиг ширхэгтэй бага чийгтэй элсэн хөрс. 0.30-1.00/0,70
3. Цайвар шаргал өнгийн консистенцитэй шавранцар шавранцар чигжээстэй сайр, сайрган хөрс. 1.00-2.00/1.00
4. Цайвар саарал өнгөтэй чийгтэй дунд ширхэгтэй элсэн хөрс. 2.00-5.30/3.30
6. Ногоовтор саарлаас цайвар саарал өнгөтэй консистенцитэй шавар. 5.30-8.00/2.70

Хөрсний ус илрээгүй.

Цооног 18*

Гүн-8.0м Өрөмдсөн-2012.10.02

1. Цайвар шаргал, цайвар ногоон өнгөтэй, бага чийгтэй жижиг ширхэгтэй элсэн хөрс. 0.00-2.50/2.50
2. Улаан хүрэн цайвар ногоон өнгөтэй, хатуу консистенцтэй тослог шавар 2.50-8.00/5.50

Хөрсний ус илрээгүй.

Цооног 19*

Гүн-8.0м

1. Цайвар шаргал, цайвар ногоон өнгөтэй, бага чийгтэй жижиг ширхэгтэй элсэн хөрс. 0.00-0,60/0,60
2. Улаан хүрэн цайвар ногоон өнгөтэй, хатуу консистенцтэй тослог шавар хөрс. 0.60-8.00/7.40

Хөрсний ус илрээгүй.

Цооног 110*

Гүн-8.0м Диаметр-151мм Өрөмдсөн-2012.10.02

1. Цайвар шаргал, цайвар ногоон өнгөтэй, бага чийгтэй жижиг ширхэгтэй элсэн хөрс. 0.00-2.00/2.00
2. Улаан хүрэн цайвар ногоон өнгөтэй, хатуу консистенцтэй тослог шавар хөрс. Дундаа элсний 0.2м нарийн үеүд агуулсан. 2.00-8.00/6.00

Хөрсний ус илрээгүй.

Цооног 111*

Гүн 6.0м Өрөмдсөн -2012.10.02 Диаметр: 146 мм

1. Асгамал хөрс, цайвар саарал өнгөтэй, элсэнцэр шавранцар. 0.00-1,20/1,20
2. Бор саарал өнгөтэй, хатуу консистенцитэй, хайргархаг, сайргархаг элсэнцэр хөрс. 1.20-6.00/4.80

Хөрсний ус илрээгүй.

Цооног 112*

Гүн 6.0м Өрөмдсөн -2012.10.03 Диаметр:146 мм

1. Асгамал хөрс, цайвар саарал өнгөтэй, элсэнцэр шавранцар. 0.00-1.30/1.30
2. Бор саарал өнгөтэй, хатуу консистенцитэй, хайргархаг, сайргархаг элсэнцэр хөрс. 1.30-6.00/4.70

Хөрсний ус илрээгүй.

Цооног 113*

Гүн-6.00м Диаметр-151мм Өрөмдсөн-2012.10.03

1. Ургамлын үндэс бүхий өнгөн хөрс. 0.00-0,60/0,60
2. Бор шаргал өнгөтэй, бага чийгтэй дунд ширхэгтэй элсэн хөрс.0.60-1.40/0.8
3. Цайвар ягаан, улаан хүрэн өнгөтэй, шавар хөрс. 1.40-2.0/0.60
4. Бор шаргал өнгөтэй, бага чийгтэй дунд ширхэгтэй элсэн хөрс.2.00-4.9/2.9
5. Цайвар ягаан, улаан хүрэн өнгөтэй, шавар хөрс. 4.90-6.00/1.10

Хөрсний ус илрээгүй.

Цооног 114*

Гүн-5.00м Диаметр-151мм Өрөмдсөн-2012.10.03

1. Бор шаргал өнгөтэй, бага чийгтэй дунд ширхэгтэй элсэн хөрс. 0.00-0,50/0,50
2. Ягаавтар саарал, ногоовтор, хөх саарал өнгөтэй хатуу консистенцтэй шавранцар хөрс. 0.50-2.20/1.70
3. Бор шаргал өнгөтэй, бага чийгтэй дунд ширхэгтэй элсэн хөрс.2.20-4.0/1.8
4. Цайвар ягаан, улаан хүрэн өнгөтэй, шавар хөрс. 4.00-5.00/1.00

Хөрсний ус илрээгүй.

Цооног 115*

Гүн-5.00м Диаметр-151мм Өрөмдсөн-2012.10.03

1. Бор шаргал өнгөтэй, бага чийгтэй дунд ширхэгтэй элсэн хөрс.0.00-4.30/4.30
2. Цайвар ягаан, улаан хүрэн өнгөтэй, шавар хөрс. 4.30-5.00/0.70

Хөрсний ус илрээгүй.

Цооног 116*

Гүн-4.00м Диаметр-151мм Өрөмдсөн-2012.10.03

1. Бор шаргал өнгөтэй, бага чийгтэй дунд ширхэгтэй элсэн хөрс. Дундаа

цайвар ягаан, улаан хүрэн өнгөтэй, шавар хөрсний үетэй. 0.00-4.00/4.00
Хөрсний ус илрээгүй.

Шурф 117*

Гүн 2.5 м Өрөмдсөн -2012.10-04 Диаметр: 2.0x1.2м

1. Өнгөн хөрс - бор хүрэн өнгөтэй ургамлын үндэстэй сайрга агуулсан элсэнцэр 0.00-0,80/0,80
2. Цайвар саарал, улбар шаргал өнгөтэй бага чийгтэй жижиг ширхэгт, сайргатай элсэн хөрс. Элсэн чигжээстэй сайрганы мишил үе агуулна. 0.80-2.50/1.70

Хөрсний ус илрээгүй.

Цооног 118*

Гүн 6.0 м Өрөмдсөн -2012.10.04 Диаметр-146мм

1. Өнгөн хөрс - бор хүрэн өнгөтэй ургамлын үндэстэй сайрга агуулсан элсэнцэр. 0.00-1.00/1.00
2. Цайвар саарал, улбар шаргал өнгөтэй бага чийгтэй жижиг ширхэгт , сайргатай элсэн хөрс. 2.7-3.1 метрт шаврын мишил үе агуулна. 1.00-6.00/5.00

Хөрсний ус илрээгүй.

Цооног 119*

Гүн 6.0м Өрөмдсөн -2012.10.04 Диаметр: 146 мм

1. Асгамал гаралтай улаавтар хүрэн өнгөтэй шавранцар. Хаягдал агуулаагүй. 0.00-1,20/0,20
2. Улаавтар хүрэн, шаргал өнгөтэй хатуу консистенцитэй шавар хөрс. 1.6-1.8м хооронд шавранцрын мишил үе агуулна. 1.20-6.00/4.80

Хөрсний ус илрээгүй.

Цооног 120*

Гүн 6.0м Өрөмдсөн -2012.10.22 Диаметр: 146 мм

1. Асгамал гаралтай хайргатай шавранцар улаан хүрэн өнгөтэй, хаягдал агуулаагүй. 0.00-0,60/0,60
2. Цайвар саарал өнгөтэй бага чийгтэй жижиг ширхэгтэй элсэн хөрс. 3.0м орчимд хайргархаг элсэн хөрсний мишил үе илрэнэ. 0.60-2.00/1.40
3. Улаан хүрэн,цайвар ногоон өнгөтэй, хатуу консистенцтэй шавар. 2.00-6.00/4.00

Хөрсний ус илрээгүй.

Цооног 121*

Гүн-8.0м Диаметр-151мм Өрөмдсөн-2012.10.22

1. Бор саарал өнгөтэй, барилгын хаягдал бүхий асгамал хөрс. 0.00-0,80/0,80
2. Цайвар шаргал өнгөтэй, бага чийгтэй жижиг ширхэгтэй элсэн хөрс. 0.80-3.60/3.30

3. Улаан хүрэн цайвар саарал, хөхөвтөр саарал өнгөтэй, хатуу консистенцтэй шавранцар хөрс. 3.30-6.50/3.20
4. Цайвар саарал өнгөтэй урсамтгай уян налархай консистенцтэй элсэнцэр хөрс. 6.50-8.00/1.20
Хөрсний ус 6.8 метрт илэрч.6.5 метрт тогтсон.

Цооног 122*

Гүн-8.0м Диаметр-151мм Өрөмдсөн-2012.10.22

1. Бор саарал өнгөтэй барилгын материалын хаягдал бүхий асгамал хөрс 0.00-1.00/1.00
2. Бор шаргал өнгөтэй, бага чийгтэй жижиг ширхэгтэй элсэн хөрс. 1.00-3.40/2.40
3. Улаан хүрэн цайвар саарал, хөхөвтөр саарал өнгөтэй, хатуу консистенцтэй шавранцар хөрс. 3.40-5.00/1.60
4. Цайвар саарал өнгөтэй урсамтгай уян налархай консистенцтэй элсэнцэр хөрс. 5.00-8.00/3.00
Хөрсний ус 6.0 метрт илэрч тогтсон.

Цооног 123*

Гүн-6.0м Диаметр-151мм Өрөмдсөн-2012.10.23

1. Цайвар хүрэн өнгөтэй, ургамлын үндэс бүхий өнгөн хөрс. 0.00-0.30/0.30
2. Цайвар шаргал, цайвар ногоон өнгөтэй, дунд зэргийн нягт жижиг ширхэгтэй элсэн хөрс. 1.5 метрээс 10 орчим хувийн хайргатай болно. 0.30-3.00/2.70
3. Улаан шаргал өнгөтэй, цайвар ногоон өнгөтэй хатуу консистенцтэй хайрга агуулсан шавранцар хөрс. 3.00-6.00/3.00
Хөрсний ус илрээгүй.

Цооног 124*

Гүн-6.0м Диаметр-151мм Өрөмдсөн-2012.10.23

1. Цайвар хүрэн өнгөтэй, ургамлын үндэс бүхий өнгөн хөрс 0.00-0.30/0.30
2. Цайвар шаргал, цайвар ногоон өнгөтэй, дунд зэргийн нягт жижиг ширхэгтэй элсэн хөрс. 1.5 метрээс 10 орчим хувийн хайргатай болно. 0.30-0.80/0.50
3. Улаан шаргал өнгөтэй, цайвар ногоон өнгөтэй хатуу консистенцтэй хайрга агуулсан шавранцар хөрс. 0.80-1.50/0.70
4. Цайвар шаргал, цайвар ногоон өнгөтэй, дунд зэргийн нягт тоосорхог элсэн хөрс. 1.5 метрээс 10 орчим хувийн хайргатай болно. 1.50-3.20/1.70
5. Улаан шаргал өнгөтэй, цайвар ногоон өнгөтэй хатуу консистенцтэй хайрга агуулсан шавранцар хөрс. 3.20-6.00/2.80
Хөрсний ус илрээгүй.

Цооног 125*

Гүн-6.0м Диаметр-151мм Өрөмдсөн-2012.10.23

1. Ургамлын үндэс бүхий бор хүрэн өнгөтэй шавранцар өнгөн хөрс.
0.00-1.0/1.0
2. Цайвар саарал өнгөтэй, бага чийгтэй дунд ширхэгтэй элсэн хөрс
1.0-2.3/1.3
3. Цайвар шаргалаас бор шаргал өнгөтэй бага чийгтэй хайргархаг элсэн хөрс.
2.30-3.40/1.10
4. Цайвар шаргал, улаан хүрэн өнгөтэй хатуу консистенцтэй шавар хөрс.
3.40-6.00/2.60

Хөрсний ус илрээгүй.

Цооног 126*

Гүн-6.0м Диаметр-151мм Өрөмдсөн-2012.10.23

1. Цайвар саарал өнгөтэй, бага чийгтэй дунд ширхэгтэй элсэн хөрс.
0.00-2.60/2.60
2. Улаан хүрэн, ногоон саарал өнгөтэй, хатуу консистенцтэй шавар хөрс.
2.60-6.00/3.40

Хөрсний ус илрээгүй.

Цооног 127*

Гүн-6.0м Диаметр-151мм Өрөмдсөн-2012.10.23

1. Цайвар саарал өнгөтэй, бага чийгтэй дунд ширхэгтэй элсэн хөрс.
0.0-2.6/2.6
2. Цайвар шаргалаас бор шаргал өнгөтэй бага чийгтэй хайргархаг элсэн хөрс.
2.60-5.00/2.40
3. Цайвар шаргал, улаан хүрэн өнгөтэй хатуу консистенцтэй шавар хөрс
5.00-6.00/1.00

Хөрсний ус илрээгүй.

Цооног 128*

Гүн-6.0м Диаметр-151мм Өрөмдсөн-2011.10.23

1. Ургамлын үндэс бүхий бор хүрэн өнгөтэй шавранцар өнгөн хөрс. 0.0-0.4/0.4
2. Улаан хүрэн, ногоон саарал өнгөтэй, хатуу консистенцтэй шавар хөрс.
0.40-6.00/5.60

Хөрсний ус илрээгүй.

Цооног 129*

Гүн-6.0м Диаметр-151мм Өрөмдсөн-2012.10.23

1. Цайвар саарал өнгөтэй, бага чийгтэй дунд ширхэгтэй элсэн хөрс. 0.0-.0/3.0
2. Цайвар шаргалаас бор шаргал өнгөтэй бага чийгтэй хайргархаг элсэн хөрс.
3.00-6.00/3.00

Хөрсний ус илрээгүй.

13. SWOT ШИНЖИЛГЭЭ

Давуу тал

- ОХУ болон БНХАУ-ыг холбосон, төвийн бүсийн дэд бүтцийн гол тэнхлэг болсон төмөр зам дайран өнгөрдөг. Энэ замын дагуу тус аймгийн 6 сум/бүх сумын 42,8%/ оршдог.
- Дорноговь аймаг БНХАУ-тай хиллэдэг. Хилийн байнгын үйл ажиллагаатай Замын-Үүд боомт, Ханги-Мандал түр боомт ажилладаг нь хил орчмын хамтын ажиллагааны тааламжтай нөхцөл бүрдүүлдэг.
- Чойр-Сайншанд-Замын-Үүд чиглэлийн 432 км авто зам барих ажил хийгдэж байна.
- Багануур-Сайншанд 220 кВ, Сайншанд-Замын-Үүд 110 кВ, Сайншанд-Зүүнбаян 35 кВ-ын төвлөрсөн цахилгаан эрчим хүчний системд холбогдсон.
- Мандах, Хатанбулаг сумдад нар болон салхин цахилгаан станцтай, бусад сумд төвийн өндөр хүчдэлийн цахилгаан дамжуулах шугамд холбогдсон.
- Харилцаа холбоо, мэдээлэл дамжуулах боломж харьцангуй сайн үүрэн холбооны 5 оператор үйл ажиллагаагаа явуулж байгаа.
- Айраг, Алтанширээ, Даланжаргалан, Дэлгэрэх, Сайхандулаан, Мандах, Сайншанд, Замын-үүд, Эрдэнэ, Өргөн сумд шилэн кабелиар холбогдсон.
- Аж үйлдвэрт хэрэглэх түүхий эд, жонш, чулуу, хүрэн нүүрсний ордуудтай ойр байрлалтай.
- Сайншандаас хойшоо 10км-т3 ХУ-ын үед цэргийн зориулалтаар ашиглаж байсан хүнд даацын нисэх онгоц хүлээн авах 2,8км-ын буух зурвас нөөц аэродромтой.
- Мөн Сайншандаас 45 гаруй км-т Бор хөөвөрийн говийн гүний усны томоохон нөөцтэй.
- Газар чичирхийллийн хувьд нутаг дэвсгэр бүхэлдээ аюулгүй буюу 6 баллын бүсэд хамаарагддаг, мөнх цэвдэггүй
- Палеантологийн чухал олдворууд бүхий байгалийн унаган төрхөөрөө байгаа говь нутаг.
- Мал сүргээ өсгөх тааламжтай бэлчээр нутагтай
- Хүн ам цөөтэй ч насны бүтэц харьцангуй залуу, эдийн засгийн идэвхтэй хүн амын эзлэх хувь өндөр.
- Хүн амын боловсролын түвшин харьцангуй сайн.
- Анхан шатны сургуульд хамрагдалт сайн, бичиг үсэг тайлагдалтын төвшин өндөр.

Сул тал

- Гадаргын усны нөөц бага
- Сумдын үйлдвэрлэл, дэд бүтцийн хөгжил янз бүр байгаагаас хүн амын шилжих хөдөлгөөн их гардаг.
- Хүн ам цөөн

Боломж

- Олон улсын агаарын нислэгийн гол шугам дайран өнгөрдөг.
- Сайншанд-Зүүнбаян-Ханги мандалын чиглэлийн 260 км авто замын ажил хийгдэхээр схем зураг төсөл бэлэн болсон.
- Таван толгой-Зүүнбаян-Сайншандын чиглэлийн төмөр замыг барих нь Цагаан суварга, Үнэгт, Зүүнбаян зэрэг зэс молибден, гөлтгөнө, цеолит, нефтийн арвин ордуудыг дайран өнгөрөх ачаа эргэлт, эдийн засгийн өндөр ач холбогдолтой бөгөөд Даланзадгад-Сайншанд-Чойбалсан чиглэлийн 1100 км төмөр зам баригдах ажлын суурь тавигдсан.
- Монгол улсын засгийн газраас Сайншанд аж үйлдвэрийн цогцолбор төв байгуулах бодлого чиглэл гарч, бодитой хэрэгжих нь тодорхой болсон.
- Мөн Оюутолгой, Тавантолгой, Цагаан суварга гээд томоохон ордуудтай болон өмнөд хөрштэй газарзүйн байршлын хувьд ойр.
- Баялаг, ашигт малтмал, эрдсийн асар их нөөцтэй.
- Говийн байгаль, нүүдлийн соёл, түүх дурсгалууд, эртний шим ертөнцийн үлдэгдэл, ховор ан амьтан их зэрэг нь аялал жуулчлал хөгжүүлэх тааламжтай орчин болдог.

Саад бэрхшээл

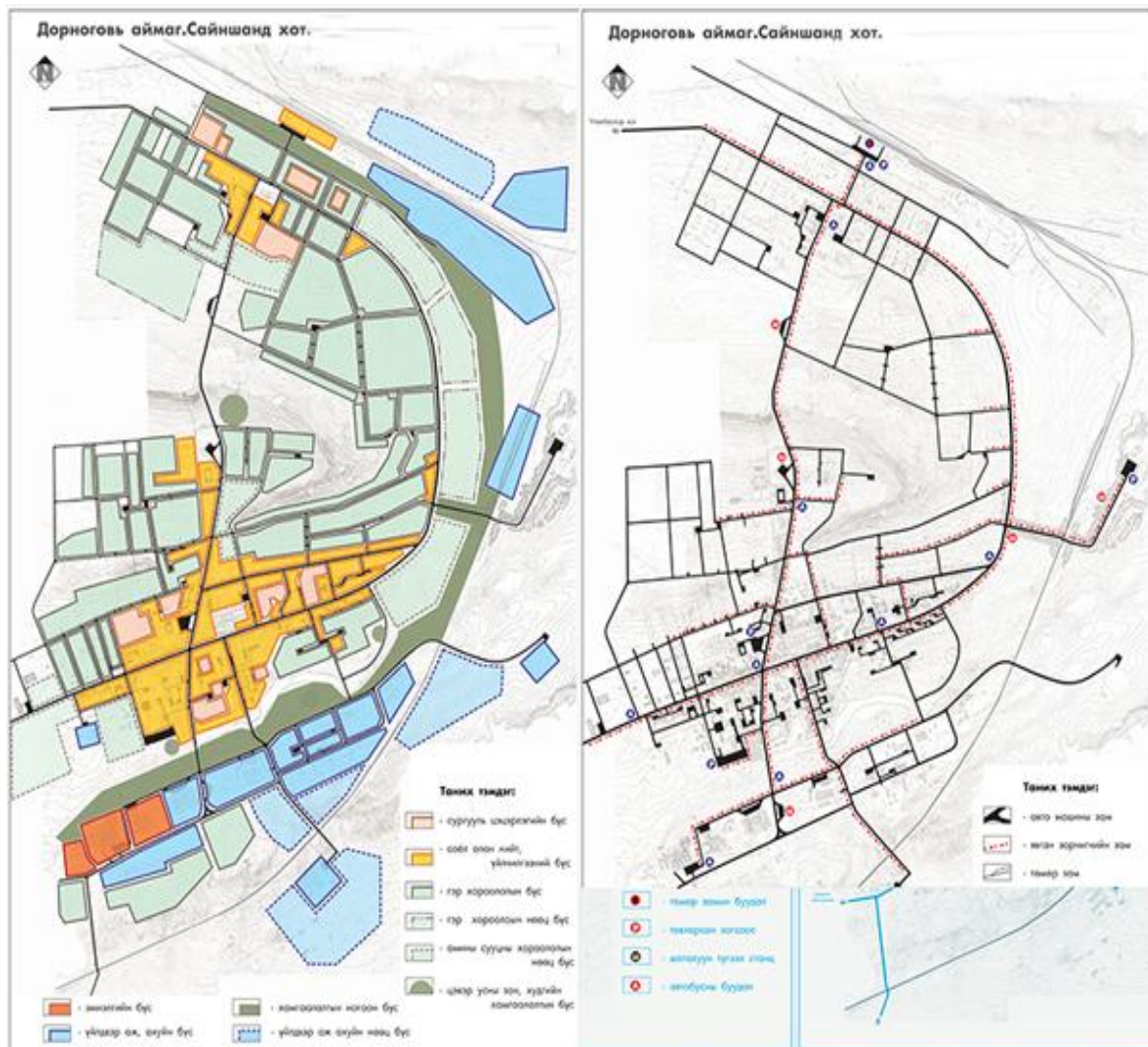
- Цаг агаарын тааламжгүй нөлөөлөл ихтэй. Хүчтэй цасан ба шороон шуурга, ган зудын аюул цөөн бус удаа тохиодог.
- Эмзэг байгальтай. Нөхөн сэргээгдэх нөхцөл хүнд. Элсний нүүдэл, цөлжилтийн давагдашгүй хүчин зүйлийн нөлөөлөлтэй.

14.ХУУЧИН ЕРӨНХИЙ ТӨЛӨВЛӨГӨӨНИЙ ХЭРЭГЖИЛТ

Сайншанд хотын хөгжлийн ерөнхий төлөвлөгөөг Улаанбаатар хотын архитектур, зураг төслийн “Хот айл” ХХК-аар хийлгэсэн бөгөөд 2005 онд батлагдсан байна. Сайншанд хот нь 1100 гаруй га нутаг дэвсгэр эзэлдэг бөгөөд нийт нутаг дэвсгэрийн 81,7 хувийг суурьшлын бүс, 13,4 хувийг үйлдвэрийн бүс хамаарч байна.

Ерөнхий төлөвлөгөөний төлөвлөлтийн хугацааг 2000-2020 он тооцож төлөвлөжээ. Үйлдвэр аж ахуйн газруудыг түшиглэн төлөвлөсөн ба үйлдвэрийн бүсийг тусгай зориулалтын ногоон зурвасаар тусгаарлаж хотыг салхи болон элсний нүүдлээс хамгаалах зориулалттай хамгаалалтын ногоон зурвасыг хотын баруун, баруун хойд хэсгээр төлөвлөсөн байна. Ерөнхий төлөвлөгөөний хэрэгжилт нь бага боловч хэд хэдэн төлөвлөлт нь хэрэгжсэн бүтээн байгуулалт барилга угсралт ойрын хэдэн жилд өссөн ба газар олголт нь замбараагүй явагдсан нь хуучин ерөнхий төлөвлөгөөтэйгөө уялдаа бага байна.

Схем зураг 12. Хуучин ерөнхий төлөвлөгөөний схем

16. ЕРӨНХИЙ ТӨЛӨВЛӨГӨӨ ДАХИН БОЛОВСРУУЛАХ БОЛСОН ШААРДЛАГА, ТАВИГДАХ ЗОРИЛТУУД

Ерөнхий төлөвлөгөө дахин боловсруулах болсон шаардлага, тавигдах зорилтууд:

1. Сайншанд нь дэд бүтэц сайн хөгжсөн, Хятадын хилтэй ойр, тиймээс стратегийн орд газруудыг түшиглэн бий болох Аж үйлдвэрийн паркийг байгуулахаар төлөвлөж байна. Улсын хэмжээнд яригдаж буй томоохон бүтээн байгуулалт учир бүтээн байгуулалтыг даган хөгжих Сайншанд хотын хөгжлийн ерөнхий төлөвлөгөөг боловсруулах шаардлагатай юм.

Ерөнхий төлөвлөгөөний гол зорилго нь аж үйлдвэрийн паркийг түшиглэн хүн амын шилжих хөдөлгөөнийг даган бий болох хүн ам, эдийн засгийн өсөлтөөр Сайншанд хотыг биеэ даасан том хот болгох юм.

2. Хүн амын хэтийн төлөв

Сайншанд хотын хүн амыг одоогийн байгаа байдлыг судалж, хотын хөгжлийн чиг хандлага, ажлын байр, хүн амын ердийн өсөлт, аж үйлдвэрийн парк болон бусад чиглэлийг дагасан шилжих хөдөлгөөн, орон сууцны хангамжийг тооцож үзэхэд төлөвлөлтийн хугацаанд 2025 он гэхэд 46500 хүн амтай хот үүсэж хөгжинө гэж төлөвлөж байна. Хотод хүн амын өрхийн коэффициентийг улсын дунджаар 3.7-3.5 байхаар тооцож байна.

Хүснэгт 16.1. Хүн амын хэтийн төлөв

№	Үзүүлэлт	Одоогийн байдал	Эхний ээлжинд /2012-2017/	Төлөвлөлтийн хугацаа /2017-2025/
1	Өрх	6584	11080	12260
2	Хүн ам	21175	40750	46500

Хүснэгт 16.2. Хүн амын насны бүтцийн төлөв

№	насны бүтэц	Төлөвлөлтийн хугацаа		
		2012 он	2017 он	2025 он
1	0-15 насны хүүхэд	5736	7500	8031
2	Хөдөлмөрийн насны хүн ам	14218	24018	26768
3	Өндөр настан	1267	1630	1866

17. САЙНШАНД СУМЫН ХОТ БАЙГУУЛАЛТЫН ИЖ БҮРЭН ҮНЭЛГЭЭ

1. Хот байгуулалтын иж бүрэн үнэлгээ боловсруулах аргачлал
2. Байгаль орчны үнэлгээ
 - 1.1. Байгалийн нөхцөл, нөөцийн үнэлгээ
 - 1.2. Байгаль-экологийн үнэлгээ
 - 1.3. Инженер-экологийн үнэлгээ
3. Нийгэм-эдийн засгийн үнэлгээ
4. Дэд бүтцийн үнэлгээ
5. Архитектур, орон зайн төлөвлөлт, ландшафтын үнэлгээ
6. Хот байгуулалтын иж бүрэн үнэлгээний дүгнэл

1. ХОТ БАЙГУУЛАЛТЫН ИЖ БҮРЭН ҮНЭЛГЭЭ БОЛОВСРУУЛАХ АРГАЧЛАЛ

Хот суурины дэвсгэр газарт хот байгуулалтын иж бүрэн үнэлгээ өгөх асуудал нь байгаль-экологи, нийгэм-эдийн засаг, техникийн шинжлэх ухааны харилцан уялдаа бүхий цогц үйл ажиллагааны хүрээнд шийдвэрлэгдэн, хот төлөвлөлтийн зураг төслийн үе шат бүхэнд хийгдэж, хотын хөгжлийн ерөнхий төлөвлөгөө, хэсэгчилсэн ерөнхий төлөвлөгөө, барилгажилтын төслийн үндэслэл болон ашиглагдана.

Хүрээлэн буй орчны хуримтлагдсан асуудлуудыг шийдвэрлэхэд хот байгуулалтын судалгааны ажил нь төлөвлөлтийн цаашдын хандлагыг тодорхойлдогийг олон улсын жишгээс харж болно. “Хүрээлэн буй орчин” хэмээх нэгдмэл системийн нэг бүрэлдэхүүн нь “байгалийн цогцолборын динамик өөрчлөлт хувьсал”-ын шалтгааныг илрүүлэх арга зүйг сонгох ач холбогдолтой.

Ландшафтын арга нь байгаль орчныг бүрэлдэхүүн тус бүрээр нь авч үзэн, харилцан хамааралт үйл явцыг судалж, ландшафтын мөн чанарыг илрүүлдэг хэлий ч байгальд нөлөөлөх хүний үйл ажиллагааг иж бүрэн авч үзэж чаддаггүй байна.

Экологийн арга нь хүний үйл ажиллагааны нөлөөллийг гүнзгийрүүлэн, үзэгдэл юмсын үйл явцыг бодитойгоор гаргах боломжийг бүрдүүлнэ.

Экологи-ландшафтын арга нь хосолмол мөн чанартай, нэг нь нөгөөгөө баяжуулан тодруулах, улмаар физик газарзүйн тодорхой нөхцөлд орчин үеийн техник эдийн засгийн хөгжлийн түвшинд шинжлэх ухааны үндэстэй шинэ арга замыг хот төлөвлөлтөд нээж өгдгөөрөө давуу тал болно. Нөгөө талаас хот төлөвлөлтийн уламжлалт аргууд нь өөрийн үнэ цэнээ хадгалахын зэрэгцээ экологийн байр сууринаас байгаль нийгмийн харилцан шүтэлцээг авч үзэн, агуулга хэлбэрээ баяжуулна.

Иймд зах зээлийн эдийн засгийн тогтолцооны үед хот байгуулалтын зураг төслийн үйл ажиллагааны гол зорилго нь хүрээлэн буй орчинд хүний

үйл ажиллагаанаас үүссэн сөрөг нөлөөллийг экологийн болон тогтвортой хөгжлийн үзэл баримтлалын үүднээс авч үзэн, хотын ландшафтыг барилгажсан орчин, нийгэм-эдийн засгийн орчинтой нь шүтэлцүүлэн сайжруулж, хүн амын амьдрах орчинг бүхэлд нь шинэчлэн сэргээх үнэлгээг өгч, хот төлөвлөлтийн бүсчлэлийн горимыг тогтоон, газар ашиглалтын системчлэлийг бий болгоно.

Хотын газар нутагт хот байгуулалтын иж бүрэн үнэлгээг өгөхөд харгалзах хүчин зүйлийн тоо, бүтэц, шинж чанар болон үзүүлэлтүүдийг сонгоход тухайн газар нутгийн онцлог нөлөөлнө. Нөгөө талаас статистик тоон өгөгдлүүдийг байнга сайжруулж, стандарт журмыг мөрдөх нь нэн чухал болно.

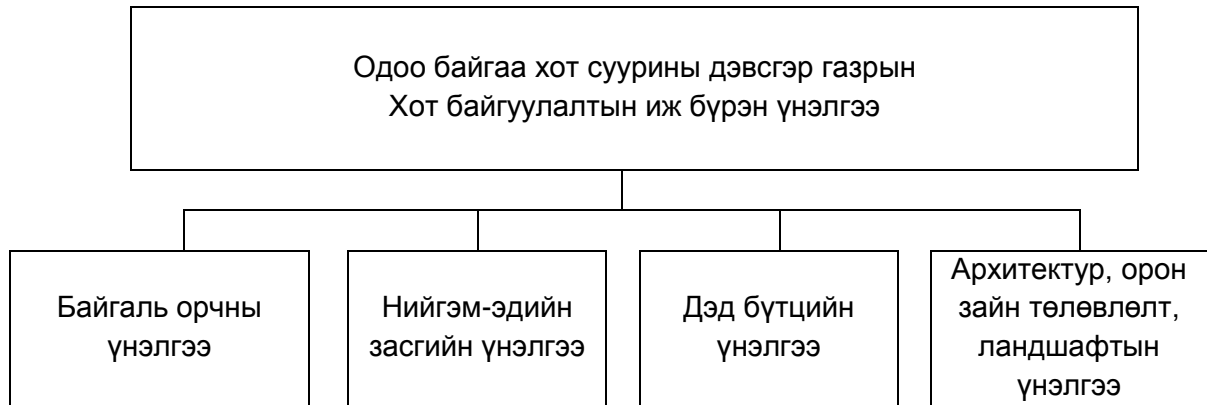
Хот байгуулалтын иж бүрэн үнэлгээг боловсруулснаар Монгол улсын хот суурины экологийн тэнцвэрт байдлыг хадгалах үүднээс хот, суурины дэвсгэр газрыг сонгох, хотын газар нутгийн зохион байгуулалтыг шинэчлэн бүсчилж, горимлох, архитектур-орон зайн төлөвлөлтийн бүтцийг сэргээн шинэчилж, сайжруулах, зах зээлийн хэрэгцээ, шаардлагын дагуу газар ашиглалтын төлбөрийг олон хүчин зүйлээс хамааруулан, ялгаварт үнээр тогтоох, хот байгуулалтын мэдээллийн санг байгуулах зэрэг асуудлуудыг шийдвэрлэхэд гол үндэслэл болгон ашиглагдана.

Монгол улсын төрөөс экологийн талаар баримтлах бодлогод “хот байгуулалт, эрүүл мэнд” заалтыг тусгасан бөгөөд уг заалтад “...Хот орчмын байгаль, цаг уурын онцлог, экологийн даац, оршин суугчдын эрүүл, аюулгүй орчинд ажиллаж, амьдрах шаардлагыг нарийн тооцсон архитектурын зохиомж, барилгын бүтээц, хийц, инженерийн болон ногоон байгууламж, зам тээврийн бүтэц, зохион байгуулалтыг бүрдүүлж, хөгжүүлэх”-ээр тусгасан байна. 2008 онд шинэчлэн батлагдсан Хот байгуулалтын тухай хуульд хот байгуулалтын иж бүрэн үнэлгээ хийж байхыг хуульчлан зааж өгсөн.

Хот байгуулалтын иж бүрэн үнэлгээ нь танин мэдэхүйн үйл ажиллагаа бөгөөд хот, суурины байгалийн нөхцөл, нөөцийг оновчтой ашиглаж, одоогийн хэрэгцээг хангахын зэрэгцээ хойч үеийнхэндээ хохиролгүйгээр өвлүүлэн үлдээх хэмээсэн тогтвортой хөгжлийн үзэл баримтлалын дэлхийн нийтлэг зарчим мөрдөгдөх нөхцөл бүрдэнэ.

Хот байгуулалтын иж бүрэн үнэлгээний нийгэм-эдийн засгийн ач холбогдол нь одоогийн бодит нөхцөлийг илрүүлэх, хот суурины сүлжээг оновчтой тогтоох, инженерийн болон нийгмийн дэд бүтцийг бий болгох, хүн амын соёл, ахуйн үйлчилгээний хангамж, хүрэлцээг бүрдүүлэх, эдийн засгийн хөгжлийг түргэтгэх хүчин зүйлсийг тогтоодогт оршино.

Схем зураг 1.1.Одоо байгаа хот суурины дэвсгэр газрынхот байгуулалтын иж бүрэн үнэлгээ

Хот байгуулалтын иж бүрэн үнэлгээг Хот суурины дэвсгэр газарт хот байгуулалтын иж бүрэн үнэлгээ өгөх аргачилсан заавар УББ 30-201-09-ийн дагуу Сайншанд хотын барилгажсан ашиглагдаж байгаа нутаг дэвсгэрийн хүрээнд 4 багийн хилийн хязгаараар хуваан авч үзэж, аргачилсан зааварт тусгасны дагуу хот суурины нутаг дэвсгэрийн бүстэй харгалзуулан, 4 багийн хэсэг бүрээр хот байгуулалтын иж бүрэн үнэлгээг хийлээ.

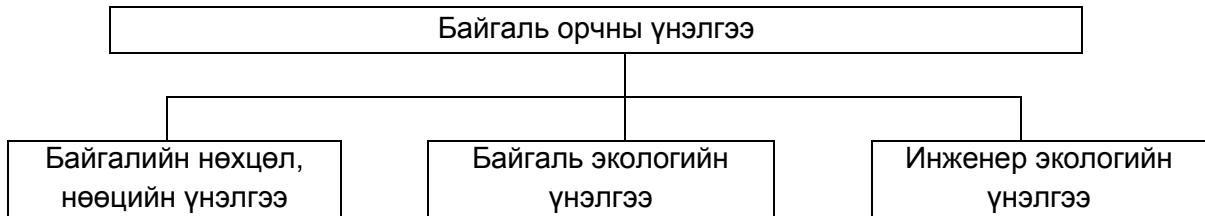
Хот, суурины барилгажсан газар нутагт хүрээлэн буй орчны (нэгдсэн экосистем) нөхцөлийг нарийвчлан эерэг ба сөрөг талыг илрүүлж, 5 шатлалтай ангиллаар үнэлгээний 4 бүлэг үзүүлэлтээр тогтоож, 5 баллын системийн аргыг хэрэглэсэн болно. Үүнд:

- Байгаль орчны үнэлгээнд газар нутгийг нэн тохиромжтой, тохиромжтой, хязгаарлагдмал тохиромжтой, тохиромжгүй, нэн тохиромжгүй;
- Нийгэм-эдийн засгийн үнэлгээнд хүн амын соёл, ахуйн үйлчилгээний хэрэгцээ, хангамжийн түвшинг нэн өндөр, өндөр, дунд, доогуур, нэн доогуур;
- Дэд бүтцийн үнэлгээнд нэн тохиромжтой, тохиромжтой, хязгаарлагдмал тохиромжтой, тохиромжгүй, нэн тохиромжгүй;
- Архитектур, орон зайн төлөвлөлт-ландшафтын хувьд байгалийн болон хотын элементүүдийн шинж чанарт нэн өндөр, өндөр, дунд, доогуур, нэн доогуур гэсэн 5 шатлалыг баримтлан 5 баллын үнэлгээг тус тус өглөө.

2. БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ ҮНЭЛГЭЭ

Байгаль орчны үнэлгээг байгалийн нөхцөл, нөөц, байгаль-экологи, инженер-экологийн байдлаар нь үнэллээ.

Схем зураг 2.1. Байгаль орчны үнэлгээ

Хот, суурины нутаг дэвсгэрийн бүс бүрийн зохицох балл өөр өөр байвал дараах томъёог ашиглан зохицох дундаж баллыг тодорхойлно.

$$З_{дб} = \frac{\frac{З_{б1} \times T_1 \times 100\%}{T} + \dots + \frac{З_{бn} \times T_n \times 100\%}{T}}{n} = \frac{(\sum_{n=1}^n З_{бn} T_n) \times 100\%}{n \times T}$$

Тайлбар:

$Z_{дб}$ – тухайн бүсийн зохицох дундаж балл

$Z_{б1}$ – 1 дүгээр бүс дэх тухайн үнэлгээний үзүүлэлтийн зохицох балл

$Z_{бn}$ – n дүгээр бүс дэх тухайн үнэлгээний үзүүлэлтийн зохицох балл

T_1 – 1 дүгээр бүсийн дэвсгэр газрын хэмжээ, га

T_n – n дүгээр бүсийн дэвсгэр газрын хэмжээ, га;

n – бүсийн тоо.

Хот байгуулалтын иж бүрэн үнэлгээний аргачилсан зааварт байгаль орчны үнэлгээний шалгуур үзүүлэлтүүдийг оновчтой тодорхойлоогүй, холбогдох ангилалд тусгаагүй зэрэг байдлаас шалтгаалан өмнө мөрдөгдөж байсан “Хот байгуулалтын иж бүрэн үнэлгээний аргачилсан заавартай хослуулан хэрэглэсэн болно.

Хүснэгт 2.1. Байгаль орчны нэгдсэн үнэлгээний дүн

Хот, суурины нутаг дэвсгэрийн бүс	Нийт талбай (га)	Байгалийн нөхцөл, нөөц	Байгаль-экологи	Инженер-экологи	Нэгдсэн үнэлгээ
I баг	500.8	4	4	4	4
II баг	417.8	4	4	4	4
III баг	438.0	4	4	4	4
IV баг	760.0	4	4	4	4
БҮГД ДҮН	2116.6	4	4	4	4

Байгаль орчны нэгдсэн үнэлгээгээр “тохиромжтой” ангилалд багтаж байна.

2.1. БАЙГАЛИЙН НӨХЦӨЛ, НӨӨЦИЙН ҮНЭЛГЭЭ

Схем 2.1.1. Байгалийн нөхцөл нөөцийн үнэлгээ

Хүснэгт 2.1.1. Байгалийн нөхцөл, нөөцийн үнэлгээний үзүүлэлтүүд

Үнэлэх хүчин зүйлс	Үнэлэх үзүүлэлтийн шинж чанар	Шалгуур үзүүлэлт	Үзүүлэлтүүд									
			Нэн тохиромжтой		Тохиромжтой		Хязгаарлагдмал тохиромжтой		Тохиромжгүй		Нэн тохиромжгүй	
			Бодит үзүүлэлтүүд	Зохицуулах итгэлцүүр (балл)	Бодит үзүүлэлтүүд	Зохицуулах итгэлцүүр (балл)	Бодит үзүүлэлтүүд	Зохицуулах итгэлцүүр (балл)	Бодит үзүүлэлтүүд	Зохицуулах итгэлцүүр (балл)	Бодит үзүүлэлтүүд	Зохицуулах итгэлцүүр (балл)
Газрын гадарга	Газрын гадаргын налуу	Газрын гадаргын налуу, %	0-4	0	4-8	5	8-12	9	12-20	13	<20	19
	Өндөржилт	Далайн түвшнээс дээш, м	<1500	0	1500-1800	7	1800-2100	13	2100-2500	20	2500<	30
Уур амьсгал	Барилгын уур амьсгал	Уур амьсгалын бүсчлэл, бүс	-	0	IV	0	III	1	II	2	I	4
	Эрүүл ахуйн уур амьсгал	Уур амьсгалын индексийн өөрчлөлт	-	0	35>	1	35-40	9	40-50	15	<50	25
Хөрс, ургамал	Хөрс	Цэцэрлэгжилтэд тохирох, %	Хөрсийг солихгүй	0	<25	3	25-50	6	50-75	9	<75	11
	Ургамал	Ургамлын нөмрөгийн эзлэх хувь, %	<75	0	50-75	3	30-50	6	10-30	9	>10	11
	Ойн сан	Ойн эзлэх хувь, %	-	0	50-80	0	30-50	1	10-30	3	>10	9

Сэргээгдэх эрчим хүч	Нарны эрчим хүчний нөөц	Жилд нартай байх цагийн тоо	3300<	0	2200-3300	1	2200-2000	3	2000-1000	5	<1000	9
	Салхины эрчим хүчний нөөц	Салхины дундаж хурд, м/сек	3.0-3.5	0	3.0-2.5	1	2.5-2.0	3	<2.0	5	5.0-8.0	9
	Усны эрчим хүчний нөөц	Үүсгэх түрэлт, Нм	10-20	0	10	1	<20	2	<10	3	<5	5
Ашигт малтмал	Ашигт малтмал, эрдэс, түүхий эд	Ашигт малтмалын нөөц	Олон бүрдэлтэй	0	Дунд бүрдэлтэй	1	Цөөн бүрдэлтэй	3	Барилгын материалын нөөц бүхий	5	Нөөцгүй	15

Хүснэгт 2.1.2. Байгалийн нөхцөл, нөөцийн үнэлгээ

Хот, суурины нутаг дэвсгэрийн бүс	Íëëò òàëáàé (ãà)	Газрын гадарга	Уур амьсгал	Хөрс, ургамал	Сэргээгдэх эрчим хүч	Ашигт малтмал, эрдэс, түүхий эд	Íýããñýí ¿íýëãýý
I баг	500.8	5	3	2	3	5	4 (3.6)
II баг	417.8	5	3	2	3	5	4 (3.6)
III баг	438.0	5	3	2	3	5	4 (3.6)
IV баг	760.0	5	3	2	3	5	4 (3.6)
БҮГД ДҮН	2116.6	5	3	2	3	5	4 (3.6)

Хүснэгт 2.1.3. Газрын гадаргын үнэлгээ

Хот суурины нутаг дэвсгэрийн бүс	Нийт талбай (га)	Гадаргын налууугийн ангилал (зохицох баллаар)					Өндөржилтийн ангилал (зохицох баллаар)					Ерөнхий дундаж балл		
		Зохицох дундаж балл	Нэн тохиромжтой	Тохиромжтой	Хязгаарлагдмал тохиромжтой	Тохиромжгүй	Нэн тохиромжгүй	Зохицох дундаж балл	Нэн тохиромжтой	Тохиромжтой	Хязгаарлагдмал тохиромжтой		Тохиромжгүй	Нэн тохиромжгүй
			0-1	1-4	4-10	11-19	19<		<500 м	1500-2000 м	2000 м		2000-2500 м	2500 м<
			Үнэлгээ (5 баллаар)						Үнэлгээ (5 баллаар)					
5 балл	4 балл	3 балл	2 балл	1 балл	5 балл	4 балл	3 балл	2 балл	1 балл					
I баг	500.8	0	5				0	5					5	
II баг	417.8	0	5				0	5					5	
III баг	438.0	0	5				0	5					5	
IV баг	760.0	0	5				0	5					5	
БҮГД	2116.6	0	5				0	5					5	

Хүснэгт 2.1.4. Газрын гадаргын налуу

Хот суурины нутаг дэвсгэрийн бүс	Нийт талбай (га)	Газрын гадаргын налууугийн ангиллын эзлэх хувь					Гуу жалга	Зохицох дундаж балл	Газрын гадаргын налууугийн ангилал (зохицох баллаар)				
		Нэн тохиромжтой		Хязгаарлагдмал тохиромжтой		Тохиромжгүй			Нэн тохиромжтой	Тохиромжтой	Хязгаарлагдмал тохиромжтой	Тохиромжгүй	Нэн тохиромжгүй
		0.0-10.0 хувь		10.0-20.0 хувь		20.0 хувь <							
		Га/хувь	Зохицох балл 0	Га/хувь	Зохицох балл 8	Га/Хувь							
						Үнэлгээ (5 баллаар)							
						5 балл 4 балл 3 балл 2 балл 1 балл							
I баг	500.8	500.8 /100	0				0	5					
II баг	417.8	417.8 /100	0				0	5					
III баг	438.0	438.0 /100	0				0	5					
IV баг	760.0	760.0 /100	0				0	5					
БҮГД	2116.6	2116.6	0				0	5					

Хүснэгт 2.1.5. Өндөржилт

Хот суурины нутаг дэвсгэрийн бүс	Нийт талбай (га)	Өндөржилтийн эзлэх хувь						Зохицох дундаж балл	Өндөржилтийн ангилал (зохицох баллаар)				
		Нэн тохиромжтой		Хязгаарлагдмал тохиромжтой		Тохиромжгүй			Нэн тохиромжтой	Тохиромжтой	Хязгаарлагдмал тохиромжтой	Тохиромжгүй	Нэн тохиромжгүй
		<1500 м		1500-2500 м		2500 м >							
		Га/хувь	Зохицох балл 0	Га/хувь	Зохицох балл 8	Га/хувь	Зохицох балл 19						
I баг	500.8	500.8/100	0				0	0-1	1-4	4-10	11-19	19 >	
II баг	417.8	417.8/100	0				0	5 балл	4 балл	3 балл	2 балл	1 балл	
III баг	438.0	438.0/100	0				0	Үнэлгээ (5 баллаар)					
IV баг	760.0	760.0/100	0				0	5 балл					
БҮГД	2116.6	2116.6	0				0	5					

Хүснэгт 2.1.6. Уур амьсгалын үнэлгээ

Хот суурины нутаг дэвсгэрийн бүс	Нийт талбай (га)	Барилгын уур амьсгалын ангилал (зохицох баллаар)					Эрүүл ахуйн уур амьсгалын ангилал (зохицох баллаар)					Ерөнхий дундаж балл		
		Нэн тохиромжтой		Тохиромжтой		Нэн тохиромжгүй	Нэн тохиромжтой		Тохиромжтой		Нэн тохиромжгүй			
		0		1-2		2-3	3-4		4 <					
		Үнэлгээ (5 баллаар)					Үнэлгээ (5 баллаар)							
5 балл		4 балл		3 балл	2 балл		1 балл	5 балл		4 балл		3 балл	2 балл	1 балл
I баг	500.8	8			3			9			3			3
II баг	417.8	8			3			9			3			3
III баг	438.0	8			3			9			3			3
IV баг	760.0	8			3			9			3			3
БҮГД	2116.6	8			3			9			3			3

Хүснэгт 2.1.7. Барилгын уур амьсгал

Хот суурины нутаг дэвсгэрийн бүс	Нийт талбай (га)	Барилгын уур амьсгалын үзүүлэлт						Зохицох дундаж балл	Барилгын уур амьсгалын ангилал (зохицох баллаар)				
		Нэн тохиромжтой		Хязгаарлагдмал тохиромжтой		Тохиромжгүй			Нэн тохиромжтой	Тохиромжтой	Хязгаарлагдмал тохиромжтой	Тохиромжгүй	Нэн тохиромжгүй
		IV-III бүс		II бүс		I бүс							
		Га/хувь	Зохицох балл 0	Га/хувь	Зохицох балл 1	Га/хувь	Зохицох балл 4		0-1	1-4	4-10	11-19	19<
		Үнэлгээ (5 баллаар)											
5 балл		4 балл		3 балл		2 балл		1 балл					
I баг	500.8		500.8/100	8			8			3			
II баг	417.8		417.8/100	8			8			3			
III баг	438.0		438.0/100	8			8			3			
IV баг	760.0		760.0/100	8			8			3			
БҮГД	2116.6		2116.6/100	8			8			3			

Хүснэгт 2.1.8. Эрүүл ахуйн уур амьсгал

Хот суурины нутаг дэвсгэрийн бүс	Нийт талбай (га)	Эрүүл ахуйн уур амьсгалын үзүүлэлт (хувиар)						Зохицох дундаж балл	Эрүүл ахуйн уур амьсгалын ангилал (зохицох баллаар)				
		Нэн тохиромжтой		Хязгаарлагдмал тохиромжтой		Тохиромжгүй			Нэн тохиромжтой	Тохиромжтой	Хязгаарлагдмал тохиромжтой	Тохиромжгүй	Нэн тохиромжгүй
		Өөрчлөлтийн индекс <35		Өөрчлөлтийн индекс 35-60		Өөрчлөлтийн индекс 50<							
		Га/хувь	Зохицох балл 1	Га/хувь	Зохицох балл 9	Га/Хувь	Зохицох балл 25		0-1	1-4	4-10	11-19	19<
		Үнэлгээ (5 баллаар)											
5 балл		4 балл		3 балл		2 балл		1 балл					
I баг	500.8		500.8/100	9			9			3			
II баг	417.8		417.8/100	9			9			3			
III баг	438.0		438.0/100	9			9			3			
IV баг	760.0		760.0/100	9			9			3			
БҮГД	2116.6		2116.6/100	9			9			3			

Хүснэгт 2.1.9. Хөрс, ургамлынүнэлгээ

Хот суурины нутаг дэвсгэрийн бүс	Нийт талбай (га)	Хөрсний цэцэрлэгжилтэд тохирох талбайн эзлэх хувь (зохицох баллаар)					Ойн модоор хучигдсан талбайн ангилал (зохицох баллаар)					Ерөнхий дундаж балл
		Зохицох дундаж балл					Зохицох дундаж балл					
		Нэн тохиромжтой	Тохиромжтой	Хязгаарлагдмал тохиромжтой	Тохиромжгүй	Нэн тохиромжгүй	Нэн тохиромжтой	Тохиромжтой	Хязгаарлагдмал тохиромжтой	Тохиромжгүй	Нэн тохиромжгүй	
		0	1-5	6	6-15	15<	1-3	2-3	3-8	9	9<	
		Үнэлгээ (5 баллаар)					Үнэлгээ (5 баллаар)					
5 балл	4 балл	3 балл	2 балл	1 балл	5 балл	4 балл	3 балл	2 балл	1 балл			
I баг	500.8	6		3		9			2		2 (2.5)	
II баг	417.8	6		3		9			2		2 (2.5)	
III баг	438.0	6		3		9			2		2 (2.5)	
IV баг	760.0	6		3		9			2		2 (2.5)	
БҮГД	2116.6	6		3		9			2		2 (2.5)	

Хүснэгт 2.1.10. Хөрсний үнэлгээ

Хот суурины нутаг дэвсгэрийн бүс	Нийт талбай (га)	Цэцэрлэгжилтэнд тохирох үзүүлэлтээр					Хөрсний ангилал (зохицох баллаар)				
		Нэн тохиромжтой		Хязгаарлагдмал тохиромжтой		Тохиромжгүй	Зохицох дундаж балл				
		Хөрсийг солихгүй		50.0 % хүртэл солих		50.0-100.0 % солих	Нэн тохиромжтой	Тохиромжтой	Хязгаарлагдмал тохиромжтой	Тохиромжгүй	Нэн тохиромжгүй
		0	1-6	6	6-15	15<	0	1-6	6	6-15	15<
		Үнэлгээ (5 баллаар)					Үнэлгээ (5 баллаар)				
Га/хувь	Зохицох балл	Га/хувь	Зохицох балл	Га/Хувь	Зохицох балл	5 балл	4 балл	3 балл	2 балл	1 балл	
I баг	500.8			500.8/100	6			3			
II баг	417.8			417.8/100	6			3			
III баг	438.0			438.0/100	6			3			
IV баг	760.0			760.0/100	6			3			
БҮГД	2116.6			2116.6/100	6			3			

Хүснэгт 2.1.11. Ургамлан бүрхэвчийн үнэлгээ

Хот суурины нутаг дэвсгэрийн бүс	Нийт талбай (га)	Ургамлан бүрхэвчийн талбайн эзлэх хувь						Зохицох дундаж балл	Хөрсний ангилал (зохицох баллаар)				
		30.0-80.0 хувь ургамлан бүрхэвчтэй		10.0-30.0 Хувь ургамлан бүрхэвчтэй		<10.0 хувь ургамлан бүрхэвчтэй			Нэн тохиромжтой	Тохиромжтой	Хязгаарлагдмал тохиромжтой	Тохиромжгүй	Нэн тохиромжгүй
		Га/хувь	Зохицох балл 1	Га/хувь	Зохицох балл 3	Га/Хувь	Зохицох балл 9		1	2-3	3-8	9	9<
		Үнэлгээ (5 баллаар)											
		5 балл	4 балл	3 балл	2 балл	1 балл							
I баг	500.8					500.8/100	9	9				2	
II баг	417.8					417.8/100	9	9				2	
III баг	438.0					438.0/100	9	9				2	
IV баг	760.0					760.0/100	9	9				2	
БҮГД	2116.6					2116.6/100	9	9				2	

Хүснэгт 2.1.12. Ойн сан

Хот суурины нутаг дэвсгэрийн бүс	Нийт талбай (га)	Ойн модоор хучигдсан талбайн эзлэх хувь						Зохицох дундаж балл	Ойн сангийн ангилал (зохицох баллаар)				
		30.0-80.0% ойн модоор хучигдсан		10.0-30.0% ойн модоор хучигдсан		<10.0% ойн модоор хучигдсан			Нэн тохиромжтой	Тохиромжтой	Хязгаарлагдмал тохиромжтой	Тохиромжгүй	Нэн тохиромжгүй
		Га/хувь	Зохицох балл 1	Га/хувь	Зохицох балл 3	Га/Хувь	Зохицох балл 9		1	2-3	3-8	9	9<
		Үнэлгээ (5 баллаар)											
		5 балл	4 балл	3 балл	2 балл	1 балл							
I баг	500.8					500.8/100	9	9				2	
II баг	417.8					417.8/100	9	9				2	
III баг	438.0					438.0/100	9	9				2	
IV баг	760.0					760.0/100	9	9				2	
БҮГД	2116.6					2116.6/100	9	9				2	

Хүснэгт 2.1.13. Сэргээгдэх эрчим хүчний үнэлгээ

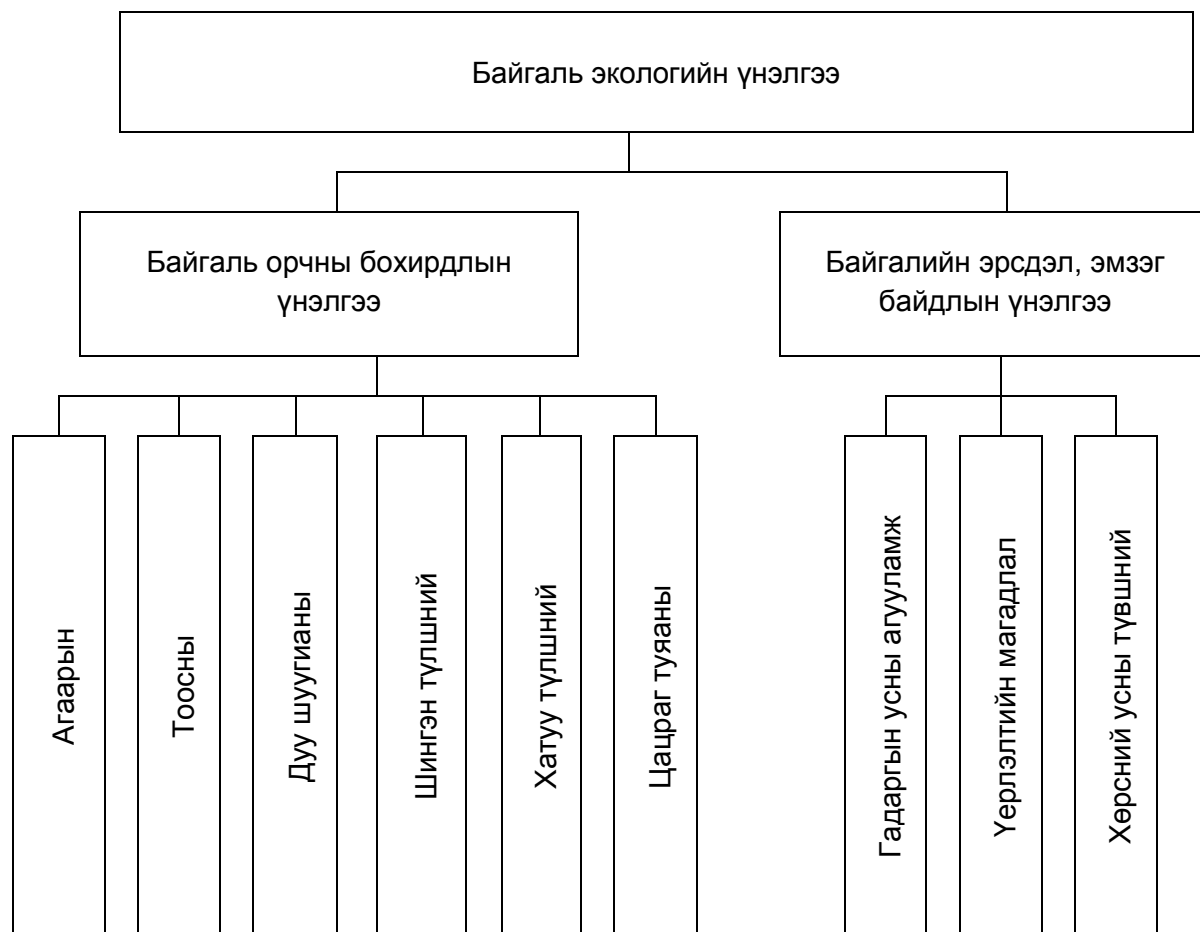
Хот, суурины нутаг дэвсгэрийн бүс	Нийт талбай га	Нарны эрчим хүчний нөөц					Салхины эрчим хүчний нөөц					Усны эрчим хүчний нөөц						
		Зохицох дундаж балл					Зохицох дундаж балл					Зохицох дундаж балл						
		0	1-2	3-4	5-8	9<	0	1-2	3-4	5-8	9<	0	1	2	3-4	5<		
		Үнэлгээ(5 баллаар)					Үнэлгээ(5 баллаар)					Үнэлгээ(5 баллаар)						
		5 балл	4 балл	3 балл	2 балл	1 балл	5 балл	4 балл	3 балл	2 балл	1 балл	5 балл	4 балл	3 балл	2 балл	1 балл	Ерөнхий дундаж балл	
I баг	500.8	2	4				2	4				5					1	3
II баг	417.8	2	4				2	4				5					1	3
III баг	438.0	2	4				2	4				5					1	3
IV баг	760.0	2	4				2	4				5					1	3
БҮГД	2116.6	2	4				2	4				5					1	3

Хүснэгт 2.1.14. Ашигт малтмалын үнэлгээ

Хот, суурины нутаг дэвсгэрийн бүс	Нийт талбай (га)	Ашигт малтмалын нөөц				Ашигт малтмалын ангилал(зохицох баллаар)								
		Нэн тохиромжтой		Хязгаарлагдмал тохиромжтой		Тохиромжтой		Тохиромж-гүй		Зохицох дундаж балл				
		Олон бүрдэлтэй		Цөөн бүрдэлтэй		Барилгын материалын нөөц бүхий		Нөөцгүй		9<	7-8	4-6	2-3	1
		Га/хувь	Зохицох балл 9	Га/хувь	Зохицох балл 6	Га/хувь	Зохицох балл 3	Га/хувь	Зохицох балл 1	Үнэлгээ(5 баллаар)				
		5 балл	4 балл	3 балл	2 балл	1 балл								
I баг	500.8	500.8/100	9					9	5					
II баг	417.8	417.8/100	9					9	5					
III баг	438.0	438.0/100	9					9	5					
IV баг	760.0	760.0/100	9					9	5					
БҮГД	2116.6	2116.6/100	9					9	5					

2.2. БАЙГАЛЬ ЭКОЛОГИЙН ҮНЭЛГЭЭ

Схем зураг 2.2.1. Байгаль экологийн үнэлгээ

Хүснэгт 2.2.1. Байгаль экологийн үнэлгээний үзүүлэлтүүд

Үнэлэх хүчин зүйлс	Үнэлэх үзүүлэлтийн шинж чанар	Шалгуур үзүүлэлт	Үзүүлэлтүүд									
			Нэн тохиромжтой		Тохиромжтой		Хязгаар-лагдмал тохиромжтой		Тохиромжгүй		Нэн тохиромжгүй	
			Бодит үзүүлэлтүүд	Зохицуулах итгэлцүүр (балл)	Бодит үзүүлэлтүүд	Зохицуулах итгэлцүүр (балл)	Бодит үзүүлэлтүүд	Зохицуулах итгэлцүүр (балл)	Бодит үзүүлэлтүүд	Зохицуулах итгэлцүүр (балл)	Бодит үзүүлэлтүүд	Зохицуулах итгэлцүүр (балл)
Байгаль орчны бохирдол	Агаарын бохирдол	Хорт бодисын агууламж	байхгүй	0	0.1-03	5	0.5-0.8	10	0.8-1.0	15	1.0<	20
	Тоосны бохирдол	Агаарын тоосжилт	Бохирдох ханд-лагатай	0	Бага зэрэг бохирдсон	5	Дунд зэрэг бохирдсон	10	Их бохирдсон	15	Хэт их бохирдсон	20
	Дуу шуугианы бохирдол	Шуугианы хэмжээ	Зөвшөөрөгдөх	0	Сулав-тар	5	Дунд зэрэг	10	Их	15	Хэт их	20
	Шингэн түлшний бохирдол	Хөрс, агаарын хорт бодисын агууламж	Бохирдох ханд-лагатай	0	Бага зэрэг бохирдсон	5	Дунд зэрэг бохирдсон	10	Их бохирдсон	15	Хэт их бохирдсон	20
	Хатуу хог хаягдал	Хөрсний хорт бодисын агууламж	Бохирдох ханд-лагатай	0	Бага зэрэг бохирдсон	5	Дунд зэрэг бохирдсон	10	Их бохирдсон	15	Хэт их бохирдсон	20
	Цацраг долгионы бохирдол	Долгион тархалтаас	Бохирдох ханд-лагатай	0	Бага зэрэг бохирдсон	5	Дунд зэрэг бохирдсон	10	Их бохирдсон	15	Хэт их бохирдсон	20

Байгалийн эрсдэл, эмзэг байдал	Үерлэлт	Үерлэлтийн магадлал	Автагдахгүй	0	Автагдахгүй	0	Болзошгүй	7	Магадлал бага	15	Автагдана	27
	Хөрсний усны түвшин	Усны илрэх гүн, м	>3	1	2-3	3	2	5	1	9	<1	11
	Гадаргын усны агууламж	Хорт бодисын агууламж	Цэвэр	5	Бага зэрэг бохирдсон	8	Дунд зэрэг бохирдсон	12	Их бохирдсон	17	Хэт их бохирдсон	22

Хүснэгт 2.2.2. Байгаль экологийн хүчин зүйлсийн үнэлгээ

Хот, суурины нутаг дэвсгэрийн бүс	Нийт талбай (га)	Байгаль орчны бохирдол	Байгалийн эрсдэл, эмзэг байдал	Нэгдсэн үнэлгээ
I баг	500.8	4	4	4
II баг	417.8	4	4	4
III баг	438.0	4	4	4
IV баг	760.0	4	4	4
БҮГД	2116.6	4	4	4

Хүснэгт 2.2.4. Тоосны бохирдол

Хот суурины нутаг дэвсгэрийн бүс	Нийт талбай (га)	Тоосны бохирдох талбайн үзүүлэлтээр						Зохицох дундаж балл	Тоосны бохирдлын ангилал (зохицох баллаар)										
		Га/хувь Зохицох балл 4	Нэн тохиромжтой	Бохир- долгүй	Тохиомжтой	Хязгаар- лагдмал тохиромжтой	Тохиомжгүй		5-4 Нэн тохиромжтой	4-3.5 Тохиомжтой	3.5-2.5 Хязгаарлагдмал тохиромжтой	2.5-1.5 Тохиомжгүй	1.5< Нэн тохиромжгүй						
														Га/хувь Зохицох балл 3	Бохирдох Хандла- гатай	Бохирдсон	Их бохирдсон	Хэт их бохирдсон	
		Га/хувь	Зохицох балл 2	Га/хувь	Зохицох балл 1	Га/хувь	Зохицох балл 0												
I баг	500.8					500.8/100	3					3							
II баг	417.8					417.8/100	3					3							
III баг	438.0					438.0/100	3					3							
IV баг	760.0					760.0/100	3					3							
БҮГД	2116.6					2116.6/100	3					3							

Хүснэгт 2.2.5. Дуу шуугианы бохирдол

Хот суурины нутаг дэвсгэрийн бүс	Нийт талбай (га)	Дуу шуугианд өртсөн талбай						Зохицох дундаж балл	Дуу шуугианы бохирдлын ангилал (зохицох баллаар)										
		Га/хувь Зохицох балл 4	Нэн Тохиромжтой	Зөвшөө- регдэх хэмжээнд	Тохиомжтой	Хязгаар- лагдмал тохиромжтой	Тохиомжгүй		5-4 Нэн тохиромжтой	4-3.5 Тохиомжтой	3.5-2.5 Хязгаарлагдмал тохиромжтой	2.5-1.5 Тохиомжгүй	1.5< Нэн тохиромжгүй						
														Га/хувь Зохицох балл 3	Сулавтар дуу шуугиан	Дунд зэргийн дуу	Их дуу шуугиан	Хэт их дуу шуугиан	
		Га/хувь	Зохицох балл 2	Га/хувь	Зохицох балл 1	Га/хувь	Зохицох балл 0												
I баг	500.8				500.8/100	4						4							
II баг	417.8				417.8/100	4						4							
III баг	438.0				438.0/100	4						4							
IV баг	760.0				760.0/100	4						4							
БҮГД	2116.6				2116.6/100	4						4							

Хүснэгт 2.2.6. Шингэн түлшний бохирдол

Хот суурины нутаг дэвсгэрийн бүс	Нийт талбай (га)		Шингэн түлшинд бохирдсон талбайн үзүүлэлт						Шингэн түлшний бохирдлын ангилал (зохицох баллаар)						
			Бохир-долгүй	Нэн тохиромжтой	Тохиромжтой		Хязгаарлагдмал тохиромжтой	Тохиромжгүй	Нэн тохиромжгүй	Зохицох дундаж балл					
					Бохирдох хандлагатай	Тохиромжтой				Их бохирдсон	Хэт их бохирдсон	5-4	4-3.5	3.5-2.5	2.5-1.5
			Га/хувь	Зохицох балл 4	Га/хувь	Зохицох балл 3	Га/хувь	Зохицох балл 2	Га/хувь	Зохицох балл 1	Га/Хувь	Зохицох балл 0	Үнэлгээ(5баллаар)		
										5балл	4балл	3балл	2балл	1балл	
I баг	500.8	500.8/100	5							5	5				
II баг	417.8	417.8/100	5							5	5				
III баг	438.0	438.0/100	5							5	5				
IV баг	760.0	760.0/100	5							5	5				
БҮГД	2116.6	2116.6/100	5							5	5				

Хүснэгт 2.2.7. Хатуу түлшний бохирдол

Хот суурины нутаг дэвсгэрийн бүс	Нийт талбай (га)		Хатуу түлшинд бохирдсон талбайн үзүүлэлт						Хатуу түлшний бохирдлын ангилал (зохицох баллаар)						
			Бохир-долгүй	Нэн тохиромжтой	Тохиромжтой		Хязгаарлагдмал тохиромжтой	Тохиромжгүй	Нэн тохиромжгүй	Зохицох дундаж балл					
					Бохирдох хандлагатай	Тохиромжтой				Бохирдсон	Их бохирдсон	Хэт их бохирдсон	5-4	4-3.5	3.5-2.5
			Га/хувь	Зохицох балл 4	Га/хувь	Зохицох балл 3	Га/хувь	Зохицох балл 2	Га/хувь	Зохицох балл 1	Га/Хувь	Зохицох балл 0	5 балл	4 балл	3 балл
										Үнэлгээ (5 баллаар)					
										5 балл	4 балл	3 балл	2 балл	1 балл	
I баг	500.8	500.8/100	4							4	4				
II баг	417.8	417.8/100	4							4	4				
III баг	438.0	438.0/100	4							4	4				
IV баг	760.0	760.0/100	4							4	4				
БҮГД	2116.6	2116.6/100	4							4	4				

Хүснэгт 2.2.8. Байгалийн эрсдэл, эмзэг байдал

Хот суурины нутаг дэвсгэрийн бүс	Нийт талбай (га)	Үерлэлтийн байдал (зохицох баллаар)					Гуу, жалга, эвдрэлийн ангилал(зохицох баллаар)					Ерөнхий дундаж балл	
		Зохицох дундаж балл					Зохицох дундаж балл						
		0-1	1-3	3-7	8-27	27<	0	1-3	3-7	7-27	>27		
		Үнэлгээ (5 баллаар)					Үнэлгээ (5 баллаар)						
5 балл	4 балл	3 балл	2 балл	1 балл	5 балл	4 балл	3 балл	2 балл	1 балл				
I баг	500.8	2		4			7			3			4 (3.5)
II баг	417.8	2		4			7			3			4 (3.5)
III баг	438.0	2		4			7			3			4 (3.5)
IV баг	760.0	2		4			7			3			4 (3.5)
БҮГД	2116.6	2		4			7			3			4 (3.5)

Хүснэгт 2.2.9.Үерлэлт

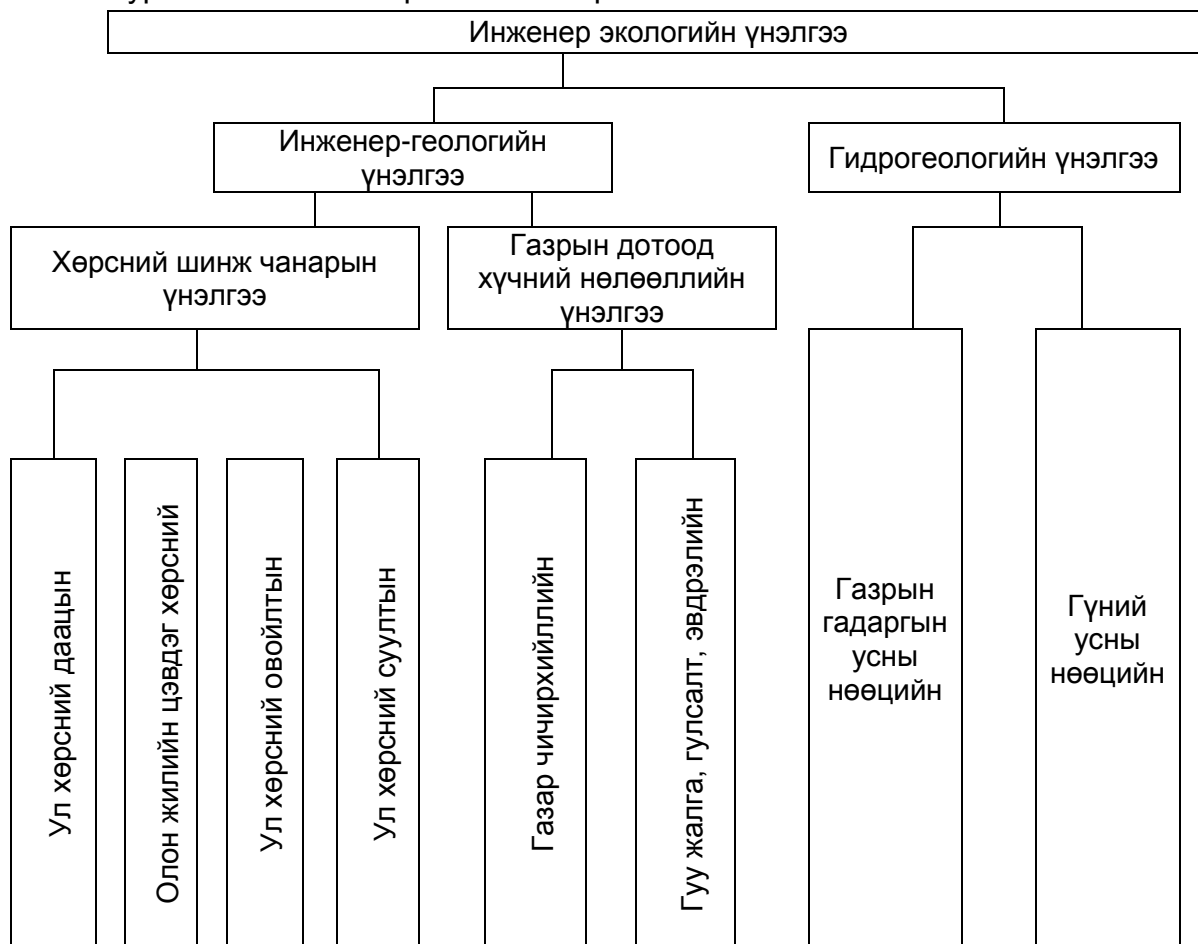
Хот суурины нутаг дэвсгэрийн бүс	Нийт талбай (га)	Үерлэлтийн магадлалын үзүүлэлтээр						Зохицох дундаж балл	Үерт автагдах ангилал(зохицох баллаар)				
		Нэн тохиромжтой		Хязгаарлагдмал тохиромжтой		Тохиромжгүй			Зохицох дундаж балл				
		автагдахгүй		болзошгүй		автагдана			0	1-3	3-7	7-27	>27
		Га/хувь	Зохицох балл 0	Га/хувь	Зохицох балл 7	Га/хувь	Зохицох балл 27		Үнэлгээ (баллаар)				
5 балл	4 балл	3 балл	2 балл	1 балл									
I баг	500.8			500.8/100	2			2		4			
II баг	417.8			417.8/100	2			2		4			
III баг	438.0			438.0/100	2			2		4			
IV баг	760.0			760.0/100	2			2		4			
БҮГД	2116.6			2116.6/100	2			2		4			

Хүснэгт 2.2.10. Гуу жалга, гулсалт эвдрэл

Хот суурины нутаг дэвсгэрийн бүс	Нийт талбай (га)	Гуу жалга, гулсалт, эвдрэлийн үзүүлэлтээр						Зохицох дундаж балл	Гуу жалга, гулсалт, эвдрэлийн эзлэх ангилал (зохицох баллаар)				
		Нэн тохиромжтой		Хязгаарлагдмал тохиромжтой		Тохиромжгүй			Нэн тохиромжтой	Тохиромжтой	Хязгаарлагдмал тохиромжтой	Тохиромжгүй	Нэн тохиромжгүй
		<20.0 %		20-50%		50%<			0-1	1-7	7	7-19	>19
		Га/хувь	Зохицох балл 0	Га/хувь	Зохицох балл 7	Га/хувь	Зохицох балл 19		Үнэлгээ (баллаар)				
									5 балл	4 балл	3 балл	2 балл	1 балл
I баг	500.8			500.8/100	7			7			3		
II баг	417.8			417.8/100	7			7			3		
III баг	438.0			438.0/100	7			7			3		
IV баг	760.0			760.0/100	7			7			3		
БҮГД	2116.6			2116.6/100	7			7			3		

2.3. ИНЖЕНЕР-ЭКОЛОГИЙН ҮНЭЛГЭЭ

Схем зураг 2.3.1. Инженер экологийн үнэлгээ

Хүснэгт 2.3.1. Инженер-экологийн үнэлгээний үзүүлэлтүүд

Үнэлэх хүчин зүйлс	Үнэлэх үзүүлэлтийн шинж чанар	Шалгуур үзүүлэлт	Үзүүлэлтүүд										
			Нэн тохиромжтой		Тохиромжтой		Хязгаар-лагдмал тохиромжтой		Тохиромжгүй		Нэн тохиромжгүй		
			Бодит үзүүлэлтүүд	Зохицуулах итгэлцүүр (балл)	Бодит үзүүлэлтүүд	Зохицуулах итгэлцүүр (балл)	Бодит үзүүлэлтүүд	Зохицуулах итгэлцүүр (балл)	Бодит үзүүлэлтүүд	Зохицуулах итгэлцүүр (балл)	Бодит үзүүлэлтүүд	Зохицуулах итгэлцүүр (балл)	
Инженер-геологи	Хөрсний даац	Хөрсний даацын эсэргүүцэл		0	$4.0 < R$	0	$4.0 < R < 3.0$	10	$3.0 > R$	20			
	Олон жилийн цэвдэг хөрс	Талбайн эзлэх хувийн жин, %	ОЖЦХ байхгүй	0	10	10	30-50	20	50-70	30	<70	40	
	Суулттай хөрс	Талбайн эзлэх хувийн жин, %	Суулттай хөрсгүй	0	30	5	30-50	10	50-70	15	<70	20	
	Овойлттой хөрс	Талбайн эзлэх хувийн жин, %		0-6	0	30	5	30-50	10	50-70	15	<70	20
Газрын дотоод хүчний нөлөөлөл	Газар чичирхийлэл	Рихтерийн шатлалаар, балл		0-6	0	6-7	5	7-8	9	8-9	12	<9	16
	Гуу жалга, гулсалт, эвдрэл	Гуу жалга, гулсалт, эвдрэлтэй талбайн		>20	1	20-30	3	30-50	7	50-75	12	<75	19

		хэмжээ, %										
Гидрогеологи	Гадаргын ус	Хоногт цуглах хэмжээ, м ³ /хоног	<150	0	150-450	3	450-750	6	750-900	15	900<	23
	Гүний ус	1 км ² -д байгаа усны хэмжээ, л/сек	0.3<	0	0.3	1	0.3-0.1	7	0.2-0.1	13	<0.1	20

Хүснэгт 2.3.2. Инженер-экологийн үнэлгээ

Хот, суурины нутаг дэвсгэрийн бүс	Нийт талбай (га)	Инженер-геологи	Гидрогеологи	Газар чичирхийлэл	Нэгдсэн үнэлгээ
I баг	500.8	4	2	5	4 (3.67)
II баг	417.8	4	2	5	4 (3.67)
III баг	438.0	4	2	5	4 (3.67)
IV баг	760.0	4	2	5	4 (3.67)
БҮГД	2116.6	4	2	5	4 (3.67)

Хүснэгт 2.3.3. Инженер-геологийн нэгдсэн үнэлгээ

БҮГД	IV баг	III баг	II баг	I баг	Хот, суурины нутаг дэвсгэрийн бүс					Ул хөрсний даац (зохицох баллаар)					Олон жилийн цэвдэг хөрс (зохицох баллаар)					Ул хөрсний овойлт (зохицох баллаар)					Ул хөрсний суулт (зохицох баллаар)						
					Нийт талбайн га					Зохицох дундаж балл					Зохицох дундаж балл					Зохицох дундаж балл					Зохицох дундаж балл						
					2116.6	760.0	438.0	417.8	500.8	4 (4.2)	4 (4.5)	4 (4.5)	4 (3.5)	4 (4.5)	0-1	1-7	7-14	15-20	>20	0	0-1	1-10	10-40	>40	0-1	1-5	5-10	10-20	20<	0-1	1-5
5	9	0	9	0	0	5	0	0	0	5	5	3			0	5				0	5				9	5					
4	3	5					3																								
0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	
8	0	9	20	9																											
3		3		3																											
			1																												

Хүснэгт 2.3.4. Ул хөрсний даац

Хот, суурины нутаг дэвсгэрийн бүс	Нийт талбай (га)	Ул хөрсний даацын үзүүлэлтээр						Зохицох дундаж балл	Ул хөрсний даацын ангилал (зохицох баллаар)				
		Нэн тохиромжтой		Хязгаарлагдмал тохиромжтой		Тохиромжгүй			Нэн тохиромжтой	Тохиромжтой	Хязгаарлагдмал тохиромжтой	Тохиромжгүй	Нэн тохиромжгүй
		4.0<R		4.0>R>3.0		3.0>R			0-1	1-7	7-14	15-20	>20
		Га/хувь	Зохицох балл 0	Га/хувь	Зохицох балл 10	Га/хувь	Зохицох балл 20		Үнэлгээ (баллаар)				
						5 балл	4 балл	3 балл	2 балл	1 балл			
I баг	500.8	500.8 /100	0				0	5					
II баг	417.8			417.8 /100	9		9			3			
III баг	438.0	438.0 /100	0				0	5					
IV баг	760.0			760.0 /100	9		9			3			
БҮГД	2116.6	938.8 /44.4	0	1177.8 /55.6	9		5		4				

Хүснэгт 2.3.5. Олон жилийн цэвдэг хөрс

Хот, суурины нутаг дэвсгэрийн бүс	Нийт талбай (га)	Олон жилийн цэвдэг хөрсний үзүүлэлтээр						Зохицох дундаж балл	Хөрсний цэвдгийн ангилал (зохицох баллаар)				
		Нэн тохиромжтой		Хязгаарлагдмал тохиромжтой		Тохиромжгүй			Нэн тохиромжтой	Тохиромжтой	Хязгаарлагдмал тохиромжтой	Тохиромжгүй	Нэн тохиромжгүй
		Цэвдэггүй		50.0 хүртэл хувь цэвдэгтэй		50.0-100.0 хувь цэвдэгтэй			0	0-1	1-10	10-40	>40
		Га/хувь	Зохицох балл 0	Га/хувь	Зохицох балл 10	Га/хувь	Зохицох балл 40		Үнэлгээ (баллаар)				
						5 балл	4 балл	3 балл	2 балл	1 балл			
I баг	500.8	500.8/100	0				0	5					
II баг	417.8	417.8/100	0				0	5					
III баг	438.0	438.0/100	0				0	5					
IV баг	760.0	760.0/100	0				0	5					
БҮГД	2116.6	2116.6/100	0				0	5					

Хүснэгт 2.3.6. Ул хөрсний суулт

Хот, суурины нутаг дэвсгэрийн бүс	Нийт талбай (га)	Ул хөрсний суултын үзүүлэлтээр						Зохицох дундаж балл	Ул хөрсний суултын ангилал (зохицох баллаар)				
		Нэн тохиромжтой		Хязгаарлагдмал тохиромжтой		Тохиромжгүй			Нэн тохиромжтой	Тохиромжтой	Хязгаарлагдмал тохиромжтой	Тохиромжгүй	Нэн тохиромжгүй
		Суултгүй		I төрлийн суулттай		II төрлийн суулттай			0-1	1-5	5-10	10-20	20<
		Га/хувь	Зохицох балл 0	Га/хувь	Зохицох балл 10	Га/хувь	Зохицох балл 20		Үнэлгээ (баллаар)				
		5 балл	4 балл	3 балл	2 балл	1 балл							
I баг	500.8	500.8/100	0				0	5					
II баг	417.8	417.8/100	0				0	5					
III баг	438.0	438.0/100	0				0	5					
IV баг	760.0	760.0/100	0				0	5					
БҮГД	2116.6	2116.6/100	0				0	5					

Хүснэгт 2.3.7. Ул хөрсний овойлт

Хот, суурины нутаг дэвсгэрийн бүс	Нийт талбай (га)	Ул хөрсний овойлтын үзүүлэлтээр						Зохицох дундаж балл	Ул хөрсний овойлтын ангилал (зохицох баллаар)				
		Нэн тохиромжтой		Хязгаарлагдмал тохиромжтой		Тохиромжгүй			Нэн тохиромжтой	Тохиромжтой	Хязгаарлагдмал тохиромжтой	Тохиромжгүй	Нэн тохиромжгүй
		Овойлт, суултгүй		Сул овойлттой		Хүчтэй овойлттой			0-1	1-5	5-10	10-20	>20
		Га/хувь	Зохицох балл 0	Га/хувь	Зохицох балл 10	Га/хувь	Зохицох балл 20		Үнэлгээ (баллаар)				
		5 балл	4 балл	3 балл	2 балл	1 балл							
I баг	500.8			500.8/100	9					3			
II баг	417.8					417.8/100	20	20				1	
III баг	438.0			438.0/100	9			9		3			
IV баг	760.0	760.0/100	0					0	5				
БҮГД	2116.6	760.0/100	0	938.8/100	9	417.8/100	20	8		3			

Хүснэгт 2.3.8. Газар чичирхийлэл

Хот, суурины нутаг дэвсгэрийн бүс	Нийт талбай (га)	Газар хөдлөлтийн үзүүлэлтээр						Зохицох дундаж балл	Газар хөдлөлтийн ангилал(зохицох баллаар)					
		Нэн тохиромжтой		Хязгаарлагдмал тохиромжтой		Тохиромжгүй			Нэн тохиромжтой	Тохиромжтой	Хязгаарлагдмал тохиромжтой	Тохиромжгүй	Нэн тохиромжгүй	
		0-6 балл		7-8 балл		9 баллаас дээш			0-6	7-8	8-9	9-16	>16	
		Га/хувь	Зохицох балл 0	Га/хувь	Зохицох балл 9	Га/хувь	Зохицох балл 16		Үнэлгээ (баллаар)					
						5 балл	4 балл	3 балл	2 балл	1 балл				
I баг	500.8	500.8/100	0				0	5						
II баг	417.8	417.8/100	0				0	5						
III баг	438.0	438.0/100	0				0	5						
IV баг	760.0	760.0/100	0				0	5						
БҮГД	2116.6	2116.6/100	0				0	5						

Хүснэгт 2.3.9. Гидрогеологийн үнэлгээ

Хот суурины нутаг дэвсгэрийн бүс	Нийт талбай (га)	Гадаргын ус (зохицох баллаар)					Гүний усны нөөц (зохицох баллаар)					Ерөнхий дундаж балл	
		Зохицох дундаж балл					Зохицох дундаж балл						
		Нэн тохиромжтой	Тохиромжтой	Хязгаарлагдмал тохиромжтой	Тохиромжгүй	Нэн тохиромжгүй	Нэн тохиромжтой	Тохиромжтой	Хязгаарлагдмал тохиромжтой	Тохиромжгүй	Нэн тохиромжгүй		
		5-7	8-12	13-17	17-22	22<	5-7	8-12	13-17	17-22	22<		
Үнэлгээ (5 баллаар)					Үнэлгээ (5 баллаар)								
5 балл	4 балл	3 балл	2 балл	1 балл	5 балл	4 балл	3 балл	2 балл	1 балл				
I баг	500.8	23				1	15			3			2
II баг	417.8	23				1	15			3			2
III баг	438.0	23				1	15			3			2
IV баг	760.0	23				1	15			3			2
БҮГД	2116.6	23				1	15			3			2

Хүснэгт 2.3.10.Гадаргын ус

Хот суурины нутаг дэвсгэрийн бүс	Нийт талбай (га)		Хоногт цуглах усны хэмжээ (м ³ /хоног)						Гадаргуугийн усны ангилал (зохицох баллаар)					
			Нэн тохиромжтой		Хязгаарлагдмал тохиромжтой		Тохиромжгүй		Зохицох дундаж балл					
			<900		150-900		>150		Нэн тохиромжтой	Тохиромжтой	Хязгаарлагдмал тохиромжтой	Тохиромжгүй	Нэн тохиромжгүй	
			Га/хувь	Зохицох балл 6	Га/хувь	Зохицох балл 15	Га/хувь	Зохицох балл 23	5-7	8-12	13-17	17-22	22<	
						Үнэлгээ(баллаар)								
						5 балл	4 балл	3 балл	2 балл	1 балл				
I баг	500.8					500.8/100	23	23						1
II баг	417.8					417.8/100	23	23						1
III баг	438.0					438.0/100	23	23						1
IV баг	760.0					760.0/100	23	23						1
БҮГД	2116.6					2116.6/100	23	23						1

Хүснэгт 2.3.11.Гадаргын усны чанар

Хот суурины нутаг дэвсгэрийн бүс	Нийт талбай (га)		Гадаргын усны агууламжийн үзүүлэлт						Гадаргуугийн усны ангилал (зохицох баллаар)					
			Нэн тохиромжтой		Хязгаарлагдмал тохиромжтой		Тохиромжгүй		Зохицох дундаж балл					
			Цэвэр		Бохирдол бага		Бохирдсон		Нэн тохиромжтой	Тохиромжтой	Хязгаарлагдмал тохиромжтой	Тохиромжгүй	Нэн тохиромжгүй	
			Га/хувь	Зохицох балл 5	Га/хувь	Зохицох балл 15	Га/хувь	Зохицох балл 20	5-7	8-12	13-17	17-22	22<	
						Үнэлгээ (баллаар)								
						5 балл	4 балл	3 балл	2 балл	1 балл				
I баг	500.8					500.8/100	20	20						1
II баг	417.8					417.8/100	20	20						1
III баг	438.0					438.0/100	20	20						1
IV баг	760.0					760.0/100	20	20						1
БҮГД	2116.6					2116.6/100	20	20						1

Хүснэгт 2.3.12.Газар доорхи ус

Хот суурины нутаг дэвсгэрийн бүс	Нийт талбай (га)	1км-т байгаа усны нөөц (л/сек)						Зохицох дундаж балл	Газар доорхи усны нөөц (зохицох баллаар)					
		Нэн тохиромжтой		Хязгаарлагдмал тохиромжтой		Тохиромж-гүй			Нэн тохиромжтой	Тохиромжтой	Хязгаарлагдмал тохиромжтой	Тохиромжгүй	Нэн тохиромжгүй	
		0.3-аас их		0.1-0.3		0.1-ээс бага			5-7	8-12	13-17	17-22	22<	
		Га/хувь Зохицох балл 5		Га/хувь	Зохицох балл 15	Га/хувь	Зохицох балл 20		Үнэлгээ (баллаар)					
						5 балл	4 балл	3 балл	2 балл	1 балл				
I баг	500.8			500.8/100	15					3				
II баг	417.8			417.8/100	15					3				
III баг	438.0			438.0/100	15					3				
IV баг	760.0			760.0/100	15					3				
БҮГД	2116.6			2116.6/100	15					3				

3. НИЙГЭМ-ЭДИЙН ЗАСГИЙН ХҮЧИН ЗҮЙЛСИЙН ҮНЭЛГЭЭ

Схем зураг 3.1. Нийгэм эдийн засгийн үнэлгээ

Хүснэгт 3.1. Нийгэм-эдийн засгийн үнэлгээний үзүүлэлтүүд

Үзүүлэлт	Үнэлэх үзүүлэлтийн шинж чанар	Нормативт үзүүлэлт	Үнэлгээний ангилал					
			Нэн өндөр (5 балл)	Өндөр (4 балл)	Дунд (3 балл)	Доогуур (2 балл)	Нэндоогуур (1 балл)	
Хангамжийн ангилал			100%<	75-100%	50-75%	25-50%	<25%	
Соёл, олон нийт, ахуйн үйлчилгээний хангамжийн түвшин	Өдөр тутмын зориулалттай	А.Сургууль	1000 хүнд 280 сурагч	280	210-280	140-210	70-140	<70
		Б.Цэцэрлэг	1000 хүнд 70 хүүхэд	70	53-70	35-53	18-35	<18
		В.Өрхийн эмнэлэг	35 үзлэг/өдөр	35	26-35	17-26	9-17	<9
		Г.Нийтийн хоол	1000 хүнд 40 суудал	40	30-40	20-30	10-20	<10
		Д.Ахуйн үйлчилгээ	1000 хүнд 9ажлын байр	9	7-9	4-7	2-4	<2
	Тусгай зориулалттай	1.Нэгдсэн эмнэлэг	1000 хүнд 9 ор	9	7-9	4-7	2-4	<2
		2.Спортын барилга	1000 хүнд 80 м ² шалны талбай	80	60-80	40-60	20-40	<20
		3.Соёлын ордон	1000 хүнд 33 суудал	33	25-33	16-25	8-16	<8
		4.Кинотеатр	1000 хүнд 30 суудал	30	22-30	15-22	7-15	<7
		5.Музей	1000 хүнд 30 м ² үзмэрийн талбай	30	22-30	15-22	7-15	<7
Орон сууцны хангамжийн түвшин	Давхар сууц	Хангамжаар	Нийт хүн амд эзлэх хувийн жин	100%<	75-100%	50-75%	25-50%	<25%
		Хангамжийн түвшинд	1 хүнд 10.5 м ² сууцны талбай	10.5	7.9-10.5	5.2-7.9	2.6-5.2	<2.6
	Жижиг сууц	Хангамжаар	Нийт хүн амд эзлэх хувийн жин	100%<	75-100%	50-75%	25-50%	<25%
		Хангамжийн түвшинд	1 хүнд 10.5 м ² сууцны талбай	10.5	7.9-10.5	5.2-7.9	2.6-5.2	<2.6
	Гэр хороолол	Хангамжаар	Нийт хүн амд эзлэх хувийн жин	100 %<	75-100%	50-75 %	25-50 %	<25 %
		Хангамжийн түвшинд	1 хүнд 10.5 м ² сууцны талбай	10.5	7.9-10.5	5.2-7.9	2.6-5.2	<2.6

Суурьш-лын бүсийн нягтралын түвшин	Хүн амын багтаамж (нягтрал)	50.0-100.0 мянган хүн амтай	1 га-д 190 хүн	190	142-190	95-142	48-95	<48
		100.0-500.0 мянган хүн амтай	1 га-д 200 хүн	200	150-200	100-150	50-100	<50
		500.0 мянгаас дээш хүн амтай	1 га-д 210 хүн	210	158-210	79-158	53-79	<53
Улс, бус нутаг, орон нутгийн түвшинд гүйцэтгэх үүрэг	Гүйцэтгэх үүрэг, хөгжүүлэх боломж	Хот суурины гол гүйцэтгэх үүрэг, хөгжүүлэх боломж	Хөгжүүлэх боломжийн хувь	100 %<	75-100%	50-75%	25-50%	<25%
	Бусад хот сууринд үзүүлэх нөлөөлөл	Хөгжлийн түвшин, бусад хот сууринд үзүүлэх эерэг нөлөөлөл	Үзүүлэх нөлөөллийн хувь	100%<	75-100%	50-75%	25-50%	<25%
	Хот бүрдүүлэгч байгууллагуудын тоо	Хотын төсөвт эзлэх хувь нэмэр	Байгууллагын тоо	10	7-10	4-7	2-4	<1
Хот, суурины нийгэм-эдийн засгийн үндсэн үзүүлэлт	Хот суурин өөрөө зайлшгүй оршин тогтнох шаардлагатай эдийн засгийн салбарууд	Тухайн салбаруудын нийт хүн амд үзүүлэх хангамжийн түвшин	Нийт хүн амд эзлэх хувийн жин	100%<	75-100%	50-75%	25-50%	<25%
	Хот сууринд хязгаарлах шаардлагатай салбар	Тухайн хязгаарлах шаардлагатай салбарын нөлөөлөл	Хязгаарлах салбаруудын хот дахь тоо	<1	2	3	4	5<
	Хот, суурины байршлын онцлог дээр тулгуурласан үйлдвэрлэл үйлчилгээ	Хотын нөөц, давуу талыг ашигласан байдал	Ашиглалтын хувь	100%<	75-100%	50-75%	25-50%	<25%

Хүснэгт 3.2. Нийгэм-эдийн засгийн нэгдсэн үнэлгээ

Хот, суурины нутаг дэвсгэрийн бүс	Нийт хүн амын тоо	Соёл олон нийт, ахуйн үйлчилгээний хангамжийн түвшин	Орон сууцны хангамжийн түвшин	Суурьшлын бүсийн нягтралын түвшин	Улс, бүс нутаг, орон нутгийн түвшинд хот, суурины гүйцэтгэх үүрэг	Хот, суурины нийгэм-эдийн засгийн үндсэн үзүүлэлт	Нэгдсэн үнэлгээ
I баг	5824	4	2	1	5	4	3 (3.2)
II баг	3509	4	2	1	5	4	3 (3.2)
III баг	4677	4	2	1	5	4	3 (3.2)
IV баг	5231	4	2	1	5	4	3 (3.2)
БҮГД	19241	4	2	1	5	4	3 (3.2)

Хүснэгт 3.3. Соёл, ахуйн үйлчилгээний байгууллагын нэгдсэн үнэлгээ

Хот, суурины нутаг дэвсгэрийн бүс	Нийт хүн амын тоо	Өдөр тутмын зориулалттай үйлчилгээний байгууллагуудын үнэлгээ	Тусгай зориулалттай үйлчилгээний байгууллагуудын үнэлгээ	Ерөнхий дундаж балл
I баг	5824	4	3	4 (3.5)
II баг	3509	3	4	4 (3.5)
III баг	4677	4	4	4
IV баг	5231	4	5	4 (4.5)
БҮГД	19241	4	5	4 (4.5)

Хүснэгт 3.4. Өдөр тутмын зориулалттай үйлчилгээний байгууллагуудын нэгдсэн үнэлгээ

Хот, суурины нутаг дэвсгэрийн бүс	Нийт хүн амын тоо	Сургууль	Цэцэрлэг	Өрхийн эмнэлэг	Нийтийн хоол	Ахуйн үйлчилгээ	Ерөнхий дундаж балл
I баг	5824	3	4	3	5	5	4
II баг	3509	1	2	4	5	5	3 (3.4)
III баг	4677	2	5	4	5	5	4 (4.2)
IV баг	5231	4	2	4	4	5	4 (3.8)
БҮГД	19241	3	3	4	5	5	4

Хүснэгт 3.5. Сургуулиудын хангамжийн түвшний үнэлгээ

Хот, суурины нутаг дэвсгэрийн бүс	Нийт хүн амын тоо, хүн	Нормоор шаардагдах хүчин чадал (сурагч)	Одоо байгаа сургуулиудын төслийн хүчин чадал	Одоо байгаа сургуулиудын бодит хүчин чадал	Хангамжийн хувь	Хангамжийн хувийн ангилал				
						Нэн өндөр	Өндөр	Дунд	Доогуур	Нэн доогуур
						100% дээш	75-100%	50-75%	25-50%	25% доош
						Үнэлгээ 5 баллаар				
						5	4	3	2	1
I баг	5824	1400	920	1508	61.0			3		
II баг	3509	842	-	-	0.0					1
III баг	4677	1122	640	1800	35.6				2	
IV баг	5231	1255	640	802	79.8		4			
БҮГД	19241	4618	2200	4110	53.5			3		
Үнэлгээний ангилал						Дунд				

Хүснэгт 3.6. Цэцэрлэгүүдийн хангамжийн түвшний үнэлгээ

Хот, суурины нутаг дэвсгэрийн бүс	Нийт хүн амын тоо, Хүн	Нормоор шаардагдах хүчин чадал (хүүхэд)	Одоо байгаа цэцэрлэгүүдийн төслийн хүчин чадал	Одоо байгаа цэцэрлэгүүдийн бодит хүчин чадал	Хангамжийн хувь	Хангамжийн хувийн ангилал				
						Нэн өндөр	Өндөр	Дунд	Доогуур	Нэн доогуур
						100% дээш	75-100%	50-75%	25-50%	25% доош
						Үнэлгээ 5 баллаар				
						5	4	3	2	1
I баг	5824	350	270	270	86.0		4			
II баг	3509	210	75	97	35.7				2	
III баг	4677	281	290	290	100.0	5				
IV баг	5231	314	100	100	31.8				2	
БҮГД	19241	1154	735	757	63.7			3		
Үнэлгээний ангилал						Дунд				

Хүснэгт 3.7. Өрхийн эмнэлгийн хангамжийн түвшний үнэлгээ

Хот, суурины нутаг дэвсгэрийн бүс	Нийт хүн амын тоо	Нормоор шаардагдах хүчин чадал (үзлэг/өдөр)	Бодит хүчин чадал	Хангамжийн хувь	Хангамжийн хувийн ангилал				
					Нэн өндөр	Өндөр	Дунд	Доогуур	Нэн доогуур
					100% дээш	75-100%	50-75%	25-50%	25% доош
					Үнэлгээ 5 баллаар				
					5	4	3	2	1
I баг	5824	204	150	73.5			3		
II баг	3509	123	100	81.3		4			
III баг	4677	164	150	91.5		4			
IV баг	5231	183	150	82.0		4			
БҮГД	19241	673	550	81.7		4			
Үнэлгээний ангилал					Өндөр				

Хүснэгт 3.8. Нийтийн хоолны газруудын хангамжийн түвшний үнэлгээ

Хот, суурины нутаг дэвсгэрийн бүс	Нийт хүн амын тоо	Нормоор шаардагдах хүчин чадал (суудал)	Бодит хүчин чадал	Хангамжийн хувь	Хангамжийн хувийн ангилал				
					Нэн өндөр	Өндөр	Дунд	Доогуур	Нэн доогуур
					100% дээш	75-100%	50-75%	25-50%	25% доош
					Үнэлгээ 5 баллаар				
					5	4	3	2	1
I баг	5824	233	250	100.0	5				
II баг	3509	140	150	100.0	5				
III баг	4677	187	200	100.0	5				
IV баг	5231	209	200	95.7		4			
БҮГД	19241	770	800	100.0	5				
Үнэлгээний ангилал					Нэн өндөр				

Хүснэгт 3.9. Ахуйн үйлчилгээний газруудын хангамжийн түвшний үнэлгээ

Хот, суурины нутаг дэвсгэрийн бүс	Нийт хүн амын тоо	Нормоор шаардагдах хүчин чадал (ажлын байр)	Бодит хүчин чадал	Хангамжийн хувь	Хангамжийн хувийн ангилал				
					Нэн өндөр	Өндөр	Дунд	Доогуур	Нэн доогуур
					100% дээш	75-100%	50-75%	25-50%	25% доош
					Үнэлгээ 5 баллаар				
					5	4	3	2	1
I баг	5824	57	70	100.0	5				
II баг	3509	34	50	100.0	5				
III баг	4677	46	50	100.0	5				
IV баг	5231	51	80	100.0	5				
БҮГД	19241	189	200	100.0	5				
Үнэлгээний ангилал					Нэн өндөр				

Хүснэгт 3.10. Тусгай зориулалттай үйлчилгээний байгууллагуудын нэгдсэн үнэлгээ

Хот, суурины нутаг дэвсгэрийн бүс	Нийт хүн амын тоо, хүн	Үзүүлэлт					Ерөнхий дундаж балл
		Нэгдсэн эмнэлэг	Спортын барилга	Соёлын төв	Зочид буудал	Музей	
I баг	5824	2	1	4	5	5	3 (3.4)
II баг	3509	3	1	5	5	5	4 (3.8)
III баг	4677	2	5	5	5	5	4 (4.4)
IV баг	5231	5	5	4	5	5	5 (4.8)
БҮГД	19241	5	5	5	5	5	5

Хүснэгт 3.11. Нэгдсэн эмнэлгийн хангамжийн түвшний үнэлгээ

Хот, суурины нутаг дэвсгэрийн бүс	Нийт хүн амын тоо	Нормоор шаардагдах хүчин чадал (ор)	Бодит хүчин чадал	Хангамжийн хувь	Хангамжийн хувийн ангилал				
					Нэн өндөр	Өндөр	Дунд	Доогуур	Нэн доогуур
					100% дээш	75-100%	50-75%	25-50%	25% доош
					Үнэлгээ 5 баллаар				
					5	4	3	2	1
I баг	5824	47	15	31.9				2	
II баг	3509	28	15	53.5			3		
III баг	4677	37	15	40.5				2	
IV баг	5231	42	145	100.0	5				
БҮГД	19241	154	190	100.0	5				
Үнэлгээний ангилал					Нэн өндөр				

Хүснэгт 3.12. Спортын барилга байгууламжийн хангамжийн түвшний үнэлгээ

Хот, суурины нутаг дэвсгэрийн бүс	Нийт хүн амын тоо	Нормоор шаардагдах хүчин чадал (м ² шалны талбай)	Бодит хүчин чадал	Хангамжийн хувь	Хангамжийн хувийн ангилал				
					Нэн өндөр	Өндөр	Дунд	Доогуур	Нэн доогуур
					100% дээш	75-100%	50-75%	25-50%	25% доош
					Үнэлгээ 5 баллаар				
					5	4	3	2	1
I баг	5824	116		0.0					1
II баг	3509	70		0.0					1
III баг	4677	94	800	100.0	5				
IV баг	5231	105	400	100.0	5				
БҮГД	19241	385	1200	100.0	5				
Үнэлгээний ангилал					Нэн өндөр				

Хүснэгт 3.13. Соёлын төвийн хангамжийн түвшний үнэлгээ

Хот, суурины нутаг дэвсгэрийн бүс	Нийт хүн амын тоо	Нормоор шаардагдах хүчин чадал (суудал)	Бодит хүчин чадал	Хангамжийн хувь	Хангамжийн хувийн ангилал				
					Нэн өндөр	Өндөр	Дунд	Доогуур	Нэн доогуур
					100% дээш	75-100%	50-75%	25-50%	25% доош
					Үнэлгээ 5 баллаар				
					5	4	3	2	1
I баг	5824	175	150	85.7		4			
II баг	3509	105	200	100.0	5				
III баг	4677	140	250	100.0	5				
IV баг	5231	157	150	95.5		4			
БҮГД	19241	577	750	100.0	5				
Үнэлгээний ангилал					Нэн өндөр				

Хүснэгт 3.14. Зочид буудлын хангамжийн түвшний үнэлгээ

Хот, суурины нутаг дэвсгэрийн бүс	Нийт хүн амын тоо	Нормоор шаардагдах хүчин чадал (ор)	Бодит хүчин чадал	Хангамжийн хувь	Хангамжийн хувийн ангилал				
					Нэн өндөр	Өндөр	Дунд	Доогуур	Нэн доогуур
					100% дээш	75-100%	50-75%	25-50%	25% доош
					Үнэлгээ 5 баллаар				
					5	4	3	2	1
I баг	5824	58	60	100.0	5				
II баг	3509	35	60	100.0	5				
III баг	4677	47	50	100.0	5				
IV баг	5231	52	100	100.0	5				
БҮГД	19241	192	210	100.0	5				
Үнэлгээний ангилал					Нэн өндөр				

Хүснэгт 3.15. Музейн барилга байгууламжийн хангамжийн түвшний үнэлгээ

Хот, суурины нутаг дэвсгэрийн бүс	Нийт хүн амын тоо	Нормоор шаардагдах хүчин чадал (м ² үзмэрийн талбай)	Бодит хүчин чадал	Хангамжийн хувь	Хангамжийн хувийн ангилал				
					Нэн өндөр	Өндөр	Дунд	Доогуур	Нэн доогуур
					100% дээш	75-100%	50-75%	25-50%	25% доош
					Үнэлгээ 5 баллаар				
					5	4	3	2	1
I баг	5824	192		100.0	5				
II баг	3509	116		100.0	5				
III баг	4677	154		100.0	5				
IV баг	5231	173		100.0	5				
БҮГД	19241	640	800	100.0	5				
Үнэлгээний ангилал					Нэн өндөр				

Хүснэгт 3.16. Хүн амын орон сууцны хангамжийн түвшний нэгдсэн үнэлгээ

Хот, суурины нутаг дэвсгэрийн бүс	Хүн амын тоо	Сууцны төрлөөр	1 хүнд ногдох сууцны талбайн хангамжаар	Ерөнхий дундаж балл
I баг	5824	2	3	2 (2.5)
II баг	3509	2	3	2 (2.5)
III баг	4677	2	3	2 (2.5)
IV баг	5231	2	2	2
БҮГД	19241	2	3	2 (2.5)
Үнэлгээний ангилал				

Хүснэгт 3.17. Хүн амын орон сууцны хангамжийн түвшний үнэлгээ

Хот, суурины нутаг дэвсгэрийн бүс	Нийтийн сууц		Амины сууц		Гэр хороолол		Нийт сууцны		нормоор нэг хүнд шаардагдах сууцны талбай	одоо нэг хүнд ногдож буй сууцны талбай	Хангамжийн хувийн ангилал						
	сууцны талбай, мян.м ²	хүн ам	сууцны талбай, мян.м ²	хүн ам	сууцны талбай, мян.м ²	хүн ам	сууцны талбай, мян.м ²	хүн ам			Үнэлгээ (5баллаар)						
											100% <	75-100%	50-75%	25-50%	< 25%		
	нэг хүнд ноогдож буй сууцны талбай	нэг хүнд ноогдож сууцны буй талбай	нэг хүнд ноогдож сууцны буй талбай	нэг хүнд ноогдож сууцны буй талбай	нэг хүнд ноогдож сууцны буй талбай	нэг хүнд ноогдож сууцны буй талбай	нэг хүнд ноогдож сууцны буй талбай	нэг хүнд ноогдож сууцны буй талбай			5	4	3	2	1		
I баг	7.44	930	26.86	2920	9.2	5.92	1974	40.22	5824	10.5	6.9	65.7					
II баг	13.95	2180	6.4	3.50	480	7.3	2.73	909	20.18	3509	10.5	5.8	55.2			3	
III баг	2.37	320	7.4	16.50	2230	7.4	5.78	1927	24.65	4677	10.5	5.3	50.5			3	
IV баг	14.82	2430	6.1	2.52	340	7.4	7.38	2461	24.72	5231	10.5	4.7	44.8				2
БҮГД	38.58	5860	6.6	49.38	5970	8.3	21.81	7271	109.77	19241	10.5	5.7	54.3				
Үнэлгээний ангилал											Дунд						

Хүснэгт 3.18. Хүн амын орон сууцны хангамжийн түвшний үнэлгээ (нийтийн сууц)

Хот, суурины нутаг дэвсгэрийн бүс	Нийт хүн амын тоо	Давхар сууцанд амьдардаг хүн амын тоо	Нийт хүн амд эзлэх хувь	Хангамжийн хувийн ангилал					
				Нэн өндөр	Өндөр	Дунд	Доогуур	Нэн доогуур	
				100% <	75-100%	50-75%	25-50%	< 25%	
				Үнэлгээ 5 баллаар					
					5	4	3	2	1
I баг	5824	930	16.0						1
II баг	3509	2180	62.1			3			
III баг	4677	320	6.8						1
IV баг	5231	2430	76.6		4				
БҮГД	19241	5860	30.4				2		
Үнэлгээний ангилал				Доогуур					

Хүснэгт 3.19. Хүн амын орон сууцны хангамжийн түвшний үнэлгээ (амины сууц)

Хот, суурины нутаг дэвсгэрийн бүс	Нийт хүн амын тоо	Амины (жижиг) сууцанд амьдардаг хүн амын тоо	Нийт хүн амд эзлэх хувь	Хангамжийн хувийн ангилал					
				Нэн өндөр	Өндөр	Дунд	Доогуур	Нэн доогуур	
				100% <	75-100%	50-75%	25-50%	< 25%	
				Үнэлгээ 5 баллаар					
					5	4	3	2	1
I баг	5824	2920	50.1			3			
II баг	3509	480	13.7						1
III баг	4677	2230	47.8			3			
IV баг	5231	340	6.5						1
БҮГД	19241	5970	31.0				2		
Үнэлгээний ангилал				Доогуур					

Хүснэгт 3.20. Хүн амын орон сууцны хангамжийн түвшний үнэлгээ (гэр хороолол)

Хот, суурины нутаг дэвсгэрийн бүс	Нийт хүн амын тоо	Гэр хороололд амьдардаг хүн амын тоо	Нийт хүн амд эзлэх хувь	Хангамжийн хувийн ангилал					
				Нэн өндөр	Өндөр	Дунд	Доогуур	Нэн доогуур	
				100% <	75-100%	50-75%	25-50%	< 25%	
				Үнэлгээ 5 баллаар					
					5	4	3	2	1
I баг	5824	1974	33.9				2		
II баг	3509	909	25.9				2		
III баг	4677	1927	41.2				2		
IV баг	5231	2461	47.0			3			
БҮГД	19241	7271	37.8				2		
Үнэлгээний ангилал				Доогуур					

Хүснэгт 3.21. Суурьшлын бүсийн нягтралын үнэлгээ

Хот, суурины нутаг дэвсгэрийн бүс	Нийт хүн амын тоо	Нормоор 1 га-д ногдох хүн амын тоо	1 га-д ногдох хүн амын бодит тоо	Хангамжийн хувь, %	Хангамжийн хувийн ангилал				
					Нэн өндөр	Өндөр	Дунд	Доогуур	Нэн доогуур
					100% <	75-100%	50-75%	25-50%	< 25%
					Үнэлгээ 5 баллаар				
					5	4	3	2	1
I баг	5824	190	11.6	6.1					1
II баг	3509	190	8.4	4.4					1
III баг	4677	190	10.7	5.6					1
IV баг	5231	190	6.9	3.6					1
БҮГД	19241	190	9.1	4.8					1
Үнэлгээний ангилал					Нэн доогуур				

Хүснэгт 3.22. Улс, бүс, орон нутгийн түвшинд хот, суурины гүйцэтгэх нэгдсэн үнэлгээ

Хот, суурины нутаг дэвсгэрийн бүс	Нийт хүн амын тоо	Үзүүлэлт			Ерөнхий дундаж балл
		Гүйцэтгэх үүрэг, хөгжүүлэх боломж	Бусад хот, сууринд үзүүлэх нөлөөлөл	Хот бүрдүүлэгч байгууллагуудын үнэлгээ	
I баг	5824	5	5	5	5
II баг	3509	5	5	5	5
III баг	4677	5	5	5	5
IV баг	5231	5	5	5	5
БҮГД	19241	5	5	5	5

Хүснэгт 3.23. Хот суурины гүйцэтгэх үүрэг, хөгжүүлэх боломжийн үнэлгээ

Хот, суурины нутаг дэвсгэрийн бүс	Нийт хүн амын тоо	Гүйцэтгэх үүрэг	Хөгжүүлэх боломж, %	Хангамжийн хувийн ангилал				
				Нэн өндөр	Өндөр	Дунд	Доогуур	Нэн доогуур
				100% <	75-100%	50-75%	25-50%	< 25%
				Үнэлгээ 5 баллаар				
				5	4	3	2	1
I баг	5824	85	100.0	5				
II баг	3509	85	100.0	5				
III баг	4677	85	100.0	5				
IV баг	5231	85	100.0	5				
БҮГД	19241	85	100.0	5				
Үнэлгээний ангилал				Нэн өндөр				

Хүснэгт 3.24. Бусад хот, сууринд үзүүлэх нөлөөллийн үнэлгээ

Хот, суурины нутаг дэвсгэрийн бүс	Нийт хүн амын тоо	Хөгжлийн түвшин бусад хот, сууринд үзүүлэх нөлөөлөл	Үзүүлэх нөлөөллийн хувь	Хангамжийн хувийн ангилал				
				Нэн өндөр	Өндөр	Дунд	Доогуур	Нэн доогуур
				100% <	75-100%	50-75%	25-50%	< 25%
				Үнэлгээ 5 баллаар				
				5	4	3	2	1
I баг	5824	15	100.0	5				
II баг	3509	15	100.0	5				
III баг	4677	15	100.0	5				
IV баг	5231	15	100.0	5				
БҮГД	19241	15	100.0	5				
Үнэлгээний ангилал				Нэн өндөр				

Хүснэгт 3.25. Хотын хөгжилд нөлөөлөгч байгууллагуудын үнэлгээ

Хот, суурины нутаг дэвсгэрийн бүс	Нийт хүн амын тоо	Байгууллагын тоо	Үзүүлэх нөлөөллийн хувь	Хангамжийн хувийн ангилал				
				Нэн өндөр	Өндөр	Дунд	Доогуур	Нэн доогуур
				100% <	75-100%	50-75%	25-50%	< 25%
				Үнэлгээ 5 баллаар				
				5	4	3	2	1
I баг	5824	60	100.0	5				
II баг	3509	60	100.0	5				
III баг	4677	60	100.0	5				
IV баг	5231	60	100.0	5				
БҮГД	19241	60	100.0	5				
Үнэлгээний ангилал				Нэн өндөр				

Хүснэгт 3.26. Улс, бүс, орон нутгийн түвшинд хот, суурины гүйцэтгэх нэгдсэн үнэлгээ

Хот, суурины нутаг дэвсгэрийн бүс	Нийт хүн амын тоо	Үзүүлэлт			Ерөнхий дундаж балл
		Хот, суурин өөрөө оршин тогтнох зайлшгүй шаардлагатай эдийн засгийн салбаруудын үнэлгээ	Хот, сууринд хязгаарлах шаардлагатай салбарын үнэлгээ	Хот, суурины онцлогт тулгуурласан үйлдвэрлэл, үйлчилгээний үнэлгээ	
I баг	5824	4	3	5	4
II баг	3509	4	3	5	4
III баг	4677	4	3	5	4
IV баг	5231	4	3	5	4
БҮГД	19241	4	3	5	4

Хүснэгт 3.27. Хот суурин өөрөө оршин тогтнох зайлшгүй шаардлагатай эдийн засгийн салбарын үнэлгээ

Хот, суурины нутаг дэвсгэрийн бүс	Нийт хүн амын тоо	Нийт хүн амд харьцуулсан хангамжийн хувийн харьцаа	Хангамжийн хувь	Хангамжийн хувийн ангилал				
				Нэн өндөр	Өндөр	Дунд	Доогуур	Нэн доогуур
				100% <	75-100%	50-75%	25-50%	< 25%
				Үнэлгээ 5 баллаар				
				5	4	3	2	1
I баг	5824	1:1.2	80.0		4			
II баг	3509	1:1.2	80.0		4			
III баг	4677	1:1.2	80.0		4			
IV баг	5231	1:1.2	80.0		4			
БҮГД	19241	1:1.2	80.0		4			
Үнэлгээний ангилал				Өндөр				

Хүснэгт 3.28. Хот, сууринд хязгаарлах шаардлагатай салбарын үнэлгээ

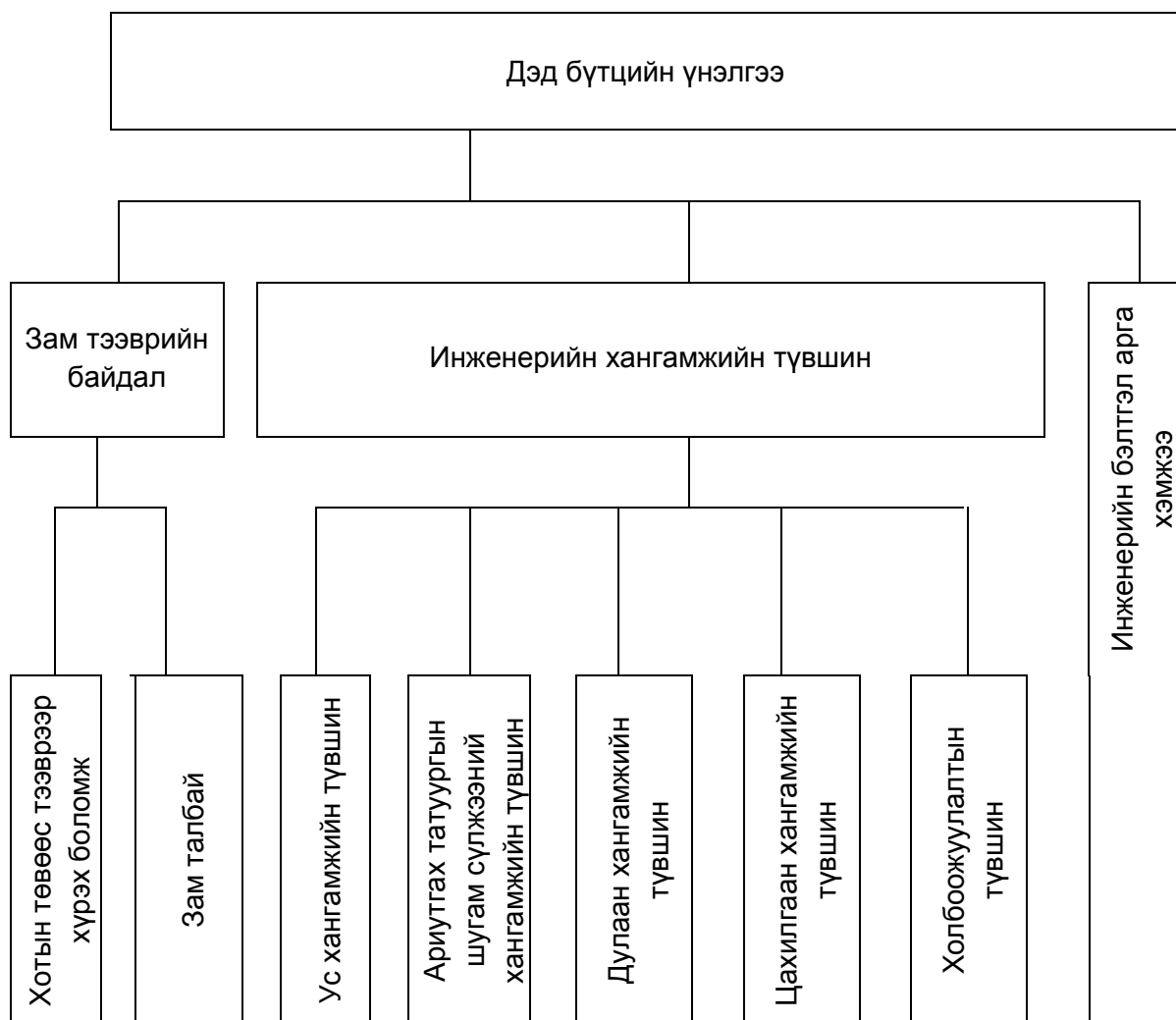
Хот, суурины нутаг дэвсгэрийн бүс	Нийт хүн амын тоо	Хязгаарлах шаардлагатай салбар	Одоо байгаа хязгаарлах салбар	Хангамжийн хувь	Хангамжийн хувийн ангилал				
					Нэн өндөр	Өндөр	Дунд	Доогуур	Нэн доогуур
					100% <	75-100%	50-75%	25-50%	< 25%
					Үнэлгээ 5 баллаар				
				5	4	3	2	1	
I баг	5824	5	3	60.0			3		
II баг	3509	5	3	60.0			3		
III баг	4677	5	3	60.0			3		
IV баг	5231	5	3	60.0			3		
БҮГД	19241	5	3	60.0			3		
Үнэлгээний ангилал				Дунд					

Хүснэгт 3.29. Хот, суурины байршлын онцлогт тулгуурласан үйлдвэрлэл, үйлчилгээний үнэлгээ

Хот, суурины нутаг дэвсгэрийн бүс	Нийт хүн амын тоо	Хотын нөөц, давуу талыг ашигласан байдал	Ашиглалтын хувь	Хангамжийн хувийн ангилал				
				Нэн өндөр	Өндөр	Дунд	Доогуур	Нэн доогуур
				100% <	75-100%	50-75%	25-50%	< 25%
				Үнэлгээ 5 баллаар				
				5	4	3	2	1
I баг	5824	15	100.0	5				
II баг	3509	15	100.0	5				
III баг	4677	15	100.0	5				
IV баг	5231	15	100.0	5				
БҮГД	19241	15	100.0	5				
Үнэлгээний ангилал				Нэн өндөр				

4. ДЭД БҮТЦИЙН ҮНЭЛГЭЭ

Схем зураг 4.1. Дэд бүтцийн үнэлгээ

Хүснэгт 4.1. Дэд бүтцийн үнэлгээний үзүүлэлтүүд

Үзүүлэлт	Үнэлэх үзүүлэлтийн шинж чанар		Нормативт үзүүлэлт	Үнэлгээний ангилал				
				Нэн тохиромжтой (5 балл)	Тохиромжтой (4 балл)	Хязгаарлагдмал тохиромжтой (3 балл)	Тохиромжгүй (2 балл)	Нэн тохиромжгүй (1 балл)
Хангамжийн ангилал				100%<	75-100%	50-75%	25-50%	<25%
Зам тээврийн байдал	Хотын төвөөс тээврээр хүрэх боломж	Хугацаа зарцуулалт	минутаар	<15	15-30	30-45	45-60	60<
	Зам талбай	Хатуу хучилттай зам талбайтай эсэх	ЕТ-ний төлөвлөлтийн шийдлийг харгалзан экспертийн аргаар гаргана.	5	4	3	2	1
Инженерийн хангамжийн түвшин	Дулаан хангамжийн түвшин	Төвлөрсөн хангамжтай эсэх	Нийт талбайд дулаан хангамжтай хэсгийг харьцуулсан харьцаа	100%<	75-100%	50-75%	25-50%	25%>
	Ус хангамжийн түвшин	Хоногт нэг хүнд ногдох хэмжээ	Орон сууцанд 250 л/хоног	250	187-250	125-187	62-125	62>
			Жижиг сууцанд 125 л/хоног	125	94-125	62-94	31-62	31>
			Гэр хороололд 25 л/хоног	25	19-25	12-19	6-12	6>
	Ариутгах татуурга	Хоногт зайлуулах бохир усны хэмжээ	Орон сууцанд 250 л/хоног	250	187-250	125-187	62-125	62>
			Жижиг сууцанд 125 л/хоног	125	94-125	62-94	31-62	31 >
Гэр хороололд 25 л/хоног	25	19-25	12-19	6-12	6 >			
Цахилгаан хангамжийн түвшин	Жилд нэг хүнд шаардагдах цахилгаан хангамжийн хэмжээ	2000 кВт/цаг	2000	1500-2000	1000-1500	500-1000	500 >	

	Холбоожуулалтын түвшин	100 хүнд ноогдох телефон цэгийн тоо	4.5 цэг	4.5	3-4.5	2-3	1-2	1 >
	Инженерийн бэлтгэл арга хэмжээ	1.Хамгаалалтын суваг, 2.Хамгаалалтын далан, 3.Замын усны сүлжээ, 4.Хөрсний усны дренаж.	Үерээс бүрэн хамгаалагдсан байх	100 %<	75-100 %	50-75 %	25-50 %	25 %>

Хүснэгт 4.2. Инженерийн дэд бүтцийн нэгдсэн үнэлгээ

Хот, суурины нутаг дэвсгэрийн бүс	Нийт талбай, га	Нийт хүн ам, хүн	Үзүүлэлт		Ерөнхий дундаж балл
			Зам тээвэр	Инженерийн хангамж	
I баг	500.8	5824	5	4	4 (4.5)
II баг	417.8	3509	5	4	4 (4.5)
III баг	438.0	4677	5	4	4 (4.5)
IV баг	760.0	5231	5	4	4 (4.5)
БҮГД	2116.6	19241	5	4	4 (4.5)

Хүснэгт 4.3. Үсэм, тээврийн үнэлгээ

Хот суурины нутаг дэвсгэрийн бүс	Нийт талбай (га)	Зам тээврийн ангилал (зохицох баллаар)					Хот, суурины төвөөс тээврээр хүрэх боломж (зохицох баллаар)					Ерөнхий дундаж балл				
		Зохицох дундаж балл		Нэн тохиромжтой	Тохиромжтой	Хязгаарлагдмал тохиромжтой	Тохиромжгүй	Нэн тохиромжгүй	Зохицох дундаж балл		Нэн тохиромжтой		Тохиромжтой	Хязгаарлагдмал тохиромжтой	Тохиромжгүй	Нэн тохиромжгүй
		5	4						3	2						
		Үнэлгээ (5 баллаар)					Үнэлгээ (5 баллаар)									
5 балл	4 балл	3 балл	2 балл	1 балл	5 балл	4 балл	3 балл	2 балл	1 балл	5 балл	4 балл	3 балл	2 балл	1 балл		
I баг	500.8	5	5				5	5							5	
II баг	417.8	5	5				5	5							5	
III баг	438.0	5	5				5	5							5	
IV баг	760.0	5	5				5	5							5	
БҮГД	2116.6	5	5				5	5							5	

Хүснэгт 4.4. Хот, суурины төвөөс тээврээр хүрэх боломж

Хот суурины нутаг дэвсгэрийн бүс	Нийт талбай (га)	Хот, суурины төвөөс тээврээр хүрэх боломж (зохицох баллаар)					Тээврээр хүрэх боломжийн ангилал (зохицох баллаар)					Ерөнхий дундаж балл				
		Зохицох дундаж балл		Нэн тохиромжтой	Тохиромжтой	Хязгаарлагдмал тохиромжтой	Тохиромжгүй	Нэн тохиромжгүй	Зохицох дундаж балл		Нэн тохиромжтой		Тохиромжтой	Хязгаарлагдмал тохиромжтой	Тохиромжгүй	Нэн тохиромжгүй
		Га/хувь	Зохицох балл 5						Га/хувь	Зохицох балл 4						
		Үнэлгээ(5баллаар)					Үнэлгээ(5баллаар)									
5 балл	4 балл	3 балл	2 балл	1 балл	5 балл	4 балл	3 балл	2 балл	1 балл	5 балл	4 балл	3 балл	2 балл	1 балл		
I баг	500.8	5	500.8/100	5						5	5				5	
II баг	417.8	5	417.8/100	5						5	5				5	
III баг	438.0	5	438.0/100	5						5	5				5	
IV баг	760.0	5	760.0/100	5						5	5				5	
БҮГД	2116.6	5	2116.6/100	5						5	5				5	

Хүснэгт 4.6. Инженерийн хангамжийн үнэлгээ

Хот, суурины нутаг дэвсгэрийн бүс	Нийт хүн ам	Дулаан хангамж	Ус хангамж	Ариутгах татуурга	Цахилгаан хангамж	Холбоо-жуулалт	Инженерийн бэлтгэл арга хэмжээ	Ерөнхий дундаж балл
I баг	5824	5	4	4	5	5	4	4 (4.5)
II баг	3509	5	4	4	5	5	4	4 (4.5)
III баг	4677	5	4	4	5	5	4	4 (4.5)
IV баг	5231	5	4	4	5	5	4	4 (4.5)
БҮГД	19241	5	4	4	5	5	4	4 (4.5)

Хүснэгт 4.7. Дулаан хангамжийн түвшний үнэлгээ

Хот, суурины нутаг дэвсгэрийн бүс	Нийт хүн амын тоо, хүн	Нормоор шаардагдах дулааны хэмжээ (Гкал/цаг)	Одоо зарцуулж буй дулаан	Хангамжийн хувь	Хангамжийн хувийн ангилал				
					Нэн өндөр	Өндөр	Дунд	Доогуур	Нэн доогуур
					100% дээш	75-100%	50-75%	25-50%	25% доош
					Үнэлгээ 5 баллаар				
					5	4	3	2	1
I баг	5824	2883		100.0	5				
II баг	3509	1737		100.0	5				
III баг	4677	2315		100.0	5				
IV баг	5231	2589		100.0	5				
БҮГД	19241	9524	30000	100.0	5				
Үнэлгээний ангилал					Нэн өндөр				

Хүснэгт 4.8. Ус хангамжийн түвшний үнэлгээ

Хот, суурины нутаг дэвсгэрийн бүс	Нийт хүн ам	Нормоор шаардагдах усны хэрэглээ (м³/хоног)	Одоо зарцуулж буй усны хэрэглээ	Хангамжийн хувь	Хангамжийн хувийн ангилал				
					Нэн өндөр	Өндөр	Дунд	Доогуур	Нэн доогуур
					100% дээш	75-100%	50-75%	25-50%	25% доош
					Үнэлгээ 5 баллаар				
					5	4	3	2	1
I баг	5824	698.9		88.4		4			
II баг	3509	421.1		88.4		4			
III баг	4677	561.2		88.4		4			
IV баг	5231	627.7		88.4		4			
БҮГД	19241	2308.9	2040.0	88.4		4			
Үнэлгээний ангилал					Өндөр				

Хүснэгт 4.9. Ариутгах татуургын сүлжээний үнэлгээ

Хот, суурины нутаг дэвсгэрийн бүс	Нийт хүн ам	Хоногт зайлуулах бохир усны хэмжээ, нормоор (м³/хоног)	Одоо зайлуулж буй бохир усны хэмжээ	Хангамжийн хувь	Хангамжийн хувийн ангилал				
					Нэн өндөр	Өндөр	Дунд	Доогуур	Нэн доогуур
					100% дээш	75-100%	50-75%	25-50%	25% доош
					Үнэлгээ 5 баллаар				
					5	4	3	2	1
I баг	5824	698.9		88.4		4			
II баг	3509	421.1		88.4		4			
III баг	4677	561.2		88.4		4			
IV баг	5231	627.7		88.4		4			
БҮГД	19241	2308.9	2040.0	88.4		4			
Үнэлгээний ангилал					Өндөр				

Хүснэгт 4.10. Цахилгаан хангамжийн түвшний үнэлгээ

Хот, суурины нутаг дэвсгэрийн бүс	Нийт хүн ам	Жилд нэг хүнд шаардагдах энергийн хэмжээ, нормоор (кВт/цаг)	Одоо жилд нэг хүнд зарцуулагдаж буй энергийн хэмжээ (кВт/цаг)	Хангамжийн хувь	Хангамжийн хувийн ангилал				
					Нэн өндөр	Өндөр	Дунд	Доогуур	Нэн доогуур
					100% дээш	75-100%	50-75%	25-50%	25% доош
					Үнэлгээ 5 баллаар				
					5	4	3	2	1
I баг	5824	2000	2013	100.0	5				
II баг	3509	2000	2013	100.0	5				
III баг	4677	2000	2013	100.0	5				
IV баг	5231	2000	2013	100.0	5				
БҮГД	19241	2000	2013	100.0	5				
Үнэлгээний ангилал					Нэн өндөр				

Хүснэгт 4.11. Холбоожуулалтын түвшний үнэлгээ

Хот, суурины нутаг дэвсгэрийн бүс	Нийт хүн ам	100 хүнд ноогдох телефон цэгийн тоо, нормоор	Одоо жилд одоо 100 хүнд ноогдож буй телефон цэгийн тоо	Хангамжийн хувь	Хангамжийн хувийн ангилал				
					Нэн өндөр	Өндөр	Дунд	Доогуур	Нэн доогуур
					100% <	75-100%	50-75%	25-50%	< 25%
					Үнэлгээ 5 баллаар				
					5	4	3	2	1
I баг	5824			100.0	5				
II баг	3509			100.0	5				
III баг	4677			100.0	5				
IV баг	5231			100.0	5				
БҮГД	19241	4.5	6.5	100.0	5				
Үнэлгээний ангилал									

Хүснэгт 4.12. Инженерийн бэлтгэл арга хэмжээ

Хот, суурины нутаг дэвсгэрийн бүс	Нийт талбай, га					Үерийн хамгаалалтын суваг					Үерийн хамгаалалтын далан					Зам талбайн ус зайлуулах сүлжээ					Хөрсний ус зайлуулах дренаж				
	Ерөнхий дундаж балл					Ерөнхий дундаж балл					Ерөнхий дундаж балл					Ерөнхий дундаж балл					Ерөнхий дундаж балл				
	100.0 %					100.0 %					100.0 %					100.0 %					100.0 %				
	75-100%					75-100%					75-100%					75-100%					75-100%				
	50-75%					50-75%					50-75%					50-75%					50-75%				
I баг	500.8					4					4					4					4				
	417.8					4					4					4					4				
	438.0					4					4					4					4				
	760.0					4					4					4					4				
	2116.6					4					4					4					4				
II баг	4					4					4					4					4				
	4					4					4					4					4				
	4					4					4					4					4				
	4					4					4					4					4				
	4					4					4					4					4				
III баг	4					4					4					4					4				
	4					4					4					4					4				
	4					4					4					4					4				
	4					4					4					4					4				
	4					4					4					4					4				
IV баг	4					4					4					4					4				
	4					4					4					4					4				
	4					4					4					4					4				
	4					4					4					4					4				
	4					4					4					4					4				
БҮГД	4					4					4					4					4				
	4					4					4					4					4				
	4					4					4					4					4				
	4					4					4					4					4				
	4					4					4					4					4				

5. АРХИТЕКТУР, ОРОН ЗАЙН ТӨЛӨВЛӨЛТ, ЛАНДШАФТЫН ҮНЭЛГЭЭ

Схем зураг 5.1. Архитектур, орон зайн төлөвлөлт, ландшафтын үнэлгээ

Хүснэгт 5.1. Архитектур, орон зайн төлөвлөлт, ландшафтын шинж байдлын үнэлгээний шалгуур үзүүлэлтүүд

Үзүүлэлт	Үнэлэх үзүүлэлтийн шинж чанар	Нормативт үзүүлэлт	Үнэлгээний ангилал					
			Нэн өндөр (5 балл)	Өндөр (4 балл)	Дунд (3 балл)	Доогуур (2 балл)	Нэн доогуур (1 балл)	
Хангамжийн ангилал			100 %<	75-100 %	50-75%	25-50%	<25%	
Ландшафтын шинж байдал	Ил задгай усан толь	+	Элементүүдийн Зонхилж байгааг харгалзан авч үзнэ. (1-2 элемент, 2<элемент, рельеф дангаараа байх гэх мэт)	+5 үзүүлэлттэй тохиолдолд	+4 үзүүлэлттэй тохиолдолд	+3 үзүүлэлттэй тохиолдолд	+2 үзүүлэлттэй тохиолдолд	+1 ба доош үзүүлэлттэй тохиолдолд
	Дарк, ойн пейзаж	+						
	Үзэсгэлэнт рельеф	+						
	Өндөрлөг цэг	+						
	Хөрсний эвдрэл, гуу жалга зонхилсон	+						
Газар нутгийн зохион байгуулалтын байдал	Суурьшлын бүс	Хүн амын суурьшлын нягтралаар	2-3 давхар барилгад 44.8-35.3 м ² /хүн	44.8-35.3	33.6-44.8 26.6-35.3	22.4-33.6 17.6-26.6	11.2-22.4 8.8-17.6	<11.2 <8.8
			4-5 давхар барилгад 32.2-27.6 м ² /хүн	32.2-27.6	24.1-32.2 20.7-27.6	16.1-24.1 13.8-20.7	8-16.1 6.9-13.8	<8 <6.9
			6-8 давхар барилгад 26.4-23.3 м ² /хүн	26.4-23.3	19.8-26.4 17.5-23.3	13.2-19.8 11.6-17.5	6.6-13.2 5.8-11.6	<6.6 <5.8
	Үйлдвэр, аж ахуйн бүс	Газар эзэмшлийн коэффициент	0.27	0.27	0.2-0.27	0.14-0.2	0.07-0.14	<0.07
		Газар ашиглалтын коэффициент	1.1	1.1	0.8-1.1	0.55-0.8	0.28-0.55	<0.28
	Рекреацийн бүс	1 хүнд ногдох талбай	14 м ² /хүн	14	10.5-14	7-10.5	3.5-7	<3.5
Архитектур, орон зайн төлөвлөлтийн байдал	Барилгажилтын төлөвлөлтийн чанар	+	Ерөнхий төлөвлөгөөний шийдлийг харгалзан экспертийн аргаар тодорхойлно.					
	Архитектур, орон зайн зохиомжийн чанар	+						
	Зам талбайн тохижилтын чанар	+						

	Цэцэрлэгжилтийн чанар	+						
	Орон зайн зохиомжийн чанар	+	5	4	3	2	1	
Цэцэрлэгжүүлэлтийн түвшин	Нийтийн хэрэгцээний	8 м ² /хүн	8	6-8	4-6	2-4	2	
	Тусгай зориулалттай	1 хүнд 9-19 м ² /хүн	9-19	6.75-9 14.2-19	4.5-6.75 9.5-14.2	2.25-4.5 4.75-9.5	<2.25 <4.75	
Зам талбайн тохижилт	Зам талбайн нягтралаар	2200-2400 м/км ²	2300	1725 - 2300	1150 - 1725	575-1150	575>	
Архитектур, түүх, соёлын дурсгалт зүйлс	Цогцолбор дурсгалт газартай эсэх	+	+5 үзүүлэлттэй тохиолдолд	+4 үзүүлэлттэй тохиолдолд	+3 үзүүлэлттэй тохиолдолд	+2 үзүүлэлттэй тохиолдолд	+1 ба түүнээс доош үзүүлэлттэй тохиолдолд	
	I зэрэглэлийн дурсгалт барилгатай эсэх	+						
	II зэрэглэлийн дурсгалт барилгатай эсэх	+						
	III зэрэглэлийн дурсгалт барилгатай эсэх	+						
	Хөшөө дурсгалтай эсэх	+						

Хүснэгт 5.2. Газар нутгийн архитектур-орон зайн төлөвлөлт ландшафтын нэгдсэн үнэлгээ

Хот, суурины нутаг дэвсгэрийн бүс	Нийт талбай, га	Үзүүлэлтүүд			Нэгдсэн үнэлгээ
		Ландшафтын шинж байдлын үнэлгээ	Газар нутгийн зохион байгуулалтын үнэлгээ	Архитектур-орон зайн төлөвлөлтийн байдлын үнэлгээ	
I баг	500.8	4	3	3	3 (3.33)
II баг	417.8	4	3	3	3 (3.33)
III баг	438.0	4	3	4	4 (3.67)
IV баг	760.0	4	3	3	3 (3.33)
БҮГД	2116.6	4	3	3	3 (3.33)

Хүснэгт 5.3. Ландшафтын шинж байдалд өгөх үнэлгээ

Хот, суурины нутаг дэвсгэрийн бүс	Нийт талбай, га	Үзүүлэлтүүд					Үнэлгээний ангилал				
		Ил задгай усан толь	Парк, ойн пейзаж	Үзэсгэлэнт рельеф	Өндөрлөг цэг	Хөрсний эвдрэл, гуу жалга зонхилсон	Нэн өндөр	Өндөр	Дунд	Доогуур	Нэн доогуур
							5	4	3	2	1
I баг	500.8						4				
II баг	417.8						4				
III баг	438.0						4				
IV баг	760.0						4				
БҮГД	2116.6	+	+	+	+	+	4				
Үнэлгээний ангилал							Өндөр				

Хүснэгт 5.4. Хот, суурины нутаг дэвсгэрийн газар зохион байгуулалтын үнэлгээ

Хот, суурины нутаг дэвсгэрийн бүс	Суурьшлын бүс							Хангамжийн хувийн ангилал				
	Нийт талбай, га	Нийт хүн ам, тоо	Орон сууцны дундаж давхар	Нормоор нэг хүнд ноогдох сууцны талбай, м ²	Хүн амын суурьшлын нягтрал, нормоор	Хүн амын суурьшлын нягтрал, одоо байгаа	Хүн амын суурьшлын нягтралын түвшин, хувиар	Нэн өндөр	Өндөр	Дунд	Доогуур	Нэн доогуур
								Үнэлгээ (5 баллаар)				
								5	4	3	2	1
I баг	500.8	5824	3.5	6.9	190	11.6	6.1					1
II баг	417.8	3509	1.4	5.8	190	8.4	4.4					1
III баг	438.0	4677	3.9	5.3	190	10.7	5.6					1
IV баг	760.0	5231	1.8	4.7	190	6.9	3.6					1
БҮГД	2116.6	19241	3.7	5.7	190	9.1	4.8					1
Үнэлгээний ангилал							Нэн доогуур					

Хот, суурины нутаг дэвсгэрийн бүс	Үйлдвэр, аж ахуйн бүс													
	Үйлдвэр, аж ахуйн бүсийн талбай, га	Нийт талбайд эзлэх хувь	Нормоор газар эзэмшилтийн коэффициент, К'	Нормоор газар ашиглалтын коэффициент, К"	Одоо байгаа К'	Одоо байгаа К"	Хангамжийн хувь К'	Хангамжийн хувь К"	Хангамжийн хувийн ангилал					
									Нэн өндөр	Өндөр	Дунд	Доогуур	Нэн доогуур	
									100% <	75-100%	50-75%	25-50%	< 25%	
									Үнэлгээ (5 баллаар)					
									5	4	3	2	1	
I баг		35.0	0.27	1.1	0.35	1.2	100.0	100.0	5					
II баг		35.0	0.27	1.1	0.35	1.2	100.0	100.0	5					
III баг		35.0	0.27	1.1	0.35	1.2	100.0	100.0	5					
IV баг		35.0	0.27	1.1	0.35	1.2	100.0	100.0	5					
БҮГД	550.0	35.0	0.27	1.1	0.35	1.2	100.0	100.0	5					
Үнэлгээний ангилал									Нэн өндөр					
Хот, суурины нутаг дэвсгэрийн бүс	Рекреацийн бүс					Хангамжийн хувийн ангилал								
	Рекреацийн бүсийн талбай, га	Нийт талбайд эзлэх хувь	Нормоор нэг хүнд ноогдох талбай, м ² /хүн	Одоо нэг хүнд ноогдож буй талбай, м ² /хүн	Хүн амын рекреацийн бүсийн хангамжийн түвшин, хувиар	Нэн өндөр	Өндөр	Дунд	Доогуур	Нэн доогуур				
						100% <	75-100%	50-75%	25-50%	<25%				
						Үнэлгээ (5 баллаар)								
						5	4	3	2	1				

I баг		2.7	8	2.9	36.2				2	
II баг		2.7	8	2.9	36.2				2	
III баг		2.7	8	2.9	36.2				2	
IV баг		2.7	8	2.9	36.2				2	
БҮГД	55.4	2.7	8	2.9	36.2				2	
Үнэлгээний ангилал					Доогуур					
Нэгдсэн үнэлгээ					Дунд (2.67)					

Хүснэгт 5.5. Архитектур-орон зайн төлөвлөлтийн нэгдсэн үнэлгээ

Хот, суурины нутаг дэвсгэрийн бүс	Нийт талбай (га)	Орчны архитектур орон зайн чанарт өгөх үнэлгээ	Цэцэрлэг-жүүлэлтийн түвшингээр өгөх үнэлгээ	Зам талбайн тохижилтод өгөх үнэлгээ	Архитектур, түүх соёлын дурсгал зүйлд өгөх үнэлгээ	Нэгдсэн үнэлгээ
I баг	500.8	3	2	4	4	3 (3.25)
II баг	417.8	3	2	4	4	3 (3.25)
III баг	438.0	4	2	4	4	4 (3.5)
IV баг	760.0	3	2	4	4	3 (3.25)
БҮГД	2116.6	3	2	4	4	3 (3.25)

Хүснэгт 5.6. Орчны архитектур-орон зайн зохиомжийн чанар

Хот, суурины нутаг дэвсгэрийн бүс	Нийт талбай, га	Үнэлэх үзүүлэлтийн төрөл (шинж чанараар)					Архитектур-орон зайн зохиомжийн чанарын ангилал				
		Барилгажилтын төлөвлөлтийн чанар	Барилгын архитектурын чанар	Зам талбайн тохижилтын чанар	Цэцэрлэг-жилтийн чанар	Орон зайн зохиомжийн чанар	Нэн өндөр	Өндөр	Дунд	Доогуур	Нэн доогуур
							5	4	3	2	1
I баг	500.8	2	2	5	3	2			3		
II баг	417.8	4	2	5	3	2			3		
III баг	438.0	4	4	5	4	2		4			
IV баг	760.0	4	2	5	1	2			3		
БҮГД	2116.6	4	2	5	2	2			3		
Үнэлгээний ангилал						Дунд					

Хүснэгт 5.7. Цэцэрлэгжүүлэлтийн түвшний үнэлгээ

Хот, суурины нутаг дэвсгэрийн бүс	Нутаг дэвсгэрийн хэмжээ (га)	Орон сууцны дундаж давхар	Нийт хүн амын тоо	Үзүүлэлтүүд										Дундаж үнэлгээ
				Нийтийн хэрэгцээний ногоон суулгамал					Тусгай зориулалттай ногоон суулгамал					
				Нормоор шаардагдах ногоон суулгамал (м ² /хүн)	Одоо байгаа ногоон суулгамал(м ² /хүн)	Хангамжийн хувь ангилал			Нормоор шаардагдах ногоон суулгамал (м ² /хүн)	Одоо байгаа ногоон суулгамал(м ² /хүн)	Хангамжийн хувь ангилал			
						100% дээш	75-100%	50-75%			25-50%	25% доош	100% дээш	
Үнэлгээ (5 баллаар)					Үнэлгээ (5 баллаар)									
				5	4	3	2	1	5	4	3	2	1	

I баг	500.8	3.5	5824	4.5	2.7	60.0												1	2
II баг	417.8	1.4	3509	4.5	2.7	60.0												1	2
III баг	438.0	3.9	4677	4.5	2.7	60.0												1	2
IV баг	760.0	1.8	5231	4.5	2.7	60.0												1	2
БҮГД	2116.6	3.7	19241	4.5	2.7	60.0												1	2
Үнэлгээний ангилал	Дунд									Нэн доогуур									2

Хүснэгт 5.8. Зам талбайн хангамжийн нэгдсэн үнэлгээ

Хот, суурины нутаг дэвсгэрийн бүс	Нийт талбай, га	Үнэлгээ (5 баллаар)		
		Хорооллын доторх зам талбайн үнэлгээ	Хотын чанартай зам талбайн үнэлгээ	Ерөнхий дундаж балл
I баг	500.8	3	5	4
II баг	417.8	2	5	4 (3.5)
III баг	438.0	3	5	4
IV баг	760.0	2	5	4 (3.5)
БҮГД	2116.6	3	5	4

Хүснэгт 5.9. Хотын чанартай зам талбайн тохижилт

Хот, суурины нутаг дэвсгэрийн бүс	Нийт талбай, га	Зам талбайн нягтрал, нормоор	Одоо байгаа зам		Зам талбайн хангамжийн түвшин, хувиар	Зам талбайн тохижилтын ангилал					
			м	м/км ²		Нэн өндөр	Өндөр	Дунд	Доогуур	Нэн доогуур	
											100% <
			Үнэлгээ (5 баллаар)						5	4	3
I баг	500.8	2200			100.0	5					
II баг	417.8	2200			100.0	5					
III баг	438.0	2200			100.0	5					
IV баг	760.0	2200			100.0	5					
БҮГД	2116.6	2200	23500	2200	100.0	5					
Үнэлгээний ангилал						Нэн өндөр					

Хүснэгт 5.10. Хорооллын чанартай зам талбайн тохижилт

Хот, суурины нутаг дэвсгэрийн бүс	Үзүүлэлтүүд									
	Нийт талбай, га	Орон сууцны дундаж давхар	Орон сууцны дундаж давхарт харьцуулсан нутаг дэвсгэрт зам талбайн эзлэх хувь, нормоор	Одоо нийт нутаг дэвсгэрт зам талбайн эзлэх хувь	Зам талбайн хангамжийн түвшин, хувьцаа	Зам талбайн тохижилтын ангилал				
						Нэн өндөр	Өндөр	Дунд	Доогуур	Нэн доогуур
						100% <	75-100%	50-75%	25-50%	<25%
Үнэлгээ (5 баллаар)										
						5	4	3	2	1
I баг	500.8	3.5	15.0	7.5	50.0			3		
II баг	417.8	1.4	20.0	8.2	41.0				2	
III баг	438.0	3.9	15.0	7.5	50.0			3		
IV баг	760.0	1.8	20.0	9.4	47.0				2	
БҮГД	2116.6	3.7	15.0	7.7	51.3			3		
Үнэлгээний ангилал						Дунд				

Хүснэгт 5.11. Орчны архитектур, түүх, соёлын дурсгалт зүйлсийн үнэлгээ

Хот, суурины нутаг дэвсгэрийн бүс	Нийт талбай, га	Үзүүлэлтүүд					Архитектур-орон зайн зохиомжийн чанарын ангилал					
		Үнэлэх үзүүлэлтийн төрөл (шинж чанараар)					Хөшөө дурсгалтай эсэх	Нэн өндөр	Өндөр	Дунд	Доогуур	Нэн доогуур
		Цогцолбор газартай эсэх	I зэрэглэлийн дурсгалт цогцолбортой эсэх	II зэрэглэлийн дурсгалт цогцолбортой эсэх	III зэрэглэлийн дурсгалт цогцолбортой эсэх	Үнэлгээ (5 баллаар)						
I баг	500.8							4				
II баг	417.8							4				
III баг	438.0							4				
IV баг	760.0							4				
БҮГД	2116.6	+	+	+	+	+		4				
Үнэлгээний ангилал						Өндөр						

6. ХОТ БАЙГУУЛАЛТЫН ИЖ БҮРЭН ҮНЭЛГЭЭНИЙ ДҮГНЭЛТ

Хүснэгт 6.1. Хот байгуулалтын иж бүрэн үнэлгээний нэгдсэн дүн

Хот, суурины нутаг дэвсгэрийн бүс	Нийт талбай (га)	Хүн ам		Үнэлгээний үзүүлэлтүүд				Нэгдсэн үнэлгээ
		Хүн амын тоо	Айл өрхийн тоо	Байгаль орчны	Нийгэм эдийн засгийн	Дэд бүтцийн	Архитектур- орон зайн төлөвлөлт, ландшафтын	
I баг	500.8	5824	1875	4	3	4	3	4 (3.5)
II баг	417.8	3509	1084	4	3	4	3	4 (3.5)
III баг	438.0	4677	1523	4	3	4	4	4 (3.75)
IV баг	760.0	5231	1551	4	3	4	3	4 (3.5)
БҮГД	2116.6	19241	6033	4	3	4	3	4 (3.5)
Хот байгуулалтын үнэлгээний ангилал				Тохиромжтой				

Сайншанд хотын нутаг дэвсгэрийг хот байгуулалтын иж бүрэн үнэлгээний аргачлалын дагуу үнэлж үзэхэд “тохиромжтой” ангилалд үнэлэгдсэн байна. Сайншанд хотын одоо ашиглагдаж байгаа нутаг дэвсгэрийн хувьд байгаль орчны болон дэд бүтцийн үнэлгээгээр “тохиромжтой” ангилалд нийгэм-эдийн засгийн болон архитектур-орон зайн төлөвлөлт, ландшафтын үзүүлэлтээр “дунд” ангилалд багтаж байна.

Байгаль орчны үнэлгээний хувьд элсний нүүдэл ихтэй, цөлжилтийн нөлөөлөл, хүчтэй цасан ба шороон шуурганы тохиолдол ихтэй, гадаргуугийн усны нөөцгүй зэрэг сөрөг хүчин зүйл илэрхий хэдий ч гүний усны нөөцтэй, барилга байгууламж инженерийн үйл ажиллагаанд нөлөөлөх хөрсний ус байхгүй, газар чичирхийллийн 6 баллын бүсэд оршдог, мөнх цэвдэггүй, нутаг дэвсгэрийн ихэнхи хэсгийг эзлэх элс, хайргархаг элс, элсээр чигжигдсэн хайрган хөрс нь овойлтгүй зэрэг эерэг үзүүлэлт давамгайлсан байна.

Нийгэм эдийн засгийн үнэлгээгээр Сайншанд хотын хүн амын 30.0 гаруй хувь иу инженерийн бүрэн хангамжтай орон сууцанд амьдарч байгаа нь орон сууцны хангамжийн түвшин “доогуур” ангилалд багтаж байна. Монгол улс хүн амын орон сууцны хангамжийн тодорхой хэсгийг улсын хөрөнгөөр барьж, хуваарилан олгодог байсан үе өнгөрч зах зээлийн эдийн засгийн харилцаанд шилжсэнээр орон сууцны салбарт эрх зүйн шинэ орчинг бүрдүүлж эхэлсэн юм.

Төрийн мэдлийн орон сууцыг үнэ төлбөргүй иргэдийн өмчлөлд шилжүүлж, мөн иргэдэд тодорхой хэмжээний газрыг өмчлүүлж эхэлсэн нь иргэд тэдгээрийг эдийн засгийн эргэлтэд оруулж, амьжиргаагаа дээшлүүлэх боломжийг бүрдүүлсэн. Орон сууцны санхүүжилтийн урт хугацаатай зээлийн тогтолцооны эхлэлийг бий болох зэрэг нааштай алхамууд хийгдэж, түүний үр

дүнд хүн амын тодорхой хэсгийн амьжиргааны түвшин харьцангуй дээшилж байгаа ч ядуу болон бага орлоготой иргэдийн нийгэмд эзлэх хувь буурахгүй байна. Гэр болон орон сууцны хорооллын ахуй нөхцлийн ялгаа хэт их, орон сууцны үнэ өндөр, иргэдийн худалдан авах чадвар сул, орон сууцны зах зээлийн тогтвортой тогтолцоо бий болоогүй, улсын төсвийн хөрөнгө хүрэлцээгүй зэргээс шалтгаалан хүн амыг орон сууцаар хангах талаар тодорхой арга хэмжээ авсан ч хангалттай бус байна. Хуучин, шинэ орон сууцны үнийн зөрүү маш бага байгаа бөгөөд зөвхөн байршлаар л үнийн ялгаа тодорхойлогдож байна.

Энэ нь орон сууцны хорооллыг сургууль, цэцэрлэг, худалдаа үйлчилгээний төв, нийтийн зорчигч тээврийн асуудлыг нь иж бүрнээр шийдэж нэгэн зэрэг ашиглалтад оруулж байх нь зүйтэйг харуулж байна.

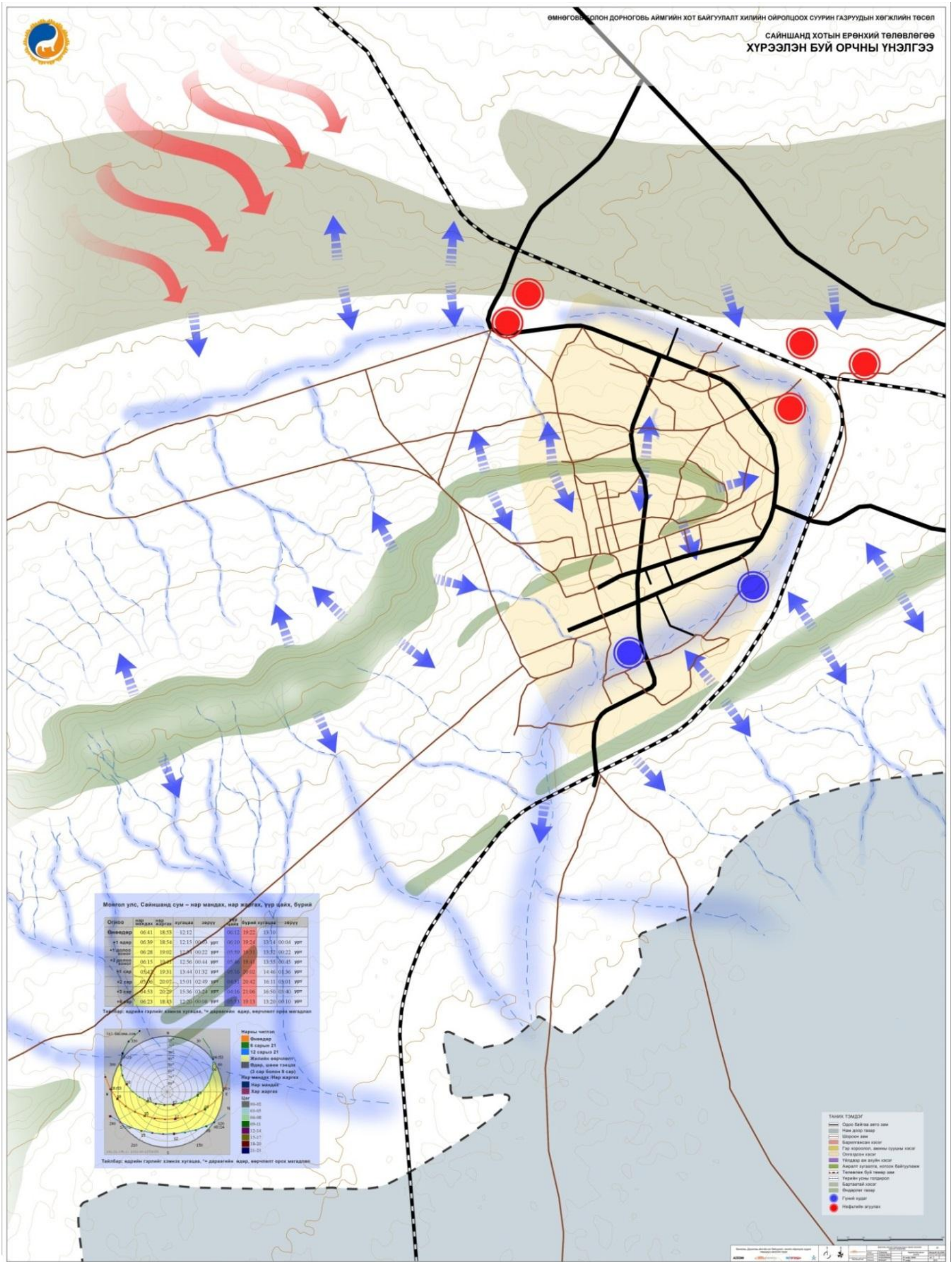
Дэд бүтцийн үнэлгээний үзүүлэлтээр “өндөр” ангилалд үнэлэгдэж байна. Энэ нь жилд дунджаар 716.0 мянган м³ ус үйлдвэрлэж, өөрийн хэрэгцээг хангаад зогсохгүй Зүүнбаян баг, Айраг, Иххэт, Өргөн сумдын албан байгууллага, аж ахуйн нэгж, айл өрхийг ундны цэвэр усаар хангаж, бохир ус зайлуулах үйлчилгээ бүхий Дулааны станцтай холбоотой. Дулааны станц нь халаалтын улиралд 250 гаруй байгууллага, аж ахуйн нэгж, 2000 гаруй айл өрхийг дулаанаар болон ахуйн усаар хангаж байна. Цэвэр ус дамжуулах 4 станц, зөөврийн 14 усан сантай, цагт 2000 м³ ус шахах хүчин чадалтай усны нөөцийн сантай, цэвэрлэх байгууламжтай.

Цахилгаан хангамжийн хувьд төвийн эрчим хүчний системд холбогдсон, сэргээгдэх эрчим хүч (нар, салхи)-ний нөөцтэй, ашиглах боломжтой. Холбоо мэдээллийн сүлжээний хувьд төвийн болон төмөр замын шилэн кабелийн сүлжээнд холбогдсон, орон нутгийн 2 телевиз, 4 FM радиотой, үүрэн телефоны бүх операторуудтай.

Замын чанар сайн, хатуу хучилттай зам ихтэй. Инженерийн бэлтгэл арга хэмжээний хувьд далан сувгаар бүрэн хамгаалагдсан.

Архитектур орон зайн төлөвлөлтийн хувьд “дунд” түвшинд үнэлэгдсэн хэдий ч цаашид архитектур орон зайн төлөвлөлтийн чанарыг сайжруулах боломжтой. Ногоон байгууламжийг нэмэгдүүлэн, гэр хорооллын тэлэлтийг багасган, барилгажилтын нягтралыг нэмэгдүүлснээр инженерийн хангамжийн өртөг хямдрах, агаарын болон хөрсний бохирдол багасах зэргээр хот байгуулалтын бусад үнэлгээний үзүүлэлт сайжрах үндэс нь болно.

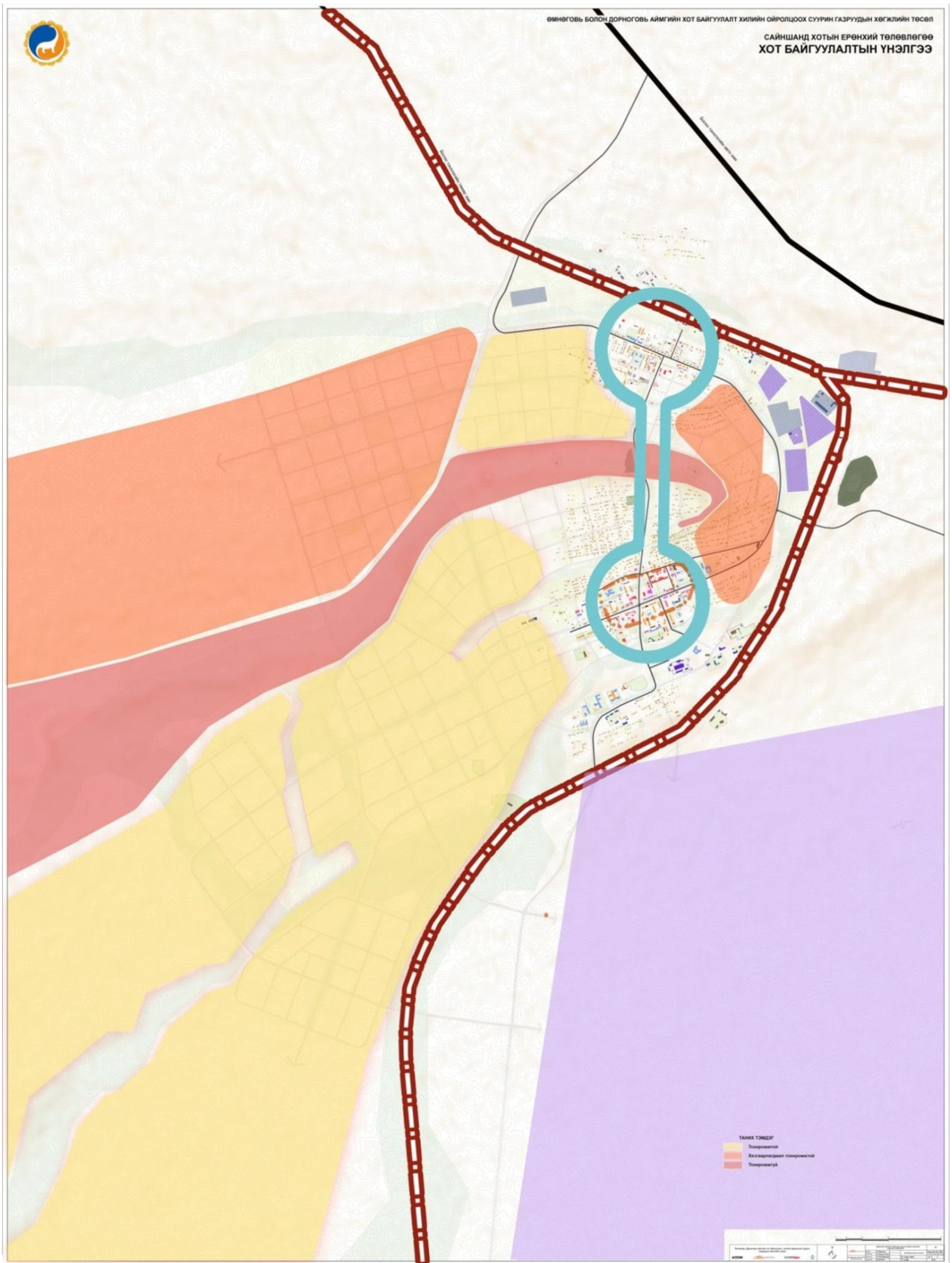
Схем зураг 13.1. Хүрээлэн буй орчны үнэлгээ

Схем зураг 13.2 Хот байгуулалтын үнэлгээ(эрүүл ахуй, хамгаалалтын бүс)

Схем зураг 13.3 Хот байгуулалтын үнэлгээ

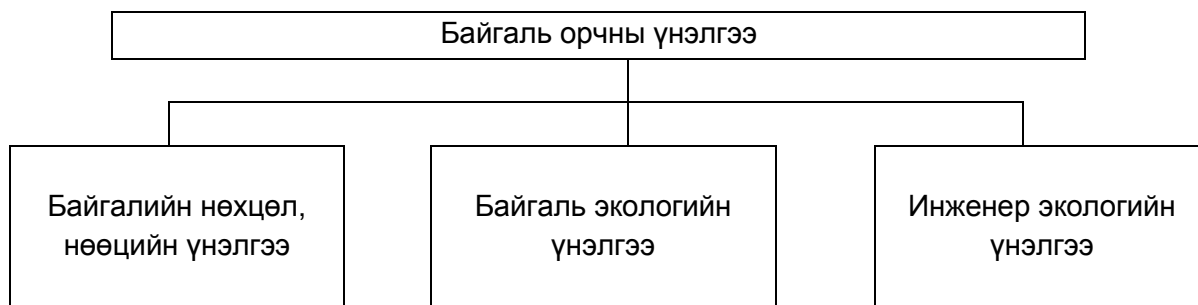
18. ЗҮҮНБАЯН БАГИЙН ХОТ БАЙГУУЛАЛТЫН ИЖ БҮРЭН ҮНЭЛГЭЭ

1. Байгаль орчны үнэлгээ
 - 1.1. Байгалийн нөхцөл, нөөцийн үнэлгээ
 - 1.2. Байгаль-экологийн үнэлгээ
 - 1.3. Инженер-экологийн үнэлгээ
2. Нийгэм-эдийн засгийн үнэлгээ
3. Дэд бүтцийн үнэлгээ
4. Архитектур, орон зайн төлөвлөлт, ландшафтын үнэлгээ
5. Хот байгуулалтын иж бүрэн үнэлгээний дүгнэлт

1. БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ ҮНЭЛГЭЭ

Байгаль орчны үнэлгээг байгалийн нөхцөл, нөөц, байгаль-экологи, инженер-экологийн байдлаар нь үнэллээ.

Схем зураг 2.1. Байгаль орчны үнэлгээ

Хот, суурины нутаг дэвсгэрийн бүс бүрийн зохицох балл өөр өөр байвал дараах томъёог ашиглан зохицох дундаж баллыг тодорхойлно.

$$З_{дб} = \frac{\frac{З_{б1} \times T_1 \times 100\%}{T} + \dots + \frac{З_{бn} \times T_n \times 100\%}{T}}{n} = \frac{(\sum_{n=1}^n З_{бn} T_n) \times 100\%}{n \times T}$$

Тайлбар:

$З_{дб}$ – тухайн бүсийн зохицох дундаж балл

$З_{б1}$ – 1 дүгээр бүс дэх тухайн үнэлгээний үзүүлэлтийн зохицох балл

$З_{бn}$ – n дүгээр бүс дэх тухайн үнэлгээний үзүүлэлтийн зохицох балл

T_1 – 1 дүгээр бүсийн дэвсгэр газрын хэмжээ, га

T_n – n дүгээр бүсийн дэвсгэр газрын хэмжээ, га;

n – бүсийн тоо.

Хот байгуулалтын иж бүрэн үнэлгээний аргачилсан зааварт байгаль орчны үнэлгээний шалгуур үзүүлэлтүүдийг оновчтой тодорхойлоогүй, холбогдох ангилалд тусгаагүй зэрэг байдлаас шалтгаалан өмнө мөрдөгдөж байсан “Хот байгуулалтын иж бүрэн үнэлгээний аргачилсан заавартай хослуулан хэрэглэсэн болно.

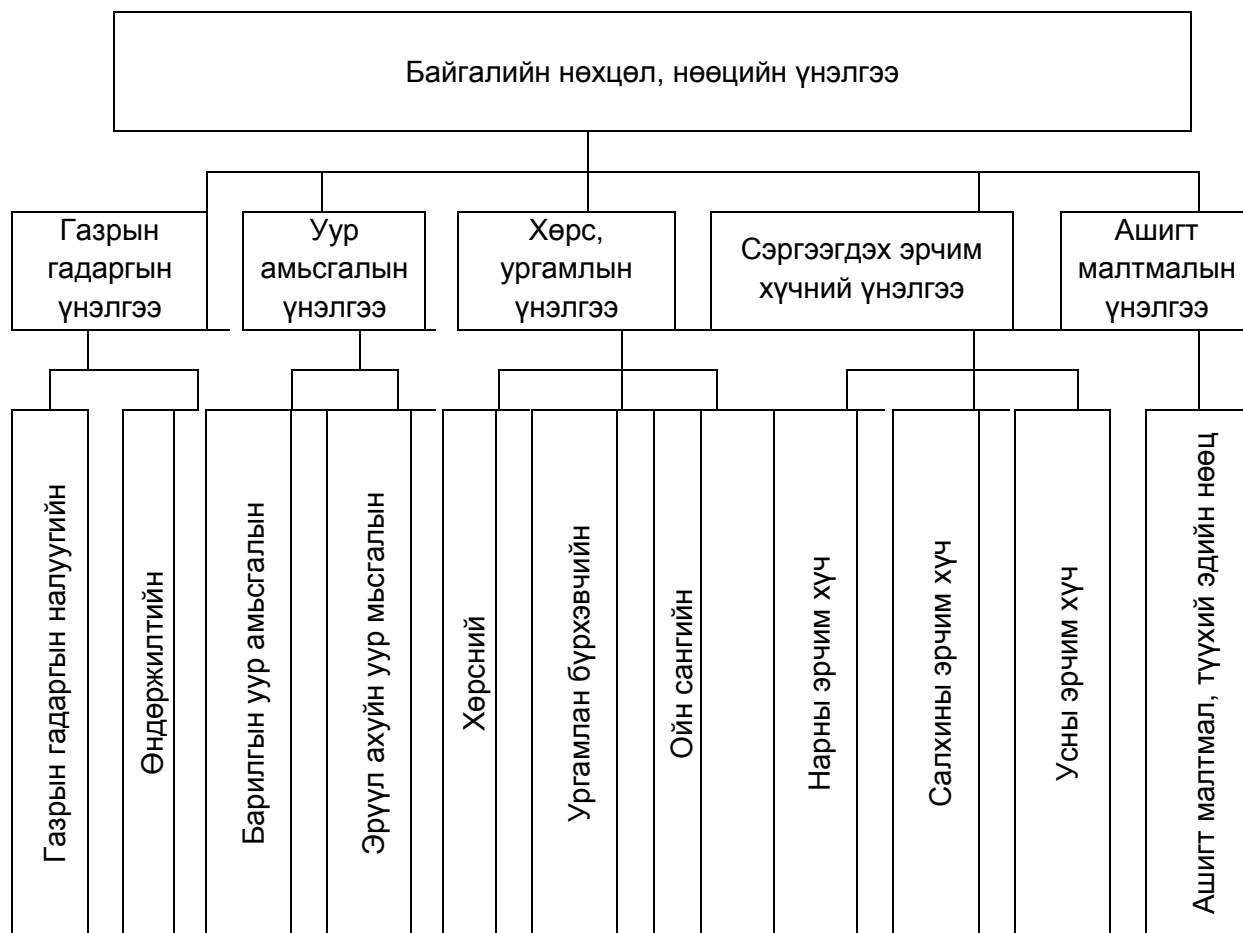
Хүснэгт 2.1. Байгаль орчны нэгдсэн үнэлгээний дүн

Нийт талбай (га)	Байгалийн нөхцөл, нөөц	Байгаль-экологи	Инженер-экологи	Нэгдсэн үнэлгээ
837.0	4	4	4	4 Тохиромжтой

Байгаль орчны нэгдсэн үнэлгээгээр “тохиромжтой” ангилалд багтаж байна.

1.1 БАЙГАЛИЙН НӨХЦӨЛ, НӨӨЦИЙН ҮНЭЛГЭЭ

Схем зураг 2.1.1. Байгалийн нөхцөл нөөцийн үнэлгээ

Хүснэгт 2.1.1. Байгалийн нөхцөл, нөөцийн үнэлгээний үзүүлэлтүүд

Үнэлэх хүчин зүйлс	Үнэлэх үзүүлэлтийн шинж чанар	Шалгуур үзүүлэлт	Үзүүлэлтүүд									
			Нэн тохиромжтой		Тохиромжтой		Хязгаарлагдмал тохиромжтой		Тохиромжгүй		Нэн тохиромжгүй	
			Бодит үзүүлэлтүүд	Зохицуулах итгэлцүүр (балл)	Бодит үзүүлэлтүүд	Зохицуулах итгэлцүүр (балл)	Бодит үзүүлэлтүүд	Зохицуулах итгэлцүүр (балл)	Бодит үзүүлэлтүүд	Зохицуулах итгэлцүүр (балл)	Бодит үзүүлэлтүүд	Зохицуулах итгэлцүүр (балл)
Газрын гадарга	Газрын гадаргын налуу	Газрын гадаргын налуу, %	0-4	0	4-8	5	8-12	9	12-20	13	<20	19
	Өндөржилт	Далайн түвшнээс дээш, м	<1500	0	1500-1800	7	1800-2100	13	2100-2500	20	2500<	30
Уур амьсгал	Барилгын уур амьсгал	Уур амьсгалын бүсчлэл, бүс	-	0	IV	0	III	1	II	2	I	4
	Эрүүл ахуйн уур амьсгал	Уур амьсгалын индексийн өөрчлөлт	-	0	35>	1	35-40	9	40-50	15	<50	25
Хөрс, ургамал	Хөрс	Цэцэрлэг-жилтэд тохирох, %	Хөрсийг солихгүй	0	<25	3	25-50	6	50-75	9	<75	11
	Ургамал	Ургамлын нөмрөгийн эзлэх хувь, %	<75	0	50-75	3	30-50	6	10-30	9	>10	11
	Ойн сан	Ойн эзлэх хувь,	-	0	50-80	0	30-50	1	10-30	3	>10	9

Сэргээгдэх эрчим хүч	Нарны эрчим хүчний нөөц	% Жилд нартай байх цагийн тоо	3300<	0	2200-3300	1	2200-2000	3	2000-1000	5	<1000	9
	Салхины эрчим хүчний нөөц	Салхины дундаж хурд, м/сек	3.0-3.5	0	3.0-2.5	1	2.5-2.0	3	<2.0	5	5.0-8.0	9
	Усны эрчим хүчний нөөц	Үүсгэх түрэлт, Нм	10-20	0	10	1	<20	2	<10	3	<5	5
Ашигт малтмал	Ашигт малтмал, эрдэс, түүхий эд	Ашигт малтмалын нөөц	Олон бүрдэлтэй	0	Дунд бүрдэлтэй	1	Цөөн бүрдэлтэй	3	Барилгын материалын нөөц бүхий	5	Нөөцгүй	15

Хүснэгт 2.1.2. Байгалийн нөхцөл, нөөцийн үнэлгээ

Нийт талбай (га)	Газрын гадарга	Уур амьсгал	Хөрс, ургамал	Сэргээгдэх эрчим хүч	Ашигт малтмал, эрдэс, түүхий эд	Нэгдсэн үнэлгээ
837.0	5	3	2	3	5	4 (3.6) Тохиромжтой

Хүснэгт 2.1.3. Газрын гадаргын үнэлгээ

Нийт талбай (га)	Гадаргын налуугийн ангилал (зохицох баллаар)					Өндөржилтийн ангилал (зохицох баллаар)					Ерөнхий дундаж балл
	Зохицох дундаж балл					Зохицох дундаж балл					
	Нэн тохиромжтой	Тохиромжтой	Хязгаарлагдмал тохиромжтой	Тохиромжгүй	Нэн тохиромжгүй	Нэн тохиромжтой	Тохиромжтой	Хязгаарлагдмал тохиромжтой	Тохиромжгүй	Нэн тохиромжгүй	
	0-1	1-4	4-10	11-19	19<	<500 м	1500-2000 м	2000 м	2000-2500 м	2500 м<	
	Үнэлгээ (5 баллаар)					Үнэлгээ (5 баллаар)					
5 балл	4 балл	3 балл	2 балл	1 балл	5 балл	4 балл	3 балл	2 балл	1 балл		
837.0	0	5				0	5				5

Хүснэгт 2.1.4. Газрын гадаргын налуу

Нийт талбай (га)	Газрын гадаргын налуугийн ангиллын эзлэх хувь					Зохицох дундаж балл	Газрын гадаргын налуугийн ангилал (зохицох баллаар)						
	Нэн тохиромжтой		Хязгаарлагдмал тохиромжтой		Тохиромжгүй		Гуу жалга	Нэн тохиромжтой					
	0.0-10.0 хувь		10.0-20.0 хувь		20.0 хувь<			Нэн тохиромжтой	Тохиромжтой	Хязгаарлагдмал тохиромжтой	Тохиромжгүй	Нэн тохиромжгүй	
	Га/хувь	Зохицох балл 0	Га/хувь	Зохицох балл 9	Га/Хувь		Зохицох балл 19	Га/Хувь	0-1	1-4	4-10	11-19	19<
	Үнэлгээ (5 баллаар)						Үнэлгээ (5 баллаар)						
5 балл	4 балл	3 балл	2 балл	1 балл									
837.0	<u>837.0</u> 100.0	0				0	5						

Хүснэгт 2.1.5. Өндөржилт

Нийт талбай (га)	Өндөржилтийн эзлэх хувь						Зохицох дундаж балл	Өндөржилтийн ангилал (зохицох баллаар)					
	Нэн тохиромжтой		Хязгаарлагдмал тохи-ромжтой		Тохиромж-гүй			Нэн тохиромжтой	Тохиромжтой	Хязгаарлагдмал тохиромжтой	Тохиромжгүй	Нэн тохиромжгүй	
	<1500м		1500-2500 м		2500м<								
	Га/хувь	Зохицох балл 0	Га/хувь	Зохицох балл8	Га/Хувь	Зохицох балл19		0-1	1-4	4-10	11-19	19<	
	Үнэлгээ (5 баллаар)												
	5 балл												
837.0	$\frac{837.0}{100\%}$	0					0	5					

Хүснэгт 2.1.6. Уур амьсгалын үнэлгээ

Нийт талбай (га)	Барилгын уур амьсгалын ангилал (зохицох баллаар)					Эрүүл ахуйн уур амьсгалын ангилал (зохицох баллаар)					Ерөнхий дундаж балл
	Зохицох дундаж балл					Зохицох дундаж балл					
	Нэн тохиромжтой	Тохиромжтой	Хязгаарлагдмал тохиромжтой	Тохиромжгүй	Нэн тохиромжгүй	Нэн тохиромжтой	Тохиромжтой	Хязгаарлагдмал тохиромжтой	Тохиромжгүй	Нэн тохиромжгүй	
	0	1-2	2-3	3-4	4<	1-3	3-9	9-15	15-25	25<	
Үнэлгээ (5 баллаар)											
5 балл											
4 балл											
3 балл											
2 балл											
1 балл											
837.0	3			3		9		3			3

Хүснэгт 2.1.7. Барилгын уур амьсгал

Нийт талбай (га)	Барилгын уур амьсгалын үзүүлэлт						Зохицох дундаж балл	Барилгын уур амьсгалын ангилал (зохицох баллаар)					
	Нэн тохиромжтой		Хязгаарлагдмал тохиромжтой		Тохиромжгүй			Нэн тохиромжтой	Тохиромжтой	Хязгаарлагдмал тохиромжтой	Тохиромжгүй	Нэн тохиромжгүй	
	IV-III бүс		II бүс		I бүс								
	Га/хувь	Зохицох балл 0	Га/хувь	Зохицох балл 1	Га/Хувь	Зохицох балл 4		0	1-2	2-3	3-4	4<	
	Үнэлгээ (5 баллаар)												
	5 балл	4 балл	3 балл	2 балл	1 балл								
837.0			$\frac{837.0}{100.0}$	3			3						

Хүснэгт 2.1.8. Эрүүл ахуйн уур амьсгал

Нийт талбай (га)	Эрүүл ахуйн уур амьсгалын үзүүлэлт (хувиар)						Зохицох дундаж балл	Эрүүл ахуйн уур амьсгалын ангилал (зохицох баллаар)					
	Нэн тохиромжтой		Хязгаарлагдмал тохиромжтой		Тохиромжгүй			Нэн тохиромжтой	Тохиромжтой	Хязгаарлагдмал тохиромжтой	Тохиромжгүй	Нэн тохиромжгүй	
	Өөрчлөлтийн индекс <35		Өөрчлөлтийн индекс 35-60		Өөрчлөлтийн индекс 50<								
	Га/хувь	Зохицох балл 1	Га/хувь	Зохицох балл 9	Га/Хувь	Зохицох балл 25		0-1	1-4	4-10	11-19	19<	
	Үнэлгээ (5 баллаар)												
	5 балл	4 балл	3 балл	2 балл	1 балл								
837.0			$\frac{837.0}{100\%}$	9			9			3			

Хүснэгт 2.1.9. Хөрс, ургамлын үнэлгээ

Нийт талбай (га)	Хөрсний цэцэрлэгжилтэд тохирох талбайн эзлэх хувь (зохицох баллаар)					Ойн модоор хучигдсан талбайн ангилал(зохицох баллаар)					Ерөнхий дундаж балл
	Зохицох дундаж балл					Зохицох дундаж балл					
	Нэн тохиромжтой	Тохиромжтой	Хязгаарлагдмал тохиромжтой	Тохиромжгүй	Нэн тохиромжгүй	Нэн тохиромжтой	Тохиромжтой	Хязгаарлагдмал тохиромжтой	Тохиромжгүй	Нэн тохиромжгүй	
	0	1-6	6	6-15	15<	1-3	2-3	3-8	9	9<	
Үнэлгээ (5 баллаар)					Үнэлгээ (5 баллаар)						
5 балл	4 балл	3 балл	2 балл	1 балл	5 балл	4 балл	3 балл	2 балл	1 балл		
837.0	6		3			1			2		2 (2.5)

Хүснэгт 2.1.10. Хөрсний үнэлгээ

Нийт талбай (га)	Цэцэрлэгжилтэнд тохирох үзүүлэлтээр				Зохицох дундаж балл	Хөрсний ангилал (зохицох баллаар)						
	Нэн тохиромжтой		Хязгаарлагдмал тохиромжтой			Тохиромжгүй		Хөрсний ангилал (зохицох баллаар)				
	Хөрсийг солихгүй		50.0% хүртэл солих			50.0-100.0 % солих		Хөрсний ангилал (зохицох баллаар)				
	0		6			15		Хөрсний ангилал (зохицох баллаар)				
Га/хувь	Зохицох балл	Га/хувь	Зохицох балл	Га/Хувь	Зохицох балл	Нэн тохиромжтой	Тохиромжтой	Хязгаарлагдмал тохиромжтой	Тохиромжгүй	Нэн тохиромжгүй		
	0		6		15	0	1-6	6	6-15	15<		
Үнэлгээ (5 баллаар)					Үнэлгээ (5 баллаар)							
5 балл	4 балл	3 балл	2 балл	1 балл	5 балл	4 балл	3 балл	2 балл	1 балл			
837.0		<u>837.0</u> 100%	6					3				

Хүснэгт 2.1.11. Ургамлан бүрхэвчийн үнэлгээ

Нийт талбай (га)	Ургамлан бүрхэвчийн талбайн эзлэх хувь						Зохицох дундаж балл	Хөрсний ангилал (зохицох баллаар)				
	Нэн тохиромжтой		Хязгаарлагдмал тохиромжтой		Тохиромжгүй			Нэн тохиромжтой	Тохиромжтой	Хязгаарлагдмал тохиромжтой	Тохиромжгүй	Нэн тохиромжгүй
	30.0-80.0 % ургамлан бүрхэвчтэй		10.0-30.0 хувь ургамлан бүрхэвчтэй		<10.0 хувь ургамлан бүрхэвчтэй			1	2-3	3-8	9	9<
	Га/хувь	Зохицох балл 1	Га/хувь	Зохицох балл3	Га/Хувь	Зохицох балл9		Үнэлгээ (5 баллаар)				
	5 балл	4 балл	3 балл	2 балл	1 балл							
837.0					<u>837.0</u> 100%	9	9				2	

Хүснэгт 2.1.12. Ойн сан

Нийт талбай (га)	Ойн модоор хучигдсан талбайн эзлэх хувь						Зохицох дундаж балл	Ойн сангийн ангилал (зохицох баллаар)				
	Нэн тохиромжтой		Хязгаарлагдмал тохиромжтой		Тохиромжгүй			Нэн тохиромжтой	Тохиромжтой	Хязгаарлагдмал тохиромжтой	Тохиромжгүй	Нэн тохиромжгүй
	30.0-80.0% ойн модоор хучигдсан		10.0-30.0% ойн модоор хучигдсан		<10.0% ойн модоор хучигдсан			1	2-3	3-8	9	9<
	Га/хувь	Зохицох балл 1	Га/хувь	Зохицох балл3	Га/Хувь	Зохицох балл9		Үнэлгээ (5 баллаар)				
	5 балл	4 балл	3 балл	2 балл	1 балл							
837.0					<u>837.0</u> 100%	9	9				2	

Хүснэгт 2.1.13. Сэргээгдэх эрчим хүчний үнэлгээ

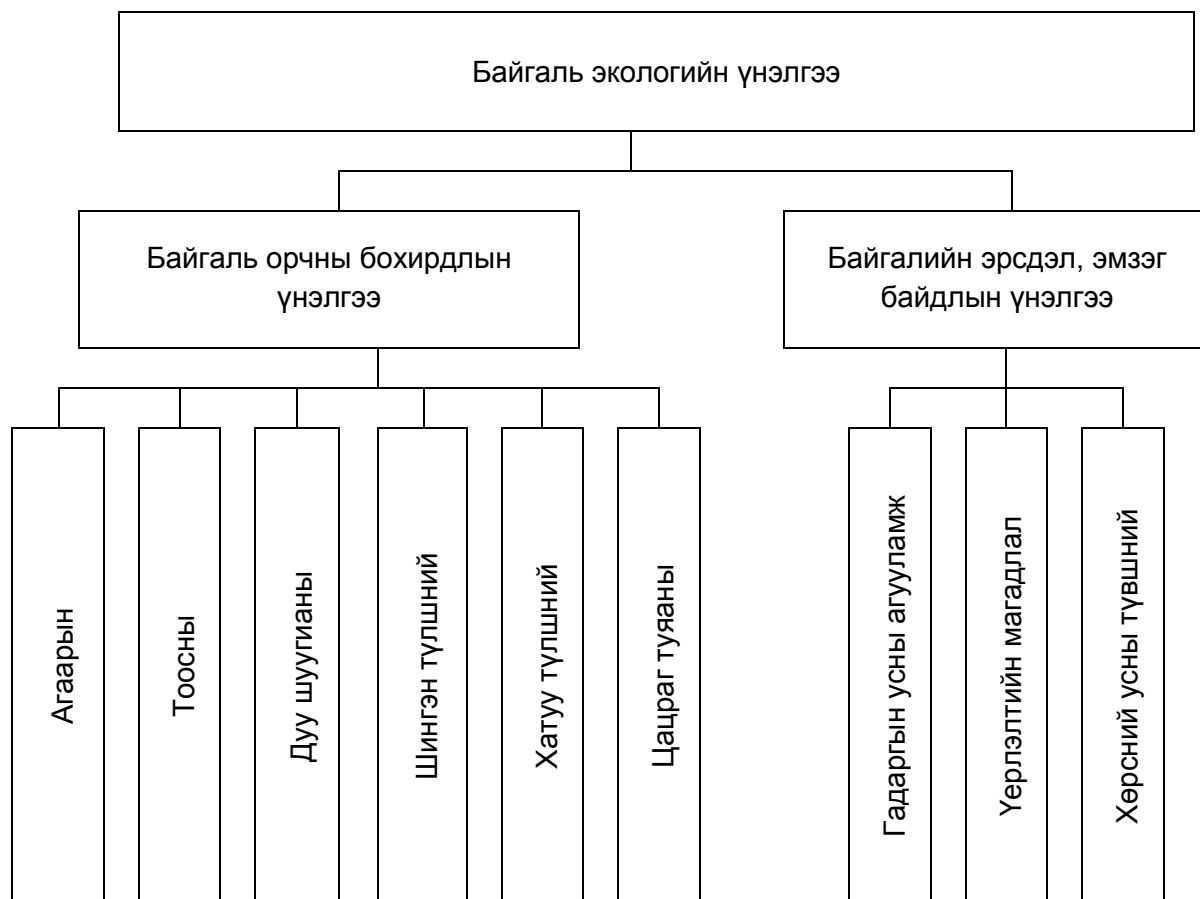
Нийт талбай, га	Нарны эрчим хүчний нөөц					Салхины эрчим хүчний нөөц					Усны эрчим хүчний нөөц				
	Зохицох дундаж балл					Зохицох дундаж балл					Зохицох дундаж балл				
	0	1-2	3-4	5-8	9<	0	1-2	3-4	5-8	9<	0	1	2	3-4	5<
	Нэн тохиромжтой					Нэн тохиромжтой					Нэн тохиромжтой				
	Тохиромжтой					Тохиромжтой					Тохиромжтой				
837.0	Үнэлгээ(5 баллаар)					Үнэлгээ(5 баллаар)					Үнэлгээ(5 баллаар)				
	5 балл	4 балл	3 балл	2 балл	1 балл	5 балл	4 балл	3 балл	2 балл	1 балл	5 балл	4 балл	3 балл	2 балл	1 балл
	2	4				2	4				5				1
	Ерөнхий дундаж балл					Ерөнхий дундаж балл					Ерөнхий дундаж балл				
	3					3					3				

Хүснэгт 2.1.14. Ашигт малтмалын үнэлгээ

Нийт талбай (га)	Ашигт малтмалын нөөц										Ашигт малтмалын ангилал (зохицох баллаар)										
	Нэн тохиромжтой		Тохиромжтой		Хязгаарлагдмал тохиромжтой		Тохи-ромжгүй		Олон бүрдэлтэй		Барилгын материалын нөөц бүхий		Цөөн бүрдэлтэй		Нөөцгүй						
	Га/хувь	Зохицох балл9	Га/хувь	Зохицох балл6	Га/хувь	Зохицох балл3	Га/хувь	Зохицох балл1	9<	7-8	4-6	2-3	1	5балл	4балл	3балл	2 балл	1балл			
	Нэн тохиромжтой		Тохиромжтой		Хязгаарлагдмал тохиромжтой		Тохи-ромжгүй		Олон бүрдэлтэй		Барилгын материалын нөөц бүхий		Цөөн бүрдэлтэй		Нөөцгүй		Үнэлгээ(5 баллаар)				
	Нэн тохиромжтой		Тохиромжтой		Хязгаарлагдмал тохиромжтой		Тохи-ромжгүй		Олон бүрдэлтэй		Барилгын материалын нөөц бүхий		Цөөн бүрдэлтэй		Нөөцгүй		Үнэлгээ(5 баллаар)				
837.0	837.0 / 100.0		9																		
	5																				

1.2. БАЙГАЛЬ ЭКОЛОГИЙН ҮНЭЛГЭЭ

Схем зураг 2.2.1. Байгаль экологийн үнэлгээ

Хүснэгт 2.2.1. Байгаль экологийн үнэлгээний үзүүлэлтүүд

Үнэлэх хүчин зүйлс	Үнэлэх үзүүлэлтийн шинж чанар	Шалгуур үзүүлэлт	Үзүүлэлтүүд									
			Нэн тохиромжтой		Тохиромжтой		Хязгаарлагдмал тохиромжтой		Тохиромжгүй		Нэн тохиромжгүй	
			Бодит үзүүлэлтүүд	Зохицуулах итгэлцүүр (балл)	Бодит үзүүлэлтүүд	Зохицуулах итгэлцүүр (балл)	Бодит үзүүлэлтүүд	Зохицуулах итгэлцүүр (балл)	Бодит үзүүлэлтүүд	Зохицуулах итгэлцүүр (балл)	Бодит үзүүлэлтүүд	Зохицуулах итгэлцүүр (балл)
Байгаль орчны бохирдол	Агаарын бохирдол	Хорт бодисын агууламж	байхгүй	0	0.1-03	5	0.5-0.8	10	0.8-1.0	15	1.0<	20
	Тоосны бохирдол	Агаарын тоосжилт	Бохирдох хандлагатай	0	Бага зэрэг бохирдсон	5	Дунд зэрэг бохирдсон	10	Их бохирдсон	15	Хэт их бохирдсон	20
	Дуу шуугианы бохирдол	Шуугианы хэмжээ	Зөвшөөрөгдөх	0	Сулавтар	5	Дунд зэрэг	10	Их	15	Хэт их	20
	Шингэн түлшний бохирдол	Хөрс, агаарын хорт бодисын агууламж	Бохирдох хандлагатай	0	Бага зэрэг бохирдсон	5	Дунд зэрэг бохирдсон	10	Их бохирдсон	15	Хэт их бохирдсон	20
	Хатуу хог хаягдал	Хөрсний хорт бодисын агууламж	Бохирдох ханд-лагатай	0	Бага зэрэг бохирдсон	5	Дунд зэрэг бохирдсон	10	Их бохирдсон	15	Хэт их бохирдсон	20
	Цацраг долгионы бохирдол	Долгион тархалтаас	Бохирдох хандлагатай	0	Бага зэрэг бохирдсон	5	Дунд зэрэг бохирдсон	10	Их бохирдсон	15	Хэт их бохирдсон	20

Байгалийн эрсдэл, эмзэг байдал	Үерлэлт	Үерлэлтийн магадлал	Автагдахгүй	0	Автагдахгүй	0	Болзошгүй	7	Магадлал бага	15	Автагдана	27
	Хөрсний усны түвшин	Усны илрэх гүн, м	>3	1	2-3	3	2	5	1	9	<1	11
	Гадаргын усны агууламж	Хорт бодисын агууламж	Цэвэр	5	Бага зэрэг бохирдсон	8	Дунд зэрэг бохирдсон	12	Их бохирдсон	17	Хэт их бохирдсон	22

Хүснэгт 2.2.2. Байгаль экологийн хүчин зүйлсийн үнэлгээ

Нийт талбай (га)	Байгаль орчны бохирдол	Байгалийн эрсдэл, эмзэг байдал	Нэгдсэн үнэлгээ
837.0	4	4	4 Тохиромжтой

Хүснэгт 2.2.3. Байгаль экологийн нэгдсэн үнэлгээ

837.0	Нийт талбай, га										4										
	Тоосны бохирдлын ангилал (зохицох баллаар)					Дуу шуугианы бохирдлын ангилал (зохицох баллаар)						Шингэн түлшний бохирдлын ангилал (зохицох баллаар)					Хатуу түлшний бохирдлын ангилал (зохицох баллаар)				
	Зохицох дундаж балл					Зохицох дундаж балл						Зохицох дундаж балл					Зохицох дундаж балл				
	5-4 4-3.5 3.5-2.5 2.5-1.5 1.5-0					5-4 4-3.5 3.5-2.5 2.5-1.5 1.5-0						5-4 4-3.5 3.5-2.5 2.5-1.5 1.5-0					5-4 4-3.5 3.5-2.5 2.5-1.5 1.5-0				
	Үнэлгээ (5 баллаар)					Үнэлгээ (5 баллаар)						Үнэлгээ (5 баллаар)					Үнэлгээ (5 баллаар)				
2	5	4	3	2	1	5	4	3	2	1	5	4	3	2	1	5	4	3	2	1	
3																					
3																					
4																					
5																					
3																					
4																					
4																					

Хүснэгт 2.2.4. Тоосны бохирдол

837.0	Нийт талбай (га)										2					
	Тоосны бохирдох талбайн үзүүлэлтээр											Тоосны бохирдлын ангилал (зохицох баллаар)				
	Нэн тохиромжтой		Тохиромжтой		Хязгаарлагдмал тохиромжтой		Тохиромжгүй		Нэн тохиромжгүй			Зохицох дундаж балл				
	Бохирдолгүй		Бохирдох хандлагатай		Бохирдсон		Их бохирдсон		Хэт их бохирдсон			Нэн тохиромжтой				
	Га/хувь	Зохицох балл 4	Га/хувь	Зохицох балл 3	Га/хувь	Зохицох балл 2	Га/хувь	Зохицох балл 1	Га/Хувь	Зохицох балл 0		5-4	4-3.5	3.5-2.5	2.5-1.5	1.5<
										5 балл	4 балл	3 балл	2 балл	1 балл		
										Үнэлгээ(5баллаар)						
										3						

Хүснэгт 2.2.5. Дуу шуугианы бохирдол

837.0	Нийт талбай (га)						3	Дуу шуугианд өртсөн талбай					3	Дуу шуугианы бохирдлын ангилал (зохицох баллаар)							
	Га/хувь	Зохицох балл 4	Нэн тохиромжтой	Зөвшөөрөгдөх хэмжээнд	Тохиромжтой	Хязгаарлагдмал тохиромжтой		Их дуу шуугиан	Нэн тохиромжгүй	Хэт их дуу шуугиан	Нэн тохиромжгүй	5-4		4-3.5	3.5-2.5	2.5-1.5	1.5<				
																		Сулавтар дуу шуугиан			
	Га/хувь		Зохицох балл 3		Тохиромжтой			Их дуу шуугиан		Нэн тохиромжгүй		Үнэлгээ (5 баллаар)									
Зохицох балл 4		Зохицох балл 3		Тохиромжтой		Зохицох балл 2		Зохицох балл 1		5 балл		4 балл		3 балл		2 балл		1 балл			
	837.0	100%	3																		

Хүснэгт 2.2.6. Шингэн түлшний бохирдол

837.0	Нийт талбай (га)						4	Шингэн түлшинд бохирдсон талбайн үзүүлэлт					4	Шингэн түлшний бохирдлын ангилал (зохицох баллаар)								
	Га/хувь	Зохицох балл 4	Нэн тохиромжтой	Бохирдолгүй	Тохиромжтой	Хязгаарлагдмал тохиромжтой		Их бохирдсон	Тохиромжгүй	Хэт их бохирдсон	Нэн тохиромжгүй	5-4		4-3.5	3.5-2.5	2.5-1.5	1.5<					
																		Бохирдох хандлагатай				
	Га/хувь		Зохицох балл 3		Тохиромжтой			Хязгаарлагдмал тохиромжтой		Их бохирдсон		Хэт их бохирдсон		Үнэлгээ (5 баллаар)								
Зохицох балл 4		Зохицох балл 3		Тохиромжтой		Хязгаарлагдмал тохиромжтой		Их бохирдсон		Хэт их бохирдсон		5 балл		4 балл		3 балл		2 балл		1 балл		
	837.0	100%	4																			

Хүснэгт 2.2.7. Хатуу түлшний бохирдол

Нийт талбай (га)	Хатуу түлшинд бохирдсон талбайн үзүүлэлт						Зохицох дундаж балл	Хатуу түлшний бохирдлын ангилал (зохицох баллаар)								
	Нэн тохиромжтой		Тохиромжтой		Хязгаарлагдмал тохиромжтой			Тохиромжгүй		Нэн тохиромжгүй		Нэн тохиромжтой	Тохиромжтой	Хязгаарлагдмал тохиромжтой	Тохиромжгүй	Нэн тохиромжгүй
	Бохирдолгүй		Бохирдох хандлагатай		Бохирдсон			Их бохирдсон		Хэт их бохирдсон						
	Га/хувь	Зохицох балл 4	Га/хувь	Зохицох балл 3	Га/хувь	Зохицох балл 2		Га/хувь	Зохицох балл 1	Га/Хувь	Зохицох балл 0	5-4	4-3.5	3.5-2.5	2.5-1.5	1.5<
837.0			837.0 100%	3							Үнэлгээ (5 баллаар)					
										5 балл	4 балл	3 балл	2 балл	1 балл		
										3	4					

Хүснэгт 2.2.8. Байгалийн эрсдэл, эмзэг байдал

Нийт талбай (га)	Үерлэлтийн байдал (зохицох баллаар)					Гуу, жалга, эвдрэлийн ангилал (зохицох баллаар)					Ерөнхий дундаж балл	
	Нэн тохиромжтой		Тохиромжтой		Нэн тохиромжгүй	Нэн тохиромжтой		Тохиромжтой		Нэн тохиромжгүй		
	Хязгаарлагдмал тохиромжтой		Тохиромжтой		Тохиромжгүй	Хязгаарлагдмал тохиромжтой		Тохиромжтой		Тохиромжгүй		
	0-1	1-3	3-7	8-27	27<	0-6	7-8	8-9	9-16	16<		
	Үнэлгээ (5 баллаар)					Үнэлгээ (5 баллаар)						
	5 балл	4 балл	3 балл	2 балл	1 балл	5 балл	4 балл	3 балл	2 балл	1 балл		
837.0	2		4			7			3			4 (3.5)

Хүснэгт 2.2.9. Үерлэлт

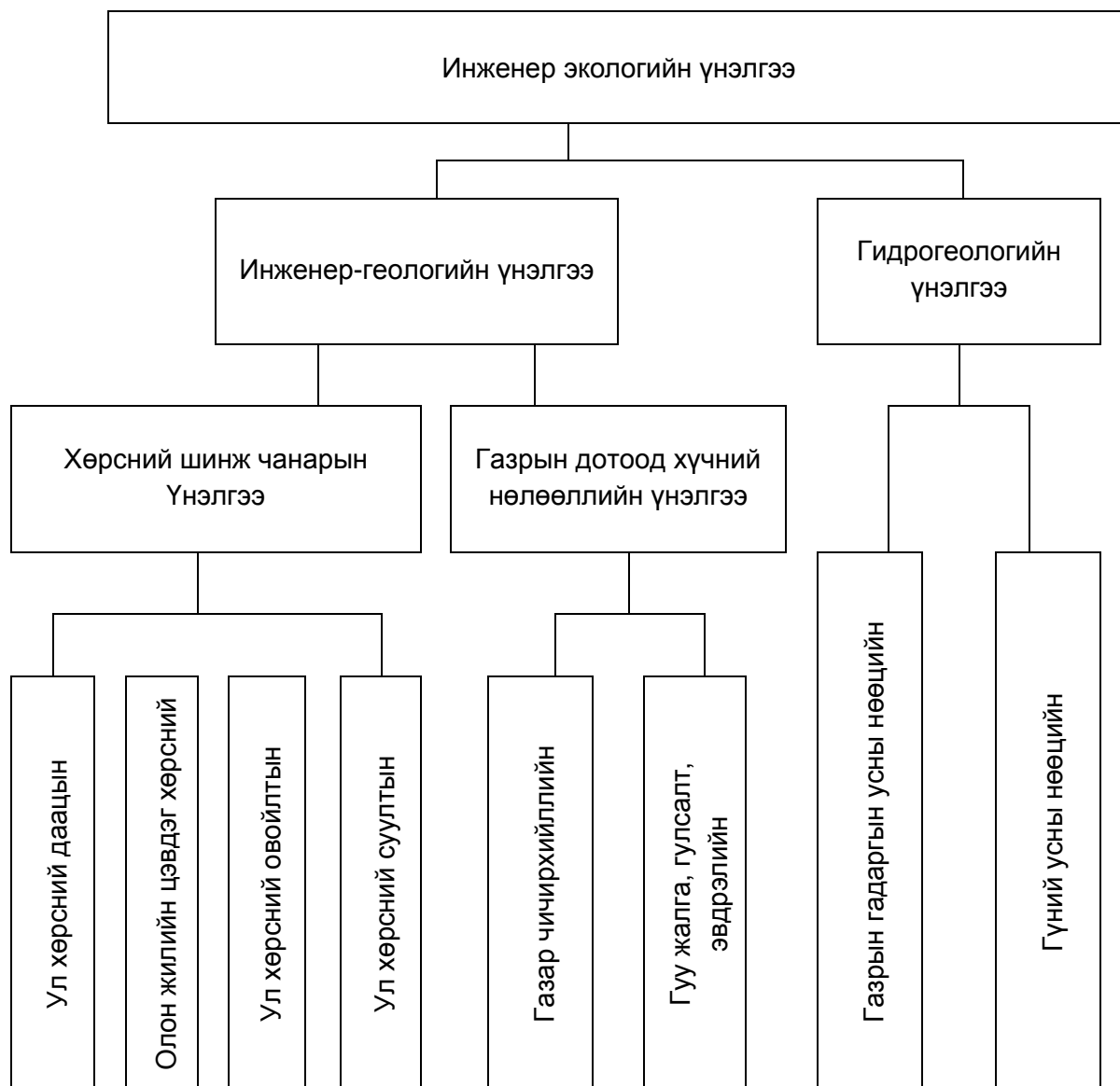
Нийт талбай (га)	Үерлэлтийн магадлалын үзүүлэлтээр						Зохицох дундаж балл	Үерт автагдах ангилал (зохицох баллаар)				
	Нэн тохиромжтой		Хязгаарлагдмал тохиромжтой		Тохиромжгүй			Нэн тохиромжтой	Тохиромжтой	Хязгаарлагдмал тохиромжтой	Тохиромжгүй	Нэн тохиромжгүй
	автагдахгүй		болзошгүй		автагдана			0	1-3	3-7	7-27	>27
	Га/хувь	Зохицох балл 0	Га/хувь	Зохицох балл 7	Га/хувь	Зохицох балл 27		Үнэлгээ (баллаар)				
							5 балл	4 балл	3 балл	2 балл	1 балл	
837.0	$\frac{837.0}{100\%}$	2					2	4				

Хүснэгт 2.2.10. Гуу жалга, гулсалт эвдрэл

Нийт талбай (га)	Гуу жалга, гулсалт, эвдрэлийн үзүүлэлтээр						Зохицох дундаж балл	Гуу жалга, гулсалт, эвдрэлийн эзлэх ангилал (зохицох баллаар)				
	Нэн тохиромжтой		Хязгаарлагдмал тохиромжтой		Тохиромжгүй			Нэн тохиромжтой	Тохиромжтой	Хязгаарлагдмал тохи-ромжтой	Тохиромжгүй	Нэн тохиромжгүй
	<20.0 %		20.0-50.0%		50.0%<			0-1	1-7	7	7-19	>19
	Га/хувь	Зохицох балл 0	Га/хувь	Зохицох балл 7	Га/хувь	Зохицох балл 19		Үнэлгээ (баллаар)				
							5 балл	4 балл	3 балл	2 балл	1 балл	
837.0			$\frac{837.0}{100\%}$	7			7		3			

1.3. ИНЖЕНЕР-ЭКОЛОГИЙН ҮНЭЛГЭЭ

Схем зураг 2.3.1.Инженер экологийн үнэлгээ

Хүснэгт 2.3.1.Инженер-экологийн үнэлгээний үзүүлэлтүүд

Үнэлэх хүчин зүйлс	Үнэлэх үзүүлэлтийн шинж чанар	Шалгуур үзүүлэлт	Үзүүлэлтүүд										
			Нэн тохиромжтой		Тохиромжтой		Хязгаарлагдмал тохиромжтой		Тохиромжгүй		Нэн тохиромжгүй		
			Бодит үзүүлэлтүүд	Зохицуулах итгэлцүүр (балл)	Бодит үзүүлэлтүүд	Зохицуулах итгэлцүүр (балл)	Бодит үзүүлэлтүүд	Зохицуулах итгэлцүүр (балл)	Бодит үзүүлэлтүүд	Зохицуулах итгэлцүүр (балл)	Бодит үзүүлэлтүүд	Зохицуулах итгэлцүүр (балл)	
Инженер-геологи	Хөрсний даац	Хөрсний даацын эсэргүүцэл		0	4.0<R	0	4.0<R< 3.0	10	3.0>R	20			
	Олон жилийн цэвдэг хөрс	Талбайн эзлэх хувийн жин, %	ОЖЦХ байхгүй	0	10	10	30-50	20	50-70	30	<70	40	
	Суулттай хөрс	Талбайн эзлэх хувийн жин, %	Суулттай хөрсгүй	0	30	5	30-50	10	50-70	15	<70	20	
	Овойлттой хөрс	Талбайн эзлэх хувийн жин, %		0-6	0	30	5	30-50	10	50-70	15	<70	20
Газрын дотоод хүчний нөлөөлөл	Газар чичирхийлэл	Рихтерийн шатлалаар, балл		0-6	0	6-7	5	7-8	9	8-9	12	<9	16
	Гуу жалга, гулсалт, эвдрэл	Гуу жалга, гулсалт, эвдрэлтэй талбайн хэмжээ, %		>20	1	20-30	3	30-50	7	50-75	12	<75	19

Гидрогеологи	Гадаргын ус	Хоногт цуглах хэмжээ, м ³ /хоног	<150	0	150-450	3	450-750	6	750-900	15	900<	23
	Гүний ус	1 км ² -д байгаа усны хэмжээ, л/сек	0.3<	0	0.3	1	0.3-0.1	7	0.2-0.1	13	<0.1	20

Хүснэгт 2.3.2. Инженер-экологийн үнэлгээ

Нийт талбай (га)	Инженер-геологи	Гидрогеологи	Газар чичирхийлэл	Нэгдсэн үнэлгээ
837.0	4	2	5	4 (3.67) Тохиромжтой

Хүснэгт 2.3.3.Инженер-геологийн нэгдсэн үнэлгээ

837	Нийт талбай, га																			
	Ерөнхий дундаж балл																			
	Ул хөрсний даац (зохицох баллаар)					Олон жилийн цэвдэг хөрс (зохицох баллаар)					Ул хөрсний овойлт (зохицох баллаар)					Ул хөрсний суулт (зохицох баллаар)				
	Зохицох дундаж балл					Зохицох дундаж балл					Зохицох дундаж балл					Зохицох дундаж балл				
	Нэн тохиромжтой					Нэн тохиромжтой					Нэн тохиромжтой					Нэн тохиромжтой				
4 (3.5)	0-1					0					0-1					0-1				
10	1-7					0-1					1-5					0-1				
	7-14					1-10					5-10					5-10				
3	15-20					10-40					10-20					10-20				
	20<					40<					20<					20<				
	Үнэлгээ (5 баллаар)					Үнэлгээ (5 баллаар)					Үнэлгээ (5 баллаар)					Үнэлгээ (5 баллаар)				
	5	4	3	2	1	5	4	3	2	1	5	4	3	2	1	5	4	3	2	1
	3					3					3					3				

Хүснэгт 2.3.4. Ул хөрсний даац

837.0	Нийт талбай (га)						10	Ул хөрсний даацын ангилал (зохицох баллаар)				
	Ул хөрсний даацын үзүүлэлтээр							Зохицох дундаж балл	Нэн тохиромжтой	Тохиромжтой	Хязгаарлагдмал тохиромжтой	Тохиромжгүй
	Нэн тохиромжтой		Хязгаарлагдмал тохиромжтой		Тохиромжгүй							
	4.0<R		4.0>R>3.0		3.0>R							
	Га/хувь	Зохицох балл 0	Га/хувь	Зохицох балл 10	Га/хувь	Зохицох балл 20						
							0-1					
							Үнэлгээ (баллаар)					
	5 балл	4 балл	3 балл	2 балл	1 балл		5	4	3	2	1	
			837.0 100%	10					3			

Хүснэгт 2.3.5. Олон жилийн цэвдэг хөрс

Нийт талбай (га)	Олон жилийн цэвдэг хөрсний үзүүлэлтээр						Зохицох дундаж балл	Хөрсний цэвдгийн ангилал (зохицох баллаар)				
	Нэн тохиромжтой		Хязгаарлагдмал тохиромжтой		Тохиромжгүй			Нэн тохиромжтой	Тохиромжтой	Хязгаарлагдмал тохиромжтой	Тохиромжгүй	Нэн тохиромжгүй
	Цэвдэггүй		50.0 хүртэл хувь цэвдэгтэй		50.0-100.0 хувь цэвдэгтэй			0	0-1	1-10	10-40	>40
	Га/хувь	Зохицох балл 0	Га/хувь	Зохицох балл 10	Га/хувь	Зохицох балл 40		Үнэлгээ (баллаар)				
837.0	$\frac{837.0}{100\%}$	0					0	5	4	3	2	1

Хүснэгт 2.3.6. Ул хөрсний суулт

Нийт талбай (га)	Ул хөрсний суултын үзүүлэлтээр						Зохицох дундаж балл	Ул хөрсний суултын ангилал (зохицох баллаар)				
	Нэн тохиромжтой		Хязгаарлагдмал тохиромжтой		Тохиромжгүй			Нэн тохиромжтой	Тохиромжтой	Хязгаарлагдмал тохиромжтой	Тохиромжгүй	Нэн тохиромжгүй
	Суултгүй		I төрлийн суулттай		II төрлийн суулттай			0-1	1-5	5-10	10-20	>20
	Га/хувь	Зохицох балл 0	Га/хувь	Зохицох балл 10	Га/хувь	Зохицох балл 20		Үнэлгээ (баллаар)				
837.0			$\frac{837.0}{100\%}$	10			10	5	4	3	2	1

Хүснэгт 2.3.7. Ул хөрсний овойлт

Нийт талбай (га)	Ул хөрсний овойлтын үзүүлэлтээр						Зохицох дундаж балл	Ул хөрсний овойлтын ангилал (зохицох баллаар)				
	Нэн тохиромжтой		Хязгаарлагдмал тохиромжтой		Тохиромжгүй			Нэн тохиромжтой	Тохиромжтой	Хязгаарлагдмал тохиромжтой	Тохиромжгүй	Нэн тохиромжгүй
	0-1		1-5		5-10			10-20		>20		
	Га/хувь	Зохицох балл 0	Га/хувь	Зохицох балл 10	Га/хувь	Зохицох балл 20		Үнэлгээ (баллаар)				
837.0			837.0 100%	10			10	5 балл	4 балл	3 балл	2 балл	1 балл

Хүснэгт 2.3.8. Газар чичирхийлэл

Нийт талбай (га)	Газар хөдлөлтийн хүчин зүйлээр						Зохицох дундаж балл	Газар хөдлөлтийн ангилал (зохицох баллаар)				
	Нэн тохиромжтой		Хязгаарлагдмал тохиромжтой		Тохиромжгүй			Нэн тохиромжтой	Тохиромжтой	Хязгаарлагдмал тохиромжтой	Тохиромжгүй	Нэн тохиромжгүй
	0-6 балл		7-8 балл		9 балл <			0-6	7-8	8-9	9-16	>16
	Га/хувь	Зохицох балл 0	Га/хувь	Зохицох балл 9	Га/хувь	Зохицох балл 16		Үнэлгээ (баллаар)				
837.0	837.0 100%	0				0	0	5				

Хүснэгт 2.3.9. Гидрогеологийн үнэлгээ

Нийт талбай (га)	Гадаргын ус (зохицох баллаар)						Усны илрэх гүн (зохицох баллаар)					Ерөнхий дундаж балл
	Зохицох дундаж балл	Нэн тохиромжтой	Тохиромжтой	Хязгаарлагдмал тохиромжтой	Тохиромжгүй	Нэн тохиромжгүй	Зохицох дундаж балл	Нэн тохиромжтой	Тохиромжтой	Хязгаарлагдмал тохиромжтой	Тохиромжгүй	

		0-1	1-3	3-6	7-23	23<		5-7	8-12	13-17	17-22	22<	
		Үнэлгээ (5 баллаар)						Үнэлгээ (5 баллаар)					
		5 балл	4 балл	3 балл	2 балл	1 балл		5 балл	4 балл	3 балл	2 балл	1 балл	
837.0	23					1	15			3			2

Хүснэгт 2.3.10.Гадаргын ус

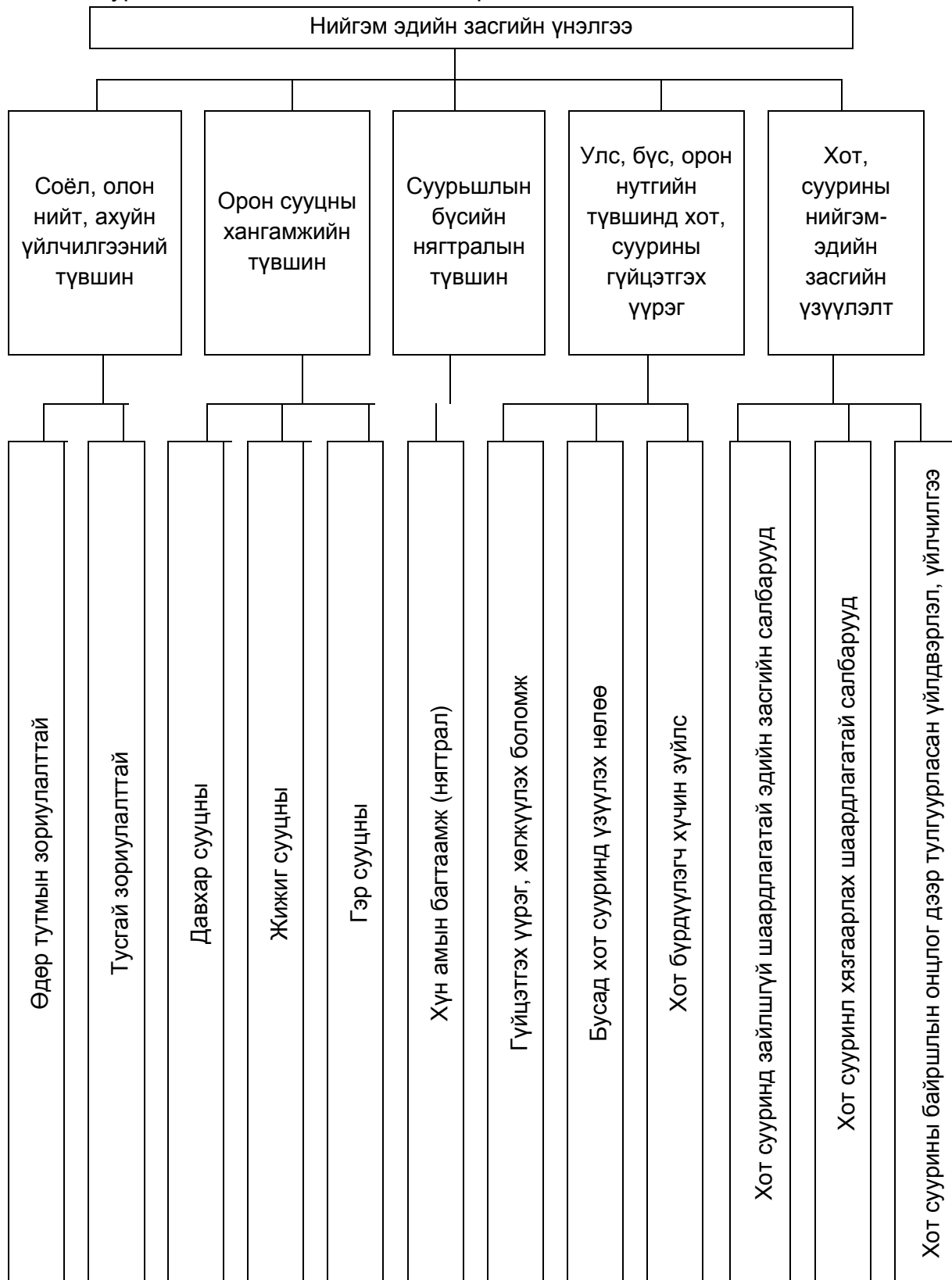
Нийт талбай (га)	Хоногт цуглах усны хэмжээ (м³/хоног)						Зохицох дундаж балл	Гадаргуугийн усны ангилал (зохицох баллаар)							
	Нэн тохиромжтой		Хязгаарлагдмал тохиромжтой		Тохиромжгүй			Нэн тохиромжтой		Тохиромжтой		Хязгаарлагдмал тохиромжтой	Тохиромжгүй		
	<900		150-900		>150			0-1		1-3		3-6	7-23		23<
	Га/хувь	Зохицох балл 0	Га/хувь	Зохицох балл 6	Га/хувь	Зохицох балл 23		Үнэлгээ (баллаар)							
							5 балл	4 балл	3 балл	2 балл	1 балл				
837.0					837.0 100%	23	23						1		

Хүснэгт 2.3.11.Газар доорхи ус

Нийт талбай (га)	1км²-т байгаа усны нөөц (л/сек)						Зохицох дундаж балл	Усны ангилал (зохицох баллаар)							
	Нэн тохиромжтой		Хязгаарлагдмал тохиромжтой		Тохиромжгүй			Нэн тохиромжтой		Тохиромжтой		Хязгаарлагдмал тохиромжтой	Тохиромжгүй		
	0.3<		0.1-0.3		<0.1			5-7		8-12		13-17	17-22		22<
	Га/хувь	Зохицох балл 5	Га/хувь	Зохицох балл 15	Га/хувь	Зохицох балл 23		Үнэлгээ (баллаар)							
							5 балл	4 балл	3 балл	2 балл	1 балл				
837.0			837.0 100%	15			15			3					

2. НИЙГЭМ-ЭДИЙН ЗАСГИЙН ҮНЭЛГЭЭ

Схем зураг 3.1.Нийгэм эдийн засгийн үнэлгээ

Хүснэгт 3.1. Нийгэм-эдийн засгийн үнэлгээний үзүүлэлтүүд

Үзүүлэлт	Үнэлэх үзүүлэлтийн шинж чанар	Нормативт үзүүлэлт	Үнэлгээний ангилал					
			Нэн өндөр (5 балл)	Өндөр (4 балл)	Дунд (3 балл)	Доогуур (2 балл)	Нэн доогуур (1 балл)	
Хангамжийн ангилал			100%<	75-100%	50-75%	25-50%	<25%	
Соёл, олон нийт, ахуйн үйлчилгээний хангамжийн түвшин	Өдөр тутмын зориулалттай	А.Сургууль	1000 хүнд 280 сурагч	280	210-280	140-210	70-140	<70
		Б.Цэцэрлэг	1000 хүнд 70 хүүхэд	70	53-70	35-53	18-35	<18
		В.Өрхийн эмнэлэг	35 үзлэг/өдөр	35	26-35	17-26	9-17	<9
		Г.Нийтийн хоол	1000 хүнд 40 суудал	40	30-40	20-30	10-20	<10
		Д.Ахуйн үйлчилгээ	1000 хүнд 9ажлын байр	9	7-9	4-7	2-4	<2
	Тусгай зориулалттай	1.Нэгдсэн эмнэлэг	1000 хүнд 9 ор	9	7-9	4-7	2-4	<2
		2.Спортын барилга	1000 хүнд 80 м ² шалны талбай	80	60-80	40-60	20-40	<20
		3.Соёлын ордон	1000 хүнд 33 суудал	33	25-33	16-25	8-16	<8
		4.Кинотеатр	1000 хүнд 30 суудал	30	22-30	15-22	7-15	<7
		5.Музей	1000 хүнд 30 м ² үзмэрийн талбай	30	22-30	15-22	7-15	<7
Орон сууцны хангамжийн түвшин	Давхар сууц	Хангамжаар	Нийт хүн амд эзлэх хувийн жин	100%<	75-100%	50-75%	25-50%	<25%
		Хангамжийн түвшинд	1 хүнд 10.5 м ² сууцны талбай	10.5	7.9-10.5	5.2-7.9	2.6-5.2	<2.6
	Жижиг сууц	Хангамжаар	Нийт хүн амд эзлэх хувийн жин	100%<	75-100%	50-75%	25-50%	<25%
		Хангамжийн түвшинд	1 хүнд 10.5 м ² сууцны талбай	10.5	7.9-10.5	5.2-7.9	2.6-5.2	<2.6
	Гэр хороолол	Хангамжаар	Нийт хүн амд эзлэх хувийн жин	100 %<	75-100%	50-75 %	25-50 %	<25 %
		Хангамжийн түвшинд	1 хүнд 10.5 м ² сууцны	10.5	7.9-10.5	5.2-7.9	2.6-5.2	<2.6

		талбай						
Суурьшлын бүсийн нягтралын түвшин	Хүн амын багтаамж (нягтрал)	50.0-100.0 мянган хүн амтай	1 га-д 190 хүн	190	142-190	95-142	48-95	<48
		100.0-500.0 мянган хүн амтай	1 га-д 200 хүн	200	150-200	100-150	50-100	<50
		500.0 мянгаас дээш хүн амтай	1 га-д 210 хүн	210	158-210	79-158	53-79	<53
Улс, бүс нутаг, орон нутгийн түвшинд гүйцэтгэх үүрэг	Гүйцэтгэх үүрэг, хөгжүүлэх боломж	Хот суурины гол гүйцэтгэх үүрэг, хөгжүүлэх боломж	Хөгжүүлэх боломжийн хувь	100 %<	75-100%	50-75%	25-50%	<25%
	Бусад хот сууринд үзүүлэх нөлөөлөл	Хөгжлийн түвшин, бусад хот сууринд үзүүлэх эерэг нөлөөлөл	Үзүүлэх нөлөөллийн хувь	100%<	75-100%	50-75%	25-50%	<25%
	Хот бүрдүүлэгч байгууллагуудын тоо	Хотын төсөвт эзлэх хувь нэмэр	Байгууллагын тоо	10	7-10	4-7	2-4	<1
Хот, суурины нийгэм-эдийн засгийн үндсэн үзүүлэлт	Хот суурин өөрөө зайлшгүй оршин тогтнох шаардлагатай эдийн засгийн салбарууд	Тухайн салбаруудын нийт хүн амд үзүүлэх хангамжийн түвшин	Нийт хүн амд эзлэх хувийн жин	100%<	75-100%	50-75%	25-50%	<25%
	Хот сууринд хязгаарлах шаардлагатай салбар	Тухайн хязгаарлах шаардлагатай салбарын нөлөөлөл	Хязгаарлах салбаруудын хот дахь тоо	<1	2	3	4	5<
	Хот, суурины байршлын онцлог дээр тулгуурласан үйлдвэрлэл үйлчилгээ	Хотын нөөц, давуу талыг ашигласан байдал	Ашиглалтын хувь	100%<	75-100%	50-75%	25-50%	<25%

Хүснэгт 3.2.Нийгэм-эдийн засгийн нэгдсэн үнэлгээ

Нийт хүн амын тоо	Нийт өрхийн тоо	Соёл олон нийт, ахуйн үйлчилгээний хангамжийн түвшин	Орон сууцны хангамжийн түвшин	Суурьшлын бүсийн нягтралын түвшин	Улс, бус нутаг, орон нутгийн түвшинд хот, суурины гүйцэтгэх үүрэг	Хот, суурины нийгэм-эдийн засгийн үндсэн үзүүлэлт	Нэгдсэн үнэлгээ
1934	551	4	2	1	5	4	3 (3.2) Дунд

Хүснэгт 3.3.Соёл, ахуйн үйлчилгээний байгууллагын нэгдсэн үнэлгээ

Нийт хүн амын тоо	Нийт өрхийн тоо	Өдөр тутмын зориулалттай үйлчилгээний байгууллагуудын үнэлгээ	Тусгай зориулалттай үйлчилгээний байгууллагуудын үнэлгээ	Ерөнхий дундаж балл
1934	551	4	5	4 (4.5) Өндөр

Хүснэгт 3.4.Өдөр тутмын зориулалттай үйлчилгээний байгууллагуудын нэгдсэн үнэлгээ

Нийт хүн амын тоо	Нийт өрхийн тоо	Сургууль	Хүүхдийн цэцэрлэг	Өрхийн эмнэлэг	Нийтийн хоол	Ахуйн үйлчилгээ	Ерөнхий дундаж балл
1934	551	2	4	3	5	5	4 (3.8) Өндөр

Хүснэгт 3.5.Сургуулиудын хангамжийн түвшний үнэлгээ

Нийт хүн амын тоо	Нийт өрхийн тоо	Нормоор шаардагдах хүчин чадал (сурагч)	Одоо байгаа сургуулиудын төслийн хүчин чадал	Одоо байгаа сургуулиудын бодит хүчин чадал	Хангамжийн хувь	Хангамжийн хувийн ангилал				
						Нэн өндөр	Өндөр	Дунд	Доогуур	Нэн доогуур
						100% дээш	75-100%	50-75%	25-50%	25% доош
						Үнэлгээ 5 баллаар				
						5	4	3	2	1
1934	551	464	320	988	32.3				2	
Үнэлгээний ангилал						Доогуур				

Хүснэгт 3.6. Хүүхдийн цэцэрлэгүүдийн хангамжийн түвшний үнэлгээ

Нийт хүн амын тоо	Нийт өрхийн тоо	Нормоор шаардагдах хүчин чадал (хүүхэд)	Одоо байгаа цэцэрлэгүүдийн төслийн хүчин чадал	Одоо байгаа цэцэрлэгүүдийн бодит хүчин чадал	Хангамжийн хувь	Хангамжийн хувийн ангилал				
						Нэн өндөр	Өндөр	Дунд	Доогуур	Нэн доогуур
						100%дээш	75-100%	50-75%	25-50%	25% доош
						Үнэлгээ 5 баллаар				
5	4	3	2	1						
1934	551	116	150	161	93.0		4			
Үнэлгээний ангилал						Өндөр				

Хүснэгт 3.7. Өрхийн эмнэлгийн хангамжийн түвшний үнэлгээ

Нийт хүн амын тоо	Нийт өрхийн тоо	Нормоор шаардагдах хүчин чадал (үзлэг/өдөр)	Бодит хүчин чадал	Хангамжийн хувь	Хангамжийн хувийн ангилал					
					Нэн өндөр	Өндөр	Дунд	Доогуур	Нэн доогуур	
					100% дээш	75-100%	50-75%	25-50%	25% доош	
					Үнэлгээ 5 баллаар					
5	4	3	2	1						
1934	551	68	50	73.5			3			
Үнэлгээний ангилал					Дунд					

Хүснэгт 3.8. Нийтийн хоолны газруудын хангамжийн түвшний үнэлгээ

Нийт хүн амын тоо	Нийт өрхийн тоо	Нормоор шаардагдах хүчин чадал (суудал)	Бодит хүчин чадал	Хангамжийн хувь	Хангамжийн хувийн ангилал					
					Нэн өндөр	Өндөр	Дунд	Доогуур	Нэн доогуур	
					100% дээш	75-100%	50-75%	25-50%	25% доош	
					Үнэлгээ 5 баллаар					
5	4	3	2	1						
1934	551	77	100	100.0	5					
Үнэлгээний ангилал					Нэн өндөр					

Хүснэгт 3.9. Ахуйн үйлчилгээний газруудын хангамжийн түвшний үнэлгээ

Нийт хүн амын тоо	Нийт өрхийн тоо	Нормоор шаардагдах хүчин чадал (ажлын байр)	Бодит хүчин чадал	Хангамжийн хувь	Хангамжийн хувийн ангилал					
					Нэн өндөр	Өндөр	Дунд	Доогуур	Нэн доогуур	
					100% дээш	75-100%	50-75%	25-50%	25% доош	
					Үнэлгээ 5 баллаар					
5	4	3	2	1						
1934	551	19	25	100.0	5					
Үнэлгээний ангилал					Нэн өндөр					

Хүснэгт 3.10. Тусгай зориулалттай үйлчилгээний байгууллагуудын нэгдсэн үнэлгээ

Нийт хүн амын тоо	Нийт өрхийн тоо	Үзүүлэлт					Ерөнхий дундаж балл
		Нэгдсэн эмнэлэг	Спортын барилга	Соёлын төв	Зочид буудал	Музей	
1934	551	5	5	5	5	5	5 Нэн өндөр

Хүснэгт 3.11. Нэгдсэн эмнэлгийн хангамжийн түвшний үнэлгээ

Нийт хүн амын тоо	Нийт өрхийн тоо	Нормоор шаардагдах хүчин чадал (ор)	Бодит хүчин чадал	Хангамжийн хувь	Хангамжийн хувийн ангилал				
					Нэн өндөр	Өндөр	Дунд	Доогуур	Нэн доогуур
					100% дээш	75-100%	50-75%	25-50%	25% доош
					Үнэлгээ 5 баллаар				
					5	4	3	2	1
1934	551	15	15	100.0	5				
Үнэлгээний ангилал					Нэн өндөр				

Хүснэгт 3.12. Спортын барилга байгууламжийн хангамжийн түвшний үнэлгээ

Нийт хүн амын тоо	Нийт өрхийн тоо	Нормоор шаардагдах хүчин чадал (м ² шалны талбай)	Бодит хүчин чадал	Хангамжийн хувь	Хангамжийн хувийн ангилал				
					Нэн өндөр	Өндөр	Дунд	Доогуур	Нэн доогуур
					100% дээш	75-100%	50-75%	25-50%	25% доош
					Үнэлгээ 5 баллаар				
					5	4	3	2	1
1934	551	64	100	100.0	5				
Үнэлгээний ангилал					Нэн өндөр				

Хүснэгт 3.13. Соёлын төвийн хангамжийн түвшний үнэлгээ

Нийт хүн амын тоо	Нийт өрхийн тоо	Нормоор шаардагдах хүчин чадал (суудал)	Бодит хүчин чадал	Хангамжийн хувь	Хангамжийн хувийн ангилал				
					Нэн өндөр	Өндөр	Дунд	Доогуур	Нэн доогуур
					100% дээш	75-100%	50-75%	25-50%	25% доош
					Үнэлгээ 5 баллаар				
					5	4	3	2	1
1934	551	58	150	100.0	5				
Үнэлгээний ангилал					Нэн өндөр				

Хүснэгт 3.14. Зочид буудлын хангамжийн түвшний үнэлгээ

Нийт хүн амын тоо	Нийт өрхийн тоо	Нормоор шаардагдах хүчин чадал (ор)	Бодит хүчин чадал	Хангамжийн хувь	Хангамжийн хувийн ангилал				
					Нэн өндөр	Өндөр	Дунд	Доогуур	Нэн доогуур
					100% дээш	75-100%	50-75%	25-50%	25% доош
					Үнэлгээ 5 баллаар				
					5	4	3	2	1
1934	551	19	20	100.0	5				
Үнэлгээний ангилал					Нэн өндөр				

Хүснэгт 3.15. Музейн барилга байгууламжийн хангамжийн түвшний үнэлгээ

Нийт хүн амын тоо	Нийт өрхийн тоо	Нормоор шаардагдах хүчин чадал (м ² үзмэрийн талбай)	Бодит хүчин чадал	Хангамжийн хувь	Хангамжийн хувийн ангилал				
					Нэн өндөр	Өндөр	Дунд	Доогуур	Нэн доогуур
					100% дээш	75-100%	50-75%	25-50%	25% доош
					Үнэлгээ 5 баллаар				
					5	4	3	2	1
1934	551	70	400	100.0	5				
Үнэлгээний ангилал					Нэн өндөр				

Хүснэгт 3.16. Хүн амын орон сууцны хангамжийн түвшний нэгдсэн үнэлгээ

Нийт хүн амын тоо	Нийт өрхийн тоо	Сууцны төрлөөр	1 хүнд ногдох сууцны талбайн хангамжаар	Ерөнхий дундаж балл
1934	551	2	2	2
Үнэлгээний ангилал			Доогуур	

Хүснэгт 3.17. Хүн амын орон сууцны хангамжийн түвшний үнэлгээ

Нийтийн сууц		Амины сууц		Гэр хороолол		Нийт сууцны		нормоор нэг хүнд шаардагдах сууцны талбай	одоо нэг хүнд ногдож буй сууцны талбай	хангамжийн хувь	Хангамжийн хувийн ангилал						
сууцны талбай, мян.м ²	хүн ам	сууцны талбай, мян.м ²	хүн ам	сууцны талбай, мян.м ²	хүн ам	сууцны талбай, мян.м ²	хүн ам				100% <	өндөр	дунд	Доогуур	нэн доогуур		
нэг хүнд ногдож буй сууцны талбай		нэг хүнд ногдож сууцны буй талбай		нэг хүнд ногдож сууцны буй талбай		нэг хүнд ногдож сууцны буй талбай					75-100%	50-75%	25-50%	< 25%			
Үнэлгээ (5 баллаар)					5	4	3				2	1					
3.78	610	6.2	420	7.3	2.71	904	9.56	1934	10.5	4.9	46.6					2	
Үнэлгээний ангилал											Доогуур						

Хүснэгт 3.18. Хүн амын орон сууцны хангамжийн түвшний үнэлгээ (нийтийн сууц)

Нийт хүн амын тоо	Нийт өрхийн тоо	Давхар сууцанд амьдардаг хүн амын тоо	Нийт хүн амд эзлэх хувь	Хангамжийн хувийн ангилал				
				Нэн өндөр	Өндөр	Дунд	Доогуур	Нэн доогуур
				100% <	75-100%	50-75%	25-50%	< 25%
				Үнэлгээ 5 баллаар				
				5	4	3	2	1
1934	551	610	31.5				2	
Үнэлгээний ангилал				Доогуур				

Хүснэгт 3.19. Хүн амын орон сууцны хангамжийн түвшний үнэлгээ (амины сууц)

Нийт хүн амын тоо	Нийт өрхийн тоо	Амины (жижиг) сууцанд амьдардаг хүн амын тоо	Нийт хүн амд эзлэх хувь	Хангамжийн хувийн ангилал				
				Нэн өндөр	Өндөр	Дунд	Доогуур	Нэн доогуур
				100% дээш	75-100%	50-75%	25-50%	25% доош
				Үнэлгээ 5 баллаар				
				5	4	3	2	1
1934	551	420	21.7					1
Үнэлгээний ангилал				Нэн доогуур				

Хүснэгт 3.20. Хүн амын орон сууцны хангамжийн түвшний үнэлгээ (гэр хороолол)

Нийт хүн амын тоо	Нийт өрхийн тоо	Гэр хороололд амьдардаг хүн амын тоо	Нийт хүн амд эзлэх хувь	Хангамжийн хувийн ангилал				
				Нэн өндөр	Өндөр	Дунд	Доогуур	Нэн доогуур
				100% дээш	75-100%	50-75%	25-50%	25% доош
				Үнэлгээ 5 баллаар				
				5	4	3	2	1
1934	551	904	46.7				2	
Үнэлгээний ангилал				Доогуур				

Хүснэгт 3.21. Суурьшлын бүсийн нягтралын үнэлгээ

Нийт хүн амын тоо	Нийт өрхийн тоо	Нормоор 1 га-д ногдох хүн амын тоо	1 га-д ногдох хүн амын бодит тоо	Хангамжийн хувь, %	Хангамжийн хувийн ангилал				
					Нэн өндөр	Өндөр	Дунд	Доогуур	Нэн доогуур
					100% дээш	75-100%	50-75%	25-50%	25% доош
					Үнэлгээ 5 баллаар				
					5	4	3	2	1
1934	551	190	2.4	1.3					1
Үнэлгээний ангилал					Нэн доогуур				

Хүснэгт 3.22. Улс, бүс, орон нутгийн түвшинд хот, суурины гүйцэтгэх нэгдсэн үнэлгээ

Нийт хүн амын тоо	Нийт өрхийн тоо	Үзүүлэлт			Ерөнхий дундаж балл
		Гүйцэтгэх үүрэг, хөгжүүлэх боломж	Бусад хот, сууринд үзүүлэх нөлөөлөл	Хот бүрдүүлэгч байгуул-лагуудын үнэлгээ	
1934	551	5	5	5	5 Нэн өндөр

Хүснэгт 3.23. Хот суурины гүйцэтгэх үүрэг, хөгжүүлэх боломжийн үнэлгээ

Нийт хүн амын тоо	Нийт өрхийн тоо	Гүйцэтгэх үүрэг	Хөгжүүлэх боломж, %	Хангамжийн хувийн ангилал				
				Нэн өндөр	Өндөр	Дунд	Доогуур	Нэн доогуур
				100% дээш	75-100%	50-75%	25-50%	25% доош
				Үнэлгээ 5 баллаар				
				5	4	3	2	1
1934	551	85	100.0	5				
Үнэлгээний ангилал				Нэн өндөр				

Хүснэгт 3.24. Бусад хот, сууринд үзүүлэх нөлөөллийн үнэлгээ

Нийт хүн амын тоо	Нийт өрхийн тоо	Хөгжлийн түвшин бусад хот, сууринд үзүүлэх нөлөөлөл	Үзүүлэх нөлөөллийн хувь	Хангамжийн хувийн ангилал				
				Нэн өндөр	Өндөр	Дунд	Доогуур	Нэн доогуур
				100% дээш	75-100%	50-75%	25-50%	25% доош
				Үнэлгээ 5 баллаар				
				5	4	3	2	1
1934	551	15	100.0	5				
Үнэлгээний ангилал				Нэн өндөр				

Хүснэгт 3.25. Хотын хөгжилд нөлөөлөгч байгууллагуудын үнэлгээ

Нийт хүн амын тоо	Нийт өрхийн тоо	Байгууллагын тоо	Үзүүлэх нөлөөллийн хувь	Хангамжийн хувийн ангилал				
				Нэн өндөр	Өндөр	Дунд	Доогуур	Нэн доогуур
				100% дээш	75-100%	50-75%	25-50%	25% доош
				Үнэлгээ 5 баллаар				
				5	4	3	2	1
1934	551	60	100.0	5				
Үнэлгээний ангилал				Нэн өндөр				

Хүснэгт 3.26. Улс, бүс, орон нутгийн түвшинд хот, суурины гүйцэтгэх нэгдсэн үнэлгээ

Нийт хүн амын тоо	Нийт өрхийн тоо	Үзүүлэлт			Ерөнхий дундаж балл
		Хот, суурин өөрөө оршин тогтнох зайлшгүй шаардлагатай эдийн засгийн салбаруудын үнэлгээ	Хот, сууринд хязгаарлах шаардлагатай салбарын үнэлгээ	Хот, суурины онцлогт тулгуурласан үйлдвэрлэл, үйлчилгээний үнэлгээ	
1934	551	4	3	5	4 Өндөр

Хүснэгт 3.27. Хот суурин өөрөө оршин тогтнох зайлшгүй шаардлагатай эдийн засгийн салбарын үнэлгээ

Нийт хүн амын тоо	Нийт өрхийн тоо	Нийт хүн амд харьцуулсан хангамжийн хувийн харьцаа	Хангамжийн хувь	Хангамжийн хувийн ангилал				
				Нэн өндөр	Өндөр	Дунд	Доогуур	Нэн доогуур
				100% дээш	75-100%	50-75%	25-50%	25% доош
				Үнэлгээ 5 баллаар				
				5	4	3	2	1
1934	551	1:1.2	80.0		4			
Үнэлгээний ангилал				Өндөр				

Хүснэгт 3.28. Хот, сууринд хязгаарлах шаардлагатай салбарын үнэлгээ

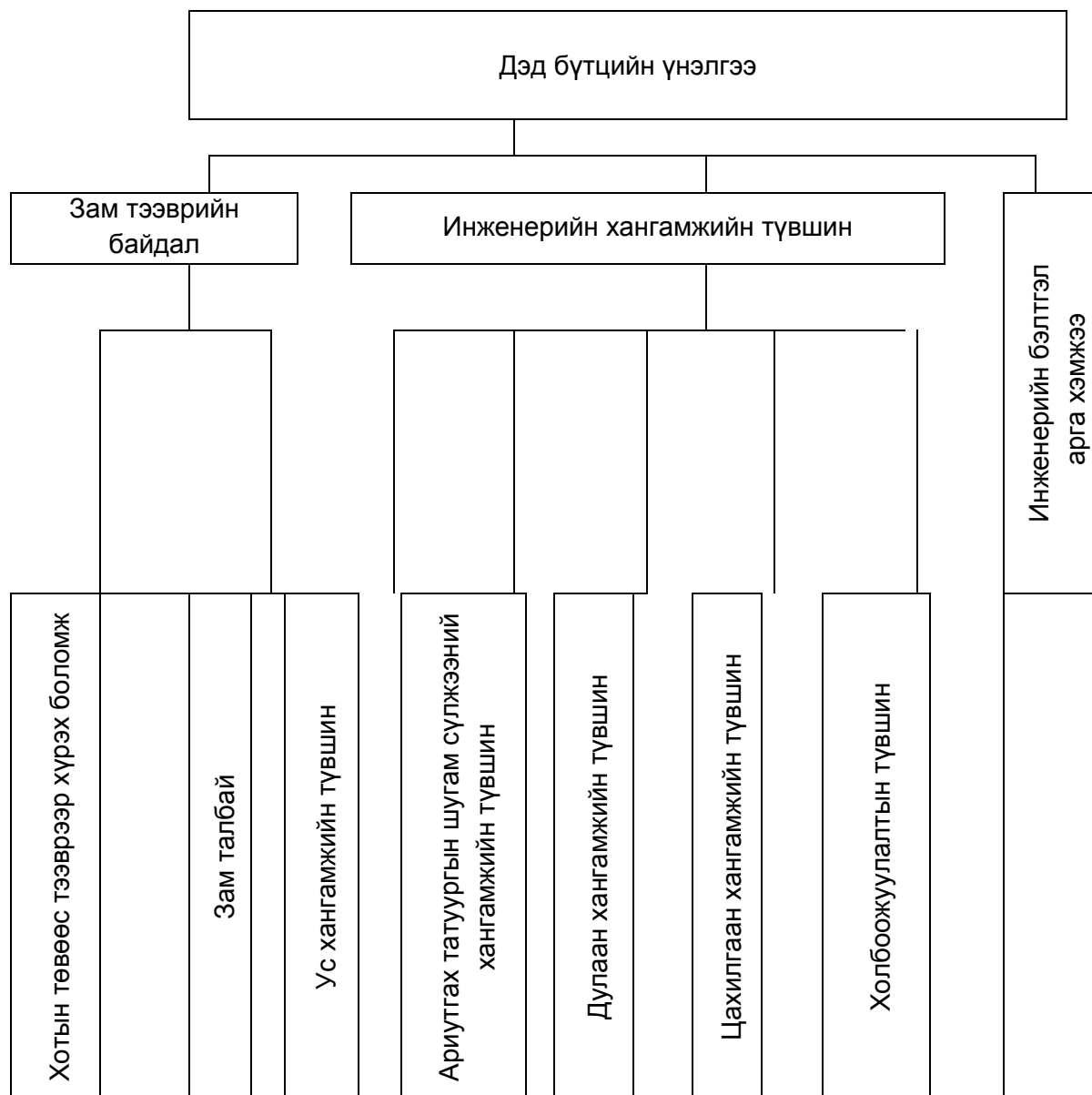
Нийт хүн амын тоо	Нийт өрхийн тоо	Хязгаарлах шаардлагатай салбар	Одоо байгаа хязгаарлах салбар	Хангамжийн хувь	Хангамжийн хувийн ангилал				
					Нэн өндөр	Өндөр	Дунд	Доогуур	Нэн доогуур
					100% дээш	75-100%	50-75%	25-50%	25% доош
					Үнэлгээ 5 баллаар				
					5	4	3	2	1
1934	551	5	3	60.0			3		
Үнэлгээний ангилал				Дунд					

Хүснэгт 3.29. Хот, суурины байршлын онцлогт тулгуурласан үйлдвэрлэл, үйлчилгээний үнэлгээ

Нийт хүн амын тоо	Нийт өрхийн тоо	Хотын нөөц, давуу талыг ашигласан байдал	Ашиглалтын хувь	Хангамжийн хувийн ангилал				
				Нэн өндөр	Өндөр	Дунд	Доогуур	Нэн доогуур
				100% дээш	75-100%	50-75%	25-50%	25% доош
				Үнэлгээ 5 баллаар				
				5	4	3	2	1
1934	551	15	100.0	5				
Үнэлгээний ангилал				Нэн өндөр				

3. ДЭД БҮТЦИЙН ҮНЭЛГЭЭ

Схем зураг4.1.Дэд бүтцийн үнэлгээ

Хүснэгт 4.1. Дэд бүтцийн үнэлгээний үзүүлэлтүүд

Үзүүлэлт	Үнэлэх үзүүлэлтийн шинж чанар	Нормативт үзүүлэлт	Үнэлгээний ангилал					
			Нэн тохиромжтой (5 балл)	Тохиромжтой (4 балл)	Хязгаарлагдмал тохиромжтой (3 балл)	Тохиромжгүй (2 балл)	Нэн тохиромжгүй (1 балл)	
Хангамжийн ангилал			100%<	75-100%	50-75%	25-50%	<25%	
Зам тээврийн байдал	Хотын төвөөс тээврээр хүрэх боломж	Хугацаа зарцуулалт	минутаар	<15	15-30	30-45	45-60	60<
	Зам талбай	Хатуу хучилттай зам талбайтай эсэх	ЕТ-ний төлөвлөлтийн шийдлийг харгалзан экспертийн аргаар гаргана	5	4	3	2	1
Инженерийн хангамжийн түвшин	Дулаан хангамжийн түвшин	Төвлөрсөн хангамжтай эсэх	Нийт талбайд дулаан хангамжтай хэсгийг харьцуулсан харьцаа	100%<	75-100%	50-75%	25-50%	25%>
	Ус хангамжийн түвшин	Хоногт нэг хүнд ногдох хэмжээ	Орон сууцанд 250 л/хоног	250	187-250	125-187	62-125	62>
			Жижиг сууцанд 125 л/хоног	125	94-125	62-94	31-62	31>
			Гэр хороололд 25 л/хоног	25	19-25	12-19	6-12	6>
	Ариутгах татуурга	Хоногт зайлуулах бохир усны хэмжээ	Орон сууцанд 250 л/хоног	250	187-250	125-187	62-125	62>
			Жижиг сууцанд 125 л/хоног	125	94-125	62-94	31-62	31 >
			Гэр хороололд 25 л/хоног	25	19-25	12-19	6-12	6 >
Цахилгаан хангамжийн түвшин	Жилд нэг хүнд шаардагдах цахилгаан хангамжийн хэмжээ	2000 кВт/цаг	2000	1500-2000	1000-1500	500-1000	500 >	

	Холбоожуулалтын түвшин	100 хүнд ногдох телефон цэгийн тоо	4.5 цэг	4.5	3-4.5	2-3	1-2	1 >
	Инженерийн бэлтгэл арга хэмжээ	1.Хамгаалалтын суваг, 2.Хамгаалалтын далан, 3.Замын усны сүлжээ, 4.Хөрсний усны дренаж.	Үерээс бүрэн хамгаалагд-сан байх	100 %<	75-100 %	50-75 %	25-50 %	25 %>

Хүснэгт 4.2. Инженерийн дэд бүтцийн нэгдсэн үнэлгээ

Нийт талбай, га	Нийт хүн ам, хүн	Нийт өрх, өрх	Үзүүлэлт		Ерөнхий дундаж балл
			Зам тээвэр	Инженерийн хангамж	
837.0	1934	551	5	4	4 (4.5)Өндөр

Хүснэгт 4.3. Зам, тээврийн үнэлгээ

Нийт талбай (га)	Нийт хүн амын тоо	Зам тээврийн ангилал (зохицох баллаар)					Хот, суурины төвөөс тээврээр хүрэх боломж (зохицох баллаар)					Ерөнхий дундаж балл		
		Зохицох дундаж балл	Нэн тохиромжтой	Тохиромжтой	Хязгаарлагдмал тохиромжтой	Тохиромжгүй	Нэн тохиромжгүй	Зохицох дундаж балл	Нэн тохиромжтой	Тохиромжтой	Хязгаарлагдмал тохиромжтой		Тохиромжгүй	Нэн тохиромжгүй
			5	4	3	2	1		<15'	15'-30'	30'-45'		45'-60'	60'<
			Үнэлгээ (5 баллаар)						Үнэлгээ (5 баллаар)					
5 балл	4 балл	3 балл	2 балл	1 балл	5 балл	4 балл	3 балл	2 балл	1 балл					
837.0	1934	5	5				5	5					5	
Үнэлгээний ангилал						Нэн өндөр								

Хүснэгт 4.4. Хот, суурины төвөөс тээврээр хүрэх боломж

Нийт талбай (га)	Хот, суурины төвөөс тээврээр хүрэх боломж (зохицох баллаар)							Тээврээр хүрэх боломжийн ангилал (зохицох баллаар)					Ерөнхий дундаж балл					
	Зохицох дундаж балл		Нэн тохиромжтой		Тохиромжтой		Хязгаарлагдмал тохиромжтой		Тохиромжгүй		Нэн тохиромжгүй							
	Га/хувь	Зохицох балл 5	Га/хувь	Зохицох балл 4	Га/хувь	Зохицох балл 3	Га/хувь	Зохицох балл 2	Га/хувь	Зохицох балл 1	Үнэлгээ (5баллаар)							
837.0	5	837.0 /100	5								5	5	5 балл	4 балл	3 балл	2 балл	1 балл	5
Үнэлгээний ангилал											Нэн өндөр							

Хүснэгт 4.5.Хатуу хучилттай зам талбайн үнэлгээ

Нийт талбай (га)	Зам талбайн чанар, хатуу хучилттай эсэх (зохицох баллаар)							Зам талбайн чанарын ангилал (зохицох баллаар)					Ерөнхий дундаж балл					
	Зохицох дундаж балл		Нэн тохиромжтой		Тохиромжтой		Хязгаарлагдмал тохиромжтой		Тохиромжгүй		Нэн тохиромжгүй							
	Га/хувь	Зохицох балл 5	Га/хувь	Зохицох балл 4	Га/хувь	Зохицох балл 3	Га/хувь	Зохицох балл 2	Га/хувь	Зохицох балл 1	Үнэлгээ (5 баллаар)							
837.0	5	837.0 /100	5								5	5	5 балл	4 балл	3 балл	2 балл	1 балл	5
Үнэлгээний ангилал											Нэн өндөр							

Хүснэгт 4.6. Инженерийн хангамжийн үнэлгээ

Нийт талбай, га	Нийт хүн ам	Дулаан хангамж	Ус хангамж	Ариутгах татуурга	Цахилгаан хангамж	Холбоо-жуулалт	Инженерийн бэлтгэл арга хэмжээ	Ерөнхий дундаж балл
837.0	1934	5	4	4	5	5	4	4 (4.5) Өндөр

Хүснэгт 4.7. Дулаан хангамжийн түвшний үнэлгээ

Нийт талбай, га	Нийт хүн амын тоо, хүн	Нормоор шаардагдах дулааны хэмжээ (Гкал/цаг)	Одоо зарцуулж буй дулаан	Хангамжийн хувь	Хангамжийн хувийн ангилал				
					Нэн өндөр	Өндөр	Дунд	Доогуур	Нэн доогуур
					100% дээш	75-100%	50-75%	25-50%	25% доош
					Үнэлгээ 5 баллаар				
					5	4	3	2	1
837.0	1934	1094	30000	100.0	5				
Үнэлгээний ангилал					Нэн өндөр				

Хүснэгт 4.8. Ус хангамжийн түвшний үнэлгээ

Нийт талбай, га	Нийт хүн ам	Нормоор шаардагдах усны хэрэглээ (м ³ /хоног)	Одоо зарцуулж буй усны хэрэглээ	Хангамжийн хувь	Хангамжийн хувийн ангилал				
					Нэн өндөр	Өндөр	Дунд	Доогуур	Нэн доогуур
					100% дээш	75-100%	50-75%	25-50%	25% доош
					Үнэлгээ 5 баллаар				
					5	4	3	2	1
837.0	1934	232.1	2040	88.4		4			
Үнэлгээний ангилал					Өндөр				

Хүснэгт 4.9 Ариутгах татуургын сүлжээний үнэлгээ

Нийт талбай, га	Нийт хүн ам	Хоногт зайлуулах бохир усны хэмжээ, нормоор (м ³ /хоног)	Одоо зайлуулж буй бохир усны хэмжээ	Хангамжийн хувь	Хангамжийн хувийн ангилал				
					Нэн өндөр	Өндөр	Дунд	Доогуур	Нэн доогуур
					100% дээш	75-100%	50-75%	25-50%	25% доош
					Үнэлгээ 5 баллаар				
					5	4	3	2	1
837.0	1934	232.1	2040	88.4		4			
Үнэлгээний ангилал					Өндөр				

Хүснэгт 4.10. Цахилгаан хангамжийн түвшний үнэлгээ

Нийт талбай, га	Нийт хүн ам	Жилд нэг хүнд шаардагдах энергийн хэмжээ, нормоор (кВт/цаг)	Одоо жилд нэг хүнд зарцуулагдаж буй энергийн хэмжээ (кВт/цаг)	Хангамжийн хувь	Хангамжийн хувийн ангилал				
					Нэн өндөр	Өндөр	Дунд	Доогуур	Нэн доогуур
					100% дээш	75-100%	50-75%	25-50%	25% доош
					Үнэлгээ 5 баллаар				
					5	4	3	2	1
837.0	1934	2000	2013	100.0	5				
Үнэлгээний ангилал					Нэн өндөр				

Хүснэгт 4.11. Холбоожуулалтын түвшний үнэлгээ

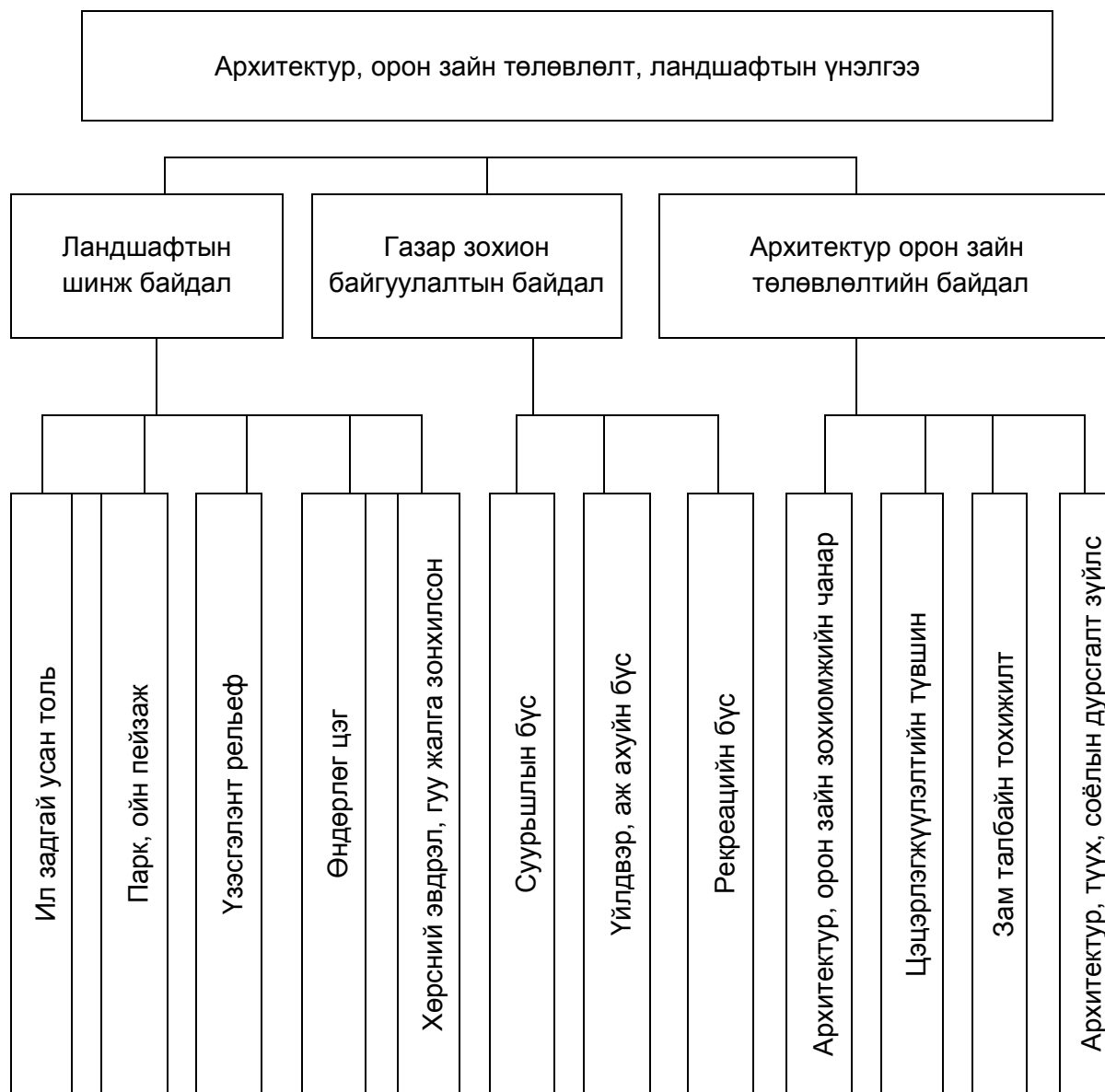
Нийт талбай, га	Нийт хүн ам	100 хүнд ногдох телефон цэгийн тоо, нормоор	Одоо жилд одоо 100 хүнд ногдож буй телефон цэгийн тоо	Хангамжийн хувь	Хангамжийн хувийн ангилал				
					Нэн өндөр	Өндөр	Дунд	Доогуур	Нэн доогуур
					100% дээш	75-100%	50-75%	25-50%	25% доош
					Үнэлгээ 5 баллаар				
					5	4	3	2	1
837.0	1934	4.5	6.5	100.0	5				
Үнэлгээний ангилал					Нэн өндөр				

Хүснэгт 4.12. Инженерийн бэлтгэл арга хэмжээ

Нийт хүн ам	Нийт талбай, га	Үерийн хамгаалалтын суваг					Үерийн хамгаалалтын далан					Зам талбайн ус зайлуулах сүлжээ					Хөрсний ус зайлуулах дренаж				
		Ерөнхий дундаж балл					Ерөнхий дундаж балл					Ерөнхий дундаж балл					Ерөнхий дундаж балл				
		100.0 %	75-100%	50-75%	25-50%	25% хүртэл	100.0 %	75-100%	50-75%	25-50%	25% хүртэл	100.0 %	75-100%	50-75%	25-50%	25% хүртэл	100.0 %	75-100%	50-75%	25-50%	25% хүртэл
		Үнэлгээ (5 баллаар)					Үнэлгээ (5 баллаар)					Үнэлгээ (5 баллаар)					Үнэлгээ (5 баллаар)				
1934	837.0	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4
Үнэлгээний ангилал											Өндөр										

4. АРХИТЕКТУР, ОРОН ЗАЙН ТӨЛӨВЛӨЛТ, ЛАНДШАФТЫН ҮНЭЛГЭЭ

Схем зураг 5.1.Архитектур, орон зайн төлөвлөлт, ландшафтын үнэлгээ

Хүснэгт 5.1. Архитектур, орон зайн төлөвлөлт, ландшафтын шинж байдлын үнэлгээний шалгуур үзүүлэлтүүд

Үзүүлэлт	Үнэлэх үзүүлэлтийн шинж чанар	Нормативт үзүүлэлт	Үнэлгээний ангилал					
			Нэн өндөр (5 балл)	Өндөр (4 балл)	Дунд (3 балл)	Доогуур (2 балл)	Нэн доогуур (1 балл)	
Хангамжийн ангилал			100%<	75-100%	50-75%	25-50%	<25%	
Ландшафтын шинж байдал	Ил задгай усан толь	+	Элементүүдийн зонхилж байгааг харгалзан авч үзнэ. (1-2 элемент, 2<элемент, рельеф дангаараа байх гэх мэт)	+5 үзүүлэлттэй тохиолдолд	+4 үзүүлэлттэй тохиолдолд	+3 үзүүлэлттэй тохиолдолд	+2 үзүүлэлттэй тохиолдолд	+1 ба доош үзүүлэлттэй тохиолдолд
	Дарк, ойн пейзаж	+						
	Үзэсгэлэнт рельеф	+						
	Өндөрлөг цэг	+						
	Хөрсний эвдрэл, гуу жалга зонхилсон	+						
Газар нутгийн зохион байгуулалтын байдал	Суурьшлын бүс	Хүн амын суурьшлын нягтралаар	2-3 давхар барилгад 44.8-35.3 м ² /хүн	44.8-35.3	33.6-44.8 26.6-35.3	22.4-33.6 17.6-26.6	11.2-22.4 8.8-17.6	<11.2 <8.8
		4-5 давхар барилгад 32.2-27.6 м ² /хүн	32.2-27.6	24.1-32.2 20.7-27.6	16.1-24.1 13.8-20.7	8-16.1 6.9-13.8	<8 <6.9	
		6-8 давхар барилгад 26.4-23.3 м ² /хүн	26.4-23.3	19.8-26.4 17.5-23.3	13.2-19.8 11.6-17.5	6.6-13.2 5.8-11.6	<6.6 <5.8	
	Үйлдвэр, аж ахуйн бүс	Газар эзэмшлийн коэффициент	0.27	0.27	0.2-0.27	0.14-0.2	0.07-0.14	<0.07
		Газар ашиглалтын коэффициент	1.1	1.1	0.8-1.1	0.55-0.8	0.28-0.55	<0.28
	Рекреацийн бүс	1 хүнд ногдох талбай	14 м ² /хүн	14	10.5-14	7-10.5	3.5-7	<3.5
Архитектур, орон зайн төлөвлөлтийн байдал	Барилгажилтын төлөвлөлтийн чанар	+	Ерөнхий төлөвлөгөөний шийдлийг харгалзан экспертийн аргаар тодорхойлно.					
	Барилга архитектурын чанар	+						
	Зам талбайн тохижилтын чанар	+						
	Цэцэрлэгжилтийн чанар	+						
	Орон зайн зохиомжийн чанар	+	5	4	3	2	1	

Цэцэрлэгжүүлэлтийн түвшин	Нийтийн хэрэгцээний	8 м ² /хүн	8	6-8	4-6	2-4	2
	Тусгай зориулалттай	1 хүнд 9-19 м ² /хүн	9-19	6.75-9 14.2-19	4.5-6.75 9.5-14.2	2.25-4.5 4.75-9.5	<2.25 <4.75
Зам талбайн тохижилт	Зам талбайн нягтралаар	2200-2400 м/км ²	2300	1725- 2300	1150- 1725	575-1150	575>
Архитектур, түүх, соёлын дурсгалт зүйлс	Цогцолбор дурсгалт газартай эсэх	+	+5 үзүүлэлттэй тохиолдолд	+4 үзүүлэлттэй тохиолдолд	+3 үзүүлэлттэй тохиолдолд	+2 үзүүлэлттэй тохиолдолд	+1 ба түүнээс доош үзүүлэлттэй тохиолдолд
	I зэрэглэлийн дурсгалт барилгатай эсэх	+					
	II зэрэглэлийн дурсгалт барилгатай эсэх	+					
	III зэрэглэлийн дурсгалт барилгатай эсэх	+					
	Хөшөө дурсгалтай эсэх	+					

Хүснэгт 5.2. Газар нутгийн архитектур-орон зайн төлөвлөлт, ландшафтын нэгдсэн үнэлгээ

Нийт талбай, га	Үзүүлэлтүүд			Нэгдсэн үнэлгээ
	Ландшафтын шинж байдлын үнэлгээ	Газар нутгийн зохион байгуулалтын үнэлгээ	Архитектур-орон зайн төлөвлөлтийн байдлын үнэлгээ	
837.0	3	2	2	2 (2.33) Доогуур

Хүснэгт 5.3. Үндэсний ландшафтын шинж байдалд өгөх үнэлгээ

Нийт талбай, га	Үзүүлэлтүүд					Үнэлгээний ангилал				
	Ил задгай усан толь	Парк, ойн пейзаж	Үзэсгэлэнт рельеф	Өндөрлөг цэг	Хөрсний эвдрэл, гуу жалга зонхилсон	Нэн өндөр	Өндөр	Дунд	Доогуур	Нэн доогуур
						5	4	3	2	1
837.0			1	1	1			3		
Үнэлгээний ангилал						Дунд				

Хүснэгт 5.4. Хот, суурины нутаг дэвсгэрийн газар зохион байгуулалтын үнэлгээ

Суурьшлын бүс												
Нийт талбай, га	Нийт хүн ам, тоо	Орон сууцны дундаж давхар	Нормоор нэг хүнд ногдох сууцны талбай, м ²	Хүн амын суурьшлын нягтрал, нормоор	Хүн амын суурьшлын нягтрал, одоо байгаа	Хүн амын суурьшлын нягтралын түвшин, хувиар	Хангамжийн хувийн ангилал					
							Нэн өндөр	Өндөр	Дунд	Доогуур	Нэн доогуур	
							100% <	75-100%	50-75%	25-50%	< 25%	
							Үнэлгээ (5 баллаар)					
837.0	1934	2.2	4.9	190	2.4	1.3	5	4	3	2	1	
Үнэлгээний ангилал							Нэн доогуур					
Үйлдвэр, аж ахуйн бүс												
Үйлдвэр, аж ахуйн бүсийн талбай, га	Нийт талбайд эзлэх хувь	Нормоор газар язэмшилтийн коэффициент, К'	Нормоор газар ашиглалтын коэффициент, К''	Одоо байгаа К'	Одоо байгаа К''	Хангамжийн хувь К'	Хангамжийн хувь К''	Хангамжийн хувийн ангилал				
								Нэн өндөр	Өндөр	Дунд	Доогуур	Нэн доогуур
								100% <	75-100%	50-75%	25-50%	< 25%
								Үнэлгээ (5 баллаар)				
240.0	35.0	0.27	1.1	0.35	1.2	100.0	100.0	5	4	3	2	1
Үнэлгээний ангилал							Нэн өндөр					
Рекреацийн бүс												
Рекреацийн бүсийн талбай, га	Нийт талбайд эзлэх хувь	Нормоор нэг хүнд шаардлагатай талбай, м ² /хүн	Одоо нэг хүнд ногдох талбай, м ² /хүн	Хүн амын рекреацийн бүсийн хангамжийн түвшин, хувиар	Хангамжийн хувийн ангилал							
					Нэн өндөр	Өндөр	Дунд	Доогуур	Нэн доогуур			
					100% <	75-100%	50-75%	25-50%	<25%			
					Үнэлгээ (5 баллаар)							
11	1.3	8	0.8	10.0	5	4	3	2	1			
Үнэлгээний ангилал					Нэн доогуур							
Нэгдсэн үнэлгээ					Доогуур (2.33)							

Хүснэгт 5.5. Архитектур-орон зайн төлөвлөлтийн нэгдсэн үнэлгээ

Нийт талбай (га)	Орчны архитектур орон зайн чанарт өгөх үнэлгээ	Цэцэрлэг-жүүлэлтийн түвшингээр өгөх үнэлгээ	Зам талбайн тохижилтод өгөх үнэлгээ	Архитектур, түүх соёлын дурсгалт зүйлд өгөх үнэлгээ	Нэгдсэн үнэлгээ
837.0	2	1	4	2	2 (2.25) Доогуур

Хүснэгт 5.6.Орчны архитектур-орон зайн зохиомжийн чанар

Нийт талбай, га	Үнэлэх үзүүлэлтийн төрөл (шинж чанараар)					Архитектур-орон зайн зохиомжийн чанарын ангилал				
	Барилгажилты н төлвөлтийн чанар	Барилгын архитектурын чанар	Зам талбайн тохижилтын чанар	Цэцэрлэгжилт ийн чанар	Орон зайн зохиомжийн чанар	Нэн өндөр	Өндөр	Дунд	Доогуур	Нэн доогуур
						Үнэлгээ (5 баллаар)				
	5	4	3	2	1					
837.0	2	2	5	1	2				2	
Үнэлгээний ангилал						Доогуур				

Хүснэгт 5.7.Цэцэрлэгжүүлэлтийн түвшний үнэлгээ

Нутаг дэвсгэрийн хэмжээ (га)	Орон сууцны дундаж дэвхар	Нийт хүн амын тоо	Нийтийн хэрэгцээний ногоон суулгамал					Тусгай зориулалттай ногоон суулгамал					Дундаж үнэлгээ							
			Нормоор шаардагдах ногоон суулгамал (м ² /хүн)	Одоо байгаа ногоон суулгамал(м ² /хүн)	Хангамжийн хувь	Хангамжийн хувь ангилал				Нормоор шаардагдах ногоон суулгамал (м ² /хүн)	Одоо байгаа ногоон суулгамал(м ² /хүн)	Хангамжийн хувь		Хангамжийн хувь ангилал						
						100% дээш	75-100%	50-75%	25-50%					25% доош	100% дээш	75-100%	50-75%	25-50%	25% доош	
						Үнэлгээ (5 баллаар)								Үнэлгээ (5 баллаар)						
						5	4	3	2					1	5	4	3	2	1	
837,0	3.5	5824	4.5	0.8	10.0						3.5	0.0	0.0						1	1
Үнэлгээний ангилал			Нэн доогуур					Нэн доогуур					1							

Хүснэгт 5.8.Зам талбайн хангамжийн нэгдсэн үнэлгээ

Нийт талбай, га	Үнэлгээ (5 баллаар)		
	Хорооллын доторх зам талбайн үнэлгээ	Хотын чанартай зам талбайн үнэлгээ	Ерөнхий дундаж балл
837.0	2	5	4 (3.5) Өндөр

Хүснэгт 5.9.Хотын чанартай зам талбайн тохижилт

Нийт талбай, га	Зам талбайн нягтрал, нормоор	Одоо байгаа зам		Зам талбайн хангамжийн түвшин, хувиар	Зам талбайн тохижилтын ангилал					
		М	м/км ²		Нэн өндөр	Өндөр	Дунд	Доогуур	Нэн доогуур	
					100% <	75-100%	50-75%	25-50%	<25%	
		Үнэлгээ (5 баллаар)					5	4	3	2
837.0	2200	23500	2200	100.0	5					
Үнэлгээний ангилал					Нэн өндөр					

Хүснэгт 5.10.Хорооллын чанартай зам талбайн тохижилт

Нийт талбай, га	Орон сууцны дундаж давхар	Орон сууцны дундаж давхарт харьцуулсан нутаг дэвсгэрт зам талбайн эзлэх хувь, нормоор	Одоо нийт нутаг дэвсгэрт зам талбайн эзлэх хувь	Зам талбайн хангамжийн түвшин, хувиар	Зам талбайн тохижилтын ангилал					
					Нэн өндөр	Өндөр	Дунд	Доогуур	Нэн доогуур	
					100% <	75-100%	50-75%	25-50%	<25%	
					Үнэлгээ (5 баллаар)					5
837.0	2.2	17.0	7.8	45.6				2		
Үнэлгээний ангилал					Доогуур					

Хүснэгт 5.11. Орчны архитектур, түүх, соёлын дурсгалт зүйлсийн үнэлгээ

Нийт талбай, га	Үзүүлэлтүүд									
	Үнэлэх үзүүлэлтийн төрөл (шинж чанараар)					Архитектур-орон зайн зохиомжийн чанарын ангилал				
	Цогцолбор газартай эсэх	I зэрэглэлийн дурсгалт цогцолбортой эсэх	II зэрэглэлийн дурсгалт цогцолбортой эсэх	III зэрэглэлийн дурсгалт цогцолбортой эсэх	Хөшөө дурсгалтай эсэх	Нэн өндөр	Өндөр	Дунд	Доогуур	Нэн доогуур
						5	4	3	2	1
837.0				+	+				2	
Үнэлгээний ангилал					Доогуур					

6. ХОТ БАЙГУУЛАЛТЫН ИЖ БҮРЭН ҮНЭЛГЭЭНИЙ ДҮГНЭЛТ

Хүснэгт 6.1.Хот байгуулалтын иж бүрэн үнэлгээний нэгдсэн дүн

Хот, суурины нутаг дэвсгэрийн бүс	Нийт талбай (га)	Хүн ам		Үнэлгээний үзүүлэлтүүд				Нэгдсэн үнэлгээ
		Хүн амын тоо	Айл өрхийн тоо	Байгаль орчны	Нийгэм эдийн засгийн	Дэд бүтцийн	Архитектур-орон зайн төлөвлөлт, ландшафтын	
Зүүнбаян баг	837.0	1934	551	4	3	4	2	3 (3.25)
Хот байгуулалтын үнэлгээний ангилал				Хязгаарлагдмал тохиромжтой				

Зүүнбаян багийн нутаг дэвсгэрийг хот байгуулалтын иж бүрэн үнэлгээний аргачлалын дагуу үнэлж үзэхэд “хязгаарлагдмал тохиромжтой” ангилалд үнэлэгдсэн байна. Зүүнбаян багийн одоо ашиглагдаж байгаа нутаг дэвсгэрийн хувьд байгаль орчны болон дэд бүтцийн үнэлгээгээр “тохиромжтой” ангилалд нийгэм-эдийн засгийн үнэлгээгээр “дунд” ангилалд, архитектур-орон зайн төлөвлөлт, ландшафтын үзүүлэлтээр “доогуур” ангилалд тус тус багтаж байна.

Байгаль орчны үнэлгээний хувьд элсний нүүдэл ихтэй, цөлжилтийн нөлөөлөл, хүчтэй цасан ба шороон шуурганы тохиолдол ихтэй, гадаргуугийн усны нөөцгүй зэрэг сөрөг хүчин зүйл илэрхий хэдий ч гүний усны нөөцтэй, барилга байгууламж инженерийн үйл ажиллагаанд нөлөөлөх хөрсний ус байхгүй, газар чичирхийллийн 6 баллын бүсэд оршдог, мөнх цэвдэггүй, нутаг дэвсгэрийн ихэнхи хэсгийг эзлэх элс, хайргархаг элс, элсээр чигжигдсэн хайрган хөрс нь овойлтгүй зэрэг эерэг үзүүлэлт давамгайлсан байна.

Нийгэм эдийн засгийн үнэлгээгээр Зүүнбаян багийн хүн амын 31.5 хувь нь инженерийн бүрэн хангамжтай орон сууцанд амьдарч байгаа нь орон сууцны хангамжийн түвшин “доогуур” ангилалд багтаж байна. Монгол улс хүн амын орон сууцны хангамжийн тодорхой хэсгийг улсын хөрөнгөөр барьж, хуваарилан олгодог байсан үе өнгөрч зах зээлийн эдийн засгийн харилцаанд шилжсэнээр орон сууцны салбарт эрх зүйн шинэ орчинг бүрдүүлж эхэлсэн юм.Төрийн мэдлийн орон сууцыг үнэ төлбөргүй иргэдийн өмчлөлд шилжүүлж, мөн иргэдэд тодорхой хэмжээний газрыг өмчлүүлж эхэлсэн нь иргэд тэдгээрийг эдийн засгийн эргэлтэд оруулж, амьжиргаагаа дээшлүүлэх боломжийг бүрдүүлсэн. Орон сууцны санхүүжилтийн урт хугацаатай зээлийн тогтолцооны эхлэл бий болох зэрэг нааштай алхамууд хийгдэж, түүний үр дүнд хүн амын тодорхой хэсгийн амьжиргааны түвшин харьцангуй дээшилж байгаа ч ядуу болон бага орлоготой иргэдийн нийгэмд эзлэх хувь буурахгүй байна. Гэр болон орон сууцны хорооллын ахуй нөхцлийн ялгаа хэт их, орон сууцны үнэ өндөр, иргэдийн худалдан авах чадвар сул, орон сууцны зах

зээлийн тогтвортой тогтолцоо бий болоогүй, улсын төсвийн хөрөнгө хүрэлцээгүй зэргээс шалтгаалан хүн амыг орон сууцаар хангах талаар тодорхой арга хэмжээ авсан ч хангалттай бус байна.

Дэд бүтцийн үнэлгээний үзүүлэлтээр “өндөр” ангилалд үнэлэгдэж байна. Зүүнбаян баг нь Айраг, Иххэт, Өргөн сумдын хамт албан байгууллага, аж ахуйн нэгж, айл өрхийг ундны цэвэр усаар хангаж, бохир ус зайлуулах үйлчилгээ бүхий тус багаас 20.0 км-т орших Сайншанд дахь нь жилд дунджаар 716.0 мянган м³ ус үйлдвэрлэдэг Дулааны станцтай холбоотой. Цэвэр ус дамжуулах 4 станц, зөөврийн 14 усан сантай, цагт 2000 м³ ус шахах хүчин чадалтай усны нөөцийн сантай, цэвэрлэх байгууламжтай.

Цахилгаан хангамжийн хувьд төвийн эрчим хүчний системд холбогдсон, сэргээгдэх эрчим хүч (нар, салхи)-ний нөөцтэй, ашиглах боломжтой. Холбоо мэдээллийн сүлжээний хувьд төвийн болон төмөр замын шилэн кабелийн сүлжээнд холбогдсон, орон нутгийн 2 телевиз, 4 FM радиотой, үүрэн телефоны бүх операторуудтай.

Замын чанар сайн, хатуу хучилттай зам ихтэй. Инженерийн бэлтгэл арга хэмжээний хувьд далан сувгаар бүрэн хамгаалагдсан.

Архитектур орон зайн төлөвлөлтийн хувьд “доогуур” түвшинд үнэлэгдсэн нь архитектур орон зайн төлөвлөлтийн чанарыг сайжруулах шаардлагатайг илтгэж байна.

17. ХӨГЖЛИЙН ХЭТИЙН ЧИГ ХАНДЛАГА

1. БОДЛОГО, ТӨСӨЛ ХӨТӨЛБӨРҮҮД

МОНГОЛЫН МЯНГАНЫ ХӨГЖЛИЙН ЗОРИЛТОД СУУРИЛСАН ҮНДЭСНИЙ ХӨГЖЛИЙН ЦОГЦ БОДЛОГО

Сайншанд хот нь “Сайншанд аж үйлдвэрийн цогцолбор” төслийн хүрээнд аж үйлдвэрийн хөгжлийн бодлоготой холбогдох юм.

5.2.1.1 Геологи, уул уурхай, эрдэс баялаг, хүнд үйлдвэрийн хөгжлийн бодлого

Өндөр технологит тулгуурлан стратегийн орд газруудыг ашиглаж, эдийн засгийн хөгжлийг эрчимжүүлж, эдийн засгийн салбарын бүтцийг сайжруулж, мэдлэгт суурилсан эдийн засгийг бий болгох санхүүгийн чадамж, хуримтлалыг бүрдүүлнэ.

Нэгдүгээр үе шат (2007-2015 он):

Стратегийн зорилт 1. Стратегийн орд газруудыг ашиглана. Улсын зардлаар геологийн хайгуул хийж, нөөцийг нь тогтоосон стратегийн орд газруудад төрийн мэдлийн хувийг 51-ээс дээш байлгах бодлогыг баримтална:

- Цагаан суваргын зэсийн томоохон стратегийн орд газруудыг ашиглаж эхлэх;
- Катодын зэс, гангийн үйлдвэрлэлийг эрс өсгөх;
- Коксжих нүүрсийг боловсруулж эхлэх;
- Нүүрснээс түлш, шатахуун гаргах технологийг эзэмших;
- Эрдсийн түүхий эдийн боловсруулалтын түвшинг дээшлүүлж, эцсийн бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэлийг нэмэгдүүлэх;

Стратегийн зорилт 2. Уул уурхайн салбарт байгаль орчныг хамгаалж, экологийн тэнцвэрт байдлыг хадгална:

- уул, уурхайн ашиглалтанд өртсөн талбайн нөхөн сэргээлтийг сайжруулах;
- уурхайн олборлолтын технологт нэгдсэн стандарт мөрдүүлэх;
- эдэлбэр газрын экологи, эдийн засгийн үнэлгээ хийж, экологийн хохирлын болон нөхөн төлбөр, хураамжийг тооцох, хариуцуулах, төлүүлэх механизмыг боловсронгуй болгох;
- уурхайн хөдөлмөрийн аюулгүй ажиллагаа, эрүүл ахуйн нөхцөлийг сайжруулах, ашигт малтмалыг далд аргаар олборлох, газрын гүнд боловсруулалт хийхийг дэмжин өргөжүүлэх;
- хаягдал багатай, дэвшилтэт техник, технологи нэвтрүүлж байгаа уурхайг урамшуулах хөшүүргийг бий болгон мөрдөх;
- уур амьсгалын өөрчлөлт, уул уурхайн үйлдвэрлэлийн үйл ажиллагаанаас шалтгаалан гадаргын болон газрын доорх усны экосистем доройтох, бэлчээр хомсдох зэрэг сөрөг нөлөөллийг багасгахад анхаарч экологийн тэнцвэрт байдлыг хангах зорилгоор гол

мөрний эх, ай сав, ойн бүс, говийн баян бүрд, нуур цөөрөм, түүхийн дурсгалт газарт ашигт малтмалын тусгай зөвшөөрөл олгохгүй байх, цаашид хэсэгчлэн хязгаарлах зорилгоор үе шаттай арга хэмжээ авч, хариуцлагатай уул уурхайг хөгжүүлэх эрх зүйн орчинг боловсронгуй болгох.

Хоёрдугаар үе шат (2016-2021 он):

Стратегийн зорилт 1. Стратегийн орд газруудыг ашиглах ажлыг эрчимжүүлнэ. Уул уурхай, ашигт малтмалын салбарт тэргүүний техник, технологийг эрчимтэй нэвтрүүлж, эцсийн бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэл, борлуулалтыг нэмэгдүүлнэ:

- эрдэс, түүхий эдийн нөөцийг иж бүрэн ашиглах, хаягдалгүй, байгаль орчинд халгүй, өндөртехнологийг нэвтрүүлэх;
- эрдэс түүхий эдийн олборлолтын хэмжээг зохистой түвшинд байлгаж, боловсруулалтын түвшинг ахиулж, эцсийн бүтээгдэхүүний гаргалтыг нэмэгдүүлэх;
- уул уурхай, хүнд үйлдвэрлэлийн цогцолборыг дагасан жижиг, дунд үйлдвэрлэл, үйлчилгээг хөгжүүлэх;
- олборлох салбарын зэрэгцээ уул уурхайн бүтээгдэхүүн, ялангуяа өнгөт металл, газрын ховор элементийн ордыг түшиглүүлэн өндөр технологт суурилсан, нэмүү өртөг шингэсэн эцсийн бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэх, үйлдвэрлэл технологийн парк хөгжих нөхцөлийг бүрдүүлэх.

5.2.1.2 Боловсруулах аж үйлдвэрийн хөгжлийн бодлого

Өрсөлдөх чадвартай боловсруулах аж үйлдвэрийг хөгжүүлж, эдийн засгийн төрөлжилтийг эрс сайжруулна.

Нэгдүгээр үе шат (2007-2015 он):

Стратегийн зорилт 1. Гадаад зах зээлд өрсөлдөх чадвартай эцсийн бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэлийг нэмэгдүүлнэ:

- шатдаг занар, нүүрснээс нефть бүтээгдэхүүн гаргаж авах;
- хар төмөрлөгийн үйлдвэрт цувимал боловсруулж, түгээмэл зориулалттай хийц хэсэг, мал аж ахуй, газар тариалан, барилга, хөнгөн үйлдвэр, хүнс, эрчим хүчний салбарт өргөн хэрэглэдэг бага оврын машин, тоног төхөөрөмж, багаж хэрэгсэл, тэдгээрийн хийц хэсгийн үйлдвэрлэлийг хөгжүүлэх;
- зэс хайлуулж, холбооны кабель утас, ороомог, машин, тоног төхөөрөмжийн эд анги, хийц үйлдвэрлэж экспортод гаргах.

Стратегийн зорилт 2. Бүс нутгуудын хөгжлийн дотоод, гадаад нөөц боломжтой оновчтой уялдуулан үйлдвэрлэл, технологийн паркуудыг байгуулж хөгжүүлнэ:

- үйлдвэрлэл, технологийн парк байгуулж ажиллуулах эрх зүйн зохицуулалтыг бий болгох;
- бүсүүдийн тулгуур төв, зарим хотод үйлдвэрлэл, технологийн парк байгуулж ажиллуулах;

5.2.1.3 Жижиг, дунд үйлдвэрлэл, үйлчилгээний хөгжлийн бодлого:

Жижиг, дунд үйлдвэрлэл, үйлчилгээг эрчимтэй хөгжүүлж, ажилгүйдэл, ядуурлыг бууруулах таатай орчин бүрдүүлнэ.

Хоёрдугаар үе шат (2016-2021 он):

Стратегийн зорилт 1. Үйлчилгээний зарим үйлдвэрлэлийг түлхүү хөгжүүлж, эдийн засагт эзлэх хувь хэмжээг нэмэгдүүлнэ:

- транзит тээвэр, санхүүгийн зуучлалын гэх мэт салбар дундын үйлчилгээг хөгжүүлэх.

5.2.1.5 Аялал жуулчлалын хөгжлийн бодлого

Аялал жуулчлалыг эрчимтэй хөгжүүлж, эдийн засгийн тэргүүлэх салбарын нэг болгоно. “Аялал жуулчлал” үндэсний хөтөлбөр боловсруулж, хэрэгжүүлнэ.

Нэгдүгээр үе шат (2007 – 2015 он):

Стратегийн зорилт 1. Жуулчин тээвэрлэх болон жуулчин хүлээн авах хүчин чадлыг нэмэгдүүлж, аялал жуулчлалын гол бүс нутгийн зам харилцаа, холбоо, эрчим хүчний хангамжийг сайжруулна:

- аялал жуулчлалын гол бүс нутгуудын зам, харилцаа холбоо, эрчим хүчний хангамжийг сайжруулах ажлыг бусад салбарын хөгжлийн бодлого, төлөвлөгөөтэй уялдуулан хэрэгжүүлэх.

Стратегийн зорилт 2. Аялал жуулчлалын томоохон цогцолборуудыг барьж байгуулан, аялагч, жуулчдын сонирхлыг татсан аяллын төрлүүдийг бүс нутгаар төрөлжүүлэн хөгжүүлнэ.

- улирлын хамаарлыг багасгаж, бүтээгдэхүүн, үйлчилгээний нэр төрлийг олшруулах;

5.3. Дэд бүтцийн хөгжлийн бодлого

Монгол улсын хөгжлийн 4 дүгээр тэргүүлэх чиглэлийн хүрээнд:

Дэд бүтцийг хүн ам, хэрэглэгчдийн болон эдийн засгийн хөгжлийн эрэлт хэрэгцээ, шаардлагад нийцүүлэн хөгжүүлнэ.

Эрчим хүч экспортолж, бүс нутгийн зам тээврийг хоёр хөрш, Ази, Европыг холбосон “гүүр”, тээвэр зуучлалын үйлчилгээ болгон шинэ түвшинд гаргана. Дэд бүтцийн салбарт хувийн хэвшлийн оролцоог дэмжинэ.

5.3.1. Зам, тээврийн хөгжлийн бодлого

Нэгдүгээр үе шат (2007 – 2015 он):

Стратегийн зорилт 2. Авто замын сүлжээг өргөжүүлнэ:

- “Мянганы зам”-ын хэвтээ, босоо тэнхлэгүүдийг барьж дуусгах;
- дэд бүтцийн зарим босоо тэнхлэгийн дагуух хатуу хучилттай авто замыг барьж дуусгах;
- бүсийн болон аймгийн төвүүдийг нийслэлтэй хатуу хучилттай замаар, дараагийн шатанд өөр хооронд нь холбох.

Стратегийн зорилт 4. Төмөр замын өрсөлдөх чадварыг дээшлүүлж, хөдөлгөөний аюулгүй байдлыг сайжруулна:

- хөрш орнуудыг холбосон хоёр дахь төмөр замыг барих;
- гол төмөр замыг цахилгаанжуулах;
- говийн болон зүүн бүсэд төмөр замын сүлжээг өргөтгөх;

- төмөр замын дотоодын нэгдсэн сүлжээ байгуулах асуудлыг ашигт малтмалын орд газруудыг ашиглалтанд оруулахтай холбон оновчтой төлөвлөж, хэрэгжүүлж эхлэх.

Хоёрдугаар үе шат (2016-2021 он):

Стратегийн зорилт 1. Авто, төмөр замын сүлжээг өргөтгөн, агаарын болон усан замын тээврийг хөгжүүлж, аймаг, нийслэл болон бүсийн төвүүдийг хатуу хучилттай авто замаар бүрэн холбоно:

- дэд бүтцийн босоо тэнхлэгүүдийн дагуух хатуу хучилттай авто замыг барьж дуусгах;
- авто зам ашиглалтын үр ашигтай шинэ тогтолцоог бий болгон ажиллуулах;
- Монгол улсын нутаг дэвсгэрийг хамарсан төмөр замын сүлжээг барьж дуусгах.

5.3.2. Эрчим хүчний салбарын хөгжлийн бодлого

Нэгдүгээр үе шат (2007 – 2015 он):

Стратегийн зорилт 1. Монгол Улсын “Эрчим хүчний нэгдсэн систем”-ийг байгуулж, эрчим хүчний салбарын ашигт ажиллагааны түвшинг дээшлүүлэн, хөгжлийн нэн таатай орчинг бий болгоно. Эрчим хүчний салбарыг эрчим хүч экспортолдог чадамжтай болгоно:

- говийн бүсийн цахилгаан хангамжийн бодлогыг тодорхойлж, ойрын жилүүдэд баригдах Оюутолгой, Тавантолгой, Цагаансуварга болон бусад уул уурхайн үйлдвэрүүдийн эрчим хүчний хангамжийн эх үүсвэрийг бий болгох;

Стратегийн зорилт 2. Сум, суурин газрын болон малчдын цахилгаан эрчим хүчний хангамжийг сайжруулна:

- төвлөрсөн системд холбогдоогүй сум, суурин газруудыг цахилгаан дамжуулах агаарын шугамаар холбохын зэрэгцээ сэргээгдэх эрчим хүч болон бусад эх үүсвэрүүдийг ашиглан байнгын цахилгаанаар хангах;
- “Буман нарны гэрэл” хөтөлбөрийн хүрээнд бүх малчин айл өрхийг нар, салхины эрчим хүчний эх үүсвэртэй болгох;
- нүүрсний ордуудад ойрхон байрлалтай сум, суурин газарт нүүрсний хийн түлшээр ажилладаг бага оврын цахилгаан станц барьж ажиллуулах.

5.3.3. Түлшний салбарын хөгжлийн бодлого

Нэгдүгээр үе шат (2007 – 2015 он):

Стратегийн зорилт 1. Нүүрс хийжүүлж, бага оврын цахилгаан станцуудыг түлшээр хангана:

- нүүрснээс утаагүй түлш үйлдвэрлэх бага оврын үйлдвэрүүд байгуулж ажиллуулах;
- нүүрснээс шингэн түлш үйлдвэрлэх дунд болон томоохон хүчин чадлын үйлдвэрийн цогцолборуудыг байгуулж ажиллуулах.

Стратегийн зорилт 2. Кокс-хими болон нүүрс, эрчим хүч, химийн үйлдвэрийн цогцолборыг байгуулж ажиллуулна:

- нүүрснээс газрын тосны бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэх.

Хоёрдугаар үе шат (2016-2021 он):

Стратегийн зорилт 1. Нүүрсний цэвэр технологт тулгуурласан том хүчин чадлын цахилгаан станц барьж, нүүрснээс газрын тосны бүтээгдэхүүн гаргах үйлдвэрийн хүчин чадлыг бүрэн эзэмшинэ:

- нүүрснээс устөрөгч, метанол, диметил эфир /ДМЕ/ зэрэг шинэ төрлийн эрчим хүчний нөөц гаргаж авах;
- кокс-химийн үйлдвэрийн хүчин чадлыг бүрэн эзэмшиж, жилд 5 саяас доошгүй тонн кокс гадаадад гаргах.

5.3.5. Хот байгуулалт, барилгын хөгжлийн бодлого

Хүн амын нутагшилт, суурьшлын зохистой тогтолцоонд тулгуурлан хот байгуулалтыг эрчимжүүлнэ. Барилга, барилгын материалын үйлдвэрлэлийг дундаж хөгжилтэй орнуудын түвшинд хүргэнэ. “Хотууд” үндэсний хөтөлбөр боловсруулж, хэрэгжүүлнэ.

Нэгдүгээр үе шат (2007-2021 он):

Стратегийн зорилт 1. Хүн амын нутагшилт, суурьшлын зохистой тогтолцоог хөгжүүлж, хот, суурингийн оршин суугчдад таатай орчин бүрдүүлнэ:

- орон нутгийн хот суурин газруудын инженерийн дэд бүтэц, газар ашиглалтыг хэсэгчилсэн ерөнхий төлөвлөгөөний дагуу сайжруулах.

Стратегийн зорилт 2. Орчин үеийн чанарын шаардлага бүхий барилга, шинэ нэр төрлийн барилгын материалын үйлдвэрлэл, нийтийн аж ахуйн салбарыг бий болгон хөгжүүлнэ:

- олон давхар орон сууц болон томоохон үйлдвэрийн барилга барих үндэсний чадамжийг сайжруулах;
- барилгын материалын үйлдвэрлэлд шинэ техник, технологийг нэвтрүүлж, бүтээгдэхүүний чанарыг сайжруулж, нэр төрлийг нь олшруулах;
- орон нутгийн түүхий эдийн нөөцөд түшиглэсэн барилгын материалын үйлдвэрлэлийг түлхүү хөгжүүлэх.

Стратегийн зорилт 3. Хүн амын орон сууцны хангамжийг эрс сайжруулна. “Орон сууц” үндэсний хөтөлбөр хэрэгжүүлнэ:

- гэр хорооллыг оршин суугчдынх нь оролцоотойгоор орон сууцны хороолол болгон хөгжүүлж, хүн амын худалдан авах чадварт тохирсон орон сууцны хангамжийг нэмэгдүүлэх;
- бага орлоготой иргэд, нийгмийн эмзэг хэсэгт зориулсан орон сууцны татаас, хөнгөлөлтийг бий болгох;
- орон сууцны шинэ хотхон, хорооллын дэд бүтцийг байгуулахад хувийн хэвшлийн оролцоог дэмжих;
- 2021 он гэхэд айл өрхийн дийлэнх олонхыг орон сууцтай болгох.

Стратегийн зорилт 4. Хот суурингийн газар ашиглалтыг сайжруулж, эд хөрөнгийн бүртгэлийн тогтолцоо, үйл ажиллагааг боловсронгуй болгоно:

- газрын шинэтгэлийг эрчимжүүлэх, газрыг иргэн бүрт үнэгүй өмчилж, эдийн засгийн эргэлтэнд оруулах эрх зүйн орчинг боловсронгуй болгох;
- газрын мониторингийн сүлжээ бий болгож, доройтолд орж эвдэрч талхлагдсан газрыг нөхөн сэргээж сайжруулах хөтөлбөр, төслүүдийг боловсруулан хэрэгжүүлэх;

Хоёрдугаар үе шат (2016-2021 он):

Стратегийн зорилт 1. Хот байгуулалтыг улам боловсронгуй болгож, барилгын шинэ нэр төрлийн бараа, хийцийн үйлдвэрлэлийг нэмэгдүүлнэ:

- эдийн засаг, худалдааны чөлөөт бүсүүд, томоохон орд газрыг түшиглэн дэлхийн жишигт нийцсэн орчин үеийн хот, тосгодыг бий болгох;
- барилгын материалын үйлдвэрлэлд шинэ техник, технологийг нэвтрүүлж, бүтээгдэхүүний чанарыг сайжруулж, нэр төрлийг нь олшруулах.

5.4. Бүс нутаг, хөдөөгийн хөгжлийн бодлого

Монгол улсын хөгжлийн 4 дүгээр тэргүүлэх чиглэлийн хүрээнд: Бүсчилсэн хөгжлийн бодлогыг тууштай хэрэгжүүлж, хот, хөдөөгийн хөгжлийн түвшний ялгааг эрс багасгана.

Нэгдүгээр үе шат (2007-2015 он):

Стратегийн зорилт 2. Баруун, хангайн, төвийн, зүүн, Улаанбаатарын бүсийн эдийн засгийн өсөлтийг хөгжлийн хүчин зүйл болгож, Мянганы хөгжлийн зорилтуудыг хэрэгжүүлнэ. “Хөдөөгийн хөгжил” үндэсний хөтөлбөрийг боловсруулж, хэрэгжүүлнэ:

- бүс нутгуудад аж үйлдвэр, үйлчилгээний салбарын хөгжлийг түргэсгэж, хөдөө аж ахуйг хөгжүүлж, эдийн засгийн салбарын бүтцийг боловсронгуй болгох;
- бүсийн тулгуур төв, аймгийн төвүүд, томоохон уул уурхайн үйлдвэрүүдийг түшиглэн эрчимжсэн мал аж ахуй, усалгаатай газар тариаланд суурилсан фермерийн аж ахуйн оновчтой сүлжээ бий болгон хөгжүүлэх;
- бүс нутгуудад үйлдвэрлэлийн болон нийгмийн дэд бүтцийг хөгжүүлэн, бизнес эрхлэх таатай орчин бүрдүүлж, шилжих хөдөлгөөнийг сааруулах.

Хоёрдугаар үе шат (2016-2021 он):

Стратегийн зорилт 1. Хот, хөдөөгийн хөгжлийн түвшний ялгааг эрс багасгаж, бүс нутгуудад мэдлэгт суурилсан эдийн засгийг эрчимтэй хөгжүүлнэ:

- үйлдвэрлэл, технологийн паркуудын үйл ажиллагааг жигдрүүлж, бүс нутгуудад экспортын баримжаатай үйлдвэрлэл, үйлчилгээг өргөтгөх;
- үйлдвэрлэлийн дэд бүтцийн хөгжлийг хурдасгаж, бүс нутгуудын хатуу хучилттай авто замын болон эрчим хүчний сүлжээг байгуулж дуусгах;
- бүс нутгуудад мэдээлэл, харилцаа холбооны орчин үеийн сүлжээг бий болгох;

- аялал жуулчлал, боловсруулах үйлдвэрлэлийн салбарыг бүс нутгуудын эдийн засгийн тэргүүлэх салбарын нэг болгох.

6. БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ БОДЛОГО

Монгол улсын хөгжлийн 5 дугаар тэргүүлэх чиглэлийн хүрээнд:

Агаар мандал, газар, түүний хэвлийн баялаг, ой, ус, ан амьтан, ургамлын олон янз байдлыг хамгаалах, байгалийн нөөцийг зохистой ашиглах, нөхөн сэргээх, уур амьсгалын өөрчлөлтөд дасан зохицох, цөлжилт, гангийн нөлөөг бууруулах, химийн хорт бодис, цацраг идэвхт хаягдлыг багасгах, хог хаягдлын менежментийг сайжруулах зэрэг хүрээлэн буй орчныг хамгаалахад чиглэгдсэн эдийн засаг, нийгэм, экологийн цогц арга хэмжээ хэрэгжүүлэх бодлого баримтална.

Бүх үе шат (2007-2021 он):

Стратегийн зорилт 1. Байгаль орчны бохирдол, доройтлыг хязгаарлан зогсооно:

- байгаль орчинд учруулсан хохирлын эдийн засгийн үнэлгээнд тулгуурлан нөхөн сэргээх бодлогыг хэрэгжүүлэх;
- сэргээгдэх эрчим хүч ашиглах хувь хэмжээг нэмэгдүүлж, нар, салхи, усны эрчим хүчний эх үүсвэрийн дан болон хоршсон хэрэглээг хөгжүүлэх;
- хот, суурин газрын хатуу хог хаягдлыг цуглуулах, тээвэрлэх, хадгалах, ялган ангилах, дахин боловсруулах, эргүүлж ашиглах, байгальд халгүй аргаар устгахад шинэ технологи, менежментийн цогц бодлого хэрэгжүүлж, ажлын байр шинээр бий болгох;
- байгаль орчныг хамгаалах хяналтын тогтолцоог дэлхийн нийтийн жишгийн дагуу бүрдүүлэх.

Стратегийн зорилт 2. Газар, газрын хэвлийн баялагийг зохистой ашиглах нэгдсэн бодлого хэрэгжүүлнэ:

- монгол үндэстний үеийн үед онцлон хайрлаж, онгон байдлаар нь хадгалан үлдээх газар нутгийн үндэсний өвийн санг буй болгож, хамгаалалтанд авах, тусгай хамгаалалттай газар нутгийн талаар баримтлах төрийн бодлого, менежментийг боловсронгуй болгох;
- тусгай хамгаалалттай газар нутгийн сүлжээг өргөжүүлэн түүний удирдлагын тогтолцооны оновчтой бүтцийг бий болгож, орчин үеийн шаардлага хангасан хамгаалалтын менежментийг хэрэгжүүлэх.

Стратегийн зорилт 3. Усны нөөцийг бохирдол, хомсдолоос хамгаалах, зохистой ашиглах, хүн амыг эрүүл ахуйн шаардлагад нийцсэн усаар хангах нөхцөлийг бүрдүүлнэ. “Ус” үндэсний хөтөлбөр хэрэгжүүлнэ:

- усны нөөцийг хамгаалах, зохистой ашиглах харилцааг зохицуулах эрх зүйн орчинг боловсронгуй болгож, ус хэмнэх усны нөөцийн менежмент, бүтэц, зохион байгуулалтыг сайжруулах;
- гадаргын усны тодорхой хэсгийг аж ахуйн эргэлтэнд оруулан арвижуулах замаар хүн ам, үйлдвэрлэлийн усан хангамжийг шийдвэрлэх;

- хотуудыг болон уул уурхайн үйлдвэрлэлийг хэрэгцээт усаар хангах усны нөөцийг нэмэгдүүлэх.

Стратегийн зорилт 4. Ойн нөөцийг тогтвортой ашиглаж, ой хамгаалах, нөхөн сэргээх, экологийн тэнцвэрийг хадгалах нөхцөлийг хангана:

- стратегийн дунд хугацааны зорилтын хүрээнд уур амьсгалыг зөөлрүүлж, цөлжилт, хөрсний эвдрэл, түйрэн, элсний нүүдэлтэй тэмцэх зорилгоор ойг нөхөн сэргээх, говь, хээрийн бүсэд мод тариалж ногоон зурвас байгуулах;

Стратегийн зорилт 5. Амьтан, ургамлын аймгийн нөөцийн хомсдолыг хязгаарлаж, тэдгээрийг байгалийн жамаар нөхөн сэргээх, тогтвортой ашиглах нөхцөлийг бүрдүүлнэ:

- ховор, нэн ховор ургамлын тархац нутаг, нөөцийн судалгаа хийх, удмын санг хамгаалах, генийн сан байгуулах, бүртгэл, мэдээлэл-хяналт шинжилгээний тогтолцоо бүрдүүлэх, ашиглалтыг зохицуулан төлөвлөх, сэргээн ургуулах, тарималжуулах ажил зохион байгуулах.

Стратегийн зорилт 6. Уур амьсгалын өөрчлөлт, цөлжилтөд дасан зохицож, сөрөг үр дагаврыг бууруулах чадавхыг бүрдүүлж хэрэгжүүлнэ:

- байгаль, цаг уурын нөлөөллийн улмаас хуурайшин гандаж, доройтолд өртсөн болон өртөх магадлал бүхий газар нутгийн төлөв байдлыг тодорхойлж, тухайн бүс нутгийн онцлогт дасан зохицох чадавхыг бэхжүүлэх;
- байгаль, цаг уурын өөрчлөлтөд дасан зохицсон, тэсвэрлэх чадвар сайтай үр тариа, төмс, хүнсний ногоо, тэжээлийн ургамлын төрлийг сонгон тариалах, шинэ төрөл, сортыг бий болгох, газар тариалангийн дэвшилтэт арга, технологи боловсруулж нэвтрүүлэх;
- байгаль, цаг уурын өөрчлөлтөнд дасан зохицсон, үр ашигтай, биологийн чадамж сайтай бэлчээрийн болон эрчимжсэн мал аж ахуйг хослуулан хөгжүүлэх;
- уур амьсгалын өөрчлөлт болон цөлжилт, тэдгээрт дасан зохицох, даван туулах арга зам, сөрөг үр дагаврыг бууруулах талаар олон нийтийн оролцоог нэмэгдүүлж, мэдлэг олгох, мэдээлэл сурталчилгааны ажлыг өргөжүүлэх.

ТӨВИЙН БҮСИЙН ХӨГЖЛИЙН ХӨТӨЛБӨР

Төвийн бүс нутагт байгалийн нөөцийн ашиглалт, хамгааллын холбогдолтой цөөнгүй тулгамдсан асуудлууд байна. Гадаргын усны бохирдол их байгаагийн зэрэгцээ үйлдвэрлэлийн бохир усыг цэвэршүүлэхгүйгээр шууд голын усанд хаяж усыг бохирдуулах явдал түгээмэл байна.

Элсний нүүдлийг зогсоох, цөлжилтөөс хамгаалах явдал нь энэ бүс нутгийн өмнөд хэсгийн аймгуудын байгаль хамгааллын тулгамдсан асуудлын нэг болоод байна.

Төвийн бүсийн хөгжлийн гол стратеги нь хүнээ эрхэмлэн дээдэлсэн, байгаль орчныхоо онцлогт зохицсон, мэдлэг, мэдээллийн технологи,

шинжлэх ухааны ололтод суурилсан, өндөр өсөлттэй, өөрийгөө тэтгэдэг, оновчтой бүтэц бүхий эдийн засагтай бүс болоход оршиж байна.

НЭГ. ЭДИЙН ЗАСГИЙН ХӨГЖИЛ

1.1. Эдийн засгийн өсөлтийг дэмжиж, салбарын зохистой бүтцийг бий болгох бодлого

Үндэслэл: 2004 оны байдлаар Монгол улсын дотоодын нийт бүтээгдэхүүний 10.8 хувь нь Төвийн бүсэд ногдож байгаа нь энэ үзүүлэлтээр Улаанбаатарын (53.6 хувь) болон Хангайн (23.5 хувь) бүсийн дараа орж байна.

Төвийн бүсийн нэг хүнд ноогдох дотоодын нийт бүтээгдэхүүн 2004 оны байдлаар 469.0 мянган төгрөг байгаа бөгөөд энэ нь улсын дунджаас 1.6 дахин, Улаанбаатарынхаас 2.3 дахин бага байна. Хөгжлийн түвшний нэгдсэн индексийн үзүүлэлтээр улсын дунджаас доогуур байна. Төвийн бүсийн дотоодын нийт бүтээгдэхүүний 46.9 хувийг хөдөө аж ахуйн салбар эзэлж байгаа нь манай улсын дотоодын нийт бүтээгдэхүүнд хөдөө аж ахуйн салбарын эзэлж байгаа хувийн жингээс 2.2 дахин өндөр байна. Тухайлбал, Дундговь, Төв, Сэлэнгэ, Дорноговь, Өмнөговь аймгийн дотоодын нийт бүтээгдэхүүний 43.1-72.6 хувийг хөдөө аж ахуйн салбар эзэлж байна. Энэ байдал нь хөдөө аж ахуйн салбарт байгалиас шууд хараат бэлчээрийн мал аж ахуй голлох үүрэгтэй байгаа өнөөгийн нөхцөлд бүсийн эдийн засгийн бүтэц хоцрогдсоныг гэрчилж байна.

Бүсийн хөгжлийн түвшний нэгдсэн индекс 0.307 байгаа нь улсын дунджаас 9.4 хувиар, харин Улаанбаатар хотынхоос 41 хувиар тус тус бага байна.

Төвийн бүсийн говийн гурван аймгийн эдийн засгийн хөгжлийн түвшин Сэлэнгэ, Дархан-Уул аймгийн түвшингээс доогуур байна. Гэтэл Оюутолгой, Цагаансуваргын зэс, алтны орд газруудыг эзэмших замаар Төвийн бүсийн, мөн говийн гурван аймгийн эдийн засгийн өсөлтийг хурдасгах, салбарын бүтцийг сайжруулах өргөн боломж байна.

Энэ бүс нутагт өндөр технологид тулгуурлан мал аж ахуй, газар тариалангийн түүхий эдийг бүрэн боловсруулж экологийн цэвэр бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэн дэлхийн зах зээлд өрсөлдөх боломж байгаа юм.

Төвийн бүсийн хөгжлийн нөөц боломжийг бүрэн ашиглаж эдийн засгийн өсөлтийг хурдасгах, улмаар экосистемийн тэнцвэрт байдалд зохицсон эдийн засгийн салбарын орчин үеийн оновчтой бүтцийг бий болгон хөгжүүлэх шаардлагатай байна.

Хоёрдугаар үе шат (2011-2015 он):

Тэргүүлэх зорилт 1. Бүсийн дотоодын нийт бүтээгдэхүүнийг 20 орчим хувиар өсгөж, экспортын бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэлийг нэмэгдүүлнэ.

Хэрэгжүүлэх үйл ажиллагааны чиглэл:

- уул уурхай, аялал жуулчлалын салбарын дотоод, гадаадын хөрөнгө оруулагчдыг дэмжих бодлого боловсруулан хэрэгжүүлэх;

Гарах үр дүн: Эдийн засаг тогтвортой өсч, мэдлэг, мэдээлэлд суурилсан эдийн засаг бий болно.

Тэргүүлэх зорилт 2. Дотоодын нийт бүтээгдэхүүнд аж үйлдвэр, үйлчилгээний салбарын эзлэх хувийн жинг өсгөж, эдийн засгийн салбарын бүтцийг улам боловсронгуй болгоно.

Хэрэгжүүлэх үйл ажиллагааны чиглэл:

- зэс, нүүрс, хөнгөн, хүнсний үйлдвэрлэлийн бүтээгдэхүүний экспортыг өсгөх;
- барилгын материалын үйлдвэрлэлийг нэмэгдүүлэх.

Гарах үр дүн: Бүсийн эдийн засгийн бүтэц сайжирч, аж үйлдвэр-үйлчилгээ-хөдөө аж ахуй гэсэн загварт бүрэн шилжсэн байна.

1.2. Аж үйлдвэрийн хөгжил

Үндэслэл: Төвийн бүсэд манай улсын аж үйлдвэрийн нийт бүтээгдэхүүн борлуулалтын 8.9 хувь нь ноогдож байна. Нэг хүнд ноогдох аж үйлдвэрийн бүтээгдэхүүний борлуулалт 238.4 мян.төг байгаа нь улсын дунджаас 1.9 дахин, Улаанбаатарынхаас 2.7 дахин, Хангайн бүсийнхээс 3.4 дахин бага байна.

Төвийн бүс нь ашигт малтмалын судлагдсан орд, илрэл олонтой, нөөц ихтэй, газар зүйн тааламжтай байршилтай учраас ашигт малтмалыг олборлох, боловсруулах үйлдвэрүүдийг байгуулан хөгжүүлэх ихээхэн боломжтой. Тухайлбал, өнөөгийн байдлаар бүсийн хэмжээнд нийт 15 төрлийн ашигт малтмалын 645 орд, илэрц байгаагаас 229 нь 11 төрлийн ашигт малтмалын орд, бусад нь илрэлүүд байна. Эдгээр ордуудад 7031.0 тонн алт (улсын нийт судлагдсан алтны нөөцийн 86.0%), 1283.9 мян.тн зэс (80.0%), 12,2 тн мөнгө, 162.4 мян.тн холимог металл (4.0%), 420.3 сая тн төмөр (54.0%), 41.4 мян.тн цагаантугалга (87.0%), 17.9 мян.тн гянтболд (11.0%), 43.6 мян.тн молибден (11.2%), 7031 сая тн нүүрс (91.0%), 6.6 сая тн хайлуур жонш (36.0%) агуулагдаж байна. Эдгээрээс Оюутолгойн зэс, алт, мөнгөний орд, Тавантолгойн коксжих нүүрсний орд, Цагаансуваргын зэс-молибдений орд, Цагаан тугалганы, Элстийн бүлэг, Жанчивлангийн бүлэг, Авдрантын бүлэг, Хар-Овоогийн бүлэг, цагаан тугалга-гянт болдын Хар морьтын бүлэг зэрэг шороон ордууд, Сэлэнгэ, Дарханы районд төвлөрч байгаа төмрийн хүдрийн ордууд, Улаан-Овоо, Нарийнсухайт, Гурвантэсийн зэрэг нүүрсний ордуудыг түшиглэн орчин үеийн олборлох, боловсруулах үйлдвэрүүдийг байгуулах бүрэн боломжтой.

Махны чиглэлийн жижиг, дунд үйлдвэрүүдийг байгуулж хөгжүүлэх замаар махны экспортын орлогыг нэмэгдүүлэх боломжтой. Экспортын зориулалтаар бэлтгэх боломжтой улсын нийт махны 21.8 хувь тус бүсэд ногдож байгаа бөгөөд энэхүү үзүүлэлтээр хангайн (37.5%), баруун бүсийн (23.3%) дараа орж байна. Төвийн бүс экспортын зориулалтаар жилд 7.2-8.5 мян. тн мах бэлтгэх боломжтой. Тухайлбал 2.4-2.8 мян.тн адууны мах, 1.8-2.2 мян. тн үхрийн мах, 1.8-2.1 мян.тн хонины мах, 1.0-1.2 мян.тн ямааны мах бэлтгэх нөөц чадавх байна. Мөн улсын нийт хонины ноос бэлтгэлийн 23.5 хувь, ямааны ноолуурын 25.5 хувь, тэмээний ноосны 47.8 хувь, адууны

хөөврийн 23.9 хувь, үхрийн хөөврийн 17.2 хувийг тус бүс бэлтгэх боломж, чадавх байгаа юм.

Иймд төвийн бүс нутагт Оюутолгой, Цагаансуварга, Тавантолгойн зэрэг ашигт малтмалын томоохон орд газруудыг түшиглэн уул уурхайн аж үйлдвэрийг, мал аж ахуй, газар тариалангийн түүхий эдэд түшиглэн экологийн цэвэр бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэх зориулалт бүхий боловсруулах үйлдвэрийг тус тус түргэн хурдацтай хөгжүүлэх өргөн боломж байна.

Хоёрдугаар үе шат (2011-2015 он):

Тэргүүлэх зорилт 1. Бүсийн дотоодын нийт бүтээгдэхүүнд боловсруулах аж үйлдвэрийн салбарын эзлэх хувийн жинг тогтвортой өсгөнө.

Хэрэгжүүлэх үйл ажиллагааны чиглэл:

- аймгийн төвүүдэд хөнгөн, хүнсний үйлдвэрлэлийг хөгжүүлэх;
- аймгийн төвүүдэд малын болон ангийн үс ноос, ноолууранд анхан шатны болон гүнзгийрүүлсэн боловсруулалт хийж, дотоодын хэрэгцээг хангахын зэрэгцээ экспортод гаргах;
- зарим аймгийн төвүүдэд өнгөлгөөний тоосго, өндөр хүчдэлийн шон, шил, галд тэсвэртэй тоосгоны үйлдвэр байгуулах.

Гарах үр дүн: Бүсийн эдийн засагт боловсруулах аж үйлдвэрийн салбарын байр суурь эрс нэмэгдсэн байна.

Тэргүүлэх зорилт 2. Бүсийн дотоодын нийт бүтээгдэхүүнд уул уурхайн салбарын эзлэх хувийн жинг оновчтой түвшинд хүргэнэ.

Хэрэгжүүлэх үйл ажиллагааны чиглэл:

- Оюутолгойн зэс, алт, мөнгөний, Тавантолгойн коксжих нүүрсний, Цагаансуваргын зэс, молибдений орд газруудыг түшиглэн байгуулсан уул уурхайн үйлдвэрүүдийн олборлолт, боловсруулалтын түвшинг дээшлүүлэх;
- нүүрсний уурхайнуудын техник, технологийн түвшин, бүтээмжийг дээшлүүлж, нүүрсний экспортыг нэмэгдүүлэх;
- төмрийн хүдрийн олборлолт, боловсруулалтыг нэмэгдүүлэх;
- Дорноговь аймгийн Элдэвийн нүүрсний уурхайн нүүрс олборлолтыг 1.0 сая тоннд, Шивээ-Овоогийн нүүрсний уурхайн төслийн хүч чадлыг бүрэн эзэмшиж нүүрс олборлолтыг 2.0 сая тоннд хүргэх;

Гарах үр дүн: Бүсийн эдийн засагт уул уурхайн салбарын эзлэх хувийн жин оновчтой түвшинд хүрсэн байна.

1.3. Хөдөө аж ахуйн хөгжил

Үндэслэл: Төвийн бүсэд 2004 оны байдлаар манай улсын нийт мал сүргийн 22.3 хувь нь ноогдож байна.

Малын үүлдэр, удам угсааг сайжруулах, ашиг шимийг нь нэмэгдүүлэх чиглэлийн ажил шаардлагын түвшинд хүрэхгүй байна. Мал сүргийн усан хангамж дутагдалтай байна. Зах зээлийн эрэлт, нийлүүлэлтээс хамаарч сүргийн бүтцэд ч зарим сөрөг өөрчлөлт гарсан байна. Энэ нь бэлчээр ашиглалтад сөргөөр нөлөөлж эхлэв. Иймд цаашид малын тоо толгойг зохистой хэмжээнд барьж сүргийн бүтэц, чанарыг сайжруулах замаар ашиг шимийг нь нэмэгдүүлэх шаардлагатай байна.

Бэлчээр талхлагдаж, ялангуяа аймгийн төвүүдийн ойролцоох бэлчээрийн даац хэтрэх боллоо. Малчдын хөдөлмөр зохион байгуулалтын оновчтой хэлбэр болох хоршоо, фермерийн аж ахуйг хөгжүүлэх эрх зүйн орчин бүрдэж байгаа ч түүний хэрэгжилтийн явц удаан, малчдын хөрөнгө хүч, хөдөлмөр тархай, аж ахуйг удирдах арга барил дутагдалтай хэвээр байна. Малын ашиг шимийг бүрэн ашиглаж, түүхий эд, бүтээгдэхүүний чанарыг сайжруулах, боловсруулалт хийх ажил удаан байна.

Хилийн чанадаас мал, амьтны гоц халдварт өвчин орж ирэх, тархах аюул хэвээр байна. Мөн байгаль цаг уурын таагүй нөлөөлөл, малын арчилгаа маллагаа, тэжээлийн болон эрдэс витамин дутагдал нь мал, амьтдын бие мах бодийн эсэргүүцлийг сулруулж, халдварт өвчинд өртөмтгий болов.

Төвийн бүс нь манай орны газар тариалангийн үндсэн бүс нутаг юм. 2004 оны байдлаар улсын нийт тариалалт хийсэн талбайн 63.5 хувь төвийн бүсэд байна. Үйлдвэрлэлийн техник, технологийн хоцрогдол, сэлбэг хэрэгслийн дутагдал, хөрөнгө санхүүгийн хомсдол зэргээс шалтгаалан газар тариалангийн үйлдвэрлэл хүнд байдалд байна.

Мал аж ахуй, газар тариалангийн эрсдэлийг бууруулах, малчдын хоршин ажиллаж байгаа хэлбэрийг дэмжих, бэлчээрийн болон усан хангамжийн менежмент, тэжээл бэлтгэл, мал эмнэлгийн үйлчилгээ зэрэгт төрөөс үзүүлэх тусламж дэмжлэгийг идэвхжүүлж, менежментийн тогтолцоог боловсронгуй болгох шаардлагатай байна. Говийн аймгуудын усан хангамжийн асуудлыг шийдэх нь хойшлуулашгүй зорилт болж байна.

Мал аж ахуй, газар тариалангийн салбарт хөрөнгө хүч, мөнгөний хуримтлал бий болгон хөдөө аж ахуйн үйлдвэрлэлийн тогтвортой өсөлтийг хангаж, улмаар бүтээгдэхүүний чанар, өрсөлдөх чадварыг сайжруулах зайлшгүй шаардлагатай байна.

Хоёрдугаар үе шат (2011-2015 он):

Тэргүүлэх зорилт 1. Бүсийн хөдөө аж ахуйн салбарын дотоодын нийт бүтээгдэхүүний жилийн дундаж өсөлтийг 7-гоос доошгүй хувьд хүргэж, тэжээлийн хангамжийг сайжруулан, ган, зудаас хамгаалах оновчтой тогтолцоо бий болгож, улмаар өвс, тэжээл экспортлох нөхцөлийг бүрдүүлнэ.

Хэрэгжүүлэх үйл ажиллагааны чиглэл:

- усалгаатай газар тариаланг эрчимтэй хөгжүүлэхэд онцгой анхаарах;
- малчдын үйлдвэрлэл, борлуулалт, фермерийн үйл ажиллагааг дэмжин хөгжүүлэх;
- мал аж ахуйн үйлдвэрлэлд шаардагдах мэдээллийн тогтолцоог бий болгох;
- мал сүргийг эрүүлжүүлж, үржлийн ажлыг ашиг шим, орлоготой уялдуулан зохион байгуулах;
- төв, суурин газрын дэргэд тухайн төв, суурингийн мал аж ахуйн болон газар тариалангийн гаралтай хүнсний бүтээгдэхүүний хэрэгцээг хангах эрчимжсэн фермерийн болон хагас суурин аж ахуйг олноор байгуулж ажиллуулах;

- малын тэжээл үйлдвэрлэх, тээвэрлэх, хадгалах, мал аж ахуйн гаралтай бүтээгдэхүүнийг боловсруулах оновчтой тогтолцоог бүрдүүлэх;
- байгалийн гэнэтийн аюулаас сэргийлэх, хохирлыг бууруулах зорилгоор малыг даатгалд бүрэн хамааруулах ажлыг зохион байгуулах;
- малын тэжээл бэлтгэл, үйлдвэрлэлд байгаль орчинд хоргүй, хаягдалгүй, шатахуун бага зарцуулдаг, бүтээмж өндөртэй техникийг ашиглахыг бүх талаар дэмжих;
- өвс тэжээл экспортлох хил, гаалийн зохицуулалтын нэн таатай орчин бүрдүүлэх.

Гарах үр дүн: Малчдын 20-иос доошгүй хувь нь хагас суурин, суурин амьдралын хэв шинжид шилжиж, хот, суурин газрын орчим эрчимжсэн мал аж ахуйн тогтолцоо бий болж, малын тэжээлийн хангамж эрс сайжирч, өвс тэжээл экспортолж эхэлнэ.

Тэргүүлэх зорилт 2. Аймаг, сумдын хэрэгцээ шаардлагад нийцүүлэн бэлчээр усжуулалтын түвшинг дээшлүүлнэ.

Хэрэгжүүлэх үйл ажиллагааны чиглэл:

- бүх төрлийн худаг засварлах, барих ажлыг гадаад, дотоодын төсөл, хөтөлбөр, төсвийн хөрөнгө оруулалтаар дэмжих
- бэлчээр усжуулах ажилд гадаад, дотоодын хөрөнгө оруулалтыг татах оновчтой арга механизмыг нэвтрүүлэх.

Гарах үр дүн: Бэлчээрийн усан хангамжийн түвшин дээшилж энэ талын бэрхшээл арилсан байна.

1.4. Дэд бүтцийн хөгжил

1.4.1. Зам тээврийн салбарын хөгжил

Үндэслэл: Төвийн бүсэд бусад бүсүүдтэй харьцуулахад зам тээврийн дэд бүтэц харьцангуй илүү хөгжсөн юм. Ази, Европыг холбосон Монголын төмөр зам энэ бүсийг дайран өнгөрдөг.

Төвийн бүс нь замын сүлжээний хангамжийн үзүүлэлтээр баруун бүсээс 12.3 дахин, зүүн бүсээс 2.5 дахин, хангайн бүсээс 1.8 дахин илүү байна. Төвийн бүсийн бусад аймгуудад төрөл бүрийн замын сүлжээг, түүний дотор сайн чанарын авто замын сүлжээг бий болгох явдал тулгамдсан асуудлын нэг мөн. Сайн чанарын замын сүлжээ дутагдаж байгаа нь аливаа бараа таваар, үйлдвэрлэл, үйлчилгээний үнэ, өртөг өндөр байх нөхцөлийг бий болгож байгаа юм. Мөн "Мянганы зам" тавихад төвийн бүсийн аймгуудын оролцоо, хамтын ажиллагааг идэвхижүүлэх шаардлага их байна.

Хоёрдугаар үе шат (2011-2015 он):

Тэргүүлэх зорилт 1. Мянганы замаас салаалсан чиглэлүүдийн авто замын зарим хэсгийг барьж ашиглалтад оруулна.

Хэрэгжүүлэх үйл ажиллагааны чиглэл:

- Мянганы замаас салбарласан зарим чиглэлийн авто замыг хатуу хучилттай болгох;

Гарах үр дүн: Бүсийн авто замын орчин үеийн нэгдсэн сүлжээ бий болсон байна.

Тэргүүлэх зорилт 2. Бүсийн бүх төрлийн тээврийн үйлчилгээний оновчтой сүлжээг бий болгоно.

Хэрэгжүүлэх үйл ажиллагааны чиглэл:

- бүсийн тулгуур төвүүд, аймгийн төвүүдэд зорчигч үйлчилгээний орчин үеийн шаардлагад нийцсэн төвүүдийг ажиллуулж эхлэх;
- бүсийн тулгуур төвүүд, аймгийн төвүүдэд ачааг хүлээн авах, сэлгэн ачих төвүүд ажиллуулах;
- Төвийн бүсийн нийт аймгуудын онгоцны буудлын нисэх, буух талбайг бетонон зурвастай болгож, сансрын дамжуулах станц суурилуулах;

Гарах үр дүн: Бүсийн бүх төрлийн тээврийн орчин үеийн оновчтой сүлжээ бий болсон байна.

1.4.2. Эрчим хүчний салбарын хөгжил

Үндэслэл: Төвийн бүсэд нийт 4927.9 гаруй км урт цахилгаан дамжуулах шугам байгаа нь улсын нийт цахилгаан дамжуулах шугамын 44 хувь болж байна. Үүнээс улсын 220 кВ-ын цахилгаан дамжуулах шугамын 77 хувь, 110 кВ-ын цахилгаан дамжуулах шугамын 46 хувь, 35 кВ-ын цахилгаан дамжуулах шугамын 10 хувь орчим нь төвийн бүсэд ногдож байна. Өмнөговь аймаг бүхэлдээ, Дорноговь аймгийн сумдын 50 хувь төвийн эрчим хүчний системд холбогдоогүй байна. Төв аймгийн нэгээс бусад сум, бүсийн бусад аймгийн бүх сум төвийн эрчим хүчний системд холбогдсон байна.

Төвийн эрчим хүчний системд холбогдоогүй аймаг, сумын төвд дизель цахилгаан станц зонхилж байгаа бөгөөд түлш их хэрэглэдэг, нөгөө талаар түлш худалдан авах санхүүгийн чадавх сул байдагтай холбоотойгоор тэдгээр сумдад эрчим хүчний хомсдол гарч байна. Ийм нөхцөлд техник, тоног төхөөрөмж ажиллуулж, жижиг, дунд үйлдвэрлэл, үйлчилгээ эрхлэх боломж бага байна. Үүний зэрэгцээ энэ бүс нутгийн нийт өрхийн ойролцоогоор 50 гаруй хувийг нь эзэлдэг малчдыг цахилгаан эрчим хүчний найдвартай эх үүсвэрээр хангах шаардлага тулгарч байна. Иймд төвийн бүсийн нийт аймаг, сумд, малчдыг эрчим хүчний найдвартай эх үүсвэртэй болгох явдал онцгой ач холбогдолтой юм.

Хоёрдугаар үе шат (2011-2015 он):

Тэргүүлэх зорилт 1. Эрчим хүчний салбарын дотоодын нийт бүтээгдэхүүний жилийн дундаж өсөлтийг 10-аас доошгүй хувьд хүргэж, менежментийг боловсронгуй болгон, тэргүүний техник, технологи нэвтрүүлж, үйлдвэрлэл, хэрэглээний үр ашгийг дээшлүүлнэ.

Хэрэгжүүлэх үйл ажиллагааны чиглэл:

- хот, суурин газруудад нар, салхи, устөрөгч, газрын гүний дулааныг ашиглах бага, дунд чадлын сэргээгдэх эрчим хүчний цогцолборуудыг барьж байгуулах;
- ашиглах нөөц нь тогтоогдсон газруудад дунд зэргийн хүчин чадалтай (30-50МВт) салхин паркууд байгуулан, эрчим хүчний төвлөрсөн системд холбон үр ашигтай ажиллах нөхцөлийг бүрдүүлэх;
- говийн аймгуудад өндөр хүчин чадалтай нарны цахилгаан станц байгуулах, олон улсын хамтарсан судалгааны хүрээнд туршилтын

- нарны цахилгаан станц байгуулах төслийг үе шаттайгаар хэрэгжүүлэх;
- бүсийн эрчим хүчний үйлдвэрүүдийн тоног төхөөрөмжийг иж бүрэн шинэчлэх;
- сум, багийн төвүүдийн эрчим хүчний хангамжийг сэргээгдэх эрчим хүчний эх үүсвэрээр сайжруулах;
- цахилгаан дамжуулах шугамын алдагдлыг бүрэн арилгах;

Сумдын төвийн эрчим хүчний хангамжийн асуудлыг цахилгаан дамжуулах агаарын шугамаар холбох, сэргээгдэх эрчим хүч болон бусад эх үүсвэр ашиглан хангах ажлыг өргөтгөх;

аймаг, сум, суурин газруудын нэвтрүүлэх чадвар нь хүрэлцэхгүй байгаа дулааны болон цэвэр усны хуучирсан шугам сүлжээг өргөтгөх, шинэчлэх; малчин айл өрхийг 100 хувь сэргээгдэх эрчим хүчний эх үүсвэрээр хангах.

Гарах үр дүн: Эрчим хүчний салбарын менежмент боловсронгуй болж, дэвшилтэт техник, технологи нэвтэрч, хүртээмж, ашигт ажиллагааны түвшин дээшилсэн байна.

1.4.3. Мэдээлэл, харилцаа, холбооны хөгжил

Үндэслэл: Төвийн бүсийн мэдээлэл, харилцаа, холбооны өнөөгийн сүлжээ нь сум, багийн түвшинд орчин үеийн хэрэгцээ шаардлагыг хангахгүй байна. Үүний зэрэгцээ мэдлэг, мэдээлэлд суурилсан эдийн засгийг бий болгоход энэ салбарын хөгжил тэргүүлэх ач холбогдолтой. Иймд мэдээлэл, харилцаа холбооны сүлжээг иж бүрэн шинэчилж орчин үеийн мэдээлэл, харилцаа холбооны нэгдсэн сүлжээг бий болгох шаардлагатай байна.

Хоёрдугаар үе шат (2011-2015 он):

Тэргүүлэх зорилт 1. Хиймэл дагуулын болон бага багтаамжийн радио релейний шугам, хөдөлгөөнт холбоог ашиглан хот айл, малчдыг бүрэн холбоожуулна.

Хэрэгжүүлэх үйл ажиллагааны чиглэл:

- Төвийн бүсийн алслагдсан бүс нутгуудад утасгүй холбооны технологийг нэвтрүүлэх;
- бүсийн үүрэн телефоны хэрэгцээг хангах;
- интернетийн сүлжээг сумын түвшинд өргөтгөж, компьютер, интернет хэрэглэгчдийн хэрэгцээг бүрэн хангах.

Гарах үр дүн: Мэдээлэл, харилцаа холбооны орчин үеийн оновчтой сүлжээ бий болсон байна.

1.5. Аялал, жуулчлалын салбарын хөгжил

Үндэслэл: Төвийн бүсийн ойт хээр, тал хээр, говь хосолсон өвөрмөц экосистем, шашин, түүх, соёлын баялаг өв, тэдгээрийн аялал жуулчлалын үнэ цэнийг тодорхойлсны үндсэн дээр Сэлэнгэ, Дархан-Уул, Дорноговь аймагт түүх, соёл, хот, суурин, худалдаа-бизнесийн чиглэлийн, Төв, Дундговь, Өмнөговь, Говьсүмбэр аймагт амралт сувилал, спорт аялал, ардын урлаг (уртын дуу), нүүдлийн соёл иргэншлийн чиглэлийн аялал жуулчлалын бүс нутгийг бий болгож, тэдгээрийг Улаанбаатарын болон хангайн бүсийн аялал жуулчлалын төвүүдтэй зам, тээвэр, холбоо мэдээлэл, маршрутын нэгдсэн сүлжээгээр холбон хөгжүүлнэ. Мөн аялал жуулчлалын салбарын

маркетингийн нэгдмэл бодлогыг тодорхойлж, материаллаг баазыг нь сайжруулан, Улаанбаатар хот орчим, Горхи-Тэрэлж, Өмнөговь аймаг зэрэг улсын хэмжээний тэргүүлэх чиглэлийн аялал жуулчлалын бүсүүдийг хөгжүүлэх мастер төлөвлөгөө боловсруулж, тодорхой төслүүдийг хэрэгжүүлэх шаардлагатай байна.

Хоёрдугаар үе шат (2011-2015 он):

Тэргүүлэх зорилт 1. Аялал жуулчлалын салбарыг төвийн бүсийн эдийн засгийн тэргүүлэх салбарын нэг болгоно.

Хэрэгжүүлэх үйл ажиллагааны чиглэл:

- аялал жуулчлалын бааз, төвүүдийн үйлчилгээний чанар, хүртээмжийг дэлхийн түвшинд хүргэх;
- аялал жуулчлалын цөм бүс нутгуудад өндөр зэрэглэлийн тохилог зочид буудлуудыг барихыг эдийн засгийн хөшүүргүүдийг хэрэглэн дэмжих;
- Ази, Европын орнуудад сурталчлах замаар энэ бүс нутгийг олон улсын аялал жуулчлалын сүлжээнд хамруулах;
- Чингис хааны амьдралын түүхтэй холбоотой "Буур хээр"-т жуулчны хотхон байгуулах, Сэлэнгэ-Байгаль нуур чиглэлээр аялалын маршрут гаргах;
- Төвийн бүсийн аймгуудын олон ястны соёл, урлаг, ардын өв уламжлалыг харгалзан бүсийн тулгуур төв Зуунмод, Дархан хотод төвийн бүсийн соёл урлагийн болон спортын төв цогцолбор, байгууламжуудыг барих.

Гарах үр дүн: Аялал жуулчлал эрчимтэй хөгжиж, бүсийн эдийн засгийн тэргүүлэх салбарын нэг болно.

Хоёр. Нийгмийн хөгжил

2.1. Хүн амын өсөлт, хүний хөгжлийг хангах талаар

Үндэслэл: Төвийн бүсэд өнөөгийн байдлаар 439.0 мянган хүн буюу манай улсын нийт хүн амын 17.3 хувь оршин сууж байна. 1989 онтой харьцуулбал 2004 онд 1000 хүнд ногдох төрөлт 48.3 хувиар, ердийн цэвэр өсөлт 57 хувиар тус тус буурчээ. Төвийн бүсийн хүн амын жилийн дундаж өсөлтийн үзүүлэлтийг улсын дундажтай харьцуулбал даруй 3.5 дахин бага байна.

Үүний зэрэгцээ шилжин явагчийн тоогоороо төвийн бүс улсын хэмжээнд баруун бүсийн дараа, харин шилжин ирэгсдийн тоогоор Улаанбаатар хотын дараа орж байна. Төвийн бүсийн умард хэсэг (Төв, Дархан-Уул, Сэлэнгэ аймаг) рүү шилжин ирж байгаа хүмүүс тэдний амьдралын чухал эх сурвалж болох малаа тууж ирэх нь түгээмэл үзэгдэл болжээ. Байдал ийм байгаа нь бүсийн умард хэсэгт бэлчээрийн даац хэтэрч, экологийн тэнцвэрт байдал алдагдах, алслагдсан зарим аймагт хүн ам хэт цөөрч, нутаг орон эзгүйрэх зэрэг сөрөг үр дагаврыг бий болгож байгаа юм.

Хүний хөгжлийн индексийн хувьд 2002 оны байдлаар бүсийн аймгуудын дундаж 0.661 байгаа бөгөөд бүсдээ Дархан-Уул аймаг (0.677) өндөр үзүүлэлттэй буюу улсын дундаж (0.679)-тай ойролцоо байна. Харьцангуй доогуур үзүүлэлттэй нь Дорноговь аймаг (0.631) бөгөөд улсын дунджаас 7.1 хувиар бага байна. Цаашид энэ бүсэд хүний хөгжлийн түвшинг сайжруулах шаардлага ч байна.

Хоёрдугаар үе шат (2011-2015 он):

Тэргүүлэх зорилт 1. Хүн амын жилийн дундаж өсөлтийг 0.8 хувьд хүргэнэ.

Хэрэгжүүлэх үйл ажиллагааны чиглэл:

- Бүс, аймаг, сумдын түвшинд хөгжлийн бодлого, төлөвлөлтөд хүн амын хүчин зүйлсийг оновчтой тусган хэрэгжүүлэх арга механизмыг төгөлдөржүүлж улам боловсронгуй болгох;
- Бүсийн эдийн засгийн өсөлтийг түргэсгэж ажлын байрны хангамжийг сайжруулан гадагш чиглэсэн шилжих хөдөлгөөнийг эрс бууруулах замаар хүн амын жилийн дундаж өсөлтийг тогтвортой нэмэгдүүлэх;
- Хүний амьдралын нийгэм, эдийн засаг, эрүүл мэндийн орчин ахуйн таатай нөхцөлийг бүрдүүлж хүн амын дундаж наслалтыг 66-д хүргэх;
- Нийт малчдыг зайны сургалтад хамруулах оновчтой арга хэлбэрийг сонгон хэрэгжүүлэх.

Гарах үр дүн: Хүний хөгжлийн түвшин дээшилж, нийгмийн халамж үйлчилгээ нэмэгдсэн байна.

2.2. Хэрэглээний бүтцийг сайжруулах талаар

Үндэслэл: Төвийн бүсэд хүн амын хэрэглээний бүтэц сүүлийн жилүүдэд өргөжин өөрчлөгдөж байгаа боловч хүнсний аюулгүй байдал эрүүл ахуйн шаардлагыг бүрэн хангаж чадахгүй байна.

Хот, суурин газрын хүн амын хүнсний хэрэглээнд будаа, элсэн чихэр, төмс, хүнсний ногоо, жимс жимсгэнэ, өндөг зонхилж байхад хөдөөгийнхний хүнсний хэрэглээнд уламжлалт мах, сүү, гурилын хэрэглээ зонхилсон хэвээр байна.

Ялангуяа ядуу, нэн ядуу өрхийн хэрэглээний бүтэц доогуур байна. Техник, технологийн хоцрогдлоос үүдэн үйлдвэрлэл, үйлчилгээнд ч үрэлгэн, зохисгүй хэрэглээ зонхилсоор байна.

Хүрээлэн буй орчинд сөрөг нөлөө үзүүлдэг үйлдвэрлэл үйлчилгээний зохисгүй хэрэглээг өөрчлөн сайжруулж, хүн амын чинээлэг хэсгийн хэрэглээний түвшинд ядуу хэсгийн хэрэглээний түвшинг ойртуулж, чанартай хэрэглээг бий болгон төлөвшүүлэх шаардлагатай байна.

Хоёрдугаар үе шат (2011-2015 он):

Тэргүүлэх зорилт 1. 2005 оны түвшинтэй харьцуулбал төмс, хүнсний ногооны хангамжийг 40 хувь, жимс жимсгэний хангамжийг 25 хувь, цэцгийн тосны хангамжийг 65 хувь, загас, загасан бүтээгдэхүүний хангамжийг 10 хувь өсгөж хүн амын хүнсний хангамж, хэрэглээний бүтцийг өөрчлөн сайжруулна.

Хэрэгжүүлэх үйл ажиллагааны чиглэл:

- Бизнес эрхлэх таатай орчинг бүрдүүлэх замаар аж ахуйн нэгж, өрхийн үйлдвэрлэлийг дэмжиж бүсийн төмс, хүнсний ногоо, жимс жимсгэнэ, цэцгийн тосны үйлдвэрлэлийг өсгөн, загас, загасан бүтээгдэхүүний дотоодын зах зээлд нийлүүлэлтийг нэмэгдүүлэх;
- Жижиг, дунд үйлдвэрлэлийг дэмжих бодлогын хүрээнд төмс, хүнсний ногооны тариалан эрхлэгчдийг урт хугацааны бага хүүтэй зээл (лизинг)-ээр урамшуулах;

- Хүн амын сүү, сүүн бүтээгдэхүүний хэрэглээний 70 хүртэл хувийг, цэцгийн тосны 65 хувийг бүсийн дотоодын үйлдвэрлэлээр хангах;
- Ингэний сүүний эмчилгээний чанарыг таниулж, ингэний цагаан идээний үйлдвэрлэлийг дэмжих.

Гарах үр дүн: Хүн амын хүнсний хэрэглээний бүтэц сайжирч, өөрийн оронд үйлдвэрлэсэн экологийн цэвэр бүтээгдэхүүний хэрэглээ өссөн байна.

Тэргүүлэх зорилт 2. Байгаль орчинд хоргүй, дэвшилтэт техник, технологийг үйлдвэрлэлд тууштай нэвтрүүлэх замаар үйлдвэрлэлийн зохистой хэрэглээг төлөвшүүлнэ.

Хэрэгжүүлэх үйл ажиллагааны чиглэл:

- Байгаль орчинд хоргүй, хаягдалгүй технологийг үйлдвэрлэлд нэвтрүүлэх ажлыг дэмжиж, энэ талын хяналтыг хүчтэй болгох арга хэмжээ авах;
- Аймгуудад үйлдвэрлэлийн болон хэрэглээний явцад гарсан хог хаягдлыг төрөлжүүлэн дахин боловсруулах үйлдвэрүүдийг байгуулах;
- Түлшний мод хэрэглэхийг багасган байгалийн хий болон бусад түлш ашиглах, барилга, модон эдлэлийн үйлдвэрлэлд өөр төрлийн материал орлуулан ашиглах үйл ажиллагаа, энэ талын дэвшилтэт технологийг дэмжин урамшуулах;
- Шахмал түлшний үйлдвэрийг аймгийн төв, нүүрсний уурхайнуудыг түшиглэн байгуулж, ажиллуулах;
- Бүсийн тулгуур төв, аймгийн төвүүдэд хог хаягдлыг боловсруулах үйлдвэр байгуулж, ажиллуулах.

Гарах үр дүн: Үйлдвэрлэлийн зохистой хэрэглээ бий болж, төлөвшинө.

Тэргүүлэх зорилт 3. Төв суурин газрын хүн амыг эрүүл ахуйн шаардлага хангасан цэвэр усаар хангах ажлыг сайжруулж, усан хангамжийн түвшинг дээшлүүлнэ.

Хэрэгжүүлэх үйл ажиллагааны чиглэл:

- Төв, суурин газрын хүн амын унд, ахуйн усны эх үүсвэрт ариун цэвэр, эрүүл ахуйн хамгаалалтын бүс тогтоож, тохижуулах ажлыг сайжруулах;
- Аймгуудад ундны усны зарим эх үүсвэрийг шинээр судлан тогтоож, зарим сумын ундны усны худгуудад цэнгэгжүүлэх тоног төхөөрөмж суурилуулан усны чанар, хангамжийг сайжруулах;
- Ус цэнгэгжүүлэх орчин үеийн техник, тоног төхөөрөмжийг эхний ээлжинд Өмнөговь аймгийн Ноён, Цогт-Овоо, Хүрмэн, Даланзадгад суманд, цаашдаа говийн бүсийн бүх сумдад суурилуулан ашиглах ажлыг хэрэгжүүлэх.

Гарах үр дүн: Хүн амыг ариун цэвэр, эрүүл ахуйн стандартын шаардлага хангасан цэвэр усаар хангах боломж, нөхцөл бүрдэнэ.

2.3. Ажилгүйдэл, ядуурлыг бууруулах талаар

Үндэслэл: Төвийн бүсийн ажилгүйдлийн түвшин 2004 онд (2.7 хувь)улсын дундаж (3.6)-аас 25.0 хувиар бага байгаа боловч шилжин ирэгсдийн тоо өсч байгаагаас үүдэн цаашид ажилгүйдэл, ядуурлыг багасгах талаар их зүйл хийх шаардлагатай байна.

Ядуу өрхийн дийлэнх хэсэг төвлөрсөн суурин газар буюу аймаг, сумдын төвүүдэд амьдарч байна. Ядуурлын гол шалтгаан нь эдийн засгийн хөгжлийн түвшин доогуур байгаатай холбоотой юм. Нөгөө талаар манай иргэдэд бизнес эрхлэж бие даан амьдрах мэдлэг, дадлага туршлага дутмаг, бэлэнчлэх сэтгэлгээнээс түргэн салж чадахгүй байгаа зэргээс хамаарч ажилгүйдэл, ядуурал тууштай буурахгүй байна.

Төвийн бүс нутагт ашигт малтмалын томоохон орд газруудыг эзэмших, мал аж ахуй, газар тариалангийн түүхий эдийг боловсруулж экологийн цэвэр бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэж экспортод гаргах, аялал жуулчлалын салбарыг хөгжүүлэх зэрэг чиглэлээр идэвхтэй үйл ажиллагаа явуулж ажлын байрыг олноор бий болгох боломж харьцангуй илүү байна.

Иймд ядуурлын үндсийг арилгах, ядуурлаас гарах оновчтой арга зам, механизмыг боловсруулж хэрэгжүүлэх шаардлага их байна.

Хоёрдугаар үе шат (2011-2015 он):

Тэргүүлэх зорилт 1. Амжиргааны баталгаажих түвшингээс доогуур орлоготой өрхийг амжиргааны тогтвортой эх үүсвэртэй болгож, нийгмийн хамгааллын хүртээмж, үйлчилгээг шинэ түвшинд гаргана.

Хэрэгжүүлэх үйл ажиллагааны чиглэл:

- Жижиг, дунд үйлдвэрлэл, үйлчилгээг бүх талаар дэмжиж ажлын байрыг олноор бий болгох цогцолбор хөтөлбөрийг боловсруулан хэрэгжүүлэх;
- Бүсийн төвүүдийн асрамж, халамжийн төвүүдийн үйл ажиллагааг сайжруулах, бүтэн өнчин, тэнэмэл, нэн ядуу өрхийн хүүхдийг байрлуулж хооллон, сургалт явуулдаг халамж үйлчилгээний шаардлагатай төвүүдийг шинээр байгуулж, ажиллуулах;
- Хоол хүнс, хувцас, орон байраар гачигдаж буй, нэн ядуу айл өрх, хувь хүнд туслах чиглэлээр "Нийгмийн халамжийн сан"-гийн үйл ажиллагааг өргөжүүлэх;
- Хөдөө сумдад ахуй үйлчилгээгээр дагнасан явуулын үйлчилгээг өргөтгөх;
- Орон гэргүй иргэдийг орон байраар хангах ажлыг оновчтой зохион байгуулах;
- Малчид мал аж ахуйн бус орлогын эх үүсвэртэй болох нөхцөлийг бүрдүүлэх.

Гарах үр дүн: Ажилгүйдлийн түвшин буурч, ядуурал 2 дахин буурсан

1.4.2. Эрчим хүчний салбарын хөгжил

Үндэслэл: Төвийн бүсэд нийт 4927.9 гаруй км урт цахилгаан дамжуулах шугам байгаа нь улсын нийт цахилгаан дамжуулах шугамын 44 хувь болж байна. Үүнээс улсын 220 кВ-ын цахилгаан дамжуулах шугамын 77 хувь, 110 кВ-ын цахилгаан дамжуулах шугамын 46 хувь, 35 кВ-ын цахилгаан дамжуулах шугамын 10 хувь орчим нь Төвийн бүсэд ногдож байна. Өмнөговь аймаг бүхэлдээ, Дорноговь аймгийн сумдын 50 хувь төвийн эрчим хүчний системд холбогдоогүй байна. Төв аймгийн нэгээс бусад сум, бүсийн бусад аймгийн бүх сум төвийн эрчим хүчний системд холбогдсон байна.

Төвийн эрчим хүчний системд холбогдоогүй аймаг, сумын төвд дизель цахилгаан станц зонхилж байгаа бөгөөд түлш их хэрэглэдэг, нөгөө талаар

түлш худалдан авах санхүүгийн чадавх сул байдагтай холбоотойгоор тэдгээр сумдад эрчим хүчний хомсдол гарч байна. Ийм нөхцөлд техник, тоног төхөөрөмж ажиллуулж, жижиг, дунд үйлдвэрлэл, үйлчилгээ эрхлэх боломж бага байна. Үүний зэрэгцээ энэ бүс нутгийн нийт өрхийн ойролцоогоор 50 гаруй хувийг нь эзэлдэг малчдыг цахилгаан эрчим хүчний найдвартай эх үүсвэрээр хангах шаардлага тулгарч байна.

Иймд төвийн бүсийн нийт аймаг, сумд, малчдыг эрчим хүчний найдвартай эх үүсвэртэй болгох явдал онцгой ач холбогдолтой юм.

Хоёрдугаар үе шат (2011-2015 он):

Тэргүүлэх зорилт 1. Эрчим хүчний салбарын дотоодын нийт бүтээгдэхүүний жилийн дундаж өсөлтийг 10-аас доошгүй хувьд хүргэж, менежментийг боловсронгуй болгон, тэргүүний техник, технологи нэвтрүүлж, үйлдвэрлэл, хэрэглээний үр ашгийг дээшлүүлнэ.

Хэрэгжүүлэх үйл ажиллагааны чиглэл:

- Бүсийн эрчим хүчний системд дэвшилтэт техник, технологийг эрчимтэй нэвтрүүлж, менежментийг нь боловсронгуй болгох;
 - Дарханы дулааны цахилгаан станцын хоёр дахь ээлжийг барих;
 - Хот, суурин газруудад нар, салхи, устөрөгч, газрын гүний дулааныг ашиглах бага, дунд чадлын сэргээгдэх эрчим хүчний цогцолборуудыг барьж байгуулах;
 - Ашиглах нөөц нь тогтоогдсон газруудад дунд чадлын (30-50МВт) салхин паркууд байгуулан, эрчим хүчний төвлөрсөн системд холбон үр ашигтай ажиллах нөхцөлийг бүрдүүлэх;
 - Говийн аймгуудад өндөр хүчин чадалтай нарны цахилгаан станц байгуулах, олон улсын хамтарсан судалгааны хүрээнд туршилтын нарны цахилгаан станц байгуулах төслийг үе шаттайгаар хэрэгжүүлэх;
 - Бүсийн эрчим хүчний үйлдвэрүүдийн тоног төхөөрөмжийг иж бүрэн шинэчлэх;
 - Сум, багийн төвүүдийн эрчим хүчний хангамжийг сэргээгдэх эрчим хүчний эх үүсвэрээр сайжруулах;
 - Цахилгаан дамжуулах шугамын алдагдлыг бүрэн арилгах;
- Шивээ-Овоогийн нүүрсний уурхайг түшиглэн цахилгаан станц барих судалгаа хийх, техник-эдийн засгийн үндэслэлийг боловсруулах, хэрэглээний өсөлттэй уялдуулан хөрөнгийн эх үүсвэрийг олон талын оролцоотойгоор шийдвэрлэх; сумдын төвийн эрчим хүчний хангамжийн асуудлыг цахилгаан дамжуулах агаарын шугамаар холбох, сэргээгдэх эрчим хүч болон бусад эх үүсвэр ашиглан хангах ажлыг өргөтгөх;
- Аймаг, сум, суурин газруудын нэвтрүүлэх чадвар нь хүрэлцэхгүй байгаа дулааны болон цэвэр усны хуучирсан шугам сүлжээг өргөтгөх, шинэчлэх;
 - Малчин айл өрхийг 100 хувь сэргээгдэх эрчим хүчний эх үүсвэрээр хангах.

Гарах үр дүн: Эрчим хүчний салбарын менежмент боловсронгуй болж, дэвшилтэт техник, технологи нэвтэрч, хүртээмж, ашигт ажиллагааны түвшин дээшилсэн байна.

ХАВСРАЛТ 1. ЗУРГИЙН ДААЛГАВАР

Хавсралт 4.

Дорноговь аймгийн Сайншанд сумын төвийн хөгжлийн ерөнхий төлөвлөгөө боловсруулах зургийн даалгавар

Зургийн даалгаврыг ЗТБХБ-ын сайд болон Өмнөговь аймгийн засаг дарга нараар 2011 оны 4 сарын тоотор батлуулсан.

1	Ерөнхий төлөвлөгөө боловсруулах үндэслэл	<ul style="list-style-type: none"> - Монгол Улсын Мянганы хөгжлийн зорилтод суурилсан Үндэсний хөгжлийн цогц бодлого; - Монгол Улсын Бүсчилсэн хөгжлийн үзэл баримтлал; - Монгол Улсын Засгийн газрын 2008-2012 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөрийн 2.4.2 дахь заалт; - “Шинэ бүтээн байгуулалт” дунд хугацааны зорилтот хөтөлбөрийн 4.1.1.2 болон 4.4.1.1-р заалт; - “Өмнөд говийн дэд бүтцийг хөгжүүлэх хөтөлбөр”-ийн 3.3.1 дахь заалт; - “Хот байгуулалтын тухай” Монгол Улсын хуулийн 7.1.1, 9.1.4-р заалт;
2	Байршил, нийгэм, эдийн засаг, хөгжлийн байдал	<p>Дорноговь аймгийн төв Сайншанд хот нь 15763.8 га нутаг дэвсгэртэй, Улаанбаатар хотоос 463 км зайд, Замын-Үүд хилийн боомтоос 245 км зайд, далайн түвшнээс дээш 938 м өндөрт оршдог. 21147 хүн амтай. Хотын нийт хүн амын 30 хувь төвлөрсөн халаалт, усан хангамжтай сууцанд амьдардаг. Сайншанд хотоор Бээжин-Улаанбаатар-Москвагийн чиглэлийн төмөр зам болон Мянганы замын босоо тэнхлэг дайрч өнгөрдөг. Сайншанд хотоос хойш 10км зайд цэргийн зориулалтаар ашиглаж байсан хүнд даацын нисэх онгоц хүлээн авах зурвастай ашиглахад бэлэн нөөц аэродромтой. Хотын хэмжээнд 500 орчим аж ахуйн нэгж, байгууллага үйлдвэрлэл, үйлчилгээ явуулдаг. Үүнд Сайншандын дулааны төв станц “Чандмань Илч” УҮГ, мах боловсруулах “Дорнын говь” үйлдвэр, Мэргэжлийн сургалт үйлдвэрлэлийн төв, ЭМШУИС-ийн салбар сургууль зэрэг томоохон үйлдвэр, байгууллага үйл ажиллагаа явуулдаг.</p> <p>Ар шандад халаалтын 4 жижиг оврын зуухтай, Өвөр шандад КЕ-25-14 маркийн тогоотой уур гаргадаг дулааны станцтай. Ус хангамжийн төвлөрсөн шугам сүлжээтэй, хотоос 17км зайтай байрлах Зээлийн хөтөл дэх 2 гүний худгийг усны эх үүсвэрт ашигладаг. Хоногт 2700 м3 бохир ус цэвэрлэх хүчин чадалтай механик цэвэрлэх байгууламжтай, ариутгах татуургын төвлөрсөн системтэй.</p> <p>Төвийн эрчим хүчний системд болон шилэн кабелийн магистраль шугамд бүрэн холбогдсон.</p>
3	Ерөнхий төлөвлөгөө боловсруулахад ашиглах үндсэн материал	<p><u>Монгол Улсын хуулиуд:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Хот, тосгоны эрх зүйн байдлын тухай хууль; - Хот байгуулалтын тухай хууль; - Барилгын тухай хууль; - Байгаль орчныг хамгаалах тухай хууль; - Усны тухай хууль; - Бусад хуулиуд; <p><u>Төсөл, хөтөлбөрүүд:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Монгол Улсын XXI зууны тогтвортой хөгжлийн хөтөлбөр; - Монгол Улсын Мянганы хөгжлийн зорилтод суурилсан Үндэсний хөгжлийн цогц бодлого; - Монгол Улсын Бүсчилсэн хөгжлийн үзэл баримтлал; - Монгол Улсын бүсүүдийн хөгжлийн дунд хугацааны стратеги; - “Шинэ бүтээн байгуулалт” дунд хугацааны зорилтот хөтөлбөр; - Төрөөс төмөр замын тээврийн талаар баримтлах бодлогын баримт бичиг;

		<ul style="list-style-type: none"> - Монгол Улсын Засгийн газрын 2008-2012 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөр; - Монгол Улсын Төвийн бүсийн хөгжлийн хөтөлбөр; - Өмнөд говийн дэд бүтцийг хөгжүүлэх хөтөлбөр; - Дорноговь аймгийн Засаг даргын үйл ажиллагааны мөрийн хөтөлбөр; - Тухайн бүс нутаг болон аймагт хэрэгжиж буй бусад төсөл, хөтөлбөрүүд; - Салбаруудын хэмжээнд хэрэгжиж буй бусад төсөл, хөтөлбөрүүд; <p><u>Норматив баримт бичиг:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - "Зураг төсөл боловсруулах, зөвшөөрөлцөх, батлах дүрэм" /БНБД 11-01-98/. - Хот, тосгоны төлөвлөлт, барилгажилт (БНБД 30-01-04); - Хот, суурины хөгжлийн ерөнхий төлөвлөгөө боловсруулах аргачилсан заавар(УББ 11-202-00); - Хот, суурин газарт хот байгуулалтын иж бүрэн үнэлгээ өгөх аргачилсан заавар (УББ 30-201-09); - Барилга байгууламжийн инженер-экологийн судалгаа (БД 11- 102-07); - Бусад холбогдох норм, дүрэм, заавар; <p><u>Судалгааны материал:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Одоогийн Сайншанд хотын хөгжлийн ерөнхий төлөвлөгөө болон бусад шаардлагатай материал;
4	Ерөнхий төлөвлөгөөнд тусгагдах ажлын бүрэлдэхүүн	<p><i>1. Хот төлөвлөлтийн суурь судалгаа</i> (Газар нутаг, хүн ам, эдийн засаг, нийгэм, соёл, нийгмийн болон инженерийн дэд бүтцийн хангамж, байгаль орчин, газар ашиглалтын судалгаа болон бусад судалгаа)</p> <ul style="list-style-type: none"> - Газрын зураг М1:2000 ✓ - Инженер-геологийн судалгаа ✓ - Хот байгуулалтын иж бүрэн үнэлгээ - Инженерийн хангамжийн эх үүсвэр, шугам сүлжээний судалгаа - Нийгэм-эдийн засгийн судалгаа - Өмнөх ерөнхий төлөвлөгөөний хэрэгжилтэнд үнэлэлт, дүгнэлт өгөх; <p><i>2. Хөгжлийн стратеги</i> Сайншанд хотын хөгжлийн хэтийн чиглэлийг Монгол улсын нийгэм, эдийн засаг, бүс нутаг, уул уурхайн салбарын хөгжлийн чиг хандлага, хот байгуулалтын бодлоготой уялдуулан тодорхойлж, түүнд тулгуурлан ерөнхий төлөвлөгөөг боловсруулах</p> <p><i>3. Ерөнхий төлөвлөгөө</i> <u>Зураглалын материал:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Хот орчмын бүсийн хөгжлийн тойм, нутаг дэвсгэрийн байршлын схем М1:25000 - Одоогийн байдал М1:5000 - Хот байгуулалтын иж бүрэн үнэлгээ М1:5000 - Ерөнхий төлөвлөгөөний үндсэн зураг М1:5000 - Газар нутгийн үүргийн зориулалт, бүсчлэлийн төрөл М1:5000 - Дэвсгэр нутаг, газар эдэлбэрийн хуваарилалт М1:5000 - Гудамж, зам, тээврийн сүлжээ М1:5000 - Инженерийн шугам сүлжээний нэгдсэн зураг М1:5000 - Дулаан хангамж М1:5000 - Ус хангамж, ариутгах татуурга М1:5000 - Цахилгаан хангамж М1:5000

		<ul style="list-style-type: none"> - Холбоожуулалт М1:5000 - Инженерийн бэлтгэл арга хэмжээ, өндөржилт, улаан шугам М1:5000 - Цэцэрлэгжилт, ногоон байгууламж М1:5000 - Түүх, соёлын дурсгалт барилга, цогцолборын зэрэглэл байршил М1:5000 - Хотын төвийн хэсгийн хэсэгчилсэн ерөнхий төлөвлөгөө, панорам М1:1000 - Макет М1:5000 - Төлөвлөлт архитектур, орон зайн тодотгол зураг болон шаардлагатай бусад нэмэлт зураглал (3D видео танилцуулга /animation/) <p>(Эдгээр зураглалыг тоон байдлаар боловсруулсан байх бөгөөд масштабыг өөрчлөн хэвлэх боломжтой байна.)</p> <p><i>Тайлбар бичиг:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Зураг төсөл боловсруулсан үндэслэл, аргачлал; - Хот байгуулалтын суурь судалгаа, дүгнэлт, экологи, хот байгуулалтын үнэлгээ, харьцангуй давуу, сул талуудын харьцуулалт, хөгжилд нөлөөлөх хүчин зүйлүүдийн тодорхойлолт, эдийн засгийн тооцоо; - Төлөвлөлтийн үндсэн шийдэл, хөгжлийн стратеги; - Хэрэгжүүлэх арга хэмжээ, ээлж дараалал; - Эхний ээлжинд хэрэгжүүлэх инженерийн дэд бүтэц, нийгмийн дэд бүтэц, байгаль хамгаалалд шаардагдах хөрөнгө оруулалтын хөтөлбөр; -Техник-эдийн засгийн үндсэн үзүүлэлт зэргийг нарийвчлан тусгасан байна. <p>Батлагдсан ерөнхий төлөвлөгөө (зураглалын материал, тайлбар бичиг)-г хэвлэмэл болон тоон байдлаар 3 хувь бэлтгэж, захиалагчид(2 хувь) болон ГХБГЗЗГ-ын архивт(1 хувь) хүлээлгэж өгөх.</p>
5	Инженерийн байгууламж (эх үүсвэр)	<ul style="list-style-type: none"> - Инженерийн хангамж (дулаан, усан хангамж, ариутгах татуурга, цахилгаан, холбоо)-ийн эх үүсвэр, шугам сүлжээний одоогийн түвшинд үнэлэлт, дүгнэлт өгсөний үндсэн дээр хотын цаашдын хөгжлийн төлөв, хэрэгцээтэй уялдуулан тооцож үндсэн шийдлийг тодорхойлох, хэрэгжүүлэх ээлж дарааллыг тогтоох; - Инженерийн хангамжийг техникийн оновчтой шийдлийн дагуу эдийн засгийн хувьд үр ашигтай, орчин үеийн дэвшилтэт, байгаль орчинд ээлтэй технологитой байхаар төлөвлөх; - Одоогийн инженерийн хангамжийн эх үүсвэр, шугам сүлжээг төслийн хүчин чадлаар нь бүрэн ашиглах, алдагдлыг багасгахаар төлөвлөлтөнд тусгах; - Цахилгаан, дулаан, ус хангамжийн шинэ эх үүсвэрийн нөөцийг тогтоож, ашиглахаар төлөвлөлтөнд тусгах; - Цэвэрлэх байгууламжийн техник, технологийг шинэчилэн, өргөтгөж ашиглахаар төлөвлөх, - Гэр хорооллын ус хангамж, бохирын асуудлыг оновчтой шийдвэрлэх; - Орчин үеийн тоон технологийн суурин болон хөдөлгөөнт холбооны системийг төлөвлөх; - Орон нутгийн физик газарзүйн болон инженергеологийн нөхцөлөөс хамааруулан инженерийн бэлтгэл арга хэмжээг иж бүрнээр төлөвлөх; -Зам, тээврийн сүлжээг улс, бүс нутаг, орон нутгийн суурь дэд бүтэцтэй уялдуулан төлөвлөх
6	Орон сууцны фондын бүтэц	<ul style="list-style-type: none"> - Инженерийн бүрэн хангамжтай нэг болон олон айлын орон сууцуудыг цогцолбор хорооллоор төлөвлөх; - Гэр хорооллын байршил, газар зохион байгуулалтыг боловсронгуй болгох, гэр хорооллод бүх төрлийн үйлчилгээг ойртуулах, ариун

		цэвэр, эрүүл ахуйн нөхцлийг сайжруулахаар төлөвлөлтөнд тусгах;
7	Төлөвлөлт хийх газар(талбай)-ын хэмжээ	Нийт 12000 га-д төлөвлөлт хийх / үүнээс: Сайншанд сумын 5-р баг, Зүүнбаян 2000 га /
8	Зураг төслийн төлөвлөлтийн хугацаа	Төлөвлөлтийн хугацаа 2011-2025 он <ul style="list-style-type: none"> Төлөвлөлтийн дунд хугацаа 2011-2016 он Хэтийн төлөв 2016-2025 он
9	Ерөнхий төлөвлөгөө боловсруулах хугацаа	2011 оны ...-р сарын ...-наас 2011 оны ...-р сарын ...-ны өдөр хүртэлх хугацаанд боловсруулах;
10	Онцгой нөхцөл	<ul style="list-style-type: none"> - Сайншанд хотын хувьд улс, бүсийн эдийн засгийн хөгжил, хүн амын нутагшилт, суурьшлын тогтолцоонд эзлэх байр суурь, чиг үүргийг хот байгуулалтын үүднээс оновчтой тодорхойлох; - "Сайншанд" аж үйлдвэрийн цогцолбортой хотын хөгжлийн стратеги, төлөвлөлтийг уялдуулах; - Өмнөд бүсийн төмөр замаар ирэх болон дамжин өнгөрөх, зорчигч, ачаа эргэлтийн өсөн нэмэгдэх хэрэгцээг тооцож, нэгж хугацаанд дамжин өнгөрөх хүчин чадлыг тодорхойлж, үүнтэй уялдуулан барилга байгууламжийн хүчин чадлыг нарийвчлан тогтоох; - Экологи - хот байгуулалтын иж бүрэн үнэлгээ өгсний үндсэн дээр хүн амын нийгмийн эрэлт хэрэгцээнд нийцсэн архитектур, барилгажилт, тохижилт бүхий орон зайн зохистой бүтэц, эрүүл, аюулгүй орчныг бүрдүүлэх; - "Хот байгуулалтын тухай" хуулийн 13 дугаар зүйлд заасан үндсэн бүсчлэлийг хот төлөвлөлтийн норм ба дүрэм, журмын дагуу төлөвлөх, инженерийн шугам сүлжээ болон зам тээврийн, усны эрүүл ахуйн, эрчим хүчний хамгаалалтын зурвас газрыг тогтоох; - Инженерийн дэд бүтцийг өмнөд говийн байгаль цаг уурын онцлогт тохируулан дэвшилтэт техник, технологийн дагуу оновчтой төлөвлөх, ялангуяа усан хангамж, ариутгах татуургын асуудлыг онцгой анхаарах, ус цэвэршүүлэх зөөлрүүлэх төхөөрөмж тусгах, борооны ус, саарал усыг дахин ашиглах болон ахуйн усыг цэвэршүүлэх байгууламжийн техникийн оновчтой шийдэл гаргах; - Газрын гадарга, инженер-геологийн нөхцлөөс хамааруулан инженерийн байгууламж болон байгалийн аюултай үзэгдэл, гамшигаас урьдчилан сэргийлэх, элсний нүүдлээс хамгаалах зэрэг арга хэмжээг төлөвлөх; - Ерөнхий төлөвлөгөөг мөрдөх, хэрэгжүүлэх талаар орон нутгийн удирдлага, холбогдох мэргэжилтнүүдэд сургалт зохион байгуулах; - Гэр хорооллын өмчлөгдсөн газрыг эдийн засгийн эргэлтэнд оруулах, барилгажуулах арга замыг тодорхойлох; - Ерөнхий төлөвлөгөөг хэрэгжүүлэх арга хэмжээний төлөвлөгөөг боловсруулах; - Ногоон байгууламж, амралт зугаалга, нөөц талбайг норм, дүрмийн дагуу төлөвлөх; - Нийгмийн дэд бүтцийг хүн амын өсөлттэй уялдуулан төлөвлөх; - Байгаль-экологийн асуудлууд болох агаар, ус, хөрсний бохирдлыг бууруулах, ойжуулалт, цэцэрлэгжүүлэлтийн асуудлыг цогцоор шийдэх; - Төлөвлөлтийн шийдлийг үе шатаар хэрэгжүүлэх арга хэмжээг тодорхойлон, хөрөнгө оруулалтын тооцоог гаргаж, хөрөнгийн эх үүсвэрийг шийдвэрлэх талаар санал боловсруулах; - Төлөвлөлтийн шийдэл, нутаг дэвсгэрийн бүсчлэл, газар зохион байгуулалт, газар дахин төлөвлөлттэй холбогдолтой асуудлыг аймгийн Газрын харилцаа, барилга, хот байгуулалтын газартай, хотын нийгэм, эдийн засгийн хөгжил, дэд бүтэц, байгаль орчин, хөрөнгө оруулалтын асуудлыг аймгийн Засаг даргын Тамгын

	<p>газартай зөвшилцөх;</p> <ul style="list-style-type: none">- Төлөвлөлтийн шийдлийг эскизийн шатанд ЗТБХБЯ, ГХБГЗЗГ болон орон нутгийн захиргаатай зөвшилцөх;- Дорноговь аймгийн ерөнхий архитектурыг зөвлөх багийн бүрэлдэхүүнд оролцуулах;- Хот байгуулалтын тухай хуулийн 17 дугаар зүйлд заасны дагуу ерөнхий төлөвлөгөө боловсруулах үйл ажиллагаанд иргэдийн саналыг авч, төлөвлөлтөнд тусгах;- Сайншанд сумаас баруун урагш 7 км зайд эко-орон сууцны хороолол төлөвлөх;
--	---

2. АЖ ҮЙЛДВЭРИЙН ПАРКИЙН ТУХАЙ МЭДЭЭЛЭЛ

САҮЦ байгуулах болсон шалтгаан, төслийн үндэслэл:

Сайншанд аж үйлдвэрийн цогцолбор(Цаашид САҮЦ гэх)-ыг үндэсний хөгжлийн цогц бодлого, засгийн газрын үйл ажиллагааны төлөвлөгөө, хэрэгжүүлэх хөтөлбөр, засгийн газрын 2009 оны 320 тоот, 2010 оны 118 тоот тогтоол, засгийн газрын хуралдааны 52 дугаар протоколыг хэрэгжүүлэх зорилгын дагуу боловсруулжээ.

САҮЦ-ын бүтээн байгуулалтыг хэрэгжүүлэх, үйл ажиллагааг хариуцан зохион байгуулах үндсэн зорилго бүхий төрийн өмчит хязгаарлагдмал хариуцлагатай компанийг 2012 оны 9-р сард байгуулсан. Улмаар ЗГ-ын 2013 оны 76 дугаар тогтоолоор тус компанийн бүтэц, хэлбэрийг өөрчлөн, төрийн өмчийн оролцоотой хаалттай хувьцаат компани болгосон.

Төслийн зорилго, ач холбогдол:

Сайншандад аж үйлдвэрийн цогцолборыг байгуулж дэвшилтэт техник, технологийг нэвтрүүлэх нь Монгол улсын өрсөлдөх чадварыг дээшлүүлэх, салбарын хувьд хоорондоо уялдаатай үйлдвэрүүдэд шинэ боломжуудыг олгох, нэмүү өртөг шингэсэн бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэх чадавхыг нэмэгдүүлэх зэргээр улсын нийгэм эдийн засгийн хөгжилд эерэг нөлөө үзүүлэх юм.

Зорилго:

- Монгол улсын эдийн засгийг төрөлжүүлэх
- Улсын эдийн засгийн өрсөлдөх чадварыг нэмэгдүүлэх,
- Аж үйлдвэрийн бүс байгуулах,
- Аж үйлдвэрийн салбарыг хөгжүүлж, дэмжих,
- Нэмүү өртөг шингэсэн бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэх,
- Үндэсний бүтээгдэхүүний нөөцийн хараат байдлыг багасгах,
- Дэвшилтэт техник, технологи хэрэглэх
- Макро эдийн засгийн тогтвортой хөгжилд хувь нэмэр оруулах

Энэ хөтөлбөр хэрэгжсэнээр 2013-2021 онд ДНБ дунджаар 15.8 хувиар өсөх боломжтой байгаа ба үүний 57 % аж үйлдвэрийн салбарт, 14% газрын тос боловсруулах үйлдвэрт ногдоно. Бүтээн байгуулалтын хүрээнд олон мянган ажлын байр шинээр буй болж, ард түмний амжиргааны түвшин дээшилэн Мянганы хөгжлийн зорилтуудыг хангахад томоохон түлхэц болно гэж үзэж байна. Үүнээс гадна шууд болон шууд бусаар 12.000 ажлын байр нэмэгдэх тооцоо ч бий. Үйлдвэрийн барилгын ажилд эхний үед гадаадын ажилчид оролцож, 2-3 жилийн дараа монголчууд дангаараа хариуцан ажиллах гэнэ.

САҮЦ-т баригдах үйлдвэрүүд, түүний нөөц, хүчин чадал:

Гол төслүүд:

- Нүүрс химийн үйлдвэр
- Газрын тос боловсруулах үйлдвэр

- Зэс хайлуулах үйлдвэр
- Барилгын материалын үйлдвэр
- Ган болон төмөрлөгийн үйлдвэр

Тус цогцолборын мастер төлөвлөгөөг дэлхийд 10-т эрэмбэлэгддэг АНУ-ын “Bechtel” компани хийж дуусгаснаа 2012 онд ҮХШХ (хуучнаар)-нд хүлээлгэн өгсөн байна. Одоогоор САҮЦ-ын төслийн ерөнхий зөвлөхөөр мөн л дэлхийд аравдугаарт жагсдаг АНУ-ын “Fluor” ажиллах болжээ. Бас хууль зүйн зөвлөгөө өгөх “Taylor Wessin” компанитай гэрээ байгуулаад байгаа юм байна. Ойрын хугацаанд санхүүгийн зөвлөгөө үзүүлэх гаднын туршлагатай компанийг сонгох юм байна. Дээрх төслийг Монгол Улсын Засгийн газар, ҮХААЯ бодлогоор удирдаж байгаа.

Одоогоор САҮЦ-т зориулан 3500 га газар авсан бөгөөд эхний ээлжинд барих 2 үйлдвэрт 700 орчим га нь ногдох аж. Мөн тэнд цахилгаан станц, цементийн үйлдвэр барих юм байна. Том үйлдвэрүүдээс гарах бүтээгдэхүүнийг боловсруулах хэдэн арван үйлдвэр шаардлагатай ажээ. Эхний ээлжинд ган ширмийн болон кокс гаргаж авах 2 том үйлдвэр барихаар тооцжээ. Манай улс Дархан, Сэлэнгийн бүсээс жилд 12-15 сая.тн төмрийн хүдэр олборлодог юм байна. Дархан-Уулд хүдрийг нойтон аргаар баяжуулан, Сайншанд руу зөөж хүргэхээр төлөвлөжээ. Тавантолгойгоос Сайншанд хүртэл 400 км төмөр зам тавьж чадвал САҮЦ-т багаар бодоход жилд 6 сая тонн нүүрс тээвэрлэн аваачих юм байна. Улмаар 2 сая.тн кокс гарган авснаа бүгдийг нь ашиглавал 5 сая.тн ган гарган авах боломжтой гэнэ. Түүнчлэн жилд 2 сая.тн бүтээгдэхүүн гаргах хүчин чадалтай коксын үйлдвэр барихаар төлөвлөжээ.

САҮЦ нь “Болд төмөр Ерөө гол” компанийн эзэмшдэг Баянгол, Дарханы төмөрлөгийн үйлдвэрийн Төмөртэйн ордтой ойролцоо оршдог бөгөөд тэдгээрт өндөр агууламжтай 400 сая.тн хүдрийн нөөц бий гэнэ. Мөн дээрх бүсэд шинээр ордууд нээгджээ. Австралийн “Haranga Resources” компани гэхэд 600 сая.тн нөөцтэй орд илрүүлсэн бол бас 230 сая.тн баталгаат, 500 сая.тн таамаг нөөцтэй Баянцогтын орд тэнд бий. Төмрийн хүдрийн нөөц их тул урт хугацаанд үйл ажиллагаа явуулах боломжтой аж. Баянгол, Төмөртэйн ордын нөөц нь өндөр буюу 51.2 хувийн агуулгатай учраас зах зээлд өрсөлдөхүйц бага зардлаар сайн чанарын ган үйлдвэрлэх юм байна. БНХАУ маш бага буюу 20-30 хувийн агууламжтай хүдэр ашигладаг. Гэтэл манай бүтээгдэхүүн 50 хувийн агуулгатай учраас өрсөлдөх чадвар өндөр байх аж. Дэлхийн томоохон “Ernest & Young” фирмийн судалгаагаар улс орнуудын гангийн хэрэгцээ 2050 он гэхэд хамгийн ихдээ 3 тэрбум.тн-д хүрэх магадлалтай гэнэ. Одоогоор дэлхий даяар жилд 1.5 тэрбум.тн ган ашиглаж буй юм байна. Гангийн эрэлт ийнхүү нэмэгдэхээр байгаа нь манайх гангийн зах зээлд тоглогч болоход ойрхон гэдгийг дохиолж буй. Нөгөөтэйгүүр, ган бөмбөлгийг “Оюутолгой” зэрэг бүхий л баяжуулах үйлдвэрт ашиглах боломжтой. Гангүйгээр тоног төхөөрөмж хийх боломжгүй тул уг бүтээгдэхүүн нь аж үйлдвэр хөгжих үндэс болдог юм байна. Гангийн

үйлдвэрийг 2016 он гэхэд ашиглалтад оруулж чадвал манай улсын ДНБ 20 тэрбум ам.долларт хүрэх боломж бий аж. (Одоогоор дээрх тоо 12 тэрбум ам.доллар байгаа)

Түүнчлэн САҮЦ-т зэс хайлуулах үйлдвэр барихаар төлөвлөж буй. “Шандмин” компанийн ерөнхий захирал Н.Эрдэнэбаатарын ярьснаар, манай улс эхний ээлжинд 175 мян.тн зэс хайлуулах үйлдвэр барьж, цаашид үе шаттайгаар дээрх тоог 300, 450 мянган тоннд хүргэх боломжтойг “Metals Mongolia 2013” чуулганы үеэр өгүүлсэн. Тээвэр ложистикийн давуу талтай Сайншандын цогцолборт дээрх үйлдвэр барих нь хамгийн хямд зардлаар зэс боловсруулах боломжтой юм байна.

Дэд бүтэц:

“Bechtel” компанийн судалгаагаар САҮЦ-т барих үйлдвэрүүдэд жилд 11-15 сая.метр³ ус хэрэглэх тооцоо гарчээ. Хэдийгээр усны гадарга дээр нөөц байхгүй ч, гүнд нь их хэмжээний эх үүсвэр агуулагдаж буйг тогтоосон тул нөөц хангалттай гэж үзжээ. Энэ онд шинээр гурван талбайд усны нөөцийн нарийвчилсан хайгуул хийж байгаа бөгөөд өмнөх судалгааны дүнгээс илүү өсөх магадлалтай аж. Сайншандад байгалиас авсан усыг үйлдвэрт дахин ашиглах экологид ээлтэй систем болон домен зуухнаас гарах халуун агаарыг цахилгаан станцад нийлүүлдэг технологи нэвтрүүлэх юм байна.

Уг төслийг хэрэгжүүлэхийн тулд 400км төмөр зам тавьж Тавантолгойг Сайншандтай холбох нь чухал гэнэ. Энэхүү төмөр замыг ирэх онд ашиглалтад оруулж чадвал 2016 онд гангийн үйлдвэрийг ашиглалтад оруулах боломжтой аж. Дэд бүтцийн хүрээнд хийх бусад ажлуудыг жагсаавал:

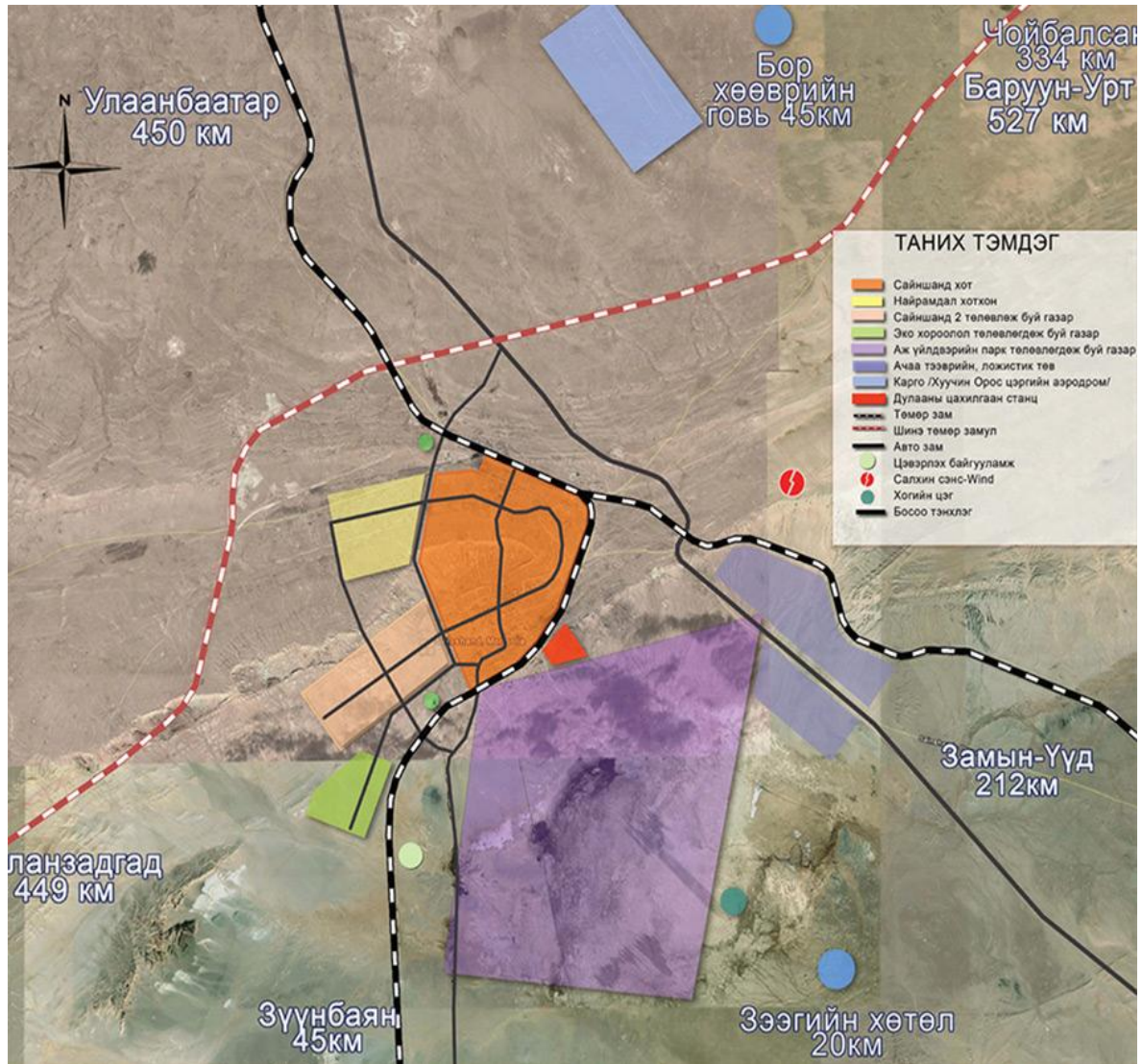
- Төмөртэйн ордоос Хандгайтын ам хүртэл 25 км төмөр зам тавих
- Дархан болон Сайншандын ачих буулгах терминаль
- Сайншандын ДЦС, усан хангамжг үний болон бүс нутгийн дамжуулах систем
- Суурьшлын бүс байгуулах-Эко бүс

Хөрөнгө оруулалт:

“Чингис” бондын хөрөнгөөс 300 сая ам.доллар авах саналаа төслийг хариуцаж буй “Сайншандын аж үйлдвэрийн цогцолбор” төрийн өмчийн оролцоотой хаалттай хувьцаат компанийнхан Засгийн газарт хүргүүлэх юм байна. Өмнө нь дээрх төсөлд Хөгжлийн банкнаас 14 тэрбум төгрөгийн санхүүжилт олгосныг дэд бүтцийн ТЭЗҮ, баримт бичиг боловсруулах, гаднын томоохон компаниудын төлбөр хийхэд зарцуулжээ. Эхний ээлжинд барих гангийн үйлдвэрт ойролцоогоор гурван тэрбум ам.долларын хөрөнгө оруулалт хэрэгтэй гэсэн тооцоо байна. 2014 оноос дэд бүтцийн хөрөнгө оруулалт хийгдэж эхлэх ёстой бөгөөд үйлдвэр барих газрынхаа байршлыг тогтоож, зургаа гаргах юм байна. Хөрөнгө оруулалтаа шийдэж чадвал барилгын ажлаа ирэх онд эхлүүлэх боломжтой гэнэ. Шаардагдах гурван тэрбум ам.долларын хөрөнгө оруулалтыг хийе гэсэн саналаа БНХАУ-ын нэг хувийн компаниас ирүүлжээ.Мөн САҮЦ-т хөрөнгө оруулах сонирхолтой

дотоодын 13 компани байгаа сурагтай. Зах зээл дэх бүтээгдэхүүний үнэ өндөр байвал дээрх хөрөнгө оруулалтыг 5-8 жилд нөхөх боломжтой гэсэн судалгаа байна.

Схем зураг 10. САҮЦ-ын байршил

Мэдээллийн эх сурвалж: “Бектел” компанийн мастер төлөвлөгөөний тайлан болон “Сайншанд аж үйлдвэрийн цогцолбор” ХК-ийн албан ёсны хуудас

3. ОРОН НУТГИЙН УДИРДЛАГЫН САНАЛ, АЛБАН БИЧИГ

Сайншанд хотын төвийн ерөнхий төлөвлөгөөг боловсруулах ажлын судалгааны явцад хот төлөвлөлтийн зарчмын дагуу төлөвлөлтийг бодит, үр дүнтэй байлгахад орон нутгийн удирдлага, мэргэжлийн болон бизнесийн байгууллагууд, хотын ард иргэдийн саналыг тусгах, иргэдийн оролцоог нэмэгдүүлэх үүднээс тус хотод ерөнхий төлөвлөгөөний ажлын талаарх хэд хэдэн уулзалт, ярилцлагуудыг зохион байгуулсан болно.

Ингэхдээ хөгжлийн бодлого хариуцсан ажилтнуудтай 4 удаа, орон нутгийн удирдлагатай 6 удаа, САҮЦ-ын удирдлагатай 4 удаа тус тус уулзалт ярилцлага хийсэн.

ОРОН НУТГИЙН УДИРДЛАГЫН САНАЛЫН ТОВЪЁОГ			
№	Тусгах саналууд	Тусгасан байдал	Огноо
1	АҮЦ, Эко таун зэрэг газруудын байрлалыг тодорхой болгох	АҮЦ, Эко тауныг хотын төвөөс баруун урд зүгт байршуулахаар төлөвлөсөн бөгөөд зураглалд тодорхой тусгасан байгаа.	2013.12.25
2	Ерөнхий төлөвлөгөөг АҮЦ-той уялдуулах	Уялдуулсан байгаа	
3	Хэрэгжээд эхэлчихсэн бусад төслүүдтэй уялдуулах	Хэрэгжээд эхэлчихсэн дэд бүтцийн бусад төслүүдтэй уялдуулсан	
4	Гэр хорооллыг дэд бүтэцжүүлэх төлөвлөлт хийх	Инженерийн дэд бүтцийг норм дүрмийн дагуу хамгийн боломжтой хувилбараар төлөвлөсөн	
5	Гэр хорооллын зарим хэсэгт дахин төлөвлөлт хийх	Гэр хороололд замын сүлжээг төлөвлөж, нятруулан дахин төлөвлөлт хийсэн	
6	Аймгийн газар зохион байгуулалтын төлөвлөгөөнд тусгагдсан, олгогдсон байгаа газрыг харгалзан, аль болох цөөн айл нүүлгэн шилжүүлэх	Замын сүлжээ, ногоон байгууламжийн төлөвлөлтөөр 148 айлын газрыг чөлөөлөхөөр тооцоолсон.	
7	Бүсчлэлийн схем дээр одоогийн байгаа байдлын талаар орон нутгаас өгсөн саналыг тусгах	Орон нутагтай санал солилцон ажилласан.	2013.12.15
8	Одоо байгаа суурьшлын нягтралыг зохистой хэмжээнд нэмэгдүүлэх	Суурьшлын бүсийн газрыг нягтруулах хэд хэдэн аргуудыг ашиглан нягтралыг нэмэгдүүлж, дэд бүтцэд холбохоор төлөвлөсөн.	
9	АҮЦ байгуулагдаж байгаа талбай, хотын хэтийн төлөвт газрын хэмжээ багадаж байна.	АҮЦ, орон нутгийн удирдлагатай санал солилцож төлөвлөсөн	
10	Эко таун, смарт сити-г төлөвлөлтөндөө уялдуулах	Уялдуулсан байгаа	
11	САҮЦ-ын удирдлагын саналыг тусгах	САҮЦ-ын удирдлагуудтай 3 удаа санал солилцох уулзалт	

		ярилцлагуудыг зохион байгуулсан.	
12	Европын сэргээн босголт банкны хөрөнгөөр шинээр байгуулахаар төлөвлөж буй цэвэрлэх байгууламжийн байршлыг орон нутгийн саналын дагуу төлөвлөлтөнд тусгах	Уг төсөл хүчингүй болсон.	
13	Усан хангамж, газар доорх усны эх үүсвэрийг судалж тусгах (22 км-т 4 өргөх станц 20-оод жил хангаад байна)	Усан хангамж, газар доорх усны эх үүсвэрийг судалж норм дүрмийн дагуу хамгийн боломжтой хувилбараар төлөвлөсөн	
14	Аймгийн газар зохион байгуулалтын төлөвлөгөөнд тусган ТЭЗҮ боловсруулах судалгааны ажлыг эхлүүлээд байгаа дулааны станцын байршлыг төлөвлөлтөнд тусгах	Дулааны станцыг норм дүрмийн дагуу хамгийн боломжтой хувилбараар төлөвлөсөн	
15	Шинээр төлөвлөж буй музейн цогцолбор, олон нийтийн бүсийг одоогийн байгаа байршлаар төлөвлөлтөнд тусгах (Аймгийн газар зохион байгуулалтын төлөвлөгөөнд тусган, барилгын зураг төсөл боловсруулах ажил эхэлсэн)	Байршлыг замын сүлжээтэй уялдуулан төлөвлөсөн.	
16	Одоогийн байгаа төмөр зам болон улсын чанартай авто зам, 4-р багийн Өндөрдовын хэсэгт шинээр төлөвлөлт хийх	Төмөр зам, авто замтай уялдуулан агуулахын зориулалтаар ашиглана. Тиймээс газар олголтыг нэмэхгүй байх.	2013.12.04
17	Шинээр тавьж буй төмөр замаас одоогийн байгаа төмөр замд холбогдож буй салаа замын хэсэг, шинэ төмөр зам, хуучин төмөр замын огтлолцол замын зурвас газруудад ачих, буулгах терминалын талбай, төмөр замын байгууламжуудыг бүсчлэн төлөвлөх	Орчны тоймын схем зурагт талбайг бүсчлэн зааж өгсөн байгаа.	
18	Хогийн цэгийг шинээр төлөвлөх	АҮЦ-ын зүүн урд талд шинээр хогийн цэг төлөвлөж өгсөн.	
19	Инженерийн дэд бүтцийг тунелийн системээр төлөвлөх	Инженерийн дэд бүтцийг норм дүрмийн хамгийн боломжтой хувилбараар төлөвлөсөн	
20	Мал нядалгааны цэг, мах боловсруулах үйлдвэрийн газрын байршлыг төлөвлөж өгөх	Төлөвлөлтөнд эрүүл ахуйн бүс, үйлдвэрийн ангиллаар тусгагдсан.	

Засаг даргын орлогч Галбаатартай хийсэн уулзалт

2012 оны 10 сарын 15

- Орлогч:** Сайншандын ерөнхий төлөвлөгөөг хийлгэх гээд өмнө хүмүүстэй холбоо барьж хөөцөлдөж байсан. Мөн бас үүний төлөө санаа зовж явдаг байсан юм. Хүн амын өсөлтөн дээр тулгуурлан хийх үү?
- Жон:** Хүн амын өсөлтөнд тулгуурлан хийлгүй яахав.
- Орлогч:** Мөн хүн амд өмчлүүлж буй газрыг яаж зохицуулах вэ?
- Жон:** Газрын хувьчлалыг бид шийдэхгүй ээ.
- Орлогч:** Ерөнхий төлөвлөгөө хийнэ гэхээр өмнө нь иргэдэд өмчлүүлсэн газрын асуудал дараа нь гарч ирэх магадлал өндөр байдаг тэрийг яаж шийдэх вэ?
- Жон:** 2 янзаар газрын хариулалт өгөхөөр байна. 1т нь эхлээд бид одоо байгаа амьдарч байгаа иргэдийг нэг бүлэг болгоод засгийн газраас өмчилж байгаа газрыг буцааж хурааж аваад дэд бүтцийг төлөвлөсний дараа иргэдэд дахин газар олгох хэрэгтэй байна. 2т төлөвлөлт хийсэний дараа тухайн төлөвлөлтийн газарт дахин газар олгохгүй байх хэрэгтэй байна.
- Орлогч:** Дэд бүтцийг татаад өгөө гэхээр өмнө өмчилсэн газартай хүмүүс бүрт асуудал гардаг учраас, мөн өмнөх төлөвлөгөө энэ асуудлыг шийдэж өгөөгүй учир олон асуудал гарч байна. Мөн засгийн газраас энэ хувьчилсан газруудыг буцааж авая гэхээр хууль тогтоомж нь байхгүй байна.
- Жон:** Өөр ямар нэгэн буцааж авах хэсэгтэй хууль тогтоомж байна уу?
- Орлогч:** Буцааж авах боломж бол газрыг засгийн газраас нөхөн төлбөр агч худалдаж авах боломж л байгаа. Өмнө нь Замын-үүдийн төлөвлөгөө хийж байхад өмчилцөн байгаа газрууд дээр зам, барилга барина гээд төлөвлөчихдөг гэтэл тэр хүмүүс бүгд өмчилсэн учир асуудал гардаг учраас аль болохоор цөөн айлыг хамрахаар төлөвлөж өгөөч гэж хүсэж байна.
- Жон:** Бид төлөвлөхдөө аль болох бага айл хамрахаар төлөвлөхийг бодно.
- Орлогч:** Дараагийн асуудал бол манайд хэрэгжээд эхэлчихсэн олон төслүүд байгаа учраас тэр төслүүдтэй уялдаа холбоотой төлөвлөхийг хүсч байна. Одоо ерөнхий төлөвлөгөөг хийхдээ төрөл төрөлд нэг компани сонгохдоо хамгийн сайн компани сонгож аваарай мөн тэр чиглэлээрээ ажилдаг компани хийгээсэй гэж хүсч байна. Өмнөх төлөвлөлтөөс харахад ажиллаж байгаа усны чиглэлийн компани сайн ажил хийгээгүйгээс одоо хүртэл Замын-Үүдийн усны нөөц, бохирдолыг мэдэж чадаагүй байгаа юм.
- Жон:** Аж үйлдвэрийн цогцолборыг төлөвлөж хариуцаж байгаа алба байна уу?
- Орлогч:** Одоохондоо хариуцсан Аж үйлдвэрийн цогцолбор төрийн өмчит компани л байгаа. Захиралаар нь Ганзориг гэдэг хүн ажиллахаар болсон. Үйлдвэр хөдөө аж ахуйн яаманд хамааралтай ажилладаг.
- Жон:** Зөвхөн төрийн оролцоотой компани хариуцахаар ганцхан даргын гарт баригддаг учраас бас 51 хувийн төрийн мэдэлд байхаар хувийн хэвшэлтэй хамтрал илүү сайн ажиллаж чадах байх гэж бодож байна.

- Ариунаа:** Бид нарын үзэж байгаагаар байгал орчин, инженер геодезийн дүгнэлт, усны хайгуул судалгаа зэрэг сууль судалгааны материалууд байхгүй байна. Тэгэхээр энэ асуудлыг яаж шийдэх вэ?
- Жон:** Дэд бүтцийн санхүүжилтийг яаж шийдэх гэж байна вэ? Хувийн хэвшлийнхэнийг дэд бүтцийн үйлдвэрлэлтэд оролцуулж болох боломж бий юу?
- Орлогч:** Ихэнх дэд бүтцийн үйлдвэрлэлийг ихэвчлэн төрийн өмчит компаниуд гүйцэтгэж байна. Хувийн хэвшилд шилжүүлэе гэхээр санхүүжилт урсгал зардал өндөр байдаг учир боломжгүй болчихоод байдаг юм.
- Жон:** Бид нарын гол бодлого бол хөрөнгө оруулалтыг шийдэх бодолтой байна. Үүнийг шийдэхдээ аймгийн тамгын газраас бонд үүсгээд дэд бүтэц үйлдвэрлэгчидээс бонд татаад дараа нь энэ хөрөнгөө буцаагаад үйлдвэрлэгчидэд туслах ажил зохион байгуулах байдлаар шийдвэл зүгээр юм шиг санагдаж байна. Хувийн хөрөнгө оруулагчидаас оруулах хөрөнгө оруулалт ямархуу байдаг вэ? Улсын төвшинд дэд бүтцийг хөгжүүлэхэд хэдий хэмжээний хөрөнгө оруулалт орж ирдэг вэ? 2011 онд үндсэн дэд бүтцийн хөгжилд аймгаас хэр хэмжээний мөнгө зарцуулсан бэ?
- Орлогч:** Ойролцоогоор аймгаас 1 тэрбум гаруй хөрөнгө оруулалт Сайншандын дэд бүтцэд зориулагдсан. Аймгаас хөрөнгө оруулалтыг тодорхойлдог учраас бусад төсвийн эх үүсвэр байхгүй байна.
- Ариунаа:** Аймгийн төсөв хэд вэ? Сумын төсөв хэд вэ? Үүнээс хэдэн хувийг дэд бүтцэд зориулагдаж байна вэ? Сайншанд аж үйлдвэрийн паркаас орж ирэх татварын ямар хэмжээний хөрөнгө оруулалт орж ирэх вэ? Дэд бүтцэд зориулсан хөрөнгө оруулалтад хувийн хэвшлээс хэр хэмжээний хөрөнгө оруулалт хийж чадаж байна вэ?
- Орлогч:** Жилд 8 тэрбум төгрөг аймагт орж ирдэг бөгөөд 4 тэрбум төгрөгийг улсын төсөвт төвлөрүүлдэг.
- Жон:** Бүх төвлөрч буй мөнгөнөөс газрын худалдаа хэдэн хувийг эзэлдэг вэ?
- Орлогч:** Газрын дуудлага худалдаа явагддаг учраас хэдэн төгрөг орж ирэх нь тодорхойгүй байдаг. 2011 онд аймгийн төсөвт газрын худалдаанаас 3 тэрбум төгрөг илүү хураагдсан түүний 2 тэрбумийг сургууль, цэцэрлэг зэрэг нийгмийн үйлчилгээний байгууллагад зориулагдсан. Дараа жилийн эхээр засгийн газраас төсвийг орон нутаг өөрөө төвлөрүүлдэг болно. Үүнээс үзэхэд Сайншанд аж үйлдвэрийн паркаас нөлөөлөх өөрчлөлт орж ирэх төсвийн бүрдүүлэлт мэдээж нэмэгдэх шинжтэй байна.

Дорноговь амйгийн ИТХ-ын тэргүүлэгчдийн 2013 оны 12 сарын 04-ний өдрийн хурлаас гарсан саналын товъёог

№	Гарсан саналууд	Төлөвлөлтөнд тусгасан байдал
1	Замын төлөвлөлтийн дагуу нүүлгэн шилжүүлэгдэх айлуудад нөхөн төлбөр олгох талаар нарийн тооцож, тайлбар бичигт тусгах	Нүүлгэн шилжүүлэлтийн зардлыг “Газар чөлөөлөлт ба нүүлгэн шилжүүлэлтийн төлөвлөгөө”-нд нарийн тооцож тусгана.
2	Зүүнбаянд 9 МВт-ын хүчин чадалтай 3 зуух бүхий дулааны шинэ станц барьж байгаа. Энэ дэд бүтцийг дагасан үйлдвэржилттэй холбоотой хотжилт бий болгох төлөвлөлт боловсруулах	Зүүнбаян тосгоныг түшиглэн үйлдвэрлэлийг хөгжүүлж үүнийг дагаад хотжилт бий болохоор тооцон төлөвлөлт хийсэн.
3	Сайншандад байгалийн давтагдагшүй хүчин зүйл тохиолдоход байгаль экологийн давуу болон сул талыг тодруулж өгөх	Уг асуудлыг тодруулж өгөх үүднээс Байгаль орчны үнэлгээ, Хот байгуулалтын иж бүрэн үнэлгээ хийж, дүгнэлт гаргасан байгаа. Уг үнэлгээ, дүгнэлт тайлбар бичигт хавсралтаар орсон.
4	Макет хийх	Макет хийгдэнэ

Ерөнхий төлөвлөгөөг Дорноговь аймгийн ИТХ-д танилцуулсан танилцуулга

Сайншанд хотын ЗДТГ-ын хурлын заал

2013.12.04

Ерөнхий төлөвлөгөө танилцуулсан баг:

- ✓ П.Ариунаа /"Мон-Инжэкон" ХХК-ийн захирал/
- ✓ Ж.Уранбилэг /"MCDS" ХХК-ийн зөвлөх/
- ✓ С.Чулуунбат /"МонЭнержи Консалт" ХХК, улсын зөвлөх инженер/
- ✓ Д.Сод /"МонЭнержи Консалт" ХХК, улсын зөвлөх инженер/
- ✓ Н.Саруул-Оргил /"Мон-Инжэкон" ХХК-ийн архитектор/
- ✓ Б.Солонго /"Мон-Инжэкон" ХХК-ийн ажилтан/

Танилцуулгын дараа төлөөлөгчид асуулт тавьж, тайлбар авав.

- **Төлөөлөгч Түмэнбаяр:** Ерөнхий төлөвлөгөөг аймгаас боловсруулсан хөгжлийн төлөвлөгөөтэй уялдуулсан уу? УБТЗ-ын эзэмшлийн 211 га газар дээр төлөвлөлт хийхдээ газар өмчлөлийг яаж зохицуулсан бэ? Зам төлөвлөхдөө одоо байгаа замыг яаж өргөсгөх вэ, өргөсгөх боломж байгаа юу? Инженерийн шугам сүлжээг тунелээр хийх үү, холбооны, цахилгааны болон одоо байгаа инженерийн шугам сүлжээг яаж зохицуулсан бэ?
- **П.Ариунаа:** 2005 онд гаргасан ерөнхий төлөвлөгөөтэй уялдуулсан. 2005 оны төлөвлөгөөний хэрэгжилтэд үнэлгээ хийхэд
 1. Газар олголтыг харгалзаагүй
 2. Барилгажилтын нягтралыг харгалзаагүй зэрэг дутагдлууд байсан.

Замын хувьд одоо байгаа үндсэн магистрал замд суурилж төлөвлөсөн. Энэ зам төлөвлөлтийн дагуу 5 өрхийг нүүлгэн шилжүүлэхээр байгаа. Нүүлгэн шилжүүлэлтийн судалгааг бүрэн хийсэн бөгөөд нөхөн олговор олгоно. Энэ тухай тайлбар бичигт тусгасан байгаа. Одоо байгаа замыг 21 метр болгож өргөсгөх боломжтой гэж үзсэн.

УБТЗ-ын өмчлөлтэй газрын хувьд бид хот төлөвлөлтийн зарчмын дагуу хүн амьдрах газар гэж тооцож төлөвлөлтөө хийсэн.

- **Д.Сод:** Олон улсын орчин үеийн жишгээр инженерийн шугам сүжлээг ил байлгаж болохгүй гэж үзэж байгаа. Тиймээс шугам сүжлээг газар доогуур төлөвлөсөн.
- **Төлөөлөгч Баярсайхан:** Дахин төлөвлөлт хийх газарт нийт хэдэн айл өртсөн, нөхөн төлбөрийг яаж тооцож олгох вэ? Шинээр төлөвлөлж буй станцын байршил хаана вэ?
- **Ж.Уранбилэг:** Нийт 6500 өрхөд газар олголт хийгдсэн байгаагаас 2300 өрх өмчилсөн газартаа суурьшаагүй байна. Дахин төлөвлөлтийг оршин суугчдыг аль болох хөндөхгүй, нягтралыг аль болох сайжруулахаар хийсэн. Авто замын төлөвлөгөөгөөр нийт 148 айлыг нүүлгэн шилжүүлэхээр байгаа.
- **С.Чулуунбат:** Шинэ станцын байршлыг зураг дээр зааж өгсөн. Зүүнбаянгийн замын урд талд төлөвлөсөн.
- **Төлөөлөгч Гантулга:** Сумын дулааны хэрэгцээ 130 мВт болно гэдгийг яаж тооцсон бэ? Хүн амын хөгжлийн коэффициентийг яаж тооцсон бэ? Төлөвлөлтөнд хэдэн оны геоплан ашигласан бэ?
- **П.Ариунаа:** 2012.10.09-ны байдлаар авсан байршил зүйн зураг ашигласан. Орон нутагтай холбоотой ажиллаж, тодотголуудыг хийсэн.
- **С.Чулуунбат:** Сайншандын дулааны хэрэглээ 17 Гкал/цаг байна. Одоогийн хийж байгаа эрчим хүчний мастер төлөвлөгөөгөөр ямар нөхцөлд дулааны станц байх вэ, ямар нөхцөлд ТЭЦ байх вэ гэдгийг ялгаж оруулсан. Хуучин дулааны хэрэглээ нь 30 Гкал/цагаас дээш бол ТЭЦ барих чиглэлтэй байсан бол одоо дулааны хэрэглээ нь 20 Гкал/цаг ба түүнээс дээш бол ТЭЦ-тэй байх нь зүйтэй, дулааны станц дангаараа байх нь ашиг багатай гэж үзэж байгаа.

Тиймээс Сайншандын дулааны хэрэглээ 130МВт болно гэж тооцож ТЭЦ-ийг зөвлөмж болгосон.

- **Төлөөлөгч Гантулга:** Дулааны хэрэглээг тооцохдоо Аж Үйлдвэрийн Паркийн дулааны хэрэгцээг тооцож, уялдуулсан уу?
- **С.Чулуунбат:** Одоогоор тооцоонд аваад ашиглачихаар ямар ч тоо баримт байхгүй байна. Дулааны хэрэглээний хувьд аж үйлдвэрийн паркттай уялдуулах боломжгүй байгаа.
- **Төлөөлөгч Чулуунбат:** Зүүнбаянг аялал жуучлалын чиглэлээр дагуул хот болгож хөгжүүлэх төлөвлөлт байсан. Гэтэл Зүүнбаянд 9мВт-ийн хүчин чадалтай 3 зуух бүхий дулааны шинэ станц барьж байгаа. Энэ дэд бүтцийг дагасан үйлдвэржилттэй холбоотой хотжилт бий болно. Тэгэхээр үндсэн чиглэл нь аялал зуучлал биш үйлдвэрлэл байна. Харин үүнтэй уялдсан туслах чиглэлийн зохион байгуулалтыг санал болгож боловсруулаарай.

Бор хөөврийн говьд ямар нэгэн өрөм тавиагүй юм байна. Танангийн өрөмдсөн 5 худгаас 3-г нь ашиглаж байгаа юм уу?

- **Д.Сод:** Тийм ээ, 3-рх нь одоо яг ашиглахад бэлэн, шавхаад үзэхэд ундарга нь 27 – 28 литр/сек байгаа.100 гаран метрийн гүнээс гарч байгаа. Сайншандын хойд хэсгийн усны нөөц нийлээд 500литр/сек худагтай. Түүнийг үйлдвэр, техникийн цогцолбор авах гээд судалгааг нь хийлгэх гэж хөөцөлдөж байгаа. Өөрөөр хэлбэл аймгийн төвийн усны нөөцийн хамаг гол зангилаа газрыг нь парк авах гэж байна. Усны нөөц аймгийн усны хэрэглээгээ бүрэн хангаад 2 дахин илүү гарахаар байга боловч уул уурхай, үйлдвэрлэлийн чиглэлээр усны нөөцөө ашиглуулбал асар хүндрэлтэй болно. Үүн дээрээ бодлоготой хандаарай.
- **Төлөөлөгч Шагдарсүрэн:** Хүн амын тоог нягтаршилын хувиар төсөөлөл хийсэн байна. Үүний талаар судалгааны хүмүүс мэдээлэл өгнө үү? Сайншандын байгалийн давагдашгүй хүчин зүйл тохиолдоход байгаль экологийн давуу болон сул талыг тодруулж өгнө үү? Хот суурин газрыг даган үүсдэг оршуулгын газрыг яаж төлөвлөсөн бэ? Хуурай хог хаягдлын асуудлыг яаж тооцоолж, шийдвэрлэсэн бэ? Сувагжилт, үерийн далангийн асуудлуудыг яаж төлөвлөсөн бэ?
- **Ж.Уранбилэг:** Хүн амын өсөлтийг 2017 он хүртэл
 - Хүн амын жирийн өсөлт
 - Аж үйлдвэрийн паркийн ажилчид, тэдний гэр бүлийн шилжин ирж суурьшигчдаар тооцоолон 10%-иар өсч 10500 орчим хүнээр нэмэгдэж нийт 40800 хүн амтай болно гэж тооцсон. Цаашдаа 2025 гэхэд хүн амын өсөлт 1,7%- иар өснө ингээд 46700 орчим хүн амтай болно гэж төлөвлөсөн.
- **П.Ариунаа:** Хот төлөвлөлтийн зарчмын хувьд хүн амын өсөлтийг тооцох 5 арга байдаг. Бид гадны зөвлөхүүдтэй тохирч байгаад хотын хэтийн хүн амыг тодорхойлох дүр зургийг гаргах ердийн өсөлтийн арга, хөдөлмөрийн балансын арга, нүүлгэн шилжүүлэлтийн арга, төрөлтийн коэффициентийн арга гэсэн 5 аргыг нийлүүлсэн холимог аргаар тооцсон.

Байгаль экологийн судалгаа хийсэн. Экологийн болон хүний үйл ажиллагааны хот төлөвлөлтөд нөлөөлөх нөлөөллийн судалгаа хийснээ зураг дээр тайлбарлав.
- **Д.Сод:** Үерийн сувгийн хувьд борооны усны жалгыг хэд хэдэн газар боож ус хуримтлуулж, хуримтлагдсан усаар ногоон байгууламж услах санал гарсан боловч ууршилт маш өндөр учир энэ хувилбар боломжгүй болсон. Хотын доторх далан сувгийг үерийн ус зайлуулах drainage системээр шийдсэн.
- **Н.Саруул-Оргил:** Орон нутагтай санал солилцсоны дагуу оршуулгын газрыг шилжүүлнэ гэж төлөвлөгөөнд тусгасан. Ёс жаягаа дагаад шилжүүлэлт хийх хэд хэдэн хувилбар боловсруулсан. Баянзүрх Хайрханаас хойш 10км зайд, хойд хөндийрүү байх боломжтой гэсэн хувилбар бий.
- **ИТХ-ийн дарга Ганбаатар:** Олон усын жишгээр гадуур нь хашаа бариад хамгаалалтанд аваад тохижуулаад хотын дотроо байсан ч болдог.

- **Төлөөлөгч Энхжаргал:** Ажлын даалгавар боловсруулж байх үед макет хийж өгнө гэж оруулж байсан. Энэ макет хийгдэж байгаа юу?
Тогтоолын төслийн нэршлийг Сайншандын төвийн хот байгуулалтын төлөвлөгөө гэх үү, эсвэл хот байгуулалтын тухай хуулийн 8.1.5. дээр байгаа хотын хөгжлийн төлөвлөгөө гэж нэрлэх үү?
- **Засаг дарга П.Ганхуяг:** Сая усны асуудлаар ярьсан. Боломжтой гэж гарч байга юм байна. Бид эхний ээлжинд үйлдэрийн цогцолборыг байгуулъя гэж байгаа учраас газрын гүний усаа өгнө, өгөхгүй гэж ярих биш, өгье. Гэхдээ тодорхой хугацаатайгаар ашиглуулна. Өөр газар, зэргэлдээх аймагт уул уурхайн зориулалтаар усны нөөцөө ашиглуулах асуудал байхгүй. Гэхдээ усны түвшин ямар байх вэ? Малын худгийн зориулалтаар 100м дотор бий. Тэр усыг хэрэглээд усны нөөц багасах уу? Тэр нь бэлчээрийн усанд нөлөөлөх нөлөөлөл бий юу?
- **Д.Сод:** Улсын хэмжээнд усны нөөцийн нэгдсэн судалгаа хийх гэж байна. Түүний ажлын даалгаварт хөрсний ус, газрын гүний устайгаа ямар холбоотой байна вэ, хөрсний уснаас хэдий хэмжээгээр авахад гүний усны нөөцөд нөлөөлөх хязгаарыг тогтоолгож авах хэрэгтэй. Мөн хөрсний уснаас байгалаас тэжээгдэж байгаа хэмжээгээр авч ашиглыя. Тэр хэмжээнээс хэтрүүлэхгүй ашиглах хэрэгтэй. Байгалаас ямар тэжээлтэй байна. Өөрөө хэлбэл хур тундасаар тэжээгдэж байна уу, хажуугийн үе давхаргаас уу, өөр усны сав газраас тэжээгдэж байна уу. Тэр тэжээлийг тодорхойлуулах ёстой. Судалгааны үед маш олон худаг өрөмдөнө. Тэр худгуудаас ашиглалтын цооног гаргуулж, хэмжигч суурилуулж өгөхийг хүсэх хэрэгтэй. Ингэснээр энэ олон асуултанд нэг мөр хариулт авах боломжтой.
- **П.Ариунаа:** АЕСОМ макет хийх даалгавар өгсөн. Одоогоор эхлүүлэх үүрэг өгөөгүй байна. Макет хийж өгөх юм байна гэдгийг ойлгож байгаа. БХБЯ-наас Сайншанд сумын төвийн хөгжлийн ерөхний төлөвлөгөө гэсэн зургийн даалгавар өгсөн. Тиймээс түүгээрээ тогтоол шийдвэр гарах байх гэж ойлгож байна.
- **Төлөөлөгч Баяраа:** Ерөнхий төлөвлөгөөг хэдэн төгрөгөөр, ямар үнэ өртгөөр хийж өгч байгаа вэ?
- **П.Ариунаа:** АХБ-ны буцалтгүй тусламжаар “Мон-Инжэкон” ХХК-ийн хувьд Сайншанд болон Өмнөговь аймгийн 3 сумын ерөхний төлөвлөгөөний төлөвлөлтийн хэсгийг хариуцаж 134 сая төгрөгөөр хийж байгаа.
- **ИТХ-ийн дарга Ганбаатар:** За ингээд асуулт, саналаа таслах уу?
Ингээд компанийнхаа хийж байгаа Сайншанд хотын хөгжлийн ерөхний төлөвлөгөөний төлөвлөлтийн хэсгийг танилцуулсанд баярлалаа. Тогтоолын төслийг батлах уу?

**Иргэдийн төлөөлөгчдийн санал хураалтаар тогтоолын төсөл
батлагдав.**

**Хурлын тэмдэглэл бичсэн:
ТХН-ийн оффисын туслах**

Г.Ариунаа

ДОРНОГОВЬ АЙМАГ
ИРГЭДИЙН ТӨЛӨӨЛӨГЧДИЙН ХУРЛЫН
ТОГТООЛ

2013 оны 12 сарын 04 өдөр

Дугаар 4/105

Дорноговь, Сайншанд сум

Сайншанд сумын төвийн хөгжлийн
ерөнхий төлөвлөгөөг батлах тухай

Монгол Улсын Засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн нэгж түүний удирдлагын тухай хуулийн 19 дүгээр зүйлийн 19.1.4 дэх заалт, Хот байгуулалтын тухай хуулийн 8 дугаар зүйлийн 8.1.1, 8.1.5 дахь заалтыг үндэслэн аймгийн Иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлаас ТОГТООХ нь:

1. Сайншанд сумын төвийн хөгжлийн ерөнхий төлөвлөгөөг хавсралтаар баталсугай.
2. Хөгжлийн ерөнхий төлөвлөгөөний дагуу бүтээн байгуулалт, газар олголт, дэд бүтцийн асуудлыг үе шаттайгаар хэрэгжүүлэх, аймгийн эдийн засаг, нийгмийг хөгжүүлэх үндсэн чиглэл бусад хөгжлийн бодлого төлөвлөлтийн бодлогын баримт бичигт тусган хэрэгжүүлж ажиллахыг аймгийн Засаг дарга /П.Ганхуяг/-д даалгасугай.
3. Энэхүү тогтоолын хэрэгжилтэд хяналт тавьж ажиллахыг аймгийн Иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлын нарийн бичгийн дарга /Б.Эрдэнэцэцэг/, Дэд бүтэц, байгаль орчин, хөдөөгийн бодлогын хороо /Э.Энхжаргал/ нарт даалгасугай.

ДАРГА
Т.ГАНБААТАР

**ДОРНОГОВЬ АЙМГИЙН
ЗАСАГ ДАРГА**

44103 Дорноговь аймаг, Сайншанд сум,

Утас/факс: (705) 2-23-30

E-mail: dornogobi_mgl@yandex.mn

2014.03.04 № 1201

танай _____-ны № _____-т

**“МОН-ИНЖЕКОН” ХХК-ИЙ ЗАХИРАЛ
П.АРИУНАА ТАНАА**

Азийн хөгжлийн банкны хөрөнгө оруулалтаар, БХБЯ-ны зургийн даалгавраар хийгдэж байгаа “Өмнөговь болон Дорноговь аймгийн хот байгуулалт, хилийн ойролцоох суурин газруудын хөгжлийн төсөл/MON-G0204/”-ийн хүрээнд хийгдэж буй Дорноговь аймгийн Сайншанд сумын ерөнхий төлөвлөгөөг боловсруулах хугацаанд санал солилцон ажиллаа. Ерөнхий төлөвлөгөөнд нэмж тусгайлан тусгуулах санал үгүй болно.

ДАРГА М.ГАНХУЯГ

22 0803
D:\Work\Doc file\Тот

4. ИРГЭДИЙН САНАЛ

Сайншанд хотын төвийн ерөнхий төлөвлөгөө боловсруулах судалгааны ажлын явцад хотын иргэдтэй уулзалт ярилцлага 3 удаа, хэсэгчилсэн ярилцлага 12 удаа мөн бизнесийн групптэй 2 удаа уулзалт ярилцлага тус тус хийсэн бөгөөд сумын төвийн иргэдийн оролцоо 5% байна. Эдгээр уулзалт, ярилцлагуудад дурдагдсан саналуудыг доорх протоколуудад тэмдэглэн авч товъёоглон бичив.

ИРГЭДИЙН САНАЛЫН ТОВЪЁОГ		
№	Тусгах саналууд	Тусгасан байдал
1	Сургуулийн анги дүүргэлт(40) их байна	Шинээр сургууль цэцэрлэгийг норм, стандартын дагуу төлөвлөж өгсөн
2	Их, дээд сургуулиуд байгуулах	Норм дүрмийн дагуу тооцож төлөвлөсөн.
3	Сургууль цэцэрлэгийг төрөлжсөн хэлбэрээр барих	Соёл ахуйн үйлчилгээг үйлчлэх хүрээгээр нь хорм дүрмийн дагуу төлөвлөсөн.
4	Сумын зүүн хэсэг, Офицер, Бүргэдийн уул орчим соёл ахуйн үйлчилгээг хүргэх	Соёл ахуйн үйлчилгээг үйлчлэх хүрээгээр нь хорм дүрмийн дагуу төлөвлөж өгсөн.
5	Мооргийн хүртээмж муу байна	Норм дүрмийн дагуу тооцож төлөвлөсөн.
6	ЕБС-ийн дотуур байр төлөвлөх	Норм дүрмийн дагуу төлөвлөж өгсөн
7	Орон сууцны хангамж сайн боловч халуун усны асуудлыг шийдвэрлэх шаардлагатай байна	Инженерийн шугам сүлжээг хамгийн боломжтой хувилбарыг сонгон норм дүрмийн дагуу төлөвлөсөн.
8	Гэр хорооллыг инженерийн дэд бүтцэд холбох	Инженерийн шугам сүлжээг хамгийн боломжтой хувилбарыг сонгон норм дүрмийн дагуу төлөвлөсөн.
9	Байгальд ээлтэй, эко хот төлөвлөх	Эко тауныг хотоос баруун өмнө зүгт төлөвлөж өгсөн
10	Авто замыг нэмэгдүүлэх, цогцоор төлөвлөх, замын хажуугаар Инженерийн шугам сүлжээ хийх	Авто замыг 3 төрлөөр төлөвлөсөн.
11	Ажлын байрыг нэмэгдүүлэх	Үйлдвэр аж ахуйн газруудыг нэмж төлөвлөж өгснөөр ажлын байр нэмэгдэнэ гэж үзсэн.
12	Хороолол тус бүрт нийтийн ногоон байгууламж төлөвлөх	1 хүнд 30 м2 (норм дүрэмд зааснаас ихээр) ногоон байгууламж ноогдож байхаар хороолол тус бүрт төлөвлөсөн.
13	Хогийн цэг төлөвлөж өгөх	АҮЦ-ын зүүн урд талд шинээр хогийн цэг төлөвлөж өгсөн.
14	Спортын ордон төлөвлөх	Спортын ордон төлөвлөж өгсөн

Иргэдтэй хийсэн уулзалтын протокол

2012.10.15

Асуулт: САҮ-ний ямар зүйл дээр анхаарах хэрэгтэй байна! Хамгийн түрүүнд сургуулийн талаар ярилцъя.

- Сая 920 хүүхдийн хүчин чадалтай сургууль бариад арай гайгүй болсон
- Смен анги багассан боловч нэг ангийн дүүргэлт 40 байдаг

Асуулт: Сургуулийн хүүхдүүд хэр хол явж байна

- 4-5 км явган явдаг
- Сумын зүүг талруугаа хөгжих боломж муу
- Офицер, бүргэдийн уул орчим хөгжүүлэх хэрэгтэй
- Их дээд сургуулиудыг байгуулах
- Сургууль цэцэрлэгийг төрөлжсөн хэлбэрээр барих нь зүйтэй

Асуулт: Эмнэлэгийн хувьд юу гэж бодож байна

- Аймгийн нэгдсэн том эмнэлэгтэй боловч моорогийн хүртээмж муу
- Хүүхдийн цогц эмнэлэг байхгүй

Асуулт: Бусад сумдаас ирсэн сурагчид хаана байрладаг вэ?

- Сурагчид хамаатан саднындаа байрладаг
- Сайншандад ганцхан 1-р сургууль л сурагчийн

Асуулт: Та нар ямар сууцанд амьдардаг вэ?

- Байшинд-5
- Орон сууцанд-ихэнх
- Гэрт-2

Асуулт: Орон сууцны хангамж хэр байна.

- Зүгээр халуун устайл болмоор байна.

Асуулт: Гэр хорооллын хүмүүс нөхцөл байдлаа хэр сайжраасай гэж бодож байна.

- Жорлонгийн нүх хаа сайгүй ухсаар байгаад эрүүл хөрс гэж байхаа больсон. Иймд айл бүрийг төвлөрсөн шугамд холбож өгөх хэрэгтэй.
- Гэр хороолол гэж яримааргүй байна, хувийн сууц гэж хэлтэл тийм болгомоор байна.

Асуулт: Ер нь гэр хороолол байгаасай гэж бодож байна уу?

- ИШС-ээг шийдсэн, салхин дор байрлалтай байхад болно.
- Гэр хорооллын САҮ-ний асуудал маш муу

Асуулт: Энд ирсэн хүмүүсийн хэдэн хувь газар өмчилж авсан бэ?

- Газар авсан-5
- Огт аваагүй-ихэнхи

Асуулт: Хэр урт хугацаанд газрын асуудлаа шийдвэрлэсэн бэ?

- Сүүлийн үед жилийн дотор бүх асуудлаа жин тан болгодог болсон
- Газар олголтыг маш замбараагүй, харанхуйгаар олгодог
- Одоо байгаа трассыг өөрчлөх хэрэгтэй

Асуулт: Ард иргэдийн амжиргааны түвшин хэр вэ?

- Цалингаас цалингийн хооронд хэцүүхэн л амьдарч байна.

Асуулт: Сайншандад АҮТ-г байгуулах талаар юу гэж бодож байна вэ?

- Ажлын байр шинээр нэмэгдэж,хот үсрэнгүй хөгжинэ гэж найдаж байна.
- Хамгийн байгальд ээлтэй эко хот байгаасай гэж хүсэж байна.
- Авто замыг эрчимжүүлэх. Учир нь нэг машины тоос 3 км урттай тархаж маш ихээр тоосжуулснаар малын уушиг муудаж байна.

Асуулт: Сайншандад нийт хэдэн хүн орж ирч байна

- Ойролцоогоор жилд 45000
- Өдөрт 1000 хүн орж ирдэг

Асуулт: Та өөрийн хүссэн ажлаа хийж байна уу?

- Хүссэн ажлаа хийж байна-3
 - Хувийн ажил-4
- Ажилгүй-ихэнхи

Асуулт: Хотын замын хувьд юу гэж бодож байна.?

- Зам бол зөвхөн төвдөөл бий, ер нь замын нас 2-3 жил байдаг
- Замын төлөвлөлтийг цогцоор хийх
- Замын хажуугаар ИШС цэгцтэй төлөвлөх

Асуулт: Ногоон байгууламжийн талаар юу гэж бодож байна вэ?

- Мод тарих гэхээр хөрсөн доор ИШС-нүүд явж байдаг учир тарихад их хүндрэлтэй
- Хороолол бүрд дундын ногоон байгууламж хийх хэрэгтэй
- Хүүхдийн амралтын талбайг авто зам, зогсоолоос хол төлөвлөх
- Хогийн цэгийг төлөвлөх
- Нүхэн гаражийг ихээр төлөвлөх

Асуулт: САҮ ямар хэлбэртэй явагдаж байна вэ?

- Олон нийтийн тос цогцолбор хийх
- Спортын ордон байгуулах
- Өмнө хийж байсан хуучин ЕТ нь ирээдүйгээ бодитой зөв хийгээгүй учир одоо хийж буй ЕТг бодитой үнэн төлөвлөлт хийгээсэй гэж бодож байна.

БИЗНЕСИЙН БОЛОН ОЛОН НИЙТИЙН БАЙГУУЛЛАГУУДЫН САНАЛЫН ТОВЪЁОГ		
№	Тусгах саналууд	Ерөнхий Тусгасан байдал
1	Хүүхэд залуусын чөлөөт цагаа өнгөрүүлэх газруудыг төлөвлөж өгөх	Норм дүрмийн дагуу байх ёстой соёл ахуйн үйлчилгээг төлөвлөж өгсөн
2	Хүнсний үйлдвэрлэлийг түлхүү хөгжүүлэх	Үйлдвэрийн бүсийн төлөвлөлтөнд тусгасан.
3	Үйлдвэрлэлийг засмал зам, төмөр замын дагуу урд зүгт хөгжүүлэх	Хүнд үйлдвэрлэлийг САҮЦ-д түшиглэн ойролцоох газруудад төлөвлөсөн. Харин хүнс, хөнгөн үйлдвэр, фермерийн аж ахуйг төмөр замын Замын-Үүд болон Зүүнбаян гэсэн 2 чиглэлд салдаг төлөвлөсөн.
4	Ногоон байгууламж, амралт зугаалгын бүсийг баруун зүгт хөгжүүлэх	Ногоон байгууламж, амралт зугаалгын бүсийг үерийн усны урсах чиглэл, өндөрлөгийн дагуу байруун зүгт төлөвлөсөн.
5	Гэр хорооллыг инженерийн дэд бүтцэд холбох	Инженерийн шугам сүлжээг хамгийн боломжтой хувилбарыг сонгон норм дүрмийн дагуу төлөвлөсөн.
6	Хамарын хийд, Данзанравжааг түшиглэн аялал жуулчлалыг хөгжүүлэх	Хамарын хийд, Данзанравжааг түшиглэн аялал жуулчлалыг хөгжүүлэх асуудлыг хөгжлийн тэргүүлэх чиглэлд тусгасан.
7	Соёл ахуйн үйлчилгээний хүртээмж, чанарыг сайжруулах	Норм дүрмийн дагуу байх ёстой соёл ахуйн үйлчилгээг төлөвлөж өгсөн
8	Хотын архитектур орон зайн төлөвлөлтийг сайжруулах. Хотын нэг хэсэг нь уламжлалт, нөгөө хэсэг нь орчин үеийн хэв маягтай барилгатай байдаг ч юмуу	Хуучин төв уламжлалт, шинэ төв бизнесийн орчин байхаар төлөвлөсөн.
9	Ахмадуудын чөлөөт цагаа өнгөрөөх газар байгуулах. Хороолол дунд 1 соёлын төв байдаг ч юмуу.	Норм дүрмийн дагуу байх ёстой соёл ахуйн үйлчилгээг төлөвлөж өгсөн
10	Орон сууцны хорооллыг цогцоор төлөвлөх (Сургууль, цэцэрлэг, өрхийн эмнэлэг, соёл ахуйн үйлчилгээ)	Норм дүрмийн дагуу байх ёстой соёл ахуйн үйлчилгээг төлөвлөж өгсөн
11	Ногоон байгууламжийг нэмэгдүүлэх. Тус нутгаас тодорсон 7 хутагт тус бүрийн нэрэмжит хөшөө дурсгал бүхий цэцэрлэгт хүрээлэнгийн цогцолбор байгуулах	Энергийн төвийн цэцэрлэгт хүрээлэнг төлөвлөж өгсөн.

12	Ус цэвэршүүлэх асуудлыг анхаарах	Газар доороос олборлож буй усаа орчин үеийн технологийг ашиглан бүрэн цэвэршүүлэх талаар ОТ-г жишээ болгон тайланд оруулсан байгаа.
13	АҮЦ-ын утаа, тоосжилтын асуудалд анхаарах	АҮЦ-ыг хотоос тусгаарласан ногоон байгууламж төлөвлөж өгсөн. АҮЦ-ын өөрийн тоосжилт, бохирдлын асуудлыг АҮЦ-ын төлөвлөлтөөр гаргаж өгнө.
14	Хороолол тус бүрт нийтийн ногоон байгууламж төлөвлөх	1 хүнд 30 м2 (норм дүрэмд зааснаас ихээр) ногоон байгууламж ноогдож байхаар хороолол тус бүрт төлөвлөсөн.
15	Хотыг баруун зүгт тэлэх	Хотыг баруун ба баруун урд зүгт хөгжүүлэхээр төлөвлөсөн.
16	Хайрхан болон Хамарын хийдийн дундах хөндийг тэр чигээр нь аялал жуулчлалын төв болгох	Уг саналыг бүсчлэлийн зураг болгон тайлбар бичигт тусгаж өгсөн.
17	Хотын статустай болгох	Хотын сатустай болгох саналыг тусгасан бөгөөд хэрэгжүүлэх арга хэмжээний зөвлөмж, үйл ажиллагааны төлөвлөгөөнд багтаж байгаа.
18	Бясалгалын төвтэй болох	Бясалгалын төвийг музейн орчимд төлөвлөсөн.

**Бизнесийн болон шашны байгууллагуудтай хийсэн
ярилцлагын протокол**

2012.10.15

- Хотын эдийн засгийн тухай та бүхэн юу гэж бодож байна вэ? Энэ талаар санал бодлоо хэлэхийг хүсэж байна.

- Хотын хүүхэд залуучуудын чөлөөт цагийг зөв боловсон өнгөрүүлэхээр газар хэрэгтэй байна. Мөн хүнсний аюулгүй байдлын хувьд хүнсний үйлдвэрлэлийг түлхүү хөгжүүлэх шаардлагатай байна.

- Үржинбаяр: Ноён хутагт Данзанравжааг түшиглэн бүх зүйлс холбоотой байдаг юм. Мөн Хамарын хийд хүртэлх засмал замаа дагаад хөгжил байх хэрэгтэй байна. Засмал зам, галт тэрэгний замаа дагаад хөгжих тул урагшаагаа үйлдвэрлэл хөгжинө л биз. Бас хажуугаар нь баруун тийшээгээ ногоон байгууламж, зугаа цэнгэлийн бүс байгуулаасай гэж бодож байна. Жишээ нь: Хамарын хийд яваад ирсэн хүмүүс машинаа угаалгах угаалгын газар байхгүй байна.

- Албан бус хөдөлмөр эрхлэгчдийг дэмждэг хүмүүст зориулсан зах баймаар байна.

- Хүүхдийн зуслан байх хэрэгтэй байна.
- Гэр хорооллын хүн амд зориулсан усны шугамыг гэр хорооллын айл бүрт хүргэхийг хүсч байна.
- Ахмадын байгууллага: Анхнаасаа Сайншанд хот их муу төлөвлөлттэй байсан. Хот 2 чиглэлээр хөгжинө гэж би бодож байна. 1-т Данзанравжаа, Хамарын хийдийг түшиглэн аялал жуулчлал хөгжүүлэх шаардлагатай байна. Мөн зам тээврийн үйлчилгээ их муу байна. 2-т хүн ам ихэссэнтэй холбоотой их хоцрогдож байгаа зүйл бол соёлын асуудал, үйлчилгээний соёл их муу байгаа. Үйлчилгээний байгууллагад их хөрөнгө оруулсан мөртлөө улам чанар нь муудаад байна. Эхлээд дэд бүтцийн хангамжийг бүрэн хангаж хот төлөвлөлтөө зохицуулах шаардлагатай байна. Хотын 1 хэсэг нь хуучны хэв маяг авч үлдсэн нөгөө хэсэг нь шинэ, орчин үеийн хэв маягтай барилга байдаг ч юмуу. 3-т ахмадуудын чөлөөт цагийг өнгөрүүлэх газар барих юмуу эсвэл хороолол дунд соёлын төв байх хэрэгтэй байна. 1 багт л 143 ахмад байгаа Сайншандын хэмжээнд 1500 ахмад байна.
- Иргэн: Ажилчдын орон сууцны ойролцоо бүх үйлчилгээ байх хэрэгтэй байна. Тэгэхгүй бол манай хүүхдүүд сургуулиасаа хэтэрхий хол байгаа учраас аюултай байна. Орон сууцны барилгын урд хүүхдийн тоглоомын талбай байх хэрэгтэй байна. Гэр хороолол дунд цэцэрлэг, ахуйн үйлчилгээ байх хэрэгтэй байна. Мөн хамгийн гол зүйл усны асуудал байна. Цэвэрлэх шүүлтүүрээр зөөлрүүлж хэрэглэх хэрэгтэй гэж бодож байна.
- Хийдээс: Ногоон байгууламжийг олшруулмаар байна. Мөн эндээс тодорсон 7 хутагт байдаг. Тэр бүрт зориулсан хөшөө дурсгалтай цэцэрлэгт хүрээлэнтэй болмоор байна.
- Сайншанд сумын засаг даргын орлогч: Сумын ус их хатуулагтай учир цэвэршүүлэх судалгааны ажил явагдаж байгаа. Хуучны оросын ус цэвэршүүлэх байгууламж байдаг даанч зөвхөн тунгаах үүрэг гүйцэтгэж байна. Мөн аж үйлдвэрийн цогцолбор Сайншанд хоттой ойрхон байрлаж байгаа учир утааг анхаарах шаардлагатай. Мөн хог боловсруулах үйлдвэр хэрэгтэй. Баруун тийшээ хот тэлнэ гэж шийдэгдсэн байгаа. Аялал жуулчлалын чиглэлээр хөгжүүлэх юм бол Хайрхан болон Хамарын хийдийн дундах хөндий тэр чигээрээ аялал жуулчлалын төв болох юм. Хотын захиргааны статус байхгүй болж сумын статустай болсоноор хөгжил зогсонги байдалд орчихоод байгаа.
- Рейки төвийн захирал: Бидэнд бясалгалын төвтэй болохыг хүсч байна. Эмгүй эмчилгээг хүн бүрт хүргэхийн тулд томоохон төвтэй болохыг хүсч байна.

1. ИРГЭДЭЭС АВСАН ТҮҮВЭР СУДАЛГАА

Дорноговь аймгийн Сайншанд сумын талаарх санал асуулга

Уг санал асуулгыг "Хот байгуулалтын тухай" хуулийн 17 дугаар зүйлд заасны дагуу ерөнхий төлөвлөгөө боловсруулах үйл ажиллагаанд иргэдийн саналыг авч, төлөвлөлтөнд тусгах зорилгоор 2012 оны 11 сард орон нутгийн судалгааны явцад иргэдээс түүвэр судалгаа авав.

Санал асуулга өгсөн иргэдийн саналуудыг нэгтгэн, хувиар илэрхийлэн доор үзүүлэв.

Судалгааны асуултууд:

Асуулт - 1. Та ажил хийдэг үү?

Тийм – 63%

Үгүй – 30%

Асуулт - 2. Та ямар түвшний боловсролтой вэ?

Дээд – 40%

Бүрэн дунд – 40%

Дунд – 15%

Боловсролгүй – 5%

Асуулт - 3. Танд доорх тээврийн хэрэгслээс аль нь байгаа вэ?

Машин – 30%

Мотоцикл – 5%

Унадаг дугуй – 1%

Морин тэрэг – 0%

Аль нь ч байхгүй – 64%

Асуулт – 4. Та доорх орон сууцнуудын алинд нь амьдардаг вэ?

Орон сууц – 33%

Хашаа, байшин – 18%

Хашаа, гэр – 34%

Нийтийн байр – 15%

Асуулт – 5. Та ам бүл хэдүүлээ амьдардаг вэ?

1 – 6%

2 – 7%

3 – 20%

4 – 34%

5 – 23%

6-с дээш – 10%

Асуулт – 6. Та ирээдүйд энэ суманд амьдрах бодолтой байна уу?

Тийм – 96%

Үгүй – 4%

Мэдэхгүй – 10%

Асуулт – 7. Сумын төвийн боловсролын байгууллагын хүрэлцээ таны хувьд ямар санагддаг вэ?

Сайн – 65%

Дунд – 3%

Муу – 32%

Асуулт – 8. Сумын төвийн эрүүл мэндийн байгууллагын хүрэлцээ таны хувьд ямар санагддаг вэ?

Сайн – 72%

Дунд – 5%

Муу – 23%

Муу тал: - Эмнэлгүүдийн уялдаа холбоо муу

-ТЗ эмнэлэг хэвтэн эмчлүүлэх боломжгүй

-Өвчнөөс урьдчилан сэргийлэх

-Мэдээлэл муу байдаг

-Дараалалд зогсох хэцүү

-Нэгдсэн эмнэлгийн хүрэлцээ муу

-Үйлчилгээний соёл муу

Асуулт – 9. Сумын төвийн соёлын байгууллагын хүрэлцээ таны хувьд ямар санагддаг вэ?

Сайн – 80%

Дунд – 1%

Муу – 19%

Муу тал: -Залуучуудын чөлөөт цагаа өнгөрөөх газар муу

-Бие бялдарыг хөгжүүлэх газрууд байдаггүй

-Мэдээлэл муу

Асуулт – 10. Сумын төвийн худалдаа үйлчилгээний байгууллагын хүрэлцээ таны хувьд ямар санагддаг вэ?

Сайн – 84%

Дунд – 3%

Муу – 13 %

Асуулт – 11. Сумын төвд нэн шаардлагатай байгаа үйлчилгээ таны бодлоор юу байна вэ?

1. Залуучуудын чөлөөт цагаа зөв өнгөрөөх газар

2. Орон сууцны халуун усны систем /Өвөршанд/

3. Ахуйн үйлчилгээний төв

4. Эмнэлэг

5. Худалдааны төв

6. Цэцэрлэг

7. Сургууль

8. Хүнс

Асуулт – 12. Сумын төвийн тохижилтыг ямар байгаасай гэж хүсч байна вэ?

1. Цэвэр цэмцгэр
2. Тав тухтай
3. Дэд бүтэц сайтай
4. Ногоон хот болох
5. Аж үйлдвэр
6. Гэрэлтүүлэгтэй
7. Эмнэлэг, сургууль, цэцэрлэг хүрэлцээтэй

Асуулт – 13. Та чөлөөт цагаа яаж өнгөрөөдөг вэ? Чөлөөт цагаа үр дүнтэй өнгөрөөх газар танай сумд бий юу?

Байгаа – 30 %

Байхгүй – 70%

Асуулт – 14. Та хашаандаа болон байрныхаа гадаа мод тарьдаг уу?

Тийм – 93%

Үгүй – 7%

Асуулт – 15. Та хүнсний ногоо тарьдаг уу?

Тийм – 98%

Үгүй – 2%

Асуулт – 16. Та бизнес эрхэлдэг үү?

Тийм – 99%

Үгүй – 1 %

Асуулт – 17. Бизнес хийхэд тулгардаг хүндрэл юу байна вэ?

1. Зээлийн хүү өндөр
2. Тендэр олддоггүй
3. Ажлын байр
4. Дэмжих газар байхгүй
5. Цалин хүрдэггүй
6. Барьцаа хөрөнгөгүй
7. Хэнд хандахаа мэддэггүй

Асуулт – 18. Хэрэв танд мөнгө өгөөд таныг бизнес хий гэвэл та ямар бизнес хийх вэ?

1. Оёдлын бизнес
2. Чацаргана ихээр тарих
3. Цаасан уут сав баглаа
4. Хөлдөөсөн хагам боловсруулсан бүтээгдэхүүн
5. Худалдааны төв ажиллуулах
6. Авто засвар
7. Махны дэлгүүр нээнэ
8. Хүлэмжийн ногоо тарих
9. Үйлдвэр байгуулна

Түүвэр судалгааны дүгнэлт

Уг судалгааг авахдаа бодитой байлгах үүднээс нийгмийн давхарга бүрийн төлөөллөөс түүвэрлэн 100 иргэнээс авсан бөгөөд уг санал асуулгыг явуулахад сумын засаг захиргаатай хамтран ажилласан болно.

Дээрх санал асуулгын дүнгээс харахад санал асуулга өгсөн иргэдийн 80-аас дээш хувь нь бүрэн дунд болон дээд боловсролтой бөгөөд мөн 63 хувь нь ажил эрхэлдэг байна. Иргэдийн ам бүлийн тоо дунджаар 4 байгаа бөгөөд эдгээр айл өрхүүдийн 33% нь орон сууцанд амьдардаг байна.

Тус суманд одоо амьдарч буй санал асуулга өгсөн иргэдийн 96% нь ирээдүйд сумандаа амьдрах бодолтой байна гэж хариулсан боловч сумын төвийн боловсрол, эрүүл мэнд, соёлын байгууллагын хүрэлцээ муу, чөлөөт цагаа өнгөрөөх газар байхгүй байна гэсэн үнэлэлтийг 70-аас дээш хувь нь өгч байлаа. Харин худалдаа үйлчилгээний байгууллагын хүрэлцээ сайн гэж 84 хувь нь үнэлжээ.

Хот байгуулалтын үүднээс цаашид сумын төвийг нийгмийн болон инженерийн дэд бүтцэд бүрэн холбогдсон, соёл ахуйн үйлчилгээгээр хангагдсан, үйлдвэр дэд бүтэц сайтай, цэвэр цэмцгэр ногоон орчин бүхий хотын түвшинд хөгжүүлэх хүсэлтэй байна гэсэн саналыг бүгд хэлж байлаа.

Сумын төвийн инженерийн дэд бүтэц, ажлын байр, зээлийн хүүг бууруулах, бизнесийн талаар сургалт зохион байгуулж дэмжих зэрэг асуудлыг шийдэж өгвөл бизнес эрхлэлтийг нэмэгдүүлэх боломжтой нь харагдаж байна.

2. ЯАМ ТУСГАЙ ГАЗРЫН САНАЛ, АЛБАН БИЧИГ

**ДОРНОГОВЬ АЙМГИЙН
ЗАСАГ ДАРГА**

44103 Сайншанд, Дорноговь аймаг,
Утас: (705) 2-25-33, Факс: (705) 2-23-30

2013.02.21 № 1/119

танай _____-ны № _____-т

АЗИЙН ХӨГЖЛИЙН БАНКНЫ
ТӨСЛИЙН УДИРДАХ НЭГЖИЙН
ЗАХИРАЛ Б.ОЮУН ТАНАА

Ерөнхий төлөвлөгөөний тухай

Таны энэ өдрийн амар амгаланг айлтгая.

Төслийн АЗ багц буюу Сайншанд хотын ерөнхий төлөвлөгөөний ажлын явц, төлөвлөлтийн хэлэлцүүлэг танилцуулгын 2013 оны 2-р сарын 08-ны өдөр Сайншанд хотноо хийсэн билээ.

Сайншандын хот байгуулалтын ерөнхий төлөвлөгөөний төлөвлөлттэй танилцсанаар дараах саналыг хүргүүлж байна.

Үүнд:

- Эко тосгоны төлөвлөлтийг анхны хувилбарт төлөвлөж байсан газар дээр үлдээх
- Шинээр төлөвлөж буй цэвэршүүлэх байгууламжийг Зүүнбаянгийн төмөр зам, Хамарын хийдийн авто замын хооронд шилжүүлэх
- Шинээр төлөвлөж буй ачаа тээврийн ложистик төвийг шилжүүлэн хотын төвөөс баруун хэсэгт зүүн баянгийн төмөр замаас зүүн тийш мянганы зам, төмөр замын хооронд шилжүүлэх
- Газар өмчилөл болон эзэмшлээр авч газар дээрээ байшин барилга хашаа барьж байгуулсан айл өрхийг аль болох хөдөлгөж шилжүүлэхгүй байх
- Музейн цогцолбор төлөвлөж буй газрыг шилжүүлэхгүйгээр олгосон байршлаар төлөвлөлтөнд тусгах

Дээрх саналуудыг төлөвлөлтөндөө тусгаж, мэдээлэл солилцож хамтран ажиллахыг хүсье.

Хувийг: АЕКОМ-д

ДАРГА П.ГАНХУЯГ

02 0533
D:\Work 2011\Doc file\Toot

Яаман дээр хийсэн хэлэлцүүлгийн протокол

2012. 12.11

Яаман дээр зохион байгуулагдсан зөвлөлгөөнөөс гарсан саналууд:

- Цэвэрлэх байгууламжийг тусгаж өгөхийг хүсч байна. Энэ нь хөрнгө оруулалтын том ажил
- Зүүн хойшоо аэродромын асуудлыг тусгаж өгөх хэрэгтэй
- Эко таун тусгаж өгөх хэрэгтэй
- Шинэ газар олголтыг шийдэж өгөх ёстой гэж бодож байна.
- Хэдий хөрөнгө их орох байсан ч
- Бектелийн мастер төлөвлөгөөтэй танилцсан уу Зөрөөтэй байна. Орон сууц зөрөөтэй харагдаж байна.
- Инженер геологийн дүгнэлт хийгдсэн үү
- Төлөвлөлт хийгдсэн байгаа. Гэхдээ газар доорх ордуудтай хэрхэн уялдсан бэ?
- Сайн усны говийн усны нөөц хоногийн 500 л сек
- Вектел ноднин 3 цооног өрөмдсөн 25л\сек ундаргатай
- Ер нь бол усны нөөц их харин зөв зохистой ашиглах ёстой
- Бидний анхаарах сум ханбогд мөн.
- Хуучин ЕТ шинэ ЕТ төлөвлөгөөтэй хэрхэн уялдах, хэсэгчилсэн ЕТ яаж уялдуулах хэрэгтэй.
- Хөрөнгө оруулалт, сахүүжилтыг хэрхэн тодорхойлох вэ?
- Тэгвэл ОТ ямар хэмжээтэй ямар хөрөнгө оруулах боломжтой вэ?
- Хамгийн ашигтай газар хөрөнгө оруулах нь зөв. Эс тэгвэл хамгийн шаардлагатай хөрөнгө оруулалт сүүлд гарах боломжтой.
- Хот баригдахад цаашдын үйл ажиллагааны зардал хэрхэн бий болох вэ?
- Үйл ажиллагааны зардал тодроогүй тохиолдолд ОТ том хөрөнгө оруулалт хийх боломжгүй.
- Бие даасан эдийн засгийн тодорхой хөшүүрэг байх ёстой ҮТП төлөвлөж байгаа энийг тусгаж өгөх хэрэгтэй.
- Монгол дахь мөрөөдлийн хотыг бий болгох нэгдсэн санаатай байх
- 2 дахь удаагаа хөрөнгө оруулагч компаниудын саналыг сонсох
- Орон нутгийн нэг хүнтэй харилцахгүй орон нутгийнхны саналыг авах тодорхой зүйл хийгээсэй.
- Оюутолгойн ажилчид хэзээ хотод оршин суух вэ?
- Дэд бүтэц асуудлыг шийдэх тодорхой хариулт өгсөнгүй хариулт авах хэрэгтэй.

Орон нутгийн төлөөлөгч:

- Жонн дэд бүтцийг яаж хөгжүүлэх вэ?
- Гэр бүлийн байдлыг сайжруулах
- Японы санхүүжилтээр нар салхи бүгдийг ашигласан.
- Аэромыг харуулах ёстой

Ариунаа :

- Газар олголгогдсон өмнөх төлөвлөлтөө ярьсан.
- Хуучин сум дээр төлөвлөлт хийнэ

Бат-ирээдүй:

- Өндөр довын хэсэг ороогүй байна.
- Одоо байгаа гэр хорооллын суурьшлын бүс бий
- Зүүнбаян ерөнхий төлөвлөгөө үзмээр байна.
- Газар олгогдсон газар дутуу өгсөн байна.
- Сайншанд юугаараа ямар байдлаар эко хот болох вэ?

Дарга:

- Аж үйлдвэрийн цогцолборыг хэрхэн яаж авч үзсэн бэ?

Жонн:

- Сайншанд хот дээр нүүрсийг ашиглахгүй. Хотын дүүргүүдийн гэрлийг сэргээгдэх эрчим хүч, саарал усыг ашиглах, борооны усыг ашиглах эко хотыг танилцуулсан.
- Онолын талаас ярьж байна.
- Орон нутгийн зүгээс юу хүссэн бэ? Зургийн даалгавраа сайн шалгаж авах
- Эко хот болгон тусгах шаардлагатай байна.
- Аж үйлдвэрийн паркийг байгуулагдсанаар хэрхэн уялдаж явах вэ?
- Ерөнхий төлөвлөгөө гарснаар бид санал тавих мөн илүү тодотгох зүйлээ бид нарт зааж өгөх
- Орон сууц дэд бүтэц хөгжүүлэлт
- Газар төлөвлөлт чухал
- Аж үйлдвэрийн паркийн талаар эргэж судлаад ярилцах
- Бид хийж явах зам асуудал их гарч байна. Сайншандын асуудлыг дараа нарийвчилж ярилцая.

Яаман дээр хийсэн хэлэлцүүлгийн протокол

Төслийн нэгж

2013.09.26

- Сайншанд хот Логистикийн төв, уул уурхайн төв хот болно.
- Бүрэн хучилттай гол зам хөгжлийн түлхэц болох бөгөөд “Эко хороолол”, сумын төв хоёрыг замаар холбож 1 төвтэй хот болгох.
- САҮЦ, аймаг 2 бие биенийхээ хөгжлийг нөхцөлдүүлнэ. АҮЦ бүх хангамжаа аймаг руу явуулж байвал сайн. Шинээр байгуулагдах бүтэц болох аймаг, сумынхаа хөгжлийн хороотой хамтран ажиллана.
- Дулаан, цахилгааны хангамж, газар, суурьшлын асуудал гол асуудал болоод байна.
- Хүн ам ихээр өснө гэж тооцоолсон байна. Инженерийн дэд бүтцээр бүрэн хангагдахгүй бол болохгүй. Сайншанд тэр орчиндоо газар доорх усны хангалттай нөөцтэй. Түүнийг илрүүлж, ашиглах хэрэгтэй.
- Ирээдүйд ДЦС нэмж барьж болох уу? АҮЦ дотроо ДЦС байхгүй бол болохгүй. Бас хотдоо зориулсан ДЦС барих хэрэгтэй байна. 300Вт-ын

- хүчин чадалтай ДЦС-ыг барих ажлыг үе шаттайгаар хэрэгжүүлж 15 жилийн дотор барих хэрэгтэй байна.
- Дэд бүтэц хариуцсан компанийн судалснаар одоо байгаа ДЦС нь 25000 хүнийг 160МВт цахилгаанаар хангах хүчин чадалтай. ДЦС, дулааны эх үүсвэрийн талаар нарийвчлан судалж тодорхой болгож нарийн танилцуулах хэрэгтэй байна.
 - Газрын зах зээлийг инженерийн шугам сүлжээнд холбосны дараа явуулах. Ингэвэл газрын үнэ, үр ашиг нэмэгдэнэ.
 - Одоо байгаа Ерөнхий төлөвлөгөө, газар зохион байгуулалтын ерөнхий төлөвлөгөөнөөс зөрж байх шиг байна. Зөрөөг анхаарч төлөвлөлтөө улам нарийн харах хэрэгтэй байна.
 - Шинэ хотдоо зөвхөн САҮЦ-ын 8000 ажилчныг суурьшуулах юмуу? Ер нь хүн амын суурьшлын асуудлыг тодорхой болгох хэрэгтэй.
 - “Хот” гэдэг юман дотроо АҮЦ-ынхоо ажилчдыг суурьшуулна. САҮЦ нь Хоттойгоо холбоотой байна, тасарсан тусдаа юм байхгүй. Сайншанд хотын хүн ам сумын төвийн хүн ам болон АҮЦ-ын хүн амаас бүрдэнэ. Өсөн нэмэгдсэн хүн амын ихэнх хувийг шинэ газарт биш одоо байгаа хотдоо тараан суурьшуулна. Хэтийн тооцоондоо үндэслээд удирдлагуудтай зөвшилцөж болно. Хатуу бодол биш.
 - САҮЦ-ын асуудал тодорхойгүй байна. ТЭЗҮ-г нарийн судалж, үзүүлэх хэрэгтэй байна. Төлөвлөлтийн 1-р үе шатанд бүгдийг нь барина гээд байгаа билүү? Хөрөнгө хүрэхгүй шүү дээ. Үе шатанд хувааж, нарийн төлөвлөгөө гаргах
 - Аймаг: Манай аймгийн хувьд ХЕТ хийгдэж байгаа нь их ашигтай зүйл болж байна. Дараа жилээс хөрөнгө оруулалт орж ирээд ажил эхлэх боломжтой.
 - Төмөр замыг САҮЦ-ын доогуур нь тойруулаад хоттойгоо холбоно гэсэн яриа байгаа. Энэ талаар ерөнхийд нь ярьсан. Цаашид ярьж хэлэлцэнэ.
 - “Эко таун” нь сэргээгдэх эрчим хүч ашигладаг, хорт ялгарал, хог хаягдалгүй, байгальд ээлтэй хороолол байна. Энэ талаар цааш цаашдаа төсөл, хөтөлбөр хийгдээд явна. Холбогдох хөтөлбөрүүдтэй уялдуулах хэрэгтэй.
 - Ерөнхий төлөвлөгөө боловсруулах ажил дунд шат болох боловсруулах шатандаа орсон явж байна. Хянуулах, батлуулах шатандаа удахгүй орно.

Протокол хөтөлсөн:

Б.Солонго

Үйлдвэр, хөдөө аж ахуйн яаман дээр хийсэн уулзалтын протокол

Уулзалтанд оролцсон:

2014.01.10

1. Стратегийн бодлого, төлөвлөлтийн газар
2. “Мон-Инжэкон” ХХК захирал, хот төлөвлөлтийн инженер-эдийн засагч
3. “Мон-Инжэкон” ХХК Архитектор

Л.Чой-Иш

П.Ариунаа

Н.Саруул-Оргил

- **П.Ариунаа:** Та бүхэнтэй үйлдвэр болон хөдөө аж ахуйн чиглэлээр танайхаас барьж байгаа бодлого чиглэл манай ЕТ-тэй хэр уялдаж байна вэ? Мөн ЕТ дээр нэмж тусгах ямар асуудал байна вэ гэдэг талаар санал солилцох гэсэн юм.
- **Л.Чой-Иш:** Нэгдүгээрт, ажлынхаа хувилбарыг сайжруулъя гэсэн асуудал орж ирж байгаа. Хоёрдугаарт, хүнд үйлдвэрийн талаархи асуудал. Хүнд үйлдвэрийн талаар манай гол бүтээн байгуулалт бол Сайншанд дахь АҮЦ-ын ажил юм. Газрын хувьд өмнөх засгийн газрын үед сонгочихсон. Тэр газар нь мэргэжлийн биш, инженерүүдийн сонголтоор сонгогдсон байсныг саяхан суурин төлөөлөгч ажиллуулж газар дээр нь судалгаа хийсний үндсэн дээр өөрчлөгдөх байх. Та бүхэн өмнөх шийдэл дээр үндэслэн ажлаа хийсэн байх. Бид энэ тал дээр ажлаа уялдуулахгүй бол болохгүй.
- **Л.Чой-Иш:** Хүн бүрийн орлого нь тодорхойгүй учраас бид ийм арга хэмжээ авч байгаа юм. Ерөөсөө “бирж” байгуулаад малчид бүх бүтээгдэхүүнүүдээ биржээр, дансаараа дамжуулаад явбал орлогыг нь тодорхойлох боломжтой болно. Тэгэхээр орлоготой болоод ирэхээр сумын төвд ч юмуу нэг малчдын бүлэг үүснэ. Одоогийн малчид 2 гэртэй, тал хувь нь суман дээрээ суугаад, тал хувь нь хүүхдүүдээ суман дээр суулгадаг болчихсон. Иймээс суман дээр малчны хороолол төлөвлөж өгч байгаа. Тэгээд суман дээрээ канад хаус гэх мэт барилгатай болгох 8 хувийн зээлд хамрагдах нөхцлийг бүрдүүлж өгнө. 8 хувийн зээлийн талаар малчдын гол асуулт бол нийгмийн даатгал төлдөг байх, тогтмол орлоготой байх боломжтой юу гэсэн асуудал байгаа. Тэгэхээр нийгмийн даатгалаа эндээсээ төлдөг байх гэсэн 8 хувийн зээлд хамрагдах нөхцөл тавиад орлогыг нь бирж яг тодорхойлоод өгчихнө. Бидний одоо хийж буй зураг дээр ийм малчны хорооллууд бий болно гэсэн төсөөлөлтэй байгаа.(Зурагт зааж ярив)
- **П.Ариунаа:** Энэ бөөрөнхий нь сумынтөв үү?
- **Л.Чой-Иш:** Энэ хуучин сум.Мөн та бүхэн сайн мэдэх байх. Сайдын санаачилсанБаянхонгор аймгийн Бууцагаан, Баянлиг сумдад “Шинэ сум” төслөл хэрэгжиж байгаа. Энэ асуудлаар сая аймгийн засаг даргатай уулзан гэрээн дээр тусгаж байгаа гол зүйл нь “Шинэ сумыг” бий болгохдоо малчны хороолол би болгоно гэсэн асуудал. Нэг сум 16 орчим тэрбум төгрөгөөр байгуулагдаж байгаа. Тэгэхээр энэ шинэ сум нь дэд бүтцэд холбогдсон тохилог сум болно. Малчдад зээл олгоно. Тэгэхээр зэрэг энэ сум маш хурдан баригдана. Мөн дэд бүтцийн асуудлуудын шийдлүүд нь

- гарч байна. Шинжлэх ухаан технологийн хувьд ч гэсэн дэвшилттэй гэж үзэж байгаа.
- **П.Ариунаа:** Шинэ сумын төв малчны хороололтой байна уу? Сумын төв дээрээ байна гэж үзэж байгаа биз дээ?
 - **Л.Чой-Иш:** Сумандаа байна.
 - **П.Ариунаа:** Малчны хорооллын дэд бүтцийн асуудал шийдээд орон сууцных нь асуудлыг шийдэх юмуу?
 - **Л.Чой-Иш:** Цогцоор нь шийднэ л гэсэн үг. Дэд бүтцийн асуудлыг тооцооллоор авч үзэхэд хэдийн чинээ хол зайтай байх тусмаа өртөг өндөртэй гарах нь мэдээж. Тэгэхээр үүнийг цогц байдлаар нэг мөр л шийднэ. Шинэ сумын төв, малчны хорооллуудыг хооронд нь холбож өгье гэсэн шийдэлтэй байгаа.
 - **П.Ариунаа:** Танай санал, манай санал 2 ерөнхийдөө агуулгын хувьд ойролцоо юм байна. Бид сумын дэд бүтцийг аль болох тараалгүй эдийн засгийн үр ашигтай байлгах үүднээс нягтралыг сайжруулах төлөвлөлт хийж байгаа. Энэ төлөвлөлт маань зарим газраар дэмжигдээд, зарим газар эсэргүүцэж байгаа. Одоо хот төлөвлөлт, газар өмчлөлийн хууль 2 чинь зөрчилдөөд, “Иргэнөөрт ноогдох газраа өмчилж авах гээд байхад чинь та нар яагаад нягтрал гэж яриад байдаг юм? Бид газраа авдгаараа авах ёстой. Бид чинь уудам дэлгэр нутагтай хүмүүс. Хуулийнхаа дагуу байя” гэсэн асуудлууд сөрөн гарч ирж байгаа.
 - **Л.Чой-Иш:** Тиймээ, саналууд маань агуулгын хувьд ойролцоо байна. Энэ асуудлын хувьд аль болох нягтралтай байх нь зүйтэй. Шаардлагатай газрынх нь зориулалт нь аймаг, суман дээр эзэмшүүлэх газрын хэмжээтэй зөрчилдөх асуудал байгаа. Энэ асуудлыг нийтээрээ шийдэж зөвшөөрсөн өөр газар тариалангийн талбай, хүнсний ногооны талбайн зориулалтаар олгох ийм шийдэл байж болох юм. Сум олгох газраа зориулалтаар нь заагаад өгчихсөн, төлөвлөлтөндөө оруулчихсан тэндээ нэгдсэн байдлаар ус гэх мэт асуудлаа шийдчихсэн ийм байдлаар шийдэж болно гэсэн байр суурьтай байгаа. Биржийн хувьд бид өнгөрсөн жилийн 4 сараас эхэлж ажиллан ноолуурын 90 хувийг арилжаалсан байгаа. Тэгэхээр энэ бирж орон нутаг дээрээ брокеруудтай байна. Бирж байгуулахад дэлгэц, интернеттэй байх хэрэгтэй. Интернетэд орж мэдээллүүдээ аваад л арилжаагаа явуулчихна. Нээх их мундаг юм ч хэрэггүй. Тэгээд дээр нь баталгаат агуулах хэрэгтэй болно. Тэгэхээр “Шинэ сум” дээр гол барьж байгаа зарчим бол хуучин сумын агуулах сав, байрнуудыг тэр чигээр нь хоршоо эсвэл ХАА-ын биржийн агуулах савболгоод шууд ашиглаж болно. Заримд нь мал нядалгааны цех байгуулна. Улсаас үүн дээр дэмжлэг үзүүлж болно.
 - **П.Ариунаа:** Энэ санаа одоо яг явж байна уу?
 - **Л.Чой-Иш:** Ийм загвартай болчихсон учраас бидний 2014 оны том зорилт бол орон нутагт сумын төвөө хөгжүүлэх. Орон нутаг өөрөө эрхтэй болсон учраас асуудлуудаа нэг нэгээр нь шийдээд явах, төсвийн хөрөнгийг үр

ашигтай зарцуулах, нэгэнт бий болсон бүтээн байгуулалтыг нураалгүй ашиглаад явах талаас нь хандах хэрэгтэй.

- **П.Ариунаа:** Танайхаас санаачлан Баянлиг, Бууцагаан хоёрт хийж буй “Шинэ сумын төв”-ийн бүтээн байгуулалт бараг дуусах дөхчихсөн байна лээ. Тэгэхээр дараа дараагийн төслийн ямар санаа байгаа бол?
- **Л.Чой-Иш:** Энэ талаар одоохондоо сонголтын тухай яригдаагүй байгаа.
- **П.Ариунаа:** Одоо энэ стратегийн ач холбогдолтой газруудад энэ төслийг хэрэгжүүлэх талаар танайд яригдаж байгаа болов уу гэдэг бас бидэнд сонин санагдаж байна.
- **Л.Чой-Иш:** Яг одоо тэр хэсэгт хэрэгжүүлнэ гэж сонгоогүй байгаа. Дээрх 2 суманд одоо малчдын хорооллын загвар гарна. Үүнийг хэрэгжүүлэхээр төлөвлөж төсвөөс 600-аад сая төгрөг тавьсан. Суман дээрээ малчны хорооллын дэд бүтцийг иж бүрэн байдлаар шийдэж өгөхгүй бол төсөөлөл бас буруу тийшээ явчих гээд байна. Тэгээд энэ гаргасан загвараа тухайн газартаа тохируулаад хуулаад тавичих боломжтой. Газар тариалангийн хувьд бол говийн бүс нутаг өөрөө том потенциалтай. Дархан, Сэлэнгэ байхад энд хөгжүүлэх шаардлага байна уу? гэж болох юм. Энд улаан лооль, өргөст хэмх гээд нарийн ногоонууд сайн ургалттай байдаг. Өмнөговь бол ийм тариалан эрхлэх потенциалтай болчихсон байгаа. Говийн аймгуудад усжуулалтын систем тавьж өгөх төсөл явж байгаа. Энэ тал дээр бид Египетийг загвар болгож авдаг. Цөлжилтийг бууруулах, бэлчээрийг сайжруулах чиглэлээр ч гэсэн ажлууд хийгдэх бүрэн бололцоотой. Мод зэрэг ус их ашигладаг ургамал тариалах нь өөрөө цөлжилтийг нэмэгдүүлж байна гэж яригдаж байна. Иймд чацаргана зэрэг ашигтай мод, бут тариалах боломжтой. Үйлдвэр хөдөө аж ахуйн талаар төрөөс баримтлах бодлогын талаар бид ирэх 7 хоногоос хурлаар хэлэлцэж шийднэ. ХАА-н бүтээгдэхүүн үнэ цэнэтэй бүтээгдэхүүн болж чадахгүй байгаа нь тармал байршилтайгаас болж байна. Ямар нэг байдлаар агуулах, тээвэр оруулж ирж байж л үнэ цэнэтэй, чанартай бүтээгдэхүүн гаргаж баталгаажуулах, худалдаалах боломжтой болно. Иймээс л бирж, биржийн агуулахууд байгуулах гэж байгаа юм. Мөн мал, мах үнэ цэнэтэй болсон учраас өндөр үнэтэй тэжээл хэрэглэдэг гадны шилмэл үүлдрийн мал авчирч үржүүлэх, ферм байгуулах боломж бүрдээд байна. Энэ ферм нь заавал хот дотроо байх албагүй.
- **П.Ариунаа:** Биржийн байршил хаана байх вэ? Бид төлөвлөлтөндөө тусгаж өгөх хэрэгтэй байх.
- **Л.Чой-Иш:** Бирж нь аль болох малчиндаа ойрхон байна. Гэхдээ замбараагүй олон байж болохгүй. Эдийн засгийн хувьд ашигтай байх ёстой. Брокер байна гэдэг өөрөө ашиг хийнэ гэсэн үг. Ашиг нь нэг цагт нийлүүлэгдэж байгаа учраас 100%, 50% эсвэл нэг цагт ашигтай, нэг цагт ашиггүй биш тодорхой байна. Суманд малынхаа тооноос хамаараад 1, 2 бирж байна гэсэн төсөөлөлтэй байгаа. Цаашдаа боломжтой бол бидэнтэй мэдээллүүдээ солилцоод хамтран ажиллаад, төлөвлөлтөө уялдуулаад зөрчилтэй асуудлууд байвал шийдээд яваарай.

- **П.Ариунаа:**Бид иргэдийн оролцоотой төлөвлөлт хийхийг зорьж иргэд, орон нутгийн саналыг авч тусгасан. БХБЯ дээр яам, тусгай газруудаас албан ёсны мэргэжлийн хүмүүсийг байлцуулаад 28 хүний бүрэлдэхүүнтэй ажлын хэсэг ажилласан. Танайхаас Хүнд үйлдвэрийн бодлогын хэрэгжилтийг зохицуулах газрын И.Болд гэдэг хүн энэ ажлын хэсэгт оролцож байсан. Төсөл боловсруулах явцдаа САҮЦ-ын өмнөх удирдлагууд болон одоогийн удирдлага Дөлгөөнтэй САҮЦ-ын асуудлаар уулзаж ярилцаж байсан.
- **Л.Чой-Иш:**Хүнд үйлдвэрийн асуудлаар Хүнд үйлдвэрийн бодлогын хэрэгжилтийг зохицуулах газрын Ганболд даргатай заавал уулзах хэрэгтэй. Мал аж ахуйн асуудлаар Мал аж ауйн бодлогын хэрэгжилтийг зохицуулах газрын Ганибал даргатай уулзах хэрэгтэй.

Протокол бичсэн:

Б.Солонго

Үйлдвэр, хөдөө аж ахуйн яаман дээр хийсэн уулзалтын протокол

Уулзалтад оролцсон:

2014.01.10

1. Хүнд үйлдвэрийн бодлогын хэрэгжилтийг зохицуулах газрын дарга	Д.Ганболд
2. “Мон-Инжэкон” ХХК захирал, хот төлөвлөлтийн инженер-эдийн засагч	П.Ариунаа
3. “Мон-Инжэкон” ХХК Архитектор	Н.Саруул-Оргил

- **П.Ариунаа:** Азийн хөгжлийн банкны санхүүжилт, БХБЯ-ны зургийн даалгавраар манай дээр Дорноговь аймгийн Сайншанд, Өмнөговь аймгийн Ханбогд, Гурвантэс, Цогтцэций сумдын ерөнхий төлөвлөгөө хийгдээд дуусах шатандаа орж байна. Хийж байх хугацаанд БХБЯ дээр яам, тусгай газруудаас албан ёсны мэргэжлийн хүмүүсийг байлцуулаад 28 хүний бүрэлдэхүүнтэй ажлын хэсэг ажилласан. Танайхаас Хүнд үйлдвэрийн бодлогын хэрэгжилтийг зохицуулах газрын И.Болд гэдэг хүн энэ ажлын хэсэгт оролцож байсан. Төсөл боловсруулах явцдаа САҮЦ-ын өмнөх болон одоогийн удирдлагуудтай САҮЦ-ын асуулаар уулзаж ярилцаж байсан. Байршлын координатыг нь авсан.
- **Н.Саруул-Оргил:** Үйлдвэрийн байршил, газрын талаар уулзаж ярилцаж байсан.
- **Д.Ганболд:** Тэр газар нь одоо өөрчлөгдсөн байгаа. Анхнаасаа буруу газар сонгосон байна. Хүнд барилгууд баригдах учир хөрс нь барилгын даацын хувьд тохиромжгүй.
- **П.Ариунаа:** Тийм, хөрсний ус ихтэй, ус цугладаг газар юм билээ.
- **Д.Ганболд:** Хөрс нь ус ихтэйгээс гадна шаварлаг, ус их авахаараа хөөлт өгдөг газар юм байна лээ. Инженер геологийн номон дээр “Сайншандын синдром” гээд байна лээ. Тэрийг нь сайн судлалгүй уг газрыг сонгоод, зөвшөөрөл нь гарчихсан байдаг юм байна лээ. Бид нар одоо хэд хэдэн үйлдвэрийг нь тавьж байгаа. Сайншандын зүүн хойд талд тод улаанаар тэмдэглэсэн 2 газар бол бидний төлөвлөж буй газар. Хуучин газар тэр доор харагдаж байна. Хуучин аэродром тэнд ойролцоо харагдаж байна.(Схем зурагт зааж тайлбарлав)Ер нь энэ дагуу өөрчлөгдөх байх. САҮЦ-ын удирдлагуудтай уулзаад координат гэх мэтийг авч болно. Та бүхний судалгаанд хэрэг болно. Ажил дууссан, өнгөрсөн гээд орхиж болохгүй. Залруулж зөв л юм хийх хэрэгтэй.
- **П.Ариунаа:** Энэ дагуу шийдвэр нь гарчихсан уу?
- **Д.Ганболд:** Зарчмын хувьд шийдвэр нь гараагүй байгаа. Гэхдээ ингэж шийдэхээс өөр ямар ч арга байхгүй.
- **П.Ариунаа:** Тэгвэл өмнө авч байсан байршлаар бол шийдэгдэхгүй гэсэн үг үү?
- **Д.Ганболд:** Тийм. Энэ байршил бол худлаа, буруу. Барилга барьж болохгүй газрын бүхий л нөхцлийг хангаж байгаа. Энэ газар нь баянбүрд маягийн эко систем байгаа. Үүнийг нь устгах гээд байгаа юм. Мөн энэ

байршил нь суурьшлын бүстэйгээ их ойрхон учир тохиромжгүй байгаа юм. Төлөвлөж буй шинэ байршил нь шинэ төмөр замын трасстай уялдан аэродромын зүүн талд байна.

- **П.Аринуаа:** Салхины чигийн хувьд тохирч байгаа юу?
- **Д.Ганболд:** Тийм. Сүүлийн үеийн үйлдвэрүүд хорт хаягдал ялгаруулах нь багассан.
- **П.Ариунаа:** Ер нь бол “Бектел”-ийн тайлангаар ийм байгаа тиймүү?
- **Д.Ганболд:** “Бектел” компани ямар ч инженер-геологийн судалгаагүйгээр тайлангаа гаргасан байна гэж бодож байна.
- **П.Ариунаа:** Бид “Бектел” компанийн тайлантай танилцсан. Мөн энэ төсөл дээр хамтран ажиллаж буй Америкийн “АЕСОМ” компанийн зөвлөхийн хамт газар дээр нь явж байхдаа ус ихтэй газар гэдгийг нь мэдээд, дэвсгэр газрын нөхцлийг сайжруулж барилга барихад их хөрөнгө шаардагдахаар юм байна гэж ярилцаж байсан.
- **Д.Ганболд:** Энд барьж, байгуулж болно. Гэхдээ хөрсний асуудлыг шийдвэрлэж, нөхцлийг сайжруулах зардал нь дээр нь барилга байгууламж барих зардлаас илүү гарах гээд байгаа юм. Тэгээд ч шинээр тавих төмөр замын трассын унал энэ хэсэгт 130 м байгаа. Энэ замыг туулахын тулд нилээн тойрох шаардлагатай болж байгаа. Том далан хийх зэрэг өчнөөн нэмэлт ажил, зардал гарч ирнэ. Иймд төмөр замын трассыг ийш нь далийлгалгүйгээр шууд ийш нь холбох нь зөв гэж бодож байна.
- **П.Ариунаа:** Сүүлд САҮЦ-ын удирдлагуудтай уулзаж ярилцахад орон нутгийн зүгээс эрс эсэргүүцэж байсан юм. Манай төлөвлөлтийн нэг онцлог нь орон нутгийн оролцоог тусгасан явдал юм. Орон нутагт бид нилээн их ажилласан. Энд бид ложистик төв төлөвлөж өгөөд орчны тойм дээр байршлыг тогтоосон.(Зурагт заав) Учир нь авто болон төмөр зам, АЗ-ын замтайгаа ойрхон.
- **Д.Ганболд:** Дараа нь уг далан, төмөр замыг ашиглах хэрэгтэй болох байх.
- **П.Ариунаа:** Наадах чинь Зүүнбаян явж байгаа зам.
- **Д.Ганболд:** Тийм. Энэ даланг Ханги-Мандалын боомт руу явах нарийн төмөр зам болгож ашиглах байх.
- **П.Ариунаа:** Зүүнбаянгаар дамжаад явна гэсэн үг үү?
- **Д.Ганболд:** Тийм. Энэ даланг нь ашиглаад салж байгаа хэсэгт нь замаа гүүр тавиад ч юмуу дээгүүр нь эсвэл доогуур нь гаргачих байх. Тэгээд энэ замтайгаа холбох хэрэгтэй. Нэг өөл эндээс салах ч юмуу.(Зурагт зааж ярив)
- **П.Ариунаа:** Орон нутаг бол эндээс ингэж салахыг огт эсэргүүцэж байгаа. Учир нь хот маань авто болон төмөр замаар хашигдана.
- **Д.Ганболд:** Тэгвэл энийг ийш нь гаргаад шийдэж болох юм. (Зурагт зааж ярив)
- **П.Ариунаа:** Бид одоо та бүхний хэлж байгаа саналыг тусгаад явах гэхээр албажуулаагүй, батлагдаагүй байгаа болохоор тусгаж болохгүй байна. Бид албажуулаад гарчихсан “Бектел”-ийн тайлан, батлагдсан САҮЦ-ын

байршлын зургийг тусгачихсан байгаа. Энэ саналаа албажуулах боломж бий юу?

- **Д.Ганболд:** Хугацааны хувьд хоцорчихоод байна. Албажуулахад нэг, хоёр сарын хугацаа шаардагдана. Тэгэхдээ хуучин байршил, зураг өөрчлөгдөх магадлал 99%-тай. Учир нь хуучин байршил, газар нь бүх талаараа тохиромжгүй байгаад байна. Тэгээд “Монголын төмөр зам” ТӨК, төмөр замын техникийн зураг төслийн “Ниппон Коэй” компани, САҮЦ, Үйлдвэр, хөдөө аж ахуйн яам, Зам тээврийн яам гэсэн газруудын төлөөллүүд оролцсон хорин хүний бүрэлдэхүүнтэй ажлын хэсэг байгуулаад “Энэ газар дээр өрөмдлөг хийж болохгүй гэдгийг нотлох” өрөмдлөгийн ажил хийгдээд дуусчихсан байгаа.
- **П.Ариунаа:** Энэ ажлын үр дүн, дүгнэлт нь гарсан уу?
- **Д.Ганболд:** Арай гарч амжаагүй байгаа. 1 сарын 15 гэхэд хээрийн судалгааны ажил нь дуусаад лабораторийн шинжилгээнд орсны дараа дүгнэлт нь гараад тайлан нь гэрээнийхээ хугацаагаар 2 сарын 5-нд гарна.
- **П.Ариунаа:** Энэ дүгнэлт гарсны дараа та бүхэн бидэнд шийдвэрээ өгөх боломжтой юу?
- **Д.Ганболд:** Тийм. Энэ дүгнэлт гарсны дараа яам шийдвэр гаргах үндэслэлүүдээ холбогдох газруудад өгч эхэлнэ. Тэгэхээр тэр байршил бол үндэсэндээ өөрчлөгдөхгүй. Үүн дээр сууриалаад угтаад ажлаа хийж байхад буруудах юм байхгүй. Шинэ байршлын координатыг САҮЦ-ын захирал Дөлгөөнөөс авч болно.
- **П.Ариунаа:** Бас нэг асуудал байна. Бид САҮЦ-ын өмнөх удирдлагатай санал солилцож тохироод энд “Эко хотод” САҮЦ-ын хүн амаа байршуулна. Сумын хүн ам бас ажиллах боломжтой болно гэсэн саналыг гаргаад энд 8000 хүнтэй “Эко хот” байхаар төлөвлөлт хийгдэж явсан. Гэтэл сүүлийн удирдлагын зүгээс энэ хэсгийн 500 га газарт суурьшлын бүс байхаар хэсэгчилсэн ерөнхий төлөвлөгөө хийгдээд явж байгаа юм байна лээ. (Зурагт зааж яриу) Газрын захирамж нь гарсаныг бид орон нутгаас авсан.
- **Д.Ганболд:** Одоо энэ бол зогсоно доо.
- **П.Ариунаа:** Тийм үү? БХБЯ-наас энэ асуудлаар бидэнтэй ярилцаж тохиролцсон юм байхгүй. “Говь травел” дээр төлөвлөлтийг нь хийгээд явж байгаа юм байна. САҮЦ-ын зүгээс энэ ажилдаа сайн оролцож байгаа юм билээ. Бид САҮЦ-ын Дэд бүтэц хариуцсан Оюунгэрэлтэй уулзаж шийдлүүд хоорондоо зөрж байна гэдгийг хэлсэн. БХБЯ дээр энэ талаар танилцуулахад “Манайхаар ерөөсөө яригдаагүй асуудал байна. Тэгэхээр та бүхэн өмнөх удирдлагатай ярилцаж шийдсэнээрээ зургаа гаргаад яв” гэсэн шийд өгсөн. Дараагийн асуудал бол бид САҮЦ-д байх үйлдвэрүүдийн жагсаалтыг гаргасан байгаа.
- **Д.Ганболд:** Ер нь бол энэ жижиг газрын дэд бүтцийг төлөвлөөд шийдээд өгөхөд САҮЦ дотроо өөрсдөө хаана нь юу байхаа шийдээд явж болох байх. Харин суурьшлын бүс төмөр замын энэ талд гарчихаад байхад энэ

рүү хүнээ зөөнө гэж бол байхгүй. Үндсэндээ тэр дээд талд тэмдэглэгдсэн дөрвөлжин бол суурьшлын бүс, доод талын гурвалжин нь САҮЦ юм. (Зурагт зааж ярив)

- **П.Ариунаа:** Энэ төлөвлөлтөөр нийт хэдэн га газрыг хамарч байгаа вэ?
- **Д.Ганболд:** Доод талынх нь 7500 га, дээд талынх нь 7500 га нийлээд 15000 га газрыг хамарна.
- **П.Ариунаа:** Энэ доор байгаа 3500 га хуучин газар нь бас байгаа юмуу?
- **Д.Ганболд:** Байхгүй. Ер нь САҮЦ-ын талбай энэ хэмжээгээрээ тогтож байвал их юм болох гээд байгаа. Том том ачих буулгах терминалиудын том том талбайнууд хэрэгтэй.
- **П.Ариунаа:** Бид САҮЦ-д байх үйлдвэрүүдийн жагсаалтыг “Бектел”-ийн тайлан, хүн амын өсөлт, хэрэгцээний тооцоон дээр үндэслэн гаргасан байгаа.
- **Д.Ганболд:** Эхний ээлжинд гангийн цогцолбор, кокс-химийн үйлдвэр, цементийн үйлдвэр, цахилгаан станц гэсэн үйлдвэрүүдийг барина. Зэс хайлах үйлдвэр зэрэг бол холын ирээдүйн асуудал. Үйлдвэрүүдийн дагалдах үйлдвэрүүд, байгууламжуудыг одоо бол төлөвлөх боломжгүй. Харин дэд бүтцийг нь төлөвлөөд, газрыг нь ямар ч үйлдвэр аж ахуйн газрууд байгуулж болохоор бэлдэж өгч болно. Эхлээд кокс-химийн боловсруулах үйлдвэрүүд баригдаж эхэлнэ. Бүтэх бүтэхгүй баахан худлаа юм ярьж байснаас цөөхөн гэлтгүй бодьтой үйлдвэрүүдээ эхлээд төлөвлөх хэрэгтэй. 5 сая тн гангийн үйлдвэр гэдэг бол Оюутолгойн борлуулалтын орлоготой бараг тэнцэж байгаа. Тэгэхээр эдийн засгийн агуулгаараа дахиад нэг Оюутолгой, 5 Эрдэнэт үйлдвэртэй тэнцэхээр байгаа юм. Ашиглалтанд орсныхоо дараа ДНБ-ний 25-30 хувийг шууд эзлэх боломжтой. Эдийн засгийн бүтцэд хувьсгал хийгдэнэ гэсэн үг. Бидний тооцоогоор 5 сая тн металлыг 10 жилийн дараа бүрэн дотоодыг зах зээл дээр хэрэглэдэг болно. САҮЦ дээр та бүхний анхаарлын төвд байх ёстой нэг асуудал бол усны нөөц, менежментийн асуудал. Бид хангалттай бөгөөд хүрэлцээтэй усны нөөцтэй байгаа гэж үзэж байгаа. Говийн усны менежмент дээр технологийн стандарт гаргах ёстой гэж бодож байна. Усны менежмент, ус цэвэршүүлэх асуудлаар эдийн засгийн өндөр ашигтай, хамгийн орчин үеийн хот төлөвлөлтийн шийдлийг боловсруулах тал дээр Германчуудтай хамтарсан компани байгуулахаар яриа хэлэлцээр сая хийсэн. 2 сард форум зохион байгуулж тэр компани албан ёсоор бүртгүүлэх юм. Тэр технологийг Монгол орон даяар нэвтрүүлэх хэрэгтэй. Бид САҮЦ-ын хувьд цахилгаан, усны шугамын асуудлыг шийдэж өгнө. Чойр дээр 220кВт-ын шугам ирчихсэн байгаа. Тэр шугамыг Сайншандтай холбоод Сайншандаасаа дэд станцаа тавих төлөвлөгөөтэй байгаа. Усны хувьд ашиглалтын цооногуудаас нь шууд турба холбоод гидрогеологийн тоноглолуудаа тавиад 40000 м³-ын багтаамжтай резервуар барина. Ингээд ус тог нь оччихоор үндсэндээ ажил эхэлнэ.
- **П.Ариунаа:** Өмнөговийн 3 суман дээр ямар саналууд байгаа вэ?

- **Д.Ганболд:** Өмнөговийн үйлдвэрүүдийн ажил руу бид орж чадаагүй байна. Том том үйлдвэржилтийн хөтөлбөр, төлөвлөлтийн талаар бидэнд бодитой санал ирээгүй байна. Дэд бүтэц нь байхгүй учир хүлээгдсэн байдалтай байна. Хөндлөн төмөр замын санхүүжилт хийгдээд холбогдох тэр үед зөрүүтэй юмнуудыг ярьж шийдэх байх. Овоотын нүүрсний уурхай, төмрийн орд, Бүрэнхааны ордыг Эрдэнэтээс Мөрөнтэй холбоод 10-20 сая тн ачааг Эрдэнэт рүү тээвэрлэнэ. Энэ Овоотын орд бол маш том ач холбогдолтой. Энэ орд яагаад сонирхол татаад Сайншандтай холбогдод байна гэхээр, Тавантолгойн 2/3 борлогдохгүй байгаа эрчим хүчний коксжихгүй нүүрснээс 70 хувийг Овоотын өндөр чанартай нүүрснээс 30 хувийг Сайншандад аваачихаар энд Тавантолгойн коксжих нүүрстэй адилхан хэмжээний үнэ цэнэ бүхий бүтээгдэхүүн гарна. Овоотын орд нь 225 сая тн нүүрсний нөөцтэй. Энэ 225 сая тн дээр нэмээд Тавантолгойгоос 700 сая тн нүүрсийг аваачин нийт 1тэрбум тн коксжих нүүрсний нөөц болгоод хааш нь л бол хааш нь гаргах боломжтой болно. Тэгэхээр САҮЦ-т зөвхөн гангийн үйлдвэр болоод нүүрсний энэ үйлдвэрийг байгуулахад хангалттай бөгөөд хүрэлцээтэй эдийн засгийн нөлөө үзүүлнэ. Тэгэхээр Тавантолгой болон Сайншандаас 20 жилийн хугацаанд 40 тэрбум нүүрсийг урагш гаргана. Гангийн үйлдвэр жилд 3.5-4 тэрбум, 20 жилд 70-80 тэрбэм долларын борлуулалтын орлого хийнэ. Энэ нь дан нүүрс борлуулснаас 2 дахин их орлогыг МУ-д авчирч дэлхийд байхгүй ДНБ-тэй болчих гээд байгаа байхгүй юу. Тэгэхээр үүнийг тээвэрлэхийн тулд хөндлөн тэнхлэгээ тавиад энэ ганц төмөр зам чинь хүрэлцэхгүй. Орос-Монголын ЗГ-ийн хэлэлцээрээр 5 коридороор төмөр зам тавья гэсэн санал ч байгаа. Бид 3 коридороор чадан ядан төлөвлөөд байгаа. Хятадууд Бичигтийн боомтыг коридор гэж хараад төмөр зам тавих компанийн нэрийг сая хэлсэн байна. Ханги-Мандалын боомтоор төмөр зам тавих саналыг стратегийн хөрөнгө оруулагч компани сая бидэнд хэлсэн. Хангийн боомт, Шивээ хүрэнгийн боомттой аль алинтай холбогдох нь эдийн засгийн хувьд үр ашигтай болж байна. Мөрөн хүрчих юм бол баруун талын босоо тэнхлэгтэй бас холбогдох боломжтой болно. Энэ бол хий хоосон яриа огт биш түншүүдтэйгээ эвтэйхэн хэлэлцэж чадвал 5 жилийн хугацаанд бүрэн биелэх боломжтой мастер төлөвлөгөө.
- **П.Ариунаа:** За ойлголоо баярлалаа. Та бүхний хийж буй ажлууд бидний анхаарлын төвд байж бид танай ажлыг дэмжиж байгаа. Учир нь юмийг зүгээр яриад байх биш бүтээн байгуулах талаасаа явж байна.
- **Д.Ганболд:** Сайншандын дэд бүтцийг бүтээн байгуулахад 2 тэрбум доллар шаардлагатай. Үүний 200-400 саяыг засгаас өгчихвөл үлдсэн 1 тэрбум 600 саяыг Хятадын банкнаас босгоё гэж байгаа. Үндсэндээ засгаас өгсөн 1 орд, 400 сая долларыг 5,5 тэрбум долларын хөрөнгө оруулалтын эх үүсвэр болгоё гэж байгаа. Энэ бол цаад улсуудтайгаа зарчмын хувьд яриад тохирчихсон юм. Надад 50 хуудастай презентаци байна. Үүнийг та бүхэнд танилцуулвал илүү тодорхой болно.

- **П.Ариунаа:** Бид энэ боомтуудтай холбогдсон төмөр замын чиглэлүүдийг төмөр замын бодлогод тусгагдаагүй байгаа ч гэсэн санал гээд зураг, таних тэмдэгтээ оруулахад буруудах юм байхгүй юм байна.
- **Н.Саруул-Оргил:** Германы инженерийн шугам сүлжээний технологийн талаар нарийн судлах, мэдээлэл авахын тулд хаана, хэнд хандаж болох вэ?
- **Д.Ганболд:** Энэ компани 2 сараас Монголд суурин төлөөлөгчийн газраа байгуулах байх тэр үед уулзаж танилцах боломжтой болох байх. Оны өмнө ирж судалгаа хийгээд явсан.
- **П.Ариунаа:** Манай компани зураг төслийн ажлыг олон улсын түвшинд гаргачих юмсан гэдэг зорилгынхоо үүднээс олон улсын компаниудтай хамтран ажиллах бодолтой явдаг. Тэр утгаараа инженерийн шугам сүлжээний асуудлыг тэр түвшинд аваачиж тавина гэдэг их сонирхол татаж байна.
- **Д.Ганболд:** Одоо энд Монголд байхгүй нэг шинэ юм орж ирнэ. Коксын үйлдвэр барихаар асар их хэмжээний шатдаг хий гарна. Энэ хийг шингэрүүлээд Сайншандын суурьшлын бүсийг эхний ээлжинд тэр хийгээр галладаг системтэй болгоно. Шаардлагатай бол УБ луу дамжуулах шугам татсан ч болно. Манайд одоо нүүрс шингэрүүлэх төсөл хийгдэж байгаа. Тэр нь Сайншандад биш Багануурт баригдах юм. Яагаад Багануурт баригдаж байгаа вэ гэхээр 1 тн нүүрс боловсруулахад 5 тн ус шаардагддаг. Тэгэхээр 3 сая тн нүүрс боловсруулах хүчин чадалтай үйлдвэрийн хэрэглээг хангахад 15 сая тн ус хэрэгтэй болно. Сайншандын бараг бүх усыг тийш нь аваад явчихна. Тэгэхээр бид “Бектел”-ийн планаас үүнийг хасаад Багануурт задгай усны нөөцөн дээр барихаар шийдсэн. Судалгаа хийснийхээ дараа Шивээ-Овоо, Цайдам нуурын нүүрсний ордын нүүрсний дээжийг Герман руу явуулах гэж байгаа. Энэ хоёр ордын нүүрс эдийн засгийн хувьд үр ашигтай гарч байгаа.
- **П.Ариунаа:** За баярлалаа. Маш сайхан, хэрэгтэй мэдээллүүд авлаа. Цаашид өөр өөр төслүүд дээр ч бас хамтран ажиллах байх.
- **Д.Ганболд:** Та бүхэн цаашид төлөвлөлтөө бидний ажилтай уялдуулаад хийгээрэй.
- **П.Ариунаа:** Өмнөх ажлууд дээр ч гэсэн үйлдвэржилттэй холбоотой сайн ойлгохгүй, нарийн юмнууд олон гарч ирж, мэргэжилтнүүдтэй уулзаж байлаа. Өнөөдрийн уулзалтаар үйлдвэржилт, үйлдвэржилтийн бодлогын талаар хэрэгтэй бүх мэдээллээ олж авлаа. Мэргэжил, салбарынхаа дагуу чадах ажлаа хийгээд бодитой, хэрэгжихүйц төлөвлөлтийг хийцгээе.

Протокол хөтөлсөн:

Б.Солонго

Барилга, хот байгуулалтын сайдын зөвлөлийн хуралдаанаас гарсан санал, зөвлөмжийн товъёог

2014.03.05

№	ХУРЛААС ГАРСАН ЗӨВЛӨМЖ	ТУСГАСАН БАЙДАЛ
1	Засгийн газрын бодлого, Барилгын материалын үйлдвэрлэлийг хөгжүүлэх хөтөлбөрийн хүрээнд говийн бүсэд хэрэгжих томоохон төслүүдийг угтаж бодлоготойгоор хэд хэдэн үйлдвэр байгуулж байгаа. Эдгээрийн талаар судалж, төлөвлөлтөндөө уялдуулах. Жишээ нь: цементийн үйлдвэрүүд.	Улс, бүс, аймаг, сумын хөгжлийн бодлого, хөтөлбөр, “Барилгын материалын тасвер төлөвлөгөө”, хүн амын хэрэглээтэй уялдуулж үйлдвэрлэлийн төлөвлөлтийг хийсэн.
2	Ерөнхий төлөвлөгөөг одоо байгаа болон төлөвлөгдөж буй авто зам, төмөр замуудтай уялдуулах, тэдгээрийн зангилаа, огтлолцолыг зурагт тусгах.	Зам тээврийн яам, “Монголын төмөр зам” ТӨХК-уудтай уулзаж ярилцан холбогдох мэдээллийг авч ерөнхий төлөвлөгөөний зурагт тусгасан.
3	Хамгийн гол нь төлөвлөлт амьдралтай байх ёстой. Цаашдаа хэрэгжих боломжтой, тэнд байгаа иргэд, аж ахуйн нэгжүүдийн эрүүл ахуй, аюулгүй байдлыг хангасан, усан хангамж, цэвэрлэх байгууламжийн хувьд найдвартай байх ёстой. Үйлдвэр аж ахуй байгуулах газар нь газар нутгийн онцлог, салхины чиг, суурьшлын бүс гээд бүх юмтайгаа уялдсан байх ёстой. Энэ бүхнийг цогцоор нь төлөвлөж байж “настай” төлөвлөлт болно. Оршин суугчдын тодорхой хэсгийн л саналыг дагах бус дээрх төлөвлөлтийн зарчмуудыг баримтлан төлөвлөх шаардлагыг л төлөвлөлт хийж буй компаниудад тавьж байгаа.	Хөгжлийн ерөнхий төлөвлөгөөг боловсруулахдаа хот байгуулалтын дараах зарчмуудыг баримталсан. Үүнд: 3. Шинжлэх ухааны үндэслэлтэй төлөвлөлт хийх 4. Төлөвлөлтийн 6 зарчмыг баримтлах 5. Иргэдийн оролцоог нэмэгдүүлэх 6. Улсын стратеги ач холбогдлыг харгалзах 5. “Сайхан хот, сайхан амьдрал” Шанхайн экспо үзэсгэлэнгээс олон улсын хот төлөвлөлтийн түвшинд дэвшүүлсэн 5 зорилтыг хэрэгжүүлэх /эко орчин, сэргээгдэх эрчим хүч, ус чандмань эрдэнэ, хотын олборлолт, бохирдолгүй орчин/ 6. Америкийн дөрвөлжин торон төлөвлөлтийг нэвтрүүлэх

Барилга, хот байгуулалтын сайдын зөвлөлийн хуралдааны протокол

2014.03.05

17. Аймгийн статустай хот болох гэдгийг яаж авсан бэ? Жишээ нь: Гурвантэс сум 7300 хүн амтай болно гэсэн байна. Энэ талаар МУ-ын “замаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн нэгж, түүний удирдлагын тухай” хууль гэж байгаа. Хүн амын тоо, сумдад нэмэх мэргэжилтнүүдийн орон тоог ямар аргачлалаар тооцоолсон бэ?
18. Хүний нөөцийн асуудлын талаар өөрсдийн санал зөвлөмжийг гаргаж болох боловч энэ бол дараагийн шатны асуудал бөгөөд сумынханы өөрсдийнх нь шийдэх асуудал. Илүү ажил хийгээд байна.
19. Засгийн газрын бодлого, Барилгын материалын үйлдвэрлэлийг хөгжүүлэх хөтөлбөрийн хүрээнд говийн бүсэд хэрэгжих томоохон төслүүдийн угтаж бодлоготойгоор хэдэ хэдэн үйлдвэр байгуулж байгаа. Эдгээрийн талаар судалж, төлөвлөлтөндөө уялдуулах. Жишээ нь, цементийн үйлдвэрүүд.
20. Одоо байгаа болон төлөвлөгдөж буй авто зам, төмөр замуудтай ерөнхий төлөвлөгөөг уялдуулах, тэдгээрийн зангилаа, огтлолцолыг зурагт тусгах.
21. Сумдад үерийн байгууламж төлөвлөж өгөөгүй байна. Ялангуяа Гурвантэс бол үерийн байгууламжтай байх ёстой.
22. Хамгийн гол нь төлөвлөлт амьдралтай байх ёстой. Цаашдаа хэрэгжих боломжтой, тэнд байгаа иргэд, аж ахуйн нэгжүүд хүлээн авсан, эрүүл ахуй, аюулгүй байдлыг хангасан, усан хангамж, цэвэрлэх байгууламжийн хувьд найдвартай байх ёстой. Үйлдвэр аж ахуй байгуулах газар нь газар нутгийн онцлог, салхины чиг, суурьшлын бүс гээд бүх юмтайгаа уялдсан байх ёстой. Энэ бүхнийг цогцоор нь төлөвлөж байж “настай” төлөвлөлт болно. Оршин суугчдын тодорхой хэсгийн л саналыг дагах бус дээрх төлөвлөлтийн зарчмуудыг баримтлан төлөвлөх шаардлагыг л төлөвлөлт хийж буй компаниудад тавьж байгаа. Газар дээр нь очиж судлан, тухайн орон нутгийн онцлогт тохирсон төлөвлөлт хийх. Цаашид энэ шаардлага улам л өндөр болно.
23. 2025 он, түүнээс цааших нийтийн болон амниа орон сууц, гэр хороолол хаана байх, хаана газар олгох вэ? Тэнд дэд бүтэц яаж хүрэх вэ? Орон сууцны хороолол байгууллаа гэхэд тэнд орлого нь яаж бий болох вэ? Үйлдвэрлэл нь ойрхон байна уу? Ямар үйлдвэр, ямар ашиг шимтэй, ямар малын аж ахуй байх вэ? гэдгийг л тодорхойлоод өгчихвөл ерөнхий төлөвлөгөөний зорилго биелнэ.

24. БУУЛГАХ БАРИЛГЫН ЖАГСААЛТ

№	Зургийн дугаар	Барилгын нэр	Баригдсан ОН	Ханын материал	Давхрын тоо
1	3.	Нарны эрчим		тоосго	2
2	4.	“Сор” ресторан		тоосго	2
3	5.	Бага дулаан трейд		тоосго	1
4	6.	Контор	2000	тоосго	1
5	7.	Эргэлийн зоо	1990	тоосго	2
6	8.	Амт трейд	2010	тоосго	2
7	9.	Сургалтын төв		тоосго	1
8	10.	БХТНийгэмлэг	1956	Чулуу	1
9	11.	6-р цэцэрлэг		тоосго	2
10	17.	Дэлгүүр		тоосго	1
11	18.	Дэлгүүр		модон	1
12	19.	Худалдааны төв		тоосго	3
13	20.	“Алтан чуу” дэлгүүр		тоосго	2
14	21.	Монгол банк	2008	тоосго	2
15	23.	2-р цэцэрлэг		тоосго	2
16	24.	Дэлгүүр		тоосго	1
17	26.	25-р байр		тоосго	4
18	28.	Хадгаламж банкны салбар	2008	тоосго	1
19	29.	“Missuri” худалдааны төв		тоосго	1
20	30.	Худалдааны төв		тоосго	1
21	32.	“Өртөө-Ус” ахмадын дэлгүүр		тоосго	1
22	33.	“Суман зурхай” худалдааны төв		тоосго	2
23	34.	“Бизнес түшиг” худалдааны төв		тоосго	2
24	35.	Аймгийн төв номын сан		тоосго	2
25	36.	“Оргил” худалдааны төв		тоосго	2
26	37.	“Ажнай” худалдааны төв		чулуу	2
27	44.	“Загийн говь” дэлгүүр	1990	тоосго	1
28	52.	“Алтанговь” худалдааны төв, 41-р байр		тоосго	3
29	53.	ММСТөв аймгийн музей		чулуу	2
30	55.	20 машины гараж		тоосго	1
31	59.	18-р байр		Тоосго	2
32	60.	19-р байр		тоосго	2
33	61.	40-р байр		тоосго	4
34	62.	43-р байр		тоосго	2
35	65.	2-р 58 айл 12-р байр	1984	угсармал	5
36	66.	21-р байр		тоосго	1
37	71.	22-р байр	1990	тоосго	2
38	72.	20-р байр	1992	тоосго	2
39	73.	5-р цэцэрлэг	1976	тоосго	1
40	75.	24-р байр	1990	тоосго	3
41	76.	33-р байр		тоосго	1
42	86.	Батсүхийн дэлгүүр		тоосго	1
43	87.	Гурван хөвсгөл трейд		тоосго	2

44	90.	Халуун ус		тоосго	1
45	91.	Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх газар		угсармал	3
46	92.	Нийгмийн даатгал	1970	тоосго	2
47	93.	“Их ирээдүй” ТББ		тоосго	1
48	96.	Үйлчилгээний газар		тоосго	1
49	97.	“ГУА тээг” худалдааны төв	2008	тоосго	2
50	99.	Дэлгүүр		тоосго	1
51	100.	Дэлгүүр		тоосго	1
52	101.	Дэлгүүр		тоосго	1
53	107.	“MY MUSIC” disco club		тоосго	1
54	126.	Хөх тэнгэрийн цахиур		тоосго	2
55	128.	“Мөнх дүүрэн” худалдааны төв	1954	чулуу	2
56	132.	“Цэцэн хан” худалдааны төв	2007	тоосго	4
57	141.	Орон сууц		тоосго	1
58	142.	Орон сууц		тоосго	1
59	143.	Орон сууц		тоосго	1
60	144.	Орон сууц		тоосго	1
61	145.	Найрамдал 118-р байр	1957	тоосго	1
62	146.	Найрамдал 117-р байр	1957	тоосго	1
63	147.	Орон сууц	1957	тоосго	1
64	148.	Найрамдал 116-р байр	1957	тоосго	1
65	149.	Дэлгүүр		тоосго	1
66	150.	Орон сууц	1957	тоосго	1
67	151.	Найрамдал 115-р байр	1957	тоосго	1
68	152.	Найрамдал 116-р байр	1957	тоосго	1
69	153.	Найрамдал 120-р байр	1957	тоосго	1
70	154.	Найрамдал 123-р байр	1957	тоосго	1
71	155.	Найрамдал 106-р байр	1957	тоосго	1
72	156.	Найрамдал 105-р байр	1957	тоосго	1
73	157.	Найрамдал 104-р байр	1957	тоосго	1
74	158.	Найрамдал 122-р байр	1957	тоосго	1
75	159.	Найрамдал 128-р байр	1957	тоосго	1
76	160.	Найрамдал 103-р байр	1957	тоосго	1
77	161.	Найрамдал 107-р байр	1957	тоосго	1
78	162.	Найрамдал 107-р байр	1957	тоосго	1
79	163.	74-р байр, 75-р байр	1988	тоосго	2
80	163.	74-р байр, 75-р байр	1988	тоосго	2
81	164.	136-р байр 40 айлын сууц	2005	тоосго	2
82	165.	139-р байр 30 айлын сууц	2005	тоосго	2
83	166.	Үйлчилгээний төв	2011	тоосго	2
84	167.	Халуун ус		тоосго	1
85	168.	73-р байр	1988	тоосго	2
86	169.	72-р байр	1988	тоосго	2
87	176.	Ган зам 69-р байр	1956	тоосго	1
88	177.	Ган зам 70-р байр	1956	тоосго	1
89	178.	Ган зам 71-р байр	1988	тоосго	1
90	181.	Ган зам 66-р байр	1957	тоосго	1
91	182.	Ган зам 67-р байр	1957	тоосго	1
92	183.	Ган зам 68-р байр	1957	тоосго	1
93	184.	Ган зам 76-р байр	1957	тоосго	1
94	185.	Ган зам 63-р байр	1957	тоосго	1
95	186.	Ган зам 64-р байр	1957	тоосго	1
96	187.	Найрамдал 141-р байр	1957	тоосго	1

97	188.	Ган зам 62-р байр	1957	тоосго	1
98	189.	Найрамдал 116-р байр	1957	тоосго	1
99	190.	Найрамдал 116-р байр	1957	тоосго	1
100	191.	Ган зам 55-р байр	1957	тоосго	1
101	192.	Ган зам 61-р байр	1957	тоосго	1
102	193.	Ган зам 60-р байр	1957	тоосго	1
103	194.	Ган зам 59-р байр	1957	тоосго	1
104	195.	Ган зам 53-р байр	1957	тоосго	1
105	196.	Ган зам 52-р байр	1957	тоосго	1
106	197.	Найрамдал 142-р байр	1957	тоосго	1
107	199.	Ган зам 1-р байр	1956	тоосго	1
108	200.	Ган зам 2-р байр	1956	тоосго	1
109	223.	Найрамдал 138-р байр	1956	Тоосго	1
110	224.	Ган зам 4-р байр	1956	тоосго	1
111	225.	Ган зам 3-р байр	1956	тоосго	1
112	262.	БОС 3-р анги аж ахуйн хашаа		тоосго	1
113	263.	Ган зам 49-р байр	1956	тоосго	1
114	264.	Орон сууц	1955	тоосго	1
115	265.	Орон сууц	1956	тоосго	1
116	266.	Орон сууц	1956	тоосго	1
117	267.	Ган зам 48-р байр	1956	тоосго	1
118	268.	Ган зам 47-р байр	1956	тоосго	1
119	269.	Ган зам 46-р байр	1956	тоосго	1
120	270.	Ган зам 45-р байр	1956	тоосго	1
121	271.	Ган зам 44-р байр	1956	тоосго	1
122	272.	Ган зам 43-р байр	1956	тоосго	1
123	273.	Ган зам 33-р байр	1956	тоосго	1
124	274.	Ган зам 34-р байр	1956	тоосго	1
125	275.	Ган зам 35-р байр	1956	тоосго	1
126	276.	Ган зам 36-р байр	1956	тоосго	1
127	277.	Ган зам 37-р байр	1956	тоосго	1
128	279.	Ган зам 32-р байр	1956	тоосго	1
129	280.	Ган зам 38-р байр	1956	тоосго	1
130	281.	Ган зам 39-р байр	1956	тоосго	1
131	282.	Ган зам 40-р байр	1956	тоосго	1
132	283.	Ган зам 41-р байр	1956	тоосго	1
133	284.	Ган зам 32-р байр	1956	тоосго	1
134	285.	Ган зам 24-р байр	1956	тоосго	1
135	286.	Ган зам 25-р байр	1956	тоосго	1
136	287.	Ган зам 26-р байр	1956	тоосго	1
137	288.	Ган зам 27-р байр	1956	тоосго	1
138	289.	Ган зам дэлгүүр	1956	тоосго	1
139	290.	Ган зам 28-р байр	1956	тоосго	1
140	291.	Ган зам 29-р байр	1956	тоосго	1
141	292.	Ган зам 30-р байр	1956	тоосго	1
142	294.	Ган зам 31-р байр	1956	тоосго	1
143	295.	Ган зам 94-р байр	1956	тоосго	1
144	296.	Ган зам 93-р байр	1956	тоосго	1
145	297.	Ган зам 92-р байр	1956	тоосго	1
146	298.	Ган зам 91-р байр	1956	тоосго	1
147	299.	Ган зам 90-р байр	1956	тоосго	1
148	300.	Агуулах	1956	тоосго	1

149	301.	Ган зам 85-р байр	1956	тоосго	1
150	302.	Ган зам 86-р байр	1956	тоосго	1
151	303.	Ган зам 89-р байр	1956	тоосго	1
152	304.	Ган зам 88-р байр	1956	тоосго	1
153	305.	Агуулах	1956	тоосго	1
154	306.	Ган зам 87-р байр	1956	тоосго	1
155	307.	Ган зам 83-р байр	1956	тоосго	1
156	308.	Ган зам 84-р байр	1956	тоосго	1
157	309.	Ган зам 82-р байр	1956	тоосго	1
158	310.	Ган зам 81-р байр	1956	тоосго	1
159	311.	Ган зам 80-р байр	1956	тоосго	1
160	312.	Агуулах	1956	тоосго	1
161	313.	Ган зам 79-р байр	1988	тоосго	2
162	314.	Ган зам 78-р байр	1988	тоосго	2
163	315.	Ган зам 77-р байр	1988	тоосго	2
164	329.	Агуулах, гараж		тоосго	1
165	330.	Агуулах, гараж		тоосго	1
166	333.	Хятад зам ангийн оффис		тоосго	2
167	334.	Агуулах, гараж		тоосго	1
168	335.	Агуулах, гараж		тоосго	1
169	336.	“Саруул дэнж” хороолол	2012	тоосго	5
170	339.	“Дорнын говь” ХХк		тоосго	2
171	342.	38-р байр	1986	тоосго	2
172	344.	37-р байр		тоосго	4
173	346.	39-р байр		тоосго	1
174	350.	Хуучин хүнсний үйлдвэр		тоосго	1
175	351.	Улаан загалмай		тоосго	1

25. ГАЗАР ӨМЧЛӨГЧ ИРГЭДИЙН СУДАЛГАА

№	Үзүүлэлт		Иргэдийн тоо
1	Газар өмчилж авах тухай өргөдөл гаргасан иргэдийн тоо		6537
	Үүнээс	Одоо эзэмшиж ашиглаж байгаа хашааныхаа газрыг өмчлөхийг хүссэн өргөдөл	1185
		Шинээр газар өмчилж авахыг хүссэн иргэдийн тоо	5351
		Аж ахуйн зориулалтаар газар өмчлөхийг хүссэн иргэдийн тоо	1
	Үүнээс	Үр тарианы	
		Төмс, хүнсний ногооны	
Бусад		1	
2	Засаг даргын захирамжаар газар өмчлүүлэхээр шийдвэрлэсэн иргэдийн тоо		6451
	Үүнээс	Одоо эзэмшиж ашиглаж байгаа хашааныхаа газрыг өмчлөхийг хүссэн иргэд	1185

		Илүү гарсан хашааныхаа газрыг давуу эрхээр үнээр нь өмчлөн авсан иргэд	
		Шинээр газар өмчилж авахыг хүссэн иргэдийн тоо	5265
		Аж ахуйн зориулалтаар газар өмчлөхийг хүссэн иргэдийн тоо	1
	Үүнээс	Үр тарианы	
		Төмс, хүнсний ногооны	
		Бусад	1
3		Өмчлүүлсэн газрын нийт хэмжээ /га-аар/	1223,73
	Үүнээс	Одоо эзэмшиж, ашиглаж байгаа газраа өмчилсөн газрын хэмжээ /га-аар/	118,16
		Илүү гарсан давуу эрхээр үнээр нь өмчилсөн хашааны газрын хэмжээ /га-аар/	
		Шинээр өмчлүүлсэн газрын хэмжээ /га-аар/	1105,24
		Аж ахуйн зориулалтаар газар өмчлөхийг хүссэн иргэдийн тоо	0,33
	Үүнээс	Үр тарианы	
		Төмс, хүнсний ногооны	
Бусад		0,33	

ДОРНОГОВЬ АЙМГИЙН САЙНШАНД СУМЫН ТӨВИЙН ХӨГЖЛИЙН ЕРӨНХИЙ ТӨЛӨВЛӨГӨӨ

ГАЗАР ӨМЧЛӨХ ЭРХИЙГ ГЭР БҮЛИЙН НЭГ ГИШҮҮНД ШИЛЖҮҮЛЭХ ШИЙДВЭР ГАРСАН ИРГЭДИЙН НЭРСИЙН ЖАГСААЛТ															
№	Хамтран өмчлөх эрхээсээ татгалзсан иргэний			Өмнө нь хамтран газар өмчлөх эрх үүсэж байсан захирамжийн хүчингүй болгох заалт	Газрын				№	Өмчлөх эрхийг шилжүүлэн авсан иргэний			Улсын бүртгэлийн дугаар	Шийдвэрийн огноо дугаар	Гэрээгэй эсэх
	Эцэг /эх/-ийн нэр, өөрийн нэр	Үнэмлэх болон төрсний гэрчилгээний дугаар	Регистрийн дугаар		Байршил	Хэмжээ /га/	Үнэлгээ / мян.төг /	Эзэмшиж байсан эсэх		Эцэг /эх/-ийн нэр, өөрийн нэр	Үнэмлэх болон төрсний гэрчилгээний дугаар	Регистрийн дугаар			
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	
Сайншанд сум															
1	Долгоржав Нармандах	ЕЭ59120778	ДГ4056026	2005.04.05 №94 88 дугаарт	ДГ. СШ 1-р баг Данзанваанчигийн 10-12 тоот	532	1596000,0		1	Нармандах Наран-Эрдэнэ	ЕЭ93012610	ДГ4071075	101000373	АЗД 2009.09.24 № 363	Байгаа
2	Бавуудорж Мөнгөнчулуун	ЕЭ65102261	ДГ4039135												
3	Нармандах Уугантуяа	ЕЭ85011962	ДГ4039157												
4	НармандахБат	ЕЭ88022970	ДГ4052864												
5	Нармандах Наранбаатар	ЕЭ90122932	ДГ4062012												
6	Өвгөн Цэнгэл	ЕЭ75121105	ДГ4045863	2004.01.05 №0320 дугаарт	ДГ. СШ 1-р баг Жанчивийн 20-35 тоот	1000	3000000,0		2	Батцэнгэл Баттөр	ЕЭ77072675	ДГ4042664	101000640		Байгаа
7	Баттөр Булган	ЕЕ99110706	Г-88												
8	БаттөрХулан	ЕЮ01321309	Г-04												
9	Есөнбадрах Эрдэнэцэцэг	ЕЛ80101221	ДГ4058706	2008.05.15 №329574 дугаарт	ДГ. СШ 2-р баг Дулдуйтын 4-17 тоот	3500	10500000,0		3	Дүүдүү Буянравжих	ЕЛ81102833	ДГ4062506	101002202		Байгаа
10	Буянравжих Батцэнгэл	ЕЛ02321517	Г-73												
11	Энэбиш Ганзориг	ЕГ67081413	ДГ4045114	2005.07.26 №254 265 дугаарт	ДГ. СШ 1-р баг Данзанваанчигийн 12-20 тоот	675	2025000,0		4	Пүрэв Наранцацрал	ЕГ67081413	ДГ4045114	101001288		Байгаа
12	Ганзориг Энхболд	ЕГ93022614	ДГ93022614												
13	Ганзориг Гэлэгжамц	ЕГ91082315	ДГ91082315												
14	Гүнсмаа Нацагсүрэн	ЕС59050400	ДГ4043372	2010.07.10 №1373 0	ДГ. СШ 4-р баг Өндөрдөвөн 11-45 тоот	3500	10500000,0		5	Лянхайжав Дөрвөнчулуу	ЕС51111011	ДГ4043371	101002137		Байгаа
15	Пэрэнлэй Лхагвасүрэн	ЕЮ52071019	ДГ4048700												
16	Яринпил Тунгалагуяа	ЛЮ73010466	ДГ4045099	2005.04.05 №94 4 дугаарт	ДГ. СШ 1-р баг Жанчивийн 22-03 тоот	1050	3150000,0		6	Хуяг Норжинцэрэн	ЕЮ52092307	ДГ4046515	101000919	Байгаа	
17	Сүхээ Мөнхзул	ЛЮ93042103	ДГ4073171												
18	Сүхээ Мөнхзориг	ЛЮ99110652	Г-263												
				2005.11.08 №362 254 дугаарт	ДГ. СШ 1-р баг Жанчивийн 25-44 тоот	1050	3150000,0		7	Ванчинтовуу Сүхээ	ЛЙ72072471	ДГ4062316	101001551	Байгаа	

ДОРНОГОВЬ АЙМГИЙН САЙНШАНД СУМЫН ТӨВИЙН ХӨГЖЛИЙН ЕРӨНХИЙ ТӨЛӨВЛӨГӨӨ

19	Лувсанжамц Нарангэрэл	ЕЭ64011461	ДГ4073131	2004.08.04 №24919 дугаарт	ДГ. СШ 1-р баг Жанчивийн 21-61 тоот	1000	3000000,0	8	Гэндэнжав Бат-орших	ЕЭ61122097	ДГ4073130	101000779	Байгаа
20	Бат-Орших Баярчимэг	ЕЭ85070860	ДГ4073280										
21	Бат-Орших Батбаяр	ЕЭ87072498	ДГ4074023										
22	Бат-Орших Батгэрэл	ЕЮ89022804	ДГ4071393										
23	Бат-Орших Бат-Оюун	ЕЭ91051108	ДГ4073782										
24	Жавзандулам Ууганбаатар	ЗЙ70112415	ДГ4022143	2008.03.18 №13731 дугаарт	ДГ. СШ 1-р баг Данзанваанчигийн 11-13 тоот	1634	4902000,0	9	Данзанчоймбол Цэндмаа	ЕЭ373051100	ДГ4022144	101002138	Байгаа
25	Ууганбаатар Цэрэндолгор	ЕЗ92080906	Г-32										
26	Ууганбаатар Цэрэнтогтох	ЕЗ94100611	Г-32										
27	Ууганбаатар Цэрэндулам	ЕЗ96040100	Г-12	2005.05.15 №2005.05.15 №329662 дугаарт	ДГ. СШ 2-р баг Дулдуйтын 15-11 тоот	3500	10500000,0	10	Түмэндэмбэрэл Наранцогт	ЕЮ89040101	Г-123	101002190	Байгаа
28	Ёндон Түмэндэмбэрэл	ЕЭ58031577	ДГ4065156										
29	Жүгдэр Наранцэцэг	ЕЭ60080969	ДГ4058450										
30	Чогсүрэн Халзан	ЕЙ37101507	ДГ4039371										
31	Амаржаргал Энхмаа	ЕЙ87050404	ДГ4051697	2006.11.09 №43160 дугаарт	ДГ. СШ 2-р баг Дулдуйтын 15-25 тоот	500	1500000,0	11	Лувсан Намжил	ЕЙ30111512	ДГ4039370	101001777	Байгаа
32	Баавайн Пүрэвсүх	ДГ4032624	ЕБ77020117	2008.05.15 №329632 дугаарт	ДГ. СШ 4-р баг Өндөрдөвөн 10-22 тоот	3500	10500000	12	Цэвээнжав Атаржаахан	ДГ4044694	ЕС78032623	101002260	Байгаа
33	Пүрэвсүх Ням-Очир	Г-41	ЕС01220411										
34	Сүхбаатар Хишигбаяр	ДГ4053805	ЧВ77101975	2005.11.08 №362329 дугаарт	ДГ. СШ 1-р баг Жанчивын 25-92 тоот	1050	3150000	13	Энхтайван Туяацэцэг	ДГ4030808	ЕП77051701	101001625	Байгаа
35	Батхүү Төгөлдөр	Г-01	ЖЗ97122106										
36	Туяацэцэг Уянга	Г-195	ЕЮ02280907										
37	Цогтгэрэл Сансармаа	ДГ4045656	ЕЭ81041067	2005.11.08 №362272 дугаарт	ДГ. СШ 1-р баг Жанчивын 25-57 тоот	1050	3150000	14	Оргодол Болд	ДГ4068314	ЕЮ83042219	101000796	Байгаа
38	Болд Дөлгөөн	Г-204	ЕЭ04261314										
39	Чойжамц Пүрэвдорж	ДГ4061709	ЕС61072710	2004.12.27 №4281 дугаарт	ДГ. СШ 4-р баг Өндөрдөвөн 9-6 тоот	1050	3150000	15	Пүрэвдорж Чингэрэл	Г-180	ЕС96081003	101000423	Байгаа
40	Баасанжав Төмөрдолгор	ДГ4043292	ЕС66101202										
41	Пүрэвдорж Чинтуяа	ДГ4030386	ЕС85071502										
42	Пүрэвдорж Чинболд	ДГ4051129	ЕС87040511										
43	Пүрэвдорж Чинболор	ДГ4058123	ЕС89081102										
44	Баатар	ДГ4047931	ЕЭ72073072	2005.11.08 №4 дугаарт	ДГ. СШ 1-р баг	900	2700000	16	Рэгзэн	ДГ4047932	ЕЮ72060200	1000000	Байгаа

АЗД
2009.10.08
№ 378

ДОРНОГОВЬ АЙМГИЙН САЙНШАНД СУМЫН ТӨВИЙН ХӨГЖЛИЙН ЕРӨНХИЙ ТӨЛӨВЛӨГӨӨ

	Чулуунцэрэг				Жанчивын 21-24 тоот					Бүрэнжаргал							
45	Чулуунцэрэг Төгөлдөр	ДГ4074223	ЕЮ93081311														
46	Чулуунцэрэг Азаяа	Г-131	ЕЮ95020908														
47	Ухнаа Гантуяа	ЕЮ71083001	ДГ4043410														
48	Ганзориг Ариунболд	ЕЮ91111316	Г-336		СШ 2-р баг Бат-Өлзийгийн зүүн талд	500	1500000,0	үгүй	17	Ухнаа Ганзориг	ЕЮ70030818	ДГ4043412	101000887				Байгаа
49	Ганзориг Ариунбаяр	ЕЮ98062614	Г-168														
50	Ганзориг Номин	ЕЮ00302900	Г-19														
51	Эрхэмбаяр Сайнзаяа	ЕЮ84082703	УБ0398050		СШ 3-р баг Мааньзав 5-9 тоот	792	2376000,0	байсан	18	Дэчин Эрхэмбаатар	ЕП57062714	ДГ4041648	101000570				Байгаа
52	Дэнчин Отгонбаяр	ЕЮ59121205	УБ0605265		СШ 3-р баг 8-р хэсэг	500	1500000,0	байсан	19	Цэдэв Эрхэмбаяр	ЕЮ56030218	ДГ4039337	101001932				Байгаа
53	Эрхэмбаяр Заяабаатар	Г- 53	ЕЮ91011913														
54	Дэлгэрбат Бат-Эрдэнэ	КЮ61012413	ДГ4052431														
55	Бат-Эрдэнэ Бямбасүрэн	ЕП86051001	ДГ4046629		СШ 1-р баг Жанчивын гудамжинд	1050	3150000,0	үгүй	20	Жүгдэр Эрдэнэцэцэг	ЕП61042209	ДГ4046631	101001139				Байгаа
56	Бат-Эрдэнэ Лхагвасүрэн	КЮ88102614	ДГ4056363														
57	Бат-Эрдэнэ Баасансүрэн	ФМ90092867	Г-1034														
58	Моононхой Анхилмаа	ЕЭ70040964	ДГ4051704														
59	Ганхуяг Ууганцэцэг	ЕЮ90040808	Г-122		СШ 4-р баг Өндөрдөв	1050	3150000,0	үгүй	21	Жамъяндорж Ганхуяг	ЕЭ67112770	ДГ4053820	101001405				Байгаа
60	Ганхуяг Дамдинсүрэн	ЕЭ96021012	Г-39														
61	Ганхуяг Дөлгөөнбаяр	ЕЭ00230819	Г-48														
62	Рэнцэндавга Оюунэрдэнэ	ЕЕ56042608	ДГ4035139														
63	Цогоо Уранбаатар	ЕЕ87012311	ДГ4049843		СШ 4-р баг Өндөрдөв 5-28 тоот	1050	3150000,0	байсан	22	Банди Цогоо	ЕЕ59122310	ДГ4029854	101001534				Байгаа
64	Цогоо Урандөш	ЕЕ88091230	ДГ4056282														
65	Цогоо Уранхаш	ЕЮ90051832	Г-237														
66	Балжин Халтар	ЕЭ46060666	ДГ4039142														
67	Ухна Болормаа	ЕЭ74082864	ДГ4045012		1-р баг Аюуш 4-5 тоот	1239	3717000,0	байсан	23	Цогучрал Ухна	ЕЭ41052372	ДГ4039187	101002481				Байгаа
68	Дадиваа Ганбаатар	Е357121912	ДГ4041816		2-р баг малчны байр	3500	10500000	үгүй	24	Долгор Бадамгарав	Е358062406	ДГ4041812	101002020				Байгаа
69	Чүлтэмдорж Цэмбэлмаа	ЕЭ55101364	ДГ4040298		СШ 1-р баг Дампил 15-9 тоот	567	1701000,0	байсан	25	Цэвээн Бандихүү	ЕЭ54020871	ДГ4040289	101001046				Байгаа
70	Бандихүү	ЕЭ86021469	ДГ4023716														

АЗД 2009.12.01 № 437

ДОРНОГОВЬ АЙМГИЙН САЙНШАНД СУМЫН ТӨВИЙН ХӨГЖЛИЙН ЕРӨНХИЙ ТӨЛӨВЛӨГӨӨ

	Отгонсүрэн																
71	Бадарч Алтанхуяг	ЕЯ60022874	ДГ4048884														
72	Алтанхуяг Энхцэцэг	ЕЭ87101164	ДГ4052385														
73	Алтанхуяг Шинэбаяр	ДГ4021480	ЕЭ84010491														
74	Лхамсүрэн Пүрэв	ДГ4020008	ЕЮ52031191 5														
75	Чүлтэмсүрэн Орхонтуяа	ОР8748126	ЕЭ83080964														
76	Чүлтэмсүрэн Ховор-Эрдэнэ	ДГ4070727	ЕЭ85120860														
77	Чүлтэмсүрэн Тайванжаргал	ДГ4064463	ЕЭ91032312														
78	Батсүх Цэвэгсүрэн	ДГ4056161	ЕЭ88112496														
79	Улаанхүү Батсүх	ДГ4055698	ЕЮ67032818														
80	Батсүх Цэрэнбат	Г-100	ЕЮ96050512														
81	Тугал Сугир	ДГ4051829	ЕЭ65011564														
82	Цэнд Бямбацогт	ДГ4043691	ЕЭ71021074														
83	Бямбацогт Лувсандорж	Г-32	ЕЮ96020111														
84	Бямбацогт Пүрэвдорж	Г-79	ЕЮ02230712														
85	Дорж Ганбат	ДГ4031216	ЦГ64120310														
86	Ганбат Болд-Эрдэнэ	УБ1024680	ЕЮ93011711														
87	Ганбат Ундармаа	ДГ4035065	ЕЮ85121908														
88	Юра Түвшинжаргал	ДГ4050945	ЕБ72031913														
89	Түвшинжаргал Золжаргал	Г-12	ЕБ95032216														
90	Түвшинжаргал Оюунжаргал	Г-63	ЕЮ99022114														
91	Пяранлай Болормаа	ДГ4027038	ЕК72041368														
92	Оюун-Эрдэнэ Эрдэнэням	Г-07	ЕК99031407														
93	Оюун-Эрдэнэ Эрдэнэсумъяа	Г-4/71	ЕП95082813														
94	Дэмбэрэл Төмөрбаатар	ДГ4034742	ТИ64080676														
95	Цогзолмаа Батчулуун	ДГ4071966	ЕЮ93031737														

ДОРНОГОВЬ АЙМГИЙН САЙНШАНД СУМЫН ТӨВИЙН ХӨГЖЛИЙН ЕРӨНХИЙ ТӨЛӨВЛӨГӨӨ

96	Бат-Очир Баатарзориг	ДГ4046451	ЕС72100116	2004.12.27 №42826 дугаарт	СШ 1-р баг өмчийн нөөц газраас	1050	3150000,0	Үгүй	35	Готов Амгалантуяа	ДГ4072982	ЕЭ64040864	101000897	Байгаа
97	Алтантуяа Ууганбаяр	ДГ4057956	ЕЭ88082478											
98	Баатарзориг Шүрэнцэцэг	Г-141	ЕЮ98040909											
99	Бархас Долгор	ДГ4068430	Е383052405	2008.05.15 №3292308 дугаарт	1-р баг ДВ 11-20 тоот	600	1800000,0	Тийм	36	Зоригт Эрдэнэчулуун	ДГ4055847	Е379110615	101002380	Байгаа
100	Эрдэнэчулуу Мөнхсүлд	Г-28	Е304292013											
101	Эрдэнэчулуу Мөнхцолмон	Г-09	Е301231904											
102	Маруш Баянмөнх	ДГ4059050	ЕС75021811	2008.05.15 №329305 дугаарт	2-р баг Дулдуйтын гудамж	3500	10500000,0	Үгүй	37	Цэвээндорж Тунгалагуяа	ДГ4054917	ЕМ71051669	101002773	Байгаа
103	Баянмөнх Хайдав	Г-0138235	ЕМ91091615											
104	Баянмөнх Нандин-Эрдэнэ	Г-106	ЕЭ01240805											
105	Нацаг Оюунчимэг	ДА8343187	ТЕ66090981	2005.11.08 №362329 дугаарт	СШ 4-р баг малчны байр	1050	3150000,0	Үгүй	38	Чимэддорж Содовдорж	ДГ8343185	Т366031871	101001615	Байгаа
106	Оюунчимэг Жаргалсайхан	ДГ4065170	ТЕ91062519											
107	Содовдорж Батзориг	Г-760	ТА00263031											
108	Нацаг Отгонцэцэг	ДГ4062078	МС82120429	2003.11.17 №3531 дугаарт	2-р баг ДР 3-3а тоот	794	2382000,0	Тийм	39	Сэдэд Идэрбор	ДГ4047496	ЕЭ59110274	101000353	Байгаа
109	Шовоохой Эрдэнэцэцэг	ДГ4047483	ЕЭ63030969											
110	Идэрбор Оюунтүлхүүр	ДГ4021239	ЕЭ84091167											
111	Идэрбор Оюунбаяр	ДГ4043702	ЕЭ86032675	2.27 №428 34 дугаарт	СШ 4-р баг Малчны байр	1050	3150000,0	Үгүй	40	Сэдэд Алтансүх	ДГ4072065	ЕС62042435	101000905	Байгаа
112	Идэрбор Эрдэнэчулуун	Г-237	ЕЭ88071677											
113	Цогний Уртнасан	ДГ4030557	ЕС59042906											
114	Хажид Анхбаяр	ДГ4067319	ЕЮ91022511	2005.0509 №147136 дугаарт	СШ 1-р баг Жанчивын гудамж	1200	3600000,0	Үгүй	41	Готов Болормаа	ДГ4044482	ЕЭ67091865	101001157	Байгаа
115	Хажид Сувд-Эрдэнэ	Г-134	ЕЭ04252503											
116	Лхагвацэрэн Хажид	ДГ4044781	ЕЭ72021814											
117	Сэсээр Наранбаяр	ЕЭ82030572	ДГ4049343	2005.07.06 №219- 149 дугаарт	СШ 1-р баг Аюушийн 5-15 тоот	630	1890000,0	Байсан	42	Цэдэвдорж Ягаанчулуу	ЕЭ56052465	ДГ4050768	101000300	Байгаа
118	Аюушдорж Эрдэнэцэцэг	ЕЦ58020963	ДГ4033487											
119	Мөнх-Адъяа Галбаасамбуу	Г-307	ЕЮ94100716											
120	Халтар Доржпагма	ЕС49080301	ДГ4049307	2005.11.08 №362 150 дугаарт	СШ 4-р баг Өндөрдов	500	1500000,0	Үгүй	44	Шагдар Аниадай	ЕС51112018	ДГ4051525	101001467	Байгаа

АЗД 2010.04.08 №
а/139

ДОРНОГОВЬ АЙМГИЙН САЙНШАНД СУМЫН ТӨВИЙН ХӨГЖЛИЙН ЕРӨНХИЙ ТӨЛӨВЛӨГӨӨ

121	Лхамсүрэн Нямдорж	ЕЭ62040578	ДГ4064464	2008.05.15 №329-518	4-р баг Өндөрдөв	3500	10500000,0	Үгүй	45	Нямдорж Мядагмаа	ЕС97120704	Г-10	101002146		байгаа
122	Юра Болормаа	ЕС68032207	ДГ4030536												
123	Нямдорж Сэргэлэнбат	ЕС95080210	Г-237												
124	Нямдорж Сэргэлэнболд	ЕС90082813	ДГ4065061												
125	Гантулга Гангантөгс	ЕО06221017	Г-23	5 №329 212	4-р баг Өндөр дов	3500	10500000,0	Үгүй	46	Дашзэвэг Эрдэнэчимэг	ЕО74101166	ДГ4045768	4-р баг Өндөрдө в		байгаа
126	Гантулга Мөнхчимэг	ЕО99020309	Г-24												
127	Дугаржав Хандсүрэн	ЧС67030602	УБ0379088	2007 №116-16	3-р МЗ-2-396	1050	3150000,0	Байсан	47	Шаравжамц Мөнх-Очир	ЕЮ64010411	УБ0379579	101000494		байгаа
128	Мөнхочир Энхчимэг	ЧС87111903	ДГ4053704												
129	Мөнх-Очир Гэрэлчимэг	ЕЮ90061538	№195												
130	Төмөрбаатар Мөнхцэцэг	ЕЭ77101062	ДГ4026531	2005 №362-218	СШ 1-р баг Жанчивын гудамж	1050	3150000,0	үгүй	48	Ухнаа Оюундэлгэр	ЕЦ76092296	ДГ4026640	101001516		байгаа
131	Оюундэлгэр Дэлгэрбаяр	ЕЦ99062219	Г-21												
132	Оюундэлгэр Дэлгэрбат	ЕЦ03283016	Г-26												
133	Жагварал Тамара	ЕЮ53062300	ДГ4047384	2005 №362-102	СШ 1-р баг Жанчивын гудамж	1050	3150000,0	үгүй	49	Лувсанцэрэн Амгаланбаатар	ЕЮ52112117	ДГ4043428	10100140 4		байгаа
134	Амгаланбаатар Энхцэцэг	ЕЮ82072004	ДГ4043447												
135	Дамбий Хулан	ЕК74072563	ДГ4027151	2007 №74-8	2-р баг Малчны байр	3500	10500000,0	үгүй	50	Пяранлай Пүрэвдорж	ЕК70092475	ДГ4027154	101000696		байгаа
136	Пүрэвдорж Мөнхдэлгэр	ЕК98070915	Г-24												
137	Пүрэвдорж Ганэрдэнэ	ЕК00061612	Г-16												
138	Батдорж Чимэдцэеэ	ЕЮ78022804	ДГ4047973	2008 №137-15	2-р баг Малчны байр	3500	10500000,0	үгүй	51	Цоо Наранбаатар	ЕС75092916	ДГ4047928	10100212 2		байгаа
139	Наранбаатар Цэлмүүн	ЕЮ97070107	Г-176												
140	Мягмар Энхболд	ДГ4047392	ЕП75081611	2008.01.2 3 №41- 23	4-р баг	3500	10500000,0	үгүй	52	Түдэв Мөнхбаяр	ЕЛ78052705	ДГ4073390	1010020810 7		байгаа
141	Энхболд Мөнхболд	Г-18	ЕП02242917												
142	Түдэв Төмөрбаатар	ДГ4041899	ЕЭ64081975	2005.11.08 №362-104	СШ 1-р баг Жанчивын гудамж	1050	3150000,0	үгүй	53	Төмөрбаатар Мөнхтогтох	ЕЮ91022811	ДГ4063613	101001462		байгаа
143	Төмөрхорол Мөнхцэцэг	ДГ4041988	ЕЭ68040564												
144	Төмөрбаатар Тогтохбаяр	Г-268	ЕЭ88081070												
145	Отгонжаргал Золбоо	Г-1269	УК96041529	2005.11.08 №362- 212	1-р баг Жанчивын гудамж	1050	3150000,0	үгүй	54	Доржготов Ганчимэг	ДГ4042377	ЕЮ 476032509	10100151 4		байгаа
146	Энхцацрал Намуунзаяа	Г-265	ЕЮ04301408												

АЗД 2010.04.19
№ 154

АЗД 2010.05.05 № а/182

ДОРНОГОВЬ АЙМГИЙН САЙНШАНД СУМЫН ТӨВИЙН ХӨГЖЛИЙН ЕРӨНХИЙ ТӨЛӨВЛӨГӨӨ

147	Бямбадорж Мэнддулам	ДГ4046461	ЙР70051707	2005.01.08 №362-215	1-р баг Жанчивын гудамж	1050	3150000,0	үгүй	55	Доржготов Чинзориг	ДГ4046460	ЕЮ69070218	101001513		байгаа
148	Чинзориг Мөнхтуяа	Г-172	ЕЮ94011316												
149	Чинзориг Нарангэрэл	Г-129	ЕЭ96061501												
150	Дашравдан Балган	ДГ4060347	ЕЛ60082311	2008.05.15 №329-288	2-р баг Дулдуйтын гудамж	3500	10500000,0	үгүй	56	Балган Содтуяа	ДГ4020995	ЕЛ64050502	101002756		байгаа
151	Банзрагч Сарантуяа	ДГ4039922	ЕЛ64012306												
152	Балган Содбаяр	ДГ4067400	ЕЛ91101019												
153	Лувсанбалдан Нямсүрэн	ДГ4049440	ЕЭ52013063	2004.07.06 №219-89	СШ 1-р баг 80 айлын урд	3500	10500000,0	үгүй	57	Молом Өлзийхүү	ДГ4049441	ЕЭ48013175	101000735		байгаа
154	Өлзий Батсайхан	ДГ4049439	ЕЭ73042272												
155	Өлзийхүү Батжаргал	ДГ4043608	ЕЭ79071570												
156	Төмөрбат Батбилэг	ДГ4058624	ЧЕ80102271	05.15.05 №32	4-р баг Өндөрдөв	3500	10500000,0	үгүй	58	Чойнхор Төмөрбат	ДГ4042561	ЧЕ49082573	101002602		байг аа
157	Дамбийбалжир Чулуунцэцэг	ДГ4039122	ЕЮ55081721												
158	Очирхуяг Эрдэнэчимэг	ДГ4059517	ЕЮ80080403												
159	Очирхуяг Батчимэг	ДГ4056038	ЕЮ88101101	26/07/2005 АЗД №254	СШ 3-р баг 8-р хэсэг Мааньзав 1-90 тоот	500	1500000	Байсан	59	Лувсандорж Очирхуяг	ДГ4044163	ЕЮ50031515	101001296		байгаа
160	Намжилдорж Энхцэцэг	ДГ4040802	ЕЛ68050807												
161	Алтансүх Шижирсайхан	ДГ4070668	ЕП92030570												
162	Алтансүх Ундрахсайхан	Г-16	ЕП97032501	26/07/2005 АЗД №254	СШ Зүүнбаян 5-р баг Манхан 8-1 тоот	500	1500000	Байсан	60	Батбямба Алтансүх	ДГ4063245	ЕП66012814	101001277		байгаа
163	Чүлтэмяримпэл Оюун	ДГ4055935	ЕЮ59110706												
164	Болдбаатар Буяннэмэх	Г-15	ЕВ97120304												
165	Жамц Сумъяа	ДГ4022087	Е359040508	05/04/2005 АЗД №254	СШ 3-р баг Мааньзав 6-34 тоот	748	2244000	Байсан	61	Шаргай Болдбаатар	ДГ4059652	ЕЮ60072819	101000352		байгаа
166	Хаянхярваа Мөнхдорж	ДГ4055057	ЕЭ88020478												
167	Хаянхярваа Цэгмид	Г-25/07	Е392030614												
168	Цэрэв Энхтунгалаг	ДГ4067025	ТЖ77051202	04/08/2004 АЗД №249	СШ 3-р баг 15-р хэсэг МЗ-7-34 тоот	977	2931000	Байсан	62	Дашдаваа Хаянхярваа	ДГ4022086	ЕЭ57012771	101000582		байгаа
169	Алтансүх Түвшинжаргал	Г-362	ТА04271307												
170	Алтансүх Түвшинсанаа	Г-08	ЕЮ06210116												
171	Бямбаа Мөнх-Эрдэнэ	ДГ4052724	ЕЮ84110229	2004.08.04 №24911	СШ 1-р баг Офицерийн баруун болон урд талд	3500	10500000,00	Үгүй	64	Жамбалсүрэн Ганзориг	ДГ4066236	ЕС82030418	101000772		байгаа
172	Ганзориг Дөлгөөн	Г-214	ЕЮ01282213												

АЗД 2010.05.13 № а/206

ДОРНОГОВЬ АЙМГИЙН САЙНШАНД СУМЫН ТӨВИЙН ХӨГЖЛИЙН ЕРӨНХИЙ ТӨЛӨВЛӨГӨӨ

173	Буйр Батмөнх	ДГ4056868	ЛЮ88042571	2004.07.06 №21924 дугаарт	СШ 4-р баг Малчны байр 7-1 тоот	696	2088000,00	Байсан	65	Батсүх Буйр	ДГ4046313	ЕС67080511	101000563		байгаа
174	Буйр Баянмөнх	ДГ4068870	ЕЭ91011514							Дашзэвэг Насанбаяр	ДГ4046073	ЙЮ69030504			
175	Одсүрэн Ганцэцэг	ДГ4052044	ЕЮ66032202							Буйр Баярмөнх	Г-122	ЕС03250813			
176	Ганцэцэг Лут	ДГ4066274	ЕЮ91111812	2004.07.06 №21932 дугаарт	СШ 3-р баг Мааньзавын 4-31 тоот	1092	3276000,00	Байсан	66	Одсүрэн Санзайжав	ДГ4059395	ЕЮ59121815	101000699		байгаа
177	Ганцэцэг Маньдарь	ДГ4075681	ЕЮ94010512												
178	Жамсранжав Жаргалсайхан	ДГ4033604	ЕЮ58080147	2003.01.17 №3531 дугаарт	СШ 1-р баг Жанчивын 20-1 тоот	1200	3600000,00	Үгүй	67	Дэндэв Алтангэрэл	ДГ4033620	ЕЮ48101012	101000592		байгаа
179	Алтангэрэл Тогтохбаяр	ДГ4068729	ЕЮ81051012												
180	Алтангэрэл Баттогтох	ДГ4074104	ЕЮ90042440												
181	Алтангэрэл Баярбат	№168	ЕЭ96072319												
182	Төмөр Энхжаргал	ДГ4044020	ХЖ57031304	2005.04.05 №9442 дугаарт	СШ 1-р баг Жанчивын гудамж	1000	3000000,00	Үгүй	68	Уламбаяр Гантөмөр	ДГ4044019	ХЖ58030814	101000949		байгаа
183	Гантөмөр Гансүх	ДГ4063962	ХЖ81111216												
184	Бөхбилэг Байгал	ДГ4072642	СИ82062308												
185	Гантөмөр Наранжаргал	ДГ4043697	ХЖ85091203												
186	Гантөмөр Отгонбаатар	Г-135	ЕЮ96110617												
187	Гантөмөр Төмөр-Очир	ДГ4072669	УХ93022214												
188	Гантөмөр Ганжаргал	ДГ4072639	УХ88111805	2007.05.15 №329654 дугаарт	СШ 4-р баг Өндөрдов	3500	10500000,0	Үгүй	69	Сугир Өлзийхутаг	Г-334/24	ЕЭ95072410	10100228	2	байгаа
189	Тугал Сугир	ДГ4051829	ЕЭ65011564												
190	Дандар Бат-Эрдэнэ	ДГ4048709	ЕС77071515												
191	Бат-Эрдэнэ Ундрах-Эрдэнэ	Г-188	ЕЮ99072708	2008.05.15 №32912 дугаарт	СШ 1-р баг Данзанваанчиг 11-13А	495	1485000,0	Тийм	70	Нарантуяа Ундрах	ДГ4045200	ЕМ79080161	101002479		байгаа
192	Батэрдэнэ Амин-Эрдэнэ	Г-288	ЕС02310809												
193	Ядамсүрэн Энхтуяа	ДГ4047076	ЕГ66041100												
194	Жамсранжав Дашмаа	ДГ4064698	ЕГ91053100	2004.01.05 №036 дугаарт	СШ 1-р баг Жанчивын гудамж	600	1800000,0	Үгүй	71	Бадам Жамсранжав	ДГ4065509	ЕГ61092017	101000626		байгаа
195	Жамсранжав Ундармаа	ДГ4059988	ЕГ88073001												
196	Жамсранжав Маналжав	ДГ4053846	ЕГ87070634												
197	Шагдарсүрэн Оюунаа	СБ5639269	ЛБ74042702												
198	Баярсайхан Буянтогтох	Г-266	ЕС02240314	2008.05.15 №329528 дугаарт	СШ 4-р баг Өндөрдов 6-0 тоот	500	1500000,0	Үгүй	72	Сандагмөнх Баярсайхан	ДГ4035717	ВИ57050111	10100215	6	байгаа
199	Пагма	ДГ4038985	ЕЭ38081574												
				№3	СШ 1-р баг	1050	3150000,0	Үгүй	73	Бүдүүн	ДГ4044152	ЕЭ36050461	10100000	1	байгаа

АЗД 2010.05.25 № а/234

ДОРНОГОВЬ АЙМГИЙН САЙНШАНД СУМЫН ТӨВИЙН ХӨГЖЛИЙН ЕРӨНХИЙ ТӨЛӨВЛӨГӨӨ

	Санжаа				Жанчивын гудамж					Адъяа							
200	Санжаа Энхбат	ДГ4039071	ЕЭ72012372														
201	Санжаа Энхбаатар	ДГ4039158	ЕЭ76022576														
202	Ганбямба Сүндий	ДГ4070172	ЕЭ79030271	2008.05.15	СШ 4-р баг Өндөрдөв	3500	10500000,0	Үгүй	74	Сүндий Оюундалай	Г-80	ЕЭ03221400	101002280				байгаа
203	Дашбалдан Саранцэцэг	ДГ4072730	ЕС83121005	2008.05.18													
204	Доржсүрэн Буянхишиг	ДГ4071616	ЕЭ92080210	2008.01.23	СШ 2-р баг 14-р хэсэг 25 тоот	508	1524000,0	Байсан	75	Давга Доржсүрэн Төмөр-Ухна Баттөмөр	ДГ4046422	ЕЭ52061071	101002082				байгаа
205	Санжмятав Сарангэрэл	ДГ4046894	ЕБ69120308														
206	Ганбат Наранцэцэг	ДГ4060637	ЕБ89010508	2003.11.17	СШ 1-р баг Жанчивын гудамж	900	2700000,0	Үгүй	76	Бадарчин Ганбат	ДГ4046843	ЕБ66031910	101000613				байгаа
207	Ганбат Наранчимэг	ДГ4061041	ЕБ90051329	№3531													
208	Ганбат Наранэрдэнэ	№12	ЕБ94071302	дугаарт													
209	Ваанчиг Намжилсүрэн	ДГ4066556	ЕК60012369														
210	Батсуурь Хонгорзул	ДГ4078293	ЕК85041660	2005.05.09	СШ 1-р баг Жанчивын гудамж	1050	3150000,0	Үгүй	77	Батсуурь Наранзул	ДГ4042541	ЕК86111677	101001078				байгаа
211	Батсуурь Чинболд	ДГ4072051	ЕЮ93030716	№14728													
212	Гэндэнравжаа Эрдэнэчимэг	ДГ4073914	ЕЮ60102820	дугаарт													
213	Осгонболд Дэлгэрбаяр	ДГ4021134	ЕЮ85092729	2007.09.04	СШ 1-р баг Данзанваанчигийн 11-6 тоот	558	1674000,0	Байсан	78	Бат-очир Осгонболд	ДГ4033326	ЕЮ59040319	101000899				байгаа
214	Лувсансамбуу Энхжаргал	ДГ4029927	ЦЖ69112603	№3401													
215	Хадчулуу Мөрөн	ДГ4066048	ЕС91103108	2007.05.24	СШ 4-р баг Өндөр дов	3500	10500000,0	Үгүй	79	Лянхаажав Хадчулуу	ДГ4029826	ЕС68082211	101001878				байгаа
216	Галаарайдий Батцэцэг	ДГ4075843	ЕС72091204	4 №1977													
217	Эрхэмбаяр Мишээл	Г-125	ЕС00243001	дугаарт	СШ 4-р баг Өндөр дов	3500	10500000,0	Үгүй	80	Бор Эрхэмбаяр	ДГ4030487	ЕС73020713	101001880				байгаа
218	Эрхэмбаяр Жавхлан	Г-121	ЕС96060114	№1979													
219	Зоригоо Золзаяа	Г-47	МК98061001	2007.05.24													
220	Ахтай Сэлэнгэ	СЭ6048837	МК76060801	№1979	СШ 4-р баг Өндөр дов	3500	10500000,0	Үгүй	81	Зоригоо Цасчихэр	Г-23	МК96022709	101002221				байгаа
221	Бадмаваанжил Амарбат	ДГ4033317	ЕП69110810	2008.05.15													
222	Амарбат Дашням	Г-22	ЕП00242614	№329593	СШ 1-р баг Жанчивын 21-48 тоот	3500	10500000,0	Үгүй	82	Цэрэнжамц Хандсүрэн	ДГ4042437	ЕЦ75042664	101000675				байгаа
223	Амарбат Солонго	Г-203	ЕЭ94062800	2004.05.10													
224	Намхай	ДГ4072805	ЕЕ61010501	№15917	СШ 4-р баг	3500	10500000,0	Үгүй	83	Бат-Өлзий	ДГ4064213	ЕЕ6061413	101002590				байгаа

АЗД
2010.06.14
№ а/258

ДОРНОГОВЬ АЙМГИЙН САЙНШАНД СУМЫН ТӨВИЙН ХӨГЖЛИЙН ЕРӨНХИЙ ТӨЛӨВЛӨГӨӨ

	Бумдарь				Өндөрдөв		0			Дагийннамжил					
225	Дагийннамжил Содномбор	Г-162	ЕЮ00260616												
226	Алтан-Од Одбаяр	ДГ4068121	ЕЭ81062572	2005.07.26 №254195 дугаарт	СШ 2-р баг Данзанваанчигийн 12-24 тоот	672	2016000,00	Байсан	84	Батмөнх Алтан-од	ДГ4042537	ЕЭ51072969	10100012 5		байгаа
227	Алтан-од Одонтуяа	ДГ4076708	ЕЭ85030160												
228	Мягмар Болормаа	ДГ4030481	ЕЦ75010461	2007.07.05 №2536 дугаарт	СШ 4-р баг Өндөр дов	3500	10500000,0 0	Үгүй	85	Сэржмядаг Батчулуу	ДГ4058815	ЕЮ70110518	101001890		байгаа
229	Батчулуу Жамсранжав	Г-335/05	ЕС00321518												
230	Батчулуу Дончим	Г-25	ЕЮ96010906												
231	Дашравдан Өлзийсүрэн	ДГ4048688	ЕС58011706	2005.11.08 №36294 дугаарт	СШ 1-р баг Данзанваанчигийн 9-16 тоот	750	2250000,00	Үгүй	86	Удвал Жамбал	ДГ4048139	ЕС50121811	101001396		байгаа
232	Жамбал Эрдэнэтуяа	ДГ4041532	ЕС77030501												
233	Жамбал Эрдэнэцэцэг	ДГ4050030	ЕС80042427												
234	Жамбал Баттулга	ДГ4065952	ЕС82112017												
235	Жамбал Эрдэнэбулган	ДГ4077763	ЕС85011920												
236	Ишжамц Даримаа	ДГ4050302	ЕЮ49032706	2005.11.08 №36291 дугаарт	СШ 1-р баг Жанчивын гудамж	1050	3150000,00	Үгүй	87	Лхамжав Хоролжав	ДГ4052145	ЕС44011015	101001587		байгаа
237	Хоролжав Ганхуяг	ДГ4063799	ЕВ81082813												
238	Хоролжав Отгонбаяр	ДГ4052619	ЕВ85072305												
239	Анагаа Ундармаа	ДГ4027422	ЕЮ66031204	2004.08.04 №2496 дугаарт	СШ 1-р баг хуучин ТМС-ын зүүн талд	1000	3000000,00	Үгүй	88	Цэндхүү Бүрэнжаргал	ДГ4066569	ЕЮ92011919	101000803		байгаа
240	Цэндхүү Бүрэн-эрдэнэ	ДГ4058579	ЕЮ89111104												
241	Цэндхүү Бүрэнхүү	ДГ4051662	ЕЮ87120917												
242	Жанчив Отгонцэцэг	УБ0102362	ЙР76122965	2007.11.23 №47385 дугаарт	СШ 4-р баг Өндөрдөв	3500	10500000,0 0	Үгүй	89	Цэнд Отгончулуун	ГС8925300	ЗГ76031916	10100202 2		байгаа
243	Отгончулуун Энхриймаа	Г-238	ЕЮ07260329												
244	Дорж Алтантуяа	ДГ4033587	ЕЮ77041503	2008.05.15 №329497 дугаарт	СШ 2-р баг Дулдуйтын гудамж	3500	10500000,0 0	Үгүй	90	Лувсанжамц Мөнхбат	ДГ4033597	ЕК73021677	101002452		байгаа
245	Мөнхбат Гэрэлтуяа	Г-109	ЕЮ06242604												
246	Мөнхбат Гэрэлт-од	Г-296	ЕЮ01310212												
247	Ёндон Мөнх-Эрдэнэ	ДГ4035401	ЕЕ75110411	2007.11.23 №4732 дугаарт	СШ 4-р баг Өндөрдөв	3500	10500000,0 0	Үгүй	91	Батаа Цэцэгтуяа	ДГ4035395	ЕЕ79112329	101001939		байгаа
248	Мөнх-Эрдэнэ Сумъяабээс	Г-37	ЕЕ04301914												
249	Мөнх-эрдэнэ Сугармаа	Г-99	ЕЮ07231302												

ДОРНОГОВЬ АЙМГИЙН САЙНШАНД СУМЫН ТӨВИЙН ХӨГЖЛИЙН ЕРӨНХИЙ ТӨЛӨВЛӨГӨӨ

250	Мөнх-эрдэнэ Сумъяабазар	Г-0023	ЕЮ99071813																									
251	Доржготов Мөнхбат	ДГ4075067	ЕЭ83060771	2005.04.12 №10322	СШ 1-р баг Данзанваанчигийн 12-11 тоот	727	2181000,0	Байсан	92	Банзрагч Доржготов	ДГ4033417	ЕЭ55101581	10100 2139					байгаа										
252	Дарьсүрэн Ариунаа	ДГ4042569	ЕЭ68022988	2005.04.12 №10322 дугаарт	СШ 1-р баг Жанчивын гудамж	1050	3150000,00	Үгүй	93	Нямбуу Жаргалсайхан	ДГ4066642	ЕЭ66101273	101001018					байгаа										
253	Жаргалсайхан Мөнх-Эрдэнэ	ДГ4060376	ЕЮ90031610																									
254	Жаргалсайхан Оюун-Эрдэнэ	ДГ4056605	ЕЭ88050668																									
255	Жаргалсайхан Ган-эрдэнэ	Г-218	ЕЮ94070818																									
256	Ёндонноров Нямханд	ДГ4052725	ЕП86122703	2008.05.1 5 №329176	СШ 4-р баг Өндөрдөв	3500	10500000,0 0	Үгүй	94	Зузаанбаяр Ганбат	ДГ4049641	ЕС86021712	10100264 4					байгаа										
257	Нямханд Уянга	Г-140	ЕЮ07241887																									
258	Энхбаяр Сайнбаяр	Г-297	ЕЮ95101019	2003.11.0 8 №362 345	СШ 3-р баг 8-р хэсэг Мааньзавын 1-76 тоот	1200	3600000,00	Үгүй	95	Батхуяг Урангоо	ДГ4058732	ЕЭ75092867	1010016310100264 9					байгаа										
259	Энхбаяр Түвшинбаяр	Г-0138094	ЕЮ00242630																									
260	Сумъяа Нандинцэцэг	ДГ4035587	ЕК79112164	2004.07.06 №219 99 дүгээр	СШ 1-р баг Офицерийн баруун урагш	3500	10500000,0 0	Үгүй	96	Отгонбаяр Анхбаяр	ДГ4037868	ЕЕ75070419	101000745					байгаа										
261	Анхбаяр Хулан	Г-20	ЕК99051908																									
262	Анхбаяр Зул	Г-32	ЕЕ01290600																									
263	Сандаг Баянхүү	ДГ4074101	ПЮ43041031	2004.07.06 №21990 дүгээр	СШ 3-р баг Мааньзавын 7-47 тоот	300	900000,00	Тийм	97	Доржхүү Эрдэнэханд	ДГ4050534	ПЮ52032060	101000736					байгаа										
264	Баянхүү Пүрэвжаргал	ДГ4052837	ПЮ73051078																									
265	Баянхүү Одонжаргал	ДГ4067206	ПЮ81031077																									
266	Баянхүү Бадамцэцэг	ДГ4050999	ПЮ88091329																									
267	Баянхүү Дэлгэрцэцэг	УБ1063293	ПЮ83011164																									
268	Баянхүү Дэлгэрмөрөн	ДГ4049920	ПЮ78123167																									
269	Очирпүрэв Мөнх-Од	ДГ4041715	ЕЮ77082951	2005.11.0 8 №362196	СШ 1-р баг Жанчивын гудамж	1050	3150000,00	Үгүй	98	Гонгор Түвшинжаргал	ДГ4058314	ЕЭ78050264	10100149 4					байгаа										
270	Мөнх-Од Сайн-Очир	Г-232	ЕЮ02291110																									
271	Дамбарэнчэн Цэндмаа	ДГ4045139	ЕТ70031129	АЗД 2008.05.15 №329145	СШ 4-р баг Өндөрдөв	3500	10500000,0 0	Үгүй	99	Нямжав Бямбацогт	ДГ4045140	РЮ72072213	101002613					байгаа										
272	Бямбацогт Ананд	Г-178	ЕЮ95042416																									
273	Бямбацогт Анударь	Г-75	ЕЮ03252206																									
274	Өвгөн Төгсжаргал	ДГ4055260	ЕГ74040700	7.11 23 №47	2-р баг Малчны байр	3500	10500000	Үгүй	10 0	Бат-Очир	ДГ4041423	ЕГ70112812	101 001 944					байг аа										

АЗД
2010.07.15
№ а/305

ДОРНОГОВЬ АЙМГИЙН САЙНШАНД СУМЫН ТӨВИЙН ХӨГЖЛИЙН ЕРӨНХИЙ ТӨЛӨВЛӨГӨӨ

275	Гансүх Бэрцэцэг	Г-46	ЕГ95072702								Гансүх						
276	Чимэд Амарбаясгалан	ДГ4041986	ЕЭ63042369	АЗД 2005.04.05 №94.37	1-р баг Карьерын орчим	750	2250000,00	Үгүй	10 1	Бат-Өлзий Очирсүх	ДГ4053605	ЕЭ88010871	101000945	байгаа			
277	Бат-Өлзий Баярмаа	ДГ4035640	ЕЭ84020989														
278	Бат-Өлзий Очирсүрэн	ДГ4045289	ЕЭ86040676														
279	Нямбуу Алтантүлхүүр	ДГ4069938	ЛЮ63082167	АЗД 2004.07.06 №21984	СШ 1-р баг хуучин ТМС-ийн баруун талд	900	2 700 000,00	Үгүй	10 2	Мажигсүрэн Сүх-Очир	ДГ4078072	ЛЮ60031075	101000730	байгаа			
280	Сүх-Очир Наранбаатар	ДГ4068336	ЛЮ86051675														
281	Сүх-Очир Нандинцэцэг	ДГ4056314	ЛЮ88042660														
282	Эрдэнэбат Гомбосүрэн	ДГ4066951	ЕЮ90010510	АЗД 2005.07.26 №254205	СШ 1-р баг Аюуш 1-3 тоот	535	1 605 000,00	Тийм	10 3	Лувсанчүлтэм Эрдэнэбат	ДГ4064296	УК62051816	101001255	байгаа			
283	Дорж Уртнасан	ДГ4076828	ЕЭ65012961														
284	Эрдэнэбат Хандсүрэн	Г-81	ЕЭ97022723														
285	Батчимэг Баттүвшин	ДГ4074594	ЕЗ93092016	АЗД 2008.05.15 №329609	СШ 4-р баг Өндөрдөв	2500	7 500 000,00	Үгүй	10 4	Түвдэн Батчимэг	ДГ4046788	ЙЭ68021328	101002237	байгаа			
286	Батчимэг Амартүвшин	Г-171	ЕЮ98060932														
287	Ханд Цэрэндорж	ДГ4039308	ЕЮ36050817														
288	Ханд Хүүхэн	ДГ4039376	ЕЮ46030800	АЗД 2004.01.05 №059	СШ 1-р баг 16-р хэсэг 3 давхарын баруун талд	700	2 100 000,00	Үгүй	10 5	Цэрэндорж Ичинхорлоо	ДГ4058297	ЕЮ89041401	1010000629	байгаа			
289	Батбямба Гантуяа	Г-37	ЕС97012405														
290	Дашдэлэг Дашмаа	ДГ4049931	ЕС74082303														
291	Амарзаяа Энхтөгөлдөр	0158238/119	ЕО06281417	АЗД 2008.05.15 №329681	4-р баг Өндөрдөв	3500	10 500 000,00	Үгүй	10 7	Даансран Амарзаяа	ДГ4025089	ЗД78061416	101002309	байгаа			
292	Амарзаяа Энхзаяа	Г-30	ЕО04221409														
293	Дашдондог Рагчаасүрэн	ДГ4074166	ЕБ59042006														
294	Пүрэвээ Отгонбат	Г-245	ЕС98081411	АЗД 2005.04.05 №9424	СШ 1-р баг Өмчийн газраас	1050	3 150 000,00	Үгүй	10 8	Пэрэнлэй Пүрэвээ	ДГ4076435	ЕБ51051311	101000932	байгаа			
295	Пүрэвээ Шинэбаяр	Г-02	ЕБ85123111														
296	Пүрэвээ Отгончулуу	Г-35	ЕБ95091416														
297	Пүрэвээ Цэцэгээ	Г-05	ЕБ92122407														
298	Пүрэвээ Баттөгс	ДГ4053763	ЕБ88052514														
299	Пүрэвээ Батбаяр	Г-13	ЕС81041418														
300	Хандсүрэн Хоролсүрэн	ДГ4044969	ЕЭ77041561	АЗД 2008.05.15 №329190	СШ 4-р баг Өндөрдөв	3500	10 500 000,00	Үгүй	10 9	Мөнхбадрах Мөнх-Эрдэнэ	Г-44	ЕС02212416	101002658	байгаа			
301	Мөнхбадрах Эрдэнэжаргал	Г-259	ЕС00283015														

ДОРНОГОВЬ АЙМГИЙН САЙНШАНД СУМЫН ТӨВИЙН ХӨГЖЛИЙН ЕРӨНХИЙ ТӨЛӨВЛӨГӨӨ

302	Зундуй Өлзийхутаг	ДГ4049357	ЛБ44050511	2005.11.08 №362191 дугаар	СШ 1-р баг Жанчивын гудамж	1050	3 150 000,00	Үгүй	11 0	Өлзийхутаг Даариймаа	ДГ4045693	ЛБ79092900	101001489	байгаа
303	БяхарГ анхуяг	ДГ4049358	ЛБ51071001											
304	Өлзийхутаг Алтанхуяг	ДГ4072205	ЛБ89020418											
305	Өлзийхутаг Зулбаяр	ДГ4049356	ЛБ85120617	2008.05.15 №32939 дугаар	СШ 4-р баг Өндөрдов	1600	4 800 000,00	үгүй	11 1	Хоролсүрэн Бат-Эрдэнэ	ДГ4061150	ЕЭ74071271	101002506	байгаа
306	Энэбиш Гэрэлцэцэг	СЭ6064398	М374120507											
307	Бат-Эрдэнэ Болоржин	Г-46	ЕС04220606											
308	Бат-Эрдэнэ Анужин	Г-182/4	ЕС98040902	2008.05.15 №32982 дугаар	СШ 2-р баг Дулдуйтын гудамж	3500	10 500 000,00	үгүй	11 2	Дүгэр Пүрэвхүү	ДГ4046126	ЕЮ47051513	101002570	байгаа
309	Наваан Шаавай	ДГ4046132	ЕЮ49102022											
310	Пүрэвхүү Батцэцэг	ДГ4045138	ЕЭ76092269											
311	Батэцэцэг Нарангарав	Г-204	ЕЮ00230101	2007.11.2 3 №47312 дугаар	СШ 2-р баг Малчны байр	1600	4 800 000,00	үгүй	11 3	Оюунбилэг Ундрахчимэг	ДГ4074707	ЕЮ82091108	10100194 9	байгаа
312	Пүрэвхүү Одонцэцэг	ДГ4076947	ЕЮ84120203											
313	Гомбосүрэн Мөнх-Эрдэнэ	ДГ4074708	ЕЮ8212111											
314	Мөнх-Эрдэнэ Амарбилэг	Г-279	ЕЮ05301734	2007.05.1 5 №32 9587 дугаар	СШ 4-р баг Өндөрдов	2500	7 500 000,00	үгүй	11 4	Ганбат Анхцэцэг	ДГ4079655	ЕС94052807	101010 0010221 5	байг аа
315	Санги Нарантуяа	ДГ4046393	ЕС66092900											
316	Бат-Эрдэнэ Баясгалан	ДГ4055998	ЕС69082004											
317	Бадамаараа Энхболд	ДГ4063840	ЕЭ62032674	2005.05.09 №14722 дугаар	СШ 1-р баг Жанчивын гудамж	1050	3 150 000,00	үгүй	11 6	Энхболд Пүрэвдорж	ДГ4056862	ЕЭ88072871	101001072	байгаа
318	Молом Энхцэцэг	ДГ4060794	ЕЭ61030569											
319	Энхболд Хандсүрэн	Г-166	ЕЭ97061108											
320	Энхболд Бадамханд	ДГ4058101	ЕЭ86040163											
321	Энхболд Гомбожав	УБ0829204	ЕЭ81042071											
322	Энхболд Чимэдцэрэн	ДГ4065405	ЕЭ91080312											
323	Дарханбаатар Номингэрэл	Г-107	ЕЭ96042602											
324	Сайнгэрэл Номин-Эрдэнэ	Г-233	ЕЭ99081405											
325	Дарханбаатар Мөнхномин	Г-57	ЕЭ02212406											
326	Шовоохой Энхцэцэг	ДГ4048868	ЕЭ72072564	2004.07.0 6 №219-65	1-р баг Карьерын орчим	3500	10 500 000,00	үгүй	11 8	Төмөр Эрдэнэбат	ДГ4067636	ЕС69100918	10100071 1	байгаа
327	Энхцэцэг Гэрэлчулуун	ДГ4079750	ЕЭ92092214											

АЗД
2010.08.30 №А/364

АЗД
2010.09.17 №А/395

ДОРНОГОВЬ АЙМГИЙН САЙНШАНД СУМЫН ТӨВИЙН ХӨГЖЛИЙН ЕРӨНХИЙ ТӨЛӨВЛӨГӨӨ

328	Эрдэнэбат Анужин	Г-66	ЕЮ03220727	2008.05.15 №329-602	СШ 2-р баг Дулдуйтын гудамж	3500	10 500 000,00	үгүй	11 9	Борхүү Батболд	ДГ4042530	ЕМ72100370	101002230	байгаа
329	Банди Мөнхзул	ДГ4033297	ЕЮ75030120											
330	Батболд Баярболд	ДГ4078552	ЕЮ94040431											
331	Батболд Шинэчимэг	Г-176	ЕЭ96073106											
332	Батболд Цэнджав	Г-271	ЕЭ00282110	2004.07.06 №21979 дугаарт	СШ 1-р баг Өмчийн нөөц газраас	3500	10500000,0 00	үгүй	12 0	Гүнсэн Пяранлай	ДГ4042704	ЕС31082511	101000725	байгаа
333	Пяранлай Солонгонуяа	ДГ4046524	ХО69112003											
334	Солонгонуяа Болдмаа	ДГ4065541	ЕЮ91081401											
335	Уламбаяр Пунцагхорол	ДГ4067654	ЕС37071403	2005.11.08 №362384 дугаарт	СШ 1-р баг Жанчивын гудамж	1050	3150000,00 0	үгүй	12 1	Батдэлгэр Билгүүн	ДГ4069724	ЕЮ92070213	101001667	байгаа
336	Хүү Батдэлгэр	ДГ4065153	ЕН64040919											
337	Базар Цэвэлмаа	ДГ4073404	ЕЮ63030706	2003.11.17 №3532 дугаарт	СШ 1-р баг Чулуун карьерийн баруун талд	3500	10500000,0 00	үгүй	12 2	Ганбат Золзаяа	ДГ4057842	ЕЗ89072909	101000614	байгаа
338	Батдэлгэр Нандинцэцэг	ӨГ5889823	ЕЮ84062008											
339	Цэрэндэжид Ганбат	ДГ4046729	ЕЗ66062912											
340	Цэрэндолгор Отгонцэнгэл	ДГ4042004	ЕЗ68071108	2005.05.09 №14747 дугаарт	СШ 1-р баг Жанчивын гудамж	1050	3150000,00 0	үгүй	12 3	Дугарсүрэн Баяндэлгэр	ДГ4069354	ЕЮ63040823	101001093	байгаа
341	Ганбат Бүрэнзаяа	ДГ4067592	ЕЗ91082206											
342	Бадам Баянбаатар	ДГ4046669	ЕЮ58122214											
343	Баянбаатар Ундрахзаяа	ДГ4069772	ЕЮ86101425											
344	Баянбаатар Ундармаа	ДГ4077344	ЕЮ84120602											
345	Баянбаатар Уранзаяа	ДГ4065291	ЕЮ88052304											
346	Баянбаатар Уранболор	ДГ4060891	ЕК90062604	2005.04.12 №103 75 дугаарт	СШ 3-р баг Мааньзав 1-35 тоот	608	1824000,00 00	тийм	12 4	Догоо Пунцагсүрэн	ДГ4076134	ЕГ42071118	101001049	байгаа
347	Батсүх Бямбабазар	ДГ4076133	ЕГ54050805											
348	Пунцагсүрэн Отгонуяа	ДГ4060122	ЕЮ89110106											
349	Бямбабазар Гэрэлмаа	ДГ4077165	ЕГ86121004											
350	Пунцагсүрэн Энхмаа	ДГ4055653	ЕГ88051000											
351	Бямбабазар Цогтбаяр	ДГ4073049	ЕГ83102311											
352	Бямбабазар Дүүрэнбаяр	ДГ4056121	ЕГ81052211											
353	Бямбабазар Жаргалмаа	ДГ4052013	ЕГ78072300											

АЗД 2010.09.27 №А/419

ДОРНОГОВЬ АЙМГИЙН САЙНШАНД СУМЫН ТӨВИЙН ХӨГЖЛИЙН ЕРӨНХИЙ ТӨЛӨВЛӨГӨӨ

354	Должин Цэенхорол	ДГ4057712	ЕЛ57050505	2008.05.15 №329537 дугаарт	СШ 4-р баг Өндөрдөв	700	2100000,00	Үгүй	12 5	Нацаг Санзайжав	ДГ4054953	ЕС49100315	101002165		байгаа
355	Ринчиндорж Оюунтунгалаг	УБ0959650	ЕЛ83060202												
356	Ренчиндорж Оюунцэцэг	ДГ4073150	ЕЛ85031706												
357	Сумъяа Энхбаяр	ДГ4033911	ЕС71120913	2004.04.12 №10315 дугаарт	СШ 1-р баг Жанчивын гудамж	1050,0 00		Үгүй	12 6	Цэвэгжав Энхжаргал	ДГ4033898	ЕЮ69072909	101001011		байгаа
358	Энхжаргал Энхжин	Г-118	ЕЮ94012006												
359	Энхжаргал Энхмаа	Г-91	ЕС95050709												
360	Энхбаяр Энхсаруул	Г-228	ЕС97092517	2008.01.23 №4135 дугаарт	СШ 4-р баг Өндөрдөв	3500,0 0		Үгүй	12 7	Сандаг Чулуунцэцэг	ДГ4022634	ЕО54030278	101002099		байгаа
361	Маам Маамцамж	ДГ4022633	ЕН59030304												
362	Чулуунцэцэг Азхүү	ДГ4062681	ЕМ90111676												
363	Чулуунцэцэг Батзаяа	ДГ4079071	ЕМ94042402	2005.11.08 №36213 дугаарт	СШ 1-р баг Жанчивын гудамж	1050,0 00		Үгүй	12 9	Амарбаатар Мөнхжаргал	ДГ4033315	ЛЕ73020717	101001317		байгаа
364	Чулуунцэцэг Азжаргал	ДГ4053720	ЕН88042705												
365	Чулуунцэцэг Бат-Эрдэнэ	ДГ4022632	ЕН86072313												
366	Чулуунцэцэг Айлынхүү	Г-15	ЕМ99031119	2005.07.26 №254288 дугаарт	СШ 3-р баг Мааньзав 1-112 тоот	1050,0 00		Үгүй	12 8	Баяраа Амарсайхан	ДГ4072068	ЕС83120110	101000435		байгаа
367	Эххбаяр Мөнхтуяа	ДГ4072077	ЖЮ84022662												
368	Амарсайхан Чойжилсүрэн	Г-135	ЕС04241518												
369	Адъяа Баярмаа	ДГ4033314	КЕ76022000	2004.08.04 №24929 дугаарт	СШ 3-р баг 8-р хэсэг Мааньзав 1-42 тоот	1292,0 000		Тийм	13 1	Дуламжав Цэнд	ДГ4045366	ЕЮ44020819	101000785		байгаа
370	Мөнхжаргал Даваадэлгэр	Г-95/67	ЕЭ03241434												
371	Түмэн Буд	ДГ4034523	ЕЮ38051206												
372	Адъяа Баттулга	ДГ4070243	ЕЮ92061117	2004.08.04 №24929 дугаарт	СШ 1-р баг	1050,0		Үгүй	13	Болд	ДГ4048363	ФМ87013062	101001409		байгаа
373	Цэнд Намуун	ДГ4050540	ЕЮ87121003												
374	Цэдэн Тогоо	ДГ4045367	ЕЮ48042104												
375	Цэнд Жаргалсайхан	ДГ4045360	ЕЮ68091118	2004.08.04 №24929 дугаарт	СШ 3-р баг 8-р хэсэг Мааньзав 1-42 тоот	1292,0 000		Тийм	13 1	Дуламжав Цэнд	ДГ4045366	ЕЮ44020819	101000785		байгаа
376	Цэнд Номуун	ДГ4050541	ЕЮ87121026												
377	Цэнд Дөлгөөн	Г-225	ЕС93080904												
378	Равжаа Цэцэг	ДГ4045417	ЕЮ20020501	2004.08.04 №24929 дугаарт	СШ 3-р баг 8-р хэсэг Мааньзав 1-42 тоот	1292,0 000		Тийм	13 1	Дуламжав Цэнд	ДГ4045366	ЕЮ44020819	101000785		байгаа
379	Норжмаа	ДГ4048495	ХМ55032618												

АЗД 2010.12.01 №А/504

ДОРНОГОВЬ АЙМГИЙН САЙНШАНД СУМЫН ТӨВИЙН ХӨГЖЛИЙН ЕРӨНХИЙ ТӨЛӨВЛӨГӨӨ

	Баасанжав				Жанчивын гудамж	00			2	Мөнгөнцэцэг					
380	Баатар Өлзийбүрэн	ДГ4047361	ФМ55101265												
381	Болд Сарнай	ДГ4047360	ФМ79102061												
382	Өнөрсайхан Цолмонтуяа	Г-151	ЕЭ00242926												
383	Шаравнямбуу Бүрэнбат	ДГ4072566	ЕЭ83102770	2008.05.12	СШ 1-р баг Данзанваанчиг 12-12 тоот	825,00 00		Тийм	13 3	Цэрэнсоном Бүрдэн	ДГ4068977	ЕЭ56112086	10100012 2		байгаа
384	Шаравнямбуу Нямхүү	ДГ4033364	ЕЭ86050268	2008.05.12											
385	Ганбат Амаржавхлан	Г-172	ЕЮ97061610	2008.05.12	СШ 2-р баг Дулдуйтын гудамж	3500,0 0		Үгүй	13 4	Балжинням Гүнжидмаа	ДГ4064234	ЕЭ73030467	10100277 6		байгаа
386	Ганбат Батжавхлан	Г-199	ЕЮ07251518	2008.05.12											
387	Төмөрлхагва Азжаргал	ДГ4032139	ЕН75112903	2008.05.12	СШ 4-р баг Өндөрдөв	2400,0 0		Үгүй	13 5	Азжаргал Ууганбаатар	Г-25	ЕН06242512	10100214 9		байгаа
388	Бавгай Батболд	ДГ4045533	ЕП72091711	2008.05.12											
389	Загдпүрэв Ганбаяр	ДГ4041061	ЕС71101811	2007.04.12	СШ 1-р баг ДЛ-15-32 тоот	760		байсан	13 6	Ганбаяр Батбаяр	Г-100	ЕЭ01221718	101001706		байгаа
390	Бандгай Батчулуун	ДГ4061272	Е376082506	2007.04.12											
391	Ганбаяр Цэрэндэжид	Г-27/13	Е396062802	2007.04.12											
392	Ганбаяр Уянгадэлгэр	Г-08/14	Е398032607	2007.04.12											
393	Лувсансамбуу Мөнхцэцэг	ДГ4053344	Е384010901	2005.04.05	СШ 1-р баг Жанчивийн гудамж	1000		үгүй	13 7	Долгорсүрэн Буяндэлгэр	ДГ4054711	Е357082200	101000930		байгаа
394	Лувсансамбуу Мөнхтөр	ДГ4053600	Е385020414	2005.04.05											
395	Лувсансамбуу Мөнхтуяа	ДГ4053601	Е386072503	2005.04.05											
396	Лувсансамбуу Мөнхбат	ДГ4064525	Е381071212	2005.04.05											
397	Лувсансамбуу Эрдэнэтуяа	ДГ4061860	Е389091001	2005.04.05											
398	Өлзийчулуу Сонинбаяр	ДГ4021002	ЕЕ75030209	2008.05.15	СШ 4-р баг Өндөрдөв	3500		үгүй	13 8	Чулуунбаатар Ариунболд	ХЭ8053001	СЦ75050211	101002333		байгаа
399	Ариунболд Номин	Г-0081355/31	ЕЕ07292308	2008.05.15											
400	Ариунболд Намуун	Г-04	ЕМ03212709	2008.05.15											
401	Болд Зоригтбаатар	ДГ4077773	ЕС80030417	2003.11.17	СШ 4-р баг Өндөрдөв	900		үгүй	13 9	Жунай Болд		ЕС55041610	101000617		байгаа
402	Цогбадрах Батбуян	ДГ4030166	ЕС59101529	2003.11.17											
403	Болд Отгонзориг	ДГ4067412	ЕС90082716	2003.11.17											
404	Болд Батзориг	ДГ4079721	ЕС85052016	2003.11.17											
405	Цэсэнбум Бадамгэрэл	ДГ4027815	ЕЕ78102605	2008.05.15	СШ 2-р баг Дулдуйтын гудамж	600		үгүй	14 0	Баатар	Г-49	ЕЕ97071001	101002449		байгаа

ДОРНОГОВЬ АЙМГИЙН САЙНШАНД СУМЫН ТӨВИЙН ХӨГЖЛИЙН ЕРӨНХИЙ ТӨЛӨВЛӨГӨӨ

406	Цогтбаатар Нарангэрэл	Г-17/12	ЕЕ06241601							Пүрэвсүрэн											
407	Аюур Бадам	ДГ4042600	ЕЮ35070109																		
408	Бадам Урандэлгэр	ДГ4047532	ЕЮ68052208	АЗД 2005.11.08 №3622243 дугаар	СШ 1-р баг Жанчивын гудамж	1050		үгүй	14 1	Бадам Батбаатар	ДГ4047524	ЕЮ76121818	101001540							байгаа	
409	Пүрэвсүрэн Энхцэцэг	ДГ4077498	ЕЮ84110628																		
410	Энхцэцэг Аривжих	Г-193	ЕЮ03272519																		
411	Бадам Пүрэвсүрэн	ДГ4076902	ЕЮ61091519																		
412	Нарангэрэл Анхтуяа	ДГ4078875	АЮ75091061	АЗД 2004.11.30 №38124 дугаар	СШ 1-р баг Карьерийн орчим	1000		үгүй	14 2	Бумцэнд Энхбат	ДГ4040661	ЕП74091618	101000878							байгаа	
413	Энхбат Хосбаяр	Г-43	ЕЛ00312716																		
414	Энхбат Лхамсүрэн	Г-124/13	АЮ95022700																		
415	Дорж Долгор	ДГ4068905	ТК62121264	АЗД 2005.05.09 №14733 дугаар	СШ 4-р баг Өндөрдөв	1050		үгүй	14 3	Даржаа Төгсжаргал	ДГ4035126	ФМ67040418	101001082								байгаа
416	Төгсжаргал Анхбаяр	Г-194	ЕО97081414																		
417	Төгсжаргал Анхзаяа	Г-255	ЕС02282109																		
418	Цагаан Алтансүх	УБ0233204	ЧП71031514	2006.11.09 №43147 дугаарт	СШ 4-р баг Өндөрдөв	3500	10 500 000	үгүй	14 4	Жамбаа Гэрэлмаа	УБ0233199	ШГ70040104	101001766								байгаа
419	Алтансүх Бямбадорж	ДГ4078955	УМ90072130																		
420	Алтансүх Лхагважаргал	Г-989	УП96052214																		
421	Алтансүх Дунгармаа	Г-160	ЕЮ06260807																		
422	Балчин Загдсүрэн	ДГ4039055	ЕБ46052509	2005.07.26 №254292 дугаарт	СШ 1-р баг Аюуш 3-11 тоот	490	1 470 000	байсан	14 5	Дагшил Учрахбаяр	ДГ4039040	ЕБ86072216	101001303								байгаа
423	Дагшил Уянгабаяр	ДГ4076104	ЕБ84120926																		
424	Нямдаваа Дэлгэрсайхан	БХ3182237	ВЮ71082178	2005.11.08 №3622260 дугаарт	СШ 4-р баг Өндөрдөв	1050	3 150 000	үгүй	14 6	Жүгдэр Нарантогтох	УБ0113813	ЕЭ76091488	101001557								байгаа
425	Дэлгэрсайхан Цогтсайхан	Г-248	ЕЮ01290419																		
426	Эрдэнэболд Энхжаргал	ДГ4064384	ЕЮ80062317	2010.07.15 №А/3061 дугаарт	СШ 1-р баг 3 давхрын зүүн хойно буюу буулгасан барилгын газарт	3000	9 000 000	үгүй	14 7	Энхжаргал Анужин	Г-138	ЖЮ02222305	101000863								байгаа
427	Доржнамжил Дашмаа	ДГ4064730	ЖЯ80121809																		
428	Нанжид Баатар	ДГ4054342	ЕЮ53021719	2004.12.27 №4289 дугаарт	Ш 1-р баг Өмчийн нөөц газраас	900	2 700 000	үгүй	14 8	Баатар Отгон	ДГ4063090	ЕЮ89050508	101000885								байгаа
429	Мижид Тогоомаам	ДГ4053215	ЕЮ57032904																		
430	Баатар Отгонжаргал	ДГ4070166	ЕЭ91073001																		

ДОРНОГОВЬ АЙМГИЙН САЙНШАНД СУМЫН ТӨВИЙН ХӨГЖЛИЙН ЕРӨНХИЙ ТӨЛӨВЛӨГӨӨ

431	Баатар Оюунбаяр	ДГ4062395	ЕЮ87060407												
432	Баатар Мөнхбаяр	ДГ4076591	ЕЮ85030615												
433	Баатар Мэндбаяр	ДГ4054756	ЕЮ81050903												
434	Баатар Бөхбаяр	ДГ4078435	ЕЮ83031019												
435	Баатар Отгонтөгс	Г-174	ЕЭ97063007												
436	Банзрагч Батдулам	ДГ4064951	ЕЭ69121462	2007.07.27 №3121 дугаарт	СШ 4-р баг Малчны байр	3500	10 500 000	үгүй	14 9	Норовсамбуу Төмөрбат	ДГ4051392	ЕС68100211	101001910		байгаа
437	Төмөрбат Хүслэн	Г-36	ЕЮ97111319												
438	Дашзэвэг Мөнх-Оюун	ДГ4066625	ЕВ80110101	2005.11.08 №362221 дугаарт	СШ 1-р баг Жанчивын гудамж	1050	3 150 000	үгүй	15 0	Дорж Энхсумъяа	ДГ4079790	ЕЭ72070371	101001519		байгаа
439	Энхсумъяа Золжаргал	Г-89	ЕЭ02213005												

26. БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ ҮНЭЛГЭЭ

БҮЛГИЙН АГУУЛГА

I БҮЛЭГ. СТРАТЕГИ БОЛОН ЕРӨНХИЙ ҮНЭЛГЭЭНИЙ ҮНДСЭН ШААРДЛАГА

II БҮЛЭГ. ТӨСЛИЙН БАЙГАЛЬ ОРЧИНД НӨЛӨӨЛӨХ БАЙДАЛ, ТҮҮНИЙ ҮНЭЛГЭЭ

2.1. Төсөл хэрэгжих орчны цаг уур, уур амьсгалын үндсэн үзүүлэлтүүд

2.1.1 Төсөл хэрэгжих орчны цаг уур, уур амьсгалын үндсэн
үзүүлэлтүүд

2.1.1.1 Агаарын температур

2.1.1.2 Хур тунадас

2.1.1.3 Салхи

2.1.2 Төслийн төлөвлөлтөнд авч үзэх уур амьсгалын хүчин зүйлс

2.2. Агаарын чанарт нөлөөлөх байдал, үнэлгээ

2.2.1 Төсөл хэрэгжих орчны агаарын бохирдлын өнөөгийн түвшин

2.2.2 Төслөөс агаарын чанарт нөлөөлөх байдал, үнэлгээ

2.2.3 Агаарын чанарт үзүүлэх сөрөг нөлөөлөлийг бууруулах,
арилгах

2.3. Газрын гадрага, хэвлийд нөлөөлөх байдал, үнэлгээ

2.3.1 Төсөл хэрэгжих орчны газрын гадрага, хэвлийн тогтоц, онцлог

2.3.1.1 Геоморфологийн хэв шинж

2.3.1.2 Геологийн тогтоц

2.3.2 Газрын гадарга, хэвлийн эвдрэл бохирдлын өнөөгийн түвшин

2.3.3 Төслөөс газрын гадрага, хэвлийд нөлөөлөх байдал, үнэлгээ

2.3.4 Газрын гадрага, хэвлийд үзүүлэх сөрөг нөлөөллийг бууруулах,
арилгах

2.4. Хөрсөн бүрхэвчид нөлөөлөх байдал, үнэлгээ

2.4.1 Төсөл хэрэгжих орчны хөрсөн бүрхэвч, түүний онцлог

2.4.1.1 Хөрсөн бүрхэвчийн онцлог, төлөв байдал

2.4.1.2 Хөрсний зүсэлт, морфологын бичиглэл

2.4.2 Хөрсөн бүрхэвчийн элэгдэл, эвдрэл, бохирдлын өнөөгийн
түвшин

2.4.3 Төслөөс хөрсөн бүрхэвчинд нөлөөлөх байдал, үнэлгээ

2.4.4 Хөрсөн бүрхэвчид үзүүлэх сөрөг нөлөөллийг бууруулах
арилгах

2.5. Ургамлан нөмрөгт нөлөөлөх байдлын үнэлгээ

2.5.1 Төсөл хэрэгжих орчны ургамлан нөмрөг, түүний онцлог

2.5.2 Ургамлан нөмрэгийн ашиглалт, доройтлын өнөөгийн түвшин

2.5.3 Төслөөс ургамлан нөмрөгт нөлөөлөх байдал, үнэлгээ

2.5.4 Ургамлан нөмрөгт үзүүлэх сөрөг нөлөөллийг бууруулах, арилгах

2.6. Амьтны аймгийн нөлөөлөх байдал, үнэлгээ

2.7. Түүх, соёлын дурсгалт зүйлст нөлөөлөх байдал, үнэлгээ

2.8. Нийгэм эдийн засагт нөлөөлөх байдал, түүний үнэлгээ

2.8.1 Төсөл хэрэгжих орчны нийгэм, эдийн засгийн хөгжил, онцлог

2.8.2 Төслөөс нийгэм эдийн засгийн хөгжилд үзүүлэх нөлөөлөл

III БҮЛЭГ. ТӨСЛИЙН БОЛЗОШГҮЙ БОЛОН СӨРӨГ НӨЛӨӨЛЛҮҮД

3.1. Төслийн болзошгүй сөрөг нөлөөлөл

3.1.1 Болзошгүй нөлөөллийн хэлбэр, үргэлжлэх хугацаа, эрчим

3.1.1.1 Төсөл хэрэгжих үеийн болзошгүй нөлөөлөл

3.1.2 Төслийн байршил, технологийн шийдэлтэй холбоотой

болзошгүй нөлөөлөл

3.1.2.1 Төслийн байршилтай холбогдох мэдээлэл

3.1.2.2 Төслийн технологийн шийдэлтэй холбоотой асуудал

3.2. Гол сөрөг нөлөөлөл, үргэлжлэх хугацаа, эрчим

3.2.1 Хөрс, ургамал

3.2.2 Сөрөг нөлөөллийг багасгах, арилгах зөвлөмж

3.3. Хуримтлагдах нөлөөлөл

IV БҮЛЭГ. ТӨСЛИЙН ЭРСДЛИЙН ҮНЭЛГЭЭ, МЕНЕЖМЕНТ

4.1. Химийн хорт болон аюултай бодисын эрсдлийн үнэлгээ

4.2. Болзошгүй аюул, осол

4.2.1 Болзошгүй аюул, ослын үнэлгээ

4.2.2 Төсөл хэрэгжих үед гарч болзошгүй аюул осол

4.2.3 Болзошгүй аюул ослын үнэлгээ, түүнийг бууруулах арга хэмжээ

4.2.4 Болзошгүй аюул ослоос урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээний зөвлөмж

V БҮЛЭГ. БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ НӨХӨН СЭРГЭЭЛТ, ЭКОЛОГИ-ЭДИЙН ЗАСГИЙН ҮНЭЛГЭЭ

5.1. Байгаль орчны, нөхөн сэргээлт

5.1.1 Биологийн нөхөн сэргээлт

5.1.2 Биологийн нөхөн сэргээлтийн ажлын зардал

5.2. Төсөл хэрэгжих орчны экологи-эдийн засгийн үнэлгээ

VI БҮЛЭГ. БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ МЕНЕЖМЕНТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ

6.1. Байгаль орчныг хамгаалах төлөвлөгөө

6.1.1 Агаарын бохирдол

6.1.1.1 Нөлөөллийн товч тодорхойлолт

6.1.1.2 Нөлөөлөлд өртөх объект

6.1.1.3 Нөлөөллийг бууруулах, арилгах чиглэлээр авч хэрэгжүүлэх арга хэмжээ

- 6.1.2 Газар, хөрсний эвдрэл, бохирдол
 - 6.1.2.1 Нөлөөллийн товч тодорхойлолт
 - 6.1.2.2 Нөлөөлөлд өртөх объект
 - 6.1.2.3 Нөлөөллийг бууруулах, арилгах чиглэлээр авч хэрэгжүүлэх арга хэмжээ
- 6.1.3 Ургамлан нөмрөг
 - 6.1.3.1 Нөлөөллийн товч тодорхойлолт
 - 6.1.3.2 Нөлөөлөлд өртөх объект
 - 6.1.3.3 Нөлөөллийг бууруулах, арилгах чиглэлээр авч хэрэгжүүлэх арга хэмжээ
- 6.1.4 Хог хаягдлыг бууруулах
 - 6.1.4.1 Нөлөөллийн товч тодорхойлолт
 - 6.1.4.2 Нөлөөлөлд өртөх объект
 - 6.1.4.3 Нөлөөллийг бууруулах, арилгах чиглэлээр авч хэрэгжүүлэх арга хэмжээ
- 6.1.5 Хөдөлмөр хамгаалал, аюулгүй ажиллагаа
 - 6.1.5.1 Нөлөөллийн товч тодорхойлолт
 - 6.1.5.2 Нөлөөлөлд өртөх объект
 - 6.1.5.3 Нөлөөллийг бууруулах, арилгах чиглэлээр авч хэрэгжүүлэх арга хэмжээ
- 6.1.6 Удирдлага зохион байгуулалт

6.2. Орчны хяналт шинжилгээний хөтөлбөр

VII БҮЛЭГ. ЭРХ ЗҮЙН ОРЧИН (ХОЛБОГДОХ ХУУЛЬ, ДҮРЭМ, ЖУРАМ СТАНДАРТУУДЫН ЖАГСААЛТ)

ОРШИЛ

АХБ-ны зээлээр хэрэгжүүлэх “Өмнөговь болон Дорноговь аймгийн хот байгуулалт, хилийн ойролцоо суурин газруудын хөгжлийн G0204-MON төсөл”-ийн хүрээнд Дорноговь аймгийн Сайншанд сумын дэд бүтцийг сайжруулахаар ирүүлсэн төслийн санал болон БХБЯ-аас тавьсан хүсэлтийн дагуу сумын төвд “Дорноговь аймгийн Сайншанд суманд цэвэр ус, бохир ус, нийтийн халаалтын шугам сүлжээ, зам зэрэг дэд бүтцийн байгууламжууд барих” төслийг хэрэгжүүлэхээр зураг төслийг “Хангайн нар” ХХК-д боловсруулж байна.

Зураг төслийн ерөнхий төлөвлөгөөг сумын орон нутгийн нийгэм-эдийн засгийн хөгжлийн түвшин, ирээдүйн хандлагыг харгалзан үзэж аймаг сумын зүгээс тавьсан санал хүсэлтэнд тулгуурлан төлөвлөжээ. БХБЯ-аас боловсруулсан БОНБНУ хийх ажлын удирдамж, БОНХЯ-аас гаргасан ерөнхий үнэлгээний дүгнэлт (2011.11.14 № 6/4929), зураг төсөл зэргийг үндэслэн төсөл хэрэгжих орчны нөхцөл байдалтай газар дээр нь танилцан, холбогдох мэдээлэл цуглуулж, хээрийн судалгааны материал, шинжээчдийн дүгнэлтэнд тулгуурлан төслийн байгаль нөлөөлөх сөрөг нөлөөлөл, түүнийг бууруулах арилгах арга хэмжээг тогтоон, төслийг хэрэгжүүлэх үед мөрдөж ажиллах зөвлөмж, байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөөг боловсрууллаа.

БОНБНУ-ийн зөвлөх үйлчилгээг Т.Гансүх ахлагчтай, шинжээч Б.Болдбаатар, Ж.Сүхбаатар, Ж.Гантуяа, Д.Даваахүү нарын бүрэлдэхүүнтэй ажлын хэсэг гүйцэтгэсэн болно.

Төслийн БОНБНУ-ий тайлан нь 7 бүлэг бүхий тайлбар бичиг, хавсралт материалуудаас бүрдэнэ.

I БҮЛЭГ. СТРАТЕГИ БОЛОН ЕРӨНХИЙ ҮНЭЛГЭЭНИЙ ҮНДСЭН ШААРДЛАГА

БОНХЯ-ны 2011 оны 6/4929 тоот БО-нд нөлөөлөх байдлын ерөнхий үнэлгээний дүгнэлтээр “Цэвэр ус, бохир ус, нийтийн халаалтын шугам сүлжээ, хог хаягдлын цэг, зам зэрэг дэд бүтцийн байгууламжууд барих” төсөлд БОНБНУ хийлгэх шаардлагатай гэж үзсэн бөгөөд ерөнхий үнэлгээний дүгнэлтэнд заасан ажлын агуулга, удирдамжийг гүйцэтгэгч байгууллага хүлээн зөвшөөрсөн байна. Ерөнхий үнэлгээний дүгнэлтэнд төслийн барилга угсралтын ажлын үед болон төслийн үйл ажиллагааны явцад орчны хөрсөн бүрхэвч, ургамлан нөмрөгт үзүүлэх сөрөг нөлөөлөл, түүнийг бууруулах арга хэмжээг тодорхойлохыг үндсэн шаардлага болгон тавьсан байна.

Ерөнхий үнэлгээний дүгнэлт, төслийн ажлын зураг төсөлтэй уялдуулан БОНБНУ-ий тайлан боловсруулах шинжээчдийн багийг шаардагдах мэргэжлийн шинжээчдээр бүрдүүлсэн болно.

Ажлын хэсэг хээрийн судалгааны ажлаар төсөл хэрэгжих орчны хөрс, ургамлын судалгаа хийхэд голлон анхаарч, төслийн хэрэгжилтийн явцтай танилцсаны үндсэн дээр төслийн БОНБНУ-ий ажлын тайланг боловсрууллаа.

II БҮЛЭГ . ТӨСЛИЙН БАЙГАЛЬ ОРЧИНД НӨЛӨӨЛӨХ БАЙДАЛ, ТҮҮНИЙ ҮНЭЛГЭЭ

2.1. Төсөл хэрэгжих орчны цаг уур , уур амьсгалын үндсэн үзүүлэлтүүд

2.1.1. Төсөл хэрэгжих орчны цаг уур, уур амьсгалын үндсэн үзүүлэлтүүд

Төсөл хэрэгжих орчны цаг уур, уур амьсгалын үндсэн үзүүлэлтүүдийг төсөл хэрэгжих орчинд ойр байрлах Дорноговь аймгийн Сайншанд сумын цаг уурын станцын мэдээ судалгаанд тулгуурлан тодорхойллоо.

Төсөл хэрэгжих орчин нь уур амьсгалын мужлалаар эх газрын эрс тэс уур амьсгалтай, нэн хуурай, өвөл нь жиндүү хүйтэн, салхины нөлөө их байдаг нь энэ нутгийн онцлог юм.

2.1.1.1. Агаарын температур

Агаарын дундаж температур:

Өвлийн саруудад агаарын дундаж температур $-15-19^{\circ}\text{C}$ хүйтэн ба хамгийн хүйтэн нь $-38-41^{\circ}\text{C}$, цочир дулаарсан үедээ $4-9^{\circ}\text{C}$ дулаан болдог. Зуны саруудад агаарын дундаж температур $20-23^{\circ}\text{C}$ дулаан ба хамгийн дулаан нь $39-41^{\circ}\text{C}$ дулаан, эрс сэрүүссэн үедээ $1-7^{\circ}\text{C}$ дулаан болдог байна. Жилийн температурын дундаж агууриг 42 хэм хүрнэ. Харин хоног сарын агууриг хавар, намар ихсэж зун, өвөл багасдаг. Тухайлбал хоногийн дундаж агууриг 14-15 хэм, үнэмлэхүй нь 33-46 хэм болдог нь эх газрын эрс тэс уур амьсгалын шинж юм.

Схем зураг 2-1. Агаарын дундаж температур

2.1.1.2. Хур тунадас

Тус нутгаар жилдээ 121 мм хур тунадас ордгийн 112 мм нь дулааны улиралд 9 мм нь хүйтний улиралд ордог ба жилд дунджаар бороотой өдрийн

тоо 33, мөндөртэй өдрийн тоо 1, цастай өдрийн тоо 18 байдаг байна. Харьцангуй чийг дунджаар 54%, хавар намартаа багасаж 42-48%, өвөл зундаа ихсэж 58-68% байдаг нь хуурайшилттай нутгийг харуулж байна. Мөн харьцангуй чийг нь өдөр багасаж шөнөдөө ихэсдэг хоногийн явцтай байдаг. Схем зураг 2-2. Хур тунадасны жилийн явц, мм

Хур тунадасны жилийн нийлбэрийн олон жилийн өөрчлөлт

Манай орны эрдэмтэн судлаачдын хийсэн хур тунадасны хэмжээний өөрчлөлтийн олон жилийн судалгаанаас үзэхэд хур тунадасны хэмжээ 1940-өөд оноос эхлэн нэмэгдэх хандлага ажиглагдаж байна.

Говь цөлд тохиолдох ган, төв болон хойд зүгийн нутгаар борооны үерийн эрчим, давтамж уур амьсгалын өөрчөлтөөс болон нэмэгдэж болзошгүй байна.

Дорноговь аймгийн нийт нутгаар хур тунадасны жилийн нийлбэрийн олон жилийн өөрчлөлтийг авч үзэхэд зарим нутгаар хур тунадасны хэмжээ өссөн байхад зарим нутгаар өөрчлөлтгүй буюу буурсан байна.

Хур тунадасны өөрчлөлтөөс харахад зарим нутгаар жилийн нийлбэр тунадас өссөн байгаа нь температурын дулааралтын улмаас аадар борооны тоо хэмжээ, эрчимшил ихсэж байгаатай холбон үзэж болох юм.

2.1.1.3. Салхи

Жилийн дундаж салхины хурд 3.1 м/сек, хүчтэй салхитай өдрийн тоо 17, хамгийн их хурд бүх саруудад 18-34 м/сек, цасан шуургатай өдрийн тоо 8, шороон шуургатай өдрийн тоо 68 байгаа нь манай орны бусад нутагтай харьцангуй салхи шуурга ихтэй байгааг харуулж байна. Салхи шуурганы тохиолдлын тоо 3-6 дугаар сард хамгийн их буюу нийт тохиолдлын 59% болж байна. Салхины зонхилох зүг нь баруун, баруун хойноос бүх тохиолдлын 51%-ийг эзэлж ялангуяа 3-5 дугаар сард салхины хурд ихэсдэг.

2.1.2. Төслийн төлөвлөлтөнд авч үзэх уур амьсгалын хүчин зүйлс

Төслийн хэвийн үйл ажиллагаанд нөлөөлөх барилга байгууламжийн төлөвлөлтөд авч үзвэл зохих цаг уур, уур амьсгалын хүчин зүйл нь агаарын температур, салхи байж болно. Дулааны улиралд нарны гийгүүлэлт их

байдгаас зарим өдөр нь хэт халалт тохиолдоно. Энэ нь төслийн хэвийн үйл ажиллагаанд ямар нэгэн байдлаар сөрөг нөлөөлөл үзүүлж болзошгүй юм.

Төсөл хэрэгжүүлэх орчинд 4 ба 5-р саруудад салхины хурд 34.0-40.0 м/с хүрч ширүүсэх ба заримдаа хүчтэй шуурга шуурдаг. Энэ нь тоосжилтыг нэмэгдүүлэхийн зэрэгцээ салхины ачаалал ихэссэнээс барилга байгууламж, тоног төхөөрөмж эвдрэх үйл ажиллагаа саатах зэрэг эрсдэл үүсч болзошгүй нөхцөл үүснэ.

Иймд дээрх уур амьсгалын хүчин зүйлсээс үүсч болзошгүй сөрөг нөлөөлөлөөс урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээг төслийн төлөвлөлт болон хэрэгжилтийн үед авч хэрэгжүүлэх шаардлагатай.

2.2. Агаарын чанарт нөлөөлөх байдал, үнэлгээ

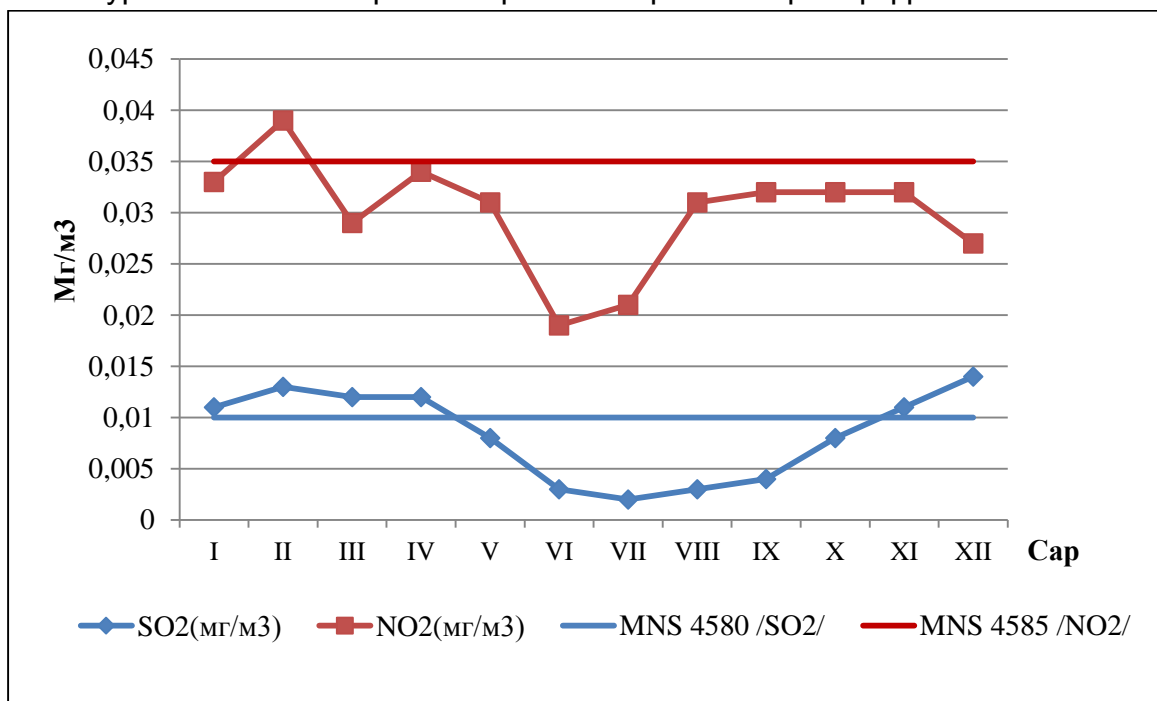
2.2.1. Төсөл хэрэгжих орчны агаарын бохирдлын өнөөгийн түвшин

Төсөл хэрэгжих орчим Сайншанд сумын төвд агаар бохирдуулагч томоохон эх үүсвэр нь Дулааны станц болон гэр хороолол байх бөгөөд тухайн бүс нутгийн онцлогоос хамааран хуурай салхитай улиралд байгалийн тоосжилт үүснэ.

Төсөл хэрэгжих орчны агаарын чанарын үзүүлэлтийг Сайншанд сумын төв дахь агаарын чанарын харуулын мэдээ судалгаанд тулгуурлан тодорхойллоо (Зураг 2-3).

Судалгааны дүнгээс үзэхэд хүйтний (галлагааны) улиралд бохирдуулагчийн агууламж агаарын чанарын стандартаас бага хэмжээгээр хэтэрч байгаа нь агаарын бохирдлыг бууруулах талаар арга хэмжээ авч эхлэх шаардлагатай болсныг харуулж байна.

Схем зураг 2-3. Төсөл хэрэгжих орчны агаарын чанарын үзүүлэлт

2.2.2. Төслөөс агаарын чанарт нөлөөлөх байдал, үнэлгээ

Төсөл хэрэгжсэний дараа (усан хангамж, ариутгах татуургын шугам сүлжээ, халаалтын шугамын ашиглалт, авто зам) агаарын бохирдолд сөрөг нөлөө үзүүлэхгүй юм.

Харин төслийн барилга байгууламжийн барилга угсралтын ажлын үйл ажиллагаанаас үүсч болох түр зуурын агаарын бохирдлын хэмжээг хамгийн бага байхаар төлөвлөх, төсөл хэрэгжих орчинд шинээр олон салаа авто зам гаргахгүй байх зэрэг нөхцлүүдийг ханган ажиллах хэрэгтэй. Энэ нь хөрс ургамалд сөргөөр нөлөөлж, тоосжилт үүсэх нөхцөлийг бүрдүүлдэг.

2.2.3. Агаарын чанарт үзүүлэх сөрөг нөлөөлөлийг бууруулах, арилгах

Төслийн үйл ажиллагааны улмаас агаарын чанарт үзүүлэх сөрөг нөлөөлөл байхгүй боловч барилга угсралтын ажлын үед доорхи арга хэмжээнүүдийг авч хэрэгжүүлбэл зохино. Үүнд :

- Хуурайшилт ихтэй үед тоосжилт үүсгэх зам, талбайг услаж чийглэх
- Машин техникийн хөдөлгөөнөөр барилга угсралтын ажлын үед орчны эвдрэлд орсон газарт биологийн нөхөн сэргээлт хийж, ургамалжуулах;

2.3. Газрын гадрага, хэвлийд нөлөөлөх байдал, үнэлгээ

2.3.1. Төсөл хэрэгжих орчны газрын гадрага, хэвлийн тогтоц, онцлог

2.3.1.1. Геоморфологийн хэв шинж

Төсөл хэрэгжих орчин нь цав толгодорхогдуу талын шинжтэй, ерөнхийдөө урт үргэлжилсэн хотгор бөгөөд хойд талаараа бага хэрчигдэлтэй жижиг толгодуудаар хүрээлэгдсэн, үнэмлэхүй өндөр нь 930-1100 м хүрдэг. Энд орчин үеийн түр урсгалтай сайрын хөндий элбэг, нилээд дор суусан хэсгүүдэд нуур ба нуур сайрын үүсэлтэй тэгш тал тархана. Хойд талын толгодорхог хэсэгт палеозей, пермийн үеийн хувирмал чулуулаг тархах батүүнийг доод пермийн боржингийн төрлийн гүний чулуулаг хоёр ч хэсэгт зүсэн тогтсон байна.

2.3.1.2. Геологийн тогтоц

Районы геологийн тогтоцын хувьд Мезо-Кайнезойн настай тунамал ба хувирмал хурдас чулуулагаас бүрдэнэ. Мезо-Кайнезой нь цэрдийн үеийн тунамалыг бүрдүүлсэн байх бөгөөд энэ районд янз бүрийн ширхэглэлтэй элсэн чулуу, элс хайргархаг сланц, нягт шавар, конгломерат ба тэдгээрийн хувирмал хэсэг шавранцар ба шавар ихэвчлэн тархсан байна. Районы геологийн тогтоцод цэрдийн систем ба доод палеозойн бүлгийн тунамал чулуулгууд цаашилбал дээд палеозойн интрузив чулуулгууд оролцоно. Доод палеозойн /PZ1/ хурдас нь харьцангуй хязгаарлагдмалтал байгаар тархсан, үндсэндээ филиттэй төстэй сланец /занар/ кварцжсанэлсэн чулуу, хаяа когломерат ба гранопилист голлосон сунамал нарийншугаман байрлалтайгаар энэ районы зөвхөн доод хэсгээр тархсан байна.

Дээд палеозойн системийн дунд-дээд карбоны интрузив /C2-3/ районы өмнөд хэсгээр харьцангуй ихээхэн талбайд тархсан байх ба тэрээр цагаан саарал ба бор өнгөтэй том ширхэгтэй грапитаас бүрдэнэ. Энэ нь ихэвчлэн

толгодын орой, энгэрээр тархсан байна. Цэрдийн системийн Зүүнбаянгийн доод /K1dz/ хурдас нь уулын хөндий, уулын хажуу хормой, энгэрээр хамгийн их талбайг эзлэн тархжээ. Тэр нь маш ихээр нягтарсан аргиллиттай төстэй ногоовтор саарал, улаан бор, саарал-бор, боровтор-саарал, цайвар саарал өнгөтэй шавар зонхилсноор илэрч байна.

Жижиг ба дунд зэргийн ширхэгтэй кварцжсан тусгай хэсгүүд, заримдаа сул цементлэгдсэн цайвар саарал, саарал-бор өнгөтэй элсэн чулуу, тоосгон улаан ба шаравтар-бор өнгөтэй сул цементлэгдсэн хайргархагүүдтэй кварц ба хээрийн жонш нь линз маягийн зузаантайгаар үелсэн янз бүрийн ширхэгтэй элс, цаашилбал хар саарал ба улаан-бор-саарал өнгөтэй зөөлөн аргиллитаар бүрхэгдэн нимгэн нимгэнээр үелсэн маш сайн кварцжсан чулуулгууд тус тус тархсан бөгөөд энэ районд дөрөвдөгчийн хурдас үндсэн чулуулаг нь болж тархсан байна. Тэр нь жижиг элсэн толгой ба гүдгэрүүдээр өргөн тархжээ. Энэ элсний зузаан нь 0.5-2.5 м хүрнэ.

2.3.2. Газрын гадрага, хэвлийн эвдрэл бохирдлын өнөөгийн түвшин

Өнөөдрийн байдлаар төсөл хэрэгжих орчны газрын гадарга, хэвлийд их хэмжээний эвдрэл өөрчлөлт гараагүй сумын төвийн газар нь хот суурины зориулалтаар, орчин тойрны газар нь бэлчээрийн зориулалтаар ашиглагдаж ирсэн байна.

Төсөл хэрэгжсэнээр газрын гадаргын хэлбэр болон хэвлийд (геологийн тогтоц) онцын өөрчлөлт орохгүй юм.

2.3.3. Төслөөс газрын гадарга хэвлийд нөлөөлөх байдал, үнэлгээ

Төслийн газар шорооны ажлын үед (барилгын суурь ухах, шуудуу ухах, булах г.м) газрын гадарга, хэвлийд бага хэмжээний өөрчлөлт орно. Барилга угсралтын ажлын дараа техникийн болон биологийн нөхөн сэргээлт хийх тул газрын гадарга, хэвлийд хүчтэй сөрөг нөлөөлөл үзүүлэхгүй юм.

2.3.4. Газрын гадарга, хэвлийд үзүүлэх сөрөг нөлөөллийг бууруулах, арилгах

Төслийн үйл ажиллагаа нь газрын гадарга, хэвлийд хүчтэй сөрөг нөлөөлөл үзүүлэхгүй ч доорхи арга хэмжээг авч хэрэгжүүлбэл зохино. Үүнд :

- Төлөвлөсөн талбайд газар шорооны ажлыг гүйцэтгэх;
- Газар шорооны ажлын үед гарсан илүүдэл ул хөрсийг зөвшөөрөгдсөн газарт асгаж тэгшлэх;
- Газар шорооны ажлаар эвдрэлд орсон газрыг дарж булахдаа нягтруулгыг технологийн дагуу хийж, байгалийн унаган төрхөнд нь ойртуулан хэлбэржүүлэх;
- Барилга угсралтын ажлын үед эвдэрсэн талбайд (газар шорооны ажлын улмаас эвдэрсэн) биологийн нөхөн сэргээлт хийж, ургамалжуулах;

2.4. Хөрсөн бүрхэвчид нөлөөлөх байдал, үнэлгээ

2.4.1. Төсөл хэрэгжих орчны хөрсөн бүрхэвч, түүний онцлог

2.4.1.1. Хөрсөн бүрхэвчийн онцлог, төлөв байдал

Хөрсний хээрийн судалгааг 2012 оны 10-р сарын 15-17-ны өдрүүдэд урьдчилан төлөвлөсөн зураглал маршрутын дагуу нийт хөрсний 3 ш иж бүрэн зүсэлт хийж хөрсний морфолог бичиглэлийг хээрийн нөхцөлд тодорхойлж, хөрсний үе давхарга бүрээс лабораторийн задлан шинжилгээнд зориулан 3ш хөрсний дээж 1 ш эзлэхүүн жингийн дээж авлаа.

Зураглалын судалгаа: Хөрсөн бүрхэвчийн судалгаа хийх гэж буй талбайн байгаль газарзүйн нөхцөл болон ургамалжилт, хөрсний хил хязгаарын тархалт, элэгдэл эврэлийн байдал зэрэг бусад чухал үзүүлэлтүүдийг хөрсний зургаар энгийн байдлаар харуулах үүднээс сансрын зургуудыг (Landsat 15m, Quickbird 2010он), ашиглан газрын гадаргын бүрхэвчийн сэдэвчилсэн зургуудыг Arc GIS 9.3, Global Mapper 8.2 зэрэг газарзүйн мэдээлллийн системийн үндсэн програмуудыг ашиглан үйлдэж (өндөршил, налуу, зүг зовхис г.м) Мөн байр зүйн зураг (1:25000), хөрсний суурь зураг болон мэдээллүүдийг нэгтгэн боловсруулсаны үндсэн дээр Хээрийн судалгааны маршрут болон хөрсөн бүрхэвчийн зураглалыг үйлдсэн болно.

Хөрсний ялзмагийн нөөцийг тооцох: 2010 онд БОАЖЯамнаас гаргасан хөрсний шинэчилсэн үнэлгээний аргачлалын дагуу хөрсний чанарын үнэлгээг тооцоолсон. Мөн түүнчлэн элэгдэл, эвдрэлийн зэрэг хэмжээг энэхүү аргачлалын дагуу гаргасан.

Хөрсний экологи-эдийн засгийн үнэлгээг дараах томъёогоор тооцоолно.

$$E_s = OR_s \cdot K_p \cdot K_g \cdot K_s \cdot S \cdot H_e$$

Энд, E_s – хөрсний экологи-эдийн засгийн үнэлгээ, төг/га;

OR_s – хөрсний ялзмагийн нөөц, кг/га;

K_p – хөрсний шинж чанарын үзүүлэлтүүдийн коэффициент;

K_g - байгаль газар зүйн орчны үзүүлэлтүүдийн коэффициент;

K_s –хөрсний хэвшинжийн коэффициент;

S – хөрсний талбай га;

H_e – 1.0 кг ялзмагийн бодисын үнэлгээ, төг/кг

Хөрсний ялзмагийн нөөцийг дараах томъёогоор тооцоолно.

$O_s(i)$ – Тухайн газрын хөрсний ялзмагийн нөөц, тн/га;

$og(A)$ - Ялзмагт “А” давхрагын ялзмагын нөөц, тн/га;

$og(AB)$ - Ялзмагт шилжилтийн “AB” давхрагын ялзмагын нөөц, тн/га;

$og(B)$ - Шилжилтийн “B” давхрагын ялзмагын нөөц, тн/га;

$og(C)$ - Хөрс үүсгэгч хурдас “C” давхрагын ялзмагын нөөц, тн/га;

Лабораторийн задлан шинжилгээ: Шинжлэх Ухааны Академийн Газарзүйн хүрээлэнгийн Хөрс судлалын лабораторид дараах үзүүлэлтүүдийг тодорхойллоо.

Хүснэгт 2-1. Хөрсний лабораторийн задлан шинжилгээний аргууд

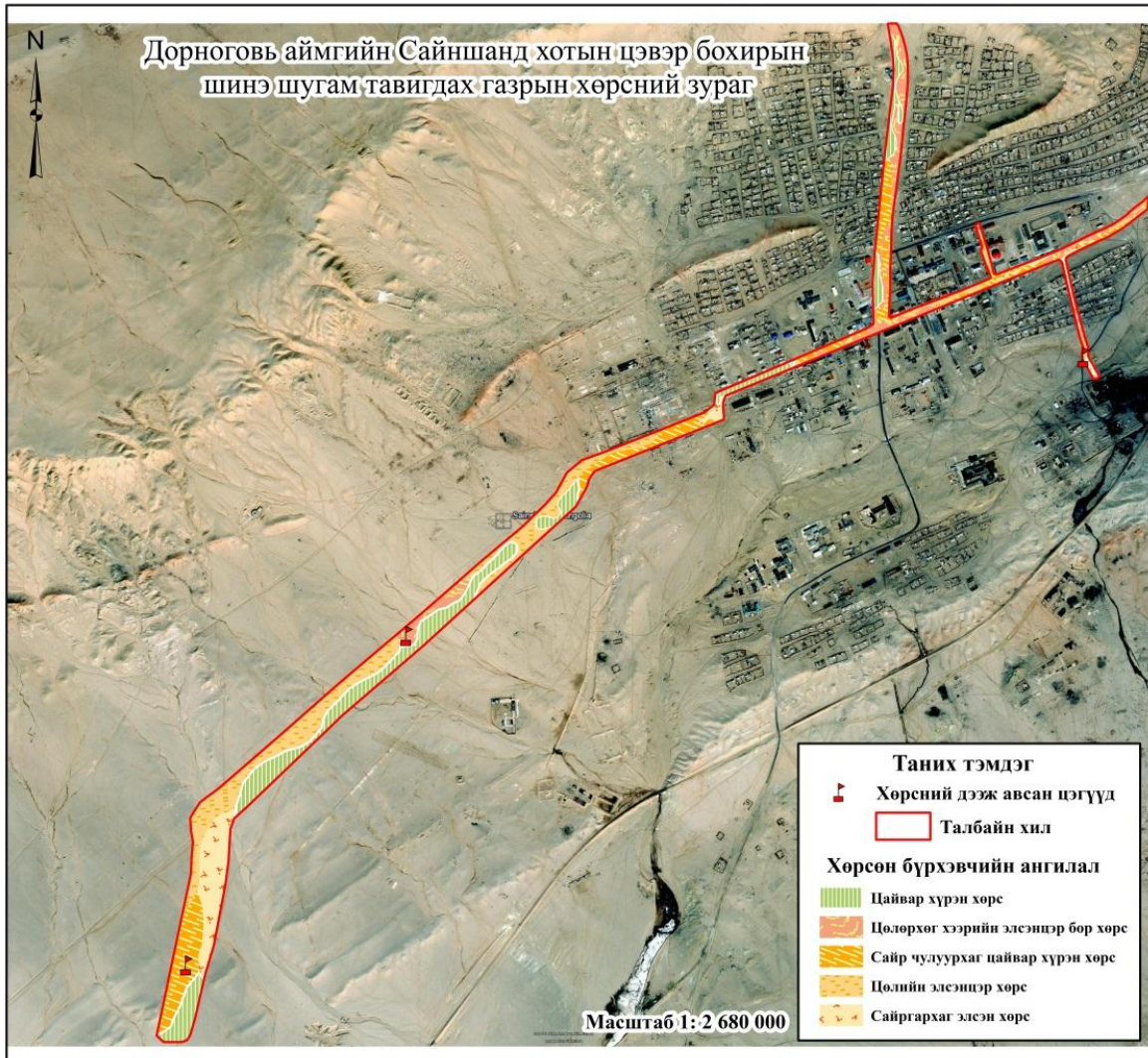
Но.	Хөрсний үзүүлэлтүүд	Задлан шинжилгээний арга
1	Ялзмаг	Тюрин
2	Урвалын орчин	Потенциометрийн (H ₂ O, 1 : 2.5)
3	Карбонат	Эзэлхүүний
4	Хөдөлгөөнт фосфор	Мачигин

5	Хөдөлгөөнт кали	Дөлт фотометр
6	Цахилгаан дамжуулах чанар	Иономер
7	Механик бүрэлдэхүүн	Качинскийн
8	Чулуу	Жингийн аргаар
9	Хүнд металлууд	Атомын шинэгээлтийн спектрофотометрийн

Газрын гадаргын хувьд ерөнхийдөө уул нурууд байхгүй, ухаа гүвээт талын байрлалтай бөгөөд хөрс газарзүйн мужлалтаар Монголын Дорнод талын их мужийн Дорнод говийн муж, Цөлөрхөг хээрийн бор хөрстэй Дэлгэр Хангайн-Сайншандын тойрогт багтана.

Ерөнхий хөрсөн бүрхэвчийн тархалт нь газрын гадаргын байдлаас шалтгаалж алаг цоог тархалттай байна. Жишээ нь ухаа гүвээт талаар цөлөрхөг хээрийн бор мужийн хойт, зүүн, зүүн өмнөт талын нутгаар цөлөрхөг хээрийн ердийн бор хөрс, бусад хэсэгт хээршсэн цөлийн цайвар бор хөрс голлох суурийг эзлэнэ. Хонхор хотгорын ёроол, хотос нам газраар хужир мараа, шал тойром, хужирлаг ба мараалаг хөрс элбэг тархсан. Уул толгодын энгэр хажуунууд дээр сайр чулуурхаг бор, заримдаа цайвар хүрэн хөрс түгээмэл ажиглагдана.

Зураг 2-4. Дорноговь аймгийн Сайншанд хотын цэвэр бохирын шинэ шугам тавигдах газрын хөрсний зураг.

2.4.1.2. Хөрсний зүсэлт, морфологийн бичиглэл

Хөрсний зүсэлтийн угаар: DULAAN-01

Огноо: 2012-10-16

Байршил: Дорноговь аймаг Сайншанд хот

Координат: N 44°53'27,0" E 110°08'22,0"

Өндөр: 935 метр д.т.д

Газрын гадарга: Гүвээт тал

Бичил гадарга: Хотгор

Налуу: 1-3° (градус)

Гадаргын чулуу: Чулуугүй сийрэг элс

Зонхилох ургамал: Улалж, хялгана, хиаг

Ургамал бүрхэц %: 50-70

Хөрсний бохирдол: Их хэмжээний хатуу хогхаягдалтай

Хөрсний эвдрэл: Техноген 70% **Хөрсний нэр:** Цайвар хүрэн хөрс

Үе давхарга (гүн,см)

А (0-20) Бор саарал өнгөтэй, чийг багатай, хөнгөн шавранцар механик бүрэлдэхүүнтэй, элсэнцэр, бөөмөрхөг, жижиг чулуутай, ургамалын үндсээр сийрэг торлогдсон, нягт, шилжилт өнгөөр, ургамлын үндсээр мэдэгдэхүйц тод илэрнэ.

В(20-60) Бор шаргал (10YR-6.3) өнгөтэй, чийгтэй, шавранцар механик бүрэлдэхүүнтэй, элсэнцэр, жижиг чулуутай, бөөмөрхөг, ургамлын үндэс цөөн, нягтавтар, нягтаар мэдэгдэхүйц илэрнэ.

С (60-80) Саарал (10YR-5.2) өнгөтэй, хуурай, элсэнцэр механик бүрэлдэхүүнтэй, чулуугүй, ургамлын үндэсгүй, сийрэг.

Цайвар хүрэн хөрсний хими шинж чанар

Хөрсний үржил шимт үе давхаргын ялзмагийн агууламж 2,1-1,1%, хөдөлгөөнт кали 11,5-10,6мг/100гр, хөдөлгөөнт фосфор 1,25-0,59мг/100гр байгаа нь хөрсний үржил шимийн түвшин муу байгааг илтгэх бөгөөд карбонатын (CaCO₃ %) агууламж 0.00-16,22% буюу дээд үе давхрагадаа бага доороо их, ууссан хүчилтөрөгч (pH) 7.3-7.6 буюу саармаг, хөрсний хялбар уусах давсны агууламж (0,80-0,147ds/m) байгаа зэрэг нь хөрсний хими шинж чанарын түвшин болон ургамал ургах орчин боломжийн байна.

Хүснэгт 2-2. Хөрсний хими шинж чанар

Зүсэлтийн дугаар	Гүн, см	pH _{H2O} (1:2.5)	CaCO ₃ %	Ялзмаг %	EC _{2.5} dS/m	Хөдөлгөөнт, мг/100г	
						P ₂ O ₅	K ₂ O
Цайвар хүрэн хөрс							
DULAAN-01	0-20	8,77	0,00	0,512	0,024	0,24	6,6
	20-60	8,87	0,00	0,479	0,013	0,06	6,2
	60-80	8,63	0,91	0,057	0,014	0,14	6,8

Хөрсний физик шинж чанар

Хөрсний механик бүрэлдэхүүний хувьд элс, тоосон фракцын хэмжээ давамгайлсан элсэнцэр механик бүрэлдэхүүнтэй, элсэнцэр механик бүрэлдэхүүн нь ургамлын ургах орчин нөхцөл сайтай боловч техноген нөлөөгөөр эвдэрсэн (ховил гуу үүссэн) тохиолдолд урсгал усны эвдрэлд өртөхдөө амархан байдаг. Хөрсний чулууны агууламж А, В, С үе давхрагадаа бага, АВ шилжилтийн үе давхрагадаа харьцангуй их байна. Хөрсний нягтшил дээд үе давхрагадаа сийрэг доошлох тусам хатуурсаар В,С үе давхрагадаа нягт хатуу төлөвтэй байна.

Хүснэгт 2-3. Хөрсний физик шинж чанар

Зүсэлтийн	Гүн,	Эзэлхүүн	Ширхэгийн хэмжээ, % (мм-ээр)
-----------	------	----------	------------------------------

дугаар	см	жин, гр/см ³	Элс(2-0.05мм)	Тоос(0.05-0.002мм)	Шавар (< 0.002мм)
Цайвар хүрэн хөрс					
DULAAN-01	0-20	0,02	57,2	39,2	10,6
	20-60	0,15	58,6	29,3	8,1
	60-80	-	60,1	19,3	9,6

Хөрсний зүсэлтийн угаар: Tsever-02

Огноо: 2012-10-16

Байршил: Дорноговь, Сайншанд хот

Координат: N 44°53'04,0"E 110°06'58,0"

Өндөр: 940 метр д.т.д

Газрын гадарга: Ухаат тал

Бичил гадарга: Налуу

Налуу: 1-3° (градус)

Гадаргын чулуу: Чулуу, дайрга

Чулууны бүрхэц %: 40-50

Хөрсний эвдрэл: Бага

Эвдрэлийн хэлбэр: Антрапоген/хатуу хог хаягдал, Техноген/ухсан нүх шуудуу, овоолго шороо/

Зонхилох ургамал: Шарилж, агь, хялгана

Ургамал бүрхэц %: 50-70

Хөрсний нэр: Цөлөрхөг хээрийн элсэнцэр бор хөрс

Үе давхарга (гүн, см)

А (0-10) Цайвар Хүрэн өнгөтэй, хуурай, элсэнцэр механик бүрэлдэхүүнтэй, чулуу эзлэхүүний 10%, бөөмөрхөг бүтэцтэй, ургамлын үндэс дунд зэргийн тархалттай, нягт, шилжилт өнгөөр тод илэрнэ.

В (10-30) Хүрэн (5YR-4-4) өнгөтэй, хуурай, элсэнцэр механик бүрэлдэхүүнтэй, чулуутай, эзлэхүүн жингийн 50-60%, ургамлын үндэсгүй, нягтавттар, шилжилт өнгөөр аажим илэрнэ.

С (30-60) Хар хүрэн өнгөтэй, чийгтэй, шавранцар механик бүрэлдэхүүнтэй, чулуу дунд зэрэг буюу эзлэхүүн жингийн

30-40%, ургамлын үндэсгүй, маш нягт.

Цөлөрхөг хээрийн элсэнцэр бор хөрсний хими шинж чанар

Хөрсний үржил шимт үе давхаргын зузаан 5см ялзмагийн агууламж 1,4-1,0%, хөдөлгөөнт кали 10,4-6,5мг/100гр, хөдөлгөөнт фосфор 0,67-1,65мг/100гр байгаа нь хөрсний үржил шимийн түвшин ерөнхийдөө сайн байгааг илтгэх бөгөөд карбонатын (CaCO₃ %) агууламж 0.00-0,48% доод үе давхрагадаа маш бага дээд үе давхрагадаа карбонатгүй буюу сайн үзүүлэлт, ууссан хүчилтөрөгч (рН) 6,82-7,59 буюу саармагаас сул шүлтлэг, хөрсний хялбар уусах давсны агууламж (0,115-0,185ds/m) байгаа зэрэг нь хөрсний хими шинж чанарын түвшин болон ургамал ургах орчин боломжийн байна.

Хүснэгт 2-4. Өөрсний хими шинж чанар

Зүсэлтийн дугаар	Гүн, см	рНН ₂ O (1:2.5)	CaCO ₃ %	Ялзмаг %	EC _{2.5} dS/m	Хөдөлгөөнт, мг/100г	
						P ₂ O ₅	K ₂ O
Цөлөрхөг хээрийн элсэнцэр бор хөрс							
Tsever-02	0-10	6,82	0,00	3,412	0,177	1,65	15,4
	10-30	7,35	0,00	2,091	0,129	1,59	13,2
	30-60	7,13	0,00	1,524	0,185	0,87	11,7

Хөрсний физик шинж чанар

Хөрсний механик бүрэлдэхүүний хувьд элс, тоосон фракцын хэмжээ давамгайлсан элсэнцэр механик бүрэлдэхүүнтэй, элсэнцэр механик бүрэлдэхүүн нь ургамлын ургах орчин нөхцөл сайтай боловч техноген нөлөөгөөр эвдэрсэн(ховил гуу үүссэн) тохиолдолд урсгал усны эвдрэлд өртөхдөө амархан байдаг. Хөрсний чулууны агууламж А, С үе давхрагадаа бага, АВ, В шилжилтийн үе давхаргууддаа харьцангуй их буюу хайрга чулуу эзлэхүүн жингийн 50-70% байна. Хөрсний нягтшил дээд үе давхрагадаа сийрэг доошлох тусам хатуурсаар В, С үе давхрагадаа нягт хатуу төлөвтэй байна.

Хүснэгт 2-5. Хөрсний физик шинж чанар

Зүсэлтийн дугаар	Гүн, см	Эзэлхүүн жин, гр/см ³	Ширхэгийн хэмжээ, % (мм-ээр)		
			Элс (2-0.05мм)	Тоос (0.05-0.002мм)	Шавар (< 0.002мм)
Цөлөрхөг хээрийн элсэнцэр бор хөрс					
Tsever-02	0-10	-	55,7	32,2	12,1
	10-30	-	60,1	29,3	10,6
	30-60	-	58,6	30,7	9,2

Хөрсний зүсэлтийн угаар: Huuchin TS B-03

Огноо: 2012-10-16

Байршил: Дорноговь аймаг Сайншанд хот

Координат: N 44°51'49,0" E 110°26'36,0"

Өндөр: 910 метр д.т.д

Газрын гадарга: Гүвээ

Бичил гадарга: Налуу

Налуу: 3-5° (градус)

Гадаргын чулуу: Хайрга, дайрга

Чулууны бүрхэц %: 40-50

Хөрсний эвдрэл: Байхгүй

Эвдрэлийн хэлбэр: Ялзмагт үе нимгэн

Зонхилох ургамал: Хялгана, хиаг, шивэл,
дэрс

Ургамал бүрхэц %: 70-80

Хөрсний нэр: Сайр чулуурхаг цайвар
Хүрэн хөрс

Үе давхарга (гүн, см)

A(0-15) Цайвар өнгөтэй, хуурай, хөнгөнө элсэнцэр механик бүрэлдэхүүнтэй, жижиг хэмхдэс чулуу эзлэхүүний 10-20%, бутрамтхай ургамлын үндэс багатай, эзлэхүүн жингийн 10%, маш сийрэг, шилжилт өнгөөр аажим илэрнэ.

B (15-40) Цайвар хүрэн (ЗҮР 3-4) өгөөдүй, хуурай, элсэнцэр механик бүрэлдэхүүнтэй, чулуу эзлэхүүн жингийн 20%, бөөмөрхөг бүтэцтэй, ургамлын үндэс цөөн, нягтавтар шилжилт өнгөөр мэдэгдэхүйц илэрнэ.

N (40-60) Цагаан хөх өнгөтэй, хуурай, нарийн элсэн механик бүрэлдэхүүнтэй, чулуугүй, бутрамтхай, ургамлын нарийн үндэсгүй, сийрэг.

Сайр чулуурхаг цайвар хүрэн хөрсний хими шинж чанар

Хөрсний үржил шимт үе давхаргын зузаан 0,5см ялзмагийн агууламж 1,7%, хөдөлгөөнт кали 3,5мг/100гр, хөдөлгөөнт фосфор 1,67мг/100гр байгаа нь хөрсний үржил шимийн түвшин дунд зэрэг байгааг илтгэх бөгөөд карбонатын (CaCO₃ %) агууламж 0,27%, ууссан хүчилтөрөгч (pH) 7,62 буюу сул шүлтлэг орчинтой, хөрсний хялбар уусах давсны агууламж (0,073ds/m) бага байгаа зэрэг нь хөрсний хими шинж чанарын түвшин болон ургамал ургах орчин дунд зэрэг байна. 10см-с доош нүүрсний үлдэгдэл байсан ба нүүрс нь органик гаралтай тул дээрх үзүүлэлтүүд өндөр гарсан байна.

Хүснэгт 2-6. Хөрсний хими шинж чанар

Зүсэлтийн дугаар	Гүн, см	pH _{H₂O} (1:2.5)	CaCO ₃ %	Ялзмаг %	EC _{2.5} dS/m	Хөдөлгөөнт, мг/100г	
						P ₂ O ₅	K ₂ O
Сайр чулуурхаг цайвар хүрэн 6⁰дн							
Нuuchin TS B-03	0-15	8,32	0,81	0,448	0,157	0,94	10,4
	15-40	8,67	0,88	0,469	0,130	0,18	8,3
	40-60	9,47	0,91	0,364	0,441	0,24	12,8

Хөрсний физик шинж чанар

Хөрсний механик бүрэлдэхүүний хувьд дээрхи хөрсний мөн адил элс, тоосон фракцын хэмжээ давамгайлсан элсэнцэр механик бүрэлдэхүүнтэй, элсэнцэр механик бүрэлдэхүүн нь ургамлын ургах орчин нөхцөл сайтай боловч техноген нөлөөгөөр эвдэрсэн(ховил гуу үүссэн) тохиолдолд урсгал усны эвдрэлд өртөхдөө амархан байдаг. Хөрсний чулууны агууламж гадаргадаа бага зэрэг байсан ч хөрсөндөө чулуугүй байна. Хөрсний нягтшилын хувьд ерөнхийдөө сийрэг, чулуугүй байгаа нь тухайн хөрсөнд ургамал ургах таатай нөхцөл бүрдсэн байна.

Хүснэгт 2-7. Хөрсний физик шинж чанар

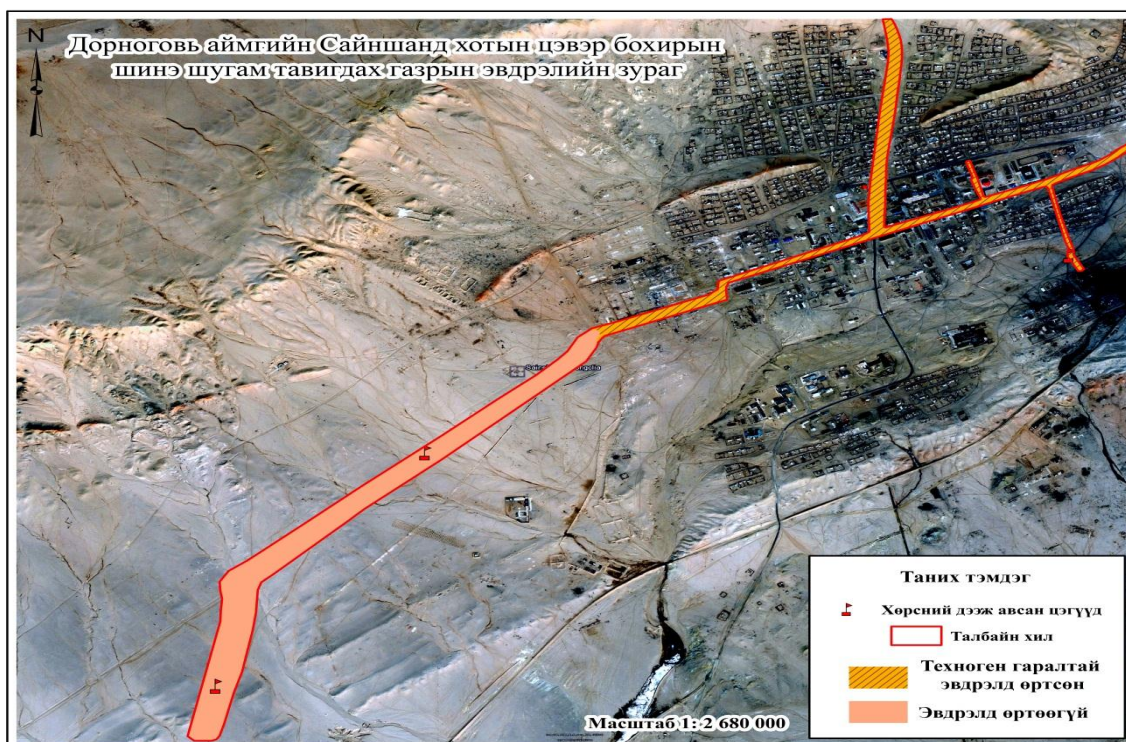
Зүсэлтийн дугаар	Гүн, см	Эзэлхүүн жин, гр/см ³	Ширхэгийн хэмжээ, % (мм-ээр)		
			Элс (2-0.05мм)	Тоос(0.05-0.002мм)	Шавар (< 0.002мм)
Сайр чулуурхаг цайвар хүрэн ᠔⁰᠖					
Huuchin TS B-03	0-15	-	65,7	33,7	7,6
	15-40	-	68,6	29,3	7,1
	40-60	-	63,1	29,3	7,6

2.4.2. Хөрсөн бүрхэвчийн элэгдэл, эвдрэл, бохирдлын өнөөгийн түвшин

Хөрсний элэгдэл эвдрэлийн зэрэглэлийг гаргахдаа Байгаль орчин, аялал жуулчлалын яамнаас баталсан байгаль орчны хохирлын үнэлгээ, нөхөн төлбөр тооцох аргачлал номонд хэвлэгдсэн хөрсний экологи эдийн засгийн үнэлгээ, хохирол тооцох аргачлалын хөрсний эвдрэлийн зэрэглэлийг тогтоох аргачлалын дагуу гүйцэтгэлээ. Хөрсний эвдрэлийн зэрэглэлийг харьцуулсан судалгааны аргаар тодорхойллоо. Тухайн газрын хөрстэй адил нөхцөлд орших хүний үйл ажиллагааны нөлөөлөлд ороогүй болон эвдрэлд орсон газрын хөрсний зүсэлт хийж, мөн хээрийн ажиглалт, гадаргын тэмдэглэл, хэмжилт хийх, морфологи тогтцын бичиглэл хийх зэрэг судалгааны аргуудаар харьцуулан судалсан болно.

Тухайн талбайн хөрсний эвдрэлийн зэрэглэлийг өнгөн хөрсний эвдрэлийн шинж чанарын үзүүлэлтүүд болон хөрсний эвдрэлийн газарзүйн үзүүлэлтүүдийг ашиглан тодорхойлж, хөрсний эвдрэлийн зэрэглэлийн дагуу хөрсний эвдрэлийг агаар сансрын зураг болон хээрийн хэмжилт судалгаан дээр үндэслэн зураглалаа.

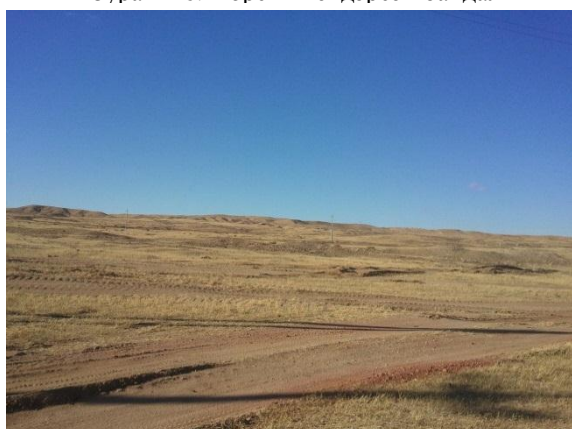
Схем зураг 2-5. Хөрсний эвдрэлийн шалтгаан, гарал үүсэл

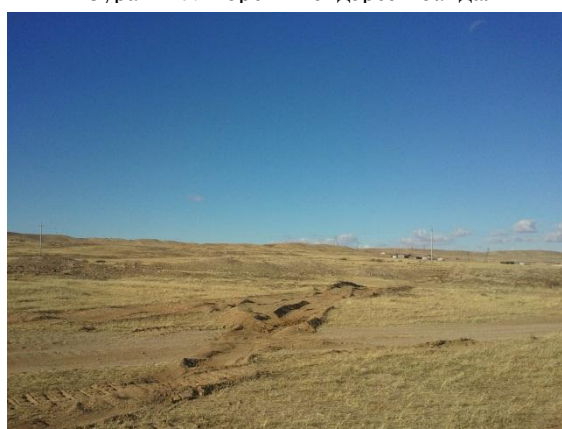
Тухайн талбайд хөрсний элэгдэл эвдрэлийн талбайн хэмжээ харилцан адилгүй байсан бөгөөд хөрс нь янз бүрийн хэмжээнд, эвдрэлийн зэрэглэл, эрчмийн хувьд онцгой их, хүчтэй, их, бага, дунд, болон эвдрэлгүй гэсэн бүхий л эвдрэлийн зэрэглэл судалгааны талбайд илэрсэн болно.

Хөрсний эвдрэлийн хэлбэрийн хувьд байгалийн гаралтай буюу ус, салхины эвдрэл бага байсан бөгөөд гол төлөв техноген болон антропоген эвдрэлийн хэлбэр байсан ба багахан талбайд зам болон бэлчээрийн талхдалтай холбоотой хөрсний эвдрэл тоологдсон.

Зураг 2-6. Хөрсний эвдэрсэн байдал

Зураг 2-7. Хөрсний эвдэрсэн байдал

Дорноговь аймгийн Сайншанд хотын цэвэр бохирын шинэ шугам тавигдах газар нь аймгийн төвийн албан байгууллагуудын дундуур ойролцоогоор 10-15км орчим үргэлжилнэ. Тухайн талбайд Цайвар хүрэн хөрс, Цөлөрхөг хээрийн элсэнцэр бор хөрс, Сайр чулуурхаг цайвар хүрэн хөрс, Цөлийн элсэнцэр хөрс, Сайргархаг элсэн хөрсний хэв шинж тархсан бөгөөд дээрх хэв шинжийн хөрс тус бүр ерөнхийдөө хими физик шинж чанарын хувьд жигд сайн үзүүлэлттэй байсан бөгөөд үржил шимт үе давхрагын зузаан дунджаар 10-15см ялзмагийн агууламж 0-1% байна. (Хөрсөн бүрхэвчийн төрөл зүйл талбай дахь тархалт болон хөрс тус бүрийн хими физик шинж чанарыг дээр дэлгэрэнгүй тайлбарласан). Хөрсний эвдрэлд өртсөн талбайн хэмжээ нийт 0,5га байсан бөгөөд эвдрэлийн хэлбэрийн хувьд гол төлөв техноген нөлөөгөөр их, бага, дунд, хүчтэй, онцгой их гэх мэт янз бүрийн зэрэглэлээр эвдрэлд өртсөн байна. Хөрсний хатуу хог хаягдлын бохирдолын талбай нь ахуйн болон үйлдвэрийн хог хаягдлаас үүдсэн хур хогонд дарагдсан байсан. Хөрсний хүнд металлын бохирдлыг голлох 5 элементээр хөрсний хэв шинж тус бүрээс дээж авч шинжилсэн боловч бохирдлын стандарт агууламжаас давсан үзүүлэлт илрээгүй. Өөрөөр хэлбэл тухайн талбай нь хүнд металлын бохирдолгүй гэж үзэж болно.

2.4.3. Төслөөс хөрсөн бүрхэвчид нөлөөлөх байдал, үнэлгээ

Цэвэр, бохир ус, дулааны шугам хоолой, автозамын газар шорооны болон барилга угсралтын үйл ажиллагааны явцад хөрсөн бүрхэвчид дараах сөрөг нөлөөлөлүүд гарч болзошгүй. Үүнд:

- Хөрсний элэгдэл, эвдрэл: Төсөл хэрэгжих талбай түүний орчны талбайд машин механизмын нөлөөгөөр механик эвдрэл бий болох буюу хөрсний хими, физикийн шинж чанар геоморфологийн үзүүлэлтэд чанарын өөрчлөлт гарч, хөрсний эвдрэл үүсэх, орчны гоо үзэмж өөрчлөгдөх
- Тоосжилт: Газар шорооны ажил, машин механизмын хөдөлгөөнөөр хөрсний элэгдэл эвдрэл үүсч, үржил шим нь буурч, тухайн орчинд тоосжилт бий болно. Салхины нөлөөгөөр тоос ойр орчны ургамал, хөрсөн дээр бууж бохирдолт үүсгэх.
- Хөрсний бохирдол: Төсөл хэрэгжих талбайд шугам хоолой байрлуулж, барилга байгууламж барьснаар хөрсний механик эвдрэл бий болж, хөрсөн бүрхэвч эвдэрч, бохирдолд өртөнө.

2.4.4. Хөрсөн бүрхэвчид үзүүлэх сөрөг нөлөөллийг бууруулах, арилгах

Төслийн үйл ажиллагааны улмаас төсөл хэрэгжих талбайн хөрсөн бүрхэвчид үзүүлэх сөрөг нөлөөллийг бууруулах, арилгах зорилгоор төсөл хэрэгжүүлэгч доорхи арга хэмжээнүүдийг хэрэгжүүлэх хэрэгтэй. Үүнд:

- Барилга угсралтын ажлын (газар шорооны ажил) үед барилгын талбайн орчны хөрсөн бүрхэвч эвдрэлд орохоос хамгаалах;
- Барилгын ажлын дараа газар шорооны ажлын үед эвдрэлд орсон талбайд биологийн нөхөн сэргээлт хийх;
- Газар шорооны ажилд өртөх талбайн үржил шимт хөрсийг хуулж, төлөвлөсөн талбайд хадгалах, нөхөн сэргээлтэнд ашиглах;

2.5. Ургамлан нөмрөгт нөлөөлөх байдлын үнэлгээ **2.5.1. Төсөл хэрэгжих орчны ургамлан нөмрөг, түүний онцлог**

Дорноговь аймгийн төв Сайншанд сум Улаанбаатар хотоос 463 кмзайд, өргөрөгийн 44°53'30"N, уртрагийн 110°08'12"E, далайн түвшнээс дээш 938 м өндөрт оршдог. Газар зүйн байршилын хувьд говийн бүсэд хамаарагддаг бөгөөд газар нутгийн ихэнх хэсгийг говь, ухаа гүвээт тал бүхий Монголын зүүн өмнөд хэсгийн талархаг гадаргатай хэсэгт оршдог. Нутгийн дундуур зүүн хойшоо баруун урагшаа их хотгор газар үргэлжилнэ. Том гол мөрөн, нуур байхгүй, харин газар доорхи усны их нөөц бий. Халзан уул, Бусийн Чулууны, Толь булгийн зэрэг рашаан устай. Нутгийн ихэнхэд говийн бор хөрс тархсан бөгөд элс нилээд байдаг. Тус сум нь бүхэлдээ говийн бүсэд хамаардаг, говь хээр хосолсон нутагтай. Эх газрын эрс тэс уур амьсгалтай, зуны улиралд +41 хэм хүртэл халж, өвлийн улиралд -40 хэм хүртэл хүйтэрдэг. Салхины дундаж хурд 4,2-4,6 м/сек, зарим үед 35 м/сек хүртэл ширүүсэх тохиолдол бий. Цаг агаарын тааламжгүй нөлөөлөл болох хүчтэй цасан ба шороон шуурга, ган, зудын аюул цөөн бус удаа тохиодог.

Монгол орны ургамал газарзүйн мужлалаар Төв Азийн хээр, цөлийн дэд мужийн Монголын цөл хээрийн хошууны, Умард говийн цөлөрхөг хээрийн дэд хошууны, Дорноговийн цөлөрхөг хээрийн тойрогт багтана (Н.Өлзийхутаг, 1984). Энэхүү тойрогын онцлог нь заримдаг сөөг бүхий амьдралын хэлбэртэй, гандуу байдалд илүү зохицсон махлаг, шүүслэг юмуу навчгүй, эсвэл жижиг, цөөхөн навчтай, сахлаг үндэстэй ургамлууд зонхилсон байдаг. Үүнд уулс бүхий өндөр дов толгодуудаар ботууль, бушилз, шиваантиг, шивэлз, зохимон зэрэг ургамлууд ургахаас гадна цөлөрхөг хээрт хазаар өвс, өдлөг хялгана, дэгнүүлт олон наст үетэн, бор шаваг зэрэг заримдаг сөөг, булган сүүл, хургалж, заан таваг зэрэг махлаг, шүүслэг ургамлууд тохиолдоно. Мөн өдлөг хялгана-боролзойт, өдлөг хялгана-таанат, баглуур-бударганат, шаваг-өдлөг хялганат, таана-бударгана-хялганат, тэсэг-өдлөг хялганат зэрэг хэвшил элбэг тохиолдоно.

Зураг 2-9: Монгол хамхуул

Сүүлийн жилүүдийн хуурайшилтын улмаас цөлжилтийн явц хурдасч байна. Говийн эмзэг байгалийг нөхөн сэргээх боломж хязгаарлагдмал.

Гадаргын усны нөөц бараг үгүйгээс гүний усыг татаж ахуй амьдрал болон мал аж ахуй, газар тариалангийн үйлдвэрлэлд ашигладаг.

Зураг 2-10: Говийн хялгана

Зураг 2-11: Гурвалсан боролз

2.5.2. Ургамлан нөмрөгийн ашиглалт, доройтлын өнөөгийн түвшин

Зураг 2-12: Нийт бүрхэцийн 68 % нь говийн хялгана, бударгана бүхий үлдсэн 32 % нь халцгай газар

Зураг 2-13: Нийт бүрхэцийн 75 % нь хялгана, улалж бүхий үлдсэн 25 % нь халцгай газар

Зураг 2-14: Нийт бүрхэцийн 35 % нь шарилж, улалж бүхий үлдсэн 65 % нь халцгай газар

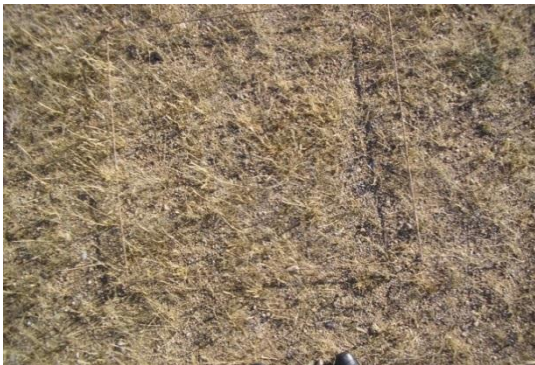

Зураг 2-15: Нийт бүрхэцийн 25 % нь шарилж, улалж бүхий үлдсэн 75 % нь халцгай газар

Зураг 2-16: Нийт бүрхэцийн 75 % нь Шарилж, Улалж бүхий үлдсэн 25 % нь халцгай газар

Зураг 2-17: Хөрсний доройтол хүчтэй илэрч буй хэсэг

Бидний үнэлгээний явцад хот суурин газрын ойролцоох бүс нутаг учир бүтээмж/ургац/ бага, зүйлийн бүрэлдэхүүн ядуу, хөрсөнд бий болсон сөрөг өөрчлөлттэй зэрэг доройтлын илрэлүүд тохиолдож байлаа. Тухайлбал дээрх зургаас харвал (Зураг 1-5) нийт 100 %-ийн бүрхэцтэй жаазаас нийт талбайн 35-75 % нь ургамал бүрхсэнээс үлдсэн 25-65 % нь нүцгэн хөрс эзэлж байна. Бэлчээрийн ургамлан нөмрөгийн бүтээмж ба ургамлын нөхөн төлжих чадварт хүний нөлөөгөөр гарсан эргэлт буцалтгүй бууралтын илрэл болсон энэхүү индикатор үзүүлэлт нь талхлагдлын тодорхой түвшинг илтгэнэ. Бэлчээрийг талхлагдлынх нь зэргээр дараах ангилалд хуваана. Үүнд:

1. *Сул /Бага/ талхлагдсан бэлчээр*: Үндсэн бүлгэмдлийн зонхилогч, дэд зонхилогчийн ценоз \бүлгэмдэл\ үүсгэх роль өөрчлөгдөхгүй
2. *Дунд талхлагдсан бэлчээр* Зонхилогч ургамлууд багасаж агь,, ишгүй гичгэнэ, алтайн согсоолж, буурал гандбадраа, одой далан түрүү, эгэл цагаан түрүү ариw ихтэй ургана.
3. *Их талхлагдсан бэлчээр* Үндсэн бүлгэмдэлд зонхилж байсан ургамлууд ганц нэг болж сийрэгжиж агь, адамсийн шарилж, ишгүй гичгэнэ, ширэг улалж, амманы сэдэргэнэ, одой далан түрүү, зэрэг мал иддэггүй бэлчээрийн хог ургамлын арви нэмэгдэнэ.
4. *Нэн их талхлагдсан бэлчээр*. Үндсэн бэлчээр Адамсийн болон шүлхий шарилж, ширэг улалж зэрэг намхан ургамлууд үүсгэсэн бүлгэмдэлд шилжинэ.
5. *Хэвийн бэлчээр* Унаган байдлаараа байгаа бэлчээр: Хагдны хуримтлал, зүйлийн бүрэлдэхүүний өөрчлөлт, хоосон орон зай нэмэгдэнэ.

Иймд бидний ангилалын шалгуур ёсоор Сайншанд сумын төв орчмын ойролцоох бэлчээр нь их талхлагдсан зэрэглэлд хамаарч байна. Энэ нь *худаг усны хангамж, төв зам, хот суурин бараадсан малын төвлөрөл, зах хязгаарын нутгаас төвийн район уруу чиглэсэн их нүүдэл, дэд бүтцийн хөгжил зэрэг хүчин зүйлээс улбаатай болох нь нэгэнт тодорхой болжээ.*

2.5.3. Төслөөс ургамлан нөмрөгт нөлөөлөх байдал, үнэлгээ

Төслийн шугам хоолой, автозам барихаар төлөвлөсөн ??? га талбайн ургамлан нөмрөг барилга угсралтын ажил, газар шорооны ажлын нөлөөгөөр устах бөгөөд ойролцоох ургамлан нөмрөг нь бохирдол, тоосжилтын нөлөөгөөр доройтолд өртөж болзошгүй юм.

2.5.4. Ургамлан нөмрөгт үзүүлэх сөрөг нөлөөллийг бууруулах, арилгах

Газар шорооны ажлын үед орчны ургамлан нөмрөгт сөрөг нөлөөлөл нь харьцангуй бага байх боловч орчны ургамлан нөмрөгт үзүүлэх сөрөг нөлөөллийг буруулах зорилгоор доорхи арга хэмжээнүүдийг хэрэгжүүлбэл зохино. Үүнд:

- Үржил шимт өнгөн хөрсийг хуулж, биологийн нөхөн сэргээлтэнд ашиглах
- Газар шорооны ажлын үед эвдрэлд орсон газарт биологийн нөхөн сэргээлт хийж, ургамлан нөмөргийг сэргээх ;
- Тухайн орчинд олон салаа зам гаргахгүй байх;

2.6. Амьтны аймгийн нөлөөлөх байдал, үнэлгээ

Энэхүү төсөл нь хүн ам, үйлдвэр аж ахуйн газрууд төвлөрсөн суурин газарт хэрэгжих тул амьтны аймагт нөлөөлөх сөрөг нөлөөлөл байхгүй гэж үзэж болно.

2.7. Түүх, соёлын дурсгалт зүйлст нөлөөлөх байдал, үнэлгээ

Төсөл хэрэгжихээр төлөвлөгдсөн талбай түүний ойролцоо түүх, соёлын дурсгалт зүйлс байхгүй болно.

2.8. Нийгэм эдийн засагт нөлөөлөх байдал, түүний үнэлгээ

2.8.1. Төсөл хэрэгжих орчны нийгэм, эдийн засгийн хөгжил, онцлог

Энэ талаар 1-р бүлэгт авч үзсэн болно.

2.8.2. Төслөөс нийгэм эдийн засгийн хөгжилд үзүүлэх нөлөөлөл

Энэхүү төсөл хэрэгжсэнээр гарах нийгэм эдийн засгийн үр өгөөжийг доорхи байдлаар тодорхойллоо. Үүнд :

- Сумын төвийн усан хангамжийн эх үүсвэрийн нөөц нэмэгдэж, хэрэглэгчдийг цэвэр усаар тасралтгүй хангах нөхцөл бүрдэнэ.
- Гэр хорооллын айл өрх болон орон сууцны бичил хорооллууд бохир усны төвлөрсөн шугамд холбогдох боломжтой болох юм.
- Шинээр төлөвлөсөн суурьшлын бүсэд автозам, цэвэр бохир ус, халаалтын шугам сүлжээг нэвтрүүлэх
- Орон нутгийн оршин суугчид ажиллагсадын эрүүл мэндэд үзүүлэх сөрөг нөлөөлөл байхгүй болно.

III БҮЛЭГ.ТӨСЛИЙН БОЛЗОШГҮЙ БОЛОН СӨРӨГ НӨЛӨӨЛЛҮҮД

3.1. Төслийн болзошгүй сөрөг нөлөөлөл

3.1.1. Болзошгүй нөлөөллийн хэлбэр, үргэлжлэх хугацаа, эрчим

Төсөл хэрэгжүүлэх үед байгаль орчны төлөв байдалд үзүүлэх болзошгүй нөлөөллийн үнэлгээг магадлан жагсаах аргаар хийж хүснэгт 3-1-д үзүүлэв.

Энэхүү арга нь төслийн үйл ажиллагааны үед тухайн нөлөөлөл байгаа эсэх дээр тулгуурладаг ба хэрэв тухайн нөлөөлөл байвал “х”-ээр тэмдэглэдэг. Ингэхдээ тухайн нөлөөллийн хэлбэр, үргэлжлэх хугацаа, эрчим зэргийг тодруулах, мөн уг нөлөөлөл байгаль орчин, экологийн тэнцвэрт байдал, орон нутгийн нийгэм-эдийн засагт хэрхэн нөлөөлөх (шууд, шууд бус,

эргэж нөлөөлөх, буцалтгүй нөлөөлөх, давхардах эсэхийг тодруулах) байдлыг үзүүлдэг.

3.1.1.1. Төсөл хэрэгжих үеийн болзошгүй нөлөөлөл

Хүснэгт 3-1. Төсөл хэрэгжих үеийн байгаль орчинд үзүүлэхболзошгүй нөлөөллийн хэлбэр, үргэлжлэх хугацаа, эрчим

Байгаль орчны үзүүлэлт	Нөлөөллийн хэлбэр		Нөлөөллийн хугацаа		Нөлөөллийн эрчим		
	Шууд	Шууд бус	Богино хугацааны	Урт хугацааны	Хүчтэй	Дунд зэрэг	Бага зэрэг
1. Байгалийн төрөл зүйлийн өөрчлөлт							
Гадаргынурсацын өөрчлөлт	Нөлөөлөл байхгүй						
Газрын доорх усны урсацын өөрчлөлт	х			х			х
Ургамлын бүтцийн өөрчлөлт	х			х			х
Хөрсний элэгдэл, эвдрэл	х			х			х
Геологийн тогтоцын өөрчлөлт	Нөлөөлөл байхгүй						
Зэрлэг амьтдын орон зайн өөрчлөлт	Нөлөөлөл байхгүй						
Уур амьсгалын (бичил) өөрчлөлт	Нөлөөлөл байхгүй						
2. Байгалийн нөөц, ашиглалт							
Газрын гадаргын нөөц баялаг	Нөлөөлөл байхгүй						
Бэлчээрийн байдал	х		х				х
Эрдэс түүхий эдийн нөөц	Нөлөөлөл байхгүй						
Эрчим хүчний нөөц	х			х			х
3. Байгаль орчны өөрчлөлт							
Гадаргын усны чанарын өөрчлөлт	Нөлөөлөл байхгүй						
Газрын доорхи усны чанарын өөрчлөлт	Нөлөөлөл байхгүй						
Агаарын бохирдол	Нөлөөлөл байхгүй						
Хөрсний бохирдол	х		х				х
Хорт бодис усаар дамжин хүн, амьтанд нөлөөлөх	Нөлөөлөл байхгүй						
Дуу чимээ, шуугианы нөлөө	Нөлөөлөл байхгүй						
4. Байгалийн өнгө төрх, түүх соёлын дурсгалт зүйл, археологи, палентологийн олдвор							
Байгалийн үзэсгэлэнт өнгө төрх өөрчлөгдөх	Нөлөөлөл байхгүй						
Ландшафтын хэлбэр, өнгө өөрчлөгдөх	х			х			х
Тусгай хамгаалалттай газар нутагт нөлөөлөх	Нөлөөлөл байхгүй						
Түүх соёлын дурсгалт зүйлд нөлөөлөх	Нөлөөлөл байхгүй						
Археологи, палентологийн олдворт нөлөөлөх	Нөлөөлөл байхгүй						
5. Нийгэмд үзүүлэх нөлөө							
Дэд бүтцийн хөгжилд нөлөөлөх	х			х		х	
Үйлчилгээний салбарын үйл ажиллагаанд нөлөөлөх		х		х			х
Хүн амын орлого өөрчлөгдөж нэмэгдэх	Нөлөөлөл байхгүй						
Хүн амын эрүүл мэндэд нөлөөлөх	Нөлөөлөл байхгүй						
6. Эдийн засаг, байгаль орчин							

Орон нутгийн орлого нэмэгдэх	Нөлөөлөл байхгүй					
Ядуурлыг бууруулахад дэмжлэг болох	Нөлөөлөл байхгүй					
Ажлын байр нэмэгдэх	0			х		х
Улирлын чанартай эрэлт хэрэгцээ нэмэгдэх	Нөлөөлөл байхгүй					
7. Бусад нөлөөлөл						
Хөрсний үржил шимд нөлөөлөх	х		х			х
Болзошгүй аюул осол гарах		х	х			0
Дүн	10	2	4	8		1 11

Эдгээр болзошгүй нөлөөллийг хэлбэр, үргэлжлэх хугацаа, эрчмээр нь тодруулбал:

Шууд нөлөөлөл

Болзошгүй нөлөөллийн 10 (83.3%) нь шууд нөлөөлөлд хамрагдаж байна. Төслийн барилга угсралтын ажлын үед газар шорооны ажид хөрс, ургамлан бүрхэвчинд шууд сөрөг нөлөөлөл үзүүлэх талтай байна.

Шууд бус нөлөөлөл

Нийт нөлөөллийн 2 (16.7%) нь шууд бус нөлөөлөлд хамрагдах бөгөөд үүнд орон нутагт үзүүлэх эерэг нөлөөлөл болон болзошгүй аюул ослыг авч үзсэн болно.

Урт хугацааны нөлөөлөл

Төслийн үйл ажиллагаа нь урт хугацаанд үргэлжлэх тул нөлөөллийн 8 (66.6%) нь урт хугацааны нөлөөлөлд багтана. Төслийн барилга угсралтын ажлын үед байгаль орчинд үзүүлсэн сөрөг нөлөөлөл нь урт хугацааны дараа арилгах тул урт хугацааны нөлөөлөлд тооцогдоно.

Богинохугацааны нөлөөлөл

Төслийн байгаль орчинд нөлөөлөх нөлөөллийн 4 (33.3%) нь богино хугацааны нөлөөлөлд хамаарч байгаа бөгөөд энэ нь байгаль орчинд сөргөөр нөлөөлөхөөр байна.

Төсөл хэрэгжих үед орчны хөрс, ургамалд нөлөөлөх нөлөөллийг байнга хянаж байх хэрэгтэй бөгөөд болзошгүй аюул ослоос гарч болох сөрөг үр дагаврыг богино хугацааны нөлөөлөлд хамруулсан болно.

Нөлөөллийн эрчим

Төсөл хэрэгжихүед байгаль орчинд хүчтэй сөрөг нөлөөлөл үзүүлэхгүй бөгөөд нөлөөллийн ихэнх нь бага зэргийн эрчимтэй нөлөөлөлд хамаарч байна. Нийт 12 нөлөөллөөс 11 нь сул нөлөөлөл байна. Төсөл хэрэгжсэнээр дэд бүтцийн хөгжилд эерэг нөлөөлөл үзүүлнэ.

3.1.2. Төслийн байршил, технологийн шийдэлтэй холбоотой болзошгүй нөлөөлөл

Төслийн байршил, төслийн техник технологийн шийдэл болон төсөл хэрэгжих үеийн байгаль орчны асуудлыг тусад нь авч үзэн магадлах жагсаалтанд нөлөөлөл байгаа эсэх нөлөөллийн үр дагаврыг “бага”, “дунд”, “их” гэсэн утгуудын аль тохирохыг “х” гэж тэмдэглэсэн болно (хүснэгт 3-2).

Хүснэгт 3-2. Төслийн байршил, шийдэл, төлөвлөлт болон үйл ажиллагаатай холбогдсон болзошгүй нөлөөллийн магадлах жагсаалт

Байгаль орчны асуудал	Нөлөөлөл байхгүй	Гол үр дагавар		
		Бага	Дунд	Их
1. Төслийн байршилтай холбоотой байгаль орчны асуудал				
Голын гольдролыг эвдэж, өөрчлөх	х			
Хүн амыг нүүлгэн шилжүүлэхтэй холбоотой асуудал	х			
Үерийн аюулд өртөх	х			
Түүх, соёлын дурсгалт газар, археологи-палентологийн олдворт газрыг эвдэхэд хүрэх	х			
Ус хэрэглээний асуудлаар өөр байгууллагын үйл ажиллагаатай зөрчилдөх	х			
Гадаргын болон газрын доорхи усны горимд өөрчлөлт орох эсэх	х			
2. Төслийн шийдэл, төлөвлөгөөтэй холбоотой байгаль орчны асуудал				
Үйл ажиллагаа нь тухайн орон нутагт нийцтэй эсэх		х		
Үйлдвэрлэлийн осол, мэргэжлийн өвчнөөс урьдчилан сэргийлэх асуудал хир зэрэг төлөвлөгдсөн			х	
Хөрсний эвдрэлээс хамгаалах асуудал, үр ашигтай ажиллах явдал хир зэрэг төлөвлөгдсөн				х
Технологийн үед усны чанарыг хянах асуудал			х	
Тусгай анхаарал тавих шаардлагатай хаягдалгардаг эсэх	х			
Технологийн ажиллагааны үед гарах дуу чимээг багасгах талаар төсөлд тусгагдсан эсэх		х		
3. Барилга байгууламж барихтай холбогдож гарах байгаль орчны асуудал				
Барилга байгууламж барих үед усны нөөц бохирдох байдал	х			
Барилга байгууламж барих үеийн болон барьсны дараах хөрсний элэгдэл, элэгдэл			х	
Үйлдвэрлэлийн осол аваарь гарах нөхцөл үүсэх			х	
4. Төсөл хэрэгжүүлэх үеийн байгаль орчны асуудал				
Төслийн үйл ажиллагааны үеийн төлөвлөгөө, санхүүжилт хир зэрэг бодитой, шаардлага хангасан эсэх				о
Мэргэжлээс шалтгаалах өвчин болон аюулгүй ажиллагааны төлөвлөгөө, санхүүжилт бодитой эсэх				х
Хөрсний эвдрэл элэгдлийг бууруулах, орчныг тохижуулах асуудал төлөвлөгөөнд хэрхэн тусгагдсан (хөрсжүүлэх, ургамал тарих, зүлэгжүүлэх)				х
Төслийнүйл ажиллагаанаас шалтгаалж усны нөөцөд нөлөөлөх	х			
Газар ашиглалтанд хохирол учруулах, хөрш зэргэлдээх газар ашиглалтанд саад учруулахгүй байх зэрэг асуудал төсөлд тусгагдсан эсэх	х			
Шуурхай хяналтын асуудал (төсөлд шуурхай хяналтын хугацаа, мөнгө зардал тусгагдсан эсэх)				х
Төслийг хэрэгжүүлэх үеийн инженерийн болон санхүүгийн боломжийн талаарх асуудал				х
5. Төслийг ерөнхийд нь хянаж үзэх шалгуурууд (бодлогын чанартай асуудлууд)				
Төслийг хэрэгжүүлэх явцад байгалийн бусад нөөц баялагийг ашиглах боломжийг ашиглахгүй орхигдуулах	х			
Төслийнтехниктехнологийншийдлийгтехник, эдийнзасгийнхувьд олон хувилбараас авч үзэн аль болох оновчтой аргыг сонгосон эсэх асуудал				х

3.1.2.1. Төслийн байршилтай холбогдох нөлөөлөл

Төслийн үйл ажиллагаагаар баригдах барилга байгууламжууд нь сумын төвд хот суурингийн зориулалттай газарт хэрэгжих бөгөөд Сайншанд сумын иргэд болон малчдын аж амьдралд сөрөг нөлөөлөл үзүүлэхгүй.

3.1.2.2. Төслийн технологийн шийдэлтэй холбоотой асуудал

Техник технологийн шийдлийг 1 дүгээр бүлэгт авч үзсэн бөгөөд төслийн техник технологийн шийдэл нь техникийн даалгаврын дагуу боловсруулагдаж байна.

3.2. Гол сөрөг нөлөөлөл, үргэлжлэх хугацаа, эрчим

Гол нөлөөллийг тодруулахад доорх 3 зүйлийг анхаарах шаардлагатай болдог (Environmental Resource Guide, 1993, USA).

Үүнд:

- Үйл ажиллагааны (бохирдлын) түвшинг тодорхойлж харгалзан үзэх
- Нөлөөллийн үр дагаврыг бууруулах арга замыг тодорхойлох
- Төслийн альтернатив хувилбаруудыг зааж өгөх явдал юм.

Дээр өгүүлсэн болзошгүй нөлөөллийн судалгааны үр дүнгээс үзвэл газар шорооны ажил нь орчны хөрсөн бүрхэвч, ургамлын нөмрөгт ихээхэн нөлөөтэй болох нь харагдаж байна.

3.2.1. Хөрс, ургамал

Барилга байгууламжийн барилга угсралтын ажлын газар шорооны ажлын үед болон машин техникийн хөдөлгөөнөөр төсөл хэрэгжих талбайн хөрсний бүтэц эвдэрч, ургамлан бүрхүүл нь устана. Мөн машин техникийн хөдөлгөөнөөр талбайн орчны хөрсөн бүрхэвч, ургамлын нөмрөгт сөрөг нөлөөлөл үзүүлэх болно.

Төсөл хэрэгжсэнээр барилгажих талбай болон шугам хоолойн трассын дагуу хөрсөн нөмрөг нь ургамлын бүрхэвч нь бүр мөсөн устаж үгүй болно.

Иймээс төслийн гол сөрөг нөлөөлөл нь барилга угсралтын ажлын үед хөрс, ургамлын бүрхэвчид нөлөөлөх нөлөөлөлболох нь тогтоогдож байна.

Барилга угсралтын ажил дууссаны дараа барилгын ажлын үед эвдрэлд орсон талбайд нөхөн сэргээлт хийж хөрс, ургамалд үзүүлсэн сөрөг нөлөөллийг бууруулах боломжтой. Мөн төсөл хэрэгжих талбайн ойр орчинд болон авто замын трассын дагуу эвдэрсэн газруудад биологийн нөхөн сэргээлт хийж сөрөг нөлөөллийг арилгана.

3.2.2. Сөрөг нөлөөллийг багасгах, арилгах зөвлөмж

Төсөл хэрэгжих үед байгаль орчинд нөлөөлөх гол сөрөг нөлөөллүүдийг тодорхойлоход барилга угсралтын ажлын үед газрын хөрс эвдрэх, ургамлан нөмрөг устах, доройтох үүний улмаас тоосжилт үүсэх зэрэг сөрөг нөлөөллүүд байгаа нь тогтоогдлоо. Иймд төслийг хэрэгжүүлэх үед байгаль орчинд нөлөөлөх гол сөрөг нөлөөллийг бууруулах, арилгах арга хэмжээний талаар доорх зөвлөмжийг өгч байна.

Хөрс ургамал

- Барилга угсралтын ажлын үед машин техник, тээврийн хэрэгслээр олон салаа зам гаргахгүй байх;
- Барилга угсралтын ажлын үед эвдрэлд орсон газрыг барилгын ажлын дараа нөхөн сэргээж, ургамалжуулах;
- Хатуу, шингэн хог хягдлаар орчныг бохирдуулахгүй байх

3.3. Хуримтлагдах нөлөөлөл

Төсөл хэрэгжих орчинд хэрэгжсэн, хэрэгжиж буй, мөн ирээдүйд хэрэгжих төслүүдийн нөлөөлөл дээр энэхүү төслийн нөлөөллийг нэмэхэд тэдгээрийн үр дагавраас үүсэх байгаль орчинд үзүүлэх нөлөөллийг хуримтлагдах нөлөөлөлд хамруулна.

Төсөл хэрэгжих талбай болох Сайншанд сумын төвийн олон салаа авто машины шороон замууд нь тухайн орчны хөрсний үржил шим буурах, хөрс эвдрэлд орох, ургамлын нөмрөг устах (хөрс, ус, агаар бохирдох,) нөхцлийг бүрдүүлсэн байна.

Иймд тухайн орчинд хэрэгжсэн, хэрэгжиж буй, хэрэгжих төслүүдээс үүсэх Байгаль орчинд үзүүлэх нөлөөллийн хуримтлагдах нөлөөлөлд агаар, хөрсөн бүрхэвч, ургамлан нөмрөгт, нөлөөлөх нөлөөллийг авч үзэж байна.

Иймд төсөл хэрэгжүүлэгч аж ахуйн нэгжүүд сум орон нутгийн байгууллага хамтран доорхи арга хэмжээнүүдийг авч хэрэгжүүлснээр хуримтлагдах нөлөөллийг багасгана.

Үүнд:

- Орчныг зүлэгжүүлэх, мод тарих хөдөлгөөнийг өрнүүлэх;
- Орчны хөрсийг ус, салхины эвдрэлээс хамгаалах арга хэмжээ авах;
- Хатуу хог хаягдлын менежментийг боловсронгуй болгох;

IV БҮЛЭГ. ТӨСЛИЙН ЭРСДЛИЙН ҮНЭЛГЭЭ, МЕНЕЖМЕНТ

4.1. Химийн хорт болон аюултай бодисын эрсдлийн үнэлгээ

Төслийн технологийн үйл ажиллагааны үед аливаа химийн хортой болон аюултай бодис хэрэглэгдэхгүй болно.

4.2. Болзошгүй аюул, осол

4.2.1. Болзошгүй аюул, ослын үнэлгээ

Болзошгүй аюул ослын үнэлгээ гэдэг нь төслийг хэрэгжүүлэх явцад байгалийн гэнэтийн үзэгдэл, үйлдвэрлэлийн технологийн үйл ажиллагаанаас гарч болзошгүй ослоос сэргийлэх, ослын үр дагаврыг тодорхойлж түүнийг багасгах, арга хэмжээ тогтоохыг хэлнэ. Аливаа төслийн үйл ажиллагаанд нөлөөлж болох ааёаалийн гэнэтийн үзэгдэлд:

- Хүчтэй салхи шуурга
- Үер усны аюул
- Аянга цахилгаан
- Газар хөдлөлт
- Гал түймэр
- Газрын суулт зэрэг үзэгдлүүд хамаарна.

Үйлдвэрлэл дээр хөдөлмөрийн аюулгүй ажиллагаа болон эрүүл ахуйн нөхцөл хангагдаагүйгээс мөн ажиллагсадын анхаарал болгоомжгүй, ажлын хариуцлагагүйгээс болж гарсан ослыг үйлдвэрлэлийн осол гэнэ.

Үйлдвэрлэлийн ослын шалтгааныг 3 ангилна. Үүнд:

- Техник технологийн шалтгаан
- Зохион байгуулалтын шалтгаан
- Эрүүл ахуйн шалтгаан

Техникийн шалтгаанд:

Техникийн үйл ажиллагааны гэмтэл, доголдол, техник багаж хэрэгслийн бүрэн бус байдал, цахилгааны гэмтэл, гэрэлтүүлэг хангалтгүй техник хэрэгслийн хаалт хамгаалалт байхгүй зэргээс болж гарсан аваар ослын шалтгаанууд хамаарна.

Техникийн шалтгаануудыг 3 бүлэгт хуваана. .

- Техникийнаюул учруулж болох нөхцөл /машин механизм, тоног төхөөрөмжийн эвдрэл/
- Үйлдвэрлэлд хэрэглэгдэж байгаа буруу технологи /ашиглалтын тохиромжгүй систем/
- Ажлын тохиромжгүй арга барил ба осолд нэрвэгдэгсэдийн өөрсдийн аюул учруулж болох үйл ажиллагаа

Зохион байгуулалтын шалтгаанд:

Хөдөлмөр зохион байгуулалтыг буруу зохицуулах, мэргэжил, дадалд муу сургасан, багаж хэрэгсэлгүй ажиллах, хөдөлмөрийн сахилга бат, ажил амралтын цагийг буруу сонгох зэрэг шалтгаан орно.

Эрүүл ахуйн шалтгаанд:

Цаг агаарын тааламжгүй нөхцөл (салхи, халуун хүйтэн, чийг гэх мэт) болон агаарын бохирдол, дуу чимээ, чичèргээ зэрэг шалтгаанууд ордог байна.

Осол гэмтэл гарсан үеийн байр, хугацаа, гүйцэтгэж байгаа ажлын уялдаа, холбоо зэргээс шалтгаалан осол гэмтлийг үйлдвэрлэлийн, үйлдвэрлэлтэй холбоогүй гэж ангиёж болно.

Байгалийн гэнэтийн үзэгдэл, үйлдвэрлэлийн аваар, осол, саатал, гэмтэл бүр эдийн засгийн ихээхэн хохирол учруулдаг гадна ажиллагсадын эрүүл мэнд болон амь насанд хохирол учруулах, хүрээлэн буй орчинд сөрөг нөлөө үзүүлэх аюултай.

Дэлхийн банк, олон улсын санхүүгийн корпораци нь төслүүдийн ослын үнэлгээнд хүний эрүүл мэндийн ослын үнэлгээнд голлон анхаардаг байна. Хүний эрүүл мэндийн үнэлгээг аюул эрсдэл, осолд өртөх магадлал, хорт бодисуудын нөлөө, ослын шинж зэрэг үзүүлэлтүүдээр тодорхойлдог.

Үйлдвэрлэлийн хэвийн ажиллагааг хангах, ажилчин албан хаагчид, үйлдвэрлэлийн ойролцоо ажиллаж амьдарч буй хүн амыг хамгаалахын тулд томоохон осол аюул гарч болзошгүй цэг салбарт байнгын хяналт тавьж ажиллах шаардлагатай байдаг. Үйлдвэрлэлийн осол гарч болзошгүй аюулыг үнэлснээр үйлдвэрлэлийн техник технологийн гэмтэл согог болон удирдлагын алдаа дутагдлыг тогтоож, тэдгээрийг арилгах талаар тодорхой арга хэмжээ авах боломжийг бүрдүүлнэ.

4.2.2. Төсөл хэрэгжих үед гарч болзошгүй аюул осол

Барилга угсралтын ажлын болон төслийн үйл ажиллагааны үедтохиолдож болзошгүй осол аваарт дараах хүчин зүйлс нөлөөлнө гэж үзлээ. Үүнд:

1. Хүчтэй салхи, шуурга
2. Үер
3. Хөдөлмөр хамгаалал, аюулгүй ажиллагааны зөрчил, үйлдвэрлэлийн осол

Хүчтэй салхи, шуурга

Төсөл хэрэгжих орчимд хавар, намрын улиралд хүчтэй салхи шуурганы улмаас их хэмжээний тоосжилт үүсэх, технологийн үйл ажиллагаа тасалдах зэргээс ослын байдал үүсч болно.

Энэ байдлаас урьдчилан сэргийлэхийн тулд доорхи арга хэмжээг хэрэгжүүлэх шаардлагатай. Үүнд:

- Хүчтэй салхи шуурганы үед хэрэгжүүлэх арга хэмжээний төлөвлөгөөтэй байх, сургалт зохион байгуулах
- Орчны эвдрэлд орсон талбайд нөхөн сэргээлт хийж, тоосжилт үүсэх нөхцлийг багасгах
- Хүчтэй салхи шуурганы үед эвдрэл болзошгүй байгууламжид хамгаалалт бэхэлгээ хийх.

Үер

Барилга угсралтын ажлын үед түр зуурын аадар борооны улмаас газар шорооны ажил тасалдах, ухсан шуудуу усаар дүүрэх зэргээс ослын байдал үүсч болно.

Иймд газар шорооны ажлыг хур тунадас татарсан үед гүйцэтгэвэл зохино.

Үйлдвэрлэлийн осол

Барилга угсралтын ажлынүед төрөл бүрийн машин техник ажиллах тул энэ үед үйлвэрлэлийн осол гарах нөхцөл харьцангуй өндөр юм. Машин техникийн эвдрэл гэмтэл, хөдөлмөр хамгааллын аюулгүй ажиллагаа зөрчих зэрэг болзошгүй нөлөөллөөс болж осол гарах магадлалтай. Иймд хөдөлмөр хамгаалал, аюулгүй ажиллагааны дүрэм, журмыг мөрдөж, ХХАА-ны сургалт, зааварчилгааг ажиллагсадад тогтмол зохион байгуулах хэрэгтэй. Төсөл хэрэгжих үед үйлдвэрлэлийн осол үүсгэж болзошгүй нөлөөлөлд дараах хүчин зүйлүүд нөлөөлнө гэж үзлээ. Үүнд:

- Технологийн горим зөрчих
- Аюулгүй ажиллагааны дүрэм, журам алдагдах
- Цахилгааны саатал, осол гэмтэл гарах
- Техникийн эвдрэл, саатал
- Хүний бие муудах

Төсөл хэрэгжүүлэгч дээрхи нөхцөл байдал бий болохоос урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээнд анхаарлаа төвлөрүүлж ажиллавал зохино.

4.2.3. Болзошгүй аюул ослын үнэлгээ, түүнийг бууруулах арга хэмжээ

Хүснэгт 4-1. Болзошгүй ослын үнэлгээ, түүнийг бууруулах арга хэмжээ

№	Ослын хэлбэр	Үр дагавар	Үнэлгээ	Эрсдлийг бууруулах арга хэмжээ
А. Байгалийн гамшиг ба аюул осол				
1.	Хүчтэй салхи шуурга	Барилга угсралтын ажлын хэвийн үйл ажиллагаа тасалдах	Их	<ul style="list-style-type: none"> - Хамгаалалт бэхэлгээ хийх - Тоосжил үүсэх, үүсгэх эх үүсвэрийг нөхөн сэргээх
Б. Төслийн болон хүний үйл ажиллагаатай холбоотой аюул осол				
1.	Үйлдвэрлэлийн осол	Барилга угсралтын тасалдах, техник тоног төхөөрөмж эвдрэх, хүний амь нас эрүүл мэндэд хохирол учруулах	Бага	<ul style="list-style-type: none"> - Хөдөлмөр хамгаалал аюулгүй ажиллагааны дүрэм журмыг мөрдөх - Хөдөлмөр хамгааллын хувцас хэрэгслээр хангах - Засвар үйлчилгээг хугацаанд нь хийх - Техникийн бүрэн бүтэн байдлыг хангах
2.	Хүний эрүүл мэнд муудах	Осол аваар, өвчин эмгэгээс хүний эрүүл мэнд муудах Зэвсгийн	Бага	<ul style="list-style-type: none"> - Эмнэлгийн анхан шатны тусламж үзүүлэх - Эмнэлэгт хүргэх

4.2.4. Болзошгүй аюул ослоос урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээний зөвлөмж

Болзошгүй аюул ослоос урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээг төлөвлөж түүний хэрэгжилтэнд хяналт тавьжаваар ослоос урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээнд шаардагдах хөрөнгийг төлөвлөж байвал зохино.

ХХАА-ны зааварчилгаа сургалтыг нийт ажилчдын дунд тогтмол зохион байгуулж ажиллах хэрэгтэй.

Болзошгүй аюул ослоос урьдчилан сэргийлэхийн тулд дараах арга хэмжээнүүдийг авч хэрэгжүүлбэл зохино. Үүнд:

- Ажиллагсадыг ХХАА-ны хувцас хэрэгслээр бүрэн хангаж, хэрэглүүлж хэвших
- ХХАА-ны сургалтыг үйлдвэрлэлийн онцлогоор үе шаттайгаар сар, улирлаар явуулах
- Техник тоног төхөөрөмжийн хаалт, хамгаалалтын бүрэн бүтэн байдалд байнга хяналт тавих
- Цахилгаан шугам кабелийн гэмтлээс хамгаалж, түүний бүрэн бүтэн байдалд байнга хяналт тавих
- Ажилчдыг эрүүл мэндийн үзлэгт хамруулж, ажиллагсдын эрүүл мэндийн байдал ажлын байрны нөхцөл, мэргэжлээс шалтгаалж байгаа эсэхэд судалгаа хийх
- Аваар осол гэмтлийн үед анхан шатны тусламж үзүүлэх бэлтгэлтэй байх
- Байгалийн гэнэтийн үзэгдэлийн /үер, салхи шуурга г.м/ үед авах арга хэмжээг төлөвлөх, хохирлоос урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээ авах

V БҮЛЭГ. БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ НӨХӨН СЭРГЭЭЛТ, ЭКОЛОГИ-ЭДИЙН ЗАСГИЙН ҮНЭЛГЭЭ

5.1. Байгаль орчны, нөхөн сэргээлт

5.1.1. Биологийн нөхөн сэргээлт

Барилга угсралтын ажил бүрэн дуусч эвдрэлд орсон талбайн хөрс чулуулаг тогтворжиж, нягтаршсаны дараа үржил шимт хөрсийг тээвэрлэн асгаж тараан биологийн нөхөн сэргээлтийг эхлүүлнэ.

Ургамалжуулахад хялбар, арчилгаа бага шаардах болон зардал хямд нөхцөлүүдийг тооцохын зэрэгцээ говь, цөлийн нөхцөлд ургадаг ургамлын үрийг суулгах нь биологийн нөхөн сэргээлтийг түргэсгэнэ.

Говийн бүсийн хөрсөнд 100м² талбайд дунджаар 0,18 кг үр орно. Тариалалтыг хийхдээ цаг агаарын мэдээнээс салхи багатай үеийг сонгож, үрийг хийсэхээс сэргийлнэ. Хөрсний нягтын хэмжээ 2.2-2.7г/см³ байвал зохистой бөгөөд нягт 3.0г/см³-ээс дээш бол сайжруулж, сийрэгжүүлбэл зохино.

Биологийн нөхөн сэргээлт хийгдсэнээр тухайн эвдрэлд орсон талбайд хүний амьдрал, үйл ажиллагаанд нийцсэн ландшафт бий болон хөрсний үржил шим нь сайжирна. Эвдэрсэн газрыг ургамалжуулахад “Эвдэрсэн

газрыг ургамалжуулах, техникийн ерөнхий шаардлага” MNS 5918 : 2008 стандартыг баримтална. Биологийн нөхөн сэргээлтийг урьдчилан сонгосон талбайд холбогдох мэргэжлийн байгууллага, ажилтан /агрономич, ботаник, биологич гэх мэт/-ыг оролцуулан гүйцэтгэх нь илүү зохимжтой.

Эвдэрсэн газрыг нөхөн сэргээхэд ашиглах нэлээд үр дүнтэй үндсэн ургамлууд нь бэлчээрийн олон наст ургамлууд болно. /ерхөг, согоовор, биелэг өвс, хялгана, үнэгэн сүүл, дааган сүүл гэх мэт/

5.1.2. Биологийн нөхөн сэргээлтийн ажлын зардал

Биологийн нөхөн сэргээлт хийх зардлыг дараах томъёогоор тодорхойлно.

$$Z_{\text{био}} = Z_{\text{суд}} + Z_{\text{хөрс}} + Z_{\text{ур}} + Z_{\text{хам}}$$

$Z_{\text{био}}$ - биологийн нөхөн сэргээлт хийх зардал, мян.төг

$Z_{\text{суд}}$ - судалгаа туршилтын ажлын зардал, мян.төг

$Z_{\text{хөрс}}$ - хөрс бэлтгэх, боловсруулах зардал, мян.төг

$Z_{\text{ур}}$ - ургамалжуулах зардал мян.төг

$Z_{\text{хам}}$ - талбайг хамгаалах арчилгааны тордолтын зардал, мян.төг

Ургамалжуулах ажлын хүрээнд эхний жил 1 наст ургамлын үрийг тарьж ургамалжуулах ба 2 дахь жилээс олон наст ургамлын үрийг суулгах ажил хийгдэнэ.

Хүснэгт 5-1. Ургамалжуулах ажлын 1 га-гийн зардал

№	Хийгдэх ажлууд	Хэмжих нэгж	Тоо хэмжээ	Гарах зардал мян.төг
1	Үр худалдан авах	кг	1.3	270.0
2	Ургамалжуулах талбайн хөрс бэлтгэх боловсруулах	га	1.0	2.500.0
3	Үр суулгах	га	0,16	1.000.0
4	Усалгаа хийх	м ³ /га	333.0	2.000.0
5	Нөхөн тарилт хийх	га	0.3	500.0
6	Намрын цэнэг усалгаа	м ³ /га	333.0	1.000.0
7	Арчлалт хамгаалалт	га	1.0	1.333.0
	Нийт зардал			8.603.0

Дээрх жишээгээр тооцвол нөхөн сэргээх 1.0 га-гийн зардал дунджаар 8.6 сая төг болж байна.

Цэвэр ус цуглуулах шугам хоолойд өртөх газарт биологийн нөхөн сэргээлт хийхээр төлөвлөгөөнд тусгагдсан.

Барилга угсралтын үед орчны эвдрэлд орох талбайг тооцоогүй тул энэ талбайн хэмжээг барилга угсралтын ажил дууссаны дараа нарийвчлан тооцож, нөхөн сэргээлтийн нэмэлт зардлыг төлөвлөх хэрэгтэй.

5.2. Төсөл хэрэгжих орчны экологи-эдийн засгийн үнэлгээ

Экологийн хохирлын үнэлгээ нь байгаль орчинд буюу байгалийн нөөцөд учирсан хохирлын хэмжээг тооцож, түүнийг нөхөн сэргээхэд шаардагдах хөрөнгийг тооцоолох бөгөөд ус, агаар, хөрс, ургамал, ой зэрэг ан амьтад, тэдгээрийн төрөл зүйлийн амьдрах орчинд учирсан хохирол болон түүнээс үүдэж нийгэмд учирч болзошгүй хохирлыг цогцоор нь авч үзнэ.

Экологийн хохирол гэдэг нь байгаль орчин бохирдох, байгалийн нөөц баялаг хомсдох, экологийн тогтолцоо алдагдах зэргээс хүний эрүүл мэнд болон хүрээлэн буй орчинд аюул занал үүсэх, байгаль орчинд сөргөөр нөлөөлөхийг хэлнэ. Экологийн хохирлыг арилгахын тулд хүрээлэн буй орчныг эрүүлжүүлэх, байгалийн нөөц баялаг болон, эвдэрсэн газрыг нөхөн сэргээх арга хэмжээ авах шаардлагатай болно.

Экологийн хохирол түүний үр дагавар нь хүний эрүүл мэндийн доройтол, бэлчээрийн талхагдал, хөдөө аж ахуйн ургацын бууралт, байгалийн нөөц баялаг хомсдох зэргээр илэрнэ.

Экологийн хохирлын үнэлгээгээр экологи эдийн засгийн үнэлгээ байгаль орчинд буюу байгалийн нөөцөд учирсан хохирлыг хөрсөн бүрхэвч, ургамлан нөмрөгийг нөхөн сэргээхэд шаардагдах хөрөнгө зардлаар тооцсон болно.

Газрыг дэд бүтцийн барилга байгууламжийн зориулалтаар эзэмших тул газрын хэвлийд үзүүлэх хохирлыг тооцох шаардлагагүй юм.

Мөн унд- ахуйн зориулалтаар газрын доорхи усыг ашиглах тул газрын доорх усны экологи-эдийн засгийн үнэлгээг тогтоохгүй болно.

VI БҮЛЭГ. БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ МЕНЕЖМЕНТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ

6.1. Байгаль орчныг хамгаалах төлөвлөгөө

Энэхүү байгаль орчныг хамгаалах төлөвлөгөө нь барилга угсралтын ажлын болон төсөл хэрэгжих хугацаанд (2013-2017) хэрэгжих бөгөөд төслийн барилга угсралтын ажлын үед болон төслийн үйл ажиллагаанаас байгаль орчинд учруулах сөрөг нөлөөллүүдийг бууруулах, арилгах арга хэмжээг тодорхойлж, түүнд шаардагдах хөрөнгө зардлыг төлөвлөх үндэслэл болно.

Захиалагч байгууллага нь барилга угсралтын ажлын үед, ашиглагч байгууллага нь төсөл хэрэгжүүлэх хугацаанд байгаль орчныг хамгаалах нөхөн сэргээх ажлын төлөвлөгөөг хэрэгжүүлэхэд шаардагдах зардлыг жил бүр төлөвлөж, зардлын зарцуулалт төлөвлөгөөний биелэлтэнд хяналт тавьж ажлын тайланг холбогдох байгууллагуудад хүргүүлэх үүрэгтэй.

6.1.1 Агаарын бохирдол

6.1.1.1 Нөлөөллийн товч тодорхойлолт

Салхи шуурга ихтэй нөхцөлд ургамлан нөмрөггүй болон эвдэрсэн талбайгаас тоос босч орчны агаарт түр зуурын бохирдол үүсгэнэ. Хөрсний

чийг бага, салхины хурд их үед агаар дахь тоосны хэмжээ зөвшөөрөгдөх хэмжээнээс хэтрэх үндэслэлтэй.

6.1.1.2. Нөлөөлөлд өртөх объект

Төсөл хэрэгжих талбайн орчимд байгаа хүн, мал нөлөөлөлд өртөнө.

6.1.1.3 Нөлөөллийг бууруулах, арилгах чиглэлээр авч хэрэгжүүлэх арга хэмжээ

Хүснэгт 6-1.

№	Хэрэгжүүлэх арга хэмжээ	Хугацаа	Зардал (мян.төг)	Баримтлах эрх зүйн баримт бичиг	Хяналт тавих байгууллага
1	Хуурайшилттай үед барилгын зам талбайг чийглэж услах	2013-2014 он	Зардал төсөвлөх	-	Гүйцэтгэгч байгууллага
2	Эвдрэлд орсон талбайд нөхөн сэргээлт хийх	2013-2014 он	Нөхөн сэргээлтийн төлөвлөгөөгөөр	БО-ны менежментийн төлөвлөгөө	мэргэжлийн хяналтын байгууллага
	Дүн		-		

6.1.2. Газар, хөрсний эвдрэл, бохирдол

6.1.2.1.Нөлөөллийн товч тодорхойлолт

Машин техникийн хөдөлгөөн, барилгын газар шорооны ажлын улмаас хөрсний бүтэц өөрчлөгдөж, үржил шим бууран хөрс эвдрэлд орох мөн хатуу шингэн хог хаягдлаар хөрс бохирдох нөхцөл бүрдэнэ.

6.1.2.2. Нөлөөлөлд өртөх объект

Төсөл хэрэгжих талбайн болон түүний орчны хөрс шууд нөлөөлөлд өртөнө.

6.1.2.3. Нөлөөллийг бууруулах, арилгах чиглэлээр авч хэрэгжүүлэх арга хэмжээ

Хүснэгт 6-2.

№	Хэрэгжүүлэх арга хэмжээ	Хугацаа	Зардал (мян.төг)	Баримтлах эрх зүйн баримт бичиг	Хяналт тавих байгууллага
1	Хатуу хог хаягдлын цэг байгуулах	2013-2014 он	200.0	-	Мэргэжлийн хяналтын байгууллага
2	Ахуйн бохирын цэг байгуулах	2013он	500.0		Мэргэжлийн хяналтын байгууллага
3	Эвдрэлд орсон хөрсөн бүрхэвчийг нөхөн сэргээх	2014-2015 он	Нөхөн сэргээлтийн төлөвлөгөөгөөр	БОХТ	Мэргэжлийн хяналтын байгууллага,
4	Машин техникийн хөдөлгөөнд хяналт тавих, салаа зам гарахаас сэргийлэх, шаардлагатай газруудыг тэмдэгжүүлэх	2013-2014 он	200.0	Замын тэмдэг, тэмдэглэгээ	Замын цагдаагийн газар, гүйцэтгэгч байгууллага
	Дүн		900.0		

6.1.3. Ургамлан нөмрөг

6.1.3.1. Нөлөөллийн товч тодорхойлолт

Газар шорооны ажил болон машин техникийн хөдөлгөөнөөр төсөл хэрэгжих талбай болон орчны ургамлан нөмрөгт нөлөөлөл үзүүлнэ.

6.1.3.2. Нөлөөлөлд өртөх объект

Төсөл хэрэгжих талбай түүний ойр орчны ургамлын нөмрөг

6.1.3.3. Нөлөөллийг бууруулах, арилгах чиглэлээр авч хэрэгжүүлэх арга хэмжээ

Хүснэгт 6-3.

	Хэрэгжүүлэх арга хэмжээ	Хугацаа	Зардал (мян.төг)	Баримтлах эрх зүйн баримт бичиг	Хяналт тавих байгууллага
1	Машин техникийн зам, маршрутыг тэмдэгжүүлэн, салаа зам гаргахаас урьдчилан сэргийлэх	2013 он	200.0	Замын тэмдэг, тэмдэглэгээ	Замын цагдаагийн хэсэг, мэргэжлийн хяналтын байгууллага
2	Барилга угсралтын ажлын үед ургамлын нөмрөг устсан газарт биологийн нөхөн сэргээлт хийх	2014-2015 он	Нөхөн сэргээлтийн төлөвлөгөөгөөр	Биологийн нөхөн сэргээлт хийх ажлын аргачлал	Мэргэжлийн хяналтын байгууллага
	Дүн		200.0		

6.1.4. Хог хаягдал

6.1.4.1. Нөлөөллийн товч тодорхойлолт

Барилга угсралтын ажлын үед ахуйн хатуу, шингэн хог хаягдал, шатах тослох материалаас орчны хөрс бохирдох нөхцөл үүснэ.

6.1.4.2. Нөлөөлөлд өртөх объект

Орчны хөрс, ургамлын бүрхэвч

6.1.4.3. Нөлөөллийг бууруулах, арилгах чиглэлээр авч хэрэгжүүлэх арга хэмжээ

Хүснэгт 6-4.

	Хэрэгжүүлэх арга хэмжээ	Хугацаа	Зардал (мян.төг)	Баримтлах эрх зүйн баримт бичиг	Хяналт тавих байгууллага
1	Хатуу шингэн хог хаягдал, хуримтлуулах, зайлуулах, шатах тослох материалын хадгалалтанд хяналт тавих	2013-2015 он	200.0	Дотоодын хяналт	Мэргэжлийн хяналтын байгууллага
2	Ахуйн болон барилгын хог хаягдлыг ялган тусгай цэгт хуримтлуулж зөвшөөрөгдсөн хог хаягдлын цэгт хаях	2013-2014 он	Гэрээгээр зохицуулах	Хог хаягдлын цэг	Гүйцэтгэгч аж ахуйн нэгж
	Дүн		200.0		

6.1.5. Хөдөлмөр хамгаалал, аюулгүй ажиллагаа

6.1.5.1. Нөлөөллийн товч тодорхойлолт

Ажлын байрны нөхцөл, ажил мэргэжлийн онцлог нь ажиллагсадын эрүүл мэндэд нөлөөлнө. Барилга угсралтын ажлын үед ХХАА-ны дүрэм, журам зөрчигдсөн нөхцөлд ажилчдын эрүүл мэндэд хохирол учруулна.

6.1.5.2. Нөлөөлөлд өртөх объект

Гүйцэтгэгч төсөл хэрэгжүүлэгч компанийн ажиллагсад.

6.1.5.3. Нөлөөллийг бууруулах, арилгах чиглэлээр авч хэрэгжүүлэх арга хэмжээ

Хүснэгт 6-5.

№	Хэрэгжүүлэх арга хэмжээ	Хугацаа	Зардал (мян.төг)	Баримтлах эрх зүйн баримт бичиг	Хяналт тавих байгууллага
1.	ХХАА-ны талаар сургалт зохион байгуулах	2013-2014 он	200.0 (жил бүр)	ХХАА-ны дүрэм журам	Төсөл хэрэгжүүлэгч
2.	Газар шорооны ажлын үед анхааруулах тэмдэг тавих, барилгын талбайн хил хязгаарыг зааглах	2013-2014 он	200.0	Хөдөлмөр хамгаалал аюулгүй ажиллагаа	Мэргэжлийн хяналтын байгууллага, гүйцэтгэгч байгууллага
	Дүн		400.0		

6.1.6. Удирдлага зохион байгуулалт

Хүснэгт 6-6.

№	Хэрэгжүүлэх арга хэмжээ	Хугацаа	Зардал (мян.төг)	Баримтлах эрх зүйн баримт бичиг	Хяналт тавих байгууллага
1	Барилга угсралтын ажлын үед БО-ны асуудал хариуцсан ажилтан томилон ажиллуулах	2013-2014 он	Цалингийн санг төлөвлөх		Гүйцэтгэгч, захиалагч байгууллагууд
2	Байгаль орчныг хамгаалах нөхөн сэргээх болон аюулгүй ажиллагааны талаар сургалт зохион байгуулах	2013-2014 он	200.0 (жил бүр)	Байгаль орчны талаарх баримт бичиг	Гүйцэтгэгч, захиалагч байгууллагууд
3	БОХТ-ий биелэлтийн тайлангаа тогтоосон хугацаанд нь гаргаж өгч байх	2013-2017 он	100.0	Байгаль орчны хууль тогтоомж	Төсөл хэрэгжүүлэгч
4	Жил бүрийн байгаль орчныг хамгаалах төлөвлөгөө, орчны хяналт шинжилгээний хөтөлбөрөө хянуулан баталгаажуулах	2013-2017 он	100.0	Байгаль орчны хууль тогтоомж	Төсөл хэрэгжүүлэгч
5	ХОТ-д байгаль орчныг хамгаалах арга хэмжээний зардлыг төлөвлөх	2013 он	-		Төсөл хэрэгжүүлэгч
6	Сумын иргэд, албан байгууллагаас гарсан гомдол саналыг хүлээн авч,	2013-2017 он	-		Төсөл хэрэгжүүлэгч

	шийдвэрлэх				
	Дүн		400.0		

6.2. Орчны хяналт шилжилгээний хөтөлбөр

Ашиглагч байгууллага төсөл хэрэгжүүлэх үед гүйцэтгэгч компаний барилга угсралтын үйл ажиллагааны явцад байгаль орчинд үзүүлж буй сөрөг нөлөөлөл, түүний хэмжээ, цар хүрээ, байгаль орчны бүрэлдэхүүн хэсгүүдэд гарч буй өөрчлөлтүүдийг хянаж, байгаль орчныг хамгаалах ажлын үр дүн, цаашид авах арга хэмжээ төлөвлөх зорилгоор энэхүү хөтөлбөрт тусгагдсан арга хэмжээг бүрэн хэрэгжүүлнэ.

Хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх явцад байгаль орчны төлөв байдалд өөрчлөлт орох, бохирдлын хэмжээ тогтоосон зөвшөөрөгдөх хэмжээнээс хэтэрч илрэх тохиолдолд мэргэжлийн байгууллагад хандан холбогдох арга хэмжээ авна.

Хүснэгт 6-7. Хяналт шинжилгээ хийх үзүүлэлтүүд

№	Хяналт шинжилгээ хийх үзүүлэлтүүд	Хяналт шинжилгээ хийх байршил	Хяналт шинжилгээ хийх хугацаа	Хяналт шинжилгээ явуулах аргачилал	Зардал мян.төг
1.	Газрын доорх ус -Эрүүл ахуйн шаардлага	Гүний худаг	Жилд 2удаа	Усны дээж авч итгэмжлэгдсэн лабораторид шинжилгээ хийлгэнэ	330.0x2 =660,0
	Дүн				660.0

Барилга угсралтын ажлын үед эвдэрсэн газарт хийсэн биологийн нөхөн сэргээлтийн ажлыг сум орон нутгийн байгууллагад албан ёсоор хүлээлгэн өгч холбогдох бичиг баримтаар баталгаажуулсан байна.

БОХТ, ОХШХ-ийн зардлын нийт дүн **2.760.000 төг** болно.

VII БҮЛЭГ. ЭРХ ЗҮЙН ОРЧИН (ХОЛБОГДОХ ХУУЛЬ, ДҮРЭМ, ЖУРАМ СТАНДАРТУУДЫН ЖАГСААЛТ)

Төсөл хэрэгжүүлэгч болон барилгын гүйцэтгэх компани иь барилга угсралтын үйлдвэрлэлийн ажлын явцад байгаль орчныг хамгаалах чиглэлийн доорхи хууль, дүрэм, журам, стандартуудын холбогдох заалтуудыг мөрдөж ажиллавал зохино.

Хүснэгт 7-1. Хууль эрх зүйн орчин

№	Байгаль орчин, агаарын бохирдол болон брилгын ажилтай холбоотой хууль тогтоомжууд	Баталсан он
Хуулиуд		
1	Газрын хэвлийн тухай хууль,	1995
2	Агаарын тухай хууль,	2012
3	Байгаль орчныг хамгаалах тухай хууль,	2010
4	Газрын төлбөрийн тухай хууль,	2009
5	Ариун цэврийн тухай хууль,	2011
6	Байгаль орчинд нөлөөлөх байдлын үнэлгээний тухай хууль,	2012
7	Галын аюулгүй байдлын тухай хууль,	2007
8	Газрын тухай хууль,	2010
9	Хог хаягдлын тухай хууль,	2012
10	Усны тухай хууль,	2012
11	Ургамал хамгааллын тухай хууль,	2011
12	Барилгын тухай хууль,	2011
13	Төрийн хяналт шалгалтын тухай хууль,	2010
УИХ-ын тогтоолууд		
14	Байгаль орчинд нөлөөлөх байдлын үнэлгээний тухай хуулийг хэрэгжүүлэх зарим арга хэмжээний тухай	1998
Засгийн газрын тогтоолууд		
15	Байгаль орчны тухай хуулиудыг хэрэгжүүлэх талаар авах арга хэмжээний тухай тогтоол,	1995
16	Барилга ашиглалтыг зохицуулах тухай тогтоол,	1999
17	Хатуу хог хаягдлын төлбөр, стандартыг тогтоох тухай	2007
18	Хатуу хог хаягдлын менежментийг сайжруулах тухай	2001
19	Ус ашигласны төлбөрийн хувь, хэмжээг шинэчлэн тогтоох	2009
Яамдын тушаал		
20	Байгаль орчинд нөлөөлөх байдлын үнэлгээг хэрхэн хийж гүйцэтгэх тухай аргачлалын тухай тогтоол,	2010
21	Барилгын норм, нормативын жагсаалт (шинэчилсэн), Зам, Тээвэр, Барилга, Хот Байгуулалтын Яам	2010
МУ-ын стандартууд		
22	Эвдэрсэн газрын нөхөн сэргээлт, нэр томъёо тодорхойлолт MNS5915:2008	2008
23	Газар шорооны ажлын үеийн үржил шимт хөрсний хуулалт, хадгалалт MNS 5916:2008	2008
24	Эвдэрсэн газрыг ургамалжуулах, техникийн шаардлага MNS 5918:2008	2008
25	Хөрсний чанар, хөрс бохирдуулагч бодисын зөвшөөрөгдөх дээд хэмжээ MNS 5850:2008	2008

ДҮГНЭЛТ

Дорноговь аймгийн Сайншанд сумын нутагт хэрэгжүүлэхээр төлөвлөж буй “Дорноговь аймгийн Сайншанд суманд цэвэр ус, бохир ус, нийтийн халаалтын шугам сүлжээ, зам зэрэг дэд бүтцийн байгууламжууд барих” төслийн зураг төсөл, барилга угсралтын ажлын явц, төсөл хэрэгжих орчны байгаль орчны төлөв байдал болон төслийн БОНБНҮ-ий тайлан боловсруулахад оролцсон шинжээчдийн судалгааны үр дүнг нэгтгэн доорх санал дүгнэлтийг өгч байна.

Үүнд:

- Барилга байгууламж, шугам сүлжээний барилга угсралтын болон газар шорооны ажлын үед байгаль орчинд үзүүлэх сөрөг нөлөөллийг бууруулах, арилгах талаар үнэлгээний тайланд өгсөн зөвлөмжийг хэрэгжүүлэх;
- Байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөөг мөрдөж ажиллах;
- Барилга угсралтын ажлын үед газар шорооны ажилд өртсөн болон эвдэрсэн газарт биологийн нөхөн сэргээлтийг стандартын дагуу гүйцэтгэх;
- Барилга угсралтын ажлын үед болон төсөл хэрэгжүүлэх явцад сум орон нутгийн БО-ны болон мэргэжлийн хяналтын байгууллагаас өгсөн зөвлөмж, шаардлагын дагуу шуурхай арга хэмжээ авч дутагдал зөрчлийг тухай бүрд нь арилгаж үр дүнг нь тайлагнаж байх;

Энэхүү төсөл нь сумын төвийн дэд бүтцийг сайжруулахад чиглэгдэх бөгөөд БО-нд үзүүлэх сөрөг нөлөөлөл нь харьцангуй бага, барилга угсралтын үед байгаль орчинд үзүүлсэн сөрөг нөлөөллийг арилгах боломжтой мөн төсөл хэрэгжсэнээр БО-нд сөрөг нөлөөлөл үзүүлэхгүй, сумын нийгэм-эдийн засагт эерэг нөлөөлөл үзүүлэх тул дээрх санал зөвлөмжүүдийг мөрдөж ажилласан нөхцөлд энэхүү төслийг хэрэгжүүлэх бүрэн боломжтой гэж дүгнэж байна.

**Өмнөговь болон Дорноговь, аймгийн хот байгуулалт, хилийн
ойролцоох суурин газруудын хөгжлийн төсөл**

САЙНШАНД ХОТЫН ТӨВИЙН ХӨГЖЛИЙН ЕРӨНХИЙ ТӨЛӨВЛӨГӨӨ

Захиалагч:

Монгол Улсын Засгийн газар
Барилга, хот байгуулалтын яам

Гүйцэтгэгч:

AECOM

Хот байгуулалт, зураг төслийн “Мон-Инжэкон” ХХК (MonEngeCon)

“МонЭнержи Консалт” ХХК (MonEnergy Consult)

“ЭмСиДиЭс” ХХК (MCDS)

САЙНШАНД ХОТЫН ТӨВИЙН ХӨГЖЛИЙН ЕРӨНХИЙ ТӨЛӨВЛӨГӨӨ

АГУУЛГА

1	ХОТ СУУРИН ГАЗРЫН ХӨГЖЛИЙН ЧИГ ХАНДЛАГА	5
2	ХҮН АМЫН ХЭТИЙН ТӨЛӨВ	13
3	ГАЗАР ЗОХИОН БАЙГУУЛАЛТ, ГАЗРЫН БҮТЭЦ	18
4	ХОТЫН БҮСЧЛЭЛ, ТӨЛӨВЛӨЛТИЙН БҮТЭЦ	21
5	ЗАМ ТЭЭВРИЙН СИСТЕМИЙН ТӨЛӨВЛӨЛТ	39
6	ОРОН СУУЦНЫ ХАНГАМЖИЙН ТӨЛӨВЛӨЛТ	44
7	ОЛОН НИЙТИЙН БАРИЛГА БАЙГУУЛАМЖИЙН ТӨЛӨВЛӨЛТ	46
8	ҮЙЛДВЭРИЙН БҮСИЙН ТӨЛӨВЛӨЛТ	54
9	ИНЖЕНЕРИЙН ХАНГАМЖИЙН ТӨЛӨВЛӨЛТ	60
	9.1. Усан хангамж, ариутгах татуурга	60
	9.2. Цахилгаан хангамж	73
	9.3. Дулаан хангамж	84
	9.4. Хог хаягдлын менежмент	88
	9.5. Холбоо мэдээлэл	90
	9.6. Инженерийн бэлтгэл арга хэмжээ	92
10	ХОТЫН БАЙГАЛЬ ОРЧИН БА НИЙТИЙН ЭЗЭМШЛИЙН ТАЛБАЙН ТӨЛӨВЛӨЛТ	96
	10.1. ЭКОЛОГИЙН ЭМЗЭГ ГАЗРУУД	96
	10.2. ХОТЫН БАЙГАЛЬ ОРЧНЫГ САЙЖРУУЛАХ	96
	10.3. НИЙТИЙН ЭЗЭМШЛИЙН ГАЗРЫН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ	97
	10.4. ЛАНДШАФТ	97
	10.5. НОГООН БАЙГУУЛАМЖИЙН ТӨЛӨВЛӨЛТ	98
11	ХӨРӨНГӨ ОРУУЛАЛТЫН ТОМСГОСОН ТООЦОО	105
12	ХЭРЭГЖҮҮЛЭХ АРГА ХЭМЖЭЭ	107
13	ТЕХНИК ЭДИЙН ЗАСГИЙН ҮЗҮҮЛЭЛТ	113

ХҮСНЭГТИЙН ЖАГСААЛТ

- Хүснэгт 1.1 Баригдах шаардлагатай байгууламжийн тоо хэмжээ
- Хүснэгт 2.1 Хүн амын хэтийн тооцоо
- Хүснэгт 2.2 Хүн амын насны бүтэц
- Хүснэгт 3.1 Газрын бүтэц
- Хүснэгт 3.2 Газар ашиглалт, орон сууцжуулалтын төлөвлөлт
- Хүснэгт 4.1 Газар зохион байгуулалтын бүсүүдийн талбайн тооцоо
- Хүснэгт 5.1 Замын нэвтрэх чадвар
- Хүснэгт 5.2 Машины тоо
- Хүснэгт 5.3 Замын төрөл, онцлог
- Хүснэгт 5.4 Сумын төвийн замын сүлжээний урт
- Хүснэгт 5.5 Авто машины зогсоол, гаражийн төлөвлөлт
- Хүснэгт 6.1 Орон сууцны төлөвлөлт
- Хүснэгт 6.2 Төлөвлөж буй орон сууцны төрөл
- Хүснэгт 7.1 Соёл ахуйн үйлчилгээний үйлчлэх хүрээний төлөвлөлт
- Хүснэгт 7.2 Соёл ахуйн үйлчилгээний талбайн тооцоо 2017 он
- Хүснэгт 7.3 Соёл ахуйн үйлчилгээний талбайн тооцоо 2025 он
- Хүснэгт 8.1 Шинээр төлөвлөж буй үйлдвэрүүд
- Хүснэгт 8.2 Өргөн хэрэглээний бараа бүтээгдэхүүний агуулахын төлөвлөлт
- Хүснэгт 8.3 Төрөлжсөн агуулахын төлөвлөлт
- Хүснэгт 8.4 Барилгын материал, хатуу түлшний агуулахын төлөвлөлт
- Хүснэгт 9.1 Сайншандын дэд бүтцийн үйлчилгээний хэрэгцээний тооцоо
- Хүснэгт 9.2 Төлөвлөж буй усан хангамжийн дэд бүтэц
- Хүснэгт 9.3 Үе шаттай суурилуулах бохир усны шугам сүлжээ
- Хүснэгт 9.4 Нийт бохир усны шугам сүлжээний уртын хэмжээний тооцоо (диаметрээр)
- Хүснэгт 9.5 Төлөвлөж буй Сайншандын бохир усны дэд бүтэц
- Хүснэгт 9.6. Сайншанд сумын 5-р багийн нутаг Зүүнбаян дахь Ус хангамжийн эх үүсвэрийн гүний худгийн судалгаа
- Хүснэгт 9.7. Сайншанд сумын Зүүнбаян суурин дахь 5-р багийн 2025 оны Цэвэрлэх байгууламжийн бохир ус цэвэрлэгээний үзүүлэлт
- Хүснэгт 9.8. Төлөвлөлтийн эхний ээлжийн цахилгааны тооцооны ачаалал
- Хүснэгт 9.8.1. Төлөвлөлтийн хугацааны цахилгааны тооцооны ачаалал
- Хүснэгт 9.9. Цахилгааны шугамын урт
- Хүснэгт 9.10 Гадна агаарын тооцооны температур
- Хүснэгт 9.11 Сайншандын дулааны ачаалал тооцох үзүүлэлт
- Хүснэгт 9.12 Сургууль, цэцэрлэгийн хүүхдийн тоо
- Хүснэгт 9.13 Сайншандын дулааны ачаалал 2025 оны төвшинд
- Хүснэгт 9.14 Дулааны шугам сүлжээний гол шугам
- Хүснэгт 9.15 Дулаан хангамжийн хэсэгт шаардагдах хөрөнгө оруулалт [сая төгрөг]
- Хүснэгт 9.16 ХХҮ-ийн хогны машины хэрэгцээний тооцоо
- Хүснэгт 9.17 Цуглуулах хог хаягдлын тооцоо
- Хүснэгт 9.18 Хогийн цэгт ажиллах төхөөрөмжүүд
- Хүснэгт 9.19 Телефоны хэрэгцээ
- Хүснэгт 9.20 Телефон хангамж

Хүснэгт 9.21 Холбоо хангамжийн техник эдийн засгийн үзүүлэлт
Хүснэгт 10.1 Сонгон тарих мод сөөгний жишиг
Хүснэгт 10.2 Салхины бууралтанд үзүүлэх нөлөө
Хүснэгт 10.3 Нэг хүнд ногдох ногоон байгууламж
Хүснэгт 10.4 Нэг хүнд ноогдох нийтийн хэрэгцээний зориулалттай ногоон байгууламж
Хүснэгт 10.5 Мод сөөг суулгах нүхний хэмжээ
Хүснэгт 11 Хөрөнгө оруулалтын томсгосон тооцоо
Хүснэгт 12. Техник эдийн засгийн үзүүлэлтүүд

СХЕМ ЗУРГИЙН ЖАГСААЛТ

Схем зураг 1.1 Орчны тойм	11
Схем зураг 2 Хөгжлийн тэргүүлэх, дагалдах чиглэлүүд	13
Схем зураг 3. Хот төлөвлөлтийн бүтэц	22
Схем зураг 4.1 Зүүнбаян багийн төлөвлөлт	27
Схем зураг 4.2 Төлөвлөж буй бүсчлэл	28
Схем зураг 4.3 Хэрэгжилтийн үе шат	39
Схем зураг 5.1 Замын огтлолын схем зураг	44
Схем зураг 5.2 Замын сүлжээний төлөвлөлт	45
Схем зураг 7 Олон нийтийн байгууламжийн үйлчлэх хүрээ	55
Схем зураг 9.1 Төлөвлөж буй цэвэр ус хангамжийн систем	64
Схем зураг 9.2 Төлөвлөж буй бохир ус зайлуулах систем	68
Схем зураг 9.3 Төлөвлөж буй цахилгаан хангамж	76
Схем зураг 9.4 Төлөвлөж буй дулаан хангамжийн систем	78
Схем зураг 9.4.1 Дулаан дамжуулах шугамын тооцооны схем.	
Схем зураг 9.5 Үерийн сувгийн хөндлөн огтлолын схем	84
Схем зураг 9.6 Замын ус зайлуулах ил сүлжээний схем	85
Схем зураг 10.1 Төлөвлөж буй ногоон байгууламж	88

1. ТӨЛӨВЛӨЛТИЙН ЗАРЧИМ, ХӨГЖЛИЙН ЧИГ ХАНДЛАГА

1.1 Төлөвлөлтийн зарчим

Хөгжлийн ерөнхий төлөвлөгөөний судалгааны явцад Сайншанд сумын оршин суугчидын гаргасан гол санал, хүсэлт:

- Ажлын байрыг нэмэгдүүлэх.
- Инженерийн дэд бүтцийн хангамжийг сайжруулах.
- Нийгмийн дэд бүтцийн хангамжийн хүртээмжийг сайжруулах.
- Жуулчилан ирж буй хүмүүсийн өнжин өнгөрөөх хугацааг нэмэгдүүлэх, аялал жуулчлалыг хөгжүүлэх.

Сайншанд сумын төвийн хөгжлийн чиг хандлагыг тодорхойлох хөгжлийн ерөнхий төлөвлөгөөний зарчмуудад дараах зүйлүүдийг дурдаж болно.

- Оршин суугчдын ая тухтай ажиллах, амрах орчин нөхцлийг хангах нь ерөнхий төлөвлөгөөний хэрэгжилтийн гол үр дүн байна.
- Хот төлөвлөлтийн хэрэгжилтийн үе шатанд иргэдийн оролцоог зохих түвшинд авах, оршин суугчдыг хотын иргэн болон төлөвшихөд анхаарах.
- Төр, хувийн хэвшлийн хамтын ажиллагааг сайжруулах, хувийн хэвшлийн бизнес, үйлдвэрлэл хийх нөхцлийг дэмжих замаар орон нутагт ашигтай нөхцлийг үүсгэх.
- Газар ашиглалт, газрын менежментийг сайжруулах замаар иргэн болон орон нутагт харилцан ашигтай нөхцлийг бүрдүүлэх. Уг үйл ажиллагааг орон нутгийн засаг захиргааны төлөвлөлт, зохицуулах арга хэмжээгээр зохицуулана. Үүнд:
 1. Газар хувьчилалын тухай хуулийн дагуу газрыг үр ашигтай, ил тод байдлаар хувьд шилжүүлэх. Үүнд дэд бүтцийн хангамжийн хангамж бүхий газрын зах зээлийн үнэ цэнийг алдагдуулахгүй байх. Нийгмийн үйлчилгээний барилга байгууламжийн хэрэгцээнд газар нөөцлөх.
 2. Газар ашиглалт, барилга, бүтээн байгуулалтын дийлэнх хувийг хувийн хэвшил болон хувь хүн хийдэг ба тэдгээрийн амьдрах болон бизнесийн хэрэгцээг хангах газрын зах зээлийн чадавхийг инженерийн болон нийгмийн дэд бүтцийн хангамжийг сайжруулах зэргээр нэмэгдүүлэх.
 3. Төрийн үйлчилгээ, нийгмийн үйлчилгээний барилга байгууламж барих талбайг нөөцөлж газрын менежментээс олсон орлогоороо уг газарт баригдах нийгмийн дэд бүтцийн хангамжийг сайжруулах бүтээн байгуулалтанд хөрөнгө оруулах.

1.2 Хөгжлийн чиг хандлага

Сайншанд сумын төвийн хөгжлийн чиг хандлагыг цаашид орон нутгийн хөгжилд нөлөөлөөд зогсохгүй, улс болон бүс нутгийн чанартай аж үйлдвэржсэн хот болох нь хөгжлийн гол чиглэл гэж харж байна. Ингэснээр иргэд ажлын байраар хангагдах, орлого нэмэгдэх, цаашлаад улсын хөгжилд үзүүлэх олон эерэг талтай юм.

Сайншанд сумыг дараахь тэргүүлэх болон дагалдах чиглэлээр хөгжинө гэж тодорхойллоо.

Тэргүүлэх чиглэл:

- Аж үйлдвэржсэн хот
- Ачаа тээврийн ложистик төв
- Аялал жуулчлал

Дагалдах чиглэл:

- Мал аж ахуй, фермерийн аж ахуй
- Эцсийн бүтээгдэхүүн боловсруулах жижиг дунд үйлдвэрлэл
- Барилгын материалын үйлдвэр

Схем Зураг 2. Хөгжлийн тэргүүлэх, дагалдах чиглэлүүд

1.3 Эдийн засгийн залуурууд

Сайншанд сум болон ойр орчмын газар нутгийг хөгжүүлэх гол эдийн засгийн залуур бол энд барихаар төлөвлөж буй Сайншандын аж үйлдвэрийн цогцолбор (САҮЦ) юм. Энэ төслийг үндэсний хөгжлийн цогц бодлого, засгийн газрын үйл ажиллагааны төлөвлөгөө, хэрэгжүүлэх хөтөлбөр, засгийн газрын 2009 оны 320 тоот, 2010 оны 118 тоот тогтоол, засгийн газрын хуралдааны 52 дугаар протоколыг хэрэгжүүлэх зорилгын дагуу боловсруулсан.

Сайншандад аж үйлдвэрийн цогцолборыг байгуулж дэвшилтэт техник, технологийг нэвтрүүлэх нь Монгол улсын өрсөлдөх чадварыг дээшлүүлэх, салбарын хувьд хоорондоо уялдаатай үйлдвэрүүдэд шинэ боломжуудийг олгох, нэмүү өртөг шингэсэн бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэх чадавхийг нэмэгдүүлэх зэргээр улсын нийгэм эдийн засгийн хөгжилд эерэг нөлөө үзүүлэх юм. Энэ нь Сайншандын зам харилцаа дэд бүтцийн давуу тал дээр түшин босох аж үйлдвэрийн томоохон бүтээн байгуулалт юм.

Сайншанд сум нь аж үйлдвэрийн цогцолбор байгуулахад хамгийн тохиромжтой байршил гэдэг нь:

1. Транс-монголын төмөр замын шугамын дагуу байрлах:

-Одоогийн дэд бүтэц

-Улаанбаатар хот болон бусад орон нутгаас хүн тээвэрлэхэд дөхөмтэй

-Төмөртэйн уурхайгаас төмрийн хүдэр тээвэрлэхэд зохимжтой

2. Зах зээлтэй ойрхон байх:

-Сайншанд сум нь гол зах зээл болох Хятад улсад хамгийн ойр байрласан. Иймээс Сайншанд суманд бүтээгдэхүүн боловсруулах нь логистикийн зардлыг багасгана.

3. Оюу толгой болон бусад уурхайтай ойр байх:

Сайншанд сум нь Оюу толгой, Цагаан суварга, Төмөртэйн овоо, Цагаан цав зэрэг уурхайнуудад хамгийн ойр учир тээвэрлэлтийн зардлыг багасгана.

Тус цогцолбор нь Оюу Толгой, Таван Толгой болон зүүн бүсэд орших газрын тосны газруудын дунд байрлана. Сайншанд хотод хөдөлмөр эрхлэх боломж ихтэй бөгөөд тус нутаг барилгын материалаар баялаг юм.

САҮЦ-ыг хөгжүүлснээр бүс нутгийн хөгжилд асар их эерэг үр нөлөө гарах бөгөөд Сайншанд хот нь бүсийн төдийгүй үндэсний хэмжээний ашигт малтмал боловсруулах, экспортлох төв болж хөгжих юм. Уул уурхайн түүхий эдийн боловсруулалт хийх хүнд үйлдвэрүүд, тэдгээрийг дэмжих дэд бүтцийн байгууламжууд бий болохоос гадна эцсийн бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэж, импортыг орлуулах, экспортыг нэмэгдүүлэх чадвартай хөнгөн үйлдвэрүүд дагаж хөгжих боломж нөхцөл бүрэлдэж байгаагаараа үндэсний төдийгүй бүс нутгийн нийгэм-эдийн засгийн хөгжилд томоохон хувь нэмэр оруулна.

Одоогоор САҮЦ-т дараах үйлдвэрүүдийг барихаар төлөвлөж байна.

Үүнд:

- Цогтцэцийн нүүрсийг түшиглэх нүүрс коксжуулах үйлдвэр
- Цементийн үйлдвэр
- Ханбогд дахь Оюу Толгойн ордын зэсийг хайлуулах үйлдвэр
- Үрлэн төмрийн үйлдвэр
- Нүүрс хийжүүлэх үйлдвэр
- Шууд ангижруулсан төмөр, брикетен төмрийн үйлдвэр
- САҮЦ-ыг эрчим хүчээр хангах ТЭЦ зэрэг байна.

Эдгээр үйлдвэрүүдийн барилга угсралтын ажлыг 2014-2018 онд үе шаттайгаар гүйцэтгэх юм.

Зорилго:

- Монголын эдийн засгийг төрөлжүүлэх
- Улсын эдийн засгийн өрсөлдөх чадварыг нэмэгдүүлэх,
- Аж үйлдвэрийн бүс байгуулах,
- Аж үйлдвэрийн салбарыг хөгжүүлж, дэмжих,
- Нэмүү өртөг шингэсэн бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэх,
- Үндэсний бүтээгдэхүүний нөөцийн хараат байдлыг багасгах,
- Дэвшилтэт техник, технологи хэрэглэх
- Макро эдийн засгийн тогтвортой хөгжилд хувь нэмэр оруулах

МУ-ын засгийн газар хөрөнгө оруулалтын хэмжээ, зардлыг харгалзан төлөвлөгөөнд тусгагдсан үйлдвэрүүдийн ТЭЗҮ, хөрөнгө оруулалтын бүтцэд нарийвчилсан дүн шинжилгээ хийлгэхээр “Бектел” (Bechtel) компанийг шалгаруулсан. Үүгээр зөвхөн нүүрсийг коксжуулах үйлдвэр хөрөнгө оруулалтын эргэн төлөх хувь гэсэн үзүүлэлтээр 12 хувьтай байгаа нь хөрөнгө оруулагчдын шаардлагыг хангаж байгаа юм.

Дүн шинжилгээнээс дараах эдийн засгийн нөхцөл байдал ажиглагдсан. Үүнд:

- Цахилгаан, эрчим хүчний өндөр үнэ нь уур үйлдвэрлэх коксжуулах үйлдвэрээс бусад үйлдвэрүүдийн үйл ажиллагаанд сөрөг нөлөө үзүүлэх магадлалтай байна.
- САҮЦ болон бусад дэд бүтцийн хөрөнгө оруулалтын болон үйл ажиллагааны зардал нэлээд их байх бөгөөд эдийн засгийн үр ашиг багатай үйлдвэрүүдийн дэд бүтцийн жилийн зардлыг нэлээд нэмэгдүүлэх болно.

Холбогдох хөрөнгө оруулалтуудын эдийн засгийн үр ашиг доогуур гарсан учир, эдийн засгийн хөгжлийн яам шинэ нөхцлүүдийг тухайлбал цахилгааныг төвлөрсөн шугам сүлжээгээр хангах эсвэл САҮЦ-т эрчим хүчний үйлдвэртэй болох; засгийн газар бүх дэд бүтцийн хөрөнгө оруулалтын

санхүүжүүлэх ба эзэмших; эдийн засгийн таатай нөхцлийг харгалзан зэс хайлуулах үйлдвэрийн хүчин чадлыг 50 хувир нэмэгдүүлэх; САҮЦ-ын хөрөнгө оруулалтын өртгийг бууруулах хөшүүрэг болох засгийн газраас НӨАТ болон гаалийн татварын хөнгөлөлт үзүүлэх; татвараас тодорхой хугацаанд чөлөөлөх болон ус, нүүрс, цахилгааны үнэд төрөөс дотаци үзүүлэх зэргийг харгалзан дахин эдийн засгийн үр ашгийн тооцоог хийлгэх хүсэлт гарган хийлгэсэн. Үүгээр коксжуулах үйлдвэрээс гадна цементийн үйлдвэрийн үр нэмэгдэж, зэс хайлуулах үйлдвэр эдийн засгийн босгыг давж харин үрлэн төмрийн үйлдвэрт нэмэлт дотаци олгосон тохиолдолд үр ашигтай байх магадлалтай тооцоо гарав.

САҮЦ-ыг эдийн засгийн үндэслэлтэй хөгжлийн хөшүүрэг болгохын тулд засгийн газрын зүгээс дор буй арга хэмжээг хэрэгжүүлэх шаардлагатай.

- САҮЦ-т баригдах үйлдвэрүүдийг тодорхойлж, ажлын объемыг эцэслэн батлах;
- Дэд бүтцийг санхүүжүүлэх, хэрэгжүүлэх горим боловсруулах, хөрөнгө оруулагч нарын САҮЦ-т итгэх итгэлийг нэмэгдүүлэх үүднээс засгийн газрын хүлээх үүргийг нотлох шалгуур хөрөнгө оруулалтын төслийг боловсруулах ажлыг түргэтгэх;
- Засгийн газраас үзүүлэх эдийн засгийн хөшүүргийн эрх зүйн орчныг боловсруулах, чадамж бүхий хөрөнгө оруулагч нартай төсөл тус бүрийг тусгайлан хэлэлцэн, хөшүүргийн хэмжээг тогтоох эрхийг САҮЦ-т олгох;
- Хөрөнгө оруулагч нарыг татан оролцуулах, төслүүдийг чадамж бүхий хөрөнгө оруулагч нартай хэлэлцсэнээр төлөвлөсөн төслүүдийн хөрөнгө татах боломжийг тодорхойлно.

Одоогоор, засгийн газар САҮЦ-ын ажлын объемыг эцэслэн батлаж, дэд бүтцийн үйлчилгээг санхүүжүүлэн хэрэгжүүлэх төлөвлөгөөгөө (хөрөнгө оруулалтын дийлэнх хэсгийг хөгжлийн банкаар дамжуулан санхүүжүүлэх) тодорхойлох, эдийн засгийн үндэслэлийг нарийвчлан сайжруулах ажлыг үргэлжлүүлэн хийж байна.

САҮЦ-ын хүрээнд байгуулагдах аж үйлдвэрүүдийн төслүүдийг хувийн хэвшилд дангаар эзэмшүүлж, санхүүжүүлэх, харин цогцолборын дэд бүтэц болон суурьшлын бүсийн бүтээн байгуулалтын төслийг төр ба хувийн хэвшил хамтран эзэмшиж, санхүүжүүлэх байдлаар хөрөнгө оруулалт хийх арга замыг урьдчилан төлөвлөж байна.

САҮЦ-ын хот байгуулалт, газар ашиглалт, инженерийн байгууламж

Сайншанд аж үйлдвэрийн цогцолборын бүтээн байгуулалтын ажлыг үр дүнтэй хэрэгжүүлэхэд байршлын зөв сонголт, газар ашиглалтын оновчтой шийдэл, ерөнхий төлөвлөгөө, бүтээн байгуулалтын ажлын сайн төлөлт,

урьдчилсан тооцоо хэрэгтэй. Үүний тулд эхний ээлжинд дараах урьдчилсан дүн шинжилгээг хийнэ. Үүнд:

1. Газар нутгийн үнэлгээ, байршлын дүн шинжилгээ
2. Одоо байгаа барилга байгууламж, инженерийн дэд бүтцэд хийх шинжилгээ.
3. Сайншандын хөгжлийн хөтөлбөр, ерөнхий төлөвлөгөөг боловсруулах
4. Бүтээн байгуулалтын ажлын зардлын тооцоо

1.4 Бүс нутгийн хөгжилд нөлөөлөх хүчин зүйлс

Сайншанд сумыг үндэсний хэмжээний ашигт малтмал боловсруулах төв болгон хөгжүүлэхэд бүс нутгийн зам тээврийг сайжруулах шаардлагатай. Нэгдүгээрт, Цогтцэций, Сайншанд хоёрыг холбосон ачаа тээш тээвэрлэх төмөр зам барих ажил эхлээд байна. Энэ хэсэг ашиглалтанд орсоноор Таван Толгой, Ухаа худгаас Сайншанд руу нүүрс тээвэрлэх болно. Энэ төмөр замын шугамыг Оюу Толгойтой холбож боловсруулалтад орох зэсийг Сайншанд руу нийлүүлнэ. Нөгөө нэг хувилбар нь, зэсийг ачааны машинаар зөөвөрлөх бөгөөд энэ тохиолдолд шинээр зам барих шаардлага гарна. САҮЦ-т нүүрс болон зэсийг боловсруулах үйлдвэр барихаар төлөвлөж байгаа билээ.

Замын-Үүдээс гадаад руу ачаа тээш зөөвөрлөх төмөр зам одоо байгаа. Одоо Замын-Үүд суманд ложистикийн төв барьж байна.

Улаанбаатар Замын-Үүд хоёрыг холбох хатуу хучилттай замын барих ажил одоо хийгдэж байна. Улаанбаатар хотоос Чойр хүрэх замыг барьж дууссан. Ингэснээр Сайншанд, Улаанбаатар хоёр хотын хооронд худалдаа, аялал жуулчлалын салбарууд хөгжих боломж бүрдэж байна.

Дорноговь аймгийн хэмжээнд аялал жуулчлал хөгжсөнөөр Сайншанд суманд онцгой боломжуудыг олгох юм. Буддын шашны сүм хийд, энергийн төвүүд, археологийн үнэт олдворууд болон байгалийн үзэсгэлэнт тогтоц бүхий газрууд нь дотоод, гадаадын жуулчдын сонирхлыг татах юм. Сайншанд сум нэг удаагийн аялалаар хэд хэдэн үзэсгэлэнт газруудыг хамрах хөтөлбөр боловсруулж хэрэгжүүлэхээр төлөвлөөд байна. Аялалыг Сайншанд сумаас эхлүүлж буцаж эргэж ирэхээр зохион байгуулах юм. Ингэснээр бүс нутгийг хамарсан аялалд оролцсон жуулчдыг сумандаа өнжүүлэх эдийн засгийн ихээхэн үр ашигтай үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэх боломж нээгдэх аж. Хот тохижилт, хог хаягдлыг зайлуулах ажиллагааг сайжруулах, гадны зочдыг хүлээн авах чадамж бүхий зочид буудал, зоогийн газрууд бий болгох зэрэг асуудлуудыг хот байгуулалтын төлөвлөгөөнд тусгах шаардлага гарна.

1.5 Бодлого ба дүрэм, журмууд

МУ-ын засгийн газар, ерөнхий сайдын ажлын албанаас сурталчилж буй үндэсний хөгжлийн цогц бодлого нь Монгол улсыг хөгжүүлэх ерөнхий төлөв байдлыг тусгасан. Уг бодлогод Сайншанд сумыг ашигт малтмал боловсруулах төв болгон хөгжүүлэх тухай тусгайлан заажээ. Экспортлохоос

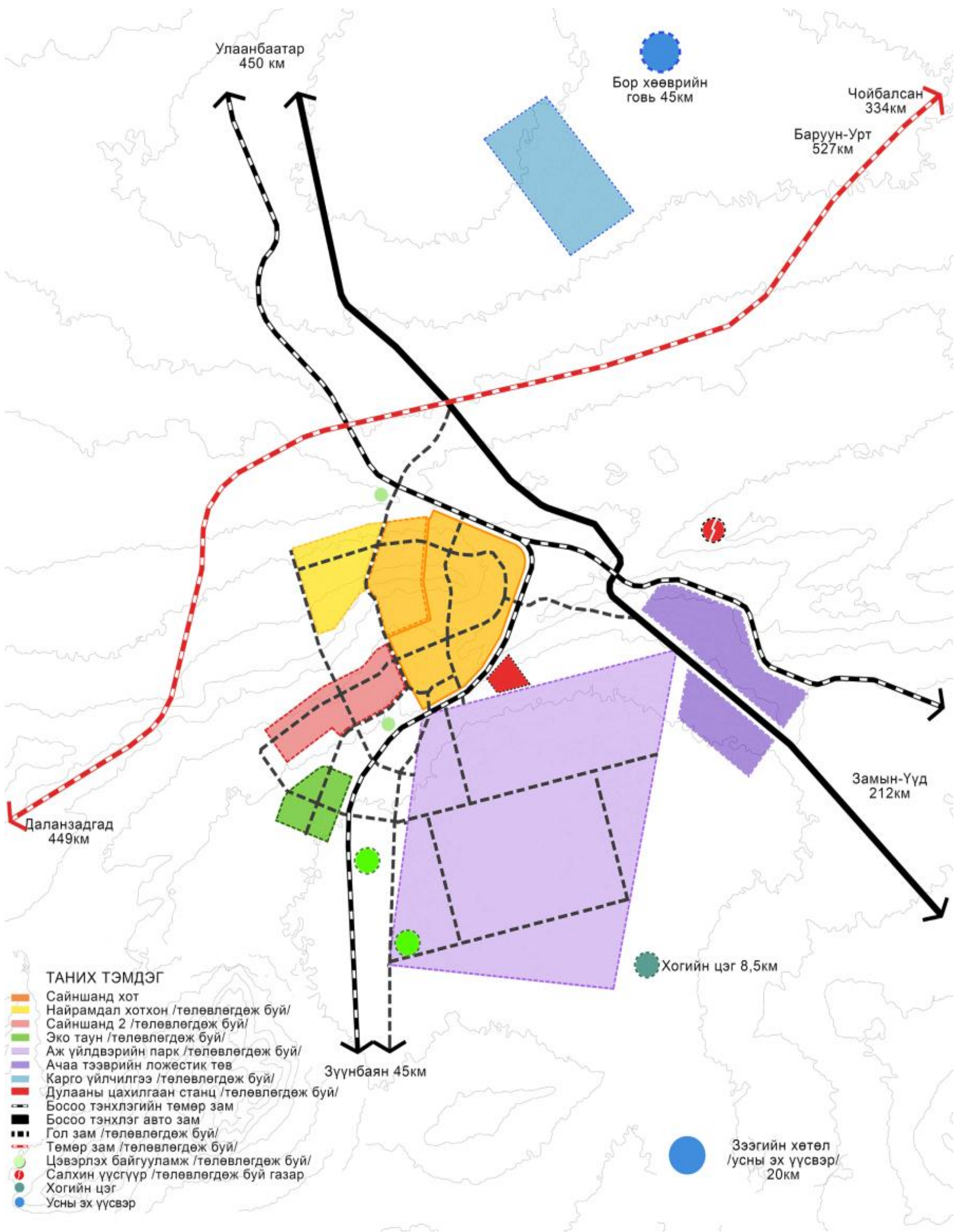
өмнө ашигт малтмалыг боловсруулж нэмүү өртөг шингээх тухай төлөвлөсөн байна. Түүнчлэн, уг бодлогод САҮЦ хөгжүүлэх тухай тусгажээ. Ашигт малтмал боловсруулахаас гадна эдийн засгийг төрөлжүүлэх, жижиг дунд үйлдвэрлэлийг дэмжих үүднээс аж үйлдвэрлэлийн бусад төрлүүдийг хөгжүүлэхээр заажээ.

- Уг бодлогоор эдийн засгийн хурдацтай хөгжлийг хангах, сайжруулбал зохих дараах гол гол дэд бүтцийг тодорхойлсон аж:
- Улаанбаатар хотыг Замын-Үүд сумтай холбох замыг ашиглалтанд оруулах;
- Үндэсний төмөр замын сүлжээг зарим олборлох үйлдвэрүүдтэй холбох;
- Олборлох үйлдвэрүүдийн дэргэд дулаан, эрчим хүчний үйлдвэр барьж эрчим хүчний төв шугаманд холбох;
- Хүлэмжийн хийг бууруулах нөхөн сэргээгдэх эрчим хүч үйлдвэрлэх технологийг нутагшуулах

Сайншанд болон бусад хотуудын хот байгуулалтанд үндэсний газрын бодлого нөлөөлсөөр ирсэн. Монгол улсын иргэнд газар өмчлүүлэх тухай хууль (2003, 2008 онд нэмэлт өөрчлөлт оруулсан)-ийн дагуу тус улсын иргэн бүрт суурьшлын төрлөөс хамааран 700м² – 3500м² газар эзэмших эрх олгогдсон байна. Нэг талаасаа, энэ газар нутаг том, хүн ам цөөтэй улс оронд, иргэн бүр өөрийн орон гэрийг барих үнэ бүхий хөрөнгө буюу газартай болох боломж олгожээ. Харин уг бодлогын дагуу гэр хорооллын адил нягтаршил багатай суурин газруудад дэд бүтэц бий болгоход эдийн засгийн хувьд хүндрэл учирна. Ийм тохиолдолд Сайншанд сумын захиргаа асуудлыг хоёр хувилбараар шийдвэрлэх бөгөөд цэвэр, бохир ус, дулаан хангамжийн дэд бүтцийн бүх хэрэглэгчдэд нэлээд хэмжээний дотаци өгөх эсвэл оршин суугч нарт том газар эзэмших, дэд бүтцийн илүү өндөр түвшний үйлчилгээ хүртэх боломж олгох юм. Энэхүү сонголт хийх боломжийг Сайншанд сумын төвийг хөгжүүлэх ерөнхий төлөвлөгөөнд тусгаж өгсөн бөгөөд дор буй “Хот газрын дэд бүтэц ба үйлчилгээ” хэсэгт тайлбар өгсөн болно.

САҮЦ-г Сайншанд суманд байршуулсанаар уг сумыг ашигт малтмал боловсруулах төв болгох үндэсний хэмжээний бодлого аймгийн бодлогод тусгалаа олсон байна. Түүнээс гадна, Дорноговь аймаг мөн бүс нутгийн аялал жуулчлалын зах зээлийг хөгжүүлэх зорилго тавьжээ. Дорноговь аймаг тойрон аялах хөтөлбөрүүд боловсруулж, Сайншанд хотыг жуулчдыг өнжүүлэх төв болгон эдийн засгийн хөгжлийг нь дэмжих бодлого баримтлах юм байна.

Схем зураг 1.1. Орчны тойм

1 ХҮН АМЫН ХЭТИЙН ТӨЛӨВ

Төслийн сумын төв	Хүн ам		Жилийн дундаж өсөлт	Хүн ам	Жилийн өсөлт	Хүн ам	Жилийн өсөлт	Хүн ам
	2010 (а)	2011 (а)		2013 (б)	2013-2017	2017	2017-2025	2025
Сайншанд	21145	21175	0.0%	21178	14.0%	40776	1.7%	46663

Жич:

а) Эх сурвалж: Сумын төвийн тоо мэдээллийг 2012 оны эцсийн байдлаар аймгаас болон Статистикийн үндэсний хорооноос авсан болно.

б) 2013 оны эцсийн байдлаарх тоог тооцоолсон болно.

Хүн амын хэтийн тооцооны тайлбар

Аймгийн 2010, 2011, 2012 оны тоо мэдээлэлд тулгуурлан гаргасан хүн амын хэтийн тооцооны тайлбар, аргачлалыг дор тусгав. Үүнд: Сайншанд сумын төвийн хүн амын тооцоог Дорноговь аймгийн эмхтгэлд орсон тоо мэдээлэл болон САҮЦ-ын хөдөлмөр эрхлэлтийн тоо мэдээлэлд тулгуурлан гаргасан. Хэтийн тооцоонд САҮЦ болон шинэ хотын өсөлтийг мөн харгалзсан болно.

Сайншанд сумын төвийн хүн амын өсөлтийн төлөвийг тооцох аргачлал

Хүн амын хэтийн төлөв нь нийт сумын биш зөвхөн сумын төвийн хүн амд суурилсан гэдгийг дурдах нь зүйтэй. Үндэсний статистикийн газраас гаргадаг хүн амын үзүүлэлтүүд нь нийт сумын хүн амыг хамарсан байдаг тул төслөөр гүйцэтгэж буй ерөнхий төлөвлөгөөний зорилт болох сумын төвийн хүн амын талаарх мэдээллийг цуглуулах шаардлагатай болсон. Тус мэдээллийг аймгаас л авах боломжтой байсан тул Дорноговь аймгийн нийгэм эдийн засгийн асуудал хариуцсан мэргэжилтнүүдтэй уулзаж, ярилцлага хийсэн. Сайншандын хөгжлийн гол онцлог нь Монголын төмөр замын стратеги байршилд буюу хилийн өмнөх хамгийн томоохон зогсоол болж, Хятад уруу экспортлох хамгийн чухал байрлалд оршиж байгаагаараа онцлогтой. Тиймээс Засгийн газраас Ханбогд, Цогтцэцийгээс ирж буй ашигт малтмалыг Хятад уруу экспортлохоос өмнө анхан шатны боловсруулалт хийх зорилгоор Сайншандын аж үйлдвэрийн цогцолборыг байгуулахаар шийдвэрлэсэн билээ. Тиймээс бусад уул уурхай хөгжиж буй сумдыг бодвол эндэхийн ихэнх ажиллагсад нь Сайншанд сумын төвд амьдрах юм.

Сайншанд сумын төв

Бэхтелийн Сайншандын аж үйлдвэрийн паркийн талаар боловсруулсан тайлангийн мэдээлэлд үндэслэн дараах тоо мэдээллийг боловсруулав. Учир нь САҮП Сайншанд сумын төвийн хөгжилд ямар нөлөө үзүүлэхийг харуулах нь чухал юм. Аж үйлдвэрийн паркийн хүрээнд цемент, коксжуулах үйлдвэр, эрчим хүчний томоохон станц, зэс хайлуулах, боловсруулах зэрэг 9 томоохон үйлдвэр барихаар төлөвлөж байгаа нь хамгийн их ажлын байруудыг хангана. 2016 он гэхэд баригдаж дуусан ашиглалтад ороход ойролцоогоор 10,473 хүн ажлын байраар хангагдах тооцоотой байгаа бөгөөд тэдгээрээс 7,756 нь гэр бүлийн гишүүд байх юм. Үйлчилгээ, ханган нийлүүлэлтийн ажлын талаас илүү хувь нь Сайншанд сумын төвд байрлана гэж үзвэл 2012-2017 онуудын өсөлт 4.5% хүртэл өсч, 2017 он гэхэд хүн ам 26,400 хүрэх төлөвтэй байна. 2017- 2025 онд өсөлтийн хувь 2.5%-д хүрч, нийт хүн ам 32,150 болох тооцоотой байна.

Үйл ажиллагаа	Он	Ажиллагсдын тоо	Гэр бүлийн гишүүд	САҮП-ийн нийт хүн ам	Нэг ажилчин 1.0 үйлчилгээ /ажил
Сайншандын аж үйлдвэрийн паркийн холбоотой ажил эрхлэлт	2014-2016	2,717	7,756	10,473	10,473

Тиймээс уг тооцоололд САҮП-ийн ажил эрхлэлтийг оруулаад зогсохгүй мөн шууд бус хөдөлмөр эрхлэлт болон САҮП-д ажиллахгүй хүмүүсийн гэр бүлийнхний тоог оруулж тооцсон. Олон янзын төсөөллийг нягталж үзэхэд маш анхааралтай байх хэрэгтэй ба бидний явуулсан уулзалт, ярилцлага, зөвлөхүүдийн судалгааны үр дүнд түшиглэж гаргасан тус төлөв нь хамгийн бодитой болсон.

	2012	2017	2025
Хүн ам	21178		
САҮП-д ажиллагсад		2700	3500
Түр хугацаагаар оршин суух ажиллагсадын % (FIFO)		10%	2%
Түр хугацаагаар оршин суух ажиллагсадын тоо		270	70
Байнга ажиллагсадын тоо		2430	3430
Гэр бүлгүй ажиллагсадын %		0%	0%
Гэр бүлгүй ажиллагсадын тоо		0	0
Гэр бүлтэй байнгын ажиллагсадын %		100%	100%

Дундаж гэр бүлийн хэмжээ		4.0	3.5
Байнга оршин суух гэр бүлийн хүн ам		9720	12,005
Уул уурхайн байнга оршин суух хүн амын нийт тоо		9720	12,005
Шууд бус болон шууд ажлын байрны харьцаа		1.0	1.0
Шууд бус ажлын байрны тоо		2700	3500
Гэр бүлгүй ажиллагсадын %		20%	10%
Гэр бүлгүй суурин ажиллагсадын тоо		540	350
Гэр бүлтэй байнгын ажиллагсадын %		80%	90%
Гэр бүлтэй байнгын ажиллагсадын тоо		2160	3150
Дундаж гэр бүлийн хэмжээ		4.0	4.0
Байнга оршин суух гэр бүлийн хүн ам		8640	12600
Уул уурхайн бус байнга оршин суух хүн амын нийт тоо		9,180	12,950
Нийт хүн ам	21,178	18,900	24,955
		40,078	46,133
Хүн амын өсөлтийн хувь		14%	1.8%

Дээрх тооцоолол, төлөвт суурилан Сайншанд сумын төвийн 2017, 2025 оны хүн амын өсөлтийн хувийг гаргав. Хүн амын өсөлтийг тооцох томъёонд өсөлтийн хувийг бүхэлдэж авснаас шалтгаалан эхний хүснэгтийн хүн амын тоонд бага зэргийн өөрчлөлт орсон болно.

Ажил эрхлэлт ба хүн амын өсөлтийн тооцоог төлөвлөсөн хөрөнгө оруулалтын нийт хэмжээг үндэслэн хийв. Бектел компанийн боловсруулсан САҮЦ-ын тайланд дурьдсанчлан, 2016 онд бүрэн ашиглалтанд орсон САҮЦ-д нийт 2,700 хүн ажиллах бөгөөд түүний 90% нь Монголчууд байхаар төлөвлөжээ. Ам бүлтэй, ам бүлгүй ажиллагсдын тоо, ялангуяа ам бүлтэй, ам бүлгүй шилжин ирж суурших ажиллагсдын тоог нарийвчлан төлөвлөн гаргах судалгаа хийсэн байна. Нэгдсэн дүнг доорх хүснэгтэд тусгав.

Хүснэгт 2.1 Хүн амын хэтийн тооцоо

	Хүн ам 2012	Хүн ам 2017	Хүн ам 2025
Сайншанд сумын төв	21 175	40 776	46 665

2012 оноос 2017 он хүртэлх хугацаанд Сайншанд сумын хүн амын өсөлт (САҮЦ-ын шууд ба шууд бус ажилчдын тоо ижил байна гэж үзэх) 14 хувь байх бөгөөд 2017 онд тус сумын нийт хүн амын тоо 40 776 болж өсөхөөр тооцоолсон байна. Харин 2017-2025 оны хооронд хүн амын тоо тогтворжих

тул хүн амын өсөлт 1,7 хувь хүртэл буурч, 2025 онд хүн ам 46 665 хүрэхээр тооцоолжээ.

Хүснэгт 2.2 Хүн амын насны бүтэц

	Насны бүтэц	Төлөвлөлтийн хугацаа		
		2012 он	2017 он	2025 он
1	0-15 насны хүүхэд	6079	7500	8031
2	Хөдөлмөрийн насны хүн ам	13875	24018	26768
3	Өндөр настан	1221	1630	1866

ХҮН АМЫН ХЭРЭГЛЭЭНИЙ ТООЦОО

Нэг хүнд ноогдох хэрэглээ

д/д	Хэрэглээ	хэмжих нэгж	физиологийн норм	эхний ээлж / 2017 он /	төлөвлөлтийн хугацаа / 2025 он /
1	Мах махан бүтээгдэхүүн	кг	80	82	85
2	Сүү, сүүн бүтээгдэхүүн	кг	200	200	210
3	Гурил гурилан бүтээгдэхүүн	кг	120	120	120
4	Будаа	кг	20	18	20
5	Цөцгийн тос	кг	7	5	7
6	Сахар, чихрийн зүйл	кг	30	25	30
7	Жимс жимсгэнэ	кг	45	30	45
8	Төмс	кг	80	50	70
9	Хүнсний ногоо	кг	80	50	70
10	Өндөг	ширхэг	50	40	50
11	Загас, загасан бүтээгдэхүүний хэрэглээ	кг	1.3	1.5	1.8
12	Ургамал, амьтны тос	кг	2	2	2

Хүн амын хэрэглээний хэтийн төлөв

д/д	Хэрэглээ	хэмжих нэгж	эхний ээлж / 2017 он /	төлөвлөлтийн хугацаа / 2025 он /
1	Мах махан бүтээгдэхүүн	мян.тн	1.6	0.5
2	Сүү, сүүн бүтээгдэхүүн	мян.тн	3.9	1.2
3	Гурил гурилан бүтээгдэхүүн	мян.тн	2.4	0.7
4	Будаа	тн	353	118
5	Цөцгийн тос	тн	98	41
6	Сахар, чихрийн зүйл	тн	490	177

7	Жимс жимсгэнэ	тн	588	266
8	Төмс	тн	980	413
9	Хүнсний ногоо	тн	980	413
10	Өндөг	мян.шир	784	295
11	Загас, загасан бүтээгдэхүүний хэрэглээ	тн	29.4	11
12	Ургамал, амьтны тос	тн	39.2	12
13	Дотуур хувцас	мян.шир	94	35
14	Гадуур хувцас	мян.шир	47	17
15	Оймс	мян.шир	78	29
16	Гутал	мян.шир	47	17

2 ГАЗАР ЗОХИОН БАЙГУУЛАЛТ, ГАЗРЫН БҮТЭЦ

Сайншанд хот нь төлөвлөлтөөр гол замууд, төмөр зам, газар олголт болон орон нутгийн онцлог тогтоцоос шалтгаалан ерөнхий гол таван төв үүсэхээр төлөвлөгдсөн ба тэдгээр нь хоорондоо ногоон байгууламж болон эдэлбэр газартай ба инженерийн хангамжтай амины орон сууцаар холбогдоно.

Хүснэгт 3.1 Газрын бүтэц

	Талбай га	Хүн ам	Өрх
Орон сууц	145	23000	5750
Төвлөрсөн хангамжтай амины орон сууц	120	14200	3550
Эдэлбэр газартай амины орон сууц	470	9300	2325
Худалдаа үйлчилгээ оффис	106		
Нийгмийн үйлчилгээ	82		

Газар болон орон сууцны цаашдын хэрэгцээ

Хүн амын өсөлтийн төлөв байдал, орон сууцны хорооллын нягтаршлыг үндэслэн ирээдүйд шаардагдах газар болон орон сууцны тооцоог гаргасан. 1-р үе шатыг 2013-оос 2017 оны хооронд, 2-р үе шатыг 2018-аас 2025 он хүртэл тус тус хэрэгжүүлэхээр төлөвлөсөн. Шинээр ирж суурьших хүн амыг дундаж хэмжээний айл өрхөд шилжүүлэн тооцож төслийн үе шат тус бүрээр гаргасан. Шинээр бий болох айл өрхүүдийг төслийн хүрээнд баригдах төрөл бүрийн орон сууцаар хангахаар төлөвлөсөн болно. Төлөвлөлтийн хувьд, өсөлтийг төлөвлөхөд дагуул суурин Зүүнбаянд бус Сайншанд сумын төвд гэж үзсэн.

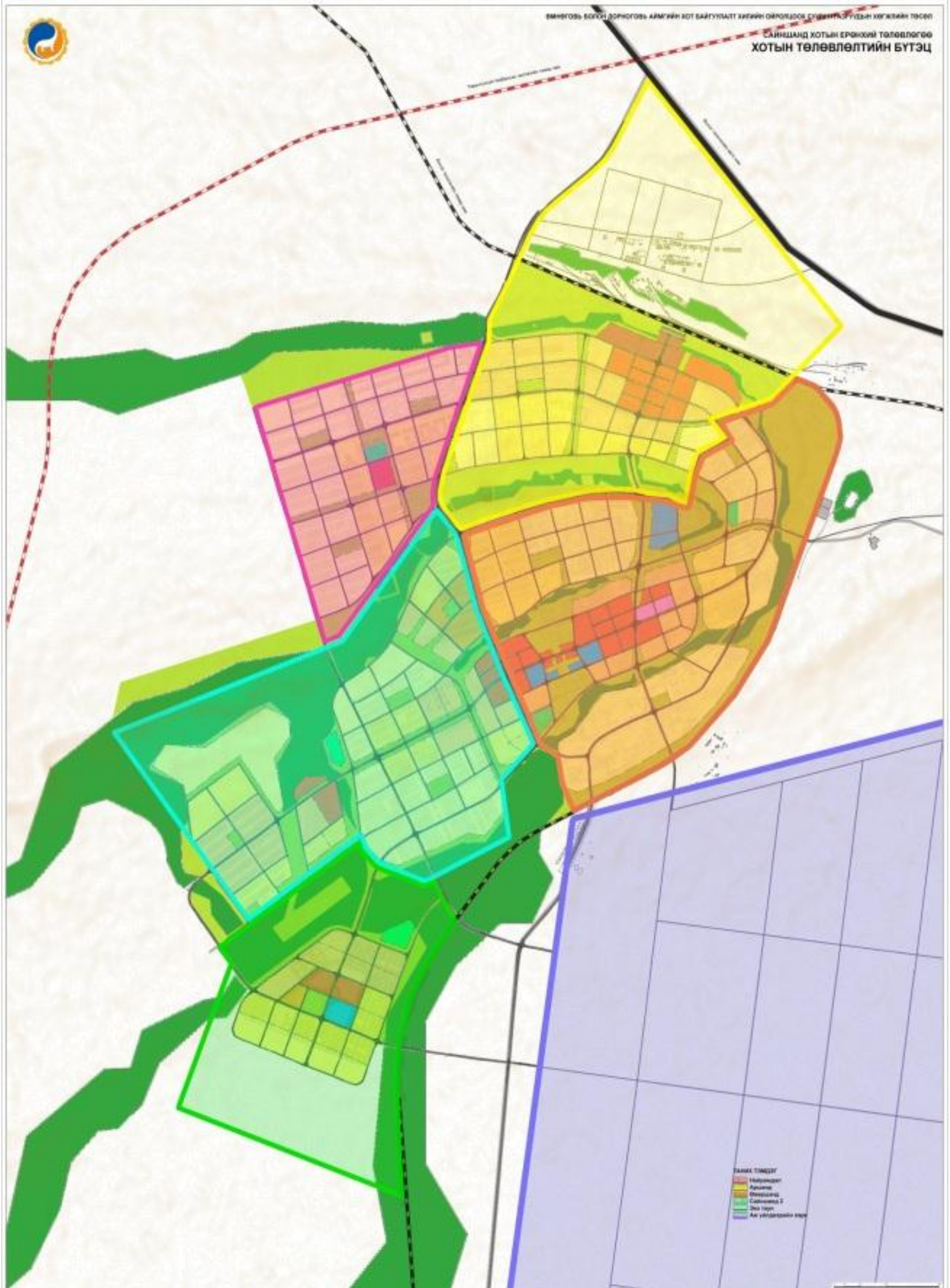
Төслийн 1-р үе шатанд бий болох шинэ айл өрхийн 17 хувийг одоо байгаа амины орон сууцанд “шингээх” буюу нягтаршлыг сайжруулах замаар (байр, өрөө түрээслэх гм.) орон сууцжуулна. Үлдсэн 90 хувийг дээр дурьдсан гурван төрлийн орон сууцаар хангана. Шинээр нүүж ирэх иргэдийн 50 хувийг нийтийн орон сууц, 30 хувийг жижиг газар бүхий амины орон сууц, үлдсэн 20 хувийг гэр хороололд орон сууцжуулахаар төлөвлөсөн байна. Харьцангуй бага тооны иргэдийг гэр хороололд суурьшихаар төлөвлөж байгаа нь (1) өнгөрсөн хэдэн жилд 5000 гаруй газар олгосон, одоогоор барилгын ажил эхлүүлээгүй, (2) Сайншандын захиргаа орон сууцжуулах бодлого баримтлах бөгөөд хэрэгжүүлэхэд шаардагдах санхүүгийн эх үүсвэр олох боломжтой байгаатай холбоотой юм.

Доорх хүснэгтэд орон сууцны төрөл бүрийн нягтаршлыг ашиглан айл өрхийн тоогоор орон сууц барихад шаардагдах газрын хэмжээг гектараар тооцоолж гаргасан. Төлөвлөгөөт хугацаанд орон сууцжуулах үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэхийн тулд 200 га буюу 2 шоо дөрвөлжин километр газар шаардагдах юм байна.

Хүснэгт 3.2. Газар ашиглалт, орон сууцжуулалтын төлөвлөлт

	2012	Өөрчлөлт 2012- 2017	Өөрчлөлт 2017- 2025	Өөрчлөлт 2012- 2025
Хүн ам	21178	19598	5889	25487
Айл өрх	6584	4899	1472	6372
Шинээр ирсэн айл өрхийг орон сууцжуулах				
Одоо байгаа газар бүхий сууцанд орох	-	17%	2%	-
Шинэ нийтийн орон сууцанд орох	-	44%	44%	-
Жижиг газартай сууцанд орох	-	26%	26%	-
Том газартай сууцанд орох	-	0	0	-
Шинээр ирсэн айл өрхийг орон сууцжуулах				
Айл өрх	-	2131	640	2772
Нягтаршил (а.ө./га)	-	40	40	-
Шаардагдах газрын хэмжээ (га)	-	53	16	69
Шинээр ирсэн айл өрхийг орон сууцжуулах				
Айл өрх	-	1279	384	1663
Нягтаршил (а.ө./га)	-	35	35	-
Шаардагдах газрын хэмжээ (га)	-	37	11	48
Шинээр ирсэн айл өрхийг орон сууцжуулах				
Айл өрх	-	853	256	1109
Нягтаршил (а.ө./га)	-	6	6	-
Шаардагдах газрын хэмжээ (га)	-	142	43	185
Шинэ орон сууцны газар – бүгд	-	232	70	302

Схем зураг 3. Хот төлөвлөлтийн бүтэц

3 ХОТЫН БҮСЧЛЭЛ, ТӨЛӨВЛӨЛТИЙН БҮТЭЦ

Сайншанд сумын ирээдүйн хөгжлийг хангахад чиглэсэн, хотын бүтэц, дүүргийн төв хэсэг, дүүрэг хороодын зохион байгуулалтыг тодорхой харуулах газар ашиглалт болон төлөвлөгөөт бүсчлэлийн төлөвлөгөө боловсруулсан юм. Хотын ойролцоо өнгөрөх төмөр замын байршлыг харгалзан Сайншанд сумыг одоо байгаа төвөөс баруун тийш хөгжүүлэх юм. Одоо байгаа хотын төвөөс баруун зүгт Сайншанд II шинэ бизнес, худалдааны төвийг барина. Хоёр төвийг ногоон бүсээр зааглах, тэдгээрийг явган хүний болон нийтийн автобусны үйлчилгээ бүхий өргөн чөлөөгөөр холбож оршин суугчид, зочид одоо байгаа захиргаа, соёлын төвөөс баруун хэсэгт шинээр баригдах бизнес, худалдааны төв рүү зорчих боломжийг олгох юм.

Дээр дурьдсан хоёр төвөөс гадна, Сайншанд суманд дахин гурван дэд-төвүүд бий болно. Сайншанд хот нь 4 багтай Аршанд, Өвөршанд гэсэн хоёр хэсэгт хуваагддаг. 1,2,3-р баг Өвөршанд, 4-р баг Аршандын нутаг дэвсгэрт хуваагдан байрлаж байна. Соёл ахуйн үйлчилгээний үйлчлэх хүрээгээр бүх хүнд үйлчилгээг хүргэснээр төлөвлөлтийн бүтцийг төлөвлөлөө. Үүнд:

- Төмөр замын хотхоны төв: Хуучин төмөр замын хороолол байсан бөгөөд одоо ч хэвээр байна. Тиймээс цаашид хөгжих ачаа тээвэр төмөр замыг түшиглээд хөгжих учир цаашид хүн амын нягтрал үүсэх хандлагатай байна. Газар нутаг, захиргаа, дэд бүтцийн хувьд энэ хотхоныг Сайншанд хоттой нэгтгэнэ. Хуучны “хоёр-хот” хувилбараас татгалзаж, нэг Сайншанд хот бий болно. Хуучин хотын төвийг шинэчлэн нягтаршуулж, төмөр замын захиргаа, зам тээврийн газар, ложистик хариуцсан байгууллагуудад санхүү, хууль зүйн, ложистик үйлчилгээ үзүүлэх тээвэр, ложистикийн дэд-төв болгон хөгжүүлнэ. Түүнчлэн, Замын-Үүд боомтын хүчин чадал хүрэлцэхгүй, Монгол, БНХАУ-ын компаниудын хэрэгцээг хангаж чадахгүй байгаа тохиолдолд хил худалдаанд дэмжлэг үзүүлэх юм.
- Эко-Хот: Одоо байгаа төвөөс баруун урд зүгт байрлах Эко-хот нь инженерийн шийдэл болон технологийг хослуулан байгаль орчинд ээлтэй, ая тухтай ажиллаж амьдрах орчинг бүрдүүлэн аж үйлдвэрийн паркид ажиллаж хүмүүсийн амьдрах сууринг бүрдүүлж байна. Өөрийгөө хангах хотын амьдралын хэв маягийг бий болгох боломж буйг нотлох юм. Юуны өмнө Эко-хот амьдрах, явган туулах боломж бүхий дүүрэг байх бөгөөд эндхийн оршин суугчид моторгүй тээврийн хэрэгслийг сонгон дугуйгаар эсвэл явганаар зорчих болно. Дүүргийн хэмжээнд сэргээгдэх эрчим хүч ашиглах, хуурай хог хаягдлыг эрчим хүч болгон хувиргах технологийг нэвтрүүлэхээс гадна “ногоон” барилга, байгууламж барих стандартуудыг баталж мөрдлөг болгоно. Ингэснээр, Эко-хот нь ус, эрчим хүч хэмнэхээс гадна хүлэмжийн хий ялгарах явдлыг бууруулна. Энэ хороололд Эко хотыг байгуулах байгаль ээлтэй ая тухтай ажиллаж амьдрах орчинг бүрдүүлэн аж үйлдвэрийн паркид ажиллаж хүмүүсийн амьдрах сууринг бүрдүүлж байна.

- Хөршийн (орон сууцны хорооллын) төвүүд: Хоёр хөршийн төвүүд ойр орчмын орон сууцны барилгуудад амьдарч буй оршин суугчдыг худалдаа, үйлчилгээний газрууд, нийгмийн дэд бүтэц болон нийтийн эзэмшлийн газар бүхий үйлчилгээгээр хангана.

Холимог-зориулалт бүхий хот болон хөршийн төвүүдийг тойроод нийтийн орон сууцуудыг давамгайлан байршуулах, эдгээрийг тойроод жижиг газар бүхий амины орон сууцууд баригдана. Энэ хоёр төрлийн орон сууцны барилгууд энэхүү хөгжлийн төслийн бүрэн дэд бүтэцжисэн гол хэсгүүд нь болно.

Нягтаршил бага учраас дэд бүтцийн үйлчилгээ бүрэн хүртэх боломжгүй гэр хорооллууд бүх төвүүдийн зах орчмоор байрлана. Төлөвлөгөөнд гэр хорооллын оршин суугчдыг дээрх төвүүдээс худалдаа, үйлчилгээний газрууд, нийгмийн дэд бүтэц болон нийтийн эзэмшлийн газар бүхий үйлчилгээгээр хангахаар тусгасан болно.

Ерөнхий төлөвлөгөөнд тусгагдсан бүх гэр хорооллууд нэг бол одоо байгаа гэр хорооллууд эсвэл урьд өмнө олгосон газар, эдлэнгүүд байна. Цаашид ирээдүйн хүн амын өсөлтийг гэр хороололд төвлөрүүлэхгүй, шинээр гэр хороолол барих асуудлаас татгалзан энэ ерөнхий төлөвлөгөөнд тусгаагүй болно.

Одоо байгаа, цаашид хөгжүүлэх гэр хорооллуудад нягтаршил 40 нэгж/га хүрэх тохиолдолд төвлөрсөн инженерийн шугам сүлжээнд холбох боломжтой болно. Газар эзэмшигчид газраа хуваан зарах эсвэл худалдах, түрээслэх зорилгоор шинэ сууц барих зэргээр нягтаршлыг нэмэгдүүлнэ. Айл өрхүүд гэрээсээ ус, бохир дамжуулах холболтыг хийсний дараа тэдгээрийг нэгдсэн шугаманд холбох болно. Нягтарших нь санхүүгийн хувьд ашигтай болохыг газрын эздүүд аяндаа ойлгох тул дээрх процесс жам ёсоороо явагдана. Нягтаршлыг төлөвлөх болон гүйцэтгэхэд техникийн туслалцаа үзүүлэх, зааварчилгаа боловсруулах, тодорхой бодлого хэрэгжүүлэх зэрэг үйл ажиллагаагаараа сумын захиргаа дэмжлэг үзүүлэх хэрэгтэй. Нягтаршлыг сайжруулахыг хүссэн газар эзэмшигчид доорх тодорхой арга хэмжээ авч болох юм.

Чөлөөтэй байгаа (сул) талбайд нийтийн орон сууцны барилга барих – Хотын төвд үүнийг хэрэгжүүлэх хэд хэдэн газар, талбай бий.

- Хувиарлагдсан том газар бүхий талбайг хэд хэдэн жижиг хэсэгт хуваах 700 м2 газраа дунджаар 200 м2 болгон хувааж амины орон сууц барих, ингэсэн тохиолдолд адил хэмжээний газар дээр хэд хэдэн айл өрх оршин суух боломж бий болно.
- Том газар бүхий талбай дээр залгаа эсвэл тусдаа хоёрдахь орон сууц барих – Том газартай эздүүд газраа зарах, орон сууцаа түрээслэх замаар орон сууц барих, амины орон сууцаа сайжруулах зэрэгт шаардагдах санхүүгийн эх үүсвэртэй болох боломжтой.

- Одоо байгаа барилга дээр дахин давхар нэмж орон сууцны тоог нэмэгдүүлэх – Илүү төвөгтэй хувилбар ч, амины орон сууц эзэмшигчид ийм аргаар талбайгаа томсгож, нягтаршлыг нэмэгдүүлэх боломжтой.
- Тодорхой эзэнгүй эсвэл нурсан, хоосон үл хөдлөх хөрөнгийг нэгтгэн том газар бүхий болгож, шатгүй орон сууц барих – Барилга угсралтын компани, хөрөнгө оруулагч нарт санал болгон уурхайн ажилчдыг орон сууцжуулах боломжтой.
- Шинээр хөгжиж байгаа газар дээр дэд бүтцэд бүрэн холбогдсон жижиг орон сууц угсрах – Үүнийг хотын аль ч хэсэгт байгаа сул, эзэнгүй газар дээр хийж болно.

Ерөнхий төлөвлөгөөнд одоо байгаа болон төлөвлөгдөж буй гэр хороололд байх шинэ “хөршийн төвүүд” байршилтай уялдуулан гэр хорооллын дахин төлөвлөлтийг ерөнхий төлөвлөгөөнд тусгасан болно. Энэ төвүүдэд худалдаа, үйлчилгээний газрууд, нийтийн эзэмшлийн газар, сургууль, эмнэлэг зэрэг нийгмийн дэд бүтцүүд байна. Эдгээр нь олон нийт цуглардаг төвүүд байх юм. Одоо байгаа зарим газар, талбайн төлөвлөлтийг өөрчлөх, барилгуудыг шинэчлэн засварлах шаардлага гарна. Зарим оршин суугч нарыг шилжүүлэн нүүлгэж байж өөрчлөн зохион байгуулж байгаа ажлын үр дүнг харгалзан газар эзэмшигчдэд нөхөн олговор олгоно. Уг үйл ажиллагаа гэр хорооллын бүх оршин суугч нарт ашиг тусаа өгөх юм.

Хотожсон хэсэгт одоо байгаа эзэнгүй, ашиглаж болохуйц газрыг хөгжүүлэх болно. Жишээлбэл, төмөр зам тойрсон хэсэгт сул талбайг байгааг ашиглах боломжтой.

Орон сууцны шууд болон урт хугацааны хэрэгцээ болон холбогдох дэд бүтцийн хөгжлийг харгалзан дээрх арга хэмжээнүүдийг хэрэгжүүлнэ. Энд анхаарах нэг зүйл бол хүн амын нягтаршлыг сайжруулснаар сумын ядуу иргэдийг инженерийн дэд бүтцийн үйлчилгээгээр хангах боломж бүрдэх юм.

Түр хугацаагаар нүүдэллэж байдаг малчдаас бусад тохиолдолд хотын зах хэсэгт бага нягтрал бүхий газар, орон сууц барихыг дэмжихгүй байх хэрэгтэй.

Санал болгосон газар ашиглалт, бүсчлэлийн схем зурагт тусгасан газар ашиглалтыг “газар ашиглалтын хэлбэр” гэж тодорхойлсон бөгөөд үүнд хэд хэдэн зөвшөөрөгдсөн газар ашиглалтын хэлбэр ордог. Энэ нь ирээдүйн хөгжлийг хазаарлахгүй, уян хатан байх хэрэгтэй. Зөвшөөрөгдсөн газар ашиглалт нь хотын төв хэсэг болон хөршийн төвүүдэд газар ашиглах холимог хэлбэрийг дэмжих бодлогыг баримтлана. Сумын хэсэг бүрт зөвшөөрөгдсөн газар ашиглалт ямар байхыг төлөвлөгөөнд 2025 харуулсан болно.

“Жижиг хотын хүрээлэн буй орчин” гэх Сайншанд хотын тодорхойлолтыг хадгалж үлдэх, хотын орчныг сайжруулахад энэ бүсчлэлийн Код чухал ач холбогдолтой юм. Иймд 5-аас дээш давхартай барилгыг төлөвлөөгүй болно. Дунд зэргийн өндөртэй барилгууд, явган явахад тохиромжтой гудамж, нийтийн эзэмшлийн газрууд иргэдэд таатай орчин бүрдүүлж өгөх юм. Том хотуудад өндөр барилга барих тохиромжтой байх

бөгөөд Сайншанд шиг жижиг хотод нийтэд зориулагдах газар, талбайг багасгахаас гадна “жижиг хотын” хэв маягийг эвдэх эрсдэлтэй.

Хэдий тийм боловч, ирээдүйд хотын төв хэсэг харьцангуй нягтрал ихтэй байхаар төлөвлөгдсөн. Дунд зэргийн өндөртэй барилгуудыг нэлээд ойр ойрхон барьж, нийтийн эзэмшлийн газар, гудамжнуудыг хүрээлэн байхаар төлөвлөсөн. Түүнчлэн, ерөнхий төлөвлөгөөнд эзэнгүй газар дээр барилга барьж нягтаршлыг сайжруулах талаар саналууд орсон. Одоо байгаа гудамжны дизайныг өөрчлөх, цэцэрлэгжүүлэх зэрэг аргаар нийтэд зориулсан газруудыг сайжруулна. Нийтийн орон сууцны блок, жижиг амины орон сууц хосолсон байдал нь цомхон бөгөөд нягт харагдаж Сайншанд суманд бусдаас ялгарах боломж олгоно.

Бусад уламжлалт мастер төлөвлөгөөтэй харьцуулбал энэ ерөнхий төлөвлөгөөнд ирээдүйд баригдах барилга, байгууламжуудын бодит үзүүлэлтүүдийг нарийвчлан тодорхойлж өгөөгүй. Барилга байшинг харуулж байгаа нь үзүүлэнгийн зориулалт бүхий бөгөөд хувийн газарт яг ийм схем зураг төслөөр байгуулалт хийгдэнэ гэсэн юм биш. Түүнчлэн, хэсэгчилсэн төлөвлөлтийг хийгээгүй болно (энэ төрлийн төлөвлөгөөг хожим тусад нь боловсруулах болно). Энэ ерөнхий төлөвлөгөөнд тодорхойлогдсон газар ашиглалт, барилгын өндрийг хязгаарлах, амины орон сууц барих газрын хэмжээ зэрэг бусад өгөгдөхүүнд нийцүүлэн хэсэгчилсэн төлөвлөгөөг боловсруулах юм.

Энэхүү ерөнхий төлөвлөгөөгөөр өсөлтийн гол төвийг дагуул суурин Зүүнбаян бус харин Сайншанд сумын төв гэж үзсэн болно. Төлөвлөлтийн хувьд, газар ашиглалт, бүсчлэлийн төлөвлөлтийг хот суурингийн хүрээг тогтоох зорилгоор боловсруулсан, Зүүнбаянд цаашид өсөлт ажиглагдаж болзошгүй. Одоогоор дэд бүтэцтэй холбогдох судалгааг хийгээгүй болно.

Хот суурин газар нутгийн зохион байгуулалтыг боловсронгуй болгох асуудал нь утгаараа хязгаарлагдмал нөөцийг үр ашигтай, зохистой ашиглах, хамгаалах газрын эдийн засгийн чадавх нөөцийг нэумэгдүүлэх газарзүйн таатай орчинг бүрдүүлэхэд орших бөгөөд газар нутгийг оновчтой төлөвлөх нь хамгийн үр ашигтай, зүй зохистой ашиглах, хамгаалах явдлыг хангахад эерэг нөлөөлж байх үүрэгтэй. хотын нутаг дэвсгэрийг зохион байгуулалтын хувьд газар бүсчлэх үйл ажиллагаанд тулгуурлан хийх нь хот төлөвлөлт болон газрын харилцааны нийтлэг шаардлагын нэг юм. Энэ шаардлагын үүднээс Сайншанд хотын доторх газар нутгийн зохион байгуулалтыг хийхдээ хотын доторх дэд бүсүүдийг ялгаж, тус бүрийн ашиглалтын чиг үүргийг тодорхойллоо. Сайншанд хотын газар нутгийн зохион байгуулалтыг бүсчлэхдээ хот суурингийн хөгжлийн өнөөгийн байдал, цаашдын төвлөрөл суурьшлыг харгалзан төлөвлөлтийн бүсүүдийг дараах байдлаар төлөвлөнө.

Схем зураг 4.2 Бүсчлэлийн төлөвлөлт

СУМЫН ТӨВИЙН НУТАГ ДЭВСГЭРИЙН ҮҮРГИЙН БҮСЧЛЭЛ

1. Орон сууц, олон нийтийн бүс

1.1 Засаг захиргааны бүс

Энэхүү бүсэд нутгийн захиргааны төв байгууллагууд болон төрийн захиргаа, үйлчилгээний байгууллагууд орно. Одоогийн байгаа нутгийн захиргааны ордоноос гадна шинээр төлөвлөлж буй бүсэд иргэдэд үйлчлэх төрийн захиргаа болон төрийн үйлчилгээний байгууллагууд байгуулагдахаар төлөвлөгдсөн болно. Энэ бүсэд байрлах байгууллагуудын орчимд хүний болон автомашины хөдөлгөөн их, орчиндоо нөлөөлөх үзүүлэлт их байдаг тул орчны тохижилтыг сайжруулах, ногоон байгууламжийн хэмжээг нэмэгдүүлэх шаардлагатай.

1.2 Орон сууцны бүс:

Олон давхар сууцны зориулалттай орон сууцны хороолол, хэсгүүд энэ бүсэд хамрагдана. Хотын хүн амын төвлөрлийн ихэнх хэсгийг эзлэх, суурьшлын гол хэсэг тул орчны тохижилтын асуудлыг маш нарийн төлөвлөж зохион байгуулах нь зүйтэй юм. Газрын хуульд заасны дагуу хот байгуулалтын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллагын баталсан нийтийн зориулалттай орон сууцны орчны газрын ногоон зүлэг, мод, бут сөөг, хүүхдийн тоглоомын талбай, сүүдрэвч, явган хүний болон авто машины зам, зогсоол тэдгээртэй адилтгах байгууламжийн төлөвлөлт, барилгажилтын норм дүрмийг баримтлана. Орчны газрыг тохижуулах, арчлах, цэвэрлэх хамгаалах ажлыг орон сууц өмчлөгчдийн холбоо гүйцэтгэнэ. Хот төлөвлөлт, барилгажилтын норм дүрэмд заасны дагуу нийтийн зориулалттай орон сууцны газарт 1 хүнд 30 м²-аас багагүй талбайд ногоон байгууламж байх шаардлагыг баримтлан хяналт тавих шаардлагатай.

1.3 Төвлөрсөн хангамжтай амины орон сууцны бүс

Төвлөрсөн хангамжинд холбогдсон амины орон сууцны хороолол нь манай улсын газар ашиглалтын онцлог хэлбэрийн нэг бөгөөд хот суурингийн хүн ам суурьшсан хэсгийн нэлээд хувийг эзэлдэг. Гэр хороолол нь эмх замбараагүй, төлөвлөлтгүй байгуулагдсаныг цэгцлэн нэгдсэн төлөвлөлттэйгээр, орчны тогжилт сайтайгаар зохион байгуулах нь зүйтэй юм. Ингэснээр гудамж хоорондын зам талбай ургамал зулгарч, хөрсний бүтэц алпагдан газар талхлагдхаас хамгаалах боломжтой юм. Гэр хорооллын дундах болон гудамжны үзүүр зэрэг газрыг аль гэр бүлийн зориулалтаар эзэмшүүлж газрыг аль болохоор эзэмшилд шилжүүлэх бодолгыг баримтлана.

1.4 Эдэлбэр газартай амины орон сууцны бүс

Энэ бүс нь бусад бүсүүдээс ялгарах онцлог нь эдлэн, эдэлбэр газартай байдаг. Амины орон сууцны газар эзэмшигч, ашиглагчдад эзэмшлийн газрын 10-аас доошгүй хувийг ногоон байгууламж байгуулах, орчиндоо сөрөг нөлөөлгүй газар ашиглалт явуулах шаардлагыг тавих шаардлагатай.

Гэр бүлийн хэрэгцээний зориулалтаар газрыг өмчлөгч, эзэмшигч, ашиглагчдад өөрийн эзэмшлийн газрын 10-аас доошгүй хувийг ногоон байгууламжтай болгох, орчны тохижилтыг сайжруулах шаардлагыг тавина. Цаашид хотын суурьшлын эргэн тойронд орших гэр хороололд дахин төлөвлөлт хийхийн тулд иргэдийн өөрсдийн оролцоог чухалчлах нь төлөвлөлт илүү үр дүнтэй болно. Шинэ төвийн төлөвлөлттэй холбоотойгоор зарим айл өрхийн хашаа төлөвлөлтийн бүсэд орж байгаа тул тухайн өмчлөгч, эзэмшигч ашиглагчийн газрыг

хуулийн дагуу солих, эргүүлэн авна. Энэ тухай газрын хуулинд дараах байдлаар тусгасан байдаг: засгийн газар, аймаг, нийслэл, сум дүүргийн засаг дарга газар эзэмшигч, ашиглагчтай урьдчилан тохиролцож гэрээ байгуулсны үндсэн дээр бусдын эзэмшил, ашиглалтад байгаа газрыг тодорхой хугацаатайгаар нийтийн эдэлбэрт болон тусгай хэрэгцээнд төлбөртэй буюу төлбөргүйгээр ашиглах болно. Мөн газрын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага нь гэрээний хугацаа дуусахаас өмнө иргэн, аж ахуйн нэгж байгууллагын эзэмшил газрыг улсын тусгай хэрэгцээнд бүгдийг буюу зарим газрыг нөхөх олговортойгоор солих буюу эргүүлэн авах саналыг тухайн газар эзэмшигчтэй урьдчилан тохиролцсоны дараа засгийн газарт санал тавиж болно. Засгийн газар нь бусдын эзэмшил газрыг нөхөх олговортойгоор солих буюу эргүүлэн авах тухай газрын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллагын санал, газар эзэмшигчтэй хийсэн урьдчилсан тохиролцоог харгалзан зохих шийдвэр гаргана. Амины сууцны хороолол нь хотжилт, хөгжилийн ямарч үед үндэсний өв уламжлал, зан заншлыг хадгалах байдлаар хадгалагдан үлдэх бүсийн нэг учраас орчин үеийн хот төлөвлөлтийн зарчмыг баримтлан үндэсний өв уламжлалыг хадгалсан архитектур орон зайн төлөвлөлийг баримтлан хөгжих шаарлагатай юм.

1.5 Худалдаа үйлчилгээний бүс

Энэ бүсэд төрөл бүрийн худалдаа үйлчилгээний байгууллагууд төвлөрөх бөгөөд худалдаа үйлчилгээ явагддаг гэдэг утгаараа хамгийн хөл хөдөлгөөнтэй бүс нь юм. Ашиглалтын хувьд орон сууцны бүсийг бодвол үйлчилгээний газруудын баримталдаг эрүүл ахуйн, ариун цэвэр, галын дэглэмийг баримтлах нь зүйтэй юм.

1.6 Сургууль цэцэрлэгийн бүс

Тус бүсэд сургуулийн өмнөх болон ерөнхий боловсролын байгууллагууд орно. Сургууль, цэцэрлэгийн бүс нь бусад бүсүүдээс ялгагдах онцлог нь хүүхдүүд ихэнх хувийг эзэлдэг бөгөөд тэдэнд эрүүл орчинг бий болгох үүднээс зохион байгуулалтыг норм, дүрэмд заасны дагуу онвчтой төлөвлөх шаарлагатай. Бусад газар ашиглалтын нэгэн адил эзэмшил газрын 10- аас доошгүй хувийг ногоон байгууламж байгуулах, орчны тохижилтыг сайжруулах шаардлагыг баримтлана.

1.7 Соёл урлаг, спортын бүс

Спорт амралтын бүс нь спортын ордон, хөл бөмбөгийн талбай, морин тойруулга, наадмын талбайг хамарч одоо байгаа талбайн гадуур ногоон байгууламж тариж хамгаалсан байхаар бодож бүсийн хилийг гаргасан.

1.8 Эрүүл мэндийн бүс

Энэ бүсэд эрүүл мэндийн байгууллага болох бүсийн оношлогооны төв, нэгдсэн эмнэлэг, өрхийн эмнэлэг болон бусад эмнэлэг, эрүүл мэндийн байгууллагууд орно. Үйл ажиллагааны онцлогтой холбоотойгоор эрүүл ахуй, ариун цэврийн дэглэм баримтлан газар ашиглалтыг явуулах, мөн хүний болон техникийн хөдөлгөөн ихтэй байдаг тул орчны бохирдолтоос сэргийлж, тохижилтыг сайжруулах, ногоон байгууламжийн хэмжээг нэмэгдүүлэх шаардлагатай.

2. Үйлдвэрлэлийн бүс

Энэ бүсэд үйлдвэр, аж ахуйн газрууд орох бөгөөд үйлдвэрийн бүсийг суурьшлын бүсээс зайдуу агаарын бохирдлоос хамгаалах үүднээс зонхилох салхины доор байрлахаар төлөвлөнө. Шинээр үүсэх үйлдвэр аж ахуйн бүсэд хорт бодис

ялгаруулдаггүй, зөвшөөрөгдөх хэмжээнд дуу шуугиан гаргадаг, үйлдвэрийн гал түймэр гарахгүй, тэсрэх бодисын аюулгүй ажиллагаатай үйлдвэр аж ахуйн газруудад ихэвчлэн төлөвлөгдсөн болохоор эрүүл ахуй, хамгаалалтын бүс төлөвлөх шаардлагагүй, гэхдээ амралт зугаалгын бүс, сургууль, цэцэрлэг, эрүүл мэндийн байгуулгаас тодорхой зайд байрлах шаардлагатай.

3. Зам тээврийн бүс

Газар зохион байгуулалтын бодлогод зам шугам сүлжээний газарт үйлдвэрлэл-технологийнх нь онцлогийн дагуу олгосон дэвсгэр болон зурвас газраас гадна хүрээлэн буй орчны таагүй нөлөөллөөс хамгаалахад зориулан хамгаалалтын зурвас гаргаж өгөх шаардлага гардаг. Гэхдээ эдгээр хамгаалалтын зурвас нь тус тусын ангилал, зориулалтын газарт хамаарагдах ба түүн дээр зориулалтын бүс үйл ажиллагаа явуулахыг бүр мөсөн хориглодог онцлогтой.

Төмөр замын газар нь төмөр замын зурвас газар болон аюулгүйн буюу хамгаалалтын бүсийн газраас тогтдог.

Автозамын газарт нийслэлийг аймгийн төвүүдтэй, аймгийн төвүүийг өөр хооронд нь холбодог замд 100 метр, засаг захиргааны нэг нэгжийн нутаг дэвсгэрт оршин буй хот тосгон, суурин газрыг холбон буй орон нутгийн чанартай замын дагуу 60 метр өргөнтэй зурвас газрыг тогтоодог.

4. Ногоон байгууламж, амралт, аялал жуулчлалын бүс

Тус бүсэд нийтийн эзэмшлийн ногоон байгууламж, цэцэрлэгт хүрээлэн, амрах зугаалах талбай, нөөц буюу нийтийн эзэмшлийн сул чөлөөтэй талбай зэрэг багтана. Төлөвлөлтөөр хотын цэцэрлэгт хүрээлэн зам дагуух талбайг өргөтгөн ногоон байгууламжийг нийтэд, иргэдэд хүртээмжтэй байхаар төлөвлөж байна.

Хот суурингийн доторх ногоон байгууламжийн хэмжээ нь барилгажсан нийт талбайн 35 хувиас багагүй байна. Хот тосгоны цэцэрлэгжүүлэлтийг хүн амын ажиллаж амьдархад тохиромжтой гоо зүй, ариун цэвэр-эрүүл ахуйн нөхцлийг хангасан, хотын орон зайн бичил уур амьсгалын тааламжтай орчинг бий болгож, хүний үйл ажиллагааны элдэв хортой нөлөөллөөс хамгаалах, барилгажсан нутаг дэвсгэрийн архитектур орон зайн зохиомжийг сайжруулсан байхаар тооцож төлөвлөнө.

5. Нөөц талбай

Сайншанд сумын хүн амын өсөлт, газар өмчлөлийн үйл ажиллагаатай холбогдуулан одоогийн байгаа суурьшлын тэг гортигоос гадагш дараах байдлаар тэлэхээр төлөвлөв.

1. Ирээдүйд барилгажсан район болох бөгөөд худалдаа үйлчилгээний болох орон сууцны зориулалтаар газрыг эзэмшүүлэх.
2. Гэр хорооллыг аль болох суурьшуулахгүй байх.
3. Амины орон сууцны газрыг энд олгоно

НӨХӨН ОЛГОВОР

Төлөвлөлтийн дагуу нөлөөлөлд өртсөн айлуудын нүүлгэн шилжүүлэлтийн зардал, нөхөн төлбөрийн асуудлыг Азийн Хөгжлийн Банкны “НҮҮЛГЭН ШИЛЖҮҮЛЭХ БОДЛОГО/1995/” болон “ГАЗАР ЧӨЛӨӨЛӨЛТ БА НҮҮЛГЭН

ШИЛЖҮҮЛЭЛТ - Өмнөговь, Дорноговь аймгийн хот байгуулалт, хилийн ойролцоох суурин газрын хөгжлийн G0204-МОН төслийн гол оролцогчдод зориулсан гарын авлага” – ын дагуу нүүлгэн шилжүүлэлтийн мэргэшсэн үнэлгээний баг нийгэм, эдийн засгийн нарийвчилсан судалгаа хийсний үндсэн дээр зургийн дараагын үе шат буюу хөгжлийн ерөнхий төлөвгөө хийгдэж хэрэгжүүлэх шатанд иргэдтэй харилцан тохиролцож төлбөрийг олгоно. Иргэдийн амжиргаа төсөл хэрэгжиж эхлэхийн өмнөх байдлаасаа дордох ёсгүй гэсэн зарчмыг баримтлах бөгөөд газрын үнийг зах зээлийн ханш, улсаас баримталж буй жишиг үнийн аль өндрөөр нь тооцож нөхөн олговор тогтооно. Газар дээрх үл хөдлөх эд хөрөнгийн нөхөн олговрыг элэгдэл, хорогдол тооцохгүйгээр орлуулалтын үнийн зарчмаар тооцож олгоно.

Нөлөөлөлд өртсөн айлуудыг нүүлгэн шилжүүлэхэд шаардлагатай нөхөн олговрын зардал

д/д	Өмч хөрөнгө хэлбэр	Хэмжих нэгж	хэмжээ	Нэгжийн үнэ(төг)	Тоо ширхэг	Нийт үнэ
1	Эдэлбэр газар	Га	700	10	148	1036000
2	· Байшин 1	м ²	40	500	113	2260000
	· Байшин 2	м ²	70	500	45	1575000
	· Байшин 3	м ²	100	500	14	700000
	· Хашаатай	м	80	40	148	473600
	· Граштай	м ²	32	300	80	768000
	· Агуулах(амбаар)	м ²	15	300	240	1080000
	· жорлонтой	м ²	2	50	148	14800
3	Нийт				936	7907400

ТАЙЛБАР: Дунджаар 700 м² газартай, 6*9 харьцаатай байшингийн нөхөн төлбөр 50-80 сая төгрөг болно.

Хэрэгжилтийн үе шат

Дэд бүтцийн барилга угсралтын ажилд зориулагдсан хөрөнгө оруулалтыг аль болох үр ашигтайгаар зарцуулахын тулд төслийг үе шаттайгаар хэрэгжүүлэх болно. Жишээлбэл, дулааны станцыг 1-р үе шатанд барьж суманд түүнийг төсөл хэрэгжих хугацаанд ашиглах боломж олгоно. Бусад хоёрдогч, гуравдагч дэд бүтцийн барилга угсралтын ажлыг бүсчлэн хэрэгжүүлнэ. Схем зураг 6-д төслийн хүрээнд хийх ажлуудыг үе шатуудаар нь харуулсан болно. Харин үйл ажиллагааны төлөвлөгөөнөөс төслийн хүрээнд хэрэгжүүлэх дэд-төслүүдийн ажлын төлөвлөгөөг харж болно.

Хүснэгт 4.1 Газар зохион байгуулалтын бүсүүдийн талбайн тооцоо

Блокийн дугаар	Барилгын төрөл	Талбай (га)	Баг	Орон сууцны нягтрал (өрх /га)	Өрхийн дундаж	Хүн амын тоо	Барилгажих талбай	Дундаж давхрын тоо	Барилгын нийт талбай (га)
15	Орон сууц	5	2	40	4.0	800	25%	4	50,000
16	Орон сууц	4.5	2	40	4.0	720	25%	4	45,000
17	Орон сууц	7.9	2	40	4.0	1264	25%	4	79,000
18	Орон сууц	4.4	2	40	4.0	704	25%	4	44,000
19	Орон сууц	2.6	2	40	4.0	416	25%	4	26,000
20	Орон сууц	7	2	40	4.0	1120	25%	4	70,000
21	Орон сууц	4.7	2	40	4.0	752	25%	4	47,000
22	Орон сууц	3.4	2	40	4.0	544	25%	4	34,000
23	Орон сууц	4.5	2	40	4.0	720	25%	4	45,000
24	Орон сууц	7.3	2	40	4.0	1168	25%	4	73,000
25	Орон сууц	2.7	2	40	4.0	432	25%	4	27,000
30	Орон сууц	3.3	2	40	4.0	528	25%	4	33,000
31	Орон сууц	3.2	2	40	4.0	512	25%	4	32,000
32	Орон сууц	1.8	2	40	4.0	288	25%	4	18,000
41	Орон сууц	4.5	2	40	4.0	720	25%	4	45,000
76	Орон сууц	6.4	4	40	4.0	1024	25%	4	64,000
83	Орон сууц	7.4	4	40	4.0	1184	25%	4	74,000
84	Орон сууц	3	4	40	4.0	480	25%	4	30,000
85	Орон сууц	4.4	4	40	4.0	704	25%	4	44,000
86	Орон сууц	3.6	4	40	4.0	576	25%	4	36,000
87	Орон сууц	3.8	3	40	4.0	608	25%	4	38,000
90	Орон сууц	1.5	3	40	4.0	240	25%	4	15,000
91	Орон сууц	2.8	3	40	4.0	448	25%	4	28,000
92	Орон сууц	2.6	3	40	4.0	416	25%	4	26,000
93	Орон сууц	2	3	40	4.0	320	25%	4	20,000
94	Орон сууц	2.7	3	40	4.0	432	25%	4	27,000
96	Орон сууц	4.2	3	40	4.0	672	25%	4	42,000
97	Орон сууц	3.6	3	40	4.0	576	25%	4	36,000
98	Орон сууц	6.7	3	40	4.0	1072	25%	4	67,000
120	Орон сууц	3.1	5	40	4.0	496	25%	4	31,000
121	Орон сууц	5.3	5	40	4.0	848	25%	4	53,000

ДОРНОГОВЬ АЙМГИЙН САЙНШАНД СУМЫН ТӨВИЙН ХӨГЖЛИЙН ЕРӨНХИЙ ТӨЛӨВЛӨГӨӨ

122	Орон сууц	3.3	5	40	4.0	528	25%	4	33,000
123	Орон сууц	3.4	5	40	4.0	544	25%	4	34,000
124	Орон сууц	4.2	5	40	4.0	672	25%	4	42,000
125	Орон сууц	4.2	5	40	4.0	672	25%	4	42,000
Нийт		145				23200			
27	Жижиг газартай амины орон сууц	5.4	2	30	4.0	648	30%	1.5	24,300
28	Жижиг газартай амины орон сууц	5.4	2	30	4.0	648	30%	1.5	24,300
29	Жижиг газартай амины орон сууц	6.6	2	30	4.0	792	30%	1.5	29,700
37	Жижиг газартай амины орон сууц	5.4	2	30	4.0	648	30%	1.5	24,300
38	Жижиг газартай амины орон сууц	5.4	2	30	4.0	648	30%	1.5	24,300
39	Жижиг газартай амины орон сууц	5	2	30	4.0	600	30%	1.5	22,500
40	Жижиг газартай амины орон сууц	4.5	2	30	4.0	540	30%	1.5	20,250
41	Жижиг газартай амины орон сууц	0	2	30	4.0	0	30%	1.5	-
42	Жижиг газартай амины орон сууц	0	2	30	4.0	0	30%	1.5	-
50	Жижиг газартай амины орон сууц	4.3	3	30	4.0	516	30%	1.5	19,350
51	Жижиг газартай амины орон сууц	1.3	3	30	4.0	156	30%	1.5	5,850
52	Жижиг газартай амины орон сууц	2.8	3	30	4.0	336	30%	1.5	12,600
53	Жижиг газартай амины орон сууц	3	3	30	4.0	360	30%	1.5	13,500
77	Жижиг газартай амины орон сууц	5.9	4	30	4.0	708	30%	1.5	26,550
78	Жижиг газартай амины орон сууц	5.9	4	30	4.0	708	30%	1.5	26,550
81	Жижиг газартай амины орон сууц	4.8	4	30	4.0	576	30%	1.5	21,600
82	Жижиг газартай амины орон сууц	4.8	4	30	4.0	576	30%	1.5	21,600
95	Жижиг газартай амины орон сууц	10.7	3	30	4.0	1284	30%	1.5	48,150
126	Жижиг газартай амины орон сууц	4.1	5	30	4.0	492	30%	1.5	18,450
127	Жижиг газартай амины орон сууц	5.3	5	30	4.0	636	30%	1.5	23,850
128	Жижиг газартай амины орон сууц	4	5	30	4.0	480	30%	1.5	18,000
129	Жижиг газартай амины орон сууц	5.3	5	30	4.0	636	30%	1.5	23,850
130	Жижиг газартай амины орон сууц	4.3	5	30	4.0	516	30%	1.5	19,350
131	Жижиг газартай амины орон сууц	3.2	5	30	4.0	384	30%	1.5	14,400
132	Жижиг газартай амины орон сууц	7.6		30	4.0	912	30%	1.5	34,200
133	Жижиг газартай амины орон сууц	3.4	5	30	4.0	408	30%	1.5	15,300
Нийт		118.4				14208			
1	Том газартай амины орон сууц	6.6	1	5	4.0	132	10%	1.5	9,900
2	Том газартай амины орон сууц	6.6	1	5	4.0	132	10%	1.5	9,900
3	Том газартай амины орон сууц	5.4	1	5	4.0	108	10%	1.5	8,100

ДОРНОГОВЬ АЙМГИЙН САЙНШАНД СУМЫН ТӨВИЙН ХӨГЖЛИЙН ЕРӨНХИЙ ТӨЛӨВЛӨГӨӨ

4	Том газартай амины орон сууц	6.6	1	5	4.0	132	10%	1.5	9,900
5	Том газартай амины орон сууц	6.6	1	5	4.0	132	10%	1.5	9,900
6	Том газартай амины орон сууц	4.9	1	5	4.0	98	10%	1.5	7,350
7	Том газартай амины орон сууц	6.6	1	5	4.0	132	10%	1.5	9,900
8	Том газартай амины орон сууц	6.6	1	5	4.0	132	10%	1.5	9,900
9	Том газартай амины орон сууц	5.4	1	5	4.0	108	10%	1.5	8,100
10	Том газартай амины орон сууц	6.6	1	5	4.0	132	10%	1.5	9,900
11	Том газартай амины орон сууц	4.6	1	5	4.0	92	10%	1.5	6,900
12	Том газартай амины орон сууц	7.2	1	5	4.0	144	10%	1.5	10,800
13	Том газартай амины орон сууц	6.6	1	5	4.0	132	10%	1.5	9,900
14	Том газартай амины орон сууц	5.8	1	5	4.0	116	10%	1.5	8,700
26	Том газартай амины орон сууц	6.6	2	5	4.0	132	10%	1.5	9,900
33	Том газартай амины орон сууц	7.2	2	5	4.0	144	10%	1.5	10,800
34	Том газартай амины орон сууц	8	3	5	4.0	160	10%	1.5	12,000
35	Том газартай амины орон сууц	3.6	2	5	4.0	72	10%	1.5	5,400
36	Том газартай амины орон сууц	5.5	2	5	4.0	110	10%	1.5	8,250
43	Том газартай амины орон сууц	3.6	2	5	4.0	72	10%	1.5	5,400
44	Том газартай амины орон сууц	7.2	3	5	4.0	144	10%	1.5	10,800
45	Том газартай амины орон сууц	7	3	5	4.0	140	10%	1.5	10,500
46	Том газартай амины орон сууц	4.4	3	5	4.0	88	10%	1.5	6,600
47	Том газартай амины орон сууц	3	3	5	4.0	60	10%	1.5	4,500
48	Том газартай амины орон сууц	9.2	3	5	4.0	184	10%	1.5	13,800
49	Том газартай амины орон сууц	12.4	3	5	4.0	248	10%	1.5	18,600
54	Том газартай амины орон сууц	4	3	5	4.0	80	10%	1.5	6,000
55	Том газартай амины орон сууц	7	3	5	4.0	140	10%	1.5	10,500
56	Том газартай амины орон сууц	4.4	3	5	4.0	88	10%	1.5	6,600
57	Том газартай амины орон сууц	2.8	3	5	4.0	56	10%	1.5	4,200
58	Том газартай амины орон сууц	7.1	3	5	4.0	142	10%	1.5	10,650
59	Том газартай амины орон сууц	5.1	3	5	4.0	102	10%	1.5	7,650
60	Том газартай амины орон сууц	6.3	3	5	4.0	126	10%	1.5	9,450
61	Том газартай амины орон сууц	3.2	3	5	4.0	64	10%	1.5	4,800
62	Том газартай амины орон сууц	3	3	5	4.0	60	10%	1.5	4,500
63	Том газартай амины орон сууц	4.1	3	5	4.0	82	10%	1.5	6,150
64	Том газартай амины орон сууц	6	3	5	4.0	120	10%	1.5	9,000
65	Том газартай амины орон сууц	4.5	3	5	4.0	90	10%	1.5	6,750
66	Том газартай амины орон сууц	4.6	3	5	4.0	92	10%	1.5	6,900

ДОРНОГОВЬ АЙМГИЙН САЙНШАНД СУМЫН ТӨВИЙН ХӨГЖЛИЙН ЕРӨНХИЙ ТӨЛӨВЛӨГӨӨ

67	Том газартай амины орон сууц	6	3	5	4.0	120	10%	1.5	9,000
68	Том газартай амины орон сууц	4.5	3	5	4.0	90	10%	1.5	6,750
69	Том газартай амины орон сууц	8.6	3	5	4.0	172	10%	1.5	12,900
70	Том газартай амины орон сууц	5.3	3	5	4.0	106	10%	1.5	7,950
71	Том газартай амины орон сууц	4.3	3	5	4.0	86	10%	1.5	6,450
72	Том газартай амины орон сууц	7.8	3	5	4.0	156	10%	1.5	11,700
73	Том газартай амины орон сууц	3.1	3	5	4.0	62	10%	1.5	4,650
74	Том газартай амины орон сууц	3.1	3	5	4.0	62	10%	1.5	4,650
75	Том газартай амины орон сууц	3.6	3	5	4.0	72	10%	1.5	5,400
79	Том газартай амины орон сууц	4.3	4	5	4.0	86	10%	1.5	6,450
80	Том газартай амины орон сууц	5.1	4	5	4.0	102	10%	1.5	7,650
99	Том газартай амины орон сууц	11	3	5	4.0	220	10%	1.5	16,500
100	Том газартай амины орон сууц	11	3	5	4.0	220	10%	1.5	16,500
101	Том газартай амины орон сууц	25.8	3	5	4.0	516	10%	1.5	38,700
102	Том газартай амины орон сууц	8	3	5	4.0	160	10%	1.5	12,000
103	Том газартай амины орон сууц	19.4	3	5	4.0	388	10%	1.5	29,100
104	Том газартай амины орон сууц	6.7	3	5	4.0	134	10%	1.5	10,050
105	Том газартай амины орон сууц	3.7	3	5	4.0	74	10%	1.5	5,550
106	Том газартай амины орон сууц	4.3	3	5	4.0	86	10%	1.5	6,450
107	Том газартай амины орон сууц	3.2	3	5	4.0	64	10%	1.5	4,800
108	Том газартай амины орон сууц	6.4	3	5	4.0	128	10%	1.5	9,600
109	Том газартай амины орон сууц	10.1	4	5	4.0	202	10%	1.5	15,150
110	Том газартай амины орон сууц	7.6	4	5	4.0	152	10%	1.5	11,400
111	Том газартай амины орон сууц	5.6	4	5	4.0	112	10%	1.5	8,400
112	Том газартай амины орон сууц	9	4	5	4.0	180	10%	1.5	13,500
113	Том газартай амины орон сууц	6.2	4	5	4.0	124	10%	1.5	9,300
114	Том газартай амины орон сууц	9.1	4	5	4.0	182	10%	1.5	13,650
115	Том газартай амины орон сууц	7.9	4	5	4.0	158	10%	1.5	11,850
116	Том газартай амины орон сууц	9.1	4	5	4.0	182	10%	1.5	13,650
117	Том газартай амины орон сууц	7.6	4	5	4.0	152	10%	1.5	11,400
118	Том газартай амины орон сууц	8.9	4	5	4.0	178	10%	1.5	13,350
119	Том газартай амины орон сууц	4.5	4	5	4.0	90	10%	1.5	6,750
Нийт		466.7				9334			-
134	Олон нийтийн барилга	2.4	1				35%	4	33,600
137	Олон нийтийн барилга	6.7	2				35%	4	93,800

ДОРНОГОВЬ АЙМГИЙН САЙНШАНД СУМЫН ТӨВИЙН ХӨГЖЛИЙН ЕРӨНХИЙ ТӨЛӨВЛӨГӨӨ

138	Олон нийтийн барилга	9.1	2			35%	4	127,400
140	Олон нийтийн барилга	3	2			35%	4	42,000
146	Олон нийтийн барилга	1	3			35%	4	14,000
147	Олон нийтийн барилга	4.2	3			35%	4	58,800
149	Олон нийтийн барилга	3.2	3			35%	4	44,800
150	Олон нийтийн барилга	3.3	3			35%	4	46,200
152	Олон нийтийн барилга	5.3	3			35%	4	74,200
156	Олон нийтийн барилга	2.7	3			35%	4	37,800
158	Олон нийтийн барилга	1.6	3			35%	4	22,400
159	Олон нийтийн барилга	1.6	3			35%	4	22,400
161	Олон нийтийн барилга	0.8	3			35%	4	11,200
162	Олон нийтийн барилга	3	3			35%	4	42,000
163	Олон нийтийн барилга	4	3			35%	4	56,000
164	Олон нийтийн барилга	8	3			35%	4	112,000
165	Олон нийтийн барилга	3.3	3			35%	4	46,200
171	Засаг захиргааны барилга	12	4			30%	5	180,000
172	Засаг захиргааны барилга	3.7	4			30%	5	55,500
173	Засаг захиргааны барилга	7.3	4			30%	5	109,500
177	Засаг захиргааны барилга	4.3	5			30%	5	64,500
178	Засаг захиргааны барилга	4.3	5			30%	5	64,500
179	Засаг захиргааны барилга	2.6	5			30%	5	39,000
181	Засаг захиргааны барилга	3.2	4			30%	5	48,000
182	Засаг захиргааны барилга	4.9	5			30%	5	73,500
135	Институцийн барилга байгууламж	4.2	1			20%	3	25,200
136	Институцийн барилга байгууламж	2.3	2			20%	3	13,800
139	Институцийн барилга байгууламж	4	2			20%	3	24,000
141	Институцийн барилга байгууламж	8.7	2			20%	3	52,200
142	Институцийн барилга байгууламж	3	2			20%	3	18,000
143	Институцийн барилга байгууламж	2	2			20%	3	12,000
144	Институцийн барилга байгууламж	3.3	2			20%	3	19,800
145	Институцийн барилга байгууламж	8.4	2			20%	3	50,400
148	Институцийн барилга байгууламж	3.5	3			20%	3	21,000
151	Институцийн барилга байгууламж	2.6	3			20%	3	15,600
153	Институцийн барилга байгууламж	2.2	3			20%	3	13,200
154	Институцийн барилга байгууламж	1.7	3			20%	3	10,200
155	Институцийн барилга байгууламж	1.6	3			20%	3	9,600

157	Институцийн барилга байгууламж	1.9	3				20%	3	11,400
160	Институцийн барилга байгууламж	3.6	3				20%	3	21,600
166	Институцийн барилга байгууламж	2	3				20%	3	12,000
167	Институцийн барилга байгууламж	2.5	3				20%	3	15,000
88	Институцийн барилга байгууламж	1.5	3				20%	3	9,000
89	Институцийн барилга байгууламж	1.7	3				20%	3	10,200
168	Институцийн барилга байгууламж	1.8	4				20%	3	10,800
169	Институцийн барилга байгууламж	1.9	4				20%	3	11,400
170	Институцийн барилга байгууламж	3.2	4				20%	3	19,200
174	Институцийн барилга байгууламж	3.5	4				20%	3	21,000
175	Институцийн барилга байгууламж	4.2	4				20%	3	25,200
176	Институцийн барилга байгууламж	3.3	5				20%	3	19,800
180	Институцийн барилга байгууламж	3.6	5				20%	3	21,600
НИЙТ									4,477,550

Хэрэгжилтийн үе шат

Дэд бүтцийн барилга угсралтын ажилд зориулагдсан хөрөнгө оруулалтыг аль болох үр ашигтайгаар зарцуулахын тулд төслийг үе шаттайгаар хэрэгжүүлэх болно. Жишээлбэл, дулааны станцыг 1-р үе шатанд барьж суманд түүнийг төсөл хэрэгжих хугацаанд ашиглах боломж олгоно. Бусад хоёрдогч, гуравдагч дэд бүтцийн барилга угсралтын ажлыг бүсчлэн хэрэгжүүлнэ. Схем зураг 6-д төслийн хүрээнд хийх ажлуудыг үе шатуудаар нь харуулсан болно. Харин үйл ажиллагааны төлөвлөгөөнөөс төслийн хүрээнд хэрэгжүүлэх дэд-төслүүдийн ажлын төлөвлөгөөг харж болно.

Схем зураг 4.3 Хэрэгжилтийн үе шат

5. ЗАМ ТЭЭВРИЙН СИСТЕМИЙН ТӨЛӨВЛӨЛТ

Хот суурин газрын гудамж, зам тээврийн сүлжээний оновчтой тогтолцоо нь тухайн хотын дэвсгэр газрын үүрэг зориулалтын бүчслэл, газар зохион байгуулалт, төрөл бүрийн үүрэг зориулалт бүхий барилга байгууламжийн эдэлбэр газрын хуваарилалт, инженерийн барилга байгууламжийн асуудлыг шийдэх, бүх төрлийн худалдаа- үйлчилгээний зохистой хүрээний хүртээмж- хязгаарыг тогтоох үзүүлэлтэд чухал үүрэгтэй бөгөөд хот байгуулалтын ерөнхий шийдлийн хүрээнд авч үзэхэд гудамж зам тээврийн сүлжээ дэвсгэр газрын бүсчлэлийн өөр хоорондын харилцан шүтэлцээ илүү нарийн юм.

Сүүлийн жилүүдэд манай орны дийлэнх хот, төв суурин газруудад гудамж, зам тээврийн сүлжээтэй харилцан уялдаа муутайгаар гэр хороолол аль ч газрын гадаргуугийн огцом болон бэрхшээлтэй байдлыг үл харгалзан хэт эмх замбараагүйгээр механикаар хэт өргөжин тэлж байна.

Өнөөгийн нийтлэг нөхцөл байдлыг тогтворжуулах, хязгаарлахад болон ирээдүйн төлөв байдлыг урьдчилан харсан хотын гудамж, зам тээврийн оновчтой сүлжээг бүрдүүлэхэд газрын харилцааны өнөөгийн тулгамдсан асуудлаас үүдэлтэй зохих хэмжээний бэрхшээл тулгарч байгаа ба өмнө нь 2000 онд боловсруулсан хотын шинэчилсэн ерөнхий төлөвлөгөөний хот төлөвлөлтийн ерөнхий шийдэл үүнтэй схем зураг төслийн үе шатны шууд уялдаа холбоо, хөгжлийн ерөнхий төлөвлөгөөний архитектур- орон зайн шийдлийн дагуу энэ газар орны гудамж, зам тээврийн сүлжээг нэгэнт тогтсон нутаг дэвсгэрийн бүсчлэл, бүтэц зохион байгуулалт, хотын барилгажилт, тохижилт, соёл ахуйн үйлчилгээ, нийгэм олон нийтийн болон төрөл бүрийн орон сууцны барилгуудын орчны зам талбай, тохижилтыг илүү сайжруулах, түүнчлэн гэр хорооллын зам тээврийн үйлчилгээний зохистой хүрээг аль болох бүрэн хангах боломжийг харгалзан зохицуулах бодлогыг баримталсан.

Манай орны аль ч хот, төв суурин газарт газрын харилцааны хувьд хэт өрөөсгөлөөр тэлэхгүйгээр нэгэнт тогтсон гудамж, зам тээврийн сүлжээний тооцооны үйлчлэх хүрээг бодитойгоор, бүрэн дүүрэн ашиглах, архитектур- орон зайн гол шийдлүүдийг хотын газрын харилцааны бодлоготой нягт уялдуулах чиглэлийг баримтлах нь чухал ач холбогдолтой ба өмнө боловсруулсан шинэчилсэн ерөнхий төлөвлөгөөний хэрэгжилтийг үе шаттайгаар амьдралд сайтар нэвтрүүлэх нь цаашдын хөгжлийн чиг хандлагыг тодорхойлоход нэлээд эерэг давуу нөхцөлийг бүрдүүлнэ. Хотын одоо байгаа төвийн ба суурьшлын бүсийн болон суурьшлын шинэ бүсийн гудамж, зам сүлжээ буюу гол тэнхлэг авто замуудын дагуу дугуйн зам, явган зорчигчдын замын хөдөлгөөний урсгалуудыг аль болох чөлөөтэй зорчих орон зайг хотын нийтийн хэрэгцээний ногоон байгууламж буюу

цэцэрлэгжүүлэлтийн хамт тусган, авто болон явган зорчигчдын зам талбай, худалдаа-үйлчилгээний гол гудамж талбайг хот байгуулалтын норм, дүрмийн дагуу цогц байдлаар төлөвлөсөн.

Сайншанд хотын төвийн болон суурьшлын бүс доторх орон сууцны хороолол, хотхоны болон иргэний соёл ахуйн үйлчилгээний барилгуудад үйлчлэх туслах чанарын авто замуудыг хот байгуулалтын нормын дагуу 3.5 , 4.0 , 5.0 , 12 м-ийн өргөнтэйгөөр тус тус төлөвлөсөн болно.

1. Зорьсон газраа хүрэх хугацааны зарцуулалт

1 сая хүнтэй хотод	40 минут
500 мянган хүнтэй хотод	37 минут
250-500 мянган хүнтэй хотод	35 минут
100 мянган хүнтэй хотод	35 минут
20 мянган хүнтэй хотод	10-15 минут байж болох юм.

Хүснэгт 5.1 Замын нэвтрэх чадвар

№	Нэрс	Хэмжих нэгж	Норматив хэмжээ /1000 хүнд/	Эхний ээлжинд /2017 он/	Төлөвлөлтийн хугацаанд /2025 он/
1	Жижиг тэрэг	ш	200-250	10000	11500
2	Автобус такси	ш	3-4	160	184
3	Албаны машин	ш	2-5	200	230
4	Ачааны машин	ш	35-40	1600	1840

2. Замын сүлжээ км /км² нягтрал
 - 50 мянган хүнтэй суурин газарт -1.5 км/км²
 - 100 мянган хүнтэй бага хотод - 1.6 – 1.7 км/км²
 - 250 мянган хүнтэй дунд хотод - 2 - 2.5 км/км²
 - 500 мянган хүнтэй хотод - 2.8 – 3 км/км²
 - 1 сая түүнээс дээш - 3 – 4.5 км/км²

3. Замын торон төлөвлөлт

Сайншанд хотын замыг торон төлөвлөлтөөр төлөвлөж өгсөн бөгөөд нэг торны хоорондын зай 300-400м байх юм.

Замын төрөл тус бүрээр ерөнхий болон онцлог үзүүлэлтийг хүснэгт 5.3-т, Сайншандын сумын төвийн замын сүлжээний уртыг хүснэгт 5.4–т тус тус харуулав.

Хүснэгт 5.2 Машины тоо

Автомашинны төрөл	Норм /ш/	Эхний ээлж /2017 он/	Төлөвлөлтөйн хугацаа /2025 он/	Íëòð
Жижиг тэрэг	200	3800	1180	4980
Автобус, такси	4	76	24	100
Албаны машин	4	76	24	100
Ачааны машин	35	665	207	872
Нийт		4617	1433.7	6050.7

Хүснэгт 5.3 Замын төрөл, онцлог

Замын төрөл	Урсгалын тоо	Явган хүний зам (2м өргөн)	Зам дагуу зогсоол	Материал	Замын нийт өргөн (м)	Замын хатуу хучилтын өргөн (м)
Төв зам	4	Байна	Байна	Асфальт	30	21
Туслах зам	2 ба 3	Байна	Байна	Асфальт	20	12
Нутгийн зам	2	Байхгүй	Байхгүй	Хайрга	15	9

Хүснэгт 5.4 Сумын төвийн замын сүлжээний урт

Замын төрөл	Нийт урт (км)	Хатуу хучилттай замын өргөн (м)	Хатуу хучилттай талбай (м ²)
Төв зам	28.39	21	596190
Туслах зам	70.55	14	987700
Нутгийн зам	20.82	11	229020
Бүгд			1812910

Хүснэгт 5.5 Авто машины зогсоол, гаражийн төлөвлөлт

Хүн ам /мян.хүн/		Машины тоо			Зогсоолын талбай /м ² /			Гаражийн талбай /м ² /		
2017	2025	Норматив	2017	2025	Норматив	2017	2025	Норматив	2017	2025
40.8	46.7	200	8160	9340	20	163200	186800	12	97920	112080

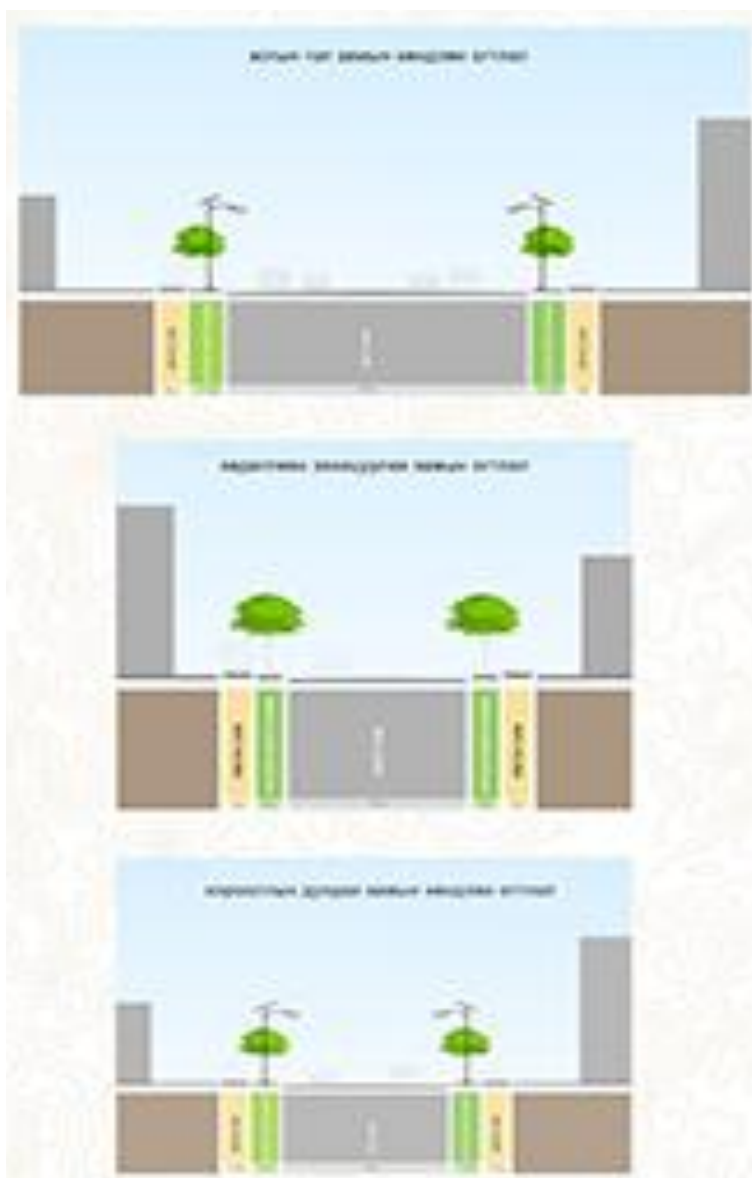
Дээрх хүснэгтэд Сайншанд сумын авто машин болон тэдгээрт зориулсан гараж, авто зогсоолыг БНБД-ийн дагуу төлөвлөлөө.

Сайншанд замын сүлжээтэй бөгөөд цаашид хийгдэх бүтээн байгуулалттай холбож илүү тодорхой болгох хэрэгтэй. Шинэ зам гаргах

эрхийн асуудлыг эрт шийдэж давхардал үүсгэхгүйн тулд судалгаа, хэмжилтийн асуудлыг нэн тэргүүнд хийх хэрэгтэй.

Ямар зам тавихыг замын хөдөлгөөний төрөл, ачааллын хэмжээг боломжит төсөв хөрөнгийн байдлаас хамаарч шийднэ. Замыг цемент, асфальт (битум), хайрга болон хөрсийг нягтруулах байдлаар барьж болдог. Бусад аймгийн сумдуудтай харьцуулахад Сайншанд сум харьцангуй том, дэргэдээ САҮЦ-тай болох гэж байгаа тохиолдолд зам, зогсоол барихад асфальтын үйлдвэрийг барих нь компаний хувьд эдийн засгийн ашигтай байна.

Схем зураг 5.1 Замын огтлолын схем зураг

Замын гэрэлтүүлэг нарны эрчим хүчний эх үүсвэртэй байх бөгөөд самбарыг нь зам дагуух суурин шон тус бүрт байрлуулах юм. Ингэснээр цахилгааны утас суурилуулах газар шорооны ажлыг хийх шаардлагагүй болно. Нарны эрчим хүч нь өдрийн нартай цагаар зайд хураагдаж, орой болоход гэрэлтүүлгийн эх үүсвэр болж ашиглагдах юм. Нар жаргах, үүр цайх хооронд гэрэлтүүлгийг хянах цаг тоолуур эсвэл photocell хяналтын систем ажиллаж байна. Нарны эрчим хүч хураах самбарыг өдөрт хамгийн их хэмжээгээр хураах боломж бүхий байршлыг нь зөв сонгож угсрана. Дэд эд ангийн (самбар, чийдэн, зай, хяналтын эд анги) хэмжээг газар зүйн байршил, онцлогт нь

тааруулан зөв тооцох нь маш чухал. Гэр хороололд явган хүний зам, гэрэлтүүлэг байхгүй байна.

6. ОРОН СУУЦНЫ ХАНГАМЖИЙН ТӨЛӨВЛӨЛТ

Оршин суугчдыг инженерийн дэд бүтцийн үйлчилгээгээр аль болох олноор хамруулах зорилгоор шинэ төрлийн буюу дунд зэргийн нягтаршил бүхий, илүү өндөр түвшний үйлчилгээг авах өөрсдөө сууцаа барих хувилбарыг ерөнхий төлөвлөгөөнд тусгасан. Дулаан хангамжийг үр ашигтай байлгах үүднээс 1га газарт багадаа 40 айл өрх багтах барилгуудыг сонгосон болно. Ийм нягтаршлыг өрхөд 200- 250 м² газар олгосноор хангах юм. Хувь хүнд уг газрыг эзэмших эрхийг олгож тэд өөрийн орон сууцаа барих юм. Эдгээр амины орон сууц эсвэл жижиг орон сууцны барилгуудыг төвлөрсөн дулаан, цэвэр, бохир усны шугаманд холбож өгнө. Гэр хороолол, орон сууцны дунд хувилбар болох энэ “жижиг газар бүхий амины орон сууц” бусад орон сууцны адил дэд бүтцийн үйлчилгээг хүртэх бөгөөд эздэд нь өөрийн үзэмжээр орон сууцаа барих, газраа тохижуулах боломжийг олгоно.

Сууцны нөгөө хоёр хувилбар нь Монголын хотуудад байдаг хувилбарууд буюу дунд өндөр бүхий 3-5 давхар нийтийн орон сууц болон гэр хороолол юм. Гэр хорооллын иргэд гэр эсвэл суурин суух амины орон сууцаа барих болно. Орон сууцны бусад хувилбаруудтай харьцуулбал арай доогуур түвшний, тухайлбал цахилгаан, хуурай хог хаягдал зайлуулах зэрэг дэд бүтцийн үйлчилгээг хүртэх бөгөөд харин хэрэглээний цэвэр усаа худгаас зөөх болно. Сайншанд хотын одоо байгаа гэр хорооллын оршин суугчдын адил халаалт болон бохир ус зайлуулах асуудлыг өөрсдөө шийдвэрлэнэ.

Хүснэгт 6.1 Орон сууцны төлөвлөлт

№		хэмжих нэгж	Одоогийн байдал /2012 он /	Эхний ээлж / 2017 он /	Төлөвлөлтийн хугацаа / 2025 он /
1	Орон сууцанд амьдардаг	мян.хүн	8807	18607	21557
		%	46	50	50
2	Амины орон сууцанд амьдардаг	мян.хүн	8582	18382	21332
		%	45	50	50
3	Гэрт амьдардаг	мян.хүн	1844	*	*
		%	9	*	*

Төлөвлөлтийн хугацаанд орон сууцны барилгыг эхний ээлжинд 50%, төвлөрсөн инженерийн хангамжтай орон сууцаар хангах, үлдсэн 50%-ийг амины орон сууц байхаар төлөвлөж байгаа.

Нэг хүнд ногдох сууцны талбайг төлөвлөлтийн нормоор тооцож эхний ээлжинд сууцны талбайг 13.5 м² төлөвлөлтийн хугацаанд сууцны талбайг 14 м² байхаар төлөвлөж байна. Хүн амын нь орон сууцанд амьдрахаас 1-4

давхар сууцанд 80% нь өндөр давхар сууцанд 20% нь амьдрахаар төлөвлөж байна.

Хүснэгт 6.2 Төлөвлөж буй орон сууцны төрөл

Төрөл	Нэр	Схем зураг
Нийтийн орон сууц	Төвлөрсөн дэд бүтцэд бүрэн холбогдсон 3-5 давхар орон сууцны барилгууд	
Жижиг газар бүхий амины орон сууц	Төвлөрсөн дэд бүтцэд бүрэн холбогдсон нэг эсвэл хэд хэдэн айл өрх суух 200 – 250 м ² газар дээр байрлах амины орон сууц	
Том газар бүхий амины орон сууц (гэр хороолол)	Дэд бүтцэд хэсэгчлэн холбогдсон 250 м ² –аас том газар дээр байх орон сууц	

7. ОЛОН НИЙТИЙН БАРИЛГА БАЙГУУЛАМЖИЙН ТӨЛӨВЛӨЛТ

Суурьшлын бүсийн олон нийтийн буюу соёл ахуй үйлчилгээний барилга, байгууламжийн инженер геологийн нөхцөл, хотын төлөвлөлтийн хугацаанд суурьших хүн амын тоо, САҮ-ны үйлчлэх хүрээний хүн ам, олон нийтийн барилга байгууламжийн үйлчлэх хүрээ, зах зээлийн хэрэгцээг үндэслэн архитектур орон зайн төлөвлөлт, хот төлөвлөлтийн норм БНБД 30.01.04-н дагуу тооцож төлөвлөлөө.

Хүснэгт 7.1 Соёл ахуйн үйлчилгээний үйлчлэх хүрээний төлөвлөлт

	Соёл ахуйн үйлчилгээний төрөл	Үйлчлэх хүрээ м
1	Боловсрол	
	Цэцэрлэг	300
	Ерөнхий боловсролын сургууль, дотуур байр	500
	Их дээд сургууль	хот
2	Эрүүл мэнд	
	Эмийн сан	300
	Өрхийн эмнэлэг	500
	Эмнэлэг	1500
	Төрөлжсөн эмнэлэг	хот
	Төв эмийн сан	хот
3	Биеийн тамир	
	Амралтын талбай	300
	Бялдаржуулах төв	1500
	Спорт цогцолбор	хот
4	Соёл урлаг	
	Соёлын төв	1500
	Кино театр	хот
	Театр	хот
	Музей , үзэсгэлэнгийн танхим	хот
5	Худалдаа үйлчилгээ	
	Саун халуун ус	1000
	Интернэт үйлчилгээ	1000
	Гараж	300
	ТҮЦ	300
	Хүнсний дэлгүүр	500
	Барааны дэлгүүр	500
	Төрөлжсөн зах	хот
	Бөөний төв	хот
	Угаалга хими цэвэрлэгээ	1000
	Нийтийн хоол	500
	Ахуйн үйлчилгээ	1000
6	Захиргаа олон нийт	
	Орон нутаг, хотын захиргаа	хот
	Багийн захиргаа	1000
	Банкны салбар	1500
	Холбооны салбар	хот
	Шүүх цагдаа	хот
	Гал команд	1500
	Олон нийтийн байгууламж	хот

Сургууль, цэцэрлэг

Боловсролын байгууллагуудын байршлыг орон сууцны төлөвлөлт болон хүн амын тооноос шалтгаалж үйлчлэх хүрээг 500-750 метрийн хүрээнд орон сууцны хороолол дунд байхаар төлөвлөж байна.

Сайншанд сумын төвд одоогоор дөрвөн ерөнхий боловсролын дунд сургуультай. Нийт 5100 сурагчидтай үүнээс 400 нь дотуур байранд амьдарч байна. Нэг ангийн дүүргэлт дунджаар 30-35 сурагчидтай. Сургуулиуд орон сууцны хорооллоос хол байршдаг, зарим сурагчид сургуульдаа хүрэхдээ 2-3 км явдаг байна. Хөдөөнөөс ирж суралцаж буй хүүхдүүдэд дотуур байрны хүрэлцээ муу байна.

2013-2017 онд 4100, 2018-2025 онд 1600 шинэ сурагчдад зориулж нийт 5 шинэ сургууль барихаар тооцоолсон. Сургууль хүрэх зайг 750м-ээс бага зайнд явж хүрэхээр тооцоолсон.

Сайншанд сумын төвд одоогоор 10 цэцэрлэгт нийт 11200 хүүхэд хүмүүжиж байна. 2013-2017 онд 1700, 2018-2025 онд 700 шинэ хүүхдүүдэд зориулж нийт 15 шинэ цэцэрлэг барих юм. Цэцэрлэг хүртэл 500м-ээс бага зайнд явж хүрэхээр тооцоолсон.

Сайншанд Анагаах Ухааны коллежоороо нэртэй. Орон нутгийн эрүүл мэндийн системийн чадавхийг бэхжүүлэх нэлээд сайн боловсролын бүтэц юм. Тус Анагаах Ухааны коллежийг одоо байгаа газраас нь урагш, одоо байгаа нэгдсэн эмнэлгийн хажууд шилжүүлэн байршуулахаар төлөвлөсөн. Түүнчлэн сэргээгдэх эрчим хүч, эрчим хүчний үр ашгийн асуудлаар төвлөрсөн шинэ институци байгуулах санал гарсан байгаа. Сайншандын эдийн засгийн хөгжлийн стратегийн гол асуудал болох эрчим хүчний шинэ салбарыг хөгжүүлэхэд чухал ач холбогдолтой юм. Сайншанд –II төвөөс баруун хойш хэсэгт ерөнхий төлөвлөгөөгөөр эрчим хүчний институт байрших юм.

Ингэж сургалт, эрдэм шинжилгээний цогцолбор байдлаар төлөвлөж өгснөөр тус сургуулийн суралцагч оюутнууд дадлага хийхболомж нэмэгдэж, сургалтын үр дүн сайжирч, эмч, сувилагч дутах гэх мэт хүндрэлүүд багасч, иргэд, эмчлүүлэгсдэд үйлчлэх хүртээмж нэмэгдэх, цаашлаад тус хотын эрүүл мэндийн салбарт эерэг өөрчлөлт гарах сайн талтай гэж үзэж байна.

Одоогоор Сайншандад мэргэжлийн сургалт, үйлдвэрлэлийн (МСҮТ) 2 төв байгаагийн нэг нь сумын төвд нөгөө нь төмөр замын сууринд байна. Тэнд нийт 450 залуучууд суралцаж, 2025 он гэхэд 720 залуучуудад мэргэжлийн сургалтад хамрагдах хэрэгцээ гарна. Одоо байгаа сургуулиудыг өргөтгөх хэрэгтэй болно.

Эрүүл мэндийн байгууллага

Анагаах Ухааны Коллеж нь Сайншандын нийгмийн эрүүл мэндийн салбарын тулгуур юм. Бусад аймагтай харьцуулахад Сайншандын эмнэлэг томд орно. Төв эмнэлэг нь 140 ортой, зарим хувийн эмнэлгүүд эрүүл мэндийн үйлчилгээ үзүүлж байна. Төмөр замын 125 ортой эмнэлэг мөн ажиллаж

байна. Сумын төвд өрхийн эмнэлэг гурав, хувийн эмнэлэг ес, нэг уламжлалт анагаах ухааны эмнэлэг ажиллаж байна. Зүүнбаян нэг эмнэлэгтэй.

Эрүүл мэндийн үйлчилгээний хүртээмж муу, оношлогооны чадавх сул зэрэг нь эрүүл мэндийн салбарын гол бэрхшээлтэй асуудлууд юм. Ерөнхий төлөвлөгөөг боловсруулах явцад зохион байгуулагдаж байсан бүлгийн ярилцлагаар иргэд өглөө эрт очоод ч эмчийн барааг харч чадахгүй байдал их байдаг тухай ярьж байсан. Түүнчлэн олон арван иргэд Сайншандад байхгүй илүү сайн эмнэлгийн тоног төхөөрөмжтэй газар очиж оношлогоо хийлгэхээр Улаанбаатар луу их явдаг байна.

Ерөнхий төлөвлөгөөний хэрэгжилтийн 1-р үе шатанд 157 ортой шинэ эмнэлэг барих санал гаргаж байгаа бөгөөд эмнэлэг нь засгийн газраас одоо ханган нийлүүлж байгаа оношлогооны шинэ тоног төхөөрөмжийг суурилуулсан байна.

Нийтийн үйлчилгээний төвүүд

Сайншанд сумын төвд нийтийн номын сан нэг, музей хоёр (Дорноговийн музей, Данзанравжаагийн музей), театр нэг (3600 хүний суудалтай), хүүхдийн театр нэг, үндэсний соёлын төв байна. спорт, бусад арга хэмжээг явуулах жижиг цэнгэлдэх хүрээлэн мөн байна.

Ерөнхийд нь дүгнэхэд, нийтийн болон соёлын бүтцүүд нэлээд тараагдсан байдалтай. Орон нутгийн иргэдийг туршлага бүхий болгох, жуулчдыг ихээр татах зорилгоор дараах бүтцийг төлөвлөж байна.

Үүнд:

- Нийтийн усан бассейн
- Шинэ цэнгэлдэх хүрээлэн (14 га)
- Спорт заал (550 м2)
- Морин уралдааны тойруулга
- Соёлын төв (550 хүний хүчин чадал)
- Театр, концертын заал
- Шинэ номын сан
- Шинэ хүүхдийн төв

Олон нийтийн барилга байгууламжуудыг хүн амд соёл ахуйн үйлчилгээг аль болох ойр байлгах зорилгоор өдөр тутмын үйлчилгээг 300-500 метрийн хүрээнд үйлчилэхээр тооцсон.

Худалдаа үйлчилгээний байгууламжийг хот төлөвлөлтийн норм дүрмийн дагуу болон зах зээлийн эрэлт хэрэгцээг үндэслэн төлөвлөсөн. Мөн аж үйлдвэрийн паркттай холбоотой шилжилт хөдөлгөөн ихсэх хандлагатай байгаа тул зочид буудал үйлчилгээний байгууллагуудыг нормоос ихээр төлөвлөсөн.

Спорт соёл урлагийн томоохон байгууламж, жуулчдын сонирхолыг татахуйц болон оршин суугчдын чөлөөт цагаа зөв боловсон өнгөрүүлэх амралт зугаалгын олон төрлийн байгууламжийг орчны нөхцөл байдалтай уялдуулан төлөвлөсөн.

Хүснэгт 7.2 Соёл ахуйн үйлчилгээний талбайн тооцоо 2017 он

2017 онд хүн ам 40800 болоход шаардагдах дэд бүтцийн тооцоог гаргасан байдал

№	Барилга байгууламжийн хэмжээ	Хэмжих нэгж	Норматив хэмжээ /1000 хүнд/	Эдэлбэр газрын хэмжээ /м ²	Хүчин чадал	Талбай /га/
1	Цэцэрлэг	хүүхэд	90	40	3670	14,7
2	Ерөнхий боловсролын сургууль	сурагч	210	40	8563	34,3
3	Ерөнхий боловсролын сургуулийн дотуур байр	ор	5	65	204	1,3
4	Хүүхдийн ордон	хүүхэд	5	40	204	0,8
5	Мэргэжлийн сургалтын төв	сурагч	9	75	367	2,8
6	Асрамжийн газар	ор	4	100	163	1,6
7	Эмнэлэг	ор	8	200	326	6,5
	Хүүхдийн	ор	1,5	100	61	0,6
	Төрөх	ор	1,5	125	61	0,8
	Сүрьеэ	ор	1,5	125	61	0,8
	Халдварт	ор	1,5	125	61	0,8
8	Өрхийн эмнэлэг	үзлэг	26		1060	0,3
9	Сувилал	ор	60-д 1	300	680	20,4
10	Хотын аптека	объект			1	0,02
11	Түргэн тусламжийн станц	машин	0,1	500	4	0,204
12	Бага эмчийн буюу эх барих цэг	машин	1	2000	1	0,2
13	Халдвартын станц	объект		2000	1	0,2
14	Цус сэлбэх станц	объект		2000	1	0,2
15	Хөдөөд үйлчлэх станц	об/машин		2000	1	0,2
16	Эмийн сан	объект	10-д 1	400	4078	163,1
17	Амралт	ор	2	200	82	1,6
18	Турист бааз	ор	2	300	82	2,4
19	Тоглоомын талбай	га	0,19		8	4,0
	Сургуулийн өмнөх насны	га	0,03		1	1,0
	Сургуулийн бага ангийн	га	0,04		2	1,0
	Биеийн тамирын	га	0,12		5	2,0
20	Цэнгэлдэх хүрээлэн	га	0,5		20	10,0
21	Спорт заал	м2	20		816	0,08
22	Бассейн	м2	80		3262	0,33
23	Морь уралдах бүс	га	0,8		33	16,0
24	Соёлын төв	суудал	20	20	816	1,6
25	Театр	суудал	5	20	204	0,4
27	Номын сан	мян.ном	6		245	0,0
28	Кино театр	суудал	30	20	1223	2,4
29	Хүүхдийн ордон	суудал	12	50	489	2,4
30	Музей үзэсгэлэнгийн танхим	м2	20	20	816	1,6
31	Хүнсний дэлгүүр	м2	40		1631	0,2
32	Барааны дэлгүүр	м2	40		1631	1,6
33	Хүнсний төв дэлгүүр	м2	10		408	0,04
34	Барааны төв дэлгүүр	м2	40		1631	0,2
35	Нийтийн хоол / Ресторан, бар, кафе /	суудал	40	2000	1631	3,6

36	Зах					
	Барааны	об/м2	2	2000	82	16,3
	хүнсний	об/м2	2	2000	82	16,3
	түүхий эдийн	об/м2	1	2000	41	8,2
	техникийн	об/м2	1	2000	41	8,2
	барилгын материалын түлшний	об/м2	1	2000	41	8,2
37	Ахуй үйлчилгээ	ажилчин	7	50	285	1,4
38	Угаалга	ээлж/кг ц/хэрэг	80	50	3262	16,3
39	Хими Цэвэрлэгээ	ээлж/кг ц/хэрэг	40	50	1631	0,02
40	Халуун ус					
	Гэр хороолол	шүршүүр	5	50	204	1,0
	Саун	суудал	3	50	122	0,6
41	Захиалгат үйлчилгээ		2	50	82	0,4
42	Захиргаа	об/га		20000	1	2,0
43	Банк	об/га		1000	4	0,4
44	Сэргийлэх	об/га		15000	1	1,5
45	Холбоо	об/га		5000	1	0,5
46	Радио холбооны блок станц	объект	50-д 1	200	1	0,02
47	Трансформаторын станц	объект	30-д 1	10	1	0,02
48	Орон сууцны контор	объект	12-д 1	10	3	0,003
49	Хоёрдогч түүхий эдийн цэг	объект	6-д 1	500	7	0,34
50	Зочид буудал	ор	50	100	2039	20,4
51	Галын депо	машин	5-д 1	3000	8	2,4
53	Гараж	машин	80%	20	10874	21,7
54	Хогын цэг	цэг			1	5,0
55	ШТС	объект	1200 машинд 1	2000	11	2,3
56	Засварын газар	объект		200	6	0,1
57	Эм хангамжийн бааз	объект		200	1	0,02
58	Сургууль дундын үйлдвэрлэлийн төв	суудал	суралцагс дын 8%	25	979	2,4
59	Хүүхдийн биеийн тамирын сургууль	суудал	суралцагс дын 3%	40	367	1,5
60	Хүүхдийн асрамж	ор	3	200	122	2,4
61	Хүүхдийн сүү түгээх цэг	объект		200	5	0,1
62	Хүүхдийн парк	м2	3		122	0,006
63	Комиссын дэлгүүр	м2	10		408	0,02
64	Наториатын газар	ажилчин	30-д 1		1	0,002
65	Их дээд сургууль	объект			1	0,1
66	Залуучуудын ордон	объект			1	0,1
67	Авто вокзал	объект			1	2,0
69	Агуулах	м2	2		82	0,0
70	Радио цэг	объект			1	0,012
71	Телевиз цэг	объект			1	0,012
72	Нийтийн жорлон	объект			20	0,16
73	Нийт					453,1

Хүснэгт 7.3 Соёл ахуйн үйлчилгээний талбайн тооцоо 2025 он

2025 онд хүн ам 46700 болоход шаардагдах дэд бүтцийн тооцоог гаргасан байдал

№	Барилга байгууламжийн хэмжээ	Хэмжих нэгж	Норматив хэмжээ /1000 хүнд/	Эдэлбэр газрын хэмжээ м ²	Хүчин чадал	Талбай /га/
1	Цэцэрлэг	хүүхэд	90	40	4197	16,8
2	Ерөнхий боловсролын сургууль	сурагч	210	40	9792	39,2
3	Ерөнхий боловсролын сургуулийн дотуур байр	ор	5	65	233	1,5
4	Ерөнхий боловсролын сургуулийн олон нийтийн байгууллага	хүүхэд	5	40	233	0,9
5	Мэргэжлийн сургалтын төв	сурагч	9	75	420	3,1
6	Асрамжийн газар	ор	2	100	93	0,9
7	Эмнэлэг	ор	8	200	373	7,5
	Хүүхдийн	ор	1,5	125	70	0,9
	Төрөх	ор	1,5	125	70	0,9
	Сүрьеэ	ор	1,5	125	70	0,9
	Халдварт	ор	1,5	125	70	0,9
8	Өрхийн эмнэлэг	үзлэг	5		233	0,1
9	Сувилал	ор	60-д 1	300	777	23,3
10	Хотын аптек	объект			1	0,0
11	Бага эмчийн буюу эх барих цэг	машин	1	2000	1	0,2
12	Цус сэлбэх станц	объект		2000	1	0,2
13	Эмийн сан	объект	10-д 1	400	5	0,19
14	Турист бааз	ор	2	300	93	2,8
15	Тоглоомын талбай	га	0,19		9	4,0
	Сургуулын өмнөх насны	га	0,03		1	1,0
	Сургуулийн бага ангийн	га	0,04		2	1,0
	Биеийн тамирын	га	0,12		6	2,0
16	Цэнгэлдэх хүрээлэн	га	0,5		23	3,0
17	Спорт заал	м2	20		933	0,09
18	Бассейн	м2	80		3736	0,37
19	Соёлын төв	суудал	20	20	933	1,9
21	Номын сан	мян.ном	6		280	0,0
22	Кино театр	суудал	30	20	1399	2,8
23	Музей үзэсгэлэнгийн танхим	м2	20	20	933	1,9
24	Хүнсний дэлгүүр	м2	40		1865	0,2
25	Барааны дэлгүүр	м2	40		1865	1,9
26	Хүнсний төв дэлгүүр	м2	10		466	0,05
27	Барааны төв дэлгүүр	м2	40		1865	0,2
28	Нийтийн хоол / Ресторан, бар, кафе /	суудал	40	20	1865	3,7
29	Зах барааны	об/м2	2		93	0

	хүнсний	об/м2	2		93	0,0
	түүхий эдийн	об/м2	1		47	0,0
	техникийн	об/м2	1		47	0,0
	барилгын материалын	об/м2	1		47	0,0
	түлшний	об/м2	1		47	0,0
30	Ахуй үйлчилгээ	ажилчин	5	50	233	1,2
31	Угаалга	ээлж/кг ц/хэрэг	80		3730	0,0
32	Хими Цэвэрлэгээ	ээлж/кг ц/хэрэг	5		233	0,02
	Халуун ус					
33	Гэр хороолол	шүршүүр	5	50	233	1,2
	Сауна	суудал	3	50	140	0,7
34	Захиалгат үйлчилгээ		2	50	93	0,5
35	Радио холбооны блок станц	объект	50-д 1	10	933	0,9
36	Трансформаторын станц	объект	30-д 1	10	1554	1,6
38	Орон сууцны контор	объект	12-д 1	10	3886	3,9
39	Хоёрдогч түүхий эдийн цэг	объект	6-д 1	2000	8	1,6
40	Зочид буудал	ор	30	100	1399	14,0
41	Галын депо	машин	5-д 1	3000	9	2,8
42	Гараж	машин	80%	20	12435	24,9
43	Хогийн цэг	цэг			1	5,0
44	ШТС	объект	1200 машинд 1	2000	13	2,6
45	Засварын газар	объект		200	4	0,1
46	Эм хангамжийн бааз	объект		200	1	0,02
48	Сургууль дундын үйлдвэрлэлийн төв	суудал	суралцагс дын 8%	25	1119	2,8
49	Хүүхдийн асрамж	ор	3	200	140	2,8
50	Хүүхдийн сүү түгээх цэг	объект		200	5	0,1
51	Хүүхдийн парк	м2	3		140	0,0
52	Комиссын дэлгүүр	м2	10		466	0,006
53	Наториатын газар	ажилчин	30-д 1		2	0,0
54	Авто вокзал	объект			1	2,0
56	Агуулах	м2	2		93	0,0
57	Радио цэг	объект			1	0,012
58	Телевиз цэг	объект			1	0,012
59	Нийтийн жорлон	объект			10	0,08
60	Нийт					195,5

Схем зураг 7. Олон нийтийн байгууламжийн үйлчлэх хүрээ

8. ҮЙЛДВЭРИЙН БҮСИЙН ТӨЛӨВЛӨЛТ

Сайншанд хотод одоогийн байдлаар жижиг дунд үйлдвэрлэл, төмөр зам дагасан ачаа тээврийн агуулах, барилгын зарим нэг үйлдвэрүүд үйл ажиллагаагаа явуулж байна. Үйлдвэрлэлийг хөгжүүлэх бүрэн боломжтой дэд бүтэц сайн хөгжиж байна. Засгийн газрын шийдвэрээр “Аж үйлдвэрийн парк” байгуулахтай холбоотой ажлууд явагдсаар байна. Аж үйлдвэрийн парк байгуулагдсанаар ажлын байр нэмэгдээд зогсохгүй дэд бүтэц, ачаа тээвэр, соёл үйлчилгээний байгууллагууд ихээр нэмэгдэх нь зайлшгүй.

Тогтвортой хөгжлийг хангах, эдийн засгийг төрөлжүүлэх зорилтын хүрээнд орон нутагт жижиг дунд үйлдвэрүүдийг байгуулж өөрсдийн хэрэгцээгээ хангах, цаашлаад бүтээгдэхүүнээ гадагш экспортлох алсын харааг тавьж байгаа. Ингэхдээ уламжлалт МАА-гаа зэрэг хөгжүүлэн авч явахыг чухалчилна.

Эдийн засгийг “солонгоруулж”, үйлдвэрлэлийн салбаруудыг дэмжихдээ орчин үеийн хот төлөвлөлтийн шаардлагын дагуу ногоон үйлдвэрлэлийг хөгжүүлж байгальд ээлтэй, үр ашигтай технологи нэвтрүүлсэн, эрчим хүчний хэрэглээ уян хатан, байгалийн нөөцөд хэмнэлттэй, нар, салхины гэх мэт олон эх үүсвэртэй, компьютерийн удирдлагатай үйлдвэрүүд байгуулах бодлогыг баримтлах юм.

Хүн амын өсөлтийн хэтийн тооцоо, хүн амын хэрэглээний хэтийн тооцоо, орон нутгийн иргэд, удирдлага болон холбогдох яам, газруудын санал болон тус сумтай холбогдох улс, бүс нутаг, аймаг, орон нутгийн хэмжээний төсөл хөтөлбөрүүд, бодлого, журмыг судалж, харгалзан үзсэний үндсэн дээр үйлдвэр аж ахуйн нэгжүүдийн төрөл байршлыг сонгож төлөвлөсөн болно. Мөн орон нутгийн удирдлага, бизнесийн байгууллагууд, сумын ард иргэдийн саналыг тусган төлөвлөлөө. Сайншанд хотын хөгжлийн ерөнхий төлөвлөгөөнд тусгагдсан бүтээн байгуулалт, ирээдүйн хөгжлийн чиг хандлагад нийцсэн нэн тэргүүнд шаардлагатай жижиг дунд үйлдвэрүүдийг төлөвлөлтөд тусгалаа.

Мөн Дорноговь аймгийн болон Сайншанд сумын эдийн засгийн нөөц бололцоо, уламжлалт аж ахуй, эрдэс түүхий эд, байгалийн арвин их нөөц баялаг, нутгийн брэнд бүтээгдэхүүн, ажиллах хүчний нөөц, онцлог, бусад салбарын нөөц боломж, одоо ажиллаж байгаа үйлдвэр аж ахуйн газруудыг судалсны үндсэн дээр төлөвлөлөө.

Хотын экологийн орчинд үзүүлэх нөлөөллөөр нь 5 ангилан, норм дүрмийн дагуу зохистой хүрээнд төлөвлөж өгсөн. Үйлдвэрийн болон суурьшлын бүсийн хоорондын уялдааг үйлдвэрийн ажилчид ажилдаа хамгийн

бага хугацааг зарцуулан ирэх оновчтой хүрээлэлд байхаар тооцож төлөвлөсөн.

Үйлдвэрийн бүсийг суурьшлын бүсээс зайдуу, агаарын бохирдлоос хамгаалах үүднээс зонхилох салхины доор байрлахаар төлөвлөнө. Шинээр үүсэх үйлдвэр аж ахуйн бүсэд хорт бодис ялгаруулдаггүй, зөвшөөрөгдөх хэмжээнд дуу шуугиан гаргадаг, үйлдвэрийн гал түймэр гарахгүй, тэсрэх бодисын аюулгүй ажиллагаатай үйлдвэр аж ахуйн газрууд ихэвчлэн төлөвлөгдсөн болохоор эрүүл ахуй, хамгаалалтын бүс төлөвлөх шаардлагагүй, гэхдээ амралт зугаалгын бүс, сургууль, цэцэрлэг, эрүүл мэндийн байгууллагаас тодорхой зайд байрлах шаардлагатай.

Үйлдвэр аж ахуйн бүсэд ноос ноолуур угаах, авто мшины засвар үйлчилгээ, гараж, хүнсний бүтээгдэхүүний цех зэрэг хөнгөн үйлдвэрийн аж ахуйн байгууламжууд орно.

Үйлдвэрийн бүсэд шинэ бүтээн байгуулалтыг даган барилгын материал ихээр шаардагдах учир орон нутаг дах нөөцөө ашиглаад барилгын материалын үйлдвэрүүд байгуулахаар төлөвлөж байна. Мөн жижиг дунд үйлдвэрүүдийг дэмжих бодлого тавьж ажиллах нь зүйтэй. Ачаа тээврийн ложистикийн төвийг байгуулах ашигтай байрлалтай газар байрлаж байгаа учир олон улсын ачаа тээврийн ложистик төвийг байгуулахаар төлөвлөж байна.

Энэ бүс дэх үйлдвэрийн газрууд орчин үеийн хот төлөвлөтийн шаардлагын дагуу байгальд ээлтэй, үр ашигтай технологи нэвтрүүлсэн, эрчим хүчний хэрэглээ уян хатан, байгалийн нөөцөд хэмнэлттэй, нар, салхины гэх мэт олон эх үүсвэртэй, компьютерийн удирдлагатай байх учиртай.

Үйлдвэр аж ахуйн бүсийн талбайн хэмжээг барилга байгууламжийн хэрэгцээт газраас гадна зам тээврийн үйлчилгээ, тохижилт зэрэг хангалттай дагалдах газартай байхаар төлөвлөсөн. Энэ бүсэд ногоон байгууламжийг түлхүү байршуулсан ба зонхилох салхины доор эрүүл ахуйн нөхцлийг бүрэн хангахаар төлөвлөлөө.

Одоо ажиллаж байгаа үйлдвэрлэлийг нэмэгдүүлж, шинээр хөдөө аж ахуйн бүтээгдэхүүний анхан шатны болон эцсийн боловсруулалт хийх, өргөн хэрэглээ болон хүнсний хэрэгцээг хангах хөнгөн болон хүнсний дунд, жижиг үйлдвэрүүдийг хөгжүүлж, экспортыг нэмэх, импортыг орлох бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэн сумын хүн амын хэрэгцээг хангана.

Говийн нөхцөлд үйлдвэр байгуулах, хөгжүүлэхэд гол тулгамдаж буй асуудлуудын нэг нь усны асуудал юм. Говьд амьдардаг малчид нь хүртэл ахуйн хэрэгцээндээ хангалттай хэмжээний ус хэрэглэж чадахгүй байхад өдөрт хэдэн мянган тонн усаар нүүрс угаах нь хамгийн их тулгамдсан асуудал болоод буй юм. Тиймээс үйлдвэрлэлийн салбарт усыг дахин ашиглах-“саарал ус” болон алсын зайд гадаргын усыг ашиглах дэлхийн туршлагыг нэвтрүүлэх зэрэг санаачлагыг дэвшүүлж байлаа.

Хүснэгт 8.1 Шинээр төлөвлөж буй үйлдвэрүүд

№	Үйлдвэрийн нэр	Үйлдвэрлэх бүтээгдэхүүн		Хүчин чадал	Бохирдлын зэрэг	Талбай /га/	Ажиллагсдын тоо	Ашиглалтанд орох хугацаа	Байршил	Тайлбар
		Нэр	Хэмжих нэгж							
1. Сайншандын аж үйлдвэрийн цогцолбор										
1	Коксын үйлдвэр	нүүрс	сая.тн	2	I	3512	270	2017	Аж үйлдвэрийн паркийн хэсэгт	Аж үйлдвэрийн парк
2	Зэс хайлуулах үйлдвэр	зэс	мян.тн	450	I		910	2018	Аж үйлдвэрийн паркийн хэсэгт	Аж үйлдвэрийн парк
3	Үрлэн төмрийн үйлдвэр	төмөр	сая.тн	4,5	I		295	2017	Аж үйлдвэрийн паркийн хэсэгт	Аж үйлдвэрийн парк
4	НБИ/DRI үйлдвэр		сая.тн	2,5	I		136	2017	Аж үйлдвэрийн паркийн хэсэгт	Аж үйлдвэрийн парк
5	Цементийн үйлдвэр	цемент	сая.тн	1,5	I		270	2017	Аж үйлдвэрийн паркийн хэсэгт	Аж үйлдвэрийн парк
6	Нүүрс хийжүүлэх үйлдвэр	нүүрс	сая.тн	1	I		122	2017	Аж үйлдвэрийн паркийн хэсэгт	Аж үйлдвэрийн парк
7	Ган хайлуулах үйлдвэр	төмөр	сая.тн	4.5	I		150	2017	Аж үйлдвэрийн паркийн хэсэгт	Аж үйлдвэрийн парк
8	Эрчим хүчний үйлдвэр	эрчим хүч	МВт	450	I		161	2017	Аж үйлдвэрийн паркийн хэсэгт	Аж үйлдвэрийн парк
2. Барилгын материалын үйлдвэрлэл										
9	Улаан тоосгоны үйлдвэр	тоосго	тн	2000 мян.ш	II	1	500	2017	Аж үйлдвэрийн паркийн хэсэгт	Тоосгоны шавар авдрат орд
10	Гөлтгөнөн гулдмайн үйлдвэр	гөлтгөнө	тн	30000 тн	II	1	300	2025	Аж үйлдвэрийн паркийн хэсэгт	Үнэгт орд
11	Чулуу бутлан ангилах үйлдвэр	чулуу	тн	10 мян.м3	II	1	200	2025	Аж үйлдвэрийн паркийн хэсэгт	Түншлэг орд
12	Шохой боловсруулах	шохой	тн		II	1	150	2025	Аж үйлдвэрийн	Дорноговь аймагт

	үйлдвэр								паркийн хэсэгт	үйлдвэр хөгжүүлэх дэд хөтөлбөр /2012-2021/
13	Зуурмагийн узель бүхий бетон, төмөр бетон эдлэлийн үйлдвэр	бетон	тн	10 мян.м3	II	2	300	2017	Аж үйлдвэрийн паркийн хэсэгт	Түншлэг орд
14	Эрдэс хөвөнгийн үйлдвэр	эрдэс хөвөн	тн	1349 мян.м3	II	1	200	2017	Аж үйлдвэрийн паркийн хэсэгт	Түшлэгийн базальтчулуун орд
15	Дээврийн хуйлмал материалын үйлдвэр	хуйлмал материал	тн	10 мян.м3	II	1	500	2017	Аж үйлдвэрийн паркийн хэсэгт	Түншлэг орд
16	Төмөр замын бетон дэр, цахилгааны бетон шон барилгын блокын үйлдвэр	бетон	тн	10 мян.м3	II	2	250	2025	Аж үйлдвэрийн паркийн хэсэгт	Түншлэг орд
3. Хөнгөн ба хүнсний үйлдвэр										
17	Талх нарийн боовны цех	бүтээгдэхүүн	тн	44 мян.тн	V	0.5	200	2017	Суурьшлын бүсэд	Хэрэглээгээр
18	Сүү, сүүн бүтээгдэхүүн боловсруулах цех	сүү	мян.л	30 мян	V	2	200	2017	Хотын захад	Дорноговь аймагт үйлдвэр хөгжүүлэх дэд хөтөлбөр /2012-2021/
19	Мах боловсруулах үйлдвэр	мах	тн	10 мян	II	2.5	200	2017	Үйлдвэрийн бүсэд	-----
20	Хэвлэлийн үйлдвэр	хэвлэл	мян. ширхэг	760 мян ширхэг	V	0.2	80	2017	Суурьшлын бүсэд	Дорноговь аймагт үйлдвэр хөгжүүлэх дэд хөтөлбөр /2012-2021/
21	Оёдлын үйлдвэр	хослол	мян. ширхэг	2986 мян	V	0.5	500	2017	Суурьшлын бүсэд	Дорноговь аймагт үйлдвэр хөгжүүлэх дэд хөтөлбөр /2012-2021/
22	Гутлын үйлдвэр	гутал	мян.хос	1750 мян.хос	V	1.5	300	2025	Суурьшлын бүсэд	
23	Фермерийн аж ахуй -Гахай	толгой	тоо	200	IV	1	100	2017-2025	Хотын захад	Дорноговь аймагт үйлдвэр хөгжүүлэх дэд хөтөлбөр /2012-2021/

ДОРНОГОВЬ АЙМГИЙН САЙНШАНД СУМЫН ТӨВИЙН ХӨГЖЛИЙН ЕРӨНХИЙ ТӨЛӨВЛӨГӨӨ

	-Тахиа	толгой	тоо	5000	IV	1	100			хөтөлбөр /2012-2021/
	-Үнээ	толгой	тоо	100	IV	1	100			
24	Хүнд даацын машины дугуй засварын газар	дугуй	мян. ширхэг		IV	0.7	100	2017	Үйлдвэрийн бүсэд	Дорноговь аймагт үйлдвэр хөгжүүлэх
25	Арьс шир боловсруулах үйлдвэр	арьс шир	сая.дм2	28 сая.дм2 арьс	III	0.5	400	2025	Аж үйлдвэрийн паркийн хэсэгт	Дорноговь аймагт үйлдвэр хөгжүүлэх Дэд хөтөлбөр /2012-2021/
26	Эсгий, эсгий гутлын үйлдвэр	ширэн болоод эсгий гутал	сая.хос	14 сая	IV	0.5	400	2025	Хотын захад	Дорноговь аймагт үйлдвэр хөгжүүлэх дэд хөтөлбөр /2012-2021/
27	Агуулах	агуулах	тн	10 мян.тн	III	4	200	2017	Үйлдвэрийн бүсэд	Дорноговь аймагт үйлдвэр хөгжүүлэх Дэд хөтөлбөр /2012-2021/
28	Төмөр зам-авто тээвэр-агаарын тээврийн цогц үйлчилгээний төв	объект	м ²	6000	IV	2	200	2017	Олгогдсон газар	Дорноговь аймагт үйлдвэр хөгжүүлэх дэд хөтөлбөр /2012-2021/
29	Тээвэр ложистикийн цогцолбор төв								Олгогдсон газар	Дорноговь аймагт үйлдвэр хөгжүүлэх дэд хөтөлбөр /2012-2021/
	-Ачаа ачиж буулгах өртөө	өртөө	вагон	12-15 мянга	III	1	100	2017		
	-Гаалийн баталгаат агуулах	агуулах	м2	2000	III	5	100	2017		
30	Хог дахин боловсруулах үйлдвэр	хог	тн	2,26 мян.тн	III	1	100	2017	Үйлдвэрийн бүсэд	Дорноговь аймагт үйлдвэр хөгжүүлэх дэд хөтөлбөр /2012-2021/
31	Гоёлын чулууны үйлдвэр	хог	тн	20	III	0.5	100	2017	Үйлдвэрийн бүсэд	Дорноговь аймагт үйлдвэр хөгжүүлэх дэд хөтөлбөр /2012-2021/

Эдгээр үйлдвэрүүдийн түүхий эд материал, бараа бүтээгдэхүүнийг хадгалах агуулах, зоорийг барилгын норм дүрмийн дагуу төлөвлөлөө.

Хүснэгт 8.2 Өргөн хэрэглээний бараа бүтээгдэхүүний агуулахын төлөвлөлт

Агуулахын төрөл	Агуулахын талбай, м ²			Эдэлбэр газрын хэмжээ, м ²		
	Норматив /1000 хүнд/	2017	2025	Норматив /1000 хүнд/	2017	2025
Аж үйлдвэрийн барааны	77	3141.6	3595.9	310	12648	14477
Хүнсний бүтээгдэхүүний	217	8853.6	10133.9	740	30192	34558

Тайлбар: Хотод байх, 1 давхар агуулахын нормоор тооцоолов.

Хүснэгт 8.3. Төрөлжсөн агуулахын төлөвлөлт

Агуулахын төрөл	Багтаамж, тн			Эдэлбэр газрын хэмжээ, м ²		
	Норматив /1000 хүнд/	2017	2025	Норматив /1000 хүнд/	2017	2025
Зоорь	20	816	934	1	40.8	46.7
Жимс жимсгэнэ хадгалах	75	3060	3502.5	500	20400	23350
Төмс, хүнсний ногоо хадгалах		3060	3502.5		20400	23350

Тайлбар: Хотод байх агуулахын нормоор тооцоолсон бөгөөд төмс, хүнсний хадгалах газрын багтаамж, болон эдэлбэр газрыг хотын гадна, хотын захад бий болгон зохион байгуулснаар багасгаж болох ба түүний хувь хэмжээг орон нутгийн удирдлагын шийдвэрээр зохицуулна.

Хүснэгт 8.4 Барилгын материал, хатуу түлшний агуулахын төлөвлөлт

Агуулахын төрөл	Эдэлбэр газрын хэмжээ, м ²		
	Норматив /1000 хүнд/	2017	2025
Барилгын материал	300	12240	14010
Хатуу түлш	Нүүрс	300	12240
	Түлээ	300	12240

9. ИНЖЕНЕРИЙН ХАНГАМЖИЙН ТӨЛӨВЛӨЛТ

Дэд бүтцийн хэрэгцээг тооцсон байдал

Хүн амын тоо 2017 онд 40 776, 2025 онд 46 665 хүрэх тооцоог үндэслэн доорхи хүснэгт 1-д дэд бүтцийн үйлчилгээний хэрэгцээний тооцоог харуулав.

Хүснэгт 9.1 Сайншандын дэд бүтцийн үйлчилгээний хэрэгцээний тооцоо

	Хэмжих нэг	2017	2025
Хүн ам	Тоо	40 776	46 665
Усны хэрэглээ	л/хүн/өдөр	125	125
Усны хэрэгцээ	м3/өдөр	5 097	5 833
Усны хангамж	м3/өдөр	5000	6000
Цэвэр уснаас гарч буй бохир ус	Хувь	80	80
Бохир усны гаралт	м3/өдөр	4 078	4 667
Бохир ус цэвэршүүлэх үйлдвэр	м3/өдөр	4 000	5 000
Хуурай хог хаягдал гаргалт	тонн/өдөр	22,3	26,7
Хогны цэг	м3	2 600	7 800
Цахилгаан эрчим хүч	-	-	-
Дулаан	-	-	-

Төлөвлөж буй дэд бүтэц

Ерөнхий төлөвлөгөөг хэрэгжүүлэхэд хотын дэд бүтцэд шаардлагатай хөрөнгө оруулалтыг энд тусгасан болно. Хэрэгжүүлэх дэд хэсэгт тусгасан хөрөнгө оруулалтын төлөвлөгөөнд өртгийн тооцоог оруулсан.

9.1. Усан хангамж, ариутгах татуурга

Усны хэрэгцээг тооцож үзэхэд 2017 онд өдөрт 5100 м³, 2025 онд 5800 м³ болохоор байна. Одооны байдлаар Сайншандад усан хангамжийн 2 тусдаа бие даасан систем ажиллаж байгаа ба цаашдаа энэ хоёр системийг нэгтгэж сайжруулуштай юм. Нийт 11 худгаас (төмөр замын 8, Сайншанд хотын 3) олборлож буй усны хэмжээг Хүснэгт 5-д үзүүлэв. секундэд 89,1 л буюу өдөрт 7700 м³ ус олборлох бололцоотой байна. өмнө хийсэн судалгаанаас үзэхэд 2017 он хүртэлх хугацаанд дээрх усны нөөц хотын хэрэгцээг хангах боломжтой гэж үзэв.

Хамгийн сүүлд гидро-геологийн судалгааг 1985 онд хийсэн бөгөөд цаашдаа усны нөөцийн судалгааг шинэчилж сайжруулах шаардлагатай

байна. Сайншанд хотын хэтийн төлөвт ус хангамжийн дараахи хувилбаруудыг авч үзэв. Үүнд:

(1) Сайншандын аж үйлдвэрийн цогцолбор (САҮЦ)-оос ус нийлүүлэхдээ 5 км урт магистраль шугамыг САҮЦ-оос Сайншанд хот руу татан байгуулж, САҮЦ нь усаа Сайншанд хотоос хойш 38-75 км-ын зайнд оршдог газар доорх усны эх үүсвэрээс авна. Усны чанарын үзүүлэлт: (огноо, лаб, аргачлал нь тодорхой бус) рН 6.7-8.3, эрдэсжилт 0.7-1.1 г/л, хатуулга 1.05-3.1 мг-экв/л (хатуу талдаа), усны химийн бүрэлдэхүүний ангиллаар хлорт-гидрокарбонат (chloric-hydrocarbonate) гэж тайландаа тусгасан байна.

Урд нь хийсэн тойм төслөөс харахад энэхүү Бор хөөвөр-Долоодойн говийн газар доорх усны эх үүсвэрээс усыг эхлээд өмнө зүгт 30 км урт хоолойгоор татаж, дараа нь зүүн зүгт САҮЦ руу явсан 40 км хоолойгоор нийт 70 км дамжуулж Сайншанд хотод хүргэх төлөвлөгөөтэй байсан. Энэ шугамаар усыг Сайншанд хотод хүргэхэд өргөлтийн 4 насос станц байх шаардлагатай гэж төлөвлөсөн байсан.

САҮЦ-ын тооцоогоор энэ эх үүсвэрээс САҮЦ болон Сайншанд хотыг усаар хангахад ус нь хүрэлцэхгүй байж болох юм. Өмнө хийгдсэн гүний усны нөөцийн судалгааны мэдээллийг баталгаажуулах зорилгоор САҮЦ дахин судалгаа хийхээр төлөвлөж байна. Энэ судалгааны үр дүнд тулгуурлан САҮЦ зөвхөн өөрийнхөө хэрэгцээг хангах уу, Сайншанд хотынхыг хамтад нь хангах уу гэсэн асуудал тодорхой болно.

(2) Өөр нэг хувилбар нь Хэрлэн голоос 327 км урт хоолой тавьж 1600 л/с ус татаж авах юм. Энэ тохиолдолд САҮЦ хүртэл 6 хот суурин газрыг, САҮЦ хүрээд салаад, нэг салаа нь цаашид Цагаан суварга, Замын –Үүд хил орчмын хотыг усаар хангах юм. Усны нөөц хүрэлцээтэй, хөрөнгийн эх үүсвэр одоогоор байхгүй байна.

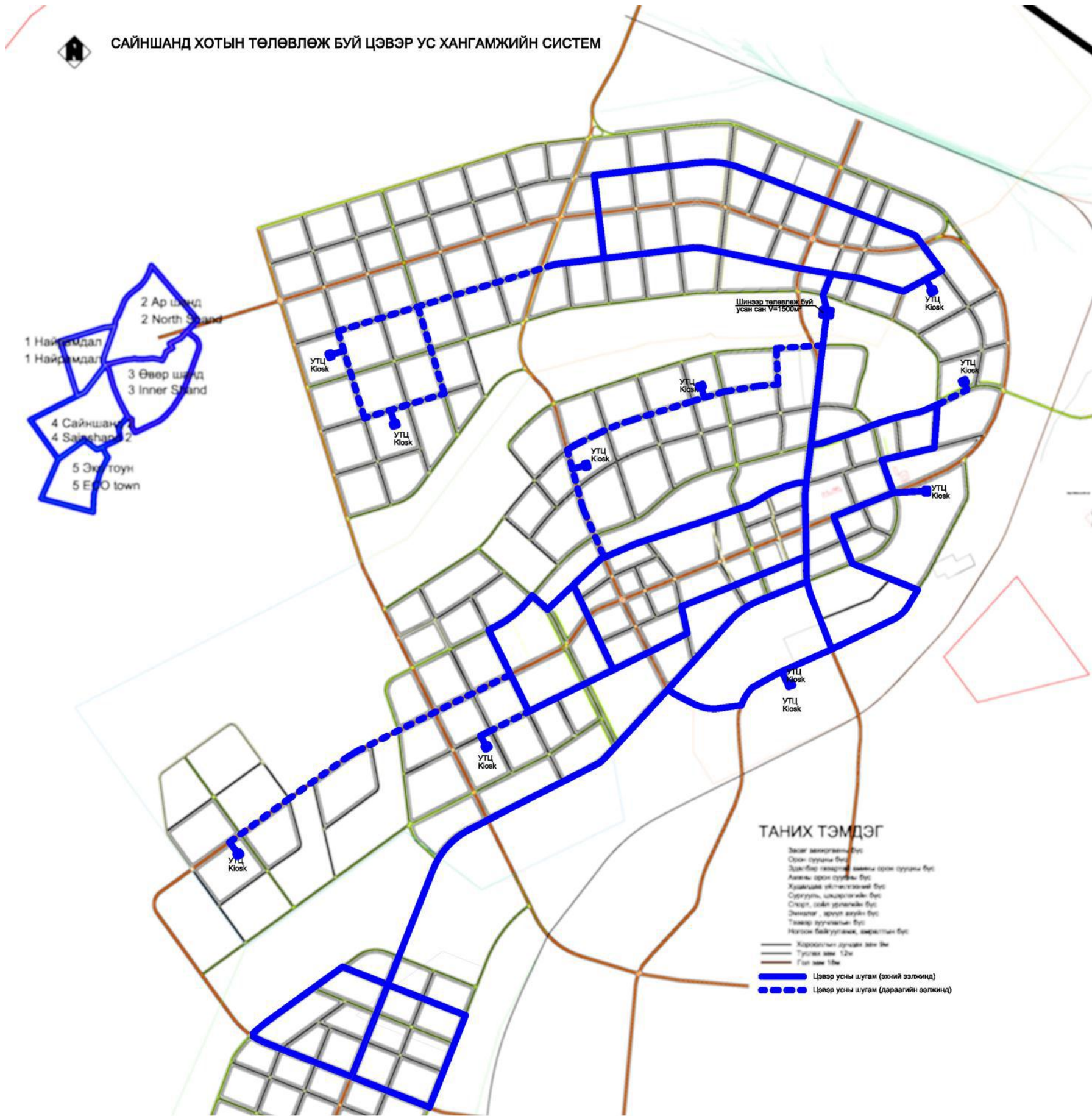
(3) Сайншанд хотыг Бор хөөвөрийн газар доорх усны эх үүсвэрээс САҮЦ-ийн тавих хоолойгоор усаар хангаж бас болно. Энэ эх үүсвэрийг САҮЦ 2012 онд 3 худаг өрөмдөж илрүүлсэн бөгөөд аймгийн төвөөс зүүн хойш 45 км-т оршдог юм. Гидро-геологийн нэмэлт судалгаа хийж усны нөөцийг нарийвчлан тооцож зохих байгууллагаар батлуулах шаардлагатай.

(4) Сайншанд урьд 14-18км-т байгаа худгуудыг нэмэгдүүлэх, дамжуулах шугамыг сайжруулах хэрэгтэй. Байршил, хүчин чадлыг тогтооход нарийвчилсан гидрологийн судалгаа хийж гүний усны нөөцийн үнэлгээг хийх хэрэгтэй.

Хувилбар (1) нь хамгийн зардал багатай бөгөөд Сайншанд хот хувилбар (4)-ийг мөн судлаж одоо байгаа худгуудын гидро-геологийн судалгааг хийснээр 1985 онд хийсэн судалгаагаар гарсан нөөцийн хэмжээг баталгаажуулах эсвэл шинэчилнэ.

Ойрын хугацаанд одоо байгаа 2.6 км DN280 мм голчтой ган хоолойг солих ба шинээр 1.8 км полиэтилен DN225 мм голчтой хоолой тавина.

Схем зураг 9.1 Усан хангамжийн системийн төлөвлөлт

Ус түгээх систем

Ус хангамжийн төвлөрсөн систем нь унд ахуйн хэрэгцээний усыг хоолойгоор дамжуулан нягтрал ихтэй нийтийн орон сууцны барилга, төсвийн байгууллага, аж ахуй, үйлчилгээний хэрэглэгчид (сургууль, эмнэлэг, нийтийн халуун ус г.м)-д түгээдэг. Харин гэр хорооллын хувьд (амины сууц бүхий 700м² хүртлэх эзэмшил газартай) оршин суугчид ус түгээх цэгээс (төлбөрөө бэлнээр хийж) усаа зөөж хэрэглэнэ (Хотын дулаан хангамжийн байгууллага нь өөрийн хэрэгцээний усаа өөрийн эх үүсвэрээс авдаг, цаашид үйлдвэрлэлийн зориулалт бүхий буюу дахин ашиглах усыг ашиглах болно. Шинээр тавих ус түгээх хоолой нь өндөр нягтрал бүхий полиэтилен (ӨНПЭ), (HDPE) материал бүхий 100-300 мм голчтой байна. Ус дамжуулах бүх хоолойг хөлдөлтөөс хамгаалж хөрсний хөлдөлтийн гүнээс доош буюу 2.6 м гүнд суулгана.

Хүснэгт 9.2 Төлөвлөж буй усан хангамж

	Хэмжих нэгж	2017	2025
Багтаамж	м ³ /өдөр	6000	7200
Эх үүсвэр	-	Одоо байгааг ашиглах	Шинэ
Усан сан	Тоо	1	-
	Багтаамж	1500	-
Хоолой	Метр	26280	9525
	Диаметр (мм)	DN 100 – 300	
Ус түгээх цэг	Тоо	6	4

Сайншанд хотод одоогоор тус бүр 1000 м³ багтаамжтай хоёр усан сантай бөгөөд Төмөр замын хотхонд 400 м³ багтаамжтай нэг усан сан бий. Нийтдээ 2400 м³ багтаамжтай 3 усан сан байгаа юм. 2025 онд ус хангамжийн найдвартай ажиллагаа, галын усны хэрэгцээ, аюулгүй байдлыг хангах усны нөөцийн сангийн багтаамж 3650 м³ байхаар тооцоогоор гарсан. Иймд энэ нөхцлийг хангахын тулд 2017 онд 1500 м³ багтаамжтай нэг усан сан барих шаардлагатай.

Үйлчилгээг барилга байгууламжийн шугаманд холбох бөгөөд барилга байгууламж барьж буй байгууллага, хувь хүн нь дотоод холболт, хотын усны сүлжээнд холбох асуудлаа өөрсдөө хариуцна. Нэг айлын орон сууц, нийтийн орон сууц, төсвийн байгууллага, аж ахуйн байгууллагын хэрэглэгчдэд үйлчилгээний холболтыг хийхэд ISO Б ангиллын (ISO Class B) усны хэмжигч, тухайлбал Элстэр Эс 100 (Elster S100) орон сууцны хэмжигчийг¹ тавих нь цаг уурын хүнд нөхцөлд ашиглахад тохиромжтой юм.

Барилгын байгууллага, оршин суугч иргэд ус бага хэрэглэх төхөөрөмж, хэрэгслэлийг хэрэглэх нь чухал. Улмаар усны хэрэгцээ буурах ба, тэр хэмжээгээр ус цэвэрлэх хэрэгцээ мөн буурна. Төрийн төв байгууллага ашиглаж болох бэлэн байгаа эдгээр төхөөрөмжийн жагсаалтыг гаргаж, орон нутгийн засаг захиргаанд ашиглаж байх шаардлагыг тавьж болох юм.

Бохир ус

Тооцооноос үзэхэд 2017 онд татан зайлуулж цэвэрлэх бохир ус хоногт 5000м³, 2025 онд 6000 м³ байна. Европийн сэргээн босголт, хөгжлийн банк (ЕСХБ) 3000 м³/хон чадалтай БУЦБ-ийг Өвөршандад барьж байгуулах ажлыг санхүүжүүлэхээр төлөвлөж байна. Энэ төсөл хэрэгжиж дуусахад хуучин байгууламжийг ашиглахгүй болох юм.

Энэхүү БУЦБ-ийг төлөвлөхдөө а) өргөтгөл хийх газар нэмэх, б) цэвэрлэсэн усыг хөрс усжуулах, тоос дарах, хотын ногоон байгууламжийн нуурыг дүүргэх зэрэг дахин ашиглахаар тооцоолох хэрэгтэй. Цэвэрлэсэн бохир усыг САҮЦ-ын хэрэгцээнээс хамаарч үйлдвэрлэлийн технологийн зориулалтаар эргүүлэн ашиглаж болох юм.

Түүнчлэн бохирын төвлөрсөн шугам сүлжээнд холбогдоогүй гэр хороолол, бусад газрын бохирыг хүлээн авах, цэвэрлэх бүтэцтэй байх хэрэгтэй. Бохир усыг цэвэрлэсний дараа хөрс боловсруулах, сайжруулах зэргээр ашиглаж болох юм. Аршанд буюу Сайншанд хотын хойд хэсэг (одоогоор төмөр замын хотхон байгаа хэсэг)-т хэрэглэгчдээс гарах бохир ус 2017 онд 1600м³/хон, 2025 онд 2000м³/хон тус тус байхаар тооцоолж БУЦБ-ийг барина. Бохир ус цэвэрлэх энэ байгууламжид бохир ус хүргэхийн тулд бохирын насосны станцтай байна. Иймд одоогийн ашиглаж байгаа насосны станцыг 80м³/ц чадалтай 40 м-ийн түрэлттэй 3 ширхэг насосоор тоноглони ашиглаж болох юм.

Бохир ус зайлуулах систем

Сайншанд хот нь бохир ус зайлуулах (Төмөр замын хотхоны болон Өвөршандын) хоёр системтэй. Гэр хорооллын оршин суугчид ахуй хэрэглээний усаа ус түгээх цэгүүдээс зөөвөрлөж авах тул бохирын цооног болон ердийн жорлон ашиглана. Хотын хэмжээнд бохирын шугам сүлжээ нь зөвхөн ахуйн бохирыг зайлуулах зориулалттай. Борооны ус зайлуулах систем нь тусдаа салангад шугам сүлжээтэй байх шаардлагатай. Энэ хоёр системийн бохир ус нь өөрийн урсгалаар урсаж цэвэрлэх байгууламжид нийлнэ.

Бохир ус зайлуулах системийн хоолойг ӨНПЭ-ээр хийнэ. Ийм системд бохирын хоолойн голч DN 150-250 мм, бохир усны урсгалын дээд хурд 3 м/с, шугамын хамгийн бага налуу буюу $i = 0.007-0.008$ байх шаардлагатай. ӨНПЭ хоолойг хөрсөнд шууд суулгадаг учраас түүнд засвар үйлчилгээ хийхэд хялбар байдаг ба бохирын шугамыг цэвэр ус хангамжийн шугамтай нэг доор байрлуулдаггүй. Бохир ус зайлуулах шугамд дулаалгагүй хоолой хэрэглэдэг учраас хөлдөлтийн гүн буюу 2.6 м-ээс багагүй гүнд суулгах шаардлагатай.

Ариутгах татуургын хяналтын худаг нь босоо байрлалтай, люк тагтай, шаттай байх бөгөөд түүнийг ажилчид бохирын хоолойг дотор нь орж шалгах, засвар үйлчилгээ хийх, түүнчлэн агааржуулах зорилгоор ашигладаг. Эдгээрийн хоорондын зай нь дүрэм журам болон бохирын хоолойг цэвэрлэх төхөөрөмжийн төрөл, ашиглаж байгаа байдлаас хамаарна. Монголд DN150 мм-ийн гочтой бохирын хоолойнд хяналтын худаг хоорондын зай нь 35 м, 3

DN200-450мм-ийн голчтой хоолойнд 50 м тус тус байдаг. Хяналтын худгийг бүх зангилаа, мурийлт, эргэлт, налуу гэнэт өөрчлөгдөж буй уналттай газарт байгуулах шаардлагатай. .

Хяналтын худгийн тагийг голдуу металл, болон ширмээр хийдэг тул хулгайд алдах эрсдэл өндөр байдаг. Хөнгөн, зэврэхгүй, хулгайд алдагдахгүй, удаан эдэлгээтэй, зохих даац бүхий орлуулах² “хуванцар” материалаар хийсэн байж болно.

Барилгын гүйцэтгэгч тухайн барилгын бохирын холболтыг гадагш гаргах асуудлыг хариуцна. Эхний хяналтын худаг хүртэл бохирын шугамыг 100 мм-ийн голчтой ӨНПЭ-ээр хийх ба улмаар хотын бохирын үндсэн шугам хүртлэх холболтыг мөн барилгын гүйцэтгэгч хариуцна. Орон нутгийн засаг захиргаа зураг төсөл боловсруулах, зөвшөөрөл олгох, хяналт тавих зэрэг ажлыг хариуцна.

Хүснэгт 9.3 Үе шаттай суурилуулах бохир усны шугам сүлжээ

Үе шат	Урт (м)
1	24,672
2	3,689
3	880
	29,241

Хүснэгт 9.4 Нийт бохир усны шугам сүлжээний уртын хэмжээний тооцоо (диаметрээр)

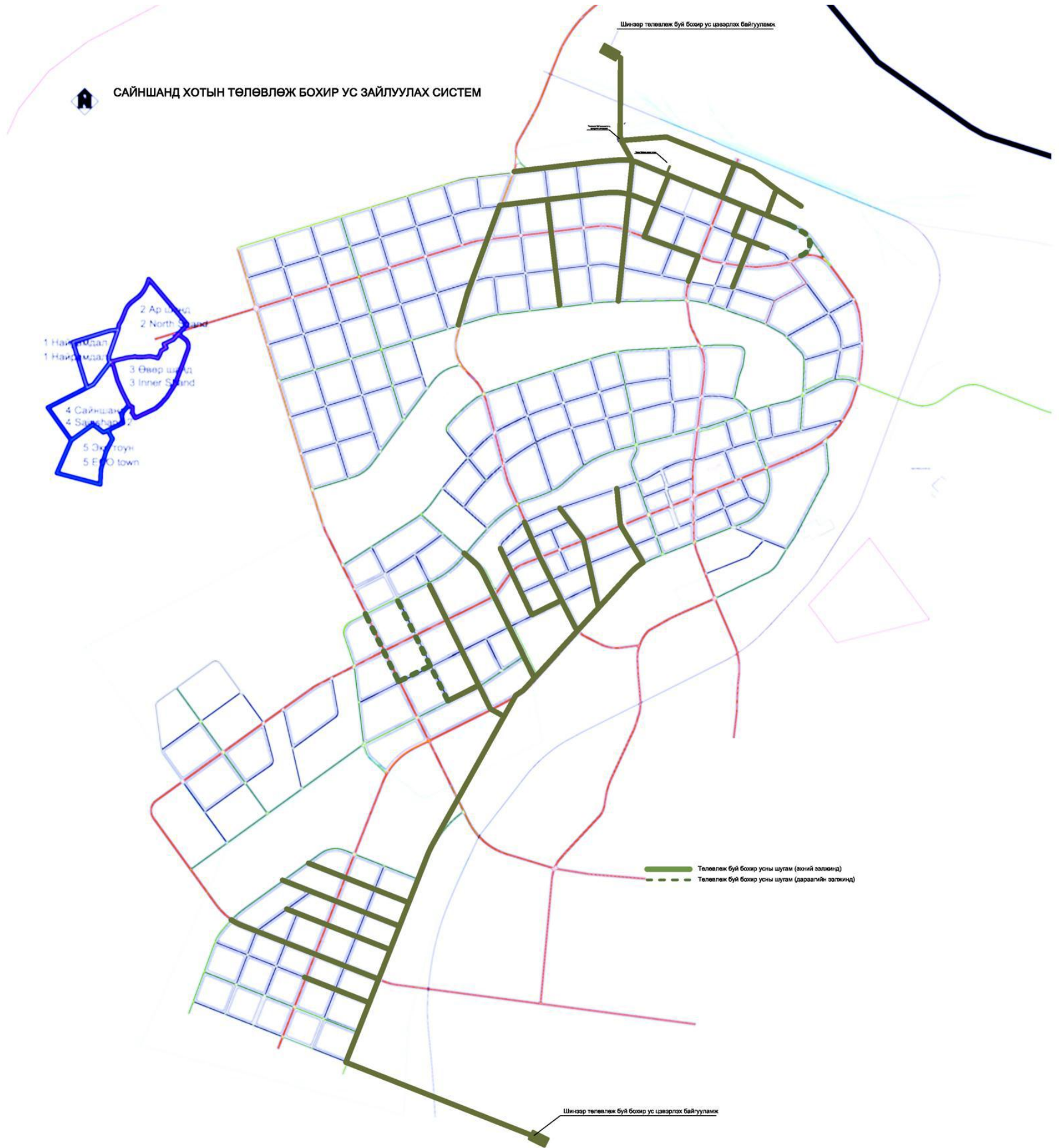
Диаметр (мм)	Урт (м)
150	8,756
200	12,448
250	335
300	7,702

Сайншандын хотын бохир усыг цэвэрлэх байгууламжаар цэвэрлэсний дараа техникийн зориулалтаар эргүүлэн ашиглаж болох учраас энэ цэвэрлэсэн усыг DN 150 мм голчтой, 6 км хоолойгоор дамжуулж САҮЦ-д хүргэх бололцоотой байсан. Гэвч САҮЦ байгуулах газрын байрлал өөрчлөгдсөн учир эл цэврлэсэн усыг зөвхөн ногоон байгууламж услах, зам талбайн тоос дарах зэрэгт ашиглаж болно

Хүснэгт 9.5 Төлөвлөж буй Сайншандын бохир усны дэд бүтэц

	Хэмжих нэгж	2017	2025
Багтаамж	м ³ /өдөр	4000	5000
Коллектор	Метр	29241	
	Диаметр (мм)	DN 150 – 300	
Цэвэршүүлэх байгууламж	Тоо	1	Өргөтгөх
Бохир усны татуурга	Тоо		Өргөтгөх

Схем зураг 9.2 Ариутгах татуургын төлөвлөлт

Зүүнбаян багийн усан хангамжийн төлөвлөлт

Инженерийн дэд бүтцийн хувьд ус хангамж ариутгах татуургын системтэй байсан. Тэр нь хуучирч муудсан учир халаалт, цэвэр усны системийг сэргээн засварлах ажил хийж байна. Ус хангамжийн эх үүсвэрийн хувьд хоёр гүний худагтай, ус нөөцлөх 1200 м³-ийн багтаамжтай 2 усан сангаас хэрэглэгч рүү шууд дамжуулан түгээх насосны станцтай, уг станцад 90 м³/ц-ийн бүтээмж бүхий 22 кВт-ын чадалтай 2 насостой. Энэхүү ус хангамжийн системийн ажиллагаа нь одоохондоо болж байгаа боловч эх үүсвэрийн гүний худгийн найдвартай ажиллагаа хангалтгүй, усны хэрэгцээ шаардлага дутагдалтай байна. Өнөөдрийн байдлаар тойм тооцоогоор нийт хэрэглэгчдэд сард 11,000 орчим м³ ус түгээдэг гэж холбогдох мэргэжлийн хүмүүс мэдэгдэж байв. Энэ нь хоногт дундажаар ($Q = 370 \text{ м}^3/\text{хон}$) 370 орчим шоо метр, цагт 15 орчим шоо метр ус болж байгаа юм.

Усны эх үүсвэрийн зориулалттай гүний худгийн судалгаа:

Хүснэгт 9.6. Сайншанд сумын 5-р багийн нутаг Зүүнбаян дахь Ус хангамжийн эх үүсвэрийн гүний худгийн судалгаа

Гүний худгийн дугаар	Цооногийн гүн [М]	Ундргаа q[л/сек]	Ашиглалтанд орсон он	Тайлбар
1			1950	Устгагдсан
2			1952	Ажиллгаагүй
3			1952	Ажиллгаагүй
4			1951	Устгагдсан
5			1954	Устгагдсан
6			1953	Ажиллгаагүй
7			1968	Ашиглах боломжтой
8			1949	Устгагдсан
9			1953	Байшинтай, ажилладаг худаг
10			1974	Алсын удирдлагатай ажилладаг худаг
11			1977	Алсын удирдлагатай ажилладаг худаг
12			1954	Ажиллгаагүй
13			1983	Устгагдсан
14			1982	Ашиглах боломжтой
15			1985	Ашиглах боломжтой
16			1988	Алсын удирдлагатай ажилладаг худаг
17			1991	Ашиглах боломжтой
18				Өрөмдөж орхисон цооног
19				Устгагдсан
20			1994	Ашиглах боломжтой

Одоогийн байдлаар нийт 20 гүний худаг данстай. Техникийн өгөгдлийн бүрдэл хангалтгүй, ашиглах бололцоогүй болсон зэрэг дутагдалтай талууд олон байна.

1. Ажиллагаатай	9,10,11,16-р худаг буюу нийт 4 худаг байна.
2. Ашиглах боломжтой	7,14,15,17,22-р худаг буюу нийт 5 худаг байна.
3. Ашиглах боломжтой, ерөмдөж орхисон худаг	18-р худаг буюу 1 худаг байна.
4. Ажиллагаагүй худаг	2,3,6,12-р худаг буюу 4 худаг байна.
5. Бүр устгагдсан	1,4,5,8,13,21-р худаг буюу 6 худаг байна.
- Нийт 10 худагийг ашиглах боломжтой.**

Хэдийгээр судалгаагаар олон худаг байгаа харагдаж байвч ихэнх нь төрөл бүрийн шалтгаанаар ашиглах бололцоогүй болсон, тоног төхөөрөмж нь тоногдсон байна.

Харин одоогийн буюу 2014 оны усны хэрэгцээг тооцож үзэхэд норм $q=150$ л/хон/хүн-ээр авахад 2000 оршин суугчтай хотын усны хэрэглээ:

$$Q_{\text{хон.дун}} = \frac{q \cdot N}{1000} [\text{м}^3/\text{хон}] = \frac{150 \cdot 2000}{1000} = 300 \text{ м}^3/\text{хон} \text{ болно.}$$

Үүнээс үзэхэд хоногт (усны нормоор тооцоход) 300 шоо метр ус шаардагдахаар байхад 370 шоо метрийг хэрэглэж байгаа нь үргүй зарцуулалт их байгааг харуулж байна. Нөгөөтэйгүүр, энэ тооцоонд гэр хороололд оршин суугчдын болон бусад хэрэглэгчдийн усны хэрэглээний норм нь тэдний хэрэглэж байгаа бодит хэмжээнээс их байгаа нь урд хийсэн судалгаагаар тогтоогдсон (тухайлбал гэр хорооллын нэг хүний усны бодит хэрэглээ өдөрт 7-8 л, аймгийн төвийн орон сууцанд суудаг нэг хүний усны бодит хэрэглээ өдөрт 80-100 л орчин гарсан байна).

Ариутгах татуургын системийн хувьд хэрэглэгчдээс гарах усыг зайлуулах бохирын салбар хоолойнуудаар дамжуулж бохирын гол хоолойд (коллекторт) нийлж төвөөс урагш 3 км зайд бохир усаа зайлуулж ил хаядаг байна. Энэ гол хоолой хяналтын 108 худаг бий, голч нь 200-250 мм боловч уг хоолой шороо элсээр дүүрсэн ашиглахад нилээн төвөгтэй болсон байна. Бохир ус цэвэрлэх байгууламжийг 1990 оны үед барьж байгаад дутуу орхисон тул тоногдсон бөгөөд элсэнд дарагдсан байна. Мөн бохир ус зайлуулах гол хоолойн налуу ба урсгалын хурд багатай байснаас туналт үүсэж элс, шороогоор дотор талаасаа бөглөрч тунадас үүсэн хатуурч нягтарсан тул ус нэвтрүүлэх чадвар нь эрс муудснаас түүнийг цэвэрлэж ашиглаж боломжгүй болсон байна.

Иймд хотын төвөөс гадагш гарсан бохирын гол хоолойг сольж, цэвэрлэх байгууламжийг шинээр байгуулах нь зүйтэй гэж үзэв.

Ус хангамжийн сүлжээнд шаардагдах хоолойны хэмжээ

1. $\Phi 100\text{мм} = 1,732 \text{ м}$
 2. $\Phi 150\text{мм} = 2,693 \text{ м}$
 3. $\Phi 100\text{мм} = 547 \text{ м}$
 4. $\Phi 100\text{мм} = 211 \text{ м}$
- Нийт дүн 5,183 м

5. Хэрэв шаардлагатай гэж үзвэл усан сангаас гарч буй $\Phi 250$ -ийн шугамаас $\Phi 100$ -аар газрын тосны үйлдвэр лүү галын зориулалттай ус татаж болно.

ДОРНОГОВЬ АЙМГИЙН САЙНШАНД СУМЫН ЗҮҮНБАЯН ДАХЬ 5-БАГИЙН ТӨВИЙН УС ХАНГАМЖ, АРИУТГАХ ТАТУУРГЫН СИСТЕМИЙН ТӨЛӨВЛӨЛТ ТООЦОО

Нэг: Ус хангамжийн системийн төлөвлөлт

1. Хүн амын унд ахуйн усны хэрэгцээг тооцох үндэслэл

Хүн амын унд ахуйн усны хэрэгцээг БНБД40-02-06-д заасны дагуу хоногт нэг хүний ус хэрэглэх хэрэглээний нормоос хамааруулан тооцно. Үүнд:

$$Q_{\text{хон, дун}} = \frac{q \times N}{1000} [\text{м}^3/\text{хон}] = \frac{150 \times 4508}{1000} = 676 \text{ м}^3/\text{хон}$$

$q=150\text{л/хон}$ - Нэг хүний усны хэрэглээний норм
 $N=4508$ - Оршин суугчийн 2025 оны түвшинд байх хүний тоо

$$Q_{\text{хон, дун}} = 676 \text{ м}^3/\text{хон} = 28 \text{ м}^3/\text{цаг} = 0,0078 \text{ м}^3/\text{сек} = 7,8 \text{ л/сек}$$

Ус хэрэглээний цагийн жигд бишийн коэффициент $K=1,25$ –аар тооцно.

$Q_{\text{макс}} = Q_{\text{хон, дун}} \cdot K = (676 \text{ м}^3/\text{х} = 28 \text{ м}^3/\text{ц} = 0,0078 \text{ м}^3/\text{с} = 7,8 \text{ л/с}) \cdot 1,25 = 845 \text{ м}^3/\text{х} = 35 \text{ м}^3/\text{ц} = 0,0098 \text{ м}^3/\text{с} = 9,8 \text{ л/с}$. Хоолой тооцоонд авах зардал: $Q=0,02 \text{ м}^3/\text{с} = 20 \text{ л/с}$ болно.

Гал түймэр унтраах усны нийт зардал /хэрэгцээг/ БНБД40-02-06-д заасны дагуу нормоор тооцоход: $q_{г.г} = 10 \text{ л/сек} = 36 \text{ м}^3/\text{ц} = 864 \text{ м}^3/\text{хон}$ байна энэ өгөгдлийг усан сангийн эзлэхүүн, дамжуулах хоолойн ачаалал тооцход ашиглана.

2. Усан сангийн багтаамжийг тооцох

Усан хангамжийн системийн тасралтгүй ажиллагааг хангахын тул усан сан нь зохицуулах савын үүрэг гүйцэтгэнэ. Иймд усан сангийн бүрэн багтаамжийг дараах гурван төрлийн усны эзлэхүүний нийлбэрээр тооцно. Үүнд:

$$V_{y.c} = V_3 + V_r + V_a$$

V_3 -зохицуулах эзлэхүүн

V_2 -галын усны эзлэхүүн

V_a -ослын үеийн нөөц усны эзлэхүүн

$$-V_3 = \frac{a + b}{100} \cdot Q_{\text{хон}} = \frac{16 + 6,50}{100} \cdot 676 \text{ м}^3/\text{хон} = 152 \text{ м}^3$$

$N=4508$ хүн < 10000 байхад; $a=16$, $v=6,50$

$$-V_r = \frac{1}{1000} \sum_1^n (3600 \cdot q_{r,r} \cdot t_r) + Q_{цаг, дүн} \cdot t_r$$

Үүнд: n - зэрэг гарах галын тоо

$q_{г.г}$ - гадна галын усны зарцуулалт [л/сек]

t_g - гадна галыг унтраах хугацаа [цаг]

$Q_{ц, дүн}$ - гал унтраах хугацаанд зарцуулах ус [m^3 /цаг]

$n=1$

$q_{г.г}=10$ л/сек БНБД 40-02-06; 2.13

$t_g=3$ цаг БНБД 40-02-06; 2.24

$$V_r = \frac{1}{1000} (3600 \cdot 10 \cdot 3) + 28 \cdot 3 = 108 + 84 = 192 m^3$$

$-V_a$ - ослын үед нөөц усны эзлэхүүнийг тооцоолохдоо усны эх үүсвэр хир хол байрласнаас хамааруулж тооцдог тул энэ нөхцөл гүний худаг хол орших бөгөөд ус татах хоолой урт байгаа учир ослын нөөц эзлэхүүнийг хоногийн дундач 20%-иар тооцно.

$$V_a = Q_{хон} \cdot 20\% = 676 \cdot 20\% = 135,2 m^3$$

Усан сангийн нийт багтаамж: $V_{у.сан} = 152 + 194 + 135 = 481 m^3$. Болох тул 500 шоометрийн багтаамтай усан сан шаардлагатай байгаа боловч одоо ашиглагдаж байгаа хоёр усан цаашид өсөн нэмэгдэх хэрэгцээг бүрэн хангана.

3. Ус дамжуулах хоолой, шугам сүлжээний тооцоо

Түрэлтэд дамжуулах хоолойн гидравлик тооцоог дараах байдлаар хийнэ иймд

$H = H_1 + H_2$; тул $h_l = H$ гэж бичиж урт дамжуулах хоолойн хувьд түрэлтийн алдагдлыг H -аар тэмдэглэнэ. Түрэлтийн алдагдлыг гидравликийн хэвгийгээр илэрхийлбэл $H = i \cdot l$ буюу гидравлик $i = \frac{H}{l}$

$v = C\sqrt{R} \cdot i = C\sqrt{R} \cdot \frac{H}{l}$ эндээс түрэлтийн алдагдлыг олъё: $H = \frac{v^2 \cdot l}{C^2 \cdot R}$;

$Q = S \cdot v$; $v = C\sqrt{R} \cdot i$; Зарцуулалт: $Q = S \cdot C\sqrt{R} \cdot i$; болно. Дамжуулах хоолойн гидравлик тооцоог хөнгөвчлөхийн тулд дээрх томъёоны үндсэн дээр зохиосон хүснэгт, графикийг ашиглан тооцно.

Хоолой тооцоонд авах зардал: $Q=0,02 m^3/c=20$ л/с буюу хоолой дахь усны урсгалын экономик хурдыг. $v=0,8-1,2$ м/сек –ээр авч болно. D -г тодорхойлъё.

$$Q = S \cdot v = \frac{\pi \cdot D^2}{4} \cdot v, \quad D = \sqrt{\frac{4 \cdot Q}{\pi \cdot v}} = \sqrt{\frac{4 \cdot 0.02}{3.14 \cdot 0.8}} = \sqrt{0.032} = 0.180 = 200 \text{ мм-ийн голчтой}$$

хоолойгоор насосны станцаас шахах шаардлагатай гэтэл одоо ажиллаж байгаа өргөлтийн насосны станцаас гарч байгаа шахах хоолойн голч $\phi 250$ мм байгаа нь дамжуулах чадварын нөөц хангалттай байна.

Хот төлөвлөлтийн суурьшлийн бүсийн дотор орон сууцны хороолол, хүн амын нягтралыг үндэслэн ус түгээгүүрийн сүлжээний цагирг схемийг татаж, хэрэглэгчдийн ус хэрэглээний зардлыг тэнцүүлэн хуваарилж нэвтрүүлэх

чадварыг тооцоолж, бусад инженерийн шугам сүлжээтэй давхцахгүйгээр авта замын хажуугаар татахаар төлөвлөв. *Сүлжээний схем зураг хавсаргаав*

Хүснэгт Усны хоолойн голч, урт

№	Хоолойн голч ϕ /мм/	Хоолойн урт l /м/
1	100	1732
2	150	2693
3	200	547
4	250	211
	Дүн	5183

Хоёр. Ариутгах татуургын /бохир ус зайлуулах/ системийн төлөвлөлт

1. Ариутгах татуургын сүлжээний бохир усны цутгаланг (зарцуулалт)-ийн тооцоо

Суурин газрын ариутгах татуургын сүлжээний зураг төслийг зохиохдоо орон сууцны барилгаас татан зайлуулах ахуйн бохир усны тооцооны хоногийн дундаж хувийн цутгаланг *БНБД 40-02-06*-д заасны дагуу зам талбай, ногоон байгууламжийг усалсан усны зарцуулалтыг тооцохгүйгээр цэвэр ус хэрэглээний хоногийн дундажтай тэнцүүгээр авна гэснийг баримтлав

2. Ариутгах татуургын хоолой, сүлжээний гидравлик тооцоо

Ариутгах татуургын өөрийн урсгалтай хоолойн гидравлик тооцоог бохир усны урсацын хамгийн их секундын зардлаар дараах томъёоны үндсэн дээр зохиосон хүснэгт, графикийг ашиглан тооцно.

$$Q = S * v ; \quad v = C\sqrt{R} * i ; \quad v = C\sqrt{R} * i ; \quad Q = S * C\sqrt{R} * i ; \quad C = \frac{R^y}{n}; \quad R = \frac{S}{p};$$

$W = C\sqrt{R}$ $K = S * C \sqrt{R} : v$ $Q = K\sqrt{i}$ $v = W\sqrt{i}$: сүүлийн хоёр хялбарчилсан v , $Q(q)$ хурд, зардал олох томъёог ашиглан тооцно.

$y = 2.5\sqrt{n} - 0.13 - 0.75\sqrt{R}(\sqrt{n} - 0.1)$ Эндээс: Q – тооцооны зардал: S – хоолойн хөндлөн огтлолын талбай: v – урсгалын хурд: C – Шезийн коэффициент: R – гидравлик радиус: p – норгох периметр: i – гидравлик налуу: n – барзгаршлийн коэффициент: W – хурдны модуль: K – зардлын модуль:

Зүүнбаянгаас гарах бохир усны цутгаланг хоногийн дундаж $Q_{\text{дунд}} = 7,8$ л/сек, $Q_{\text{макс}} = 10$ л/сек, байгаа үед тооцож төлөвлөсөн хоолойн голч $\phi 200$ мм, хоолойн бага хэвгийг $i = 0,0025$, дүүргэлт $h/d = 0.5$: 0,55: 0,6: 0,65 байхад нэвтрүүлэх чадвар q , v хэд байхыг тооцож үзье ?

а/ $\phi 200$ мм, $h/d = 0.5$: $i = 0,0025$, байхад q , v хэд вэ? Таблиц хүснэгтээс : W : K -ийн харгалзах утгыг олоход: $K = 154$: $W = 9,8$: $\sqrt{0,0025} = 0,05$, $q = K\sqrt{i} = 154 * 0,05 = 7,7$ л/с, $v = W\sqrt{i} = 9,8 * 0,05 = 0,49$ м/сек.

б/ $\phi 200$ мм, $h/d = 0.6$ $i = 0,0025$, байхад q , v хэд вэ? Таблиц хүснэгтээс : W : K -ийн харгалзах утгыг олоход: $K = 207$: $W = 10,5$: $\sqrt{0,0025} = 0,05$, $q = K\sqrt{i} = 207 * 0,05 = 10,35$ л/с $> Q_{\text{макс}} = 10$ л/сек, $v = W\sqrt{i} = 10,5 * 0,05 = 0,53$ м/сек.

Дээрх тооцооноос харахад 0,0025-аас багагүй налуутай $\phi 200$ мм-ийн хоолойгоор 0,6 –аас бага дүүргэлттэйгээр $Q = 10,35$ л/сек зардал бүхий усыг нэвтрүүлнэ.

3. Ариутгах татуургын хоолой, коллектор, бохирын сүлжээний төлөвлөлт Хот төлөвлөлтийн суурьшлийн бүсийн дотор орон сууцны хороолол, хүн амын нягтралыг үндэслэн хэрэглэгчдээс татан зайлуулах бохир усыг газрын рельефийн хэвгийг дагуулан өөрийн урсгалаар цуглуулан нэгтгэх бохирын

сүлжээний схемийг татаж, хэрэглэгчдийн ус хэрэглээнээс гарах бохир усны зардлыг коллектор бүрээр тэнцүүлэн хуваарилж нэвтрүүлэх чадварыг тооцоолж, бусад инженерийн шугам сүлжээтэй давхцахгүйгээр авто замын хажуугаар татахаар төлөвлөв. Хотын хорооллын доторх бохир усны хоолойд БНБД –ийн дагуу холболттой цэг, дамжуулах хоолойн голч,чиглэл, налуу өөрчлөгдөх цэгт, голчоос хамааруулан шулуун хэсгийн зайд 150 мм үед 35 м, 200-450 мм үед 50 м тутамд үзлэг хяналтын худгуудыг төлөвлөнө.

Сүлжээний схем зураг хавсаргав.

Хүснэгт Бохир ус зайлуулах сүлжээний хоолойн голч, уртыг хүснэгтээр үзүүлэв

№	Хоолойн голч ф /мм/	Хоолойн урт l /м/
1	150	2558
2	200	1429
	дүн	3987

3. Бохир ус цэвэрлэх байгууламжийн төлөвлөлт

Зүүнбаян /суурин/ 5-р багийн ерөнхий төлөвлөгөөгөөр 2025 онд багийн нийт хүн ам, албан байгууллага, аж ахуй нэгжээс татан зайлуулах бохир ус хамгийн их зарцуулалтаар авсан тооцоогоор $Q=10\text{л/сек}=36\text{м}^3/\text{цаг}=864\text{м}^3/\text{хон}=1000\text{ м}^3/\text{х}$ байх болно. Бохир ус цэвэрлэх байгууламж нь механик-биологийн бүрэн цэвэрлэгээ хийгдэх сүүлийн үеийн технологитой байгууламж байх юм. Тухайлбал ус хүлээн авах бохир усны хэмжээнээс хамаарсан чадлын олон хувилбартай Наран рашаан ХХК-ны боловсруулсан **шифр НР-14/14-тэй** зураг төслөөр механик-биологи цэвэрлэгээний $Q=1000\text{м}^3/\text{хон}$ бохир ус хүлээн авч цэвэрлэх чадалтай байгууламж төлөвлөж,барихыг санал болгож /сонгож/ байна. Механик цэвэрлэгээний хэсэг нь: -бохир ус хүлээн авах камер, -элс баригч, -тос баригч, -жигдрүүлэх сан, Биологи цэвэрлэгээний хэсэг нь: - денитрификаторууд, -нитрификаторууд, -хоёрдогч тунгаагуур, -анхдагч болон хоёрдогч биореактор, -филтер биореактор, -халваргүйжүүлэх камер, -лаг эрдэсжүүлэгч, -лаг нягтруулагч зэргээс бүрдэл болно.

Хүснэгт 9,7 Цэвэрлэх байгууламжийн бохир ус цэвэрлэгээний үзүүлэлт

д/д	Бохирдол үүсгэгч бодисуудын нэр	Орох бохир ус. мг/л	Цэвэрлэгдсэний дараа. мг/л
1	Умбуур бодис	220-250	3.0
2	БХХ ₆	200-220	3.0
3	ХХХ	<300	15.0
4	Аммоний азот, N _{NH4+}	24-39	0.39
5	Нитратын азот, N _{NO3-}	3.7-12.0	9.1
6	Фосфор, P	1.0-10.0	0.2
7	Гадагуугийн идэвхит бодис	10.0	0.5
8	Нефть бүтээгдэхүүн	5.0	0.5
9	Температур	10-30°C	-

Дээрх үзүүлэлтээс харахад бохир усны цэвэршилтийн түвшин 98%-тай байхаар харагдаж байна. Энэ усыг ногоон байгууламж, зүлэг ногоо, зам талбай услахад ашиглахын зэрэгцээ техникийн зориулалтаар ашиглаж болно.

9.2. Цахилгаан хангамж

Цахилгаан хангамжийн хэрэгцээ

Сайншанд сумын гадна цахилгаан хангамжийг төлөвлөхдөө ерөнхий төлөвлөгөөний барилга байгууламж, хүн амын тоонд үндэслэн “Орон сууц, олон нийтийн барилгын цахилгаан тоног төхөөрөмжийг төлөвлөх ба угсрах БД43-102-07” ба “Инструкция по проектированию городских электрических сетей РД34.20.185-94”-ын “Методические указания по расчету электрических нагрузок в сетях 0,38-110 кВ сельскохозяйственного назначения РД34.20.178” дагуу төлөвлөв.

Ерөнхий төлөвлөгөөний төлөвлөлтийн хугацааны эхний ээлж 2017 хүртэл Сайншанд нийт 40800 хүн амтай болж 10200 өрх, харин төлөвлөлтийн хугацаа 2025 онд 46700 хүн амтай болж 11119 өрх суурших юм. Энд байнга оршин суух өрхийн 50 хувийг нийтийн орон сууц, 30 хувийг жижиг газар бүхий амины орон сууц, үлдсэн 20 хувийг гэр хороололд орон сууцжуулахаар төлөвлөсний дагуу тооцоолов.

Төлөвлөлтийн эхний ээлжинд бий болох цахилгаан эрчим хүчний тооцооны ачааллыг тооцоолохдоо одоо байгаа хэрэглэгчдын ачааллыг өсөлт дээр орон сууц, нийтийн үйлчилгээний барилга байгууламж, сургууль, цэцэрлэг, эмнэлэг, жижиг үйлдвэрийг газрууд нэмэгдсэн үеийн тооцооны ачааллыг оруулсан /Хүснэгт 9.8/. Сайншандын аж үйлдвэрийн цогцолбор нь эрчим хүчний их хэрэглээтэй дээр шинээр баригдах эрчим хүчний эх үүсвэр эсвэл шинээр барих 220/110/35кВ-ын Сайншанд дэд станцаас тэжээгдэх учир энд оруулж тооцоогүй болно.

Хүснэгт 9.8. Төлөвлөлтийн эхний ээлжийн цахилгааны тооцооны ачаалал

№	Барилга байгууламжийн нэр	Хэмжих нэгж	Тоо ширхэг, хүчин чадал	Нэгж чадал [кВт]	Тооцооны чадал [кВт]
1	Нүтгийн удирдлагын ордон	Объект	1	40	40
2	Сумын засаг даргын тамгын газар	Объект	1	30	30
3	Хүүхдийн төлөө төв	Объект	1	20	20
4	Хутагтын музей	Объект	1	30	30
5	Шинэ эргэл	Объект	1	20	20
6	4-р цэцэрлэг	Ор	240	0.46	110.4
7	Цахилгаан холбооны газар	Объект	1	40	40
8	Монгол даатгал	Объект	1	20	20
9	Мэргэжлийн хяналтын газар	Объект	1	20	20
10	Анагаах ухааны их сургууль	Сурагч	150	0.46	69
11	Оюутны дотуур байр	Ор	90	0.28	25.2
12	ТЕГазрын харьяа байр	Объект	1	60	60
13	Худалдаа үйлчилгээний төв 1	м ²	800	0.23	184
14	Залуучуудын цэцэрлэгт хүрээлэн	м ²	2000	0.05	100
15	Онцгой байдлын газар	Объект	1	20	20
16	Цагдаагийн газар	Объект	1	15	15
17	Цахилгаан шугам сүлжээ	Объект	1	20	20
18	10-р цэцэрлэг	Ор	240	0.46	110.4

№	Барилга байгууламжийн нэр	Хэмжих нэгж	Тоо ширхэг, хүчин чадал	Нэгж чадал [кВт]	Тооцооны чадал [кВт]
19	40 айлын орон сууц 1	Айл	120	1.27	152.4
20	8-р цэцэрлэг	Ор	240	0.46	110.4
21	Худалдаа үйлчилгээний төв 2	м ²	800	0.23	184
22	2-р сургууль	Сурагч	600	0.25	150
23	Ахуй үйлчилгээний барилга	Объект	1	80	80
24	Төмөр замын МСҮТ	Сурагч	80	0.46	36.8
25	40 айлын орон сууц 1	Айл	160	1.27	203.2
26	Биеийн тамир спортын төв	м ²	300	0.1	30
27	Өрхийн эмнэлэг	Объект	2	15	30
28	Сүм хийд	Объект	1	15	15
29	40 айлын орон сууц 1	Айл	160	1.27	203.2
30	Хараацай цэцэрлэг	Ор	80	0.46	36.8
31	Худалдаа үйлчилгээний төв 3	м ²	800	0.23	184
32	40 айлын орон сууц 1	Айл	160	1.27	203.2
33	Эмнэлэг 1	Ор	180	0.25	45
34	Цэцэрлэг 1	Ор	230	0.46	105.8
35	3-р сугууль	Сурагч	600	0.25	150
36	Спорт заал 1	м ²	300	0.1	30
37	40 айлын орон сууц 1	Айл	400	1.27	508
38	Оффисын барилга	Объект	3	20	60
39	Төмөр замын ЭХУХ 2-р анги	Объект	6	35	210
40	Сайншанд төмөр замын өртөө	Объект	3	40	120
41	Техник үйлчилгээний газар	Объект	1	70	70
42	40 айлын орон сууц 1	Айл	400	1.27	508
43	БОС 3-р анги	Объект	6	20	120
44	Худалдаа үйлчилгээний төв 4	м ²	1000	0.23	230
45	40 айлын орон сууц 1	Айл	160	1.27	203.2
46	Банк 1	Объект	2	15	30
47	Зочид буудал 1	Ор	140	0.41	57.4
48	Соёлын төв 1	Суудал	150	0.25	37.5
49	Зочид буудал 2	Ор	280	0.41	114.8
50	Сургууль 1	Сурагч	600	0.25	150
51	Цэцэрлэг 2	Ор	240	0.46	110.4
52	Худалдаа үйлчилгээний төв 5	м ²	800	0.23	184
53	Цагдаагийн хэлтэс	Объект	1	10	10
54	Хувийн эмнэлэг	Ор	15	0.75	11.25
55	Төрийн өмчийн байр	Объект	1	25	25
56	Цаг уурын станц	Объект	1	10	10
57	Тээврийн товчоо	Объект	1	30	30
58	Нийтийн хоолын газар 1	Суудал	150	1.04	156
59	Цэцэрлэг 3	Ор	240	0.46	110.4
60	Сургууль 2	Сурагч	600	0.25	150
61	40 айлын орон сууц 1	Айл	400	1.27	508

№	Барилга байгууламжийн нэр	Хэмжих нэгж	Тоо ширхэг, хүчин чадал	Нэгж чадал [кВт]	Тооцооны чадал [кВт]
62	Өрхийн эмнэлэг	Объект	2	15	30
63	Сүм	Объект	1	5	5
64	Мэргэжлийн сургалт үйлдвэрлэлийн төв	Сурагч	140	0.46	64.4
65	Сургуулийн дотуур байр 1	Ор	60	0.28	16.8
66	Соёлын төв 2	Суудал	200	0.25	50
67	Зочид буудал 3	Ор	280	0.41	114.8
68	Номын сан	Суудал	100	0.28	28
69	Оффис	Объект	5	20	100
70	Эмнэлэг 2	Ор	200	0.25	50
71	Нийтийн хоолын газар 2	Суудал	150	1.04	156
72	4 айлтай сууц 1	айл	120	1.27	152.4
73	Үйлчилгээтэй хувийн орон сууц 1	айл	50	4.9	245
74	Цэцэрлэг 4	Ор	360	0.46	165.6
75	Сургууль 3	Сурагч	600	0.25	150
76	Зочид буудал 4	Ор	280	0.41	114.8
77	72 айлын орон сууц 1	Айл	288	1.27	365.76
78	4 айлтай сууц 2	айл	160	1.27	203.2
79	Цэцэрлэг 5	Ор	360	0.46	165.6
80	Сургууль 4	Сурагч	600	0.46	276
81	Спорт заал 2	м ²	300	0.1	30
82	Худалдаа үйлчилгээний төв 6	м ²	800	0.23	184
83	Соёлын төв 3	Суудал	200	0.25	50
84	Сургуулийн дотуур байр 2	Ор	100	0.28	28
85	Нийтийн хоолын газар 3	Суудал	300	1.04	312
86	4 айлтай сууц 3	айл	320	1.27	406.4
87	Шатахуун түгээх станц	Объект	5	10	50
88	Дулаан дамжуулах төв	Объект	3	40	120
89	Ус цаг уур орчины шинжилгээний газар	Объект	1	40	40
90	Гол замын гэрэлтүүлэг	км	43	3	129
91	Зочид буудал 5	Ор	280	0.41	114.8
92	Нийтийн хоолын газар 4	Суудал	300	1.04	312
93	Халуун ус	Шүршүүр	5	5	25
94	Гэр хорооллын айл өрх 1	айл	300	0.58	174
95	4 айлтай сууц 4	айл	400	1.27	508
96	Сургууль 5	Сурагч	1200	0.25	300
97	Цэцэрлэг 6	Ор	360	0.46	165.6
98	40 айлын орон сууц 2	Айл	800	1.27	1016
99	Сургууль 5	Сурагч	600	0.46	276
100	Эмнэлэг 3	Ор	200	0.25	50
101	4 айлтай сууц 5	айл	400	1.27	508
102	Гэр хорооллын айл өрх 2	Айл	340	0.58	197.2

№	Барилга байгууламжийн нэр	Хэмжих нэгж	Тоо ширхэг, хүчин чадал	Нэгж чадал [кВт]	Тооцооны чадал [кВт]
103	Худалдаа үйлчилгээний төв 7	м ²	800	0.23	184
104	72 айлын орон сууц 2	Айл	360	1.27	457.2
105	Цэцэрлэг 7	Ор	360	0.46	165.6
106	Сургууль 6	Сурагч	1200	0.25	300
107	Номын сан	Суудал	100	0.28	28
108	Зочид буудал 6	Ор	360	0.41	147.6
109	Соёлын төв 4	Суудал	250	0.25	62.5
110	40 айлын орон сууц 3	Айл	360	1.27	457.2
111	4 айлтай сууц 6	айл	400	1.27	508
112	Гэр хорооллын айл өрх 3	Айл	300	0.58	174
113	Нийтийн хоолын газар 5	Суудал	300	1.04	312
114	Үйлчилгээтэй хувийн орон сууц 2	айл	50	4.9	245
115	Худалдаа үйлчилгээний төв 8	м ²	800	0.23	184
116	40 айлын орон сууц 4	Айл	360	1.27	457.2
117	4 айлтай сууц 7	айл	400	1.27	508
118	72 айлын орон сууц 3	Айл	360	1.27	457.2
119	Цэцэрлэг 8	Ор	360	0.46	165.6
120	Сургууль 7	Сурагч	1200	0.25	300
121	Гэр хорооллын айл өрх 5	Айл	300	0.58	174
122	Зочид буудал 7	Ор	400	0.41	164
123	Ус хангамжийн худаг	ш	10	7.5	75
124	Угаалга хими цэвэрлэгээ	объект	4	10	40
125	Засвар үйлчилгээний газар	объект	3	10	30
126	Шатахуун түгээх станц	Объект	3	5	15
127	Туслах замын гэрэлтүүлэг	км	68	2	136
128	Агуулах, зoorь 1	объект	2	8	16
129	Цэвэрлэх байгууламж	объект	1	350	350
130	Гэр хорооллын айл өрх 6	Айл	500	0.58	290
131	Үйлчилгээтэй хувийн орон сууц 3	айл	100	4.9	490
132	4 айлтай сууц 8	айл	400	1.27	508
133	40 айлын орон сууц 1	Айл	600	1.27	762
134	Сургууль 8	Сурагч	1363	0.25	340.75
135	Цэцэрлэг 9	Ор	360	0.1	36
136	Худалдаа үйлчилгээний төв 7	Объект	1	100	100
137	Тээвэр ложистикийн цогцолбор төв	объект	1	10	10
138	Төмөр зам-авто тээвэр-агаарын тээврийн цогц үйлчилгээний төв	объект	1	150	150
139	Гэр хорооллын айл өрх 7	айл	100	0.58	58
140	4 айлтай сууц 9	айл	460	1.27	584.2
141	Нийтийн хоолын газар 6	Суудал	300	1.04	312
142	Талх, нарийн боовны үйлдвэр	объект	1	25	25
143	Гахайн фермер	объект	1	10	10

№	Барилга байгууламжийн нэр	Хэмжих нэгж	Тоо ширхэг, хүчин чадал	Нэгж чадал [кВт]	Тооцооны чадал [кВт]
144	Шувууны фермер	объект	1	10	10
145	Үнээний фермер	объект	1	50	50
146	Хүлэмжийн аж ахуй	объект	1	25	25
147	Малын тэжээлийн үйлдвэр	объект	1	40	40
148	Сүү цагаан идээ боловсруулах, бүтээгдэхүүний үйлдвэр	объект	1	30	30
149	Мах боловсруулах үйлдвэр	объект	1	20	20
150	Агуулах, зoorь 2	объект	1	10	10
151	Мод үржүүлэг, ойн зурвасын аж ахуй	объект	1	20	20
152	Блокны үйлдвэр	объект	1	10	10
153	Улаан тоосгоны үйлдвэр	объект	1	10	10
154	Хог дахин боловсруулах үйлдвэр	объект	1	240	240
155	Улаан тоосгоны үйлдвэр	объект	2	50	100
156	Зуурмагийн узель бүхий бетон, төмөр бетон эдлэлийн үйлдвэр	объект	1	240	240
157	Эрдэс хөвөнгийн үйлдвэр	объект	1	60	60
158	Дээврийн хуйлмал материалын үйлдвэр	объект	1	50	50
159	Хүнд даацын машины дугуй засварын газар	объект	1	20	20
160	Гоёлын чулууны үйлдвэр	объект	1	10	10
	Нийлбэр чадал [кВт]				24800
	Зэрэгцээ ажиллагааны коэффициент тооцсон чадал [кВт]				18360

Төлөвлөлтийн хугацаанд бий болох цахилгаан эрчим хүчний тооцооны ачааллыг тооцоолохдоо төлөвлөлтийн эхний ээлжийн тооцооны ачааллын өсөлт дээр орон сууц, нийтийн үйлчилгээний барилга байгууламж, жижиг, том үйлдвэрийг газрууд нэмэгдсэн үеийн тооцооны ачааллыг оруулсан /Хүснэгт 9.9/.

Хүснэгт 9.8.1. Төлөвлөлтийн хугацааны цахилгааны тооцооны ачаалал

№	Барилга байгууламжийн нэр	Хэмжих нэгж	Тоо ширхэг, хүчин чадал	Нэгж чадал [кВт]	Тооцооны чадал [кВт]
1	Нүтгийн удирдлагын ордон	Объект	1	80	80
2	Сумын засаг даргын тамгын газар	Объект	1	50	50
3	Хүүхдийн төлөө төв	Объект	1	30	30
4	Хутагтын музей	Объект	1	40	40
5	Шинэ эргэл	Объект	1	30	30

№	Барилга байгууламжийн нэр	Хэмжих нэгж	Тоо ширхэг, хүчин чадал	Нэгж чадал [кВт]	Тооцооны чадал [кВт]
6	4-р цэцэрлэг	Ор	240	0.46	110.4
7	Цахилгаан холбооны газар	Объект	1	40	40
8	Монгол даатгал	Объект	1	30	30
9	Мэргэжлийн хяналтын газар	Объект	1	30	30
10	Анагаах ухааны их сургууль	Сурагч	150	0.46	69
11	Оюутны дотуур байр	Ор	160	0.28	44.8
12	ТЕГазрын харьяа байр	Объект	1	80	80
13	Худалдаа үйлчилгээний төв 1	м ²	720	0.23	165.6
14	Залуучуудын цэцэрлэгт хүрээлэн	м ²	2000	0.05	100
15	Онцгой байдлын газар	Объект	1	30	30
16	Цагдаагийн газар	Объект	1	15	15
17	Цахилгаан шугам сүлжээ	Объект	1	20	20
18	10-р цэцэрлэг	Ор	240	0.46	110.4
19	40 айлын орон сууц 1	Айл	120	1.27	152.4
20	8-р цэцэрлэг	Ор	240	0.46	110.4
21	Худалдаа үйлчилгээний төв 2	м ²	1000	0.23	230
22	2-р сургууль	Сурагч	600	0.25	150
23	Ахуй үйлчилгээний барилга	Объект	1	120	120
24	Төмөр замын МСҮТ	Сурагч	100	0.46	46
25	40 айлын орон сууц 1	Айл	160	1.27	203.2
26	Биеийн тамир спортын төв	м ²	300	0.1	30
27	Өрхийн эмнэлэг	Объект	4	15	60
28	Сүм хийд	Объект	1	15	15
29	40 айлын орон сууц 1	Айл	160	1.27	203.2
30	Хараацай цэцэрлэг	Ор	100	0.46	46
31	Худалдаа үйлчилгээний төв 3	м ²	1000	0.23	230
32	40 айлын орон сууц 1	Айл	160	1.27	203.2
33	Эмнэлэг 1	Ор	180	0.25	45
34	Цэцэрлэг 1	Ор	347	0.46	159.62
35	3-р сугууль	Сурагч	600	0.25	150
36	Спорт заал 1	м ²	300	0.1	30
37	40 айлын орон сууц 1	Айл	400	1.27	508
38	Оффисын барилга	Объект	8	20	160
39	Төмөр замын ЭХУХ 2-р анги	Объект	8	35	280
40	Сайншанд төмөр замын өртөө	Объект	8	40	320
41	Техник үйлчилгээний газар	Объект	8	70	560
42	40 айлын орон сууц 1	Айл	400	1.27	508
43	БОС 3-р анги	Объект	8	20	160
44	Худалдаа үйлчилгээний төв 4	м ²	1000	0.23	230
45	40 айлын орон сууц 1	Айл	260	1.27	330.2
46	Банк 1	Объект	10	15	150
47	Зочид буудал 1	Ор	140	0.46	64.4
48	Соёлын төв 1	Суудал	150	0.25	37.5

№	Барилга байгууламжийн нэр	Хэмжих нэгж	Тоо ширхэг, хүчин чадал	Нэгж чадал [кВт]	Тооцооны чадал [кВт]
49	Зочид буудал 2	Ор	280	0.46	128.8
50	Сургууль 1	Сурагч	600	0.25	150
51	Цэцэрлэг 2	Ор	360	0.46	165.6
52	Худалдаа үйлчилгээний төв 5	м ²	1000	0.23	230
53	Цагдаагийн хэлтэс	Объект	1	10	10
54	Хувийн эмнэлэг	Ор	80	0.75	60
55	Төрийн өмчийн байр	Объект	1	25	25
56	Цаг уурын станц	Объект	1	20	20
57	Тээврийн товчоо	Объект	1	60	60
58	Нийтийн хоолын газар 1	Суудал	150	1.04	156
59	Цэцэрлэг 3	Ор	240	0.46	110.4
60	Сургууль 2	Сурагч	800	0.25	200
61	40 айлын орон сууц 1	Айл	400	1.27	508
62	Өрхийн эмнэлэг	Объект	4	15	60
63	Сүм	Объект	1	10	10
64	Мэргэжлийн сургалт үйлдвэрлэлийн төв	Сурагч	180	0.46	82.8
65	Сургуулийн дотуур байр 1	Ор	70	0.28	19.6
66	Соёлын төв 2	Суудал	250	0.25	62.5
67	Зочид буудал 3	Ор	280	0.46	128.8
68	Номын сан	Суудал	200	0.28	56
69	Оффис	Объект	8	20	160
70	Эмнэлэг 2	Ор	240	0.25	60
71	Нийтийн хоолын газар 2	Суудал	200	1.04	208
72	4 айлтай сууц 1	айл	100	1.27	127
73	Үйлчилгээтэй хувийн орон сууц 1	айл	80	3.3	264
74	Цэцэрлэг 4	Ор	360	0.46	165.6
75	Сургууль 3	Сурагч	800	0.25	200
76	Зочид буудал 4	Ор	280	0.41	114.8
77	72 айлын орон сууц 1	Айл	360	1.27	457.2
78	4 айлтай сууц 2	айл	160	1.27	203.2
79	Цэцэрлэг 5	Ор	360	0.46	165.6
80	Сургууль 4	Сурагч	1200	0.46	552
81	Спорт заал 2	м ²	300	0.1	30
82	Худалдаа үйлчилгээний төв 6	м ²	1000	0.23	230
83	Соёлын төв 3	Суудал	250	0.25	62.5
84	Сургуулийн дотуур байр 2	Ор	100	0.28	28
85	Нийтийн хоолын газар 3	Суудал	300	1.04	312
86	4 айлтай сууц 3	айл	320	1.27	406.4
87	Шатахуун түгээх станц	Объект	10	10	100
88	Дулаан дамжуулах төв	Объект	6	40	240
89	Ус цаг уур орчины шинжилгээний газар	Объект	1	40	40

№	Барилга байгууламжийн нэр	Хэмжих нэгж	Тоо ширхэг, хүчин чадал	Нэгж чадал [кВт]	Тооцооны чадал [кВт]
90	Гол замын гэрэлтүүлэг	км	66.9	3	200.7
91	Зочид буудал 5	Ор	280	0.46	128.8
92	Нийтийн хоолын газар 4	Суудал	350	1.04	364
93	Халуун ус	Шүршүүр	10	5	50
94	Гэр хорооллын айл өрх 1	айл	200	0.58	116
95	4 айлтай сууц 4	айл	400	1.27	508
96	Сургууль 5	Сурагч	1200	0.25	300
97	Цэцэрлэг 6	Ор	360	0.46	165.6
98	Спорт заал 3	м ²	300	0.1	30
99	40 айлын орон сууц 2	Айл	800	1.23	984
100	Сургууль 5	Сурагч	1200	0.46	552
101	Эмнэлэг 3	Ор	240	0.25	60
102	4 айлтай сууц 5	айл	400	1.27	508
103	Гэр хорооллын айл өрх 2	Айл	320	0.58	185.6
104	Худалдаа үйлчилгээний төв 7	м ²	1000	0.23	230
105	72 айлын орон сууц 2	Айл	360	1.27	457.2
106	Цэцэрлэг 7	Ор	360	0.46	165.6
107	Сургууль 6	Сурагч	1200	0.25	300
108	Спорт заал 3	м ²	300	0.1	30
109	Сургуулийн дотуур байр 3	Ор	200	0.28	56
110	Номын сан	Суудал	200	0.28	56
111	Зочид буудал 6	Ор	360	0.46	165.6
112	Соёлын төв 4	Суудал	250	0.25	62.5
113	40 айлын орон сууц 3	Айл	400	1.23	492
114	4 айлтай сууц 6	айл	400	1.27	508
115	Гэр хорооллын айл өрх 3	Айл	300	0.58	174
116	Нийтийн хоолын газар 5	Суудал	350	1.04	364
117	Үйлчилгээтэй хувийн орон сууц 2	айл	100	3.3	330
118	Худалдаа үйлчилгээний төв 8	м ²	1000	0.23	230
119	40 айлын орон сууц 4	Айл	600	1.23	738
120	4 айлтай сууц 7	айл	400	1.27	508
121	72 айлын орон сууц 3	Айл	432	1.27	548.64
122	Цэцэрлэг 8	Ор	480	0.46	220.8
123	Сургууль 7	Сурагч	1200	0.25	300
124	Гэр хорооллын айл өрх 5	Айл	300	0.58	174
125	Зочид буудал 7	Ор	400	0.46	184
126	Ус хангамжийн худаг	ш	15	7.5	112.5
127	Угаалга хими цэвэрлэгээ	объект	8	10	80
128	Засвар үйлчилгээний газар	объект	6	10	60
129	Шатахуун түгээх станц	Объект	5	5	25
130	Туслах замын гэрэлтүүлэг	км	102.8	2	205.6
131	Агуулах, зорь 1	объект	2	8	16
132	Цэвэрлэх байгууламж	объект	2	350	700

№	Барилга байгууламжийн нэр	Хэмжих нэгж	Тоо ширхэг, хүчин чадал	Нэгж чадал [кВт]	Тооцооны чадал [кВт]
133	Гэр хорооллын айл өрх 6	Айл	500	0.58	290
134	Үйлчилгээтэй хувийн орон сууц 3	айл	120	3.3	396
135	4 айлтай сууц 8	айл	560	1.27	711.2
136	40 айлын орон сууц 1	Айл	600	1.27	762
137	Сургууль 8	Сурагч	1592	0.25	398
138	Цэцэрлэг 9	Ор	480	0.1	48
139	Худалдаа үйлчилгээний төв 7	Объект	1	150	150
140	Тээвэр ложистикийн цогцолбор төв	объект	1	10	10
141	Төмөр зам-авто тээвэр-агаарын тээврийн цогц үйлчилгээний төв	объект	1	150	150
142	Гэр хорооллын айл өрх 7	айл	300	0.58	174
143	4 айлтай сууц 9	айл	600	1.27	762
144	Зочид буудал 8	Ор	380	0.46	174.8
145	Нийтийн хоолын газар 6	Суудал	400	1.04	416
146	Талх, нарийн боовны үйлдвэр	объект	1	60	60
147	Гахайн фермер	объект	1	10	10
148	Шувууны фермер	объект	1	10	10
149	Үнээний фермер	объект	1	70	70
150	Хүлэмжийн аж ахуй	объект	1	40	40
151	Малын тэжээлийн үйлдвэр	объект	1	80	80
152	Сүү цагаан идээ боловсруулах, бүтээгдэхүүний үйлдвэр	объект	1	60	60
153	Мах боловсруулах үйлдвэр	объект	1	50	50
154	Агуулах, зорь 2	объект	1	15	15
155	Мод үржүүлэг, ойн зурвасын аж ахуй	объект	1	40	40
156	Оёдлын үйлдвэр	объект	1	60	60
157	Блокны үйлдвэр	объект	1	20	20
158	Улаан тоосгоны үйлдвэр	объект	1	20	20
159	Хог дахин боловсруулах үйлдвэр	объект	2	240	480
160	Улаан тоосгоны үйлдвэр	объект	4	50	200
161	Зуурмагийн узель бүхий бетон, төмөр бетон эдлэлийн үйлдвэр	объект	2	240	480
162	Эрдэс хөвөнгийн үйлдвэр	объект	1	60	60
163	Дээврийн хуйлмал материалын үйлдвэр	объект	1	50	50
164	Хүнд даацын машины дугуй засварын газар	объект	2	20	40
165	Гоёлын чулууны үйлдвэр	объект	1	10	10
166	Гутлын үйлдвэр	объект	1	60	60
167	Арьс шир боловсруулах үйлдвэр	объект	1	120	120
168	Эсгий, эсгий гутлын үйлдвэр	объект	1	80	80

№	Барилга байгууламжийн нэр	Хэмжих нэгж	Тоо ширхэг, хүчин чадал	Нэгж чадал [кВт]	Тооцооны чадал [кВт]
169	Ноос ноолуур боловсруулах үйлдвэр	объект	1	100	100
170	Арьс шир боловсруулах үйлдвэр	объект	1	160	160
171	Гөлтгөнөн гулдмайн үйлдвэр	объект	1	90	90
172	Чулуу бутлан ангилах үйлдвэр	объект	1	250	250
173	Шохой боловсруулах үйлдвэр	объект	1	180	180
174	Төмөр замын бетон дэр, цахилгааны бетон шон барилгын блокын үйлдвэр	объект	1	160	160
	Нийлбэр чадал [кВт]				32080
	Зэрэгцээ ажиллагааны коэффициент тооцсон чадал [кВт]				24620

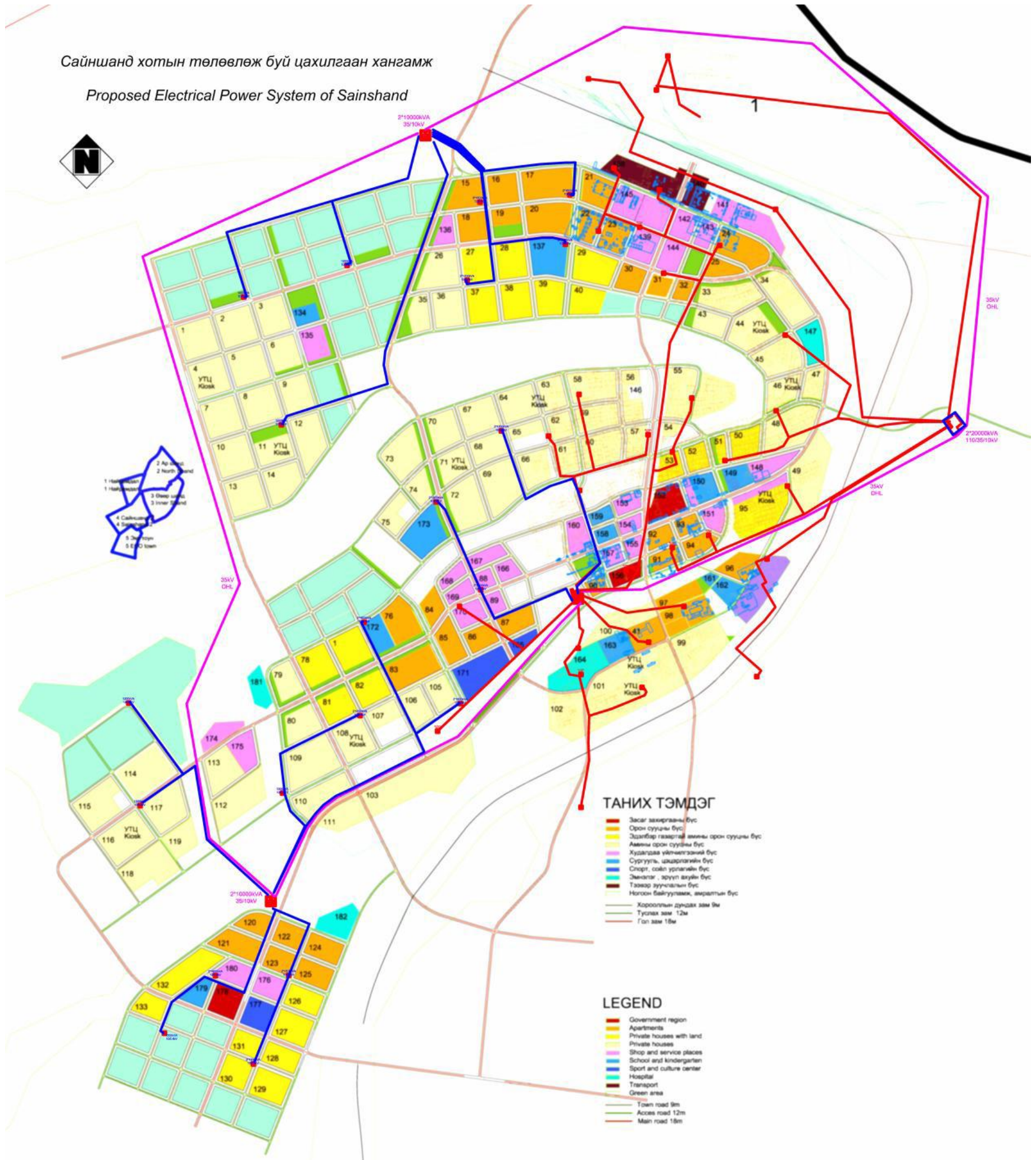
Төлөвлөлтийн хугацаанд сумын төвийг тэжээж байгаа 110/35/10кВ-ын Сайншанд дэд станцад өргөтгөл хийдэн 2*20МВА чадалтай болсон байх бөгөөд Аршандын төв хэсэгт мөн Экотаун хэсэгт 35/10кВ-ын 2*10МВА чадалтай дэд станцууд баригдсан, түүнийг өргөтгөсөн Сайншанд дэд станцаас 35кВ-ын тойруу шугам татаж тэжээсэн байхаар тооцсон. Үүнтэй уядан хөгжлийн төвүүдэд 10/0,4кВ-ын дэд станцууд барьж түүнийг 35/10кВ-ын дэд станцаас 10кВ-ын кабель шугам болон ЦДАШ-аар холбож хэрэглэгчдийг цахилгаан эрчим хүчээр хангана.

Хүснэгт 9.9. Цахилгааны шугамын урт

Дэд бүтэц	Нэгж	2017	2021	2025
Дэд станц, 35/10 кВ	Тоо	2	---	---
Дэд станц, 10/0.4 кВ	Тоо	8	7	5
Кабель шугам, 10 кВ	км	3,4	4,8	3,1
Цахилгаан шугам, 35 кВ	км	6,5	13,7	---
Цахилгаан шугам, 10 кВ	км	6,2	4,6	4.3

Сайншанд сум нь цахилгааны эх үүсвэрийн хувьд төвийн эрчим хүчний сүлжээнд холбогдсон хэвээр 2025 он хүртэл байна. Аж үйлдвэрийн хөгжилтэй холбоотой Засгийн газраас дулааны цахилгаан станц барих төлөвлөгөөтэй байгаа бөгөөд үүнийг төсвийн санхүүжилтээр эсвэл хувийн компани Барих-Ажиллуулах-Шилжүүлэх буюу БАШ эсвэл төстэй нөхцлөөр барина.

Схем зураг 9.3. Цахилгаан хангамжийн төлөвлөлт

9.3. ДУЛААН ХАНГАМЖИЙН ТӨЛӨВЛӨЛТ

Сайншанд нь уур амьсгалын III дугаар бүсэд багтах бөгөөд гадна агаарын тооцоот температур – 29.2 °C байна.

Барилга, байгууламж, техник технологийн тооцоонд ашиглах гадна агаарын тооцооны температурыг доорх хүснэгтэнд харуулав.

Хүснэгт 9.10 Гадна агаарын тооцооны температурыг

Хот, суурин	Гаднах агаарын тооцооны температур, °C				
	Хамгийн хүйтэн үеийн				Хамгийн халуун үеийн нэг хоногийн
	1 хоног	3 хоног	5 хоног	Салхивчийн	
Сайншанд	-31.8	-30.4	-29.2	-24.9	30.5

Сайншандын дулааны ачааллын таамналын тооцоо хийх өгөгдөлхот төлөвлөлтийн үзүүлэлтээр хэрэглэгчдийг бүлэглэн доорх хүснэгтэнд товчоолов.

Хүснэгт 9.11 Сайншандын дулааны ачаалал тооцох үзүүлэлт

	Хэрэглэгч	нэгж	Найрамдал	Аршанд	Өвөршанд	Сайншанд	Экохот
			1	2	3	4	5
Барилгажилт	Нийтийн орон сууц	м ²	0	144288	56376	61776	50760
	Жижиг орон сууц	м ²	0	61074	35802	34668	60264
	Үйлдвэр аж ахуйн	м ²	33600	263200	588000	0	0
	Захиргааны	м ²	0	0	0	393000	241500
	Албан газар	м ²	25200	190200	148800	62400	41400
Хүн ам	Нийтийн орон сууц	хүн	0	10688	4176	4576	3760
	Жижиг орон сууц	хүн	0	4524	2652	2568	4464
	Нийт хүний тоо		1722	15742	11850	9044	8224

Хүснэгт 9.12 Сургууль, цэцэрлэгийн хүүхдийн тоо

	Нэгж	Найрамдал	Аршанд	Өвөршанд	Сайншанд
Сургуулийн сурагчдын тоо	хүүхэд	2302	4196	1850	1000
Дотуур байранд суух сурагчид	хүүхэд	50		60	0
Сургуулийн барилгын талбай, дундажаар	м ²	5340,64	5931,84	4292	2220
Мэргэжлийн сргалтын төв	суралцагч	200	0	0	
Цэцэрлэгийн хүүхэд	хүүхэд	224	540	720	540
Эмнэлэг	м ²	0	4676	2349	4256
	ор	0	260	80	200

1. Сайншандын дулааны ачааллын тооцоо 2025 оны төвшинд

Сайншанд сумын дулаан хангамжийн тойм, төлөвлөлтийг боловсруулахдаа дараах норм, дүрмийг үндэслэв.

- БНБД 41.02.05 Гадна дулаан хангамж
- БНБД 23.01.09 Барилгад хэрэглэх уур амьсгал ба геофизикийн үзүүлэлт

Дулаан хангамжийн таамаглалаар 2025 оны түвшинд Сайншанд сумын дулааны хэрэгцээ 130 МВт байна. Энэ хэрэгцээг таван (5) дулаан дамжуулах төвөөс хангана.

Дулааны хэрэгцээний таамналыг дараах хүснэгтэд харуулав.

Хүснэгт 9.13 Сайншандын дулааны ачаалал 2025 оны төвшинд

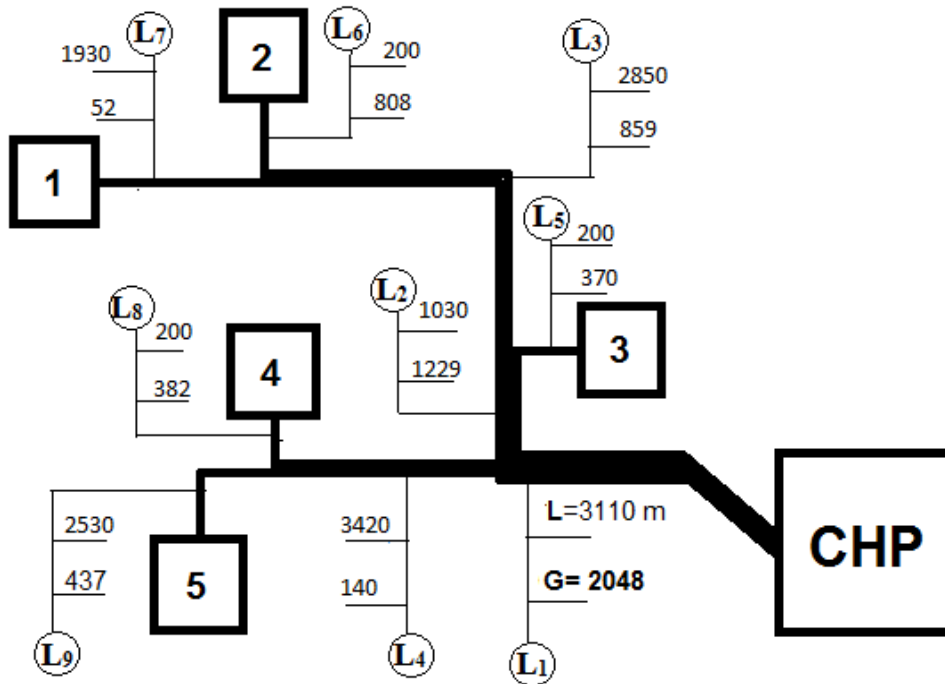
Хэрэглэгч	Нэгж	Найрамдал	Аршанд	Өвөршанд	Сайншанд	Экохот	Бүгд
		1	2	3	4	5	
Орон сууц	МВт	0.0	30.979	13.905	14.548	16.748	76.181
Орон сууцны бус	МВт	0.352.2	21.220	10.777	10.450	11.524	54.326
Нийт	МВт	352.2	52199.9	24682.9	24999.7	28272.8	130.507

Дээрх хэмжээний дулааныг хангахад сүлжээний температурын горим 130/70 °С байна гэж тооцсон. Дулаан дамжуулах гол шугамын хэмжээг 5 дугаар хүснэгтээр, тооцооны схемийг 1 дүгээр зурагт харуулав.

Хүснэгт 9.14 Дулааны шугам сүлжээний гол шугам

Шугам		Усны зарцуулалт G, t/h	Шугамын диаметр, мм	Нэг шугамын урт, м	Хос шугамын урт, м
Цахилгаан станцаас гарах	L ₁	2048	Ø800	3110	6220
1, 2, 3 дугаар ДДТ –ийг хангах	L ₂	1229	Ø 500	1030	2060
1, 2, дугаар ДДТ –ийг хангах	L ₃	859	Ø 450	2850	5700
4, 5 дугаар ДДТ –ийг хангах	L ₄	140	Ø 450	3420	6840
3дугаар ДДТ –ийг хангах	L ₅	370	Ø 350	200	400
2дугаар ДДТ –ийг хангах	L ₆	808	Ø 450	200	400
1дүгээр ДДТ –ийг хангах	L ₇	52	Ø 150	1930	3860
4, дүгээр ДДТ –ийг хангах	L ₈	382	Ø 350	200	400
5 дугаар ДДТ –ийг хангах	L ₉	437	Ø 350	2530	5060
Нийт шугамын урт, м				15470	30940

Schetch for calculation of DH Transmission Line, Sainshand

Схем зураг 9.3.1 Дулаан дамжуулах шугамын тооцооны схем.

Үүний: CHP – хослон үйлдвэрлэлийн ДЦС; 1, 2, 3, 4, 5 – ДДТ – ийн дугаар

АХБ – ны техникийн туслалцаагаар хэрэгжүүлж буй эрчим хүчний хөгжлийн ерөнхий төлөвлөгөөг тодотгох төслийн гүйцэтгэгчийн тооцоолсноор дулааны хэрэглээ 20 Гкал, түүнээс дээш гарсан үед хослон үйлдвэрлэлийн станц байх нь зүйтэй гэж үзсэн байна. Ийм учраас Сайншандад хослон үйлдвэрлэлийн цахилгаан станц барих нь зүйтэй юм.

Дулааны 130 МВт хэрэгцээг хангахад 44 МВт цахилгаан чадалтай 90 ата даралттай хослон үйлдвэрлэлийн цахилгаан станцад байхад хангалттай. Ийм хэмжээний цахилгаан, дулааныг тус тусад нь үйлдвэрлэхэд түлшний зарцуулалт нь цахилгаан дулааныг хамт үйлдвэрлэснээс 1.116 дахин их түлш зарцуулна. Өөрөөр хэлбэл цахилгаан, дулааныг тус тусад нь үйлдвэрлэх зардал энэ хэмжээгээр их байна. Мөн тэр хэмжээгээр орчинд хаях хортой хаягдал ихсэнэ гэсэн үг юм.

Схем зураг 9.4 Төлөвлөж буй дулаан хангамжийн системийн төлөвлөлт

9.4. Хог хаягдлын менежмент

Хуурай хог хаягдал зайлуулах, тээвэрлэх, устгах

Хотын хог хаягдлын үйлчилгээ (ХХҮ) нь хог хаягдал бий болсон газраас хог хаях завсрын цэг, дамжуулах станцаар дамжин хогийн цэг рүү тээвэрлэх зэрэг үйл ажиллагаанаас бүрддэг.

Дахин боловсруулах материалыг зах зээл нь байгаа газарт цуглуулан авдаг, үүнд тусгайлсан хөтөлбөр шаардлагагүй. Мал бүхий иргэд хоол хүнсний үлдэгдэл, хаягдлыг малдаа өгөх, халаалтын зориулалтаар зуухтай айлууд шатааж болох хогийг түлдэг байна. Урт хугацаанд Сайншанд дараахи төлөв байдалтай байна. Үүнд:

- Дахин боловсруулалтыг дэмжих, хэрэгжүүлэх, өрхийн/ахуйн хог хаягдлыг “нойтон” (хүнс, малын хаягдал г.м.), “хуурай” (цаас, метал, шил г.м.) гэж ангиллах;
- Хуурай, шатамтгай материалыг нэмэлт түлш байдлаар ашиглах, хог хаягдлын цэг дээрх харуулын байрыг халаах зэрэг боломжийг судлах.

Хог авах арга нь барилга байгууламжийн төрөл болон замын хол ойроос хамаарна. Сайншандын хувьд доорх хоёр саналыг дэвшүүлж байна. Үүнд:

- Нийтийн орон сууцны барилга, аж ахуйн нэгж болон албан байгууллагын хог хаягдлыг хот тохижуулахын ажилтан цуглуулж зориулалтын машинд зөөж ачина.
- Гэр хороололд хогийн зориулалтын машин хороолол дундуур явахад хот тохижуулахын ажилтан хог хаягдлыг машинд ачина.

Хог хаягдлыг авах хуваарь: гэр хороололд долоо хоногт 2 удаа, барилгажсан хороололд өдөр бүр.

Хүснэгт 9.10-т хогны зориулалт бүхий нягтруулагч машины хэрэгцээг 2017 болон 2025 оноор гаргасан тооцоог харуулав. Нэг машин нэг ээлжиндээ 600 айл өрхөд үйлчилж, хогийн цэгрүү ээлжиндээ 2 удаа явахаар тооцоолсон байна. Олон удаа явах нь цөөн машинтай байна гэсэн юм.

Ашиглалтын болон засвар үйлчилгээний байдлаас хамааран эдгээр машинуудыг 6-8 жилд сольж байх шаардлагатай болно.

Хогийн цэг хүрэх зай харьцангуй богино учир дамжуулах станцын шаардлага байхгүй.

Хүснэгт 9.16. ХХҮ-ийн хогны машины хэрэгцээний тооцоо

Он	Өрхийн тоо	Тонн/өдөр	Машины тоо
2012	4,236	10.1	8
2017	5,278	14.0	9
2025	6,431	18.2	11

Хүснэгт 9.17. Цуглуулах хог хаягдлын тооцоо

Ахуйн хаягдал	Жилийн хугацаанд 1 хүнд ноогдох хаягдлын нормативт хэмжээ		2017		2025	
	Хатуу /кг/	Шингэн /л/	Хатуу /мян.тн/	Шингэн /мян.м ³ /	Хатуу /мян.тн/	Шингэн /мян.м ³ /
Төвлөрсөн халаалт, усан хангамж, бохир устай орон сууцны барилгаас	190-225	900-1000	9180	40800	10507.5	46700
Бусад орон сууцны барилгаас	300-400	1100-1500	16320	61200	18680	70050
Олон нийт, иргэний барилга байгууламжаас	280-300	1400-1500	12240	61200	14010	70050
Муу усны цооног	-	2000-3500	-	142800	-	163450
Хатуу хучилттай гудамж, талбай болон цэцэрлэгт хүрээлэнгээс	5-15	20-Aug	612	816	700.5	934

Өнөөгийн ил задгай хогны овоолгыг гео-материал бүхий доторлогоотой, борооны ус зайлуулах системтэй, фильтрат цуглуулагч, цэвэршүүлэгч системтэй, бусад туслах төхөөрөмжтэй (хэмжих гүүр, захиргааны байр, хашаа г.м.) ахуйн зориулалт бүхий хогны цэг болгох юм. Хогийн цэгийг Сайншанд хотоос зүүн урагшаа 7,5 км зайнд байрлуулна.

Сайншандад 20 жил ажиллах хогны цэгт 8000 м2 талбай, захиргааны байр, хамгаалалтын байгууламж, орж гарах хаалга зэргийг оруулаад 10400 м2 талбай шаардлагатай бөгөөд 2600-3000м2 талбайгаар ахих байдлаар ашиглана.

Хогны цэгт ажилладаг түгээмэл төхөөрөмжүүд бол бульдозер, ачигч, нягтруулагч/индүү, авто цистерн (тоос дарах) байна.

Хүснэгт 9.18 Хогийн цэгт ажиллах төхөөрөмжүүд

Төхөөрөмж	Тоо
Бульдозер	1
Ачигч	1
Экскаватор, ачигч (Backhoe excavator cum loader)	1
Нягтруулагч (sheep-foot roller)	1
Усны/ фильтраты сав	1

Эмнэлгийн, халдварт болон аюултай хог хаягдал гарах бөгөөд хууль бусаар зайлуулахаас хамгаалж зайлуулах тусгай арга механизмууд байна. Халдварт хог хаягдал, хүний цогцос хэсгийг шатаах зориулалтын зуух эмнэлэгт байх шаардлагатай.

САҮЦ-д аюултай хог хаягдал гарч болзошгүй бөгөөд Сайншанд хотод гарч буй аюултай хог хаягдлыг авах талаар тохиролцох боломжтой байж болох юм.

9.5. Холбоо мэдээлэл

Дорноговь аймгийн Сайншанд сумыг 2025 он хүртэл хөгжүүлэх бүтээн байгуулах хөгжүүлэх барилгажилт, хот байгуулалтын ерөнхий төлөвлөгөөний Холбоо-мэдээллийн хэсгийг тус хорооллын үйлдвэржилт, суурьшлын чиг хандлага, хүн амын өсөлт, бүс нутгийн техник, эдийн засгийн үзүүлэлт, хөгжил, нутаг дэвсгэрийн үүргийн бүсчлэлийг харгалзан, орчин үеийн хот төлөвлөлтийн норм, дүрмийн дагуу газар дээр нь биечлэн хийсэн судалгаан дээр тулгуурлан, Засгийн газрын хэрэгжүүлэгч агентлаг Холбоо Мэдээлэл Технологийн газар (ХМТГ)-аас боловсруулсан Монгол Улсын мэдээлэл холбооны системийг 2020 он хүртэл хөгжүүлэх мастер төлөвлөгөөтэй уялдуулан боловсруулсан болно.

Төлөвлөлтийн хугацаанд сумын төлөвлөлт хийгдэж буй дэвсгэр нутгийн хүн ам 46665 мянга, үүнээс өрхийн тоо 13300 мянгад хүрэх бөгөөд суурьшилт, барилгажилт, хэрэгцээнээс хамаарч, 1 ш Электрон Автомат телефон станц (АТС)-ын багтаамжийг 13300 номероор шинээр босгох тооцоо гарч байна. (Шинээр баригдах орон сууц ба барилга байгууламжийн телефоны хэрэгцээний хүснэгтээс үз.)

Хүснэгт 9.19 Телефоны хэрэгцээ

Хүн ам	Жилийн өсөлт 2012-2017	Хүн ам 2017	Жилийн өсөлтийн хувь 2017-2025	Хүн ам 2025
21175	14,0%	40776	1.7%	46665

Тус сумын төлөвлөлттэй уялдуулан аймгийн төв холбоо ЭАТС д өргөтгөл хийж, түүнийг дагалдах техник тоног төхөөрөмж, кабель шугам сүлжээг техникийн зохих норм, дүрмийн дагуу тооцон өргөтгөхөөр тусгав. Барилгажилтын бүс, хүрээнээс хамаарч, төлөвлөж буй телефоны хуваарилах шүүгээг шинээр бүсчлэн хийхээр төлөвлөв. АТС-ээс эдгээр шинэ хуваарилах шүүгээнүүд рүү 2÷4 эгнээ яндантай гол магистрал сувагчлал мөн шинээр инженерийн нэгдсэн шугам хийгдэх болно. Хүн амын өсөлт, хэрэгцээнээс хамаарч, хөдөлгөөнт холбооны өргөтгөл төлөвлөлт хийгдэж байгаа боловч суурин телефоны хэрэгцээг түлхүү тооцож өгөв.

Хүснэгт 9.20.Телефон хангамж

Үзүүлэлт	Хэмжих нэгж	Одоогийн байдал	Төлөвлөлт	
			Эхний ээлж 2017	Төлөвлөлтийн хугацаа
0	1	2	3	4
Хүн ам	мян.хүн	21175	40776	46665
Телефон цэгийн тоо	ш	6050	11600	13300
100 хүнд ногдох телефон цэг (нягтрал)	тел.цэг/хүн	60,5	407,76	466,65

- Төлөвлөлтийн хугацаанд шинээр хийх телефон цэгийг хангахаар. 4÷0 эгнээ яндантай сувагчлалын урт L= 29320 м; төлөвлөв

Төлөвлөж буй Электрон АТС-ээс одоо ажилаж байгаа ЭАТС хүртэл нийт 1000 м урт оптик шилэн кабель шинээр хийх мөн шинэ хороолол дотор шилэн кабель татах тооцоо гарч байна.

2. Радио, телевизийн үйлчилгээ

Радио өргөн нэвтрүүлгээр Өмнөд бүсийг хангах Хонхор дахь УКВ-ЧМ-TF(S)-1000,0 маркийн станц нь 2002 онд Япон улсын тусламжаар шинэчлэгдсэн тул хотын болон Говийн 3 аймгийн ард түмэн энэ станцаас Монголын радиогийн нэвтрүүлгийг цаашид үргэлжлүүлэн сонсох болно.

3. Шуудан холбооны үйлчилгээ

Сумын төвийн хэмжээнд үйлчлэх хүрээ, хүн амын өсөлтийн хэтийн төлөвөөс хамааруулан холбооны 1 салбарыг шинээр хорооллын үйлчилгээний төвд байршуулан төлөвлөв. Хэвлэл мэдээлэл, сонин түгээх, захидал илгээмжийг хүргэх, өргөжүүлэхэд Жижиг сууцны хорооллууд ба алслагдсан газруудад Шуудан холбооны салбарыг төлөвлөсөн болно.

4. Өгөгдлийн холбоо, Интернетийн үйлчилгээ

Хорооллын дотор Стандартын дата центр байгуулан /аль нэг оператор компани / төлөвлөсөн сувагчлалалаар хэрэглэгчидэд өгөгдлийн холбооны үйлчилгээ үзүүлнэ.

Хүснэгт 9.21 Холбоо хангамжийн техник эдийн засгийн үзүүлэлт

Д/д	Хөрөнгө оруулалтын нэр	Хүчин чадал	Өртөг (сая ₮)	Хэрэгжих хугацаа	Тайлбар
0	1	2	3	4	5
1	Автомат телефон станц	NN 5000	35.0	2017	Эхний ээлж 2017 он; Төлөвлөлтийн хугацаа 2025 он
2	АТС-ын шугам сүлжээ, кабель	800 м	22,350	2017	
3	Телевизийн нэвтрүүлэх станц				
4	Кабелийн телевизийн өсгөгч	1 кВт	6.0	2025	
5	КаТВ-ийн шугам сүлжээ	1 км	18.0	2025	
6	Шуудан холбооны салбар	1 ш	0,24	2025	
7	IT сервер	1	12,0		
	БҮГД				

9.6. Инженерийн бэлтгэл арга хэмжээ

Инженерийн бэлтгэл арга хэмжээ

Сүүлийн жилүүдийн уур амьсгалын дулаарлын нөлөөгөөр түр хугацаанд хүчтэй орох аадрын тоо, давтамж олширч учруулах хохирол нь ч ихсэж байна. Мөн бороо хур багатай үед үүлэнд нөлөөлж бороо оруулдаг болсон нь үерийн болзошгүй аюулыг нэмэгдүүлэх нөхцөлтэй.

Иймээс Сайншанд хотын ерөнхий төлөвлөгөөнд төвийг үер усны болзошгүй аюулаас хамгаалахын тулд инженерийн бэлтгэл арга хэмжээг дараах байдлаар төлөвлөж хэрэгжүүлнэ. Үүнд:

1. Үерээс хамгаалах
2. Гадаргуу зам талбайн усыг зайлуулах
3. Газрын эвдрэлийг багасгах, цөлжилтөөс хамгаалах

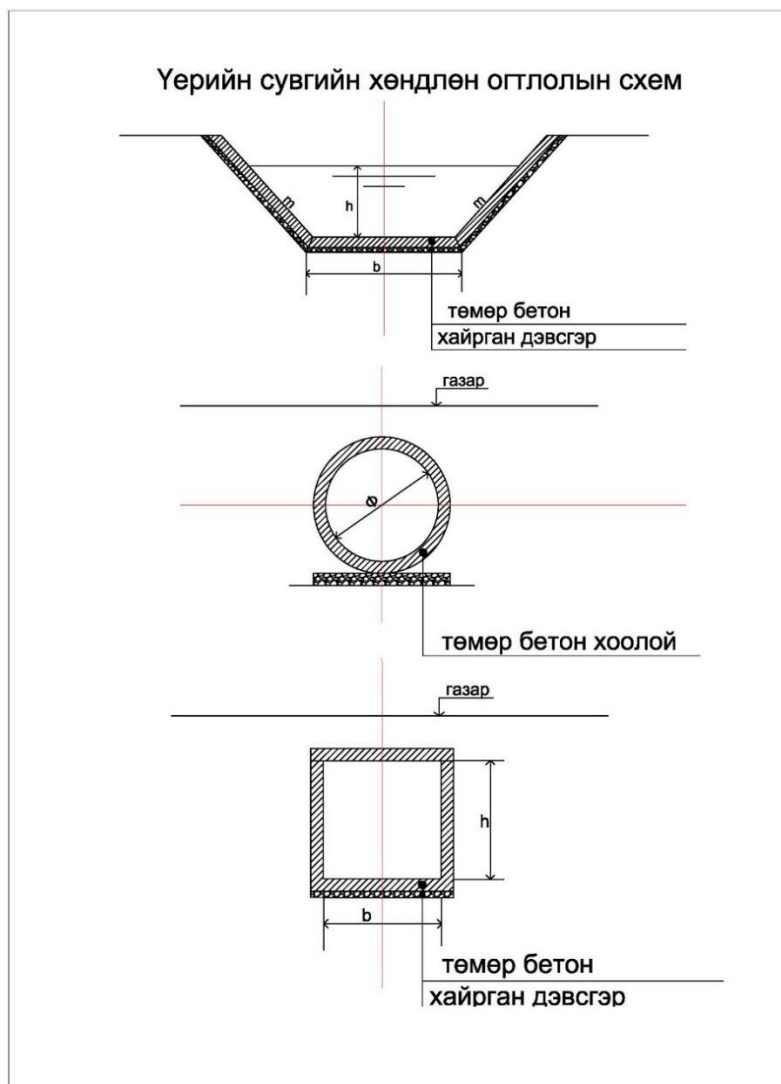
1. Аршандын зүүн, зүүн хойт хэсгээс эхлэн өндөрлөг хэсгээс буух уснаас хамгаалах зорилгоор С-1 сувгийг мөн Өвөр шандад Улаанхошуу дэнж болон хотын баруун хойт өндөрлөг хэсгээс буух уснаас хамгаалж С-2, С-3, С-4 сувгийг татахаар төлөвлөв. Үерийн сувгийн усыг Дунд голын амны сайрт нийлүүлнэ.

Төлөвлөж буй

С-1 сувгийн урт	5,8км
С-2	5,0км
С-3	2,2км
С-2	2,3км

Дурьдсан хэмжээг ажлын зургийн шатанд нарийвчлан тогтооно.

Схем зураг 9.5 Үерийн сувгийн хөндлөн огтлолын схем

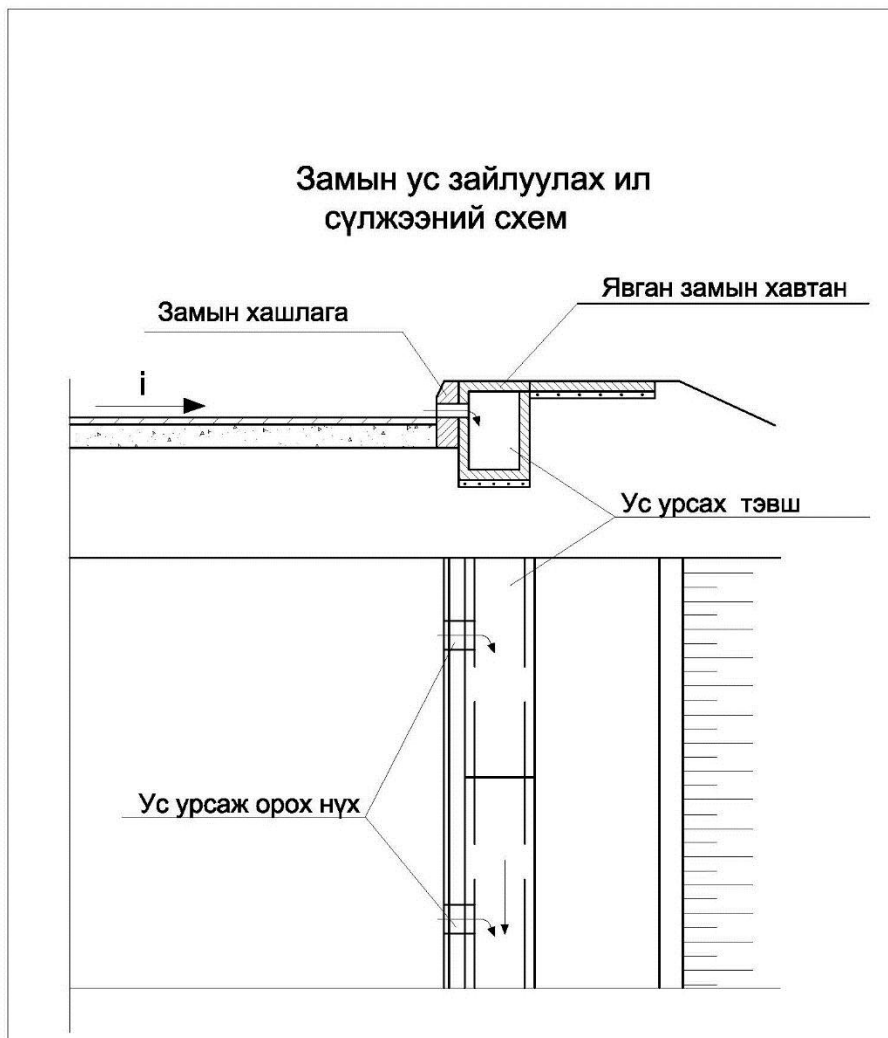
Унах хур тунадасны хэмжээнээс хамааруулан сайр жалгуудаар ирэх 1%-ийн хангамжтай үерийн усны зарцуулгыг гидрологийн тооцоогоор тодорхойлсны үндсэн дээр ус зайлуулах сувгийн хэмжээ хийцийг ажлын зургийн шатанд нарийвчлан тодорхойлно.

2.Нийт төвийн хэмжээнд төлөвлөсөн замуудад зам талбайн усыг зайлуулах ил сүлжээ төлөвлөв. Одоогоор манай томоохон хотуудад ашиглагдаж буй замын ус зайлуулах далд сүлжээний сараалжит худаг ахуйн хог, элс шороогоор дүүрч, улмаар хоолой ч битүүрэх тохиолдол гарч, ашиглалтын нөхцлийг нилээд хүндрүүлж байдаг юм. Хотын төв нь сул элс ихтэй учраас далд сүлжээ хийхэд бөглөрч болзошгүй иймд замын ус зайлуулах ил сүлжээг төлөвлөв.

Замын ус зайлуулах ил сүлжээний тэвшийг явган хүний зам дор байрлуулж, усыг замын хашлаганд гаргасан нүхээр тэвш рүү урсгаж, тэвшийг дээрээс нь хавтангаар таглаж явган зам болгоно. Тэвшинд элс шороо хуримтлагдах нөхцөлд хавтанг авч цэвэрлэх бөгөөд тээврийн хөдөлгөөнд саад учруулахгүй мөн замыг эвдэхгүй байх давуу талтай болно. Авто зам, зам талбайн борооны ус зайлуулах шугамын нийт урт 23,1 км.

Унах тунадаснаас хамааруулан тэвш, ус орох нүхний хэмжээ, хийц, байрлал болон шугамын нийт уртыг ажлын зургийн шатанд нарийвчлан тодорхойлно. Ил сүлжээний схемийг тайлбар бичигт хавсаргав.

Схем зураг 9.6 Замын ус зайлуулах ил сүлжээний схем

Төлөвлөлтийн дагуу замын усны сүлжээ олон газарт автозамтай огтлолцож байгаа учир зам доогуур 1000 мм-ээс багагүй голчтой хоолой байрлуулах хэрэгтэй. Учир нь инженерийн тооцоогүй бага голчтой хоолой тавьснаас хоолой бөглөрч зохиомол үер үүсгэж болзошгүй юм.

Байгалийн их хүчтэй салхи шуурганы нөлөөгөөр элс ихээр хуримтлагдаж орчин тойрныг дарах учраас үерийн сувгийг далд барих хэрэгтэй бөгөөд гагцхүү түүнийг цэвэрлэх боломжтой байх хэрэгтэй. Ер нь үер бүрийн дараа сувгийг тогтмол цэвэрлэж байх шаардлагатай болно. Сувгийн байж болох хөндлөн огтлолыг тайлбар бичигт хавсаргав.

3. Сүүлийн жилүүдэд байгалийн нөлөөний зэрэгцээ хүний зүй бус үйл ажиллагаанаас газрын хөрс эвдэрч ургамлын бүрхэвч доройтсоноос цөлжих процесс эрчимжиж байна. Хотын төвийн дэвсгэр нутгийн хэмжээнд ургамлын бүрхэвч маш дорой хур тунадас салхины үйлчлэлээр элс нүүж овойрох, элсэн дов үүсэх зэргээр цөлжилт ихсэж байна. Энэ нь байгалийн тэнцвэрт байдал алдагдаж байгаагийн шинж мөн. Мөн хаврын улиралд байгалийн маш хүчтэй шороон шуурга болдог учир гуу жалга үүсэж газар ихээр эвдэрч байна.

Иймд төвийн ойролцоо мод үржүүлгийн газар байгуулж уг талбайд гүний худаг гаргаж суулгацыг услаж ургуулах замаар мод бут сөөг тарих ажлыг цаг алдалгүй хийх шаардлагатай байна. Элсний нүүлт цөлжилтөөс хамгаалж элсэрхэг газарт ургадаг шаваг, бударгана, харгана зэрэг бутлаг ургамлуудыг ихээр тарьж цөлжилтийн эрчмийг бууруулах хэрэгтэй. Иймд төвийн хэсгийг ойжуулах, салхины зонхилох чиглэлийг хааж өндөр ургадаг модоор 20-30 м өргөн хамгаалалтын ойн зурвас байгуулах, бут сөөг ихээр таривал салхины хурдыг сааруулж ууршилтыг багасгах ба бороо цасны усыг удаан хугацаагаар тогтоон барьж хөрсний чийг хангамжийг сайжруулж хөрсийг бэхжүүлэн хөрсний усны нөөцийг нэмэгдүүлэх чухал нөхцлийг бүрдүүлдэг болно. Цаашилбал цөлжилт газрын доройтолд нөлөөлж буй хүчин зүйлийн судалгаа хийж түүнээс урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээг төлөвлөж улмаар хэрэгжүүлэхэд анхаарч ажиллах нь чухал юм. **Цөлжилтөөс хамгаалах, газрын эвдрэлийг багасгах, газрын хөрсийг бэхжүүлж чийг хангамжийг сайжруулах цорын ганц арга бол ойжуулах, ойн зурвас байгуулах ажил гэдгийг анхаарч ойжуулах ажлыг эрчимжүүлэх хэрэгтэй байна.**

10. ХОТЫН ХҮРЭЭЛЭН БУЙ ОРЧИН БА НИЙТИЙН ЭЗЭМШЛИЙН ТАЛБАЙН ТӨЛӨВЛӨЛТ

10.1 Экологийн эмзэг газрууд

Сайншанд сумын төвийн дотор, гадна орчимд усны гүн нимгэн. Усны хангамж ерөнхийдөө хязгаарлагдмал. Одоогийн байгаа барилгажсан хэсэгт, ерөнхий төлөвлөгөөгөөр цаашид бүтээн байгуулалт өрнөхөд сумын төвөөс баруун хэсэгт газрын гүний усны хангамж хангалтгүй байна. Цаашид ундны усыг зүүн хойш 25 км-т байрлах худгаас гаргаж авна.

Хүний гараар бий болсон байгаль орчны эрсдэлд хотын төвд төмөр замын ойролцоо хэд хэдэн байршилд байгаа шатахууны агуулах орж байна.

Аж үйлдвэрийн цогцолбор баригдаж үйлдвэрлэл хөгжихийн хэрээр хүрээлэн буй орчинд эрсдэл үүсэх магадлал ихсэх тул үйлдвэр байгуулах явцад энэ асуудлыг чухалчилж авч үзэх шаардлагатай.

10.2 Хотын байгаль орчныг сайжруулах

Хотын байгаль орчныг сайжруулахад дараах саналыг дэвшүүлсэн байна. Үүнд:

- Уулархаг газрыг хадгалан хамгаалах, сайжруулах, энэ хэсгийг ил задгай талбайн системтэй нэгтгэж, энд барьж байгуулах ажлыг хориглоно. Уулархаг хэсгийн бүхий л газарт мод, сөөг, бут суулгана.
- Шатахууны савны орчимд буфер буюу хамгаалалтын бүс байгуулж суурьшлын бүсийг болзошгүй бохирдолд өртөхийг багасгах арга хэмжээ болох юм. Ус хураах савны гаднах хамгаалалтын бүсийг бэхжүүлж, энэ хэсэгт байгууламж барихыг зөвшөөрөхгүй байх. Түүнчлэн шинэ төмөр замын дагуу хаалт, хамгаалалтын бүсийг барина.

Нэмээд бохир ус хураах, цэвэршүүлэх систем, нүүрс түлэх зуухыг орлуулах дулааны системийн өргөтгөлийг барих зэрэг хөрөнгө оруулалтын томоохон төслүүд хэрэгжсэнээр хотын байгаль орчны байдлыг шууд сайжруулах боломжтой.

10.3 Нийтийн эзэмшлийн газрын төлөвлөгөө

Хотгорын төв хэсэг болон хотын бусад өвөрмөц байгууламжийн дагуу ногоон байгууламжийн шугам, ил задгай талбай байршиж байна. Хотын төв ба Сайншанд II хооронд хотын хэмжээний ногоон байгууламж буюу цэцэрлэгт хүрээлэнг байгуулсан байна. Иргэд сумын төвийн өнцөг булангаас энэхүү цэцэрлэгт хүрээлэнд ирж алжаалаа тайлдаг байна. Зэргэлдээх ногоон байгууламжийг одоо байгаа ба шинэ хот байгуулалтын газар нутгаар жигд тархаан байрлуулж орон сууцны хороолол, ажил, үйлчилгээний газраас ногоон байгууламж руу орох боломжтой байхаар төлөвлөх хэрэгтэй.

Сумын төвийн ногоон байгууламжийг гүйцэтгэх үүрэг зориулалтаар нь дараах ангилалтай байхаар төлөвлөв.

- Нийтийн эзэмшлийн ногоон байгууламж
- Хязгаарлагдмал зориулалттай ногоон байгууламж
- Хамгаалалтын зориулалттай ногоон байгууламж

Нийтийн эзэмшлийн ногоон байгууламжид төв талбай, амралт зугаалгын бүс, зан үйл аялал жуулчлалын цогцолборын бүс, төв парк, орон сууц ба гэр хороололд байгаа жижиг цэцэрлэгжүүлэлт орно.

Хязгаарлагдмал зориулалттай ногоон байгууламжид сургууль, цэцэрлэг, эмнэлэг, асрамж сувиллын хэсгийн мод, зүлэг бусад суулгамал хамрагдана.

Хамгаалалтын зориулалттай ногоон байгууламжид гол буюу үндсэн замын дагуу байрлах мод, бут сөөг, зүлэг, худгийн хамгаалалтын бүс, ус зайлуулах шуудууны дагуух цэцэрлэгжүүлэлтүүдийг хамрууллаа.

Нийтийн эзэмшлийн ба хязгаарлагдмал зориулалттай ногоон байгууламжийн бүсэд шар хуайс, улиас, жигд, тошлой, чацаргана, хайлаас гэх мэт шилмүүст ба навчит мод төрөл бүрийн гоёл чимэглэлийн цэцэрлэг, зүлэгжүүлэлтийг норм дүрмийн дагуу тариалах шаардлагатай.

Хамгаалалтын ногоон бүсэд говийн нөхцөлд тохиромжтой ургадаг хайлаасыг үрээр буюу суулгацаар, мөн улиас, шар хуайс, жигд, чацаргана, тошлой зэргээс гадна орон нутгийн нөхцөлд ургах бутлаг ургамал байж болно.

Хот суурин газрын ногоон байгууламж, цэцэрлэгжүүлэлт нь оршин суугчдын орчны эрүүл ахуй нөхцлийг сайжруулж уур амьсгалыг зөөлрүүлж, тухайн орон зайд бичил уур амьсгалын орчин бий болгож, байгалийн элдэв хортой нөлөөллөөс хамгаалж барилгажих нутаг дэвсгэрийн хот төлөвлөлтийн орон зайн зохиомжийг бүрдүүлж байдаг онцлогтой.

10.4 Ландшафт

Олон нийтийн эзэмшлийн талбайн чанарыг сайжруулах, суурин иргэд, түүнчлэн ирж буй зочдод Сайншанд хот нэгэн адил өвөрмөц байлгахын тулд ландшафтыг хийх нь маш чухал. Ус бага шаарддаг нутгийн ургамлыг ашиглах чиглэлийг Сайншанд хот ландшафт хийхдээ мөрдөнө. Орон нутагт ургадаг ургамлыг суулгахад тэргүүн ач холбогдол өгнө.

Барилгын ажлын нэг хэсэг гэж үзэж бүх төв болон туслах, нутгийн замуудын ландшафтыг мөн хийнэ.

10.5 Ногоон байгууламжийн төлөвлөлт

Хотын ногоон байгууламжийн хувьд цэцэрлэгжүүлэлт ногоон байгууламж хангалттай биш байна. Цаашид шинээр баригдах барилга байгууламж, хүн амын тоо өсөх хандлагыг тооцож хотын бичил уур амьсгалын зохистой харьцааг алдагдуулахгүй байх, хотын өнгө үзэмжийг сайжруулах, агаарын бохирдлыг багасгах зорилгоор ерөнхий төлөвлөгөө хэрэгжүүлэх шатанд ногоон байгууламжийг шинжлэх ухааны үндэстэй, тодорхой схем зураг төслийн дагуу нийт суурьшлын хэсгийн 30-40 хувьд хүргэж цэцэрлэгжүүлж чадвал зонхилох салхины хурдыг зохих хэмжээгээр багасгаж, зун намрын цагт тоос шорооны 30% -ийг, өвлийн цагт 10-15%-ийг өөртөө шингээж, зуны халуунд нарны хэт халалтыг 10-15 дахин багасгаж 2-3 хэмээр бууруулах зэрэг уур амьсгалыг зөөлрүүлэхээс гадна хөрсний эвдрэл, үерийн ус, дуу шуугианы болон агаарын бохирдлоос хамгаалдаг ач холбогдолтой юм.

Эко хот байгуулах консефцийг дэвшүүлж байна. Одоо байгаа Аршандын нутаг дэвсгэрээс Найрамдал хороололруу чиглэсэн хотын томоохон ногоон өргөн чөлөө, төлөвлөж байна ингэснээр хотын ногоон байгууламжийг нэмэгдүүлээд зогсохгүй иргэдийн амрах чөлөөт цагаа өнгөрөөх таатай орчинг бүрдүүлж өгөх бөгөөд хотын өнгө үзэмжинд маш их нөлөөтэй юм.

Хотын дотор барилга байгууламж, зам талбайгаас бусад хэсгийг цэцэрлэгжүүлэх бөгөөд тарих ногоон байгууламжийг ашиглалт ба зориулалтаар нь 3 хэсэгт хуваалаа.

1. Нийтийн хэрэгцээний ногоон байгууламж
2. Хязгаарлагдмал хэрэгцээний ногоон байгууламж
3. Тусгай хэрэгцээний ногоон байгууламж

1. Нийтийн хэрэгцээний ногоон байгууламж

Төв цэцэрлэгт, амралт зугаалгын бүсийн цэнгэлдэх хүрээлэнгийн орчим, мөн төв гудамж, нийтийн эзэмшлийн ногоон байгууламжийн амрах талбайг хамруулав. Төлөвлөлтөнд Аршандад цэцэрлэгт гудамж байгуулах, үлэг гүрвэлийн цэцэрлэг хүрээлэн, Данзанравжаан цэцэрлэгт хүрээлэнг барьж босгох өв уламжлал түүхээ хадгалж үлдэх аялал жуулчлалыг хөгжүүлэхэд нэн тустай юм.

Хотын чанартай ногоон байгууламж

Хотын чанартай ногоон байгууламжийг усан сан, усан оргилуур, усан толийг байгуулж архитектурын жижиг элементүүд болох дүүжин гүүр, сандал, сүүдрэвч, гэрэлтүүлэг, явган зорчигчид зориулсан өнгөт хавтан, байгалийн

чулуун зам, байгалийн чулуун хана хэрэм, бульвар, аллея зэргийг төлөвлөж байна. Мөн чимэглэлийн суулгамлуудыг суулгана.

Хорооллын дундах ногоон байгууламж

Орон сууцны хороолол, амины сууцны барилга байгууламжийн дундах нийтийн хэрэгцээний зориулалттай талбайд амралт зугаалга, урлаг спортын арга хэмжээнд зориулагдсан орон зайг цэцэрлэгжүүлж тохижуулан хороолол дундах бичил цэцэрлэг байгуулна. Чимэглэлийн ургамлууд үхрийн нүд, шар хуайс, монос, чацаргана, долоогоно, буйлс, хайлаас, тошлой, гацуур, улиас, нарс, шинэс зэрэг ногоон суулгацуудыг тарина.

Цэцэрлэгт хүрээлэн

Зугаалга болон, сургалт, туршилтын ажил явуулахад зориулагдсан нийтийн хэрэгцээний зориулалттай, цэцэрлэгжүүлсэн орон зай, мөн хөшөө дурсгалын, аялал жуулчлалын зориулалттай ашиглаж болох дэвсгэр газрыг төлөвлөв.

Хүүхдийн парк

Хотын төвийн дүр төрхөнд гоёл чимэглэлийн мод цэцэрлэг маш чухал үүргийг гүйцэтгэдэг. Энэ цэцэрлэгийг барилга байгууламж буюу засмал зам, талбай, мод, сөөг, бут төрөл бүрийн цэцэгт ургамалтай нийцүүлэхийн дээр тэнд уран баримал, хөшөө байрлуулах, түр зуурын амрах сүүдрэвч, тохижилт бүхий бэсрэг цогцолбор байдлаар хийж өгвөл илүү үр дүнтэй.

Цэцэрлэгт талбай

Түр хугацаагаар амрахад зориулж цэцэрлэгжүүлж тохижуулсан жижгэвтэр талбай юм. Цэцэрлэгт талбай нь гол гудамж замын дагуу төлөвлөж зорчигч иргэд түр амрахад зориулсан. Орон сууцны хорооллын доторх оршин суугчид амралт, хүүхдын тоглоомын талбайг төлөвлөхдөө сүүдрэвч, амрах талбайн зэргийг орчин үеийн шинэ шийдлээр төлөвлөв.

2. Хязгаарлагдмал хэрэгцээний ногоон байгууламж

Эмнэлэг, сургууль, цэцэрлэг, албан газар, үйлдвэр үйлчилгээний газрын хашаа эзэмшлийн талбайд суулгаж, ургуулсан мод ургамлууд, хувийн хэрэглээний цэцэрлэгүүдийг хамруулан ногоон бүсийн туслах тэнхлэг байхаар төлөвлөв. Чимэглэлийн ургамлууд үхрийн нүд, шар хуайс, монос, чацаргана, долоогоно, буйлс, хайлаас, тошлой, гацуур, улиас, нарс, шинэс зэрэг ногоон суулгацуудыг тарина.

3. Тусгай хэрэгцээний ногоон байгууламж

Хотын суурьшлын бүсийг үйлдвэрлэл технологийн паркийн нутаг дэвсгэрээс тусгаарласан ногоон байгууламж, усны ундарга, эх үүсвэрийг бохирдлоос хамгаалсан ойн зурвас, онцгой байдлаар хамгаалагдсан нутаг дэвсгэр, хот суурин газрыг салхи шуурга, элсний нүүлт, цасны хунгаралтаас хамгаалсан ойн зурвас ногоон байгууламж багтана.

Цэцэрлэгжүүлэлт

Цэцэрлэгт хүрээлэн, цэцэрлэгт талбай, цэцэрлэгт гудамж, зам талбай, хорооллын доторх барилга байгууламжийн орчны цэцэрлэгжилтийг модлог ургамлын гоо үзэмж үзэгдэх байдал хүний амьдрах хүний амьдрах амрах таатай орчныг бүрдүүлэх бичил уур амьсгалыг сайжруулах зориулалттайгаар төлөвлөнө.

Хүснэгт 10.1 Сонгон тарих мод сөөгний жишиг

д/д	Мод сөөгний нэр	Хөрсний шаардлага		Агаарын бохирдол, хүчтэй салхи хүйтнийг тэсвэрлэх, сүүдэр	Өнгө үзэмж			
		Төрөл	Чийглэг		Титмийн навчны өнгө	Ургах хурд, өндөр	Тайралт авах эсэх	Цэцгийн өнгө
Мод								
1	Гацуур	Ч/д/	ХЧ	БСХСү	К-ц	У.у-30	-	-
2	Шинэс		ХЧ	БСХ	К-ц.н	Т.у-30	-	-
3	Нарс		ХЧ	Х	К-ц.н	У.у-35	-	-
4	Бургас	Б/д/	ХЧ	СХ	Д-н	Т.у/0.5-6/	+	-
5	Анхилуун улиас /эр/	Б/д/	ХЧ	БХ	Ө-х.н	Т.у 2.5	-	-
6	Сахлаг хус	Ү/д/	Х	БХСү	Ө-у.н	Т.у-30	-	-
7	Сухай	Б/д/	ХЧ	БХ	С-н		-	ногоон
8	Хайлаас	Б/д/	ХЧ	БХ	С-н	Т.у/15-28/	-	шаргал
Сөөг								
9	Нохойн хошуу	Б/д/	ХЧ	БСХСү	-ц.н	Т.у-2	+	ягаан
10	Шар хуайс	Б/д/	ХЧ	БСХСү	-н	Т.у-2	+	Шар
11	Үрэл	Б/д/	ХЧ	БСХ	Д-н	Т.у	+	Цагаан Ягаавтар туяатай
12	Эгэл монос	ҮХ	ХЧ	БСХСү	-х.н	Т.у-/10-15/	-	Цагаан
13	Үхрийн нүд	Б/д/	ХЧ	БСХ	-ц.н	Т.у-2	-	Цагаан
14	Тошлой	Б/д/	ХЧ	БСХ	-н	Т.у-1.5	-	Цагаан
15	Долоогоно	Д	Ч	БСХ	-х.н	У.у-6	+	Цагаан

Хамгаалалтын ногоон зурвасыг байгуулж хотын нутаг дэвсгэрийн элсний нүүлт, хүчтэй салхинаас хамгаалах зорилгоор төлөвлөлтөнд тусгав.

Салхины хүчийг бууруулах найдвартай хамгаалалт нь салхин дээд хэсэгт ногоон байгууламжийг төлөвлөх юм. Салхины хүчийг саруулахын тулд модыг эгнээгээр тарих нь чухал ач холбогдолтой.

Хүснэгт 10.2 Салхины бууралтанд үзүүлэх нөлөө

Ногоон зурвасаар Н-нэгжээр хэмжигдэх зайн дотор / Н-мод сөөгний өндөр/	Салхины хурдны бууралт %	Ногоон зурвасаар Н-нэгжээр хэмжигдэх зайн дотор / Н-мод сөөгний өндөр/	Салхины хурдны бууралт %
Н	60	10Н	20
2Н	55	15Н	16
3Н	45	20Н	10
4Н	25	15Н	8
5Н	15	40Н	5

5метрийн өндөртэй нэг эгнээ мод сөөг тарьсан ногоон зурвас нь 15 метр өргөн газрын салхины хурдыг 2 дахин бууруулдаг байна. Гудамжны хоёр талаар тарьсан мод сөөг нь дуу шугааны хэмжээг намжаадаг.

Хүснэгт 10.3 Нэг хүнд ногдох ногоон байгууламж

Төлөвлөлтийн хугацаа	Нэг хүнд ногдох ногоон байгууламжийн хэмжээ /м2/			
	Хот	Амралт сувилал	Томоохон сууринд	Багавтар сууринд
Эхний ээлжийн	12	20	12	-
Төлөвлөлтийн хугацаанд	25	30	30	-

Хүснэгт 10.4 Нэг хүнд ногдох нийтийн хэрэгцээний зориулалттай ногоон байгууламж

№	Цэцэрлэгжүүлэлтийн төрөл	1 га талбай /ширхэг/	
		Ногоон байгууламж	Зам талбай
1	Цэцэрлэгт хүрээлэн	200-250	1200-1500
2	Цэцэрлэг	120-150	100-1200
3	Цэцэрлэгт талбай	120-150	100-1200
4	Цэцэгт талбай /партнер/	50-120	100-500
5	Цэцэрлэг гудамж	350-400	2000-3000
6	Сургууль, цэцэрлэг, яслийн эдэлбэр газар	100-150	1000-1200
7	Орон сууцны хороолол	120-150	800-1000
8	Албан байгууллагын орчим	80-100	500-800
9	Хамгаалалтын бүс	300-400	1500-2000

Замын тэмдэгтүүдийг халхлахгүйгээр мод суулгах, гэрлэн дохио, явган гарц байгаа тохиолдолд гэрлэн дохиог халхлахгүй газарт, явган гарцыг сүүдэрлэж байхаар тооцож мод суулгана. Мөн замын гэрэлтүүлгийг

халхлахгүй, замын салаа уулзваруудад хөдөлгөөнд саад болохооргүй мод, ногоон ургамлыг суулгана.

Цэцэрлэгжүүлэх технологи арга

Суулгацын нүх бэлтгэх

Шилмүүст модны нүхийг УСТ 1136-74 стандартын дагуу навчит модны нүхийг УСТ 1135-75 стандартын шаардлага хангасан хэмжээгээр ухаж суулгана.

Хүснэгт 10.5 Мод сөөг суулгах нүхний хэмжээ

д/д	Мод ургамал	Нас	Нүхний хэмжээ	
			Диаметр	Гүн
1	Мод	10-15	1.2-с багагүй	0.8-1
		8-10	1	0.8
		5-7	0.8	0.7-0.8
2	Бут сөөг	3.5		0.7
3	Бүлэгт бут	-	-	0.6

Суулгац суулгах арга

1. Суулгацыг хавар вегетацийн хугацаа эхлэхээс өмнө 4 сарын 15-наас 5 сарын 25 хүртэл, намар 10 сарын 20-ноос 11 сарын 15 хүртэл тарьна.
2. Төрөл бүрийн модны суулгацыг суулгах нүх тэгш өнцөгтэй шулуун бол суулгацын ханыг дагуулан эгц, налуу ханатай бол нүхний голд эгц байрлуулсан үндэснийх үзүүрийг газрын түвшнээс 5-10 см-ээс хэтрэхгүй гүнд суулгаж, бэлтгэсэн нунтаг шороог бага багаар хийж, ургамлын үндэсний хүзүү хүртэл дүүргэн нягтруулсны дараа ханатал услана.
3. Суулгацын үндсийг нугалалгүйгээр зөв өсч, хөгжихөөр суулгасан байх ёстой.
4. Суулгасан модыг салхинаас хамгаалж, модны 2-3 талд хатгасан гадаснаас, модны ишийг титмийнх нь доогуур зөөлөн материалаар ороож, бэхлэн уясан байна.
5. Мод услах тогоог газрын гадаргуугаас 5-10см доор, 60-80 л ус багтахаар зассан байх ёстой.
6. Мод услах тогоог эхний 3 жил тогтмол цэвэрлэж, зэрлэг ургамлыг цэвэрлэж, хөрсийг сийрүүлж байвал зохино.

Суулгац арчлах

1. Суулгасан модны цаашид амьдрах эсэх нь арчлалт, хамгаалалтаас шалтгаалах учир услах, бордох зэргээр арчлалтыг хугацаанд нь тогтмол хийвэл зохино.

2. Суулгацыг суулгах үед хөрсийг ханатал уславал үндсийг чийгтэй хөрсөнд наалдуулж эрчимтэй хөгжих нөхцлийг бүрдүүлнэ.
3. Усалгаа / суулгацыг суулгасны эхний сард 3–5 хоног 1 удаа, дараагийн саруудад 5-7 хоногт 1 удаа 40-50 л усаар усалбал зохино. Хоёр дахь жилээс эхлэн 5-6 дугаар сард долоо хоногт нэг удаа, дараагийн саруудад 1 удаа хөрсний чийгшлийн багтаамж 50.0 доошгүй байхаар усална/
4. Модны өсөлтийг сайжруулахын тулд, модны орчныг сайжруулахын тулд модны орчныг орон нутгийн бордоогоор бордох бөгөөд нэг модонд суперфосфат калийн бордоо 200-400 гр ноогдоно.
5. Тарьсан модны орчин тойрны хогийг цэвэрлэж, хөрсийг сийрэгжүүлэн усалж, тогооны хөрсийг тогтмол зөөлрүүлэн хог ургамлыг цэвэрлэж, борооны ба усалгааны усыг бүрэн шингэхээр хөрсийг хөвсгөр зөөлөн байлгана.
6. Суулгац, сөөг, зүлгийг хүн машин, малын хөлд гишгэгдэхээс хамгаалж явган хүний зам, хайс, жижиг хашаагаар хамгаална.
7. Тариалсан модыг газар хөлдөхөөс өмнө ханатал усалж, суулгацыг хөлдөхөөс хамгаалан цас тогтоох арга хэмжээг авсан байна.

Цэцэрлэгжүүлэлтийн схем зураг төслийг зохиохдоо батлан мөрдөж буй хууль, норм дүрэм, заавар зөвлөмжийн дагуу шинэ технологи ололт амжилт, дадал туршлагыг тухай бүрт нь тусган төвлөх нь зүйтэй.

Мөн хүлэмжийн аж ауй байгуулан цэцэг тарих, суулгац бэлтгэх, ховор ургамлыг тарьж бэлтгэн хотоо цэцэрлэгжүүлэх, тохижуулах ажилд зориулах нь нэн ач тустай юм.

Схем зураг 10.1 Төлөвлөж буй ногоон байгууламжийн төлөвлөлт

11.ХӨРӨНГӨ ОРУУЛАЛТЫН ТОМСГОСОН ТООЦОО

Хөрөнгө оруулалтын тооцохдоо одоо мөрдөгдөж байгаа норм, дүрэм ЗТБХБЯамны сайдын 2010 оны 336 дугаар тогтоолоор батлагдсан “Барилгын нэгж талбайн төсөвт өртөг, төсвийн жишиг үнэлгээ”-г үндэс болгов.

Дээрх үнэлгээнд үндэслэн гаргасан тооцоогоор нийт Сайншанд сумын төвийн хөгжлийн ерөнхий төлөвлөгөөг хэрэгжүүлэхэд 2 425 794 621,20₮-ийн хөрөнгө шаардагдах ойролцоо тооцоо гарч байна.

Хүснэгт 11

№	Нэр	Хэмжих нэгж	Нэгж өртөг /мян.төг/	Тоо ширхэг	Өртөг/төлөвлөлтийн хугацаагаар/		Нийт өртөг/мян.төг/
					2017 он	2025 он	
НИЙГМИЙН ХАНГАМЖ							
1	Засаг захиргаа	М²	619,27₮	634500	235 756 089,00₮	157 170 726,00₮	392 926 815,00₮
2	Соёлын төв	М²	525,28₮	851200	268 271 001,60₮	178 847 334,40₮	447 118 336,00₮
3	Сургууль, цэцэрлэг	М²	510,24₮	33600	10 286 438,40₮	6 857 625,60₮	17 144 064,00₮
4	Худалдаа үйлчилгээний барилга байгууламж	М²	653,88₮	493200	193 496 465,52₮	128 997 643,68₮	322 494 109,20₮
5	Агуулах	М²	509,80₮	27725	7 134 752,96₮	6 999 452,04₮	14 134 205,00₮
6	Давхар орон сууц	М²	525,01₮	1450000	456 758 700,00₮	304 505 800,00₮	761 264 500,00₮
7	Эдэлбэр газартай сууц	М²	786,69₮	532800	251 489 059,20₮	167 659 372,80₮	419 148 432,00₮
ИНЖЕНЕР ХАНГАМЖ							
1. Дулаан хангамж							
8	Дулаан хангамж	нийт	-	-	30 459,00₮	4 546,00₮	35 005,00₮
2. Ариутгах татуургын гадна шугам сүлжээ							
9	Бохир шугам: - 150	100 м	11 600,00₮	0,087	706,44₮	302,76₮	1 009,20₮
10	-200	100 м	14 700,00₮	0,124	1 275,96₮	546,84₮	1 822,80₮
11	-300	100 м	23 100,00₮	0,12	1 940,40₮	831,60₮	2 772,00₮
3. Ус хангамжийн гадна шугам сүлжээ							
12	Цэвэр усны шугам	100 м	9 400,00₮	358,15	2 470 320,00₮	895 350,00₮	3 366 610,00₮
13	Усан сан	1м³	406,00₮	1500	609 000,00₮	-	609 000,00₮
4. Цахилгаан хангамжийн ББ, дамжуулах шугам							
14	Цахилгаан дамжуулах	100 м	2 050,00₮	15,1	12 710,00₮	18 245,00₮	30 955,00₮

	шугам: - 10 КВ						
15	35 кв	100 м	5 520,00₮	20,2	35 880,00₮	75 624,00₮	111 504,00₮
16	Кабель шугам 10 кв	100 м	3 040,00₮	11,3	10 336,00₮	24 016,00₮	34 352,00₮
5. ХОЛБОО ХАНГАМЖ							
17	Автомат телефон станц			500 NN	35 000,00₮		35 000,00₮
18	АТС-ын шугам сүлжээ, кабель	-	-	800 м	22 350,00₮	-	22 350,00₮
19	Кабелийн телевизийн өсгөгч	-	-	1 кВт	-	6 000,00₮	6 000,00₮
20	Ка ТВ-ийн шугам сүлжээ	-	-	1 км	-	18 000,00₮	18 000,00₮
21	Шуудан холбооны салбар	-	-	1 ш	240,00₮	-	240,00₮
22	IT сервер	-	-	1	12 000,00₮	-	12 000,00₮
6. АВТО ЗАМ							
23	Асфальтан хучилттай	100 м	42 600,00₮	989,4	-	-	42 148 440,00₮
24	Хайрган хучилттай	100 м	24 600,00₮	208,5	-	-	5 129 100,00₮
25	Нийт				1 455 476 772,72₮	970 317 848,48₮	2 425 794 621,20₮

12. ХЭРЭГЖҮҮЛЭХ АРГА ХЭМЖЭЭ

Сайншанд сумын төвийн ерөнхий төлөвлөгөөг хэрэгжүүлэхэд шаардагдах авбал зохих арга хэмжээ, үе шат ба хариуцах албан байгууллагыг дор буй үйл ажиллагааны төлөвлөгөөнд тодорхойлж өгсөн байгаа. Хэрэгжүүлэх үе шат:

- Богино хугацаа = 0 – 2 жил
- Дунд хугацаа = 3 – 5 жил
- Урт хугацаа = 5 – аас дээш

Сайншанд сумын төвийн хэсгийн ерөнхий төлөвлөгөө

ҮЙЛ АЖИЛЛАГАА	ХАРИУЦАХ БАЙГУУЛЛАГА	ХЭРЭГЖҮҮЛЭХ ХУГАЦАА
ГАЗРЫН МЕНЕЖМЕНТ		
<i>1. Замын трасс-д орох газрыг чөлөөлөх(R. O. W.)</i>		
– Төлөвлөгдөж байгаа бүх гол замуудын хэсэгчилсэн зургийг боловсруулах, судалгаа хийх, трассд орох газрыг авах	Аймаг/Сумын захиргаа	0 – 2 жил
– 1-р үе шатанд барих туслах замын хэсэгчилсэн зургийг боловсруулах, судалгаа хийх, трассд орох газрыг авах	Аймаг/Сумын захиргаа	0 – 2 жил
– 2 ба 3-р үе шатанд барих туслах замын хэсэгчилсэн зураг хийх, судалгаа хийх, трассд орох газрыг авах	Аймаг/Сумын захиргаа	3 – 5 жил
<i>1. Инженерийн дэд бүтцийг угсрах газрыг чөлөөлөх буюу уг газрыг түр ашиглах эрх авах</i>		
– Усан сангийн байрлал бүхий урьдчилсан зураг төслийг боловсруулах, судалгаа хийх, газрыг авах	Аймаг/Сумын захиргаа	0 – 2 жил
– Цэвэрлэх байгууламжийн байрлал бүхий урьдчилсан зураг төсөл боловсруулах, судалгаа хийх, газрыг авах	Аймаг/Сумын захиргаа	0 – 2 жил
– Цахилгааны дэд станцын байрлал бүхий урьдчилсан зураг төсөл боловсруулах, судалгаа хийх, газрыг авах	Аймаг/Сумын захиргаа	0 – 2 жил

– Дулааны дэд станцын байрлал бүхий урьдчилсан зураг төсөл боловсруулах, судалгаа хийх, газрыг авах	Аймаг/Сумын захиргаа	0 – 2 жил
2. Төмөр замын тосгоныг хөгжүүлж Сайншанд сумын захиргаанд шилжүүлэн өгөх		
– Төмөр замын захиргаатай хамтран төмөр замын тосгоны объект, байгууламжуудыг сайжруулах арга хэмжээг тодорхойлох	ТЗ-ын захиргаа/ Аймаг/Сумын захиргаа	0 – 2 жил
– ТЗ-ын захиргаатай хамтран тосгоныг сумын захиргаанд шилжүүлэн өгөх стратеги боловсруулах. Стратегид санхүүжилтийн асуудал (ЗГ ба хувийн хэвшил), хэрэгжилт болон шилжүүлэн өгөх ажлын хугацааг тусгах	ТЗ-ын захиргаа/ Аймаг/Сумын захиргаа	0 – 2 жил
– Сайжруулах үйл ажиллагааг төлөвлөх, хэрэгжүүлэх ажиллагаанд ТЗ-ын тосгоны иргэдийг оролцуулах	Аймаг/Сумын захиргаа	0 – 2 ба 3 – 5 жил
4. Хөгжлийн 1-р үе шат хэрэгжих газар буй чөлөөтэй болон нөөц талбайг ашиглан хөгжүүлэх		
– 1-р үе шат хэрэгжих тайлбайд тооллого хийх	Сумын захиргаа	0 – 2 жил
– 1-р үе шат хэрэгжих тайлбайд буй хөгжүүлж болохуйц талбайг тодорхойлох	Сумын захиргаа	0 – 2 жил
– Газрын эзэдтэй уулзаж өөрийн эзэмшлийн талбайгаа хөгжүүлэхгүй байгаа шалтгааныг олж тогтоох	Сумын захиргаа	0 – 2 жил
– Дахин хөгжүүлэх газар дээр шат дараалан хэрэгжүүлэх үйл ажиллагааны зааварчилгаа бүхий удирдамж боловсруулах	Аймгийн захиргаа	0 – 2 жил
– Сул газрыг барилгажуулах ажлыг хөхиүлэн дэмжих, туршилтын төслүүд хэрэгжүүлэх	Аймаг/Сумын захиргаа	3 – 5 жил
5. Ногоон бүс хөгжүүлэх газрыг авах /чөлөөлөх		
– Ерөнхий төлөвлөгөөнд тусгасан “Ногоон бүс” хөгжүүлэх талбайн одоогийн байдал, газар ашиглалт, өмчлөгчдийн жагсаалт гаргах	Сумын захиргаа	0 – 2 жил

– Газар өмчлөгч нартай хамтран ногоон бүс байрлах газрыг худалдан авах стратеги боловсруулах	Аймаг/Сумын захиргаа	0 – 2 жил
– Газар худалдаж авах/чөлөөлөх	Аймаг/Сумын захиргаа	3 - 5 жил
б. Эко-хотхон хөгжүүлэх үйл ажиллагааг дэмжих		
– Аймаг, сумдын иргэд болон бусад оролцогч талуудад Эко хотхоны зарчмууд болон туршлагаудын талаар мэдлэг олгох арга хэмжээ хэрэгжүүлэх	Засгийн газар/Аймгийн захиргаа	0 – 2 ба 3 – 5 жил
– Эко хотхон барих ажлыг хэрэгжүүлэх үе шатууд, хэсэгчилсэн ерөнхий төлөвлөгөө боловсруулах мэргэжлийн баг бүрдүүлэх	Засгийн газар/Аймгийн захиргаа	0 – 2 жил
– Орон нутгийн нөөц баялаг болон байгал орчны тогтвортой хөгжлийг хангах дэвшилтэт технологи ашиглан барилга, байгууламжийн үзүүлэлтүүдийг сайжруулах боломжийг харуулах туршилтын төсөл боловсруулах	Засгийн газар/Аймгийн захиргаа	0 – 2 ба 3 – 5 жил
ИНЖЕНЕРИЙН ДЭД БҮТЦИЙН БАРИЛГА, УГСРАЛТЫН АЖИЛ		
1. Ахуйн усан хангамжийн дэд бүтцийн нэмэлт судалгаа хийх		
– Одоо байгаа усны эх үүсвэрт гидрологийн шинжилгээ хийж цэвэр усны нөөцийн хэмжээг батлах	Аймгийн захиргаа	0 – 2 жил
– Усны эх үүсвэрийн хайгуулын ажил хийх	Аймгийн захиргаа	0 – 2 жил
1-р үе шатанд шаардагдах бүх дэд бүтцийн зураг төслийг боловсруулах		
– 1-р үе шатанд шаардагдах бүх дэд бүтцийн тооцоог хийж, зураг төслийн эхний хувилбарыг боловсруулах	Аймаг/Сумын захиргаа	0 – 2 жил
– 1-р үе шатанд шаардагдах бүх дэд бүтцийн хэсэгчилсэн зураг төслийг боловсруулах	Аймаг/Сумын захиргаа	0 – 2 жил
3. Дэд бүтцийн асуудлыг бусад агентлагуудын үйл ажиллагаатай үялдуулах		

– Европын Сэргээн Босголт, Хөгжлийн Банкны (ЕСБХБ) санхүүжилтийн хуваарийг цэвэрлэх байгууламжийн угсралтын ажилтай уялдуулах	Аймаг/Сумын захиргаа	0 – 2 жил
– Сайншанд сумын Аж Үйлдвэрийн Цогцолбор (САҮЦ)-оос дулаанаар хангаж эхлэх хугацааг тодруулах, дулаан дамжуулах хоолойн чиглэлийг судлах	Аймаг/Сумын захиргаа	0 – 2 жил
4. 1-р үе шатны дэд бүтцийн барилга, угсралтын ажлыг гүйцэтгэх		
– 1-р үе шатанд хийх сумын хатуу хог хаягдлын цэгийг барих	Аймгийн захиргаа	3 – 5 жил
– 1-р үе шатанд хийх зам, гүүр, ус, дулаан, бохирын шугам, цахилгаан хангамжийн барилга, угсралтын ажлыг гүйцэтгэх	Аймгийн захиргаа	0 – 2 ба 3 – 5 жил
5. 2-р үе шатанд угсрах дэд бүтцийн зураг төслийн ажлыг гүйцэтгэх		
– Хүн амын тоо болон дэд бүтцийн хэрэгцээний тооцоонд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах, дүнг 2-р үе шатны дэд бүтцийн хэмжээг тодорхойлох ажилд ашиглах	Аймгийн захиргаа	3 – 5 жил
– 2-р үе шатанд угсрах дэд бүтцийн эхний зураг төслийг боловсруулах	Аймгийн захиргаа	3 – 5 жил
– 2-р үе шатанд угсрах дэд бүтцийн хэсэгчилсэн зураг төслийг боловсруулах	Аймгийн захиргаа	3 – 5 жил
ИНСТИТУЦИЙН ЧАДАВХИЙГ БЭХЖҮҮЛЭХ НЬ		
1. Сайншандыг “Улсын зэрэглэлтэй хот”-ын статустай болох		
– “Улсын зэрэглэлтэй хот”-ын статус авах хүсэлтээ Засгийн газарт гаргах	Аймаг/Сумын захиргаа	0 – 2 жил
– Сайншандын хөгжлийн Ерөнхий төлөвлөгөөг боловсруулах, ИТХ-аар батлах, хэрэгжүүлэх	Аймгийн ИТХ	Хийгдсэн
– Төмөр замын тосгоныг Сайншанд суманд шилжүүлэн шинэчлэн зохион байгуулах	Аймаг ба ЗГ	0 – 2 жил

– Эко-ситигийн хөгжлийг дэмжих	Аймаг/Сумын захиргаа	5 – аас дээш жил
– Төсвийн тухай хуулийн дагуу төсвийн бие даасан байдлыг хангах санхүүгийн удирдлагыг боловсронгуй болгох	Аймаг/Сумын захиргаа	3 – 5 жил
– Сайншандын хөгжлийн хороог байгуулах	Аймаг/Сумын захиргаа	3 – 5 жил
<i>2. Иж бүрэн үйлчилгээг хүргэх нийтийн аж ахуйн дэд бүтэцтэй хот болох, нийгэм, эдийн засгийн хөгжлийг хангах</i>		
– Дулаан дамжуулах шугамын чиглэлийн судалгаа хийх болон дулаан дамжуулах төлөвлөгөө, хуваарь гаргаж САҮЦ-тай тохирох	Аймгийн захиргаа, ЭЗХЯ, БХБЯ	3 – 5 жил
– Сайншандын дэд бүтцийн сүлжээг нэгдсэн өмчлөлтөй болгох	Аймгийн захиргаа	3 – 5 жил
– Нийтийн аж ахуйн үйлчилгээг эдийн засгийн үр ашигтай үнийн тогтоолцоонд оруулах	Аймгийн захиргаа	3 – 5 жил
<i>3. Үр ашигтай, нээлттэй удирдлага, менежмент бүхий хотыг бий болгох</i>		
– Сайншанд сум нь бүлэг суурингийн төв болж, хөгжлийн гол үйл явцууд энд явагддаг тул төрийн үйлчилгээний үйл явцыг хялбар, шуурхай болгож иргэдэд ойртуулах	Аймаг/Сумын захиргаа	2013-2017
– Ихэнх аймгууд болон зарим сумдад ашиглагдаж буй нэг цэгийн үйлчилгээг нэвтрүүлэх	Аймаг/Сумын захиргаа	2013-2017
– Хотын эрх бүхий байгууллага, дүүргүүдэд бүтцийн уян хатан тогтолцоо, стандартыг бий болгох	Аймаг/Сумын захиргаа	2013-2017
– Төслийн удирдлагын чанарыг сайжруулж, иргэдийн оролцоо, хяналтыг нэмэгдүүлэх	Аймаг/Сумын захиргаа	2013-2017
– Цахим засаглал, цахим хуудсыг нэвтрүүлж ажиллуулах	Аймаг/Сумын захиргаа	2013-2017
– ЗДТГ-н харьяанд Хүний нөөцийн хөгжлийн газрыг байгуулж, гол албан тушаалтнуудыг томилж, сургаж, боловсруулах	Аймаг/Сумын захиргаа	2013-2017

– Хотын захиргааны орон тооны шаардлагыг тодорхойлохын тулд чиг үүргийн дүн шинжилгээг хийх	Аймаг/Сумын захиргаа	2013-2017
– Хотын захиргааны бүх ажилтнуудыг мэргэшүүлэх сургалтын төлөвлөгөөг боловсруулах	Аймаг/Сумын захиргаа	2013-2017
4. Сайншанд хотын түншлэл, хамтын ажиллагааг хөгжүүлэх		
– Хотын хөгжлийн боломжийг тодорхойлох техник, эдийн засгийн үндэслэл (ТЭЗҮ) зэрэг	Аймаг/Сумын захиргаа	2013-2017
– Чанартай хөгжлийн төслүүдийг боловсруулах асуудлыг иргэдээр хэлэлцүүлж, хэрэгжилтийг хянаж, олон нийтийн анхаарлын төвд байнга байлгах	Аймаг/Сумын захиргаа	2013-2017
– Гол төслүүдийн талаар мэргэжлийн хүмүүсийн саналыг төслийг батлахаас өмнө авч, олон нийтэд үйл ажиллагаанд хараа хяналт тавих, үнэлэлт дүгнэлт өгөх боломжийг олгох	Аймаг/Сумын захиргаа	2013-2017
– Орон нутгийн банк, банк бус санхүүгийн байгууллагуудыг хөгжүүлж, төвийн болон гэр хорооллын иргэдэд санхүүжилт олгох боломжийг бүрдүүлэх	Аймаг/Сумын захиргаа	2013-2017

13. ТЕХНИК ЭДИЙН ЗАСГИЙН ҮЗҮҮЛЭЛТҮҮД

Хүснэгт 12.

Д/д	Үзүүлэлтүүд	Хэмжих нэгж	Одоогийн байдал 2013-01-01 он	Төлөвлөлтийн хугацаа	
				Эхний ээлж 2017 он	Төлөвлөлтийн хугацаа 2025 он
0	1	2	3	4	5
Хүн ам					
1	Хот, сумын төвийн хүн ам:	хүн	21178	40800	46700
	Сумын төвийн өрхийн тоо	Тоо	5713	10200	11119
	Нэг өрхөд ногдох хүний тоо	Хүн	3,7	4	4,2
2	Хүн амын хөдөлмөр эрхлэлтийн байдал:				
	Төв бүрдүүлэгч группийн хүн ам	хүн	6223	16320	16345
	Үйлчлэгч группийн хүн ам	хүн	2702	6936	10274
	Хөдөлмөр эрхэлдэггүй хүн ам	хүн	3780	3254	3269
3	Хүн амын насны бүтцээр				
	- 0-6 насны хүүхэд	Хүн	6209	7344	7472
	- 7-15 нас хүүхэд	хүн		6936	7439
	- Хөдөлмөрийн насны хүн ам:	хүн	13653	24072	27553
	- Өндөр настан	хүн	1247	2448	3736
Нутаг дэвсгэр					
1	ЕТ-ний санал болгосон сумын төвийн нутаг дэвсгэр /хилийн цэсээр/	га	-	8333	8333
2	Сумын төвийн хүн амын нягтрал	хүн/га	2,5	4,9	5,6
3	Суурьшлын бүс :	га	15748		
	- Орон сууц нийт:	га			
	• Гэр хороолол	га	375		
	• Нийтийн орон сууц	га	56		
	- Засаг захиргаа	га	4,5	4	
	- Цэцэрлэг	га	12	14,7	16,8
	- Сургууль	га		35,6	40,7
	- Эмнэлэг	га	5	9,5	11,4
	- Соёл урлаг	га	3,1	30	6,6
	- Спорт	га		16,41	0,11
	- Худалдаа, үйлчилгээ	га	28	88,86	6,5
4	Суурьшлын бус бүс :	га			
	- Үйлдвэр	га			
	- Аж ахуй	га	188626	3512	
	- Агуулах	га			
	- Тариалангийн талбай	га			
5	Амралт зугаалгын бүс	га			
	- Олон нийтийн талбай	га		30,5	16,9

	- Ногоон байгууламж	га			
6	Зам талбай	га	3177		
7	Нөөц газар	га	23501		
	Тусгай зориулалтын газар	Га	15992		
Олон нийтийн барилга байгууламжийн хэрэглээ					
1	- Цэцэрлэг	Хүүхэд	950	3670	4197
2	- Сургууль	Сурагч	5100	8563	9792
3	- Сургуулийн дотуур байр	Ор	400	204	233
4	- Мэргэжлийн сургалт үйлдвэрлэлийн төв	Сурагч	450	367	420
5	- Соёлын төв	Суудал	900	816	933
6	- Спорт заал	м ²	-	816	933
7	- Номын сан	Суудал	-	245	280
8	- Эмнэлэг	Ор	600	567	656
9	- Худалдаа, үйлчилгээ	м ²	-	7301	8257
10	- Зочид буудал	ор	230	2039	1399
11	- Нийтийн хоол	Суудал	900	1635	1865
Шинэ барилгажилт					
1	Барилгажилтын фонд:	м ²	80512		
	- 4-5 давхар	м ²	34223		
	-Орон сууцны	м ²			
	-ОНБ	м ²			
-	2-3 давхар	м ²	28602		
	-Орон сууцны	м ²			
	-ОНБ	м ²			
-	1 давхар	м ²	17692		
	-Орон сууцны	м ²			
	-ОНБ	м ²			
2	Давхарын дундаж	давхар	1,7		
	1 хүнд ноогдох талбай	м ² /хүн	5,3		
3	Буулгах барилга	Тоо	175	-	-
Зам сүлжээ					
1	Жилд зорчих хүн амын тоо:	мян.хүн	94,6	208	265
	Үүнээс				
	Автобусаар	мян.хүн	18,9	62	53
	Хөнгөн тэргээр /такси, амины машин/	мян.хүн	23,65	52	66
	Бусад (микро автобус, төмөр зам)	мян.хүн	52,03	94	119
2	Замын нийт урт , үүнээс:	км	12	-	129,86
	- Гол замын урт	км	8	-	44,2
	- Хороололын дундах зам	км	5,2	-	67,2
	- Нутгийн чанартай зам	км	4	-	20,85
	- Туслах зам	км	3	-	47,5
	- Төмөр зам	км			
	- Гүүр	км			

	- Дугуйн зам	км			
	- Явган хүний зам	км			
3	Тээврийн хэрэгслийн тоо :	ш	3449		
	- Вагон	ш			
	- Автобус	ш		160	184
	- Микро автобус	ш		1600	1840
	- Такси	ш		10000	11500
Инженерийн бэлтгэл арга хэмжээ					
1	Нийт усны эх үүсвэрийн хэмжээ:	м ³	474500	7700	-
2	Гүүр	ш	2	3	5
А. Усан хангамж					
1	Цэвэр усны нийт хэрэглээ	м ³ /хон	4200	5097	5750
2	Нэг хүний цэвэр усны дундаж хэрэглээ	л/хон	35	125	125
3	Худгийн тоо	ш	11	-	-
4	Усан хангамжийн хоолойн урт	км	2,6	-	-
Б. Ариутгах татуургын хангамж					
1	Гарах бохир усны хэмжээ	м ³ /хон	2950	4078	4667
2	Цэвэрлэх байгууламжийн хүчин чадал	м ³ /хон	2500	5000	5750
3	Бохирын хоолойн урт	км	-	24	29
В. Цахилгаан хангамж					
1	Цахилгаан эрчим хүчний хоногийн хэрэгцээ. Үүнээс:	квт	42300	-	26552
2	Дэд станцын тоо	ш	4	20	25
	- 35/10 кв	ш	1	2	2
	- 10/0.4 кв	ш	1	16	5
	- 6/0.4		2	2	2
3	Цахилгаан дамжуулах шугамын урт	км	-	6,2	8,9
Г. Дулаан хангамж					
1	Жилийн дулааны хэрэгцээ	МВт	23	-	130
2	Дулааны шугамын урт	км	-	10,7	5,4
Д. Холбоо мэдээлэл					
1	Үүрэн телефоны операторууд	ш	6	6	-
2	Гар утас хэрэглэдэг хүн ам	%	90	-	-

АШИГЛАСАН МАТЕРИАЛ

1. Хот, тосгоны эрх зүйн байдлын тухай хууль;
2. Хот байгуулалтын тухай хууль;
3. Барилгын тухай хууль;
4. Байгаль орчныг хамгаалах тухай хууль;
5. Усны тухай хууль;
6. Монгол Улсын XXI зууны тогтвортой хөгжлийн хөтөлбөр;
7. Монгол Улсын Мянганы хөгжлийн зорилтод суурилсан Үндэсний хөгжлийн цогц бодлого;
8. Монгол Улсын Бүсчилсэн хөгжлийн үзэл баримтлал;
9. Монгол Улсын бүсүүдийн хөгжлийн дунд хугацааны стратеги;
10. “Шинэ бүтээн байгуулалт” дунд хугацааны зорилтот хөтөлбөр;
11. Төрөөс төмөр замын тээврийн талаар баримтлах бодлогын баримт бичиг
12. Монгол улсын засгийн газрын 2008-2012 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөр
13. Өмнөговийн дэд бүтцийг хөгжүүлэх хөтөлбөр
14. Дорноговь аймгийн засаг даргын үйл ажиллагааны мөрийн хөтөлбөр;
15. “Зураг төсөл боловсруулах, зөвшөөрөх, батлах дүрэм” /БНБД 11-01-98/;
16. Хот, тосгоны төлөвлөлт, барилгажилт /БНБД 30-01-04/;
17. Хот, суурины хөгжлийн ерөнхий төлөвлөгөө боловсруулах аргачилсан заавар /УББ 11-202-00/;
18. Хот, суурины дэвсгэр газарт хот байгуулалтын иж бүрэн үнэлгээ өгөх аргачилсан заавар /УББ 30-201-09/;
19. Барилга байгууламжийн инженер-экологийн судалгаа /БД 11-102-07/